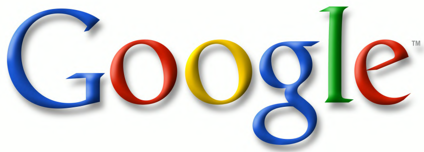
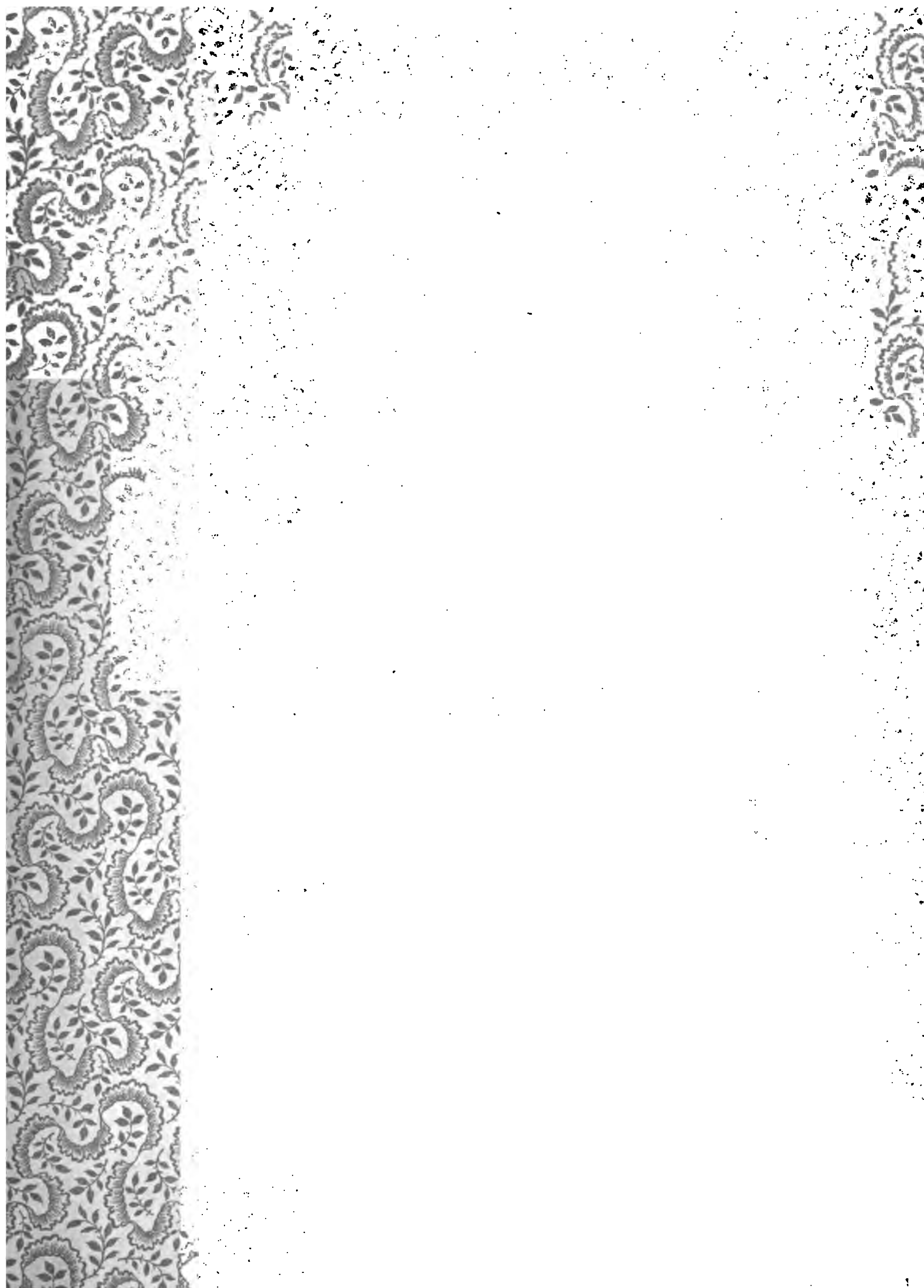

MONVMENTA

GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

EPISTOLARVM TOMI II PARS II

GREGORII I REGISTRI L. X—XIV.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCXCV

GREGORII I PAPAE

REGISTRVM EPISTOLARVM

TOMI II PARS II.

LIBRI X—XIV

CVM APPENDICIBVS.

POST PAVLI EWALDI OBITVM

EDIDIT

LVDOVICVS M. HARTMANN.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCXCV

Aulae Vimariensis officina typographica.

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

EPISTOLARVM TOMI II PARS III

GREGORII I REGISTRI.
PRAEFATIO ET INDICES.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCIC

GREGORII I PAPAE

REGISTRVM EPISTOLARVM

TOMI II PARS III.

PRAEFATIO ET INDICES.

POST PAVLI EWALDI OBITVM

EDIDIT

LVDOVICVS M. HARTMANN.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCIC

Aulae Vimariensis officina typographica.

PRAEFATIO.

Quae sequuntur de collectionibus et codicibus et ordine chronologico epistularum Gregorianarum maxima ex parte succincte ea repetunt, quae Paulus Ewald ipse, qui auspiciis Guilelmi Wattenbach hanc editionem instituit, in Novo Archivio nostrae societatis t. III p. 431—625 docte et acute disseruit („Studien zur Ausgabe des Registers Gregors I"), cum quasi fundamenta critica Registri Gregoriani iecit. Attamen multa, quae hic non ad rem pertinere vel mihi quidem satis demonstrata non esse videntur, omisi; nonnulla ex notis manuscriptis Ewaldi mutavi; alia ipse addidi vel supplevi.

Vindobonae Martio mense 1899.

Ludovicus M. Hartmann.

DE EPISTULARUM GREGORIANARUM COLLECTIONIBUS ET CODICIBUS.

Dubium non est, quin iam multo tempore ante Gregorium nostrum Registrum earum epistularum, quae ab episcopis Romanis dictabantur, conditum atque in archivio Lateranensi asservatum sit. Gregorius ipse diversis locis de hoc scrinio agit; cf. indicem sub verbo: scrinium. Equidem non dubito, quin omnes epistulae in Registrum receptae sint, quamquam Gregorius uno loco, nescio qua ex causa, Registro non usus est (cf. V, 7 p. 289; adde III, 54 p. 212 n. 4 et XI, 56ª p. 332 n.)

Beda in praefatione historiae ecclesiasticae narrat: „[Nothelmus] nonnullas ibi beati Gregorii papae simul et aliorum pontificum epistolas, perscrutato eiusdem sanctae ecclesiae Romanae scrinio, permissu eius, qui nunc ipsi ecclesiae praeest, Gregorii (II.) pontificis, invenit". *Quinque fere annis post, a. 735, Bonifatius ad Nothelmum episcopum Cantuariensem scribit (M. G. Epist. III p. 284):* „Similiter et diligenter obsecro, ut illius epistolae, qua continetur, ut dicunt, interrogationes Augustini pontificis ac praedicatoris primi Anglorum et responsiones sancti Gregorii papae, exemplar mihi dirigere curetis ..... quia in scrinio Romanae aecclesiae, ut adfirmant scriniarii, cum ceteris exemplaribus supra dicti pontificis quaesita non inveniebatur". *(De causis quibus factum est, ut haec epistula (XI, 56ª) non inveniretur, cf. II, 332 n.) A. 742 autem Gemmulus diaconus Romanus Bonifatio rescribit (Epist. III p. 308) se attritum doloribus epistolas S. Gregorii a Bonifatio postulatas tum mittere non posse; sed id agere* „ut, dum alia vice hic vestrum missum direxeritis, quae praecepistis, impleta esse reperiantur, ut absque tarditate quae desideratis expleantur". *Atque iterum, ut videtur, postquam hac Gemmuli epistula accepta alius Bonifatii nuntius Roma in Germaniam revertit, Bonifatius Ecbertho, archiepiscopo Eboracensi, scribit (Epist. III p. 347):* „Interea ad indicium caritatis fraternitati tuae direxi exemplaria epistolarum sancti Gregorii, quas de scrinio Romanae ecclesiae excepi; quae non rebar ad Britanniam venisse; et plura iterum, si mandaveris, remittam; quia multas inde excepi". — *Iohannes diaconus, qui vitam Gregorii, praesertim ex epistulis compositam, Iohanni VIII papae (872—882) dedicavit, in praefatione operis scribit:* „Si cui tamen, ut assolet, visum fuerit aliter, ad plenitudinem scrinii vestri recurrens tot charticios libros epistolarum eiusdem patris *(scil Gregorii),* quot annos probatur vixisse, revolvat"; *et IV, 71 idem scribit:* „Ab exponendis epistolis, quamdiu vivere potuit, numquam omnino cessavit: quarum videlicet tot libros in scrinio dereliquit, quot annos advixit. Unde quartum decimum epistolarum librum septimae indictionis imperfectum reliquit, quoniam ad eiusdem indictionis terminum non pertingit. . . . . Ex quorum multitudine primi Hadriani papae temporibus (772—795) quaedam epistolae decretales per singulas indictiones excerptae sunt et in duobus voluminibus, sicut modo cernitur, congregatae".

Quibus locis efficitur ex Registro Lateranensi alias epistulas iam tempore Bonifatii, alias in fine saeculi VIII excerptas esse.[1] *Ut de his primum agamus, notandum est, Iohannem diaconum affirmare epistulas tempore Hadriani excerptas atque collectas secundum indictiones, sicut in Registro inveniebantur, in duo volumina divisas esse. Hae divisiones in ea classe codicum manuscriptorum inveniuntur, quam litera R signamus; primum volumen, r, aut secundum, ϱ, in multis codicibus solum invenitur; in superscriptione vel subscriptione eiusmodi codicum verba* „ex Registro" *non desunt. Ewald recte, ut videtur, contendit, hanc collectionem ab Hadriano I papa Carolo Magno imperatori oblatam esse, qui etiam in aliis Gregoriana sectatus est. Nam Hadrianus papa a. 794 (cf. Epist. V, 55, I-E. 2483) scribit ad Carolum:* „Meminit enim vestra praerectissima regalis praecelsa scientia, qualiter in ipsa sancti Gregorii papae epistola Sereno episcopo Massiliensi directa (IX, 208) fertur infra cetera contineri, ubi eundem episcopum increpans inquit: Aliud enim est picturam adorare" *etc. Epistula illa, cuius Carolus meminisse dicitur, non invenitur nisi in codicibus classis R; neque Hadrianus pro certo habuisset imperatorem eius epistulae meminisse, nisi eam Carolo ipse misisset.*

At iam ante classem R alias Gregorianarum epistularum collectiones et extitisse et in Germania cognitas fuisse cum ex illis Bonifatii verbis tum ex ipsis fere codicibus efficitur. Nam de quibus infra agemus et cod. Coloniensis 92 et Petersburgensis (olim Corbeiensis) neque archetypi sunt et iam saeculo VIII scripti sunt. Sed hi codices non easdem epistulas continent, quas codices R, sed ille duas collectiones, quas P et C signamus, hic collectionem P solam. Atque Alcvinus c. a. 798 scribit (Epist. IV, 215): „Epistolam vero, quam beati Gregorii de simpla mersione dicunt esse conscriptam (I, 41), in epistolari suo libro, qui de Roma nobis adlatus est, non invenimus. Alias vero omnes perspeximus in eo libro, quem ad occidentalium partium ecclesias pontifices vel reges scripserat. Ideo dubii sumus, an illius sit an ab aliquo huius sectae auctore sub eius nomine scripta sit". *Cum epistula I, 41 in omnes codices R recepta sit, in codicibus C et P autem desit, dubium non est, quin Alcvinus collectione C aut P aut utraque usus sit, R vero non cognoverit. Item Bonifatius sine dubio loco supra laudato aut de altera ex eis aut de utraque agit. Fortasse collectionem C, in qua nullae epistulae in Britanniam missae continentur, in Britanniam misit; fortasse Alcvinus collectionem P epistolarem librum dicit, in qua multae epistulae ad occidentalium partium personas continentur. Sed de hac re certi aliquid affirmare non ausim.*

REGISTRUM HADRIANUM = R.

Codices R, qui collectionem Hadrianam continent, 686 epistulas exhibent per ordinem ndictionum, quarum pleraeque titulo atque nonnullae subscriptionibus indicant ex registro sumptas esse. Praeter codices, qui omnes illas epistulas continent, exstant alii, qui aut indictiones IX—XV (r) aut indictiones I—VII (ϱ) solas habent; quod mirum non est consideranti Iohannem diaconum l. l. narrare epistulas Gregorianas Hadriani papae tempore duobus voluminibus collectas esse. Itaque scriptores facile aut unum aut alterum volumen solum describere potuerunt.

R 1: *Codex Casinensis 71 fol. (0,38 × 0,29 m) membr. saec. XI. exeunte characteribus langobardicis duplici columna diligenter conscriptus, cuius descriptionem habes apud Tosti, Bibliotheca Casinensis p. 243 ss. et facsimile ib. post p. 210 (tab. VI). 393*

1 *Cf. etiam* Mommsen *in N. A. XVII*, 393.

epistulae indictionum IX—XV ab uno eodemque scriptore atramento pallide subfusco scriptae; ultimae in paginis 153—156 coartantur, ut omnes in hoc quaternione locum habeant; inde ab indictione I p. 157—204 alter scriptor nigro atramento atque maioribus characteribus utitur; p. 205 incipit manus tertia. Ante primam epistulam totius codicis inveniuntur haec verba: „In nomine domini epistolę ex registro beati Gregorii pape mense september indictione nona“, *ante primam indictionem, i. e. ante secundam partem codicis:* „In nomine domini incipit epistolę ex registro domini Gregorii de indictione prima“. *Numeri, quibus epistulae notantur et in ind. IX et in X et in XII a numero 1 incipiunt, atque iterum epistulae indictionum I—VII continuo a numero 1 usque ad 293 numerantur. Ex quibus apparet duas illas partes Registri Hadriani etiam in archetypo codicis R 1 distinctas fuisse; adde, quod post* „Explicit indictio XV“, *i. e. in fine primae partis, habes:* „Item epistola quam reliqui de mense aprili indictionis XIIII.“ *cum ep. VII, 42.*

Quaterniones („IIII“ *in pagina hodie 68 notata,* „XI“ *manu correctoris in p. hodie 172) habent aut quattuor aut duo folia duplicia, quibus duo folia praeposita sunt. In primo folio primi quaternionis sine ulla superscriptione incipit* „Simbolum quod dictavit s. memoriae Gregorius papa“ *et sequuntur epistulae indictionis IX (cf. supra).* „Liber primus“, „L. secundus“ *etc., quae verba in margine initio uniuscuiusque indictionis adduntur, manu posteriore scripta sunt; errore* „librum tertium“ „liber quintus“ *sequitur itaque indictio ultima* „liber XV“ *dicitur. — In contextu post datum, si quod est, et superscriptionem et numerum, quae minio scripta sunt, ante epistulas quasdam sequitur breve argumentum, quod plerumque postea erasum est. Epistulam IX, 181 (63 indictionis II) sequitur cuiusdam sermonis fragmentum (Florilegium Bibl. Casinensis II p. 20 ss.), quod ad epistulas non pertinet; ubi scriptor saec. XIV. superscripsit* „Alia de honore, qui exhiberi debet sacerdotibus“. *In fine codicis post ultimam epistulam sine ulla superscriptione tertius ille scriptor scripsit vitam Agapiti papae (Baronius ad a. 536).*

Codex saeculo, ut videtur, XIII. a correctore perlustratus est. — Ewald contulit. — A codice R 1 duo codices descripti sunt:

Codex Parisiensis 2281 fol. membr. saec. XI.—XII., olim Colbertinus, unus, ut videtur, ex Colbertinis, quibus Maurini usi sunt. Historiae Agapiti papae in fine additae sunt quattuor epistolae, ex quibus una apocrypha est, ceterae ex Beda sumptae.

Codex Urbinas 99 fol. membr. saec. XV., splendidis ornamentis insignis. In titulo legitur: „In hoc codice continentur libri novem registri beati Gregorii cum epistolis suis“; *sequitur — quo R 1 caret —* „tabula super registro“, *i. e. index novem libros enumerans et tractatum Gregorii de panibus azimis* „Dicta beati Gregorii ex ratione sacrifitii“, *qui incipit:* „Solet plane movere“. *Liber I—VII = indictiones IX—XV; liber VIII = ind. I—V; liber IX = ind. VI—VII; sed secundae partis Registri, i. e. indictionum I—VII, epistulae continuo numerantur. In fine historia Agapiti. —*

***R 2:** Codex Trevirensis 171 fol. (0,260 × 0,355) membr. saec. X., initialibus varii coloris ornatus atque a diversis scriptoribus partim optime scriptus, qui in initio epistularum non raro uncialibus litteris utuntur. Codex iste olim XXXII quaternionum fuisse videtur; nam hodie in fol. 20ᵛ, ubi ep. XIV, 2 scripta est, legitur XXXI. Sed hodie, quamquam finis codicis:* „Explicit liber ex registro sancti Gregorii“ *superest, desunt plurima folia, cetera inter se commutata sunt. Manu saec. XII. in fine additur:* „Epistolae numero DCLXII“, *in primo folio nuper adiecto legitur manu moderna scriptum:* „In nomine domini incipiunt ex registro sancti Gregorii papae mense ind. IX, quae fuit indictionis eius prima“. *Sed initio indictionis VII invenitur:* „Incipit ex registro“ *etc., ut in R 1, ad quem Trevirensis in contextu prope accedit. Ordo epistularum, quamquam magnis lacunis interruptus, idem est atque in R 1, si folia codicis ita ordinantur:*

fol. 1. 2. 3 (ex ind. IX); fol. 6. 7. 8. 9. 25—28. 35. 29 (ex ind. IV); fol. 30—34. 4. 5 (ex ind. V); fol. 24. 10. 11. 12. 13. 14—20 (ex ind. VI); fol. 20. 21. 22. 23. 36. 37 (ex ind. VII). — Cf. Beschreib. Verzeichniss der Handschr. d. Stadtbibl. zu Trier von M. Keuffer II p. 89 s. — Epistula XIII, 43 bis exhibetur. — Ewald epistulas quae supersunt contulit. Dubitari potest, an ad hunc codicem pertineat fragmentum quoddam codicis Trevirense, cuius nihil fere nisi titulus superest. Codex iste sub Ecberto archiepiscopo Trevirensi (977—993) Ottoni II. traditus est. In primi folii pagina prima versus aliquot Ottoni imp. inscribuntur; atque in verso litteris capitalibus aureis scriptum legitur: „Incipit liber epistolarum beati Gregorii papae. quas diversis in partibus transmittendo edidit. et postea in unum corpus collectas . eundem librum . a pluribus placuit appellari registrum⁝"; *folium secundum vacuum relinquitur; in folio tertio et hodie ultimo imago Gregorii papae depicta est; cf. N. A. II, 437 s.; Keuffer l. l. p. 95.*

R 3: *Codex Sangallensis 670 in 4° membr. saec. X., diligentissime scriptus et correctus, continet post Pseudo-Isidorum inde a quaternione XXX., foliis 422—506, triginta sex epistulas selectas, sed inter se eodem ordine adornatas, quo omnes codices R utuntur. Glossae quaedam et correcturae, si Scherrero (Verzeichniss der Handschr. der Stiftsbibliothek von St. Gallen p. 216) et Ewaldo credis, ab Ekkehardo IV. additae sunt. — Ordo epistularum hic est: I, 8. 15. 19. 23. 24. 33. 34. 40. 51. 66. 76. 79. 82. II, 17. 22. 44. 45. 46. 48. 50. III, 38. 47. 54. 61. IV, 11. 24. 30. V, 36. 44. 45. VII, 5. 7. 31. VIII, 11. IX, 147. 218. — Ewald contulit. —*

De aliis codicibus pseudoisidorianis, qui aliquot epistulas Gregorii continent cf. P. Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae (1863) p. XXX et cod. Colon. 114 s. XI.

R 4: *Codici Escorialensi d I 1 fol. membr. a. 992 (era 1030) characteribus minusculis visigothicis duplici columna bene conscripto,* „Codex Emilianus" *dicto, e San Millan de la Cogolla, cuius descriptionem facit Ewald in N. A. VI, 236—238, collectionem canonicam, quae Hispana dicitur, continenti, in fol. 230—235 et in fol. 393—397 alia scripta addita sunt, inter quae, manu, ut videtur, saec. XI. fol. 393 ss. epistulae Gregorii e R selectae* („Incipit liber registrum") *hae: I, 9. 12. V, 49 (interpolata) VIII, 32. VI, 28. VII, 40. V, 47. III, 17. IV, 9. 10. 18. III, 26. VI, 55. — Ewald contulit.*

Accedunt ad hos alii codices R aut integri aut abbreviati, qui non collati sunt. Integri:

Codex Carpentoractensis 213 fol. membr. saec. X.—XI.: folium primum deest; epistulae partis secundae numeris 1—290 enumerantur; librorum numeri non notantur; item ultimae tres epistulae deesse videntur.

Codex Laurentianus, Conventi soppressi 541 (Camaldolensis) fol. membr. saec. XI.—XII. Post Symbolum habes: „In nomine domini incipit (*corr. in* incipiunt) epistole beati Gregorii" *et post VII, 42 sub numero 205 ep. VIII, 17 primam sententiam usque* „informat" *cum nota:* „Req. in ant.". *Ultimum folium codicis deest.*

Codex Matritensis B 12 fol. membr. saec. XII. In prima pagina manu saec. XV. scriptum est: „hic liber est maioris Messanensis ecclesie"; *sequitur Symbolum. Post indictionem XV habes proprium indicem epistularum indictionis I—VII. In fine additur ultima pars falsae epistulae IX, 147.*

Codex Oxoniensis 2100 (olim Bodl. 193) fol. min. membr. saec. XI optime scriptus. Post Symbolum habes: „Registri Beati Gregorii Pape Urbis Rome Liber Primus Incipit" *etc. Manus posterior 13 libros enumerat. Secunda pars maioribus litteris et alio atramento scripta est. Initia epistularum post superscriptiones minio scriptas variis coloribus decorata sunt.*

Codex Parisiensis 15311 fol. membr. saec. XII. In fine additur pars falsa ep. IX, 147.

Codex Parisiensis 2284 (Delamarre) fol. membr. saec. XII., in medio mutilus, in fine addita est ultima pars falsae formae ep. IX, 147.

Codex Divionensis 180 (144) fundi antiqui, olim monasterii Cîteaux, 0,356 × 0,257 m, saec. XII.—XIII. In folio 1 imago Gregorii papae cum duobus scribis. Ante titulum habes bullam Clementis III. (I-L. 16514) et Symbolum. Sequitur prima pars Registri et inter hanc et secundam in f. 113ᵛ epistula V, 6 et pars falsae epistulae ad Felicem Messan. („Quod autem scripsi Augustino" *etc.*) *Post ep. XIV, 17 in fine codicis additur ultima pars falsae ep. IX, 147.*

Codex Namurcensis 76 fol. chart. saec. XV.; in fol. 1: „Iste liber pertinet monasterio b. Marie virginis de Jardineto iuxta Walcuriam in comitatu Namurcensi Leodiensis diocesis". *In fine* „Explicit registrum beatissimi Gregorii pape scriptum et finitum anno Domini 1493 in die sci Marcelli martyris post epiphaniam dni per manum cuiusdam fratris" *etc. (Anal. Bolland. I, 524 ss.). Sequuntur vitae Sanctorum.*

Codex Erlangensis bibl. Univers. 658 saec. XV.: „Epistolae ex Registro b. Gregorii papae".

Accedunt codices, qui non totam collectionem R continent, sed fragmenta collectionis, quae ex R hausta esse videntur:

Codex Veronensis 44 fol. membr. saec. IX.—X., fol. 146 ss. habet 24 fragmenta epistularum sub titulo „Opus excerptum ex codice epistolarum beati Gregorii". *Cf. Reifferscheid, Sitzungsber. d. kais. Ak., phil. hist. Cl., 49 p. 64.*

Codex Veronensis 45 fol. membr. saec. X. post Regulam pastoralem fol. 186 fragmenta sex epistularum exhibet, quae ex cod. Veron. 44 sumpta sunt, sub titulo: „Item eiusdem ex codice epistolarum".

Codex Sangallensis misc. 1398 saec. XI.—XII. continet excerpta e 28 epistulis, quarum prima est IV, 16. Cf. Halm, Sitzungsber. d. kais. Ak. 50 p. 140.

Codex Oxoniensis collegii Corporis Christi 283 saec. XIV. continet post epistulam Ciceronis ad Servium fol. 44—48 fragmenta 32 epistularum hoc ordine: II, 31. IV, 28. 43. V, 25. IX, 109. X, 12. XIII, 28. 23. 37. X, 6. XIII, 32. IV, 14. V, 20. X, 6. XII, 4. XIII, 14. V, 40. II, 48. III, 15. I, 77. II, 37. 17. IV, 14. VI, 11. 20. I, 81. XIII, 17 praeter quinque alia nondum certe definita.

Codex Casinensis 157 I saec. XI. habet: „quae sequuntur ex epistolis b. Gregorii papae per diversa loca sunt excerpta".

Codex Bononiensis Collegio Spagniolo 8 saec. XII. „Absunt indictiones XII. XIII. XIIII. XV. I cum dimidio undecime et secunde, ut collationem faciendo observavi". *Incipit ab ep. I, 1; terminat sub n° CXLIIII cum epistula IX, 147 interpolata. (Ex Pflugk-Harttung, Iter Italicum p. 11.)*

Codex Monacensis 7482 fol. chart. habet inscriptionem: „Magister Conradus Onsarg canonicus Ratisponensis me donavit monasterio Yndersdorff anno 1478" *et continet Registrum abbreviatum sub numeris 1—502, in octo libros divisum, ita ut indictiones IX, X + XI, XII, XIII, XIV, XV, I + II, III + IV + V + VI + VII in singulis libris contineantur; ante unumquemque librum habes indicem epistularum.*

Codex Oxoniensis collegii Corporis Christi 280 saec. XV. ex. continet fol. 161—162 quasi indicem aliquot epistularum librorum XIII et XIV cum aliquot brevibus argumentis. In fine habes: „Explicit epistolarum sive Registri beati Gregorii romani pontificis liber 14".

Codex Norimbergensis Cent. II n. 92. C saec. XIII. (vel Cent. I, 60 saec. XIV.): Gregorii M. Epistolae. Multae epistulae desunt; fol. 57 habes: „Incipiunt epistolae indictionis nonae", *sed hanc superscriptionem sequuntur epistulae indictionis I. Numeri librorum et indictionum transmutati sunt. (Ex: De Murr, Memorabilia bibliothecar. Norimbergensium, Norimb. 1786, I p. 240).*

Ex catalogis vetustis nota e. g. hos codices:

Codex Scaffhusanus non post saec. XI., „Regestum Gregorii" *in catalogo librorum sub abbate Sigfrido comparatorum; cf. H. Boos, Handschr. der Ministerialbibl. in Schaffhausen (1877) p. IV. Iam non exstare videtur.*

Rievaux, ex catalogo saec. XIV. (Wright and Halliwell, Rell. Antiquae (1845) II, 183): 1) Prima pars registri, et Augustinus de vera religione, et Marsias, in uno vol. 2) Secunda pars registri, et liber de scientia dictandi, in uno vol.

Amelungsborn: catalogus a. 1412: Nr. 181 Registrum Gregorii. Holzmindener Gymnasialprogramm 1876, H. Dürre, Beitr. zur Gesch. der Cistercienserabtei A. p. 21.

Praeterea cf. catalogos Laureshamensem, Corbeiensem, Nonantulanum a. 1106 editos a Maio in Spicilegio Romano V, p. 178 („in duobus libellis"). *206* („Registrum"). *220* („Registrum").

PRIMA PARS REGISTRI HADRIANI = r.

Codices r continent Registri Hadriani indictiones IX—XV, i. e. 393 epistulas; in initio legitur Symbolum, ut in R; superscriptiones singularum indictionum, ut in R.

r 1: *Codex Parisiensis 2279 (olim S. Martialis Lemovicensis 118) membr. saec. X. in., a duobus vel pluribus scriptoribus conscriptus, quorum unus (qui scripturam antiquiorem archetypi imitari solet) primam partem et in fol. 98 initium ep. 27 indictionis XII. (usque ad verba* „quod verum deum"*) scripsit; cetera pars folii vacat; in fol. 99 scriptor alter continuat. — Codex initium sumit a symbolo et post indictionem XV. habet* „Item epistola quam reliqui" *etc., sicut in codicibus R. In fol. 202 sequuntur quaedam breves supplicationes secundum dies et sanctos ordinatae. — Et Ewald et partem ego contulimus.*

r 2: *Codex Parisiensis 11674 fol. membr. saec. IX., olim* „Liber sancti ac beatissimi benedicti abbatis Floriacensis", *deinde in bibliothecam Coislinianam translatus atque ab Henrico du Cambont, duce Coisliniano atque episcopo Mettense, a. 1732 monasterio S. Germani a Pratis donatus.*

Quaterniones octonis foliis constant, quorum post f. 167 et 250 singula et ultimi quaternionis bina deperdita sunt. Codex iste a diversis scriptoribus diligenter scriptus, quorum nomina partim addita sunt; ita invenitur in fol. 71ᵛ iuxta Quat. VIIII: „Pars Aaron", *in f. 189ᵛ sub Quat. XXIII:* „Pars Ledouuardi"; *in f. 96ᵛ quod est primum quaternionis XIII:* „Rodbertus" *eraditur. Ante indictionem XII invenitur nota* „Liber tertius", *ut in R 1. Lineae superscriptionum per vices rubro et nigro atramento scribi solent. — Ewald contulit.*

Codex Vaticanus 620 fol. membr. saec. XI., hodie ex 15 quaternionibus compositus, quaternione XVI. deperdito, media epistula VII, 28 (nº 191) terminatur, ut hodie 377 epistulas habeat. Goussainvilleo cognitus, nobis non collatus.

Codex Parisiensis 2282 fol. membr. saec. XII. In fine indictionis XV additur praeter ep. VII, 42 etiam ep. IX, 157 et spuria ep. Zachariae papae I.-E. † 2258.

Codex Parisiensis 14300 saec. XII. cf. infra (R cum epistulis praetermissis).

Codex Gothanus (II n. 129) n. 132 fol. membr. saec. XIII. continet 45 epistulas ex r; cf. Iacobs et Ukert, Beitr. zur öffentl. Bibl. zu Gotha (1836) II p. 100.

SECUNDA PARS REGISTRI HADRIANI = ϱ.

Codices ϱ continent epistulas indictionum I—VII; desunt superscriptiones, in quibus Registri mentio fit, excepto ante indictiones VI et VII; numeri epistularum uno tenore a n° 1 usque 293 continuantur. Ante epistulas index additur.

ϱ 1: Codex Ambrosianus C 238 inf., fol. membr. saec. X. Initio codicis, qui sub n° 76 in catalogum bibliothecae Bobiensis a. 1461 compositum receptus est, invenitur haec nota manu s. XIII. scripta: „Iste liber est monachorum congregationis s. Iustine de observantia ordinis sancti Benedicti residentium in monasterio sancti Columbani de Bobio. Scriptum sub numero 76.“ *A cardinali F. Borromaeo bibliothecae Ambrosianae donatus est. Codex diligenter scriptus, superscriptionum lineae saepe per vices rubro et nigro atramento conscriptae, sed numeri nigri saepe ad praecedentem epistulam trahuntur. Numeri saepe confunduntur. Index ita inchoat:* „Incipiunt capitula libri Registri I. De his qui fideles fuerunt“, *atque etiam in contextu superscriptio vel titulus primae epistulae desunt. Quaedam brevia argumenta etiam ceteris epistulis in indice adduntur. Indictionis V. epistulas sequitur n° 227 fragmentum Pauli diaconi III, 23 – 25:* „Cum Langobardorum rex Autharit“ *cum sermone* „Oportet“ *etc. (XI, 2; cf. not. 366, 29). Epistula XIII, 43 bis ponitur. Ultimam epistulam sicut in indice ita in contextu sub n° 294 sequitur pars epistulae spuriae* „ad Secundinum inclausum“ *(IX, 147), quae incipit* „Imaginis“ *(p. 147); ex eo, quod in indice* „ad“ *pro dativo in hac sola epistula ponatur atque in contextu* „Gregorii“ *pro nominativo, intellegitur hoc fragmentum postea additum esse. — Magnam partem ego, alia rogatu meo vv. dd. Holder-Egger et Starzer contulerunt.*

Vat. F Maurinorum: Codex Vaticanus 622 fol. membr. saec. X., characteribus pressis a diversis scriptoribus conscriptus. Post quatern. XIIII alia manu additur passio sancti Petri Alexandrini et subscriptio saec. XII.: „Iste liber est monasterii sancte crucis fontis avellane Eugubine diocesis“; *exstat praeterea in hoc codice kalendarium quoddam et translatio S. Silvestri papae. Scriptura epistularum post quaternionem VII differt a priore; sed iam folii 27, cuius pars vacat, pars non a primo scriptore scripta est. Ante numeros epistularum additur caput vel capitulum excepto in epistulis ultimae partis, ubi numeri ad epistulas praecedentes trahuntur. Prima epistula falso Anastasio ep. Antiocheno inscribitur. Cetera cum ϱ 1 concordat.*

Codex Monacensis 17079 (Scheftlariensis 79) in 4° membr. saec. X.—XI., continet 294 epistulas atque omnimodo cum codicibus ϱ 1 et Vat. F concordat.

ϱ 3: Codex Parisiensis 2278 (olim Puteanus) in 4° membr. saec. IX. cum correcturis saeculi XI. In ultimo folio invenitur nota saec. XI.: „Hic est liber S. Benedicti Floriacensi“; *continet 293 epistulas. — Indictiones III—VII rogatu meo contulit v. d. Molinier.*

Codex Bruxellensis 2517 (Vallis S. Martini) saec. XI.; incipit ab VIII, 1; in fine invenitur sermo: „Oportet“ *etc.*

Codex Bruxellensis 5408 (olim Gemblacensis) saec. XII. concordat cum superiore.

Codex Namurcensis 5 (monasterii S. Huberti) fol. membr. saec. XII.: „Epistolae Gregorii pape numero 293“, *fol. 1—86.*

Codex Vindobonensis 4372 fol. membr. et chart. saec. XIV. continet fol. 1—104 epistulas Gregorii atque concordat cum Vat. F; index ob confusionem 291 epistulas enumerat, contextus 304.

Codex Vatic. Palatinus 314 fol. chart. saec. XIV. continet in fol. 121—177 post titulum: „Registrum sive epistolare b. Gregorii pape“ *187 epistulas; ordo epistularum*

inde a 25. confunditur; sed numeri epistulis antepositi cum numeris in ceteris codicibus ϱ concordant; 294 est fragmentum epistulae ad Secundinum. Sed n° 295 et 297 epistulae V, 49 et VII, 38 ex r adduntur.

Codex **Marcianus** *71 (Bessar.) fol. chart. a. 1468, a Gallicciolli in editione Veneta adhibitus, continet fol. 1—171 sub nomine registri 295 epistulas. (Cf. Valentinelli, Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum, Codices Lat. II p. 275).*

ϱ 2: *Codex Vatic. Christinensis 598, 8°, saec. IX. fol. 63—69 fragmenta codicis ϱ olim integri exhibet. Folia hodie transposita incipiunt in media ep. XII, 10 atque cum lacunis usque ad XIII, 13 pergunt. Rogatu meo v. d. Starzer contulit.*

COLLECTIO DUCENTARUM EPISTULARUM = C.

Collectio C, quae ducentas epistulas continet in omnibus codicibus cum tertia classe P (vide infra) coniuncta invenitur; nam etiam in C 2, ubi epistulae P desunt, index vestigia coniunctionis servavit. In omnibus codicibus praeter C 3, in quo ordo epistularum transmutatus est, epistulae P collectioni C postponuntur atque epistulae utriusque collectionis ita conflatae sunt, ut scriptores unam ab alia non segregaverint. Attamen has duas collectiones olim divisas esse cum ex eo apparet, quod codices P vetustissimi collectionem C non contineant (vide infra), tum quod in utraque collectione data, quae in Registro Lateranensi addita erant, diverso modo recipiantur. Nam in C non nisi uno loco (inter ep. 24 et 25: „mense maii indict. II"*) datum aliquod additur.*

Hanc collectionem ex Registro Lateranensi excerptam esse in nullo codice commemoratur. Nam codices huius classis nullum titulum neque ullam superscriptionem prae se ferunt, sed incipiunt his verbis: „Incipiunt capitula epistolarum beati Gregorii papae urbis Romae", *quae index et post indicem epistulae ducentae sequuntur. Epistularum series neque secundum indictiones neque secundum libros divisa est.*

C 1: *Codex Coloniensis 92 fol. membr. saec. VIII., ex codicibus Gregorianis forte praestantissimus. In folio primo, quondam codicis tegumento, scriptum est:* „Codex sancti Petri sub pio patre Hildibaldo scriptus"; *Hildibaldus fuit episcopus Coloniae c. a. 794—818.*

Codex iste optime conscriptus est binis columnis, partim per cola et commata, a variis scriptoribus; in folio 134ᵛ, quod est ultimum quaternionis V, scriptor quidam „Gunthil" *nomen suum in margine addidit. Corrector quidam codicem perlustravit, qui passim in margine aut inter lineas ξ signum vitii atque notas quasdam tironianis similes addidisse videtur. Quaterniones duodecim numerantur usque ad fol. 94; secunda series numerorum incipit a numero I in fol. 102. Collectio ducentarum epistularum explicit in fol. 105; de his quae sequuntur cf. infra Pb 1. Collectioni praeponitur index primus 253 epistularum (C + P):* „Incipiunt capitula epistolarum" *etc. cum numeris et nominibus accipientium, quibus raro breve argumentum eorum, de quibus in quaque epistula tractatur, additum est. In fol. 169—180 continetur secundus index ducentarum epistularum cum 21 primis collectionis P, uberior, sed barbarice conscriptus, qui praeter numeros et nomina longiora regesta continet. Ad regestum epistulae n° 89 manu saec. XII. in margine notatur:* „Ab hinc emendanda sunt capitula"; *tamen etiam post hoc regestum correcturae inveniuntur.*

*Facsimile folii 134*ᵛ *apud Arndt, Schrifttafeln II*² *n° 43. 'Codicis descriptio apud Jaffé et Wattenbach, Eccles. metrop. Coloniensis codices manuscripti (1874). — Ewald contulit.*

Codex Coloniensis 93 fol. membr. saec. X., secundum Jaffé et Wattenbach l. l. p. 35 de C 1 descriptus; simili modo ut in C 1 correctori emendanda notis tironianis indicata sunt. Post indicem secundum haec nota invenitur: „Epistolaris beati Gregorii sub pio patre Hadebaldo scriptus atque beati *(sic!)* Victori traditus"; *Hadebaldus a. 819 Hildibaldo successit; de beati Victoris Xantensi monasterio agi notant Jaffé et Wattenbach l. l.* —

C 2: *Codex Vaticanus Palatinus 266 fol. min. membr. saec. IX., in una columna optime scriptus; scripturae ductus cum ligaturis cursivis codici C 1 similis; continet septem quaterniones, quorum primus duobus, ut videtur, foliis excisis sex folia, ceteri octona habent. Correcturae aliae manu coaeva aliae manu aetatis inferioris additae sunt. — Superscriptio vel titulus propter prima folia excisa deest. In primo folio quod exstat usque ad f. 16 index ille 221 epistularum cum argumentis scriptus est, qui est in C 1 secundus. Sequuntur in f. 16*ᵛ *usque 126 ducentae epistulae et in f. 126*ᵛ, *quod est ultimum, notitia nunc erasa:* „Codex de monasterio o . . . ." *Epistulae collectionis P in hoc codice desunt. — Cf. etiam Reifferscheid, Sitzungsberichte d. kais. Akad. t. 56 p. 513 s. (Wien, 1867). — Ewald et rogatu meo iterum v. d. Tschiedel contulerunt.*

C 3: *Codex Dusseldorpiensis B, 79 fol. min. membr. saec. IX., olim, ut videtur, Werdensis, ab octo vel novem scriptoribus vel pluribus conscriptus. In indice, qui epistulis praeponitur, enumerantur 253 epistulae, ita ut, quod non nisi in hoc codice invenitur, 54 epistulis collectionis P n° 55 usque 253 collectio C postponatur. Idem ordo in contextu servatur, ubi sub numeris 56—254 epistulae collectionis C conscriptae sunt. Titulum et numerum ep. IX, 129 hic codex et in contextu et in indice omisit, ita ut pro 200 solummodo 199 epistulae enumerentur. — Ewald contulit.*

C 4: *Codex Parisiensis 14500 (olim Victorinus) fol. membr. saec. X. in una columna conscriptus, continens epistulas 253, ex quibus epistulae collectionis C n° 1 usque 201 numerantur. Codex iste non magni valoris est; desunt epistulae a fine ep. 72 (IX, 9) usque ad finem ep. 77 (IX, 15): cf. not. II p. 47 l. 26. — Partem huius codicis rogatu meo v. cl. Molinier contulit. Idem est, quem Maurini sub nomine San-Victorini citant.*

C 5: *Codex Guelferbytanus 75, in 4° mai. membr. saec. XI., singulare quoddam exemplum coniunctionis collectionum C et P cum ϱ* (vide infra); quaterniones a variis scriptoribus conscripti. Prima folia huius codicis iam olim deperdita a scriptore saec. XV. supplentur, qui ante genuinum codicem duo folia addidit. Itaque genuinus codex hodie incipit in indice, qui cum secundo indice et argumentis codicis C 1 concordat, inde ab ep. 51; argumenta 221 epistularum sequitur brevis notitia ceterarum 32 epistularum collectionis P sine argumentis et tum verba:* „Expliciunt capitula libri primi. Incipiunt capitula libri secundi"; *additur brevis index 225 epistularum ϱ*. Sequuntur epistulae collectionum C et P secundum ordinem. — Ewald nonnullos locos ex hoc codice contulit.*

Accedunt praeterea codex Remigianus „700 annorum", *quem Maurini in epistulis C et ϱ adhibent; et codex Vossianus Goussainvillei, quem Ewald eundem esse putat ac codicem Latinum Isaacii Vossii n. 2421:* „Gregorii M. epistolae cum notis marginalibus" *a Montfaucon, Bibl. bibliothecarum I p. 679 laudatum; et codex S. Mariae de Ripoll Catalauniensis 15 fol. membr. saec. XII. cum 253 epistulis, secundum Villanueva, Viaje literario a las iglesias de España VIII, 53, qui, ut videtur, Barcelonam translatus incendio periit.* —

Ordo epistularum in codicibus C hic est: IX, 114—137; 143—147; 150—153; 157—166; 168—175; 179—182; 184; 185; 187; 167; 188—191; 1—10; 12—22; 25; 28—43; 45—51; 192—196; 198—203; 209—222; 225—227; 228; 230; 231; 233; 234; 236—240; 52; 54—59; 61—66a; 67—81; 83—100; 102; 104—106; 110; 107; 113.

COLLECTIO PAULI = P.

Tertia classis codicum Gregorianorum, quae minorem numerum epistularum (53—54) continet, quam R et C, collectio Pauli ideo dicitur, quia in codice Pa 1, qui est antiquissimus (v. infra), Pauli cuiusdam epistula ad Adalardum abbatem Corbeiensem praefationis modo praefigitur. Paulum ipsum, quisquis est, non primum has epistulas collegisse, sed ab altero codice descripsisse, ex ipsius epistulae tenore apparet. Utrum Paulus notus ille scriptor rerum Langobardicarum fuerit an alter Paulus alias ignotus, dubitari potest; nam Paulus Warnefridi filius neque in historia Langobardorum neque in vita S. Gregorii, quam conscripsit, epistulas quae in collectione P continentur cognovisse videtur.

In codicibus P nullo loco commemoratur epistulas ex Registro Lateranensi excerptas esse; ante indicem inveniuntur haec verba: „Incipiunt capitula diversarum epistolarum sancti Gregorii papae urbis Romae", *post indicem:* „Expliciunt capitula. Incipiunt epistolae beati Gregorii papae" *etc. Index cum contextu ita concordat, ut personas eas, ad quas quaeque epistula transmissa est, eodem modo — aut casu dativo aut praepositione* „ad" *praeposita — enumeret, quo in contextu enumerantur, atque argumenta earum solummodo epistularum proferat, quibus etiam in contextu argumenta adduntur. Iam supra dictum est collectionem P plerumque cum C coniunctam esse.*

Praeter numerum et dilectum epistularum P et a R et a C ita differt, ut plerisque epistulis datum quoddam addatur, quo non solum mensis et indictio, sed etiam dies, quo quaeque epistula scripta sit, commemoretur. Sed ipsi codices P eo modo, quo scriptores codicum his datis usi sint, inter se differunt, ita ut classis P in duo genera codicum divisa sit: in codicibus

Pa *atramento nigro* „data die . . mense . . . indictione" *in fine epistulae additur; sed in codicibus.*

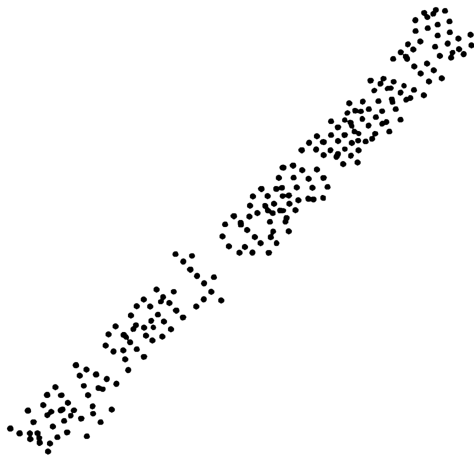
Pb *eadem data ad epistulas sequentes falso trahuntur atque atramento rubro eodem modo scribuntur, quo superscriptiones epistularum sequentium, ita ut datum, quod in Pa ad epistulam praecedentem pertinet, a scriptoribus Pb post numerum vel post superscriptionem epistulae sequentis immittatur.*

Pa.

Pa 1: *Petersburgensis 6. F. I, 7 fol. membr. saec. VIII., olim Corbeiensis (cf. antiquum catalogum apud Delisle, Cabinet des manuscrits II p. 423 n° 82 et notam forte manu s. XVII. scriptam in vetere codicis tegumento:* „ex Libris | Corbeiensis monasterii"); *deinde S. Germani a Pratis (numero 169, qui in dorso additur, antiquioris; numero 858, qui in folio primo invenitur, catalogi secundi: cf. N. A. V, 246); tunc furto sublatus a. 1791 (cf. Delisle l. l. p. 52. 55); itaque invenitur diversis locis codicis nota* „Ex Museo Petri Dubrowsky", *qui hunc cum permultis aliis bibliothecae publicae Petersburgensi dedit. Forma foliorum est 0,31 × 0,20 m, ex quibus scriptura c. 0,26 × 0,14 m explet. Facsimile folii 3ᵛ huius codicis editioni nostrae additur. Cf. de eo Epist. IV, 509.*

Pa 1.

Ex phototypia Jaffeiana Vindobonensi.

Folium 1ʳ habet post verba: „Incip. capitula diversarum epistularum Beati Gregorii papae urbis Romae" *epistulam:* „Carissimo fratri et domino Adalardo viro Dei Paulus supplex. Cupieram, dilecte mi," *etc. Fol. 1ᵛ—40ʳ, cuius pars ultima abscisa est, continet indicem (fol. 1ᵛ—2ʳ) et epistulas Gregorii. Quaterniones numerantur: II in f. 16ᵛ; III in f. 17ʳ; IIII in f. 32ᵛ. In fol. 40ᵛ adduntur haec verba:* „Dominus noster Iesus Christus supra petram sedebat marmoream, petrus tristis erat ante eum. Et dixit | dominus ad illum: petre quare tristis es? et dixit dominus n . . . ." — *Quae hodie sequitur foliis 41—104, aliis manibus conscripta* „egloga quam scripsit Lathcen filius Baith de moralibus Iob quas Gregorius fecit", *non semper cum codice Pauli coniuncta erat, sed sero adnexa est.*

Quin epistula, quae codici praefixa est, a Paulo ipso scripta sit, mihi quidem dubium non est. Cf. haec verba epistulae: „Suscipe tamen quamvis sero epistolas quas desiderasti; et quia mihi eas ante relegere prae occupatione totas non licuit, 34 ex eis scito relectas et prout potui emendatas esse, praeter pauca loca, in quibus minus inveni, et tamen meo ea sensu supplere nolui, ne viderer tanti doctoris verba immutare. quibus in locis et forinsecus ad aurem zetam, quod est vitii signum, apposui. Tua itaque fraternitas, si se facultas dederit, reliquas epistolas ad emendatiorem relegere studeat codicem" *etc. Itaque* Z „signum vitii" *inveni in epistulis 5. 8. 9. 10. 12. 21 22. 35; praeterea corrector primus idem est, qui epistulam Pauli ad Adalardum conscripsit, sed diversus a scriptore reliquae partis codicis nostri.*

In indice numerantur 55 epistulae, quarum 41. est: „Suagrio etherio virgilio et desiderio eps a partib. Galliarum"; *sed quoniam haec epistula (IX, 218) in contextu deest, in contextu 54 tantum epistulae numerantur. Index non nisi ad numeros 38—51 brevia argumenta addit. Ultima epistula huius codicis (54 = indicis 55) est epistula XI, 1:* „Palladio presbytero" *etc., eadem, quae iam sub nº 27 cum in indice tum in contextu conscripta est. — Hunc codicem, qui est maximi valoris, Ewald contulit, et ego nonnullos locos perlustravi.*

Pa 2: *Codex Bambergensis 601, 4º membr. saec. X., olim Michelsbergensis (cf. Beitr. z. Kunst- u. Litt.-Gesch. von Jaeck u. Heller I p. XXIII et Dümmler in Anzeiger f. Kunde der D. Vorzeit t. 24 a. 1877 p. 185), una columna conscriptus, continet diversa scripta S. Augustini et Cassiodori de anima et fol. 111ᵛ—159 Gregorii epistulas, quae ad Pa 1 prope accedunt cum in contextu tum in datis. Attamen non invenitur in hoc codice epistula Pauli ad Adalardum. Index eiusdem formae est atque index in Pa 1; at in contextu non tantum ep. IX, 218, sed etiam ultimo loco XI, 1 deest, ita ut in indice 55, in contextu 53 epistulae contineantur. — Codex iste cum Pa 1 maxima affinitate coniunctus, sed erroribus et interpolationibus plenus, postquam Pa 1 repertus est, minimi valoris. Ewald contulit. —*

Pb.

Pb 1: *Codex Coloniensis 92 fol. membr. saec. VIII. (cf. supra C 1), in quo collectioni C fol. 105ᵛ—169 collectio P adiuncta est. Epistulae IX, 218 et XI, 1 cum in indice tum in contextu desunt. Ewald contulit. — Ad hunc codicem propter coniunctionem collectionis C cum P propius accedunt sequentes tres codices:*

Codex Coloniensis 93: cf. supra p. XV; non collatus.

Codex Parisiensis 14500: cf. supra C 4; non collatus.

Pb 6: *Codex Guelferbytanus 75: cf. supra C 5; plerasque superscriptiones epistularum Ewald contulit.*

Pb 3: *Codex Dusseldorpiensis B, 79: cf. supra C 3. In hoc codice collectio P collectioni C anteposita 54 epistulas continet; nam XI, 1 et in contextu et in indice*

nis invenitur (nº 27 et 54), epistulae IX, 218 etiam vestigia in indice desunt. In contextu post 54 numeros collectionis P sub numero 56 prima ep. collectionis C ponitur, ita ut inter duos numeros aliquid excidisse videatur. — Ewald contulit. Huc etiam pertinere videntur duo folia in initio et in fine addita

Codici Alençonensi 9 fol. membr. saec. XIII.; in quibus foliis inveniuntur hae epistulae: XI, 2. II, 6. 33. 29. 35 ex P et IX, 122. 136. 157. 169. 171. 3. 4 ex C. Cf. Cat. gén. des manuscr. Dép. II (1888) p. 483.

Adde praeterea codices Remigianum et S. Mariae de Ripoll ut ad C (cf. supra). —

Pb 2: *Codex Vindobonensis 934 (olim Salisburgensis) fol. membr. saec. IX. Post triginta epistulas Hieronymi continet collectionem Pauli, quam versus Bedae et alia scripta Bedae Ambrosii aliorum sequuntur. Scriptus est in una columna a diversis scriptoribus, qui aut scriptura minuscula Karolorum aut scriptura quadam transitoria litteris cursivis permixta aut (in quibusdam versibus Bedae) uncialibus litteris utuntur; ultimus scriptor in fine codicis (f. 199) scribit:* „Finis adest operis, mercedem posco laboris. | Qui scripsit scripta, sit memoria eius benedicta". *Indici Hieronymianarum epistularum in f. 2ᵛ additur index Gregorianarum post verba:* „Item capitula sancti Gregorii papae"; *in fol. 55ᵛ incipiunt sine superscriptione post Hieronymianas Gregorianae epistulae. Index ipse barbarico sermone conscriptus, atque nominibus personarum, quibus epistulae transmissae sunt, etsi casu dativo enumerantur,* „ad" *praepositio praeponitur, e. g.:* „I. ad sereno episcopo maxiliensi". *Ordo epistularum eo differt a ceteris codicibus collectionis P, quod tres illae epistulae, quae in ceteris ultimae sunt, in hoc codice collectioni praeponuntur hoc modo: XI, 10 = 1; XI, 1 = 2; IX, 147 = 3; V, 6 = 4 etc. Index hoc modo numerat usque ad nº* „LV. epistula missa in baioaria de diversis causis contenente capitula XIII", *i. e. epistula Gregorii II papae Jaffé-Ewald 2153. Et in indice et in contextu vestigia ep. IX, 218 desunt, sed etiam in contextu ultimo loco additur epistula illa Gregorii II. In contextu olim epistulae ita numerabantur, ut in ceteris codicibus, i. e. V, 6 = 1; V, 8 = 2 etc.; sed postea veteribus numeris erasis novi addebantur, qui numeris indicis correspondent. Pb 2 a bono archetypo quamvis cum magna incuria descriptus est; archetypi folia transmutata fuisse videntur, quod scriptor codicis Pb 2 non intellexit; itaque quae in fol. 76—80 scribit, post fol. 80 addenda sunt; attamen desunt epistulae 31—35 propter lacunam archetypi, ut videtur. — Partim Ewald partim ego contulimus.*

Codex Einsiedlensis 179 (0,266 × 0,220 m) membr. s. X. p. 4—93 continet epistulas Gregorii; quaterniones signati XVIIII—XXIII. „Numeratio" *epistularum* „erronea est, quia XVIII vacat et a nº XXVIIII transilit ad XL. Sunt ergo revera 52 epistulae quibus accedunt aliae duae, quae non habentur in indice" *(ex catalogo). Ultimae tres epistulae sunt IX, 147. XI, 10. 1. — Epistulas sequitur commentarius in Boethium de consolatione philosophiae.*

Codex Monacensis 2648 in 4º membr. saec. XIII. (olim „liber sancte Marie in Aldersbach" *118) continet post vitam Gregorii a Iohanne diac. conscriptam fol. 118ᵛ —152 collectionem Pauli, quae et in ordine epistularum et in indice cum codice Vindobonensi concordat: 1 = XI, 10; 2 = XI, 1; 3 = IX, 147; 55 = epistula Gregorii II papae. Data fere omnia omissa, item ep. V, 39. Superscriptiones epistularum aliquando transpositae sunt. —*

Pb 4: *Codex Berolinensis theol. 322, 4º mai. membr. saec. IX. et*

Pb 5: *Codex Coloniensis 94 fol. membr. saec. X. et ceteri codices, in quibus collectio P cum ϱ coniungitur, infra enumerabuntur. —*

Pb 7: *Codex Monacensis 14641 fol. membr. saec. IX. post Hieronymi epistulam ad Oceanum in fol. 12—31 duodecim epistulas ex collectione P sumptas continet,*

inter quas etiam pars epistulae IX, 218 (cf. Pa 1. 2). Ordo epistularum in hoc codice hic est: XI, 27. V, 59. IX, 218. II, 6. 9. 10. V, 49. 50. 58. II, 31. 30. IX, 147. — Ewald nonnullos locos contulit, alios ego.

Ordo epistularum in codicibus collectionis P (praeter Pb 7) hic est: V, 6. 8. 24. 29. 30. 31. 32. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 49. 50. 58. 59. 60. 62. 63. XI, 36. 37. 38. 39. 40. 1. 2. 9. 43. 46. 47. 48. 49. 52. 53. 27. II, 6. 9. 10. [IX, 218]. II, 31. 30. 7. 32. 29. 33. 34. 35. 36. 37. 38. IX, 147. XI, 10. (XI, 1.)

COLLECTIONES CONIUNCTAE ET TRANSMUTATAE.

*Diversae epistularum collectiones, R, r, ϱ, C, P, saepissime inter se coniunguntur. De coniunctione **C + P** cf. codices supra laudatos; collectio P collectioni C additur neque ulla mutatio singularum collectionum perficitur neque ulla epistula bis invenitur. Nam nullae epistulae his duabus collectionibus communes sunt praeter IX, 218, quae in P non nisi in indice apparet, atque IX, 147, cuius genuina forma non nisi in C et R invenitur, cum P in appendice formam interpolatam exhibeat. Alio modo fit coniunctio*

ϱ* + *P*.

Codices ϱ et codices P praeter ep. IX, 147 has quattuordecim epistulas indictionis quartae communes habent: XI, 36—38. 40. 1. 9. 46—49. 52. 53. 27. 10; harum epistularum in coniunctione ϱ + P novem epistulae XI, 36. 37. 40. 46. 47. 48. 49. 52. 53 ex ϱ eiciuntur, ne repetantur; ep. XI, 27 e P eicitur, ita ut ep. XI, 1. 9. 10. 38 solae bis in eiusmodi codicibus inveniantur. — Sed archetypus ϱ non solum per eiectionem novem illarum epistularum, sed etiam eo a ceteris codicibus secundae partis Registri Hadriani differt, quod in fine mutilus sit; itaque desunt ultimae epistulae inde ab ep. XIV, 13 media; epistulae IX, 228. 229 inter se non dividuntur, ep. XIII, 43 bis recipitur, ut in ϱ; ita 280 capita efficiuntur. At archetypus ϱ* non nisi epistulis 16—31 numeros cum vel sine* „cap.“ *anteposuisse, superscriptiones ep. XIII, 13—15 omisisse videtur. Index, superscriptio totius collectionis vel subscriptio, termini indictionum desunt. — P etiam in hac coniunctione indicem conservat, cui anteponitur superscriptio:* „Incipiunt capitula diversarum epistolarum beati Gregorii papae urbis Romae“; *in fine contextus legitur:* „Expliciunt epistolae beati Gregorii papae“. *Vestigia ep. IX, 218 et in indice et in contextu desunt. Itaque restant 52 epistulae.*

***ϱ* 2 + Pb 4:** Codex Berolinensis theol. 322 in 4⁰ mai. membr. saec. IX., diligenter una columna conscriptus; facsimile apud Arndt, Schrifttafeln[3] I, tab. 17. In folio codici praeposito invenitur nomen* „Albericus Celiturma“, *in primo folio:* „Liber sancti Liudgeri episcopi in Werthina“. *In f. 99 post fragmentum ep. XIV, 13 ultima pars primae et secunda pagina tota vacat; prima pagina f. 100 indicem P cum numeris 52 continet, quorum ultimi sunt: Secundino etc. (IX, 147); Gregorius Sereno (XI, 10); Palladio etc. (XI, 1). Sed in contextu ep. XI, 10 ultima est, quae hic nullo numero notatur. Epistulis XI, 1. 9. 10, quae in hunc codicem bis receptae sunt, in margine crux praeposita est. Epistulas in f. 127 catalogus abbatum Werthinensium et alter archiepiscoporum Coloniensium sequitur, qui saec. X. inchoati sunt. — Epistulae a correctore, qui codicem Coloniensem 94 sequitur (cf. seq. cod.), correctae sunt. — Ewald contulit.*

ϱ* 3 + Pb 5: *Codex Coloniensis 94 fol. membr. saec. X., duobus columnis optime conscriptus. In initio codicis est:* „In Assumptionem santae Mariae sermo beati Hieronimi presbiteri". — *Epistularum Gregorianarum forma proxime ad codicem Berolinensem accedit, ita ut etiam notae marginales eaedem in utroque codice inveniantur; sed Coloniensis etiam alias addit. — ϱ* 3 et partem Pb 5 Ewald contulit.*

Vat. E: *Codex Vaticanus 621 in 4° mai. membr. saec. X., scriptura Berolinensi similis (cf. de eo Reifferscheid in Sitzungsber. d. kais. Akademie, phil.-hist. Classe, t. 63 p. 653 ss.). Codex incipit:* „In hoc codice continentur epistolae beati Gregorii papae numero CCIIIXC" *(corr. e: CCCXC), quasi rudimentum ϱ genuini nondum transmutati. — Superscriptiones omissae ep. XI, 13—15 postea nigro atramento additae sunt. Subscriptio quaedam* („Explicit registrum" *etc.*) *post ultimum fragmentum ϱ* (XIV, 13) erasa atque pro ea in rasura superscriptio collectionis P:* „Incipiunt capitula diversarum epistolarum beati Gregorii papae urbis Romae" *addita est, quam P continuo sequitur. In indice IX, 147. XI, 10. 1 numeris egent, in contextu XI, 10 omnino atque XI, 1 primo loco deest; sed XI, 1 post IX, 147 alia manu erasa subscriptione quadam postea additur. Saec. XII.—XIII. in fine codicis additur fragmentum ex Grat. Decret. p. I dist. 19, 6. — Hic codex Goussainvilleo et Maurinis cognitus erat.*

Codex Parisiensis 2280 (olim Colbertinus) saec. X.; ultima ep. in ϱ est XIV, 13. Attamen, ut in Vaticano, 293 epistulae ϱ* notantur.*

Codex Oxoniensis, bibl. Laudianae, misc. 449, saec. XII., fol. 1—117; in ultima pagina notatur: „Dominus Andreas Noviomensis canonicus dedit hunc librum, qui vocatur Registrum, ecclesiae sancte Marie de Ursicampo in elemosinam". *Superscriptio codicis est, ut in Vaticano:* „In hoc codice continentur epistolae beati Gregorii papae urbis Romae numero ducente nonaginta III"; *sed additur:* „Incipit liber VIII. pars secunda". *Epistulae IX, 147. XI, 10. 1 in hoc codice etiam in contextu collectionis ultimo loco positae sunt. Quas post* „Expliciunt epistolae" *etc. sequuntur quattuor foliis interrogationes Augustini et ea pars ep. V, 40, quae in P deest (cf. I p. 331). — Superscriptiones epistularum et initiales minio scriptae. Manu inferioris aetatis correctus. — Huc etiam pertinere videtur:*

Codex Bruxellensis 11196, 4° membr. saec. XII. in., cuius numeri ita confusi sunt, ut 254 epistulae numerentur; primae epistulae sunt VIII, 1 ss., ultimae: II 37. 38. IX, 147 (formae interpolatae) XI, 10. 1.

Codex Thuaneus quidam, quem Goussainvilleus ad quasdam epistulas ϱ et P citat, huc pertinere videtur.

C + P + ϱ*.

Coniunctis collectionibus C et P et ϱ neque C neque P mutantur; nam hic etiam ep. XI, 27 in P conservatur; sed e collectione ϱ eae epistulae eiectae sunt, quae ei cum C aut cum P communes sunt; item ep. IX, 82 eicitur, quae cum IX, 66ᵃ confunditur. De epistulis P et ϱ communibus cf. supra; C et ϱ communes sunt hae epistulae indictionis II: IX, 1. 12. 18. 25. 41. 42. 45. 49. 51. 52. 58. 79. 80. 81. 86. 87. 93. 102. 104. 107. 110. 129. 134. 135. 137. 147. 152. 153. 164. 166. 167. 173. 175. 180. 181. 184. 185. 195. 196. 202. 203. 213. 214. 215. 216. 218. 219. 220. 222. 226. 227. 228. 231. 234.

Praeter has epistulas in hac coniunctione ϱ etiam ep. IX, 185. 229 omisit, sed ep. IX, 147 conservavit, ita ut haec epistula in codicibus C + P + ϱ ter inveniatur; epistulae IX, 176 et XIII, 43 duobus locis repetuntur, sicut in ϱ.

Huius generis codices sunt hi:

C 5 + Pb 6 + ϱ* 4: *Codex Guelferbytanus 75 in 4° mai. membr. saec. XI.: cf. supra C 5. Indicem universarum epistularum et collectiones C et P, i. e. librum*

primum, sequitur ϱ, liber secundus huius coniunctionis, cum superscriptione:* „In hoc codice continentur epistolae b. Gregorii papae numero CCXII“; *etiam index, qui ex superscriptionibus epistularum collatus est, ob confusionem numerorum CCXIII tantum epistulas numerat. Et ordo epistularum et contextus et notae marginales demonstrant hunc codicem originem trahere a sequenti codice; index lacunam exhibet et epistulae superscriptionibus carent, ubi in Trevirensi desunt.*

ϱ 1: Codex Trevirensis 170 in 4° membr. saec. IX.:* „Ex dono rev. episcopi Trevirensis Iosephi de Hommer. 1827“; *parvula minuscula characteribus regularibus insigni scriptus a diversis scriptoribus. Quaternionis* h *ultima pagina vacat; scriptor alter in quat.* i *continuat; in quat. ultimo,* p *signato, primus scriptor revenire videtur. Inde ab ep. XIII, 21 rubrae superscriptiones atque initiales desinunt atque epistulae usque ad XIII, 46 superscriptionibus carent. — Superscriptio totius codicis sic habet:* „In hoc codice continentur epistolae beati Gregorii papae numero CCXCIII“; *attamen 225 tantum epistulas continet, scilicet epistulas ϱ exceptis illis cum C vel cum P communibus. Quamquam hoc defectu evidenter efficitur ϱ* quondam cum C et cum P coniunctum fuisse, in hoc codice et C et P desunt; idem demonstratur eo, quod index deest, atque forma contextus ϱ* 1 prope ad ϱ* 2. 3 accedit, sed eos integritate lectionum superat. — Ewald contulit.*

R + P + C.

Coniunctiones R + P + C inferioris aetatis esse videntur, quam supra memoratae; in his coniunctionibus ordo epistularum transmutari non solet, sed registro Hadriano eae epistulae aliarum collectionum aut adduntur aut inseruntur, quas R non habet. Quod diversis modis fieri potest.

R SUPPLETUM.

In R suppleto ita epistulae aliarum collectionum cum R coniunguntur, ut post epistulas indictionis VII sine interruptione vel titulo eae epistulae collectionis P addantur, quas R non continet; deinde sequitur superscriptio: „De octava indictione nullę hucusque inventę sunt epistolę, sed quę secuntur usque ad finem libri in alio volumine sunt repertę sine certis indictionibus, quas simili modo transscripsimus numero CXLV“ *et post hanc superscriptionem eae epistulae C, quas R non habet.*

Itaque adduntur indictioni VII hae 21 epistulae P secundum ordinem: V, 6. 29. 30. 31. 32. 43. 50. XI, 39. 2. 43. II, 6. 9. 10. 7. 32. 29. 33. 34. 35. 36. 38.

Quas sequi debent epistulae C hae secundum ordinem: IX, 114—128. 130—133. 136. 143—146. 150. 151. 157—163. 165. 168—172. 174. 179. 182. 187—191. 2—10. 13—17. 19—22. 28—40. 43. 46—48. 50. 192—194. 198—201. 209—212. 217. 221. 225. 230. 233. 236—240. 54—57. 59. 61—66. 66ᵃ. 67—78. 83—85. 88—92. 94—100. 105. 106. 113.

Sed R suppletum ep. IX, 210, quam ob similitudinem cum III, 11 confundit, suo loco omisit. Ad hanc classem codices hi pertinent:

R* 1 + P* 1 + C* 1: *Codex Coloniensis 95 fol. membr. saec. XII., diligenter scriptus atque initialibus ante singulas indictiones positis insignis. In margine primae paginae notatur manu s. XIII.:* „Pertinet ad ecclesiam maiorem Coloniensem“ *et* „liber epistolarum beati Gregorii papae maioris ecclesie in Colonia“. *Initio codicis index generalis, ante singulas indictiones speciales indices ponuntur. — Inter epistulas indictionis XIII receptae sunt ex collectionibus canonum V, 57ᵃ et spuria synodi acta ad ep. VIII, 17 interpolata (I.-E. † 1366). Ep. V, 6 et V, 30 non inter ceteras epistulas collectionis P, quae ep. XIV, 13 sequuntur, inveniuntur, sed illa ante VIII, 1, haec post indictionem II inseritur; at in hoc codice ep. V, 8 et V, 24, quae iam inter epistulas*

indictionis XIII receptae sunt, inter epistulas collectionis P repetuntur. Epistulas P sequitur spuria epistula ad Felicem Messanensem (I.-E. † 1334) ex collectione pseudoisidoriana orta, post quam additur subscriptio: „Explicit registrum vel regestum sive register sancti Gregorii papae urbis Romae indictione VII feliciter" *et superscriptio:* „Incipiunt capitula epistolarum 146. De octava indictione" *etc.; praeter epistulas supra memoratas inter has epistulas C repetitur etiam ep. IX, 93, quae iam inter epistulas R secundae indictionis recepta est.*

Codex Parisiensis 2283 (Colbertinus) fol. membr. saec. XII., initio et ultima parte mutilus; nam hodie incipit ab ep. VII, 38 atque finem habet post 71. ex epistulis „sine certis indictionibus" *i. e. ep. IX, 33, ita ut prima pars registri et secunda pars epistularum sine certis indictionibus hodie desit.*

Codex Monacensis 22204 fol. membr. saec. XII. scriptus sub abbate Gebhardo (1141—1191) prope accedit ad Coloniensem 95 et ad sequentem; finem habet in ep. 101. epistularum sine indictione i. e. ep. IX, 238.

Codex Monacensis 18024 (S. Quirini Tegernseensis) fol. membr. et chart. saec. XIV.; finem habet, sicut praecedens codex in ep. 101. epistularum sine indictione, post quam addit „etc. etc. etc." *In superscriptione ultimae partis deest* „numero 145". *De ep. V, 6. 30 et spuria ad Felicem Messanensem eadem notanda sunt, quae ad Coloniensem.*

Codex Trecensis 43 fol. membr. saec. XII. post libros III et IV moralium habet epistulas Gregorii 839 secundum Catalogue général des Mss. des bibl. publ. des départements II (1855) p. 43; itaque, si ad hanc classem pertinet, 12 epistulae aut desunt aut non numerantur. Prima epistula: I, 1.

Codex Augustanus quidam, quo editio (princeps) Zaineriana usa est, prope ad Monacenses accessit. Titulum autem indictionis XIV omisit atque epistulas cum indictionibus in 13 partes vel libros divisit; pars XIII vel indictio VII continet epistulas P et finit in spuria ep. ad Felicem Messanensem, quam sequitur cum superscriptione „De octava indictione" *etc. (sine* „numero 145"*) pars 14, quae finit in ep. IX, 238.*

R CUM EPISTULIS PRAETERMISSIS.

In codicibus huius ordinis epistulae registri Hadriani earumque ordo non mutatur. Post indictionem VII additur superscriptio: „Epistolae quae praetermissae sunt de superioribus indictionibus" *et 32 epistulae, scilicet V, 6. XI, 2. II, 6. 32. 29. 35 — IX, 122. 144. 157. 169. 171. 3. 4. 5. 20. 33. 200. 61. 66. 68. 69. 83. 85. 89. 91. 98. 113 — V, 29. 30. 32 et spuriae pseudoisidorianae Felicis Messanensis ad Gregorium et Gregorii ad Felicem (I.-E. † 1334 = Maur. XIV, 17); huic ultimae epistulae datum additur:* „data kalendis novembris indictione XII", *quod Maurini in nota exhibent. Illae epistulae libri IX. vel indictionis II. sumptae sunt ex illis epistulis C, quas R non habet, solito ordine; ceterae sunt ex collectione P. Ad hunc ordinem codicum pertinere videntur hi:*

Codex Londiniensis, Kings Library 6. C. X. saec. XI.—XII.: Liber de claustro Roffens. per Alexandrum priorem. Superscriptiones epistularum rubris et viridibus litteris, initia passim ornamentis decorata. In fine codicis habes notam: „Hic desunt duę epistolę". *Cf. N. A. XV, 600.*

Codex Oxoniensis collegii Omnium animarum 18 saec. XII.: „Registrum sancti Gregorii *(ras.)* in XIII *(sic!)* libris datum collegio animarum fidelium per magistrum Thomam gascoigne sacre pagine professorem eboracensis diocesis, et dator libri vult quod concathenetur in libraria communi prefati collegii, 1439°". *Columnae numerantur; initiales variis coloribus decoratae. In fine additur:* „Sententia b. Gregorii pape de lapsu sacerdotum excerpta de decretis canonum. Dilectissimo filio Secundino: De Imaginibus" *etc. Data desunt in ep. V, 6—II, 35, sed exstant in ep. V, 29—V, 32. Datum ep. ad Felicem, ut supra.*

Codex Oxoniensis collegii Orielensis 60 fol. mai. membr. saec. XIII.; fol. 4: „Registri beati Gregorii pape urbis Rome. Liber primus incipit. Mense septembri" *etc.; liber XIV habet 45 epistulas; fol. 201:* „Data Kalendis novembris indictione duodecima. Epistolarum Beati Gregorii pape urbis Rome Liber Quartus Decimus Explicit".

Codex Parisiensis 2286 (Colbertinus 1052) fol. membr. saec. XIII.; quattuordecim libros Registri sequitur liber 15.: „epistolę prętermissę". *Indictio VII in fine mutila est atque in ep. XIV, 13 finit. Itaque archetypus eodem modo mutilatus erat, quo archetypus* $\varrho + P$. — *Maurinis cognitus.*

Codex Parisiensis 11675 (S. Germani) fol. membr. saec. XII., olim Corbeiensis Maurinis et Goussainvilleo cognitus, 517 epistulas continere dicitur sine librorum divisione vel datis. Sed datum ep. ad Felicem ut supra.

Codex Parisiensis 2285 (Colbertinus) fol. membr. saec. XII. ex., in initio mutilus. Ante duas epistulas spurias desunt ep. V, 29. 30. 32.— 701 epistulas continere dicitur sine librorum divisione vel datis.

Codex Atrebatensis bibliothecae urbis 860 saec. XII. et

Codex Cantabrigiensis Ii. 3. 33 saec. XII. et

Codex Cantabrigiensis 1973. Kk. II, 10 saec. XV. inter se concordant et prope ad Oxoniens. accedunt.

Codex Rotomagensis 516 (O. 16) s. XI. et Codex Rotomagensis 517 (A. 146) s. XII., initio mutilus, et Codex Rotomagensis 518 (O. 17) s. XII.: cf. Catal. gén. des manuscr. Dép. I p. 113 s.

Huc etiam pertinere videtur Codex Ebroicensis 110 s. XII. et Codex Abrincatensis 102 s. XII.; cf. Catal. gén. des manuscr. Dép. II, 454. X, 46.

Ad hos codices accedunt alii, in quibus pro R ante „epistolas praetermissas" *aut r solum aut* ϱ *solum invenitur.*

Codex Parisiensis 14300 (Sanvictorinus) saec. XII.; post r habes 52 epistulas, ut videtur, illas „praetermissas" *et alias aliquot ex r repetitas aut ante omissas. In fine inveniuntur ep. IX, 98 et duae illae spuriae, quibus I.-E. 1239 et V, 57ª additae sunt. — Goussainvilleo, ut videtur, cognitus.*

Codex Oxoniensis collegii S. Iohannis baptistae 63 saec. XIV. in., „Gregorii Epistolarum pars 2", *scilicet* ϱ, *libri VIII—XIV cum praetermissis: prope accedit ad Oxoniensem coll. Omn. anim. 18; sed deest fragmentum de imaginibus. — Scriptus diversis manibus et initialibus variis coloribus depictis ornatus.*

Ad hanc classem pertinere videntur plerique Normannici, quibus Maurini usi sunt, qui plerumque 31 epistulas praetermissas (epistola Felicis deesse videtur) enumerant; item codices Anglici, quibus Jamezius usus est. — Notandum fortasse aliquot codices, qui non diligenter perlustrati sunt, ex eis, quos sub R enumeravimus, huc pertinere.

CODIFICATIO MEDIOLANENSIS.

In hac codificatione tres collectiones epistularum Gregorii non purae inveniuntur, sed inter se commixtae sunt; nam epistulae C, quas R non habet, inter omnes indictiones secundae partis diffunduntur, dum maxima pars earum epistularum collectionis P, quas R non habet, in ultimum librum recipitur.

Vatic. A: *Codex Vaticanus 617 fol. membr. saec. XV., optime scriptus, nitidis deauratisque initialibus ante unamquamque epistulam positis atque picturis ante unamquamque indictionem insignis. Epistulae in 14 libros, quorum quisque unam indictionem continet, divisae sunt. Post ultima verba ultimae epistulae notatur:* „Explicit registrum sancti Gregorii pape multo studio correctum ad instantiam Reverendissimi domini domini Io. Arcimboldi tituli sanctae Praxedis presbyteri cardinalis et archiepiscopi

Mediolanensis. Per me Oddonem de Beka Alamanum scriptum". *Post hanc notam codex indicem cum superscriptionibus et subscriptionibus librorum, inscriptionibus et initiis et datis epistularum exhibet. Codex iste (olim n° 2534) et Goussainvilleo et Maurinis cognitus erat, atque iam tunc post Symbolum fidei aliquot folia exciderant, ut epistula I, 1 et pars ep. I, 2 deessent. Ab hoc codice descriptus est* Vaticanus 4908 *fol membr. saec. XVI. — Dubitari non potest quin aut Iohannes IV., archiepiscopus Mediolanensis (1485—1488), aut Oddo de Beka Alamannus novi huius ordinis auctor sit. Hunc ordinem, quamquam sine certa ratione compositus neque ulla aut datorum aut veterum codicum auctoritate fultus est, tamen ei, qui ante Maurinos Gregorii Registrum ediderunt, secuti sunt, atque etiam Maurini novum suum ordinem ita composuerunt, ut a codificatione Mediolanensi principium sumerent et plurimis locis ab ea non recederent. — Ultimas genuinas epistulas sequitur etiam in codificatione spuria ad Felicem Messanensem; deinde* „Dicta b. Gregorii ex ratione sacrificii: Solet plane movere" *(sicut in cod. Urbin. 99); tunc epistola spuria Pilati. Ultimas sex indictiones, quae hoc ordine confunduntur, perlustranti occurrunt in indictione II: 130 epistulae; in III: 65; in IV: 75; in V: 58; in VI: 62; in VII. praeter ultima tria: 33. —*

COLLECTIONES DIVERSAE.

Praeter collectiones iam memoratas exstant quaedam, in quibus antiquus ordo omnino non servatur, divisio secundum libros vel indictiones omnino neglegitur. Ordo epistularum R omnino confunditur, et inter epistulas R ceterae epistulae nulla ratione vetusti ordinis habita inseruntur. Inter hanc confusionem tria genera codicum commemoranda sunt:

COLLECTIO 715 EPISTULARUM

incipit ab ep. VIII, 1; epistulae indictionis I et II plerumque inter se commutantur; post ep. 130 nulla omnino veteris ordinis memoria servari videtur; n° 181 invenitur symbolum; partem indictionis VII sequuntur aliquot epistulae collectionis P atque in fine totius collectionis maxima pars epistularum r.

Vatic. D; *Codex* Vaticanus 619 *(olim 190) fol. membr. saec. XII. diligenter scriptus exhibet 11 paginis indicem 715 epistularum, qui numeros, superscriptiones, initia complectitur. In prima pagina contextus superscribitur:* „In hoc codice continentur epistole beati Gregorii pape urbis Rome" *et in margine manu s. XV. notatur nomen possessoris:* „Theodori de Leliis auditoris". *Aliquot epistulae data servaverunt. Post epistulam 715 in fol. 236ᵛ legitur:* „Explicit register beati Gregorii pape urbis Rome feliciter" *et verba paene erasa:* „Liber sancte Marie Fus . . . censis *(Fusniacensis?)* ecclesię". *Continet etiam* „interrogationes Augustini" *(XI, 56ᵃ). — Codex iste et Goussainvilleo et Maurinis cognitus erat.*

Codex Boloniensis 72 *(S. Bertini) fol. membr. saec. XII. incipit:* „In hoc codice continentur epistole b. Gregorii pape urbis Rome numero DCCXVI"*; epistula ultima (716) est VII, 42.*

Codex S. Audomeri 188 *in bibliotheca civitatis St. Omer saec. XII. incipit ab ep. VIII, 3, quia primum folium deest; ultima epistula est VII, 42, ut in praecedenti:*

Codex Londoniensis *(Brit. Mus. Egerton 630) membr. saec. XIV. continet S. Gregorii M. epistolas 715 (Arch. IX, 495).*

Codex Lucensis 39 *(bibl. capit.) fol. chart. saec. XV. a Vaticano D descriptus.*

COLLECTIO 557 EPISTULARUM

incipit a 24 epistulis r, quas epistulae C sequuntur; accedunt post C epistulae aliae ex registro Hadriano; ultimae huius collectionis epistulae sunt hae: III, 28. 29. 44.

Codex Lipsiensis (bibl. Univ.) 338 fol. max. membr. saec. XIV., „liber Celle sancte Marie“. *Indicem sequitur superscriptio:* „In nomine domini incipiunt epistole ex registro b. Gregorii pape“; *post epistulam 557 additur sine inscriptione vel numero fragmentum epistulae III, 47; deinde tractatus de somniis (cf. XI, 56ª interr. VIIII); tum epistulae duae Hispanicae (cf. N. A. III, 141 n. 1).*

Codex Lipsiensis (bibl. Univ.) 316 saec. XV. a praecedenti descriptus; sed in hoc codice index epistulas sequitur.

Codex Pragensis (Musei Bohemici) XIII. A. 1 fol. membr., e conventu Augustinorum Raudnitz, s. XIV. ex. duobus columnis pulchra minuscula scriptus initio mutilus. Ultimae epistulae: III, 28. III, 29. III, 44 et fragmentum III, 47 („Et antequam“ *usque* „ad amorem flamma“) *in fol. 119. Sequitur tractatus de somniis et duae epistulae Hispanicae a. 1212. (V. d. Dvořak dedit.)*

COLLECTIO 709 EPISTULARUM.

Codex Parisiensis 2288 (olim Tellerianus) membr. saec. XII. continet 709 epistulas sine divisione vel notis chronologicis. Epistulas praecedit sermo de mortalitate („Oportet“ *etc.*) *et Symbolum fidei. Primae epistulae sunt: I, 2. 3. 4; ultimae: XIII, 34. 41. 42.*

Codex Parisiensis 2287 (olim Tellerianus) membr. saec. XII. cum praecedenti codice concordat.

Codex Bruxellensis 292: „Registrum b. Gregorii . . . scriptum ac finitum in Korssendonc anno domini 1462. per fratrem Wallerium de Vliet de Rethy, conventualem dicti monasterii“. *Concordat cum praecedentibus. Sed v. cl. J. Petit, conservator bibl. Regiae Bruxellensis, 708 tantum epistulas numerari asserit, inter quas primae: I, 2. 3. 4. 5. 6, ultimae: XIII, 38. 39. 1. 34. 41. 42.*

Codex Bruxellensis 1555 (Rouge cloître) anno 1485.: „Registrum b. Gregorii papae“ *concordat cum praecedenti codice.*

Codex Trevirensis (capit.) 91 fol. chart.: „Incipit Registrum sive Epistolare B. G.“ *etc.* „Finitum ac completum hoc opus a. 1502“ *etc. (Vir rev. Lager dedit). Continet 710 ep. —*

CETERI CODICES,

quos, cui ordini codicum adnumeremus, nescimus:

Codex Andegavensis 194 (186) fol. membr. saec. XII., initialibus decoratus, duabus columnis scriptus; post R inveniuntur aliae epistulae, quarum ultimae sunt hae: II, 6. 32. 29. 35. V, 49 (aut forma amplificata huius ep.). Numeri, ut in R (itaque falsum est quod in Cat. gén. des Manuscr. Dép. XXXI p. 251 de numeris scribitur). Fortasse ad R cum epistulis praetermissis pertinet.

Codex Argentoratensis (Iohann.) A 17, qui a. 1870. per oppugnationem urbis periisse videtur. Cf. Arch. VIII, 463.

Codex Carnotensis 50 (71) fol. membr. s. XII.; fol. 1: „Incipit Symbolum“ *etc.*; „Epistolae ex Registro b. Gregorii papae urbis Romae mense septembri, indictione nona“. *Prima ep.: I, 1; ultima in fol. 241ᵛ: III, 49. Sequitur falsum decretum I.-E. † 1366. Cf. Catal. gén. des manuscr. Dép. XI, 24.*

Codex Dresdensis 54a: Gregorii M. epistolae, a. 1437. Cf. Arch. VIII, 715.

Codex Escurialensis A. I. 6 fol. membr. saec. XIV. Cf. Arch. VIII, 809.

Codex Fuldensis 52 (II. d. 1) saec. XII.: Gregorii M. epistulae; cf. N. A. V, 225.

Codex Parisiensis 2289 (Dupuy) saec. XIV. post sermonem „Oportet“ *et Symbolum continet 563 epistulas vel fragmenta epistularum; primae epistulae ad Registrum Hadrianum pertinent; ultimae quattuor: X, 19. I, 6. 27. 7. Unicuique epistulae additur indictio, ad quam pertinet.*

Codex Parisiensis 15992, saec. XII.: Excerpta ex Registro Gregorii. Cf. Delisle, Biblioth. de l'école des chartes XXXI (a. 1870) p. 33.

Codex Parisiensis 2993 A (Colbertinus) saec. XII. continet 40 epistulas, quae ex Registro Hadriano sumptae esse videntur.

Codex Traiectensis 285 fol. membr. saec. XV. in.: cf. Arch. VIII, 582.

Codex Pallantinus (Valenciae) 17 fol. chart.: cf. Arch. VIII, 822.

Codex Zaluscianus 414: „Liber epistolarum Gregorii papae, codex memb. nitidissimus" *(ex catalogo Janozkii a. 1752).*

DE EPISTULIS PER DIVERSOS AUCTORES VEL CANONUM COLLECTIONIBUS TRADITIS.

Liber diurnus Romanorum pontificum praecipue in parte prima (cf. Sickel, Prolegomena z. Liber Diurnus II) multas formulas continet, quae aut totae aut ex parte cum Gregorii epistulis concordant. Aliae, ut videtur, ex epistulis Gregorianis, quae in Registro Lateranensi asservabantur, originem duxerunt, aliae ex formulis ipsis, quibus iam Gregorius in dictandis epistulis usus est. (Cf. notas Baluzii et Garnerii apud Rozière, Liber diurnus).

Beda in historiam ecclesiasticam Anglorum aliquot epistulas in Brittanniam missas vel ad res Anglorum pertinentes recepit, scilicet ep. VI, 50. 50ª. XI, 36. 37. 39. 45. 56. 56ª, ex quibus VI, 50 apud Bedam aliam superscriptionem habet, aliam in codicibus R; epistulae VI, 50ª. XI, 56ª autem neque in collectione R neque in C neque in P inveniuntur. Beda narrat epistulas Gregorianas sibi a Nothelmo e scrinio Romanae ecclesiae allatas esse[1]. *Notandum est apud Bedam neque superscriptiones neque subscriptiones et data abbreviata esse. Ex quo efficitur utraque etiam in Registrum Lateranense recepta esse.*

Paulus diaconus in historia Langobardorum has epistulas totas exhibet: IX, 66. 67. 126; praeterea partem epistulae V, 6 affert. Illae epistulae in codicibus C fere solae sunt, quae ad Langobardos pertineant; haec epistula non nisi in P invenitur. Paulum ex archivio ecclesiae Romanae non hausisse certum est, sed collectione C usum esse; an etiam collectione P in componenda historia Langobardorum usus sit, Ewald dubitavit. Nam contextus fragmenti illius V, 6 apud Paulum IV, 29 aliquot locis differt a codicibus P: 287, 3: esset divisa] divisa esset — *4:* quod modo autem] Malcus autem isdem episcopus — *6—7:* cui et prandium factum est] *om. — Attamen crediderim differentias illas non ita graves esse, ut Paulum ex collectione P hausisse refutatum sit, cum alius fons inveniri nequeat. Atque etiam quod Paulus epistulas collectionis P, quae ad res Langobardorum pertineant II, 7. 32. 33 non receperit, satis grave argumentum ex silentio praebere non videtur. Registri Hadriani vero vestigia apud Paulum non reperiuntur.*

Iohannes diaconus maximam partem vitae Gregorii quam Iohanne VIII. pontifice scripsit, ex epistulis Gregorianis compilavit; itaque 210 epistulas (inter quas etiam sermonem „Oportet"*) vel totas vel partes earum exhibet, atque ex aliis locis elucet eum alias*

1) *Cf. supra p. VII et Mommsen in N. A. XVII p. 387 ss.*

quasdam epistulas cognovisse et ex eis hausisse. Sed omnes epistulae, quibus Iohannes utitur, etiam in Registro Hadriano (R), de quo ipse IV, 71 agit, continentur praeter has quinque: VI, 50ᵃ. XI, 56ᵃ, quas e Bedae historia ecclesiastica sumpsit; V, 6, cuius fragmentum intra eosdem terminos conclusum eodemque contextu atque Paulus in historia Langobardorum exhibet, ex qua sine dubio hausit; epistulam spuriam ad Felicem Messanensem (I.-E. † 1334) atque V, 57ᵃ, quae in genuinis collectionibus Gregorianis desunt atque sine dubio a Iohanne ex canonum collectionibus sumptae sunt. Cum Iohannes earum epistularum, quae non nisi in collectionibus C et P inveniuntur, nullam omnino exhibeat, dubium non est, quia has duas collectiones non cognoverit. —

Canonum collectiones ante Pseudo-Isidorum editae, ut Maassen, Geschichte der Quellen und der Litteratur des canonischen Rechts im Abendlande. I (1870), 301 ss., docuit, non multas epistulas Gregorianas receperunt. Hadriana aucta habet V, 57ᵃ et XI, 10 sub tit. CXXXVIII. CXXXVIIII, quarum illa in epistularum veteribus collectionibus deest, sed ex canonum collectionibus in R recepta, haec autem et in R et in additamentis ad collectionem P asservatur. Dionysiana Bobiensis habet item V, 57ᵃ atque XI, 56ᵃ interpolatam, cuius formam genuinam Beda et aliae aliquot collectiones praebent. Post collectionem Chietinam additur ep. IX, 147 forma interpolata, quam P exhibet. Hispana inter decretales tit. C—CIII exhibet I, 41. V, 53. IX, 227. 228. 229, quarum primae duae et ultima non nisi in R, tertia et quarta etiam in C asservantur, omnes in Hispaniam missae; quae, ut ex inscriptionibus et subscriptionibus plenis neque abbreviatis demonstratur, non ex R vel C, sed ex originalibus sumptae sunt. Hispana aucta praeter has epistulas et V, 57ᵃ etiam I, 39ᵃ continet, quod mandatum Gregorii in collectionibus epistularum Gregorianarum deest atque primum a Baluzio e codice Parisiensi editum est. Herovalliana collectio (et similes codices) praeter XI, 56ᵃ et V, 57ᵃ et synodum Gregorii II a. 721., quam etiam Hadriana et Dionysiana Bobiensis continent, addit n° LXXV. LXXVI. epistulas IX, 218. 213, quae in Franciam missae sunt; utraque epistula etiam in codice Carnotensi s. VIII. de originali (non e collectionibus) descripta est; ep. IX, 213 etiam in cod. Bernensi saec. VII. atque pars huius epistulae IX, 213 (usque „sollicitam“ *p. 199, 18) in Wirzburgensi theol. fol. 56 saec. IX. (de quo cf. Dümmler in Forschungen VI, 122) invenitur. Praeterea singuli codices singulas epistulas receperunt, e. g. Barberinus XIV, 52 (ol. 2888) ep. V, 49 (secundum Maassen p. 302) vel collectio ecclesiae Arelatensis epistulas V, 58—60 ad primatum Arelatensem pertinentes vel codex Bodl. 893 ep. VI, 12. Itaque quae in diversis collectionibus canonum recurrunt, sunt ep. V, 57ᵃ et XI, 56ᵃ, quae neque in R neque in C neque in P exstant. Pseudoisidorus autem diversas epistulas ex veteribus canonum collectionibus sumpsit, ipse autem praeter genuinam XI, 27, quam et in R et in P invenire poterat, spurias illas epistulas Felicis ad Gregorium et Gregorii ad Felicem Messanensem addidit.*

EDITIONES.

Cum Ewald primus sit, qui tres illas collectiones et codicum diversa genera disposuerit atque in ordinem redegerit, mirum non est, quod omnes priores editores et in dispositione epistularum et in contextu restituendo a recta via aberraverint, plerumque inferioris aetatis et peioris notae codices secuti, nullo critico iudicio genuinum ordinem ab arbitrario discernentes.

Editio princeps: Gregorii Registrum: sine titulo vel subscriptione vel anno; „In nomīe dn̄i nostri Ihesu cristi. | Incipiunt capitula libri sequētis | ex registro sancti Gregorij pape | urbis rome Indictione nona“ *etc.; ut videtur, typis Güntheri Zainer c. a. 1472.*

*Augustae exarata, codicem quendam, qui R suppletum continebat, ad literam sequitur. (Hain, Repert. Bibl. I² nº *7991).*

Quae sequuntur editiones ante Maurinos omnino omnes ordinem codificationis Mediolanensis exhibent, perpauca tantum mutantes; sed epistulas in duodecim libros dividunt, scilicet indictiones XI. et XII. librum tertium, indictiones I et II librum septimum appellantes. Iam Ildefonsus Toletanus, de viris illustribus c. 4 (Isidori Hispal. opp. ed. Arevalus VII, 167) narrat, Gregorium epistulas suas in duodecim libros distinxisse, atque Gratianus in P. I dist. 47, 5 secundum hunc librorum ordinem citare videtur; itaque in vetere editione a. 1508 post singulos libros additur: „Explicit liber *etc.* secundum computationem Gratiani in decretis". *Dubitari non potest, quin veteres codices ante Gratianum hunc ordinem exhibuerint.*

„Epistole ex Registro beatissimi Gregorii pape primi. Cum inhibitione Sanctissimi Iulii pape II. . . . facta 1505" *post vitam Gregorii continet 12 libros epistularum; Lazari Soardi, Venetiis a. 1504. (ita ad calcem). Fol.*

„Epistole ex Registro beatissimi Gregorii huius nōis pape primi. Cū duob. Repertoriis admodū cōmodis" *etc. Parhysiis 1508. Expensis Udalrici Gering et magistri Berchtoldi Remboldt sociorum. 4°. In praefatione habes:* „Admiror qua ratione liber hic epistolarum ex Registro sanctissimi Gregorii . . . ad hanc usque diem fuerit desideratus . . . . Nec solum ex una civitate conquisita sunt, verum etiam e pluribus presertim ex Urbe et Veneta civitate necnon Parisiorum Academia magnis cum impensis procurata fuerunt".

„Sancti Gregorii magni: ecclesie doctoris precipui opera olim diversis tomis dispersa nunc vero beneficio magistri Bertholdi Remboldt in unum sunt volumen redacta". *Epistulae continentur fol. 356—408.* „Explicit Parisiis per magistrū Bertholdum Remboldt. Expensis eiusdem ac Iohannis Parvi". *1518. Fol.*

Gregorii Magni opera, ed. François Regnault. Rotomagi 1521 (sed in titulo: Parisiis).

Gregorii Magni opera, typis Claudii Chevalon. Parisiis 1523.

Aliae editiones citantur: Parisiis 1533. Lugduni 1539. 1540. Parisiis, ed. Guillart 1542. Basileae 1551. 1550 (in secundo volumine Registrum invenitur). Parisiis 1562 (Ludovici Mirei?). Parisiis 1551 apud Jo. Roigny (in secundo tomo f. 152—251: epistolae).

„Opera D. Gregorii Papae huius nominis primi cognomento magni omnia quae extant accuratissima diligentia uti lector facile passim deprehendet maxime in libris epistolarum repurgata". *Basileae 1564, 2 tomi in uno volumine, fol. Cura Huldrici Coccii. Epistulae incipiunt tom. II col. 63.*

Parisiis 1571 apud Nivellium; ed. Gilotius Campanus; 2 t. —

Venetiis 1571 apud Bartholom. Rotam; 2 t. in 4°; epistulae continentur in t. 2 p. 451 ss.

Antverpiae 1572.

Venetiis 1583 apud Dominicum de Farris; 2 vol. in 4°; epistulae continentur in t. 2 p. 450 ss.

Parisiis 1586 apud Iacobum du Puis, Seb. Nivellium et M. Sonnium; 2 vol. fol.; epistulae continentur in t. 2 p. 175 ss. (cf. editionem a. 1571).

„Gregorii Magni papae primi opera, Sixti V. pont. max. iussu diligentissime emendata et in tomos 6 distributa", *ed. Petrus Tossinianensis, episcopus Venusinus, ex typis Vaticanis. Romae 1588—1593 fol. Epistulae in t. 4 (a. 1591) continentur, quibus Antonius cardinalis Caraffa indicem rerum addidit. Haec editio saec. XVII. quasi fundamentum ceterarum erat. — Attamen a Th. James, qui inde ab a. 1602. Bodleyanae bibliothecae praefectus fuit, contra hanc editionem publici iuris factae sunt:* „Vindiciae Gregorianae seu restitutus innumeris pene locis Gregorius M. ex variis mss. Genavae 1625". *Ipse scribit:* „In collatione librorum epistolarum usi sumus 5 exemplaribus mss. unde

petitis per errorem factum est ut nesciatur". *Codices Anglicani quos perlustravit omnes, ut videtur, R cum epistulis praetermissis continebant; itaque falso asserit James in praefatione editionem Vaticanam plus quam 160 epistulas continere, quae non a Gregorio nostro dictatae sint. Lectiones quas James ex Anglicanis adduxit, plerumque minimi valoris sunt. — Editionis Romanae auctoritatem secutae sunt hae:*

Parisiis 1605; fol., („additis praeterea in hac editione rebus aliquot lectu ac scitu dignis quae in Romana editione desiderantur"), *in 6 tomis.*

Romae, 1613; 8° („Editio secunda Romana"), *in 10 volum., quorum quartum epistulas continet.*

Douai, 1615 („Sixti V. iussu emendata et aucta"), *in 2 volum.*

Antverpiae apud Petrum et Ioannem Bellerum, 1615; fol., in 6 tomis, et

Parisiis, 1619; fol., in 6 tomis, et

Parisiis 1640; fol., in 6 tomis ad verbum editionem Parisinam a. 1605. repetunt. —

A. 1669. ab Antonio Dadino Alteserra iuris canonici in universitate Tolosana professore editae sunt „Notae et observationes in XII libros Epistolarum Gregorii M."; *qui interpretationibus et commentariis suis studium Gregorianum maxime adiuvit. —*

„S. Gregorii papae primi cognomento Magni opera in tres tomos distributa ex quamplurimis manuscriptis codicibus emendata" *ed. Petrus Goussainvilleus. Lutetiae Parisiorum impensis societatis Typographicae librorum officii ecclesiastici iussu regis constitutae 1675. Tomus secundus continet Registrum epistolarum. In notis res, quae in epistulis tractantur, commentariis illustrantur; quas notas ab doctore Sorbonnae Auget dictatas esse Maurini postea demonstraverunt. Goussainvilleus contendit 35 codicum lectiones cognovisse, e quibus 7 Anglicanos ex Jamezii opere sumpsit et octo Vaticanos per amicos, inter quos cardinalis Bona nominatur, contulit; inter Vaticanos sunt Vatic. 617. 619. 620. 621; Urbin. 99. Gallicorum codicum Goussainvilleus magnum numerum perlustravit, inter quos Petersburg. 6. F. I, 7 (olim Corbei.); Paris. 11674. 11675; Thuaneum; Vossianum; fortasse etiam Paris. 14300. 14500. 2287, scilicet duos Victorinos et unum Tellerianum. Plurima pars ceterarum codicum Gallicorum ad diversa monasteria, praecipue Normannica, pertinuisse et R cum epistulis praetermissis continuisse videtur. Quamquam in notis Goussainvilleus non semel discrepantias chronologicas elucidavit, tamen ordinem veterum editionum conservavit; Caraffae indicem suae editioni addidit.*

„S. Gregorii papae I. cognomento Magni opera omnia. Ad ms. codices Romanos, Gallicanos, Anglicanos emendata, aucta et illustrata notis. Studio et labore monachorum Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri". *Tomus secundus. Parisiis. Sumpt. Claudii Rigaud. 1705. Haec editio a Dionysio Sammarthano inchoata est; at multifariis laboribus pressus epistularum editionem Domino Guillaume Bessin concessit, qui etiam tractatum de epistolarum ordine restituto composuit, quo Sammarthani laudem non meruit. Nam ordinem veterum editionum non raro mutavit. Secundum data, quae codex Corbeiensis, nunc Petersburgensis, exhibet, epistulas collectionis P plerumque suo loco restituit. At certis ex causis non solum epistulae C, adhuc quasi ad libitum disseminatae, sed nonnumquam etiam epistulae R locis, quos in veteribus editionibus obtinebant, remotae sunt. Epistulae in 14 libros secundum indictiones dividuntur. Partes Registri, quae non proprie epistulae sunt, in appendicem relegantur; at aliquot epistulae, praesertim ex collectionibus canonicis, in Registrum recipiuntur. Notarum Goussainvillei, aliis Augeti notis auctarum, magna pars repetitur. Indices supplentur atque augentur. — In praefatione codices enumerantur, quorum variae lectiones passim in notas recipiuntur. Codices Germaniae Maurini omnino non cognoverunt, Anglicanos non nisi ex Jamezio. Vaticanos citant A—F, inter quos Palat. 266 optimae notae non invenitur, quia non ante a. 1623. Romam translatus est, illorum autem varias lectiones Maurinis communicavit St. Baluzius,*

qui collationem quandam iam a. 1600. absolutam codicum A—D adhibuit[1], *hodie etiam in codice Vat. Christinensi 299 asservatam atque iam a Goussainvilleo fortasse adhibitam; sed Maurini etiam alia collatione eorundem codicum a D. Claudio Estiennot facta usi sunt. Ex Gallicanis praeter illum antiquissimum Corbeiensem adhibuerunt alium Corbeiensem, nunc Paris. 11675; unum Remensem S. Remigii; quinque Colbertinos (Paris. 2281. 2283. 2285. 2286 et fortasse 2993 A); Sanvictorinum (Paris. 14500); duos Tellerianos (fortasse Paris. 2287. 2288); unum S. Gatiani apud Turonos (cf. Delisle Notice sur les manuscr. de Tours, 1883 p. 60); quattuordecim alios, inter quos 7 Normannicos, quorum maxima pars R cum epistulis praetermissis continuisse videtur. Notandum est etiam hos codices plerumque non maxima cum diligentia neque cum omnibus epistulis, quas exhibent, collatos esse. — Repetita est haec editio a. 1744 Venetiis (typis Ang. Geremia, Car. Pecori, Aug. Savioli); et eae quae secutae sunt editiones ordinem et textum editionis Maurinorum fere ad verbum imitatae sunt atque nihil fere novi attulerunt, quamquam Gradonicus iam a. 1739. in epistula* „De nova S. G. M. editione procuranda“ *scripsit.*

Gregorii Magni opera ed. Gallicciolli, tom. VII—IX. Venetiis 1768—1776. Pauca sunt, quae in hac editione adduntur. Textus Maurinorum repetitur uno tantum novo codice (Venet. 71) adhibito.

Gregorii Magni opera in Migne, Patrologiae cursus completus, ser. Lat. tom. 76, Paris. 1851: repetitur ad verbum editio Maurinorum. — Singulae vel complures epistolae selectae a diversis editae sunt; cf. e. g. „Selectae S. G. p. I. epistolae de sacris Sardorum antiquitatibus“ *ed. G. Marietti, Taurini 1825.*

DE EPISTULARUM GREGORIANARUM ORDINE CHRONOLOGICO.

Quoniam epistulae in collectione R (r + ϱ) ad instar Registri Lateranensis secundum indictiones ordinatae sunt atque omnes indictiones pontificatus nostri complectuntur, collectio R ordinem epistularum ex diversarum collectionum codicibus restituturo fundamentum atque regula esse debet. Neque dubitari potest, quin etiam intra unamquamque indictionem, si rem omnem spectas, ordo servetur. Nam singulae indictiones in menses dividuntur, quamquam in aliquot codicibus superscriptio „mense N.“, *quae vere ad sequentes epistulas pertinet atque plerumque rubro minio scripta est, ad praecedentem epistulam trahitur, quasi datum praecedentis epistulae esset. Quo studio in archetypo R id actum sit, ut ordo Registri Lateranensis servetur, ex eo certissime efficitur, quod, ubi ordo indictionum neglectu scriptoris non servatur, ut in ep. VII, 42, diserte notetur hanc epistulam ex alia indictione relictam esse; ubi ordo mensium neglegitur, aut addatur, ut in ep. II, 51. 52 — sine dubio ex Registro Lateranensi — in fine epistulae:* „data die N. mense X. ind. Y.“, *quo demonstretur eas epistulas suo loco omissas et supplementi causa in fine indictionis positas esse, aut superscriptio, qua expressis verbis notatur epistulam non ad finem indictionis, sed ad alium quendam mensem pertinere, ut in ep. VI, 63. Si cuiusdam mensis epistulae non exstant, tamen superscriptio eius mensis ponitur, ita ut aliquando una superscriptio alteram nulla epistula interiecta sequatur, epistulae autem quae superscriptiones sequantur ad ultimum mensem solum pertineant. — Duae tantum epistulae IV, 33 = V, 52 et IX, 176 = IX, 231 sive errore librarii sive alia ex causa, quam hodie non perspicimus, diversis locis bis in Registrum Lateranense aut in archetypum R relatae sunt.*

1) *Baluzii codex ex collatione a. 1600. descriptus hodie in bibl. Paris. no. 2289ª asservari dicitur.*

Cum in C neque indictiones neque menses indicantur, hac tantum ratione verus ordo epistularum C investigandus est, ut quaeratur, quo loco 54 illae epistulae collectionibus R et C communes in R receptae sint. Omnes hae epistulae (cf. supra ad $C + P + \varrho^*$*, p. XX) in R et* ϱ *in indictione II inveniuntur, ita ut libenter perpendas, num ceterae 146 epistulae C ad eandem indictionem referendae sint. At ordo illarum, quamquam sine dubio etiam in C ex Registro Lateranensi receptae sunt, alius esse videtur atque in R. Nam 54 illas — si ceteras interim omittis — hoc ordine in C invenies:*

a) IX, 129. 134. 135. 137. 147. 152. 153. 164. 166. 173. 175. 180. 181. 184. 185. 167. —

b) IX, 1. 12. 18. 25. 41. 42. 45. 49. 51. —

c) IX, 195. 196. 202. 203. 213. 214. 215. 216. 218. 219. 220. 222. 226. 227. 228. 231. 234. —

d) IX, 52. 58. 79. 80. 81. 86. 87. 93. 102. 104. 110. 107. —

Cum numeri nostrae editionis ordinem codicum R sequantur, elucet ordinem in C ab ordine in R observato aberrare eo, quod epistulae C in quattuor portiones distributae sint, intra quas in universum idem ordo servatur, atque in R; sed ipsae portiones inter se ita locum mutarunt, ut hodie pro originario ordine b d a c ordo a b c d servatur. Portiones b) et c) accurate cum ordine R concordant; in a) epistula IX, 167 sola locum mutavit et in d) IX, 107 et IX, 110 inter se locum mutarunt. Itaque dubitari non potest, quin in originali, ex quo codices C descripti sunt, idem ordo servatus sit, qui in R, vel quin etiam C ex Registro Lateranensi descriptus sit, quamquam quattuor illae portiones aut foliis transpositis aut alia ex causa postea locum inter se mutaverunt; item certum est non illas ipsas solas epistulas, quae forte etiam in R receptae sunt, sed etiam illas 155 epistulas C, quae non nisi in C inveniuntur, ordinem Registri intra indictionem II sequi. Accedit, quod in codicibus C ante ep. IX, 143 addatur „mense maio indictione II“ *— quod datum solum in C ex Registro Lateranensi relictum sit — atque hoc datum cum datis, quae epistulae IX, 137 (apr.) et IX, 147 (mai.) in R prae se ferunt, optime concordet. Itaque ut verus ordo restituatur, epistulae C eodem ordine, quo intra quattuor illas portiones receptae sunt, intra ordinem epistularum R intercalandae sunt.*

Quo modo hac via singulae epistulae suis locis restituantur, ex sequenti tabula videsis, in qua epistulae, quae et in R et in C inveniuntur, secundum ordinem maiusculis numeris in medio, epistulae, quae non nisi in C receptae sunt, supra lineam, epistulae, quae non nisi in R exstant, infra lineam positae sunt. Oritur quaestio, quomodo epistulae quae supra et quae infra eandem lineam inveniuntur inter se ordinandae sint, et ad quem locum epistulae C, quae inter singulas portiones supra memoratas incidunt, pertineant.

b: *IX, 1. (Sept.)* $\frac{\text{2—10.}}{\text{11. (Oct.)}}$ *12. (Oct.)* $\frac{\text{13—17.}}{}$ *18.* $\frac{\text{19—22.}}{\text{23. 24.}}$ *25.* $\frac{\text{28—40.}}{\text{26. 27.}}$ *41. 42.* $\frac{\text{43.}}{\text{44.}}$ *45.* $\frac{\text{46—48.}}{}$ *49. (Nov.)* $\frac{\text{50.}}{}$ *51.* |

d: *52.* $\frac{\text{54—57.}}{\text{53.}}$ *58.* $\frac{\text{59. 61—78.}}{\text{60.}}$ *79. (Dec.) 80. 81.* $\frac{\text{83—85.}}{\text{82.}}$ *86. (Ian.) 87.* $\frac{\text{88—92.}}{}$ *93.* $\frac{\text{94—100.}}{\text{101.}}$ *102.* $\frac{}{\text{103.}}$ *104. (Febr.)* $\frac{\text{105. 106. (110).}}{}$ *107.* $\frac{}{\text{108. 109.}}$ *110.* $\frac{\text{(113.)}}{\text{111. 112. (Mart.)}}$ |

a: $\frac{\text{(114—128).}}{}$ *129. (Apr.)* $\frac{\text{130—133.}}{}$ *134. 135.* $\frac{\text{136.}}{}$ *137.* $\frac{\text{143—146.}}{\text{138(Mai.)—142.}}$ *147.* $\frac{\text{150. 151.}}{\text{148. 149.}}$ *152. 153.* $\frac{\text{157—163.}}{\text{154—156.}}$ *164. (Iun.)* $\frac{\text{165.}}{}$ *166. 167.* $\frac{\text{168—172.}}{}$ *173. (Iul.)* $\frac{\text{174.}}{}$ *175.* $\frac{\text{179.}}{\text{176—178.}}$ *180. 181.* $\frac{\text{182.}}{\text{183.}}$ *184. 185.* $\frac{\text{(187—191).}}{\text{186.}}$ |

c: $\frac{(192-194).}{}$ 195. 196. $\frac{198-201.}{197.}$ 202. 203. $\frac{209-212.}{204-208.}$ 213. 214. 215. 216. $\frac{217.}{}$ 218. 219. 220. $\frac{221.}{}$ 222. $\frac{225.}{223.\ 224.}$ 226. 227 (Aug.). 228. $\frac{230.}{229.}$ 231. $\frac{233.}{232.}$ 234. $\frac{(236-240).}{235.}$ |

*Omnes epistulae maiusculis litteris in hac tabula notatae certis mensibus in codicibus ipsis attributae sunt, item eae, quae infra lineam positae sunt; eae quae supra lineam positae sunt iis mensibus attribuendae sunt, quibus epistulae, quarum numeros maiusculis litteris conscriptos ad utramque partem posuimus, attribuuntur; itaque intra has epistulas epistulae C aliquando duorum mensium spatio circumcluduntur, neque, nisi ex re ipsa elucet, demonstrari potest, utrum eae priores sint, quae infra, an eae, quae supra lineam sint. Maius spatium conceditur eis, quae in C intra duas portiones intercidunt, in tabula nostra uncis inclusis, numero 29, aut certe dubitari potest, ad quam portionem pertineant; nam de epistulis IX, 113 et 114—128 nihil aliud affirmari potest nisi eas inter Februarium (110) et Aprilem (129) datas esse, quoniam **d**, ultimam, **a**, prima portio epistularum C, continuo sequitur; de epistulis IX, 187—191, quae aut ad Septembrem (ante IX, 1) aut ad Iulium trahendae sunt, hoc notandum ep. IX, 187—189 cum IX, 186 certe coniunctas esse; item epistulae IX, 51 et IX, 52 ita inter se coniunctae sunt, ut epistulae IX, 192—194 non ad **b** trahi possint, quo IX, 51 a IX, 52 disiungeretur, atque vere ad c ante IX, 195 pertineant; ex eadem causa cave, ne ep. IX, 236—240 inter IX, 51 et IX, 52 interponas; accedit, quod ep. IX, 237 sine dubio ad IX, 234 pertineat. —*

Ex epistulis P habes has, quae, cum P et R communes sint, restituendo ordini prosunt:

*(**a**:) V, 8. 24. 38. 39. 40. 41. 42. 44. 49. 58. 59. 60. 62. 63.*

*(**b**:) XI, 36. 37. 38. 40. 1. 9. 46. 47. 48. 49. 52. 53. 27.*

*(**c**:) II, 31. 30. 37.*

*Praeterea IX, 147. XI, 10. 1. Ex quo ordine elucet etiam P eodem fere ordine quo R usum esse, sed ordinem simili confusione turbatum esse, qua ordo epistularum C; quae in fine adduntur tres epistulas sine dubio postea additas esse cum alia nonnulla tum forma interpolata epistulae IX, 147 demonstrant. Intra ipsas tres portiones, quae ad singulas indictiones (**c** = X; **a** = XIII; **b** = IV) pertinent, aliquot transmutationes notandae sunt; sed ep. XI, 1. 9 ipsis temporum notis, quas codices exhibent, indicant se ad eum mensem pertinere, quem eis codices R . ϱ assignant. Accedit quod plerisque epistulis P temporum notae additae sint, ex quibus ordo restitui posset, nisi notae ipsae magna ex parte iam in archetypo P summa corruptione affectae essent. De singulis temporum notis cf. singulas epistulas.*

ORTHOGRAPHICA.

Quanam usus sit Gregorius orthographia, ex epistularum codicibus certe intellegi non potest; nam cum collectiones epistularum, quae solae exstant, non ante saeculum VIII. ex Registro Lateranensi excerptae atque ne singularum collectionum archetypi quidem servati sint, orthographiam Gregorianam etiam in veterrimis codicibus a scriptoribus barbaris et inferioris aetatis male fucatam esse verisimile est. Qui veram auctoris orthographiam cognoscere vult, exemplaria aliorum eius operum ad aetatem Gregorianam prope accedentia perlustret. Itaque ut verae orthographiae restituendae fundamenta iacerem, cod. Trecensem 504 Regulae pastoralis saec. VII. contuli, ad quem cod. Paris. 2206 Moralium prope accedit; qui codices quamquam autographa non sunt, quin non multum ab

originali discrepent, dubitari non potest atque etiam conici licet eos ab uno ex eis codicibus, quos auctor ipse in Gallias misit, descriptos esse. Cf. quae praecipue de Trecensi conscripsi in N. A. XV, 529 ss.

Ex qua inquisitione mihi quidem elucere videtur Gregorium, quamvis „ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplinae exterioris insinuant, servare" *despexerit (V, 53ᵃ p. 357, 37), quamvis regulas rhetoricas atque etiam casus modosque aliquando servare contempserit, in orthographia non multum a regulis grammaticorum discedere; nam in veteribus illis codicibus corrector coaevus omnia fere quae per neglegentiam barbari scriptoris irrepserint constanter correxit.*

Quae in codice Trecensi et similibus a vulgata orthographia constanter abhorrent, haec fere sunt:

e pro **ae**: *herere; heresis; celibatus; ceruleus; lesus, lesit; levus; pene; sphera —*

ae *pro* **e**: *aesus; interpraetatur; piaetatis; praeces; depraecatio; praetium —*

p *cum* **b** *non commutatur;* **b** *pro* **v** *vel* **v** *pro* **b** *saepissime corrigitur —*

qu *pro* **c**: *aliquando: loquuturus et semper quur —*

e anteposita (s impura) non invenitur —

ti *pro* **ci** *vitatur; item si*

e pro **i** *vel* **i** *pro e errore scriptoris posita est, constanter corrigitur —*

oe pro e vel e pro **oe** *vel f pro v non commutantur, nisi errore scriptoris verba (e. g.* „profectus" *pro* „provectus"*) ipsa commutantur —*

geminatio *falso adhibetur his verbis: repperire, gluttientes; e contrario habes: tintinabulum —*

h *in initio verborum vel post c saepius omissa saepe a correctore additur —*

h *addita: himum; hisdem vel similia corriguntur —*

i *pro* **y** *in verbis graecis saepe —*

i *addita: hii fere semper corrigitur —*

m *in fine accusativi declinationis primae omissa saepe postea a correctore additur; item* **m** *addita in ablativo —*

o *pro* **u** *et* **u** *pro* **o** *non nisi errore librarii —*

In **assimilatione** *nulla regula servatur; sed amm-, app-, asp-, astr-, inl-, inr-, opp- fere semper cum assimilatione scribuntur; eundem et umquam praevalent.*

Haec non falsa, sed notanda:

ae: *caelum, paenitentia, saeculum etc. —*

a *pro* **e**: *consparsio; item similia si ad vocabulum primitivum reditur —*

p *pro* **b**: *optulit; optinere; suptiliter —*

d *et* **t**: *aput pro apud et similia saepe et sine ordine —*

e *et* **i**: *saltem et saltim; -tenus et -tinus —*

geminatio: *rennuere; sollicitus; sollers; at: cotidie —*

h: *sepulchrum —*

n: *quoties et quotiens —*

o *et* **u**: *adulescens; epistula et epistola; soboles; utrobique —*

p: *contemtus vel similia constanter in: contemptus etc. corriguntur —*

ph: *aliquando f supponitur —*

s *post* **x** *semper fere omittitur —*

u: *extinguere etc. fere semper.*

Itaque in editione curanda orthographica ita formavimus, ut expellerentur vitia ea quae ab orthographia auctoris, quam per Trecensem et similes codices cognitam habemus, abhorreant atque non nisi per errorem et consuetudinem librariorum inferioris aetatis in codices nostros irrepserint. Ex apparatu autem orthographica semovimus omnia. Hic

vero subicimus optimorum librorum varietatis orthographicae exempla, non solum falsa, sed quaecumque, si ad orthographicam spectas, notabilia videntur, unde appareat, quatenus librarii a scriptura in editionem recepta discedant. (Cf. praeterea varias lectiones ad libros I—IV.)

e pro ae: in plurimis codicibus habes heresis etc.; herere etc.; Grecus; item saepissime querere et adiectiva in -eus exeuntia et pre- praepositionem in compositis; sed r 1 haec verba plerumque recte scribit. — Item in initio verborum, ut egritudo, eternus, equitas, estimare R 1 vel r 2. — In casibus declinationis primae vel que pro quae passim R 1. Pa 1. C 1. — Praeterea in verbis ipsis passim praecipue in his: cecus, celum, lesio, letania, letari, meror, pene, penitentia, prebere, premium, sepe, sevire. Haec habes saepe cum in ceteris tum in R 1. ϱ 1. —

ae pro e: raro in R 1; saepius in r 2 et praecipue in r 1; saepissime in Pa 1. C 1: in fine ablativi declinationis 3. et adverbiorum et aliorum; praeterea in verbis ut compraehensus sim.; quaeri, quaerela; praeces; praemere; praetium — haereditarius, plaebium r 1 — aecclesia Pa 1, sed interdum correxit; C 1 — aerores pro errores Pa 1 340, 18 — praesbiter semper, aepistola, aequabus C 1.

b pro p exempla: obtata r 2 422, 1; inbendat Pb 1 326, 20; abto C 1 II, 92, 20; scribsimus aliquando C 1.

p pro b exempla: opreptionem, sed corr. R 1 403, 19; supreptiones C 1 II, 73, 14; repuplica interdum Pa 1. C 1 II, 108, 13; pleps, sed corr. Pa 1 — suptilis saepius R 1. r 1. 2. C 1 (in prima parte R 1 ex subtilis corr.); subtilis ϱ 1. Pa 1 — optinere, optulit semper fere R 1. r 1. 2. ϱ 1. Pa 1.

b pro v, quamquam interdum correxit, saepissime R 1, e. g. futurum pro perfecto ponens, ut: levabit, deportabit, curabimus, deflebit etc.; item in diversis verborum temporibus, ut: decreberis, probaberis; item in verbis ipsis, ut: bexari, beneno, belitis, beneratione, betuimus; benibolentia, ebocatus (corr.), inbigilet (corr.), conbellere; bita, vibere, brebiter, cabeant, caterbas, faborem, fobere, dilubium, grabamen, labatio, Rabennates, cibitas, suabitas, obile, fribulus, nobit, nobembrio, iubentus, adiubare — raro r 1. 2: fribolus aliquando r 1. 2; dilubium, sed corr. r 2; archibum ϱ 1. — Saepissime etiam C 1 et saepe Pa 1, sed corr. fere semper Pa 1.

v pro b saepe R 1, e. g. perfectum pro futuro ponens, ut: curavimus, exoravit, ivit, properavit; adde: acervitas, devere, guvernare, iuvente, livertas, liventissime, plevem, praesviterium, prevere, provitas, superve, noviscum, sivi, tivi, vene, veneficium, viennium, vonus, sed non raro correxit — raro r 1, ut: acervitas 302, 2 vel r 1. 2, ut vivo pro bibo 400, 22 — saepe Pa 1, sed constanter correxit — aliquando etiam C 1, ut Favium II, 77, 20 vel ovitat ib. 20.

c ante x addit aliquando R 1, ut: distincxit, fincxisse, iniuncxerit, restrincxit, subiuncxit; item C 1.

c ante h addit in verbis michi, nichil persaepe R 1. r 1. 2.

c omittit in verbo cunti 450, 9 R 1, sed corr.; item habet Theotista pro Theoctista. Item saepe Pa 1: cunti, autor, sed aliquando corr. Item c omittitur in verbo iurisditio in r 1 et aliquando in verbis autoritas, quiquid r 2.

c pro g: cravaretur R 1 321, 7. — Pa 1 II, 328, 5: casticatum. C 1 II, 104, 5: [illegible].

g pro c: apogrisario R 1 410, 10. — trigesimum r 1 335, 22. — sagrilegum Pa 1 [illegible]

c pro qu: secuntur C 1 II, 74, 12. — condam r 2 335, 21.

qu pro c: quur ϱ 1. — quotidie; conloquutione, loquutus; Iaquinthi C 1.

ci pro ti: hoc vitium non invenitur in R 1; sed pacientibus, spacium, servicium r 1; Bonifacius r 1. 2, precium, spacium ϱ 1. Item Pa 1 non raro, ut: dacione, inicium,

indiccio, malicias, praecii, particialiter, ulcio. Saepissime C 1, ut: amicicia, cicius, praecium, sollicicior.

***ti** pro **ci**: conditio, provintia, solatium, similia aliquando r 1. 2. ϱ 1; praeiuditiis R 1. r 2 282, 20. — audatia, efficatia, solatium Pa 1. — Plurima exempla praebet C 1.*

***d** pro **t**: aliquando scribit odiosum, quando, idem pro otiosum, quanto, item R 1, sed corr.; similia passim in r 1. 2 et e. g. reliquid r 1 341, 23, velud r 2 393, 3; reliquid etiam ϱ 1. Pa 1 sed corr. ϱ 1. — adque saepissime Pa 1. Pb 1. C 1, sed saepe corr. Pa 1. — astudia ϱ 1 II, 377, 14.*

***t** pro **d**: aliut, set, quot sim. saepissime, corr. in parte secunda R 1; aliquot, aliquit etiam r 1. 2. — aput, illut Pa 1, sed saepe corr. in apud. — atventum R 1 II, 14, 5; egrituto R 1 II, 372, 29.*

e anteposita vel s impura: exenium fere semper. — inspertus pro inexpertus r 1. 2: 485, 9.

***e** pro **i**: R 1 non raro in ablativo vel dativo, etiam in genet. decl. 3 vel in persona 3. coniug. 3. praesentis (i. e. futurum pro praes.) vel in infinitivo pass.; syllaba de- pro di-; item verba transmutantur ita: relecta pro relicta, legata pro ligata, accedit pro accidit, excedit pro excidit; possetis pro possitis; adde: perstetit, retenuisse vel similia; habes etiam: adhibetis II, 371, 7. Eiusdemmodi sunt vitia in r 1. 2. Adde letania vel laetania semper in R 1. r 1. 2 et Apollenaris r 1. 2; heresem saepius quam heresim. — Eadem saepe in ϱ 1 et in Pa 1. Pb 1, sed Pa 1 plerumque corr. — Item saepissime C 1.*

***i** pro **e** aliquando in R 1. r 1. 2. ϱ 1 praecipue in syllaba di- (pro de-) et in casibus obliquis declinationis 3. et infinitivis; praeterea in verbis, ut precidentium, deligamus, abscidere, decidente; eligerit, exigerit, sed etiam indulgimus, egimus pro egemus simil.; neglegere, intellegere recte R 1. r 2. ϱ 1, sed negligere, intelligere r 1; saltim saepe corr. R 1, quatinus r 1. 2. ϱ 1. — Idem vitium saepissime invenitur in Pa 1 in plurimis verbis et casibus, item in Pb 1 et maxime in C 1.*

***e** pro **oe** vel **ae** non raro R 1, ut obedire, pena, prẹlium, penitentia, cepi pro coepi; rarius: obẹdientia r 1; pena r 2. Recte plerumque Pa 1, falso saepe C 1.*

***oe** pro **e** vel **ae**, ut proemium, poene (pro paene), poenitentia saepe r 1. 2; poetitionis C 1 II, 100, 18.*

***f** pro **ph** persaepe in nominibus Graecis; at etiam passim **ph** pro **f**, ut prophanus, prephatus R 1, sed plerumque corr.*

***i** pro **g** aliquando R 1, sed plerumque corr., ut aie pro age; aienda pro agenda; peraiendum; deneiemus. E contrario magistatis pro maiestatis Pa 1 326, 16.*

***geminatio**: repperire, rennuere semper fere in omnibus codicibus; item plerumque quattuor, sollemnis, sollicitus et parrochia vel parroechia, comminus R 1. r 1. 2; cottidie R 1, sed cotidie r 1. 2; querella R 1. r 2, sed querela r 1; tollerare R 1. ϱ 1. Pa 1; sepelire ex sepp. corr. ϱ 1; celleberrima, Affricane ϱ 1; immitari ϱ 1. Pb 1; ammovere, ammissa r 1. 2; promississti r 2. — Pa 1: sollemnis et solemnis; cottidie; ammittant, ocassionem, sexagissimum, centissimum, vellim, sed aliquando corr. — C 1: Affrici, apparibus (pro: a paribus), caussis, manumississe, tullisse, disspendiis, sim.; item Pb 1. — E contrario habes aliquando: sumopere r 1. 2; aserens, appelatur ϱ 1; iussisent, debuises, praepolentis, sufragium, ocasionem et semper aeclesia Pa 1; discusio, posidere, aseruit C 1.*

***h** addit in initio pronominum, ut: his, hisdem pro is, idem saepissime R 1. C 1. Pb 1, non raro etiam r 1. 2. Item cohercere, cohercitio, inhertem, exhorta, exhistimet, adhimitur, heremum, honera, horthodoxa, habundantia, hostendere R 1, sed etiam r 1. 2 atque ϱ 1. Pa 1. Item in nominibus propriis, ut: Hillirici, Hisauriae, Israhel (ex ihl) R 1 et aliquando r 1. 2. Eadem saepe Pb 1. C 1. — Post **c**: sepulchrum R 1. r 1. 2; Machedonius R 1. r 1. 2; archana R 1; apochrisiarius r 2; archa, sed corr., hipochrisin Pa 1; Anchonitano, subdiachono (II, 108, 12. 109, 5. 112, 22) C 1. — Post **t**: thomus Anthioceno R 1; Anthiociae, cartha ϱ 1; Cathenensibus C 1. —*

h omittitur in omnibus fere codicibus post c in verbis Graecis: scolasticus, scisma atque etiam saepissime in: carta, cartularius, sim. — Calcedonensis, Antiocenus R 1. — In initio verborum saepe omittitur praecipue in R 1. ϱ 1. C 1, e. g. in verbis: abere, actenus, exibere, peribere, iniare, ora, ortamur, exortatio, aurire etc., sed R 1. ϱ 1 saepe correxerunt; rarius r 1. 2. Pa 1. — detraes R 1 318, 17.

i pro y saepissime in verbis Graecis et nominibus propriis, ut: presbiter, sinodus, martiris, misteria, sinagogis, Siracusanus, Illiricum; item saepius elemosina etc. — Sed etiam e contrario

y pro i in verbis Graecis, praecipue in R 1, ut: symoniacus, paradysus, ydolorum, Epyphanium. — Pb 1. C 1: mynisterium, Neapolym. — ymber r 1 436, 9.

i additur: hii saepissime R 1. Pa 1. Pb 1.

k: $\overline{kme}$, $\overline{kmi}$ = carissime, carissimi passim ubique.

m addita vel m omissa plerumque ad vitia constructionis pertinere videntur; sed nota e. g. certamina ... finiendam R 1 484, 24; causam ... decisa est R 1 394, 1; reddendam communio C 1 II, 58, 25 — et contra: quequam, sed recte corr. in quemquam R 1 455, 1; transmittere pro transmitterem r 2 352, 24; cuncta ... potestatem r 2 347, 2; macula manus ... abstergeat r 1 376, 16; que pro quem C 1 II, 50, 21, Pa 1 324, 21, sed corr. Pa 1 etc.

n pro m: ponpatici r 1. 2 321, 23; menbra r 1 450, 5.

m pro n: Pa 1: intemtione 332, 15; volumtatis 335, 20, sed corr.; comtemplationis 446, 18.

n addit C 1 e. g.: occansionem II, 64, 6; contingerit II, 111, 28 vel omittit: substaciae II, 102, 14 et in verbis, ut: exiret, debeat, memoratur pro plurali. — Quotiens recte semper R 1. r 1. 2.

o pro oe: parrochia R 1; diocesis R 1: r 2 plerumque.

o pro u: incolomis, incolomitas plerumque R 1. r 1. 2. ϱ 1. C 1 — epistola, soboles et subolis R 1. r 1. 2; porto Veneris, tonsorari R 1. r 1. 2. C 1; iocundius R 1. r 1; tonica, consolendum R 1, sed corr.; sodorem, mondaretur r 1, sed corr.; monitione, sed corr. ϱ 1. — Saepe Pa 1, ut: aliquatolum, adolationis, adolari, confamolus, coram (pro: curam), costodia, insolis, macolatus, murmor, orbem (pro: urbem), parvoli, verecondiae, visos (pro: visus), sed plerumque correxit. — Item saepe Pb 1. C 1 e. g.: commonis, consolator, monitos (pro: munitos), matoro, murmor, postolant; et in fine, ut: adventos, apostolos, cognitos, sacrandos pro -us.

u pro o: duminii, contentus (pro -os) raro R 1, sed corr.; tundant, tundentes R 1; fribulus et frivolus R 1. r 1; cummemorare r 2 469, 8, sed corr.; communitione r 2 289, 9; epistula, territurio, prumptiorem ϱ 1. — Pa 1: epistula; passim: agnuscant, corpure, episcuporum, idulorum, munachis, munte, pulluit, sed aliquando corr. — Pb 1. C 1: apostulos, cognuscat, epistula, idulorum, prumptissima, subdiacuno, territurio, tutus (pro: totus), sed etiam studium, quantum pro studio, quanto; unu Pb 1 328, 14; Panormu C 1 II, 50, 5. 20.

p: contempsit, consumpta, praesumptio, redemptor, sumptus r 1. 2. ϱ 1. Pa 1. C 1, sed R 1 habet etiam: temtare, redemtor, sumtus — p falso additur raro in r 1, ut contempnit; saepius in r 2. ϱ 1: contempnit, condempnare, dampnare, sollempnis. — Pa 1 aliquando: solempnia.

s pro r, ut dinoscimus, perducimus, teneamus (pro passivo), lucramus, opinamus; sed etiam praesumentes (pro adverbio) aliquando R 1. r 1. 2. — tenos pro: tenor r 1 394, 29; percussa pro: percursa r 1 482, 8.

r addit Pa 1 335, 2: usurpartionis.

s post x semper fere omittit R 1, saepissime r 1. 2; ϱ 1 aliquando corr. — Pb 1. C 1 saepius: exs-, atque ex- saepe in exs-corr. —

s addunt in verbo isdem vel hisdem (masc.) omnes fere codices. — In fine verborum s non raro addit vel omittit C 1 et aliquando R 1. r 1. 2.

u: extinguere, unguere, urguere, inpinguet, tinguuntur R 1. r 1. 2

*De **assimilatione** haec fere notanda sunt:*

adc- et acc- R 1. r 1. 2 (adceptis, corr. R 1 404, 12) —

adf- et aff- R 1; aff- r 1; adf- saepius r 2. ϱ 1. — adflictio et aff- Pa 1. Pb 1. C 1.

adg- R 1 r 2; agg- interdum r 1. — adg- Pa 1. Pb 1.

adl- R 1. r 2; all- r 1; adl- et all- ϱ 1 — adl- C 1.

amministrare, ammonere constanter, raro adm- R 1. r 1. 2 (amittere pro admittere r 1 447, 14); amm- et adm- ϱ 1. — ammonere, ammiror saepius Pa 1, sed corr. in adm- e. g. 290, 8. 339, 1. 341, 18. 342, 5 — amm- et adm- Pb 1 — amm- C 1.

adn- constanter R 1. r 1. 2. ϱ 1 —

adp- R 1. r 2; adp- et app- r 1; adp-, sed corr. ϱ 1 — appetere; adponat corr. in app- Pa 1 334, 23 —

acq- saepius R 1; adq- r 1. 2 — adq- C 1.

arr- R 1. r 1; adr- interdum r 2 — arripere Pa 1 —

ads- et ass- R 1. r 1. 2, sed r 1 saepius assimilat; ads-, sed saepe corr. ϱ 1 — adscribere, adstringere, adsensus, assidue, sed interdum corr. Pa 1 — adsurgere, assidue C 1 — adscribere, adsensus Pb 1.

adt- R 1. r 2. ϱ 1; att- r 1 — adtendere Pa 1. Pb 1. — adt- C 1.

coll- saepius R 1. r 1. 2, sed conl- R 1 423, 4. 8; r 1 341, 19. 461, 1 etc.

comm- constanter R 1. r 1. 2 —

comp- saepius R 1 r 1. 2. ϱ 1, sed etiam conp-, e. g. R 1. r 1. 2 360, 13. 473, 19 — conp- Pa 1. C 1. — saepius conp- Pb 1.

inm-, e. g. inmerito, inmoderatus, sed imminere R 1. r 1. 2 et in r 1 persaepe imm-, e. g. immoderatus — inm- et imm- Pb 1 — inm- C 1.

inp- fere semper R 1. r 2 (ita corr. R 1 318, 27; r 2 471, 23); imp- plerumque r 1; inp- saepe ϱ 1, sed corr. — inp- persaepe Pa 1, sed aliquando corr., vel etiam imp. — inp- et imp- C 1; ita, sed saepius inp- Pb 1.

inl- fere semper R 1. r 1. 2. ϱ 1. Pa 1, sed saepe corr. ϱ 1. Pa 1. — inl- C 1.

inr- constanter R 1. r 1. 2. Pa 1. Pb 1. — inr- saepius C 1.

obp- (e. g. r 2 325, 8) raro R 1. r 1. 2. — Pb 1.

off- semper R 1. r 1. 2 —

summ- constanter r 1. ϱ 1; subm- interdum R 1. r 2 (subm- corr. in summ- e. g. R 1 446, 43; summ- in subm- r 2 446, 43. 455, 13) — submisse Pa 1 313, 19 — summ- C 1.

supp- constanter R 1. r 1. 2 (subp- corr. R 1 340, 11) — subp- et supp- ϱ 1 — subp- C 1

subr- constanter R 1. r 1. 2. ϱ 1. Pa 1. Pb 1. C1, sed corr. ϱ 1 —

In pronominibus semper fere assimilatur e. g. eundem, eorundem vel similia in R 1. r 1. 2. ϱ 1. Pa 1 — quicquid constanter R 1. r 1. 2. ϱ 1, quidquid Pa 1. — item: umquam vel similia constanter R 1. r 1. 2 cet. — Sed cf. tandiu — quandiu R 1 II, 368, 4.

NUMERI EDITIONIS MAURINORUM

CUM NOSTRA COMPARANTUR.

Editio Maurinorum	*— nostra*	*Edit. Maur.*	*— nostra*	*Edit. Maur.*	*— nostra*
I, 1—9	*I, 1—9*	*I, 55*	*I, 53*	*II, 7*	*II, 8*
I, 10	*II, 6*	*I, 56*	*I, 54*	*II, 8*	*II, 11*
I, 11—19	*I, 11—19*	*I, 57*	*I, 55*	*II, 9*	*II, 12*
I, 20	*I, 10*	*I, 58*	*I, 56*	*II, 10*	*II, 13*
I, 21	*I, 20*	*I, 59*	*I, 57*	*II, 11*	*II, 14*
I, 22	*I, 21*	*I, 60*	*I, 58*	*II, 12*	*II, 15*
I, 23	*I, 22*	*I, 61*	*I, 59*	*II, 13*	*II, 16*
I, 24	*I, 23*	*I, 62*	*I, 60*	*II, 14*	*II, 17*
I, 25	*I, 24*	*I, 63*	*I, 61*	*II, 15*	*II, 18*
I, 26	*I, 25*	*I, 64*	*I, 62*	*II, 16*	*II, 51*
I, 27	*I, 26*	*I, 65*	*I, 63*	*II, 17*	*II, 19*
I, 28	*I, 27*	*I, 66*	*I, 64*	*II, 18*	*II, 20*
I, 29	*I, 28*	*I, 67*	*I, 65*	*II, 19*	*II, 21*
I, 30	*I, 29*	*I, 68*	*I, 66*	*II, 20*	*II, 22*
I, 31	*I, 30*	*I, 69*	*I, 67*	*II, 21*	*II, 23*
I, 32	*I, 31*	*I, 70*	*I, 68*	*II, 22*	*V, 10*
I, 33	*I, 32*	*I, 71*	*I, 69*	*II, 23*	*V, 16*
I, 34	*I, 33*	*I, 72*	*I, 70*	*II, 24—27*	*II, 24—27*
I, 35	*I, 34*	*I, 73*	*I, 71*	*II, 28*	*II, 29*
I, 36	*I, 39[a]*	*I, 74*	*I, 72*	*II, 29*	*II, 32*
I, 37	*I, 35*	*I, 75*	*I, 73*	*II, 30*	*II, 33*
I, 38	*I, 36*	*I, 76*	*I, 74*	*II, 31*	*II, 34*
I, 39	*I, 37*	*I, 77*	*I, 75*	*II, 32*	*II, 38*
I, 40	*I, 38*	*I, 78*	*I, 76*	*II, 33*	*II, 30*
I, 41	*I, 39*	*I, 79*	*I, 77*	*II, 34*	*II, 35*
I, 42	*I, 40*	*I, 80*	*I, 79*	*II, 35*	*II, 28*
I, 43	*I, 41*	*I, 81*	*I, 78*	*II, 36*	*II, 31*
I, 44	*I, 42*	*I, 82*	*I, 80*	*II, 37*	*II, 37*
I, 45	*I, 43*	*I, 83*	*I, 81*	*II, 38*	*II, 39*
I, 46	*I, 44*	*I, 84*	*I, 82*	*II, 39*	*II, 40*
I, 47	*I, 45*	*I, 85*	*IX, 9*	*II, 40*	*II, 41*
I, 48	*I, 46*			*II, 41*	*V, 49*
I, 49	*I, 47*	*II, 1*	*II, 3*	*II, 42*	*V, 47*
I, 50	*I, 48*	*II, 2*	*II, 4*	*II, 43*	*II, 42*
I, 51	*I, 49*	*II, 3*	*II, 7*	*II, 44*	*II, 43*
I, 52	*I, 50*	*II, 4*	*II, 10*	*II, 45*	*II, 44*
I, 53	*I, 51*	*II, 5*	*II, 9*	*II, 46*	*II, 45*
I, 54	*I, 52*	*II, 6*	*II, 5*	*II, 47*	*II, 52*

Editio Maur. —	*nostra*
II, 48	*II, 46*
II, 49	*II, 47*
II, 50	*II, 48*
II, 51	*II, 49*
II, 52	*II, 50*
II, 53	*II, 36*
II, 54	*I, 41*[a]
III, 1—36	*III, 1—36*
III, 37	*VI, 42. IX, 137*
III, 38	*III, 37*
III, 39	*III, 38*
III, 40	*III, 39*
III, 41	*III, 40*
III, 42	*III, 41*
III, 43	*III, 42*
III, 44	*III, 43*
III, 45	*III, 44*
III, 46	*III, 45*
III, 47	*III, 46*
III, 48	*III, 47*
III, 49	*III, 48*
III, 50	*III, 49*
III, 51	*III, 50*
III, 52	*III, 51*
III, 53	*III, 52*
III, 54	*III, 65*
III, 55	*III, 53*
III, 56	*III, 54*
III, 57	*III, 66*
III, 58	*III, 55*
III, 59	*III, 56*
III, 60	*III, 57*
III, 61	*III, 60*
III, 62	*III, 59*
III, 63	*III, 58*
III, 64	*IX, 166*
III, 65	*III, 61*
III, 66	*III, 64*
III, 67	*III, 62*
IV, 1—7	*IV, 1—7*
IV, 8	*IV, 10*
IV, 9	*IV, 9*
IV, 10	*IV, 16*
IV, 11—14	*IV, 11—14*
IV, 15	*IV, 8*
IV, 16	*IV, 15*
IV, 17—22	*IV, 17—22*

Edit. Maur. —	*nostra*
IV, 23	*IV, 27*
IV, 24	*IV, 25*
IV, 25	*IV, 23*
IV, 26	*IV, 26*
IV, 27	*IV, 24*
IV, 28—30	*IV, 28—30*
IV, 31	*V, 46*
IV, 32	*III, 63*
IV, 33	*IV, 31*
IV, 34	*IV, 32*
IV, 35	*IV, 35*
IV, 36	*IV, 34*
IV, 37	*IV, 36*
IV, 38	*IV, 33. V, 52*
IV, 39	*IV, 37*
IV, 40	*IV, 38*
IV, 41	*IV, 39*
IV, 42	*IV, 40*
IV, 43	*IV, 41*
IV, 44	*IV, 42*
IV, 45	*IV, 43*
IV, 46	*IV, 44*
IV, 47	*V, 6*
V, 1. 2	*V, 1. 2*
V, 3	*V, 17*
V, 4	*V, 18*
V, 5	*V, 3*
V, 6	*V, 4*
V, 7	*V, 5*
V, 8	*V, 7*
V, 9	*V, 9*
V, 10	*V, 8*
V, 11—15	*V, 11—15*
V, 16	*V, 43*
V, 17	*V, 20*
V, 18	*V, 44*
V, 19	*V, 45*
V, 20	*V, 37*
V, 21	*V, 39*
V, 22	*V, 54*
V, 23	*V, 24*
V, 24	*V, 19*
V, 25	*V, 21*
V, 26	*V, 22*
V, 27	*V, 23*
V, 28	*V, 25*
V, 29	*V, 26*
V, 30—32	*V, 30—32*

Edit. Maur. —	*nostra*
V, 33	*V, 27*
V, 34	*V, 28*
V, 35	*V, 33*
V, 36	*V, 34*
V, 37	*V, 50*
V, 38	*V, 35*
V, 39	*V, 42*
V, 40	*V, 36*
V, 41	*V, 38*
V, 42	*V, 40*
V, 43	*V, 41*
V, 44	*V, 48*
V, 45	*IX, 151*
V, 46	*IX, 153*
V, 47	*IX, 161*
V, 48	*V, 51*
V, 49	*V, 53*
V, 50	*V, 55*
V, 51	*V, 56*
V, 52	*V, 57*
V, 53	*V, 58*
V, 54	*V, 59*
V, 55	*V, 60*
V, 56	*V, 61*
V, 57	*V, 62*
V, 58	*V, 63*
VI, 1—6	*VI, 1—6*
VI, 7	*VI, 10*
VI, 8	*VI, 7*
VI, 9	*VI, 8*
VI, 10	*VI, 9*
VI, 11—26	*VI, 11—26*
VI, 27	*VI, 46*
VI, 28	*VI, 27*
VI, 29	*VI, 28*
VI, 30	*VI, 63*
VI, 31	*VII, 42*
VI, 32	*VI, 29*
VI, 33	*VI, 30*
VI, 34	*IX, 167*
VI, 35	*VI, 32*
VI, 36	*VI, 33*
VI, 37	*VI, 34*
VI, 38	*VI, 35*
VI, 39	*VI, 36*
VI, 40	*VI, 37*
VI, 41	*VI, 38*
VI, 42	*VI, 39*

Edit. Maur.	— *nostra*
VI, 43	VI, 40
VI, 44	VI, 41
VI, 45	VI, 43
VI, 46	VI, 44
VI, 47	VI, 45
VI, 48	VI, 47
VI, 49	VI, 48
VI, 50	VI, 55
VI, 51	VI, 50[a]
VI, 52	VI, 50
VI, 53	VI, 51
VI, 54	VI, 52
VI, 55	VI, 53
VI, 56	VI, 54
VI, 57	VI, 56
VI, 58	VI, 49
VI, 59	XI, 57
VI, 60	VI, 58
VI, 61	VI, 31
VI, 62	VI, 57
VI, 63	VI, 59
VI, 64	VI, 60
VI, 65	VI, 61
VI, 66	VI, 62
VII, 1—3	VII, 1—3
VII, 4	VII, 5
VII, 5	VII, 4
VII, 6—18	VII, 6—18
VII, 19	IX, 138
VII, 20	IX, 139
VII, 21	IX, 140
VII, 22	VII, 19
VII, 23	VII, 20
VII, 24	VII, 21
VII, 25	VII, 22
VII, 26	VII, 23
VII, 27	VII, 24
VII, 28	VII, 25
VII, 29	VII, 26
VII, 30	VII, 27
VII, 31	VII, 28
VII, 32	VII, 29
VII, 33	VII, 30
VII, 34	VII, 31
VII, 35	VII, 32
VII, 36	VII, 33
VII, 37	VII, 34
VII, 38	VII, 35
VII, 39	VII, 36
VII, 40	VII, 37
VII, 41	VII, 38
VII, 42	VII, 39
VII, 43	VII, 40
VII, 44	VII, 41
VII, 45	IX, 179
VIII, 1—3	VIII, 1—3
VIII, 4	VIII, 5
VIII, 5	VIII, 10
VIII, 6—9	VIII, 6—9
VIII, 10	VIII, 11
VIII, 11	VIII, 12
VIII, 12	VIII, 13
VIII, 13	VIII, 15
VIII, 14	VIII, 16
VIII, 15	VIII, 17
VIII, 16	VIII, 18
VIII, 17	IX, 15
VIII, 18	VIII, 19
VIII, 19	IX, 65
VIII, 20—27	VIII, 20—27
VIII, 28	VIII, 14
VIII, 29	VIII, 28
VIII, 30	VIII, 29
VIII, 31	VIII, 30
VIII, 32	IX, 43
VIII, 33	VIII, 31
VIII, 34	VIII, 32
VIII, 35	VIII, 33
IX, 1—2	IX, 1—2
IX, 3	VIII, 35
IX, 4	IX, 11
IX, 5	IX, 158
IX, 6	IX, 195
IX, 7	IX, 197
IX, 8	IX, 202
IX, 9	IX, 154
IX, 10	IX, 155
IX, 11	VIII, 4
IX, 12	IX, 26
IX, 13	IX, 42
IX, 14	IX, 41
IX, 15	IX, 49
IX, 16	IX, 51
IX, 17	IX, 52
IX, 18	IX, 29
IX, 19	IX, 30
IX, 20	IX, 33
IX, 21	IX, 28
IX, 22	IX, 31
IX, 23	IX, 32
IX, 24	IX, 164
IX, 25	IX, 45
IX, 26	IX, 48
IX, 27	IX, 79
IX, 28	IX, 66.[a] 82
IX, 29	IX, 86
IX, 30	IX, 87
IX, 31	IX, 93
IX, 32	IX, 94
IX, 33	IX, 101
IX, 34	IX, 102
IX, 35	IX, 103
IX, 36	IX, 104
IX, 37	IX, 107
IX, 38	IX, 108
IX, 39	IX, 109
IX, 40	IX, 199
IX, 41	V, 29
IX, 42	IX, 66
IX, 43	IX, 67
IX, 44	IX, 90
IX, 45	IX, 91
IX, 46	IX, 112
IX, 47	IX, 129
IX, 48	IX, 134
IX, 49	IX, 135
IX, 50	IX, 163
IX, 51	IX, 121
IX, 52	IX, 147
IX, 53	IX, 186
IX, 54	IX, 187
IX, 55	IX, 38
IX, 56	IX, 40
IX, 57	IX, 23
IX, 58	IX, 24
IX, 59	IX, 27
IX, 60	IX, 110.111
IX, 61	IX, 227[a]
IX, 62	IX, 22
IX, 63	IX, 25
IX, 64	IX, 203
IX, 65	IX, 204
IX, 66	IX, 201
IX, 67	IX, 149

Edit. Maur. —	nostra
IX, 68	IX, 156
IX, 69	IX, 53
IX, 70	IX, 58
IX, 71	IX, 59
IX, 72	IX, 60
IX, 73	IX, 162
IX, 74	IX, 173
IX, 75	IX, 80
IX, 76	IX, 81
IX, 77	IX, 142
IX, 78	IX, 175
IX, 79	IX, 177
IX, 80	IX, 178
IX, 81	IX, 176. 231
IX, 82	IX, 237
IX, 83	IX, 39
IX, 84	IX, 180
IX, 85	IX, 181
IX, 86	IX, 183
IX, 87	IX, 184
IX, 88	IX, 185
IX, 89	IX, 99
IX, 90	IX, 100
IX, 91	IX, 12
IX, 92	IX, 18
IX, 93	IX, 160
IX, 94	IX, 150
IX, 95	IX, 141
IX, 96	IX, 148
IX, 97	IX, 152
IX, 98	IX, 44
IX, 99	IX, 205
IX, 100	IX, 206
IX, 101	IX, 169
IX, 102	IX, 200
IX, 103	IX, 207
IX, 104	IX, 47
IX, 105	IX, 208
IX, 106	IX, 218
IX, 107	IX, 219
IX, 108	IX, 222
IX, 109	IX, 213
IX, 110	IX, 215
IX, 111	IX, 216
IX, 112	IX, 220
IX, 113	IX, 223
IX, 114	IX, 224
IX, 115	IX, 214
IX, 116	IX, 226

Edit. Maur. —	nostra
IX, 117	IX, 212
IX, 118	IX, 211
IX, 119	IX, 225
IX, 120	IX, 230
IX, 121	IX, 227
IX, 122	IX, 228. 229
IX, 123	IX, 232
IX, 124	IX, 240
IX, 125	IX, 234
IX, 126	IX, 235
IX, 127	Epist. III p. 156
X, 1	X, 1
X, 2	IX, 165
X, 3	IX, 10
X, 4	X, 2
X, 5	IX, 89
X, 6	IX, 116
X, 7	IX, 117
X, 8	X, 3
X, 9	IX, 72
X, 10	X, 4
X, 11	X, 5
X, 12	IX, 171
X, 13	IX, 170
X, 14	IX, 172
X, 15	IX, 85
X, 16	XIII, 20
X, 17	XIII, 21
X, 18	X, 6
X, 19	X, 7
X, 20	IX, 105
X, 21	X, 8
X, 22	XIV, 16
X, 23	XIV, 17
X, 24	X, 9
X, 25	IX, 76
X, 26	IX, 113
X, 27	X, 10
X, 28	IX, 198
X, 29	X, 11
X, 30	IX, 168
X, 31	X, 12
X, 32	IX, 3
X, 33	IX, 75
X, 34	X, 13
X, 35	X, 14
X, 36	X, 15
X, 37	X, 16

Edit. Maur. —	nostra
X, 38	X, 17
X, 39	X, 21
X, 40	IX, 69
X, 41	IX, 68
X, 42	IX, 196
X, 43	IX, 114
X, 44	IX, 143
X, 45	XI, 3
X, 46	IX, 182
X, 47	IX, 16
X, 48	IX, 34
X, 49	VIII, 34
X, 50	IX, 4
X, 51	XI, 4
X, 52	IX, 5
X, 53	IX, 46
X, 54	IX, 50
X, 55	IX, 55
X, 56	IX, 56
X, 57	IX, 57
X, 58	IX, 61
X, 59	IX, 62
X, 60	IX, 77
X, 61	X, 18
X, 62	X, 19
X, 63	X, 20
X, 64	IX, 78
X, 65	XI, 5
X, 66	IX, 233
X, 67	IX, 132
X, 68	XII, 5
XI, 1	XI, 2
XI, 2	XI, 1
XI, 3	XI, 14
XI, 4	XI, 6
XI, 5	XI, 7
XI, 6	IX, 188
XI, 7	IX, 189
XI, 8	XI, 8
XI, 9	IX, 238
XI, 10	IX, 239
XI, 11	IX, 54
XI, 12	XI, 9
XI, 13	XI, 10
XI, 14	XI, 43
XI, 15	XI, 44
XI, 16	XI, 11
XI, 17	IX, 36

Edit. Maur. —	nostra
XI, 18	IX, 192
XI, 19	IX, 193
XI, 20	IX, 194
XI, 21	IX, 37
XI, 22	XI, 12
XI, 23	IX, 123
XI, 24	IX, 174
XI, 25	XI, 13
XI, 26	XI, 16
XI, 27	XI, 17
XI, 28	XI, 36
XI, 29	XI, 35
XI, 30	XI, 18
XI, 31	XI, 19
XI, 32	XI, 20
XI, 33	XI, 21
XI, 34	XI, 22
XI, 35	XI, 23
XI, 36	XI, 25
XI, 37	XI, 24
XI, 38	IX, 97
XI, 39	IX, 118
XI, 40	XIII, 30
XI, 41	IX, 145
XI, 42	IX, 146
XI, 43	IX, 83
XI, 44	XI, 26
XI, 45	XI, 27
XI, 46	XI, 28
XI, 47	XI, 29
XI, 48	IX, 20
XI, 49	IX, 21
XI, 50	XI, 30
XI, 51	XI, 31
XI, 52	XI, 32
XI, 53	XI, 33
XI, 54	XI, 34
XI, 55	XI, 38
XI, 56	XI, 40
XI, 57	XI, 42
XI, 58	XI, 41
XI, 59	XI, 47
XI, 60	XI, 50
XI, 61	XI, 51
XI, 62	XI, 48
XI, 63	XI, 49
XI, 64	XI, 56[a]
XI, 65	XI, 39
XI, 66	XI, 37

Edit. Maur. —	nostra
XI, 67	XI, 52
XI, 68	XI, 45
XI, 69	XI, 46
XI, 70	IX, 221
XI, 71	XI, 53
XI, 72	XI, 54
XI, 73	IX, 7
XI, 74	XI, 55
XI, 75	IX, 217
XI, 76	XI, 56
XI, 77	XI, 58
XI, 78	XI, 59
XII, 1	XII, 1
XII, 2	IX, 136
XII, 3	IX, 144
XII, 4	IX, 119
XII, 5	IX, 131
XII, 6	IX, 133
XII, 7	XII, 2
XII, 8	XII, 3
XII, 9	IX, 190
XII, 10	IX, 35
XII, 11	IX, 71
XII, 12	XII, 4
XII, 13	IX, 74
XII, 14	IX, 73
XII, 15	IX, 130
XII, 16	IX, 63
XII, 17	IX, 64
XII, 18	IX, 70
XII, 19	IX, 17
XII, 20	IX, 124
XII, 21	IX, 126
XII, 22	IX, 125
XII, 23	IX, 127
XII, 24	XII, 6
XII, 25	IX, 128
XII, 26	IX, 159
XII, 27	IX, 6
XII, 28	XII, 8
XII, 29	XII, 9
XII, 30	XII, 11
XII, 31	XII, 10
XII, 32	XII, 12
XII, 33	XII, 13
XII, 34	IX, 115
XII, 35	IX, 157
XII, 36	IX, 191

Edit. Maur. —	nostra
XII, 37	IX, 88
XII, 38	XII, 14
XII, 39	IX, 8
XII, 40	IX, 13
XII, 41	IX, 19
XII, 42	IX, 209
XII, 43	IX, 236
XII, 44	IX, 84
XII, 45	IX, 96
XII, 46	IX, 98
XII, 47	XIV, 15
XII, 48	XII, 15
XII, 49	IX, 106
XII, 50	XII, 16
XIII, 1	XIII, 3
XIII, 2	XIII, 4
XIII, 3	XIII, 5
XIII, 4	XIII, 6
XIII, 5	XIII, 8
XIII, 6	XIII, 7
XIII, 7	XIII, 9
XIII, 8	XIII, 11
XIII, 9	XIII, 12
XIII, 10	XIII, 13
XIII, 11	XIII, 10
XIII, 12	XIII, 15
XIII, 13	XIII, 16
XIII, 14	XIII, 17
XIII, 15	XIII, 14
XIII, 16	XIII, 18
XIII, 17	XIII, 19
XIII, 18	XIII, 22
XIII, 19	XIII, 23
XIII, 20	XIII, 24
XIII, 21	XIII, 25
XIII, 22	XIII, 26
XIII, 23	XIII, 27
XIII, 24	IX, 120
XIII, 25	IX, 122
XIII, 26	XIII, 29
XIII, 27	XIII, 31
XIII, 28	XIII, 32
XIII, 29	XIII, 28
XIII, 30	XIII, 33
XIII, 31	XIII, 34
XIII, 32	XIII, 35
XIII, 33	XIII, 36
XIII, 34	XIII, 37

Edit. Maur. —	nostra	Edit. Maur.	—	nostra	Edit. Maur.	—		nostra
XIII, 35	*XIII, 38*	*XIII, 45*		*XIII, 47. 49. 50*	*Appendix*	*V*		*V, 57**
XIII, 36	*XIII, 39*	*XIII, 46*		*XIII, 48*	„	*VI*		—
XIII, 37	*XIII, 40*	*XIII, 47*		*IX, 92*	„	*VII*		—
XIII, 38	*XIII, 41*				„	*VIII*		*VIII, 36*
XIII, 39	*XIII, 42*	*XIV, 1—14*		*XIV, 1—14*	„	*IX*		*XI, 15*
XIII, 40	*XIII, 43*	*XIV, 15*		*IX, 95*	„	*X*		*XII, 7*
XIII, 41	*XIII, 44*	*Appendix*	*I*	—	„	*XI*		*III, 67*
XIII, 42	*XIII, 45*	„	*II*	*II, 1*	„	*XII*		*XIII, 1*
XIII, 43	*IX, 14*	„	*III*	*II, 2*	„	*XIII*		—
XIII, 44	*XIII, 46*	„	*IV*	—				

siasticis exhibere utilitatibus pollicetur, spem possit retributionis adsumere. Quoniam vero, quantum didicimus, praedictum magnificum filium nostrum serenissimus domnus[m] imperator ad sua sub festinatione iusserat vestigia properare, quaesita oportunitate inferre te convenit, quia non oboedientiae[n] culpa, sed fratris et coepiscopi nostri Maximi eum causa retinuit. Quae etsi tarde, finem tamen eo studente percepit[2]. Hoc tamen dilectionem tuam voluimus[o] sollicite attendere, ne se in quacumque causa[p], ubi gravamen[q] est pauperum, misceri consentiat, ne fortasse potentia personarum aliquatenus pressus cogatur agere[r], quod animae illius non possit expedire. Cuncta ergo cum[s] Dei timore tractate[t], aeternam maxime mercedem perpendite[u].

IX, 238.

Gregorius I. papa Leoni, episcopo Catanensi, Severum, virum magnificum, praesentium latorem commendat. *599, Aug.*

Cod. C: cap. 144.
Edd. M: Lib. XI. ep. 9; G: Lib. IX. ep. 5. — Iaffé Reg. 1765 (1357).

GREGORIUS LEONI EPISCOPO CATENENSI.

Filius noster Severus vir magnificus[1] praesentium lator ad Siciliam venire desiderans nostris se apud fraternitatem vestram petiit epistolis commendari. Venientem ergo cum qua decet sacerdotali caritate suscipite eique in quo usus exegerit vestra solacia ministrate, quatenus vobis coram positis in nullo se contra iustitiam sentiat laborare[a], sed magis auxilii vestri ope suffultus quiete sua[b], quam studiose diligit, securius[c] perfruatur nosque de eius tranquillitate, quae illi per vos fuerit procurata, laetificare possimus.

IX, 239.

Gregorius I. papa Talitanum, publici patrimonii cura praeditum, hortatur, ne patrimonium ecclesiae Romanae ab „hominibus publicis" quaquam molestia affligi sinat. *599, Aug.*

Codd. C: cap. 145.
Edd. M: Lib. XI. ep. 10; G: Lib. IX. ep. 6. — Iaffé Reg. 1766 (1358).

GREGORIUS TALITANO.

Cum tanta nos de vobis oporteat caritate praesumere, ut, si ecclesiae nostrae utilitates apud alios[a] agerentur, vestram illic adhiberemus[b] gloriam adiutricem, satis

m) dominus *C 3.* n) *ita C1;* inoboedientiae *ex* oboediae *corr. C2 m. 2;* oboedientia *C 3.* o) volumus *C 2. 3.* p) causa *om., sed suppl. m. 2 C 2.* q) gramen *codd. n., sed corr. m. 2 C 2.* r) *ex* augere *corr. C 2.* s) cum *om. C 1.* t) tractante *C 2.* u) perpendit *C 3.*

IX, 238 in titulo: Cathenensi *C1. 2;* Cathenensi *C 1. 3 in indicibus;* Chatenensi *C3;* Kathanensi *C* 1. — Post titulum ante* Filius *in marg. add.* scripta *C 1.* a) lab. sent. *C 2.* b) quietem suam *codd. n.* c) *ita C1. 2;* serius *C 3.*

IX, 239 in titulo: Talitani *C 1 et in ind. C 1. 3;* Talittani *corr. in* Tallitano *C 2;* Talitano *C 3;* Talano *C 1 in arg.;* Talatano *C 2 in arg.* a) alias *C 1.* b) adheremus *C 3.*

2) *Cf. ep. IX, 234.*

IX, 238. De Leone cf. ep. VI, 30 n. 1) *De Severo cf. ep. V, 34 n.*

IX, 239. Talitanus quo munere functus sit, dubito: comitis largitionum an privatarum an patrimonii? In Italia, in Sicilia, in Italia et Sicilia?

debemus, quoniam in vobis est causa, gaudere, quia vos non oportet[c] neglegere, quod amore beati Petri apostolorum principis praestare[d] ipsi apud alios poteratis. Quia igitur comperimus publici patrimonii curam vestrae[e] esse ordinationi[f] commissam, idcirco paterna dulcedine salutantes patrimonium vobis nostrae[g] ecclesiae secundum iustitiam commendamus. Quo ne forte, fieri ut assolet, occasione inventa homines publici quandam vellent[h] inferri molestiam, hoc magnitudinis vestrae bonitas[i] fieri non permittat, sed ab omni illud hominesque ipsius inquietudine tueatur sicque salva ratione pauperum partes attendat[k], ut elemosina vicem impleat servata iustitia et vobis ex hoc ante Deum maior merces[l] adcrescat. Hortamur ergo, gloriosissime fili[m], ut ita benignos vos exhibere tam[n] circa ecclesiae nostrae, quam diligitis, utilitates, quam etiam in omnibus debeatis, quatenus et iniuncta salubriter expleatis[o] et omnipotentem vobis[p] Deum, quod summopere studendum est, placabilem faciatis.

IX, 240.

Gregorius I. papa Domnellum erogatorem imperatoris iussu rogam militarem etsi invito animo iterum suscepisse gaudet. Scribit de sex centenariis, quos exarchus ex Ravennatis ecclesiae cimeliarchio mutuatus sit, restituendis. Cum pecuniis eum Romam venire desiderat, quae urbs „diversis“ inquit „est attrita languoribus, ut neque in murorum custodia idonei persistant“. *599, Aug.*

Codd. C: cap. 146.
Edd. M: Lib. IX. ep. 124; G: Lib. VII. ind. II. ep. 129. — Iaffé Reg. 1767 (1281).

GREGORIUS DOMNELLO EROGATORI.

Epistolam gloriae vestrae plenam boni filii caritatis suscepimus, ex qua quidem[a] de molestia corporis vestri noster est animus contristatus. De divina tamen miseratione confidimus, quod, qui vos[b] miseram et deiectam diligere fecit Italiam, ipse vobis et corporis salutem restituat[c] et in aeterna retributione compenset. De militari enim roga, quam vos contra voluntatem vestram principali significastis iussione iterum[1] suscepisse, omnino sumus libenter amplexi scientes, quod magnitudo vestra cautiori salubriorique provisione militari necessitati concurrat.

De sex vero centenariis, qui in cimiliarchio[d] Ravennatis[e] ecclesiae fuerant commendati, sicut[f] vestra testatur[g] epistola, ab excellentissimo exarcho in cotidiana militum praefecturae[h] sunt mutuati[i][2]; qui[k] ut hactenus minime restaurentur, cuius sit causa, cognoscitis. Quod[l] enim scripsistis hoc praedicto filio nostro exarcho visum esse, ut, quia pax ad conclusionem tenuit[3], de pecuniis hic competentibus primum rogam illarum

c) oporteat *C 1.* d) praestari *codd. n.* e) vestram *codd. n.* f) ordinatione *codd. n.* g) vestrae *codd. n.* h) valent *C 3.* i) *om. hoc verb. C 3.* k) adtendit *C 1.* l) mercis *codd. n., sed m. 2 corr. C 2.* m) gloriosissimi filii *codd. n.* n) tunc *C 1.* o) expletos *C 3.* p) vos *codd. n.*

IX, 240. a) ex qua diem *C 3.* b) *ita edd.;* nos *codd. n.* c) restituit *corr. m. 2 in* restituet *C 2.* d) camiliarchio *C 1.* e) Ravennati *C 2. 3.* f) si, ut *coni. Mommsen.* g) temptatur *C 3.* h) praefecturiae *C 3.* i) mutati *codd. n., sed corr. m. 2 C 2.* k) quae *coni. Mommsen.* l) Quid *codd. n.*

IX, 240. Eidem Domnello missa est ep. IX, 173. De erogatoris munere cf. C. I. XII, 37, 16. 1) *I. c., ut videtur, pro indictione III.* 2) *Simili modo Heraclius ab ecclesiis mutuatus est ad expeditionem Persicam: Theophan. p. 302 de B., a. 6113. Cf. nov. Iust. 7 c. 2. — De* cotidianis expensis *cf. ep. V, 39 p. 328 n. 4. Mihi quidem ex hoc loco apparere videtur exarchum per erogatorem rogam solvisse, praefectum autem, ut antea, rem frumentariam et commeatum providisse.* 3) *De hac pace cf. ep. IX, 44 n. 2.*

partium faciatis, gloria vestra caute prospiciat[m], si vel debet fieri vel sit quo modo praesumendum, ut, si praefectura partium illarum acceptas pecunias recuperare neglegit, hac[n] partes ob hoc periculum de militis nuditate sustineant. Sed hi[o] quibus mutuatae dicuntur ipsae pecuniae debent a mutuante constringi, quatenus, si quae novae erunt[p] expensae, centenaria ipsi restituant[q] et sic[r] pecuniae quae sine erogantis non possunt tangi periculo subtractae quibus debentur, admisso quod[s] nobis inminet periculo minime aliis dispergantur[t] indebite. Et haec quidem nos nec cum novo in causa viro, nec Romanorum partium ignaro agimus; cui quippe constat, quod, si pax minime fuerit reparata[u], belli tempore in his locis nisi solius divinae potentia[v] maiestatis[w] ....: nam humanum non praevalet subvenire remedium. Sciens ergo magnitudo vestra[x] voluntatem dominorum principum[y], quanta cura de Romanae civitatis praecipue subventione sit provida, quod ex donis eorum[4] evidenter agnoscitur, sed et partium istarum inminens periculum sub omni curae tuae loci civitatis[z] cum pecuniis huc[a] venire, ne, si[b] omissum fuerit et adversi aliquid, quod non optamus, evenerit, neque apud Dominum neque apud rerum dominos cuiuslibet optentu personae vos excusare quoquo modo[c] valeatis. Romana[d] enim civitas peccatis nostris facientibus[5] diversis est attrita languoribus, ut neque[e] in murorum custodia[f] idonei persistant.

EXPLICIT INDICTIO II.

m) proficiat *C 1.* n) hec *C 1.* o) hii *codd. n.* p) *ita scr.;* sicut noverunt *codd. n.;* si sunt, sicut noverunt, *coni. Mommsen.* q) restituerant *C 3.* r) *ita scr. Mommsen;* se *codd. n.* s) qui *codd. n.* t) dispargantur *C 2.* u) reparati *C 3.* v) potentiae *codd. n.* w) *hic deesse aliqua videntur.* x) vestrae *codd. n., sed corr. C 2.* y) principium *C 3.* z) *locus corruptus; fortasse legendum:* sub omni cura debet velociter restitutis c. p. *Mommsen censet post* curae tuae *nonnulla verba omissa esse, quae hoc vel simili modo supplenda esse putat:* sollicitudine vix posse evitari, praestabit fortasse omissa custodia eius. — a) hic *C 3.* b) nisi *codd. n.* c) e. quomodo *C 3.* d) Romano *C 1.* e) nec qui *codd. n.* f) custodio *C 1. 3.*

Explicit *cet.: ita codd. R.ϱ.ϱ* post ep. IX, 235.*

4) Cf. ep. V, 30 n. 1. *5) Cf. ep. IX, 232 (n. 3).*

MENSE SEPTEMBRI INDICTIONE III.
MENSE OCTOBRI INDICTIONE III.

X, 1.

Gregorius I. papa Romano, defensori Siciliae, mandat, Lucillum, ab episcopatu insulae Melitensis submotum, et eius filium Petrum hortetur, ut res ecclesiae ablatas Traiano episcopo restituant; recusantes apud Iohannem, episcopum Syracusanum causam dicere cogat. Traiano censet e Syracusano, cui praefuerit, monasterio monachos quattuor vel quinque concedi; de privatis eius rebus quicquam detrahi vetat. 599, Sept. Oct.

Codd. R: Indictio I–III. cap. 132; ϱ: cap. 131.
Edd. M: Lib. X. ep. 1; G: Lib. VIII. ep. 1. — Iaffé Reg. 1768 (1284).

GREGORIUS ROMANO DEFENSORI SICILIAE.

Nihil proficit sacerdotum culpas ulcisci et commissa[a] deiectione crimina vindicare[b], si eis[c] qui convincente facinore[d] deponuntur amissio[e] honoris solacium[f] et[g] casus sui coeperint esse compendium. Questus itaque nobis est frater et coepiscopus noster Traianus[1] Lucillum[h] quondam[i] insulae Melitensis episcopum[k] flagitii sui iniquitate perterritum[l] non solum res ecclesiae, cuius non rector, sed[m] inimicus potius extitit, abstulisse, verum etiam plurima eum eiusdem ecclesiae competentia de praeteritis retinere, quippe qui in fabrica vel sarta[n] tecta ipsius nihil pertulit expendere, sed mente sacrilega suis totum studuit compendiis applicare. Et quia grave[o] nimis ac contra Deum est, ut sua illi deiectio non sit poena, sed commodum, experientia tua eum districte commoneat, ut, quicquid abstulit vel[p] apud se de praeteritis retinet, sine mora restituat[q]. Qui si indita[r] sibi nequitia negare fortasse voluerit, quia facile dicitur posse convinci, una cum reverentissimo fratre et[s] coepiscopo nostro Iohanne[2] Syracusano[t] residens suptili inquisitione huius rei veritatem rimamini, quatenus probatione habita, quicquid eum tulisse vel suppressisse claruerit, palam verecundia confusus restituat[u]. Petrum autem praedicti[v] Lucilli[w] filium similiter studii tui sit ammonere, ut, quia et

Mense *cet. R1. ϱ. ϱ** — sēpt *R1. ϱ**, sēp *abbr. ϱ1* — octr̄ *abbr. R1,* octb̄ *ϱ1,* oct̄ *ϱ** — Incip. eple ex regesto s. G. ind. III *R*1.*

X, 1 post titulum addit: cap. CXXXII *R1* — Scicile *R1.* a) digna *add. Vat. A (ed. M).* b) vindicaret *ϱ1.* c) ei *R1.* d) facinora *ϱ*1.* e) amisso *ϱ*. ϱ1;* amissi *ϱ3.* f) solatio *ϱ*.* g) *in* eis *(ita ϱ*3) corr. ϱ*2.* h) Lucillum *ϱ1;* Lucellum *cet.* i) quod *R1.* k) ēps *R1. ϱ*. ϱ3.* l) preterritum *ϱ3.* m) et *R1.* n) sacra *ϱ*1.* o) gravis *ϱ*2. 3.* p) velut *R1.* q) restituetur *R1.* r) indita *ϱ. ϱ*1;* indicta *R1;* indicata *ϱ*2. 3.* s) et *om. ϱ3.* t) Siracusano *R1. ϱ*1.* u) *hic add. haec verba:* quod inverecunde clam abstulit *ϱ. ϱ*, edd.* v) predictę *ϱ3.* w) Lucillis *ϱ1.*

X, 1. De temporis notis cf. N. A. III, 571, ubi efficit Ewald hanc ep. ad m. Octobrem pertinere. — De Romano, rectore patrimonii Syracusani, cf. ep. II, 38 p. 134 n. 1. IX, 28 ss. 1) *De Traiano cf. ep. V, 20 n. 2. XIII, 22; Lucillo ind. II deposito successit: cf. ep. II, 43 n. IX, 25.* 2) *De Iohanne cf. ep. VI, 18 n.*

ipse suprascriptae ecclesiae tulisse plurima perhibetur, honesta ea[x] consideratione restituat; alioquin[y] vestro et ipse est iudicio praesentandus, ut praecedente suptili inquisitione utrorumque causa uno[z] valeat fine concludi.

Praeterea petiit a nobis suprascriptus Traianus[a] frater noster, ut de monasterio suo, quod in civitate Syracusana[b] situm est, ei quattuor vel quinque dari monachi debuissent. Quod pro eius solacio nequaquam aestimavimus[c] denegandum, quia ad locum proficiscens incognitum, si proprios, quorum consolatione[d] utatur, non habeat, mens affecta tristitia minus se[e] ad ea quae utilitatis sunt erigit et ante incipit succumbere quam laboret. In qua re ne suprascripti reverentissimi fratris nostri Iohannis privilegiorum videremur praerogativa minuere, ita hoc illi noveris esse concessum, ut tamen fratris et coepiscopi nostri Iohannis sit arbitrio per omnia reservatum. Quia igitur petitioni[f] suae praedictus frater noster adiecit, ut pueros quos de propria pecunia comparavit ac suos patrisque sui codices aut res alias proprias quas in eodem monasterio habet ei sit tollendi licentia, ratio nos hoc negare non pertulit. Sed ne postulata videamur indiscrete[g] concedere, hanc[h] tenendam observantiam scito, id est ut, quicquid, postquam ab[i] abbatis est remotus[k] officio, comparavit vel quolibet titulo adquisivit, libera illi tollendi[l] facultas[m] sit; sed et hoc quod de monasterio illo in quo conversus[n] est, quod in provincia Valeria in possessione iuris sui patrem eius[o] manifestum est construxisse, pellente hostilitate decedens[p] abstulit secumque detulit, sine aliqua ei dubietate reddendum est, quia alterius adquisitionis ius effugit, quod semel monasterii fuerit dominio sociatum. Si quid autem, dum[q] adhuc illic abbatis fungeretur officio, adquisivit, non suum, sed monasterii ipsius esse cognoscat, et ideo de iure illud eiusdem monasterii auferri[r] ulterius[s] quolibet[t] modo non patimur. Legatum igitur quod antedictum fratrem nostrum illum Capitulina conditrix[u] suprascripti monasterii singulis annis de eodem monasterio per ultimam voluntatem suam habere constituit, experientia tua solaciante[v] iustitia favente sine[w] aliqua faciat dilatione percipere.

X, 2.

Gregorius I. papa Sabino, subdiacono regionario, praecipit, ut Sisinnium, presbyterum Regitanum, idololatriae et sodomiae accusatum, si noxius inventus sit, in carcerem coniciat eumque cogat, ut filiis Victoriani, defuncti presbyteri, pecunias depositas restituat.
599, Sept. Oct.

Codd. R: Ind. I—III. cap. 133; ϱ: cap. 132.
Edd. M: Lib. X. ep. 4; G: Lib. VIII. ep. 5. — Iaffé Reg. 1769 (1287).

GREGORIUS SABINO SUBDIACONO REGIONARIO.

Cum plerumque quod in laicis culpa est[a] hoc crimen in sacro sit ordine constitutis, quanta in eis districtione puniendum sit piaculare flagitium, qui zelo rectitudinis

x) honeste a ϱ* *1.* y) in *add.* ϱ*3.* z) in uno ϱ*1.* a) Trianus ϱ* *1.* b) Sirac. *R 1.* c) estivimus ϱ*1.* d) consatione *in* conversatione *corr. R 1;* consulatio ϱ* *1.* e) ēē *R 1.* f) petitionis ϱ*. ϱ*1.* g) indistricte *R 1.* h) *ex* ac *corr. R 1.* i) ab *om.* ϱ*3.* k) semotus ϱ* *2. 3.* l) tollenda *R 1.* ϱ*1.* m) faculta ϱ*1.* n) conversatus ϱ*3.* o) ei *R 1.* p) decens ϱ*1.* ϱ*. q) dum *om.*, cum *suprascr. R 1.* r) auferre ϱ*. ϱ*3.* s) alterius ϱ*1.* t) quodlibet ϱ* *1.* u) conditoris ϱ. ϱ*; conditris *R 1.* v) sociante *R 1;* solati *(rasura)* ante ϱ*1.* w) iustitiam faventes me ϱ* *1.*

X, 2 in titulo: Savino ϱ*. ϱ*3.* a) culpasses *R 1.*

X, 2. De Savino vel Sabino, rectore patrimonii Bruttiorum, cf. ep. II, 10 n.

utitur[b] non ignorat. Quorundam siquidem relatione perlatum est[c], quia Sisinnius[1] Regitanae civitatis presbyter, quod auditu ipso intolerabile nimis est[d], idolorum[e] venerator ac cultor sit, adeo ut in domo sua quoddam[f] idolum positum habere praesumeret: sed et, quod non dissimile[g] nefas est, sodomitae[h] illum[i] scelere maculatum. Et ideo quia tanti facinoris iniquitas districta[k] ac suptili investigatione quaerenda atque plectenda est, hac tibi auctoritate praecipimus[l], ut vigilanti studio et diligenti omnino cura perquiras et, si qua indicia adprehendere huius rei potueris, eum in custodia districta, quousque nobis renunties, redigas, ut, qualiter immanissimum facinus discuti debeat ac puniri, deliberare possimus[m]. Scito autem, quia studium zelumque tuum, qualis contra nefandissima sit crimina, haec causa est sine dubio monstratura, per quam te apud nos aut multum de sollicitudine commendari aut periculose de neglectu[n] noveris accusari. Unde necesse est, ut ita te vigilantem in hac requisitione studeas exhibere, quatenus et nos de sollicitudine tua laetifices et Deum tibi facias esse placabilem.

Hoc quoque de suprascripto[o] nobis presbytero nuntiatum est, quod Victorianus quondam[p] presbyter[q] ei[r] cum diversis rebus vel ornamentis actionis[s] suae[2] aeque[t] pecuniam[u] commendasset; qui dum depositum abnegaret, iudicio habito convictus et[v], ut reddere debuisset[w], addictus sit; et quia eo restituere id quod condemnatus est differente[x] is qui deposuisse[y] dicitur obiit et necessitate eius perhibentur filii laborare, et hoc experientia tua diligenter inquirat atque ita salva ratione ad finem[z] hanc causam perducat, dum modo, si ita est, nec ille res alienas perfida mente retineat et orfani, quod suum est, vel amisso patre recipiant[a].

X, 3.

Gregorius I. papa Mariniano, episcopo (Turritano), praescribit, ut monacham, cognatam Stephani, viri clarissimi, latoris praesentium, a Petro iam iterum e monasterio elicitam, reducendam curet. Idem mandat Vitali defensori et Filoxeno, viro magnifico, a cuius homine Petrus defensari dicatur. *599, Sept. Oct.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 134; ϱ: cap. 133.
Edd. M: Lib. X. ep. 8; G: Lib. VIII. ep. 9. — Iaffé Reg. 1770 (1291).

GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO.

Si latoris praesentium Stephani viri clarissimi[a][1] querella veritate subsistit, omnino nos fraternitas vestra contristatos intellegat, cur tam[b] pigra vel deses[c] extiterit, ut

b) uritur, *ut videtur*, ϱ*. c) est *suprascr.* ϱ *1.* d) nimium, *post add.* est ϱ**1.* e) *ex* dolorum *corr.* ϱ* *1. 2.* f) *ex* quod *corr. R 1.* g) simile ϱ*1.* h) sodomię ϱ*1.* i) illud ϱ**1.* k) districtę ϱ*1.* l) praecepimus *R 1.* ϱ* *1, sed corr.* ϱ* *1.* m) possemus *R 1.* ϱ* *1, sed corr.* ϱ* *1.* n) *ex* donec lectu *corr.* ϱ* *1.* o) superscr. ϱ*1.* p) quod ϱ*;* quidam, *ut videtur,* ϱ* *1; om. hoc verb.* ϱ**2. 3. Vat. B. E (ed. M).* q) pbris *codd. n.;* compresbyter *Vat. B. E (ed. M).* r) ei *om.* ϱ* — cum ei cum *R 1.* ϱ *1* — arcam ei cum *scr. Mommsen.* s) *ita scr. cum Vat. D;* actoris *R 1.* ϱ**2. 3.* ϱ*3;* auctoris ϱ*1.* ϱ**1.* t) *ita scr.;* atque *codd. n.* u) pecunia *codd. n.* v) et *om.* ϱ *1;* est et ϱ*3.* w) redderebuisset ϱ* *1.* x) differendo ϱ*3.* y) *ex* is de quo posuisse *corr.* ϱ* *1.* z) fidem ϱ. a) recipiat ϱ*1.*

X, 3 titulum omisit spatio vacuo relicto ϱ*1 et* ϱ* *1. 4;* Ianuario ep. Caralitano ϱ*3;* Stephano *inscribunt hanc ep.* ϱ**2. 3 et Vat. D. E (ed. M).* — Mariniano epo *R1;* Mauriano epo *R* 1.* a) vc *abbr. codd. n.* b) tantum ϱ. ϱ*. c) valde res ϱ*. ϱ*1.*

1) De nomine Sisinnii cf. ep. VIII, 3 n. 5. *2) Quid sit* actio, *colligas ex ep. III, 28 etc., Diurn. f. 54. Cod. Carol. n°. 55 (Epist. III, 578) embol. Marini, pap. dipl. n°. 73 etc.*

X, 3. Haec ep. Mariniano, episcopo Turritano, missa esse videtur, de quo cf. ep. IX 11 n. 7. 1) Alius Stephanus, conditor monasterii Caralitani, memoratur in ep. IV, 10.

ante[d] ad nos facti[e] pravitas quam correctio perveniret. Questus itaque est[f], quod cognatam[g] eius, cui aliquando Petrus quidam nequissimus[h] diabolico instinctu de monasterio exire suaserat atque a[i] Gratioso notario nostro[k] fuerat mutato[l] habitu[m] unde exierat revocata, nequissimus vir iniqua suasione de monasterio rursus eiciens[n] apud se nunc usque impudice retineat. Ex qua re valde nos, sicut diximus, tua desidia contristavit, cur necdum in monasterium revocata sit ac retrusa. Vel nunc ergo propositi tui[o] consideratio et zelus te castitatis accendat[p] id summopere modis quibus potueris[q] studere, ut asperitatem, quam de tantae iniquitatis perpetratione concepimus, eius citius valeas praeceptione[r] mollire. Nam et Vitali defensori[2] praecepimus, ut vobis hac in causa solaciari non differat. Sed quia memoratus Petrus ab homine filii nostri magnifici Filoxeni dicitur defensari, apud eum vobis cum omni studio et caritate instanter agendum[s] est, ut eam sine aliqua faciat dilatione restitui; quem credimus hoc, quia bonus omnino vir esse dicitur, sine mora facturum. Quod si forte, quod non credimus, aliqua hoc fuerit excusatione dilatum, tunc etiam publice contestandus est atque pro hoc[t] fraternitas nobis vestra renuntiet, ut exinde[u] in urbem regiam scribamus, quatenus, quod fieri honeste[v] neglegitur[w], ea qua[x] dignum est ultione plectatur.

X, 4.

Gregorius I. papa Romano, defensori suo Siciliae, mandat, ut Basilium, episcopum (Capuanum), in causis nimis occupatum, intra quinque dies excedere insula iubeat.

599, Sept. Oct.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 135; ϱ: cap. 134.
Edd. M: Lib. X. ep. 10; G: Lib. VIII. ep. 11. — Iaffé Reg. 1771 (1293).

GREGORIUS ROMANO DEFENSORI NOSTRO SICILIAE.

Perlatum ad nos est reverentissimum fratrem nostrum Basilium episcopum[1] velut unum de ultimis in causis occupari et praetoriis inutiliter observare. Quae res quoniam et ipsum vilem[a] reddit et reverentiam sacerdotalem adnihilat[b], statim ut experientia tua hoc praeceptum susceperit, eum ita[c] ad revertendum districta executione compellat, quatenus ei illic te[d] insistente quinque diebus sub qualibet excusatione immorari[e] non liceat, ne, si quolibet modo eum ibidem moram habere permiseris, cum ipso apud nos graviter incipias esse culpabilis.

---

d) ut tante ϱ*; ut antea, *om.* ad ϱ*1.* e) facti *om.* ϱ**2. 3.* f) est *om., sed post add. R 1.* g) cognitam *R 1.* h) quem nescimus *Vat. F (ed. M).* i) a *om. R 1.* k) non, *ut videtur, add.* ϱ*. l) mutatu ϱ**1;* mutata ϱ**2. 3.* m) et *add.* ϱ**2. 3.* n) eliciens *coni. Mommsen.* o) præposituu ϱ *1.* ϱ**2. 3;* praepositum ϱ**1.* p) accedat ϱ**1.* q) potuerit ϱ*3.* r) *ita codd. n.;* correctione *edd.;* praepeditione *vel* praeventione *coni. Mommsen.* s) agendus ϱ**1.* t) *ita* ϱ*. ϱ*3;* hoc *om. R 1,* pro hoc ϱ *1.* u) et inde ϱ**1.* v) hoc nestae ϱ**1.* w) neglegentiam *R 1.* x) quę *R 1.*

X, 4 in titulo: defensor̄ *R 1;* defensori ϱ *1. R*1.* ϱ**3 et ex* defensore *corr.* ϱ**2;* defeñ ϱ**1. 4* — nr̄ *R 1;* nr̄ i ϱ**1. 4;* nostri ϱ**2. 3.* ϱ*3; om. hoc verb.* ϱ*1. R*1* — Sicilia ϱ**1. 4.* ϱ*3.* a) vilum ϱ**1.* b) *ex* ad nihil *corr. R 1.* c) ut *add.* ϱ**1.* d) inlicite (*pro* ei illic te) ϱ *1.* e) memorari ϱ*1.*

2) De Vitali, rectore patrimonii Sardiniae, cf. ep. IX, 2 n.

X, 3. De Romano cf. ep. II, 38 p. 134 n.   *Basilio, ep. Capuano, cf. ep. IX, 72 n. 2.*

MENSE NOVEMBRI INDICTIONE III.
MENSE DECEMBRI INDICTIONE III.
MENSE IANUARIO INDICTIONE III.
MENSE FEBRUARIO INDICTIONE III.

X, 5.

Gregorius I. papa Gudiscalcum, ducem Campaniae, hortatur, ut direptum S. Archangeli monasterium vexare desinat. Perpendat, numquid, sicut ex illo monasterio, ita et multi de civitate, in qua consistat, ad Langobardos milites fuga non lapsi sint.

599, Nov. — 600, Febr.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 136; ϱ: cap. 135.
Edd. M: Lib. X. ep. 11; G: Lib. VIII. ep. 12. — Iaffé Reg. 1772 (1294).

GREGORIUS GUDISCALCO DUCI CAMPANIAE.

Illa praepositorum[a] sollicitudo utilis, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit et furor sibi nihil[b] vindicat. Restringenda ergo sub ratione potestas est nec[c] quicquam agendum, prius quam concitata[d] ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore iustum putat ira quod fecerit. Pervenit itaque ad nos magnitudinem tuam usque ad hunc esse impetum[e] furoris impulsam, ut non solum frangi ianuas monasterii sancti Archangeli[1], verum etiam diripi exinde quod ibi inventum est feceris[f]. Insuper autem sic contra abbatem eiusdem monasterii diceris exarsisse, ut, nisi occultans se iracundiae tuae tempore latuisset, non leve discrimen incurreret, denique ut[g] metu tuo perterritus[h] de domo, in qua se olim receperat, exire nunc usque non audeat[i]. Quod ne frustra fecisse forsitan videreris[k], fugam monachi ipsius, qui ad hostes[l] abiit[m], ad eius[n], quantum ad nos perlatum est, crimen impingis asserens, quod cum ipsius[o] voluntate fugiverit[p]. Quod si ita est, contristamur et valde vestram sapientiam miramur. Nam si licitum putatis, ut aliorum culpa aliis[q] sit nociva, multi huic possunt crimini subiacere. Diversorum enim nobilium servi, multarum ecclesiarum clerici, diversorum monasteriorum monachi, multorum iudicum[r] homines saepe se hostibus tradiderunt. Ergo si hoc creditur, servorum[s] utique domini, clericorum episcopi, monachorum abbates, diversorum fugacium iudices, omnes sub culpa sunt et crimine constituti.

Mense *cet.:* nov̄ *abbr. codd. n.* — decemb *R1;* decbr̄ *ϱ1;* decēb *ϱ** — nov̄ *post* deceb *ponit ϱ*,* decem̄b *post* feb *R1* — mense decbr ind. III, *cet. om. ϱ1* — mēn febr. ind. III, *cet. om. R*1.* — *Ed. M in fine ep. seq. adnotat:* Datum m. Febr. ind. III *Vat. B. D,* mense Decembri *Vat. A.*

X, 5 in titulo: ita R1. ϱ1; Godiscalco *ϱ*. ϱ3* — dux *ϱ*1. 2. 3;* duo *ϱ*4.* a) propositorum *R1.* b) nil *ϱ1. ϱ*1.* c) ne *ϱ*1.* d) concita *R1.* e) *ita R1;* hoc e. impetu *cet.* f) faceris *R1. ϱ1, sed in* faceres *corr. R1.* g) et *ϱ3.* h) praetritus *ϱ*1.* i) audet *ϱ3.* k) videris *ϱ*,* videaris *ϱ3.* l) hestes *ϱ*1.* m) abit *ϱ*2. 3.* n) eos *ϱ*1.* o) ipsis *ϱ*1.* p) fugiverit *R1. ϱ*1. 2 et ex* fugeverit *corr. ϱ1, sed in* fugerit *(ita ϱ3. ϱ*3) corr. ϱ*2.* q) alii *ϱ1. ϱ*.* r) iudicium *ϱ1;* iuditium *ϱ*3;* iudic *(ras.)* um *ϱ*2.* s) servos *ϱ1. ϱ*1.*

X, 5. Gudiscalcus Maurentio mag. mil. successisse videtur, qui non post ep. IX, 162 (599, Iun.) memoratur. Post Gudiscalcum Guduinus dux commemoratur: cf. ep. XIV, 10. *1) An hoc monasterium Neapoli fuerit, non constat. Et in ep. V, 50 et in ep. IX, 172 (n. 1) monasterii S. Archangeli mentio fit; in ep. I, 23 oratorium S. Archangeli in Lucullano castro commemoratur; de monasterio quodam S. Arcangeli in civitate Neapoli sito, cuius in documentis s. X mentio fit, cf. Capasso in Arch. stor. Napolet. a. XVII (1892) p. 855. Cf. etiam ep. X, 9 n. 1. Adde Diehl l. l. p. 265.*

Numquid et diebus magnitudinis tuae multi de civitate in qua consistis[t] ad Langobardos[u] milites fuga non lapsi[v] sunt?[2] Et quis tantae discretionis tantaeque possit stultitiae repperiri, ut eorum iniquitatem tibi aestimet applicandam?[w] Haec itaque sollicite pensa atque ex te aliorum causas existima et[x] in quorundam adversitates[y] falsis suspicionibus[z] non ducaris. Si vero aliquis est, qui[a] de praedicti monasterii abbate possit quid[b] dicere, quod ad culpam reatumque eius pertineat, nos[c] hoc non neglegi[d], sed magis una quidem cum eis quorum interest causam omnino districte et sollicite volumus perscrutari, ut aut feriat vindicta culpabilem aut absolvat veritas innocentem. Si autem nullus inveniri potuerit, qui contra eum hoc quod solus ipse perhibes asserat, hortamur, magnifice fili, ut a memorati monasterii abbatisque ipsius[e] te adversitate contineas et potius tuitionem illis et propter Deum caritatem impendas. Et si quid est, unde animi vestri fortassis offensi sunt, pro nostra eis interventione remittite et ita vos, sicut Christianos convenit et prudentes, in eorum magis iuvamine commodate[f], quatenus nos vobis[g] gratias referamus et ante omnipotentem Dominum mercedem pro impensis servis eius solaciis[h] adquiratis.

MENSE MARTIO INDICTIONE III.

X, 6.

Gregorius I. papa Clementinam patriciam hortatur, ut Amandum presbyterum, quem Surrentini episcopum elegerint, quam primum Romam venire sinat. 600, Mart.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 137; ϱ: cap. 136.
Edd. M: Lib. X. ep. 18; G: Lib. VIII. ep. 17. — Iaffé Reg. 1773 (1301).

GREGORIUS CLEMENTINAE PATRICIAE.

Amandum presbyterum[1] Sorrentinis[a] ad episcopatum, gloriosa filia, electum esse[b] cognoscas[c]. Quem quia[d] huc[e] scripsimus debere transmitti, contristari de eius absentia non debetis, quia nec abscedere creditur qui mente vobiscum[f] est. Et quoniam pastorem quaerentibus is qui vobis olim placuit gratus est, omnipotentem Deum[g] benedicentes christiana magis in hoc[h] devotione gaudete et, ut ad nos celerius aliis[i] profuturus venire debeat, hilariter studete, quia sincerae caritatis est exultare, quando is qui diligitur ad hoc vocatur, ut crescat.

---

t) consistit ϱ*1. u) Longob. ϱ3. v) lapsis ϱ*1. w) adplicandum *codd. n.* x) ut ϱ*. ϱ3. y) adversitate ϱ*3. z) supitionibus ϱ*1. a) qui *om. R1.* ϱ1. b) aliquid ϱ*. ϱ3. c) vos *R1.* d) neglegere ϱ*1. e) abbatisque iste ipse ϱ*1. f) commendate ϱ. g) vobis *om.* ϱ3. h) solacia ϱ1.

Mense *cet.*: mār *abbr. R1.* ϱ1. ϱ*, mārt *R*1.*

X, 6 in titulo: Climentinæ ϱ*. a) Surentinis ϱ3; Sorentinis *cet.* b) est ϱ1. c) cognoscat ϱ*1. d) qui ϱ1. e) huic ϱ*1. f) nobiscum ϱ*. g) dominum ϱ*1. h) hac *R1.* i) alius ϱ1. ϱ*, *sed corr.* ϱ*2.

2) *Fugas Romanorum ad Langobardos frequentes fuisse ex hoc loco apparet. Cf. ep. V, 38 p. 325 n. 1. Troya l. l. p. 282.*

X, 6. De Clementina cf. ep. III, 1 p. 159 n. 1. 1) *Amandus Iohanni (de quo cf. ep. I, 40 n.) successit. Eum consecratum esse die 22 m. Marti* ... *s., VI c. 598 s., fultus eius epitaphio in ecclesia SS. Felicis et Baculi a* ... depositus est die XIII. Mensis April. Ind. V. Imperante D ...

X, 7.

Gregorius I. papa Anthemio, subdiacono Campaniae, mandat, ut Amandum, presbyterum oratorii S. Severini, in castro Lucullano siti, a Surrentinis episcopum electum, vita eius per eum et Fortunatum, episcopum (Neapolitanum), probata et cum consensu Clementinae patriciae ad se confestim mittat. 600, *Mart.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 138; ϱ: cap. 137.
Edd. M: Lib. X. ep. 19; G: Lib. VIII. ep. 18. — Iaffé Reg. 1774 (1302).

GREGORIUS ANTHEMIO SUBDIACONO CAMPANIAE.

Postquam is qui ad episcopatum Sorrentinae[a] civitatis electus fuerat aptus nobis non visus[b] est[1], Amandum presbyterum oratorii[c] sancti Severini, quod in castro Lucullano situm est[2], elegerunt. Eapropter experientiae tuae praecipimus, ut eundem presbyterum excusatione postposita sub omni ad nos studeat festinatione transmittere, quatenus petentium desideria cum Christi[d] auxilio, si nihil est, quod eum impediat, impleantur. Cuius vita[e] vel actus quia melius possunt illic, ubi diu est conversatus[f], agnosci, curae[g] tuae sit cum fratre et coepiscopo nostro Fortunato de eo diligenter inquirere. Et si nulla sunt, quae ad sacrum ordinem obsistere valeant[h], ad nos debet[i] omni postposita tarditate transmitti. Ne autem[k] gloriosa filia nostra Clementina hoc moleste suscipiat, ad eam experientia tua pergat et cum eius voluntate hoc faciat. Sin vero reniti[l] fortasse voluerit, huc eum, sicut diximus, sine mora experientia tua transmittat, quia ita animi filiorum nostrorum a nobis pacandi[m] sunt, ut tamen animarum[n] utilitas non debeat praepediri.

X, 8.

Gregorius I. papa Iohannem, praefectum praetorio Italiae, redarguit, quod diaconiae Neapolitanae annonam, quae Iohannis, mali hominis, decessoris sui tempore fuerit ministrata, subtraxerit. Dolet, quod praeceperit, ut Dulcitius, vir magnificus, agens vices suas, nihil super diatyposin expenderet. 600, *Mart.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 139; ϱ: cap. 138.
Edd. M: Lib. X. ep. 21; G: Lib. VIII. ep. 20. — Iaffé Reg. 1775 (1304).

GREGORIUS IOHANNI PRAEFECTO PRAETORIO ITALIAE.

Quicquid tribuitur pauperi, si[a] suptili consideratione pensetur, non est donum[b], sed mutuum, quia quod datur multiplicato sine dubio fructu recipitur. Scripsistis

X, 7 in titulo: Antemio ϱ*. ϱ3 — nr̄o *post* subdiac. *add. R*1.* a) *ita R1. ϱ1;* Surentinae *ϱ3;* Sorentinae *ϱ*2. 3;* tinae *ϱ*1.* b) missus (*pro* non visus) *R1.* c) *ex* oratorium *corr. ϱ*2. 3.* d) *ex* Christo *corr. ϱ1.* e) cuius civita *ϱ*1.* f) conconversatus *ϱ1.* g) agnosciturę *ϱ*1.* h) valeat *R1.* i) *ex* debes *corr. R1.* k) cum *hic add. ϱ1.* l) *ex* retini *corr. et spatium 3 litt. relinquit R1.* m) placandi *ϱ*. ϱ3.* n) animorum *ϱ*1.*

*X, 8 titulum om. ϱ*3* — Ioannis *ϱ*1. 4* — p̄p̄ (= praefecto praetorio) *abbr. R1. ϱ. ϱ*2. Vat. E. F (ed. M);* papae *ϱ*1. 4. R*1;* praeposito *Vat. D (ed. M);* episcopo Neapol. *Vat. A (ed. M)* — Italiae *om. ϱ. ϱ*. Vat. D. E. F (ed. M).* a) si *om. ϱ*1.* b) *spatio vacuo relicto om. hoc verb. et post. add.* datum *R1.*

X, 7. Cf. ep. praeced. et de Anthemio ep. I, 23 n. 1) *De electionis modo cf. ep. V, 20 n. 3.* 2) *Cf. ep. I, 23 p. 28 n. 1 et ep. III, 1 p. 159 n. 3.*

X, 8. Idem Iohannes, praefectus Italiae, aut eius praedecessor in ep. IX, 5 (n. 4) commemorari videtur; neque an idem sit, cuius in ep. XI, 16 mentio fit, constat.

autem nobis, ut Dulcitio viro magnifico[c] agenti vices vestras[d 1] dicere deberemus, ne quid super diatiposin[e 2] auderet expendere. Et quamquam sit laudabile futura prospicere, quia[f] tamen infirma omnino[g] cautela est, quae pietatis[h] adiutorio non munitur[i], in hac sollicitudine vestra, quod nos pro[k] vobis constaret[l], invenimus[m]. Fertur itaque, quod annonas atque consuetudines diaconiae[3], quae[n] Neapolim exhibetur[o], eminentia[p] vestra subtraxerit[4]. Quod minus fortasse fuerat obstupendum, si Iohannis decessoris vestri non fuissent[q] tempore ministratae[r]. Si igitur haec ille, cuius cunctis notum est quam fuerit gravis actio, non negavit, quale[s] sit sapientia vestra consideret, si vel in aliquo bono opere malus homo vos superet. Nulla enim occasione hoc subtrahere vos decuit[t]. Quod etsi[u] forte nullus vestris voluisset rationibus imputare, hoc de proprio vos impendere non debuit gravare[v] precario[w 5], ut huius modi pietas in vestro[x] patrona esset iuvamine, quae ministra fuisset in opere. Haec itaque eminentia vestra[y] potentia qua pollet inspicere atque hoc quod[z] sub decessoribus[a] eius non est ademptum[b], ut solite valeat ministrari, bonitatis suae largitatem debeat magis ostendere, quatenus nec[c] in his quae[d] secundum iussionem agitis adversitatem[e] aliquam[f] incurratis[g] et huius vobis officii amministratio[h] et[i] coram hominibus laudem parare[i. k] et coram omnipotente Deo possit providere mercedem.

MENSE APRILI INDICTIONE III.

X, 9.

Gregorius I. papa Fortunatum, episcopum Neapolitanum reprehendit de fuga Mauricii aliorumque monachorum e monasterio Barbatiani. Monachos nisi duobus tirocinii annis completis tonderi militesque sine ipsius consensu in monasteria ascisci vetat.

600, Apr.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 140; ϱ: cap. 139.
Edd. M: Lib. X. ep. 24; G: Lib. VIII. ep. 23. — Iaffé Reg. 1776 (1307).

c) *ita* ϱ3; vrm *abbr. R1.* ϱ1. ϱ*1; vras ϱ*2. 3. d) *ita* ϱ*2. 3; vra *R1;* vro ϱ1. ϱ*1. e) *ita R1.* ϱ1; biatyposim ϱ3; superbiae tiposin ϱ*1; superbia typosin ϱ*2. 3; superbiae typo *seu* typosi *Vat. D;* super diatim pensionem *Vat. B;* super ecclesiastico *Vat. A (ed. M).* f) qui ϱ1. g) omn. inf. *R1.* h) pietas *R1;* pietati sunt ϱ*1. i) minuitur, *sed m. post. suprascr.* munitur *R1.* k) *hic fere aliqua deesse videntur; Mommsen proponit:* pro[bare non posse] vobis. l) constare ϱ1. m) invenimur ϱ*1. n) qui ϱ3. o) *m. post. in* exhibentur *corr. R1.* p) exninentia ϱ*1. q) fuisset ϱ1. r) *ex* ministrare *corr. R1.* s) quales ϱ1; qualis, *sed* e *suprascr.* ϱ*2. t) *ex* docuit *corr. m. post. R1.* u) si *R1.* ϱ3; etsi *cet.* v) graviore ϱ3. w) precatio *Vat. B.D.F (ed. M).* x) vestra ϱ3. y) eminentia vestrae ϱ*1; eminentiae vestrae ϱ*2. 3. ϱ3. z) quod *om. R1.* a) *ita scr. Mommsen;* de decessoribus *ed. M;* a subdecessoribus *ed. G;* a successoribus *codd. n.* b) *ita* ϱ*. ϱ1; adeptum *R1.* ϱ3. c) *ita ed. M;* h' ϱ*1; haec *cet. codd. n.* d) secum *ante* secundum *add. R1.* ϱ1. e) adversionem ϱ*. f) non *hic add.* ϱ*. ϱ3. g) hic curatis ϱ*1. h) officia ministratio *R1.* ϱ1. ϱ*1, *sed corr. R1;* officii ministratio ϱ*2. 3. ϱ3. i) *verba* et *usque* parare *om.* ϱ1. k) parere ϱ*2. 3.

Mense *cet.:* apr *abbrev. R1.* ϱ*, aprl ϱ1 — IIII ϱ*2. 3, *sed corr.* ϱ*2. — *Ed. M. pro his citat Vat. A. B. E.*

1) *Mommsen contendit hunc eundem esse, qui in ep. IX, 5 (cf. n. 4) Iohannis praefecti vices agere dicitur.* 2) „διατύπωσις = *dispositio“ in gloss. Graeco-Lat.* Ducange. *Sophokles in Greek Lexicon of the Rom. and Byz. per. inter alia citat nov. Iust. 43 pr.* 3) *De diaconiis* pro sustentatione et alimoniis fratrum nostrorum Christi pauperibus *(Diurn. 95) constitutis cf. ep. V, 25 n. 4. XI, 17.* 4) *Nota etiam hic reipublicae annonas per ecclesiam distribui: cf. ep. V, 36 p. 319 n. 3. IX, 5 n. 2. IX, 115. IX, 198 n. 2.* 5) *I. e.* stipendio*: cf. ep. II, 45 p. 144 n. 8. IX, 131 n. 2.*

GREGORIUS FORTUNATO EPISCOPO NEAPOLIM.

Dum fraternitas vestra minus erga[a] monasteria sibi subiecta studet esse sollicita, et ipsa culpam reprehensionis incurrit[b] et nos de sua lenitate[c] contristat[d]. Pervenit autem[e] ad nos Mauricium quendam, qui nuper in monasterio Barbatiani conversus[f] est, ablatis secum aliis[g] monachis fuga[h] de eodem monasterio discessisse[i]. Qua in re praedictum nobis Barbatianum sua praecipitatio[k] vehementer accusat, qui temere saecularem hominem et non ante probatum tonsoravit. Numquid non vobis scripsimus[1], ut prius eum probaretis et tunc, si aptus esset, abbatem facere deberetis? Vel nunc ergo circa eum quem elegistis estote solliciti. Nam vos illo delinquente delinquitis[l], si ita se coeperit exhibere, ut se ad fratrum ostendat regimen indignum.

Praeterea monasteriis omnibus fraternitas vestra districtius interdicat, ut eos quos ad convertendum susceperint[m], prius quam biennium[2] in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsorare. Sed hoc spatio vita moresque eorum sollicite comprobentur, ne quis eorum aut[n] non sit contentus[o] quod voluit aut ratum non habeat quod elegit. Nam dum grave sit inexpertos[p] hominum obsequiis sociari, quis possit dicere, quanto sit gravius ad Dei servitium improbatos[q] applicari? Miles[r] vero si converti[s] voluerit[3], prius quam nobis renuntietur[t], nullus eum sine nostro consensu qualibet praesumat ratione suscipere. Quod[u] nisi diligenter fuerit custoditum, omnem subiectorum in te culpam inexcusabiliter[v] noveris redundare, qui minus te erga eos rebus ipsis testaris esse sollicitum.

MENSE MAIO INDICTIONE III.

X, 10.

Gregorius I. papa Zittani, magistro militum, litteris graeco sermone dictatis questo, „quod quaedam religiosa loca responsum iuri publico de rebus ei competentibus reddere contemnant", respondet se Fantino defensori mandasse, ut religiosi in Panormitanis partibus apud electos iudices suorum actuum rationem reddant. *600, Mai.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 141; ϱ: cap. 140.
Edd. M: Lib. X. ep. 27; G: Lib. VIII. ep. 28. — Iaffé Reg. 1777 (1312).

X, 9 in titulo: Neapol. *ϱ*1. 4;* Neapolitano *ϱ3.* a) ergo *ϱ*1.* b) *ex* incurrat *corr. ϱ1.* c) *in* levitate *corr. ϱ*2;* ignavia, *in correctura, ϱ1.* d) *ex* constringat *corr.* constringit *R1.* e) aut, *sed erad., ϱ1.* f) conversatus *ϱ*1.* g) *ex* alias *corr. ϱ*1.* h) fugam *R1. ϱ1. ϱ*1. 2, sed corr. ϱ*2.* i) discessisset *R1.* k) praecipitatione *ϱ3.* l) delinquistis *ϱ*1. ϱ3.* m) *hoc verb. om. ϱ*1.* n) ut *ϱ1.* o) contemptus *R1. ϱ1, sed corr. R1.* p) inexperto *ϱ*. ϱ1. Vat. D (ed. M);* inexpertorum *ϱ3.* q) inprobitos *ϱ1. ϱ*1, sed corr. ϱ1;* improvitos *in* inprovidos *corr. R1;* improbos *ϱ3.* r) *ex* milex *corr. R1. ϱ1.* s) sicut vera *ϱ*1.* t) renuntient *R1.* u) quodquod *ϱ*1.* v) *ex* inexcusabitur *corr. R1.*

Mense *cet.:* mai̅ *abbr. R1. ϱ* 1. 2. 3;* mar̅ *ϱ*4 — In f. ep. seq. haec add. ed. M., quae citat Vat. A. B. E.*

X, 9. De Fortunato cf. ep. III, 58 n. 1) Scil. ep. IX, 12 a. 598, Oct. Fortasse de eadem causa hic agitur, de qua in ep. X, 5; quod si verum est, Barbatianus abbas monasterii S. Archangeli fuit. 2) „τριετία" praescribitur in nov. Iust. 5 c. 2; 123 c. 35; sed unius anni spatium in reg. S. Benedicti c. 58. Cf. Loening, l. l. II p. 395. 3) Cf. ep. VIII, 10 n. 2.

X, 10. Zitta (cf. de hoc nomine C. I. L. V, 7793: c. Tzittani com. et trib.), ut ex contextu huius ep. apparet, mag. mil. Siciliae erat, fortasse Campaniano (cf. ep. I, 42 p. 66 l. 15) successerat. Etiam in nov. Iust. 75 = 104 ducis Siciliae mentio fit.

GREGORIUS ZITTANI MAGISTRO MILITUM.

Epistolas vestras graeco sermone dictatas me indico suscepisse, in quibus dicitis, quod quaedam[a] religiosa loca responsum iuri publico de rebus ei competentibus reddere contemnant[1]. Quae res me[b] omnino contristavit, quia nostri est habitus non solum praeiudicia minime facere, sed etiam facta aequanimiter portare, nisi forte quod res pauperum defendere[c] rationabiliter cogimur, ne apud omnipotentem Deum[d] culpabiles inveniri valeamus. Proinde Fantino defensori[2] quae[e] scripserim, vestrae gloriae transmisi, ut ipse religiosos[f] quosque in Panormitanis partibus apud electos[g] iudices venire compellat[h] et suorum actuum rationem reddant. Omnipotens Deus caelestis vobis misericordiae largitatem praebeat, ut per cuncta quae agitis eius gratiae[i] serviatis.

X, 11.

Gregorius I. papa Constantio, episcopo Mediolanensi, ad litteras per Marianum, latorem praesentium, transmissas rescribit, se de Pompei episcopi causa, contra quem dudum apud Maximianum, episcopum (Syracusanum), questio mota sit, nondum satis explorata, iudicare non posse. Quae de Alamannis nuntiaverit, se non credere profitetur. *600, Mai.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 142; ρ: cap. 141.
Edd. M: Lib. X. ep. 29; G: Lib. VIII. ep. 30. — Iaffé Reg. 1779 (1314).

GREGORIUS CONSTANTIO EPISCOPO MEDIOLANENSI.

Relectis[a] epistolis, quas ad nos per Marianum[b] [1] latorem praesentium transmisistis, gratam nobis sollicitudinem vestram[c] fuisse[d] rescripsimus[2], quod ea quae ad vos[e] de fratre et coepiscopo nostro Pompeio, qui adhuc[f] ita a nobis nominandus est[g], pervenerunt[h] dissimulare minime pertulistis. Sed si[i], qualis fuit in requisitione cura, talis fuisset in discussione suptilitas[k], nihil ex hoc quod de eo dictum est[l] fuisset[m] ambiguum, sed utrum verum an esset[n] compositum, patuisset[o], quia iam contra ipsum dudum in Sicilia apud reverendae memoriae fratrem[p] nostrum Maximianum episcopum[3] talis quaestio, ut cognovimus, mota est. Sed[q] quia causa ipsius suptili omnino investigatione quaesita est, inventus est innocens, qui fuerat accusatus in crimine. Nunc

X, 10 in titulo: Cittano *R1;* Zittani *ρ1. ρ*2. 3;* Zithani *ρ3;* Zyttani *ρ*1;* Zytani *ρ*4;* Zizani *R*1* — mag̅ *abbr. ρ*1. 4;* mas *R*1* — militum *R1;* militię *ρ1. ρ*2. 3;* militio *ρ*1. 4;* militi *R*1.* a) quidam *R1. ρ1. ρ*1, sed corr. R1.* b) me *om.,* nos *post. add. R1.* c) defende *ρ*1.* d) dominum *ρ*1.* e) quem *ρ*1.* f) regiosos *ρ*1.* g) delectos *ρ*1.* h) *ex* compellar *corr. R1.* i) gr̅a *R1.*

X, 11 in titulo: Mediolan̅ *abbr. R1.* a) Relictis *ρ1.* b) *ita R1. ρ1;* Marinianum *ρ*. ρ3.* c) nostram *ρ*1.* d) fugisse *ρ3.* e) vos *in* nos *(ita ρ*3) corr. ρ*2.* f) huc *ρ3.* g) est *om. ρ. ρ*2. 3.* h) pervenerit *ρ1.* i) si *om. ρ1.* k) t' *hic add. ρ*1.* l) est *om. ρ*1.* m) *ex* fuisse ter *corr. R1; in* fuit *corr. ρ*1.* n) *ex rasura corr.* esset *ρ*1.* o) *ita, ut videtur, ρ3 et ed. M.;* potuisset *codd. n. praeter ρ*1, qui ex* intuisset *corr.* sciri potuisset *(ita etiam ed. G).* p) fr̅u̅m̅ *ρ1.* q) sed *om. ρ3.*

1) Siciliae provinciae ... praetorem praefecimus, eius ut gubernatione omnia privata peragantur et militares expensae procurentur. Nam publicas eiusdem insulae functiones sub iurisdictione viri exc. comitis sacri patrimonii per Italiam esse antiqua consuetudo tradidit, cuius auctoritate tam exactio quam illatio earum procederet *nov. Iust. cit. Cf. ep. V, 38 p. 325 (n. 4).* *2) De Fantino, rectore patrimonii Panormitani, cf. ep. III, 55 n. IV, 43 n.*

X, 11. De Constantio cf. ep. III, 29 ss. IV, 1 ss. *1) Idem esse videtur, qui in ep. VII, 14 defensor eccl. Mediol. appellatur; itaque illo loco* Marianum *pro* Marinianum *legendum est.* *2) Ep. VII, 14, ut videtur (cf. ib. n. 4).* *3) De Maximiano, ep. Syracusano, cf. ep. V, 20 n. 1.*

igitur, quoniam illa, quae contra eum dicta sunt, non sub illa qua decuit[r] districtione quaesita sunt et gesta, quae exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem neque[s] ad absolutionem eius probantur posse sufficere, non levis res agitur, ut[t] incaute vel in transcursu debeat definiri. Nam grave est satis et indecens, ut in re dubia certa dicatur sententia. Et[u] haec quidem[v] gesta esse poterant ad definiendum[w] idonea, si accusati ea confessio sequeretur, si tamen eandem confessionem suptilitas examinis ex occultis eiceret[x] et non afflictio vehemens extorqueret, quae frequenter hoc agit, ut noxios se fateri etiam cogantur innoxii. Nam postquam praefatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia cremarique fame se asserit, scire debetis, si ita est, utrum noceat. Si sic fuerit extorta[y] confessio, numquid, quando sententiam tales causae suscipiunt[z] et ad sedem apostolicam appellatur, non et[a] persona quae iudicatur praesens est et[b] districtissime atque ab omni latere veritas[c] quaeritur[d], ut tunc, si debeat necne manere[e] sententia, decernatur? Necnon et si praedictus episcopus ad sedem apostolicam appellare voluerit, causa ipsius interius[f] et cum omni est diligentia perscrutanda. Et ideo, postquam et persona absens est et gesta quae ad nos transmisistis nobis, sicut[g] praefati[h] sumus, idonee[i] satisfacere non videntur, temere aliquid de episcopi persona decernere nec debemus nec possumus, ne, quod absit, reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum iure competit retractare sententias.

De Alamannis[k] [4] autem quod vobis indicatum est, nos et longius quam vos positi sumus[l] et, quia[m] verum non sit, minime dubitamus. Vestra tamen fraternitas bene fecit[n] pro informatione nostra quod audivit scribere.

MENSE IUNIO INDICTIONE III.

X, 12.

Gregorius I. papa Libertinum expraetorem angustias fortiter ferre iubet. Pueris eius ut viginti vestes darentur, Romano defensori se mandasse nuntiat. 600, Iun.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 143; ϱ: cap. 142.
Edd. M: Lib. X. ep. 31; G: Lib. VIII. ep. 31. — Iaffé Reg. 1780 (1315).

GREGORIUS LIBERTINO EXPRAETORI.

Quanta vos saeculi huius premat angustia [1], incognitum non habemus. Sed quia in summa tribulatione positis sola est consolatio misericordia Creatoris[a], in eum spem

r) quę docuit *(in* dec. *corr.) R 1.* s) ne *ϱ 1* — neque ad absol. *om. ϱ 3.* t) ut *m. post. add. R 1.* u) ut *ϱ* 2. 3;* ad *R 1.* v) quidam *R 1.* w) de infiniendum *R 1.* x) *ita codd. n.;* eliceret *edd.* y) *ex* extota *corr. ϱ 1;* exorta, *ut videtur, ϱ*.* z) suspiciunt *R 1.* a) non et *R 1. ϱ* 2. 3;* nonne *(om.* et) *ϱ 1;* nonne et *ϱ 3;* net *(pro* non et) *ϱ* 1.* b) ut *ϱ 1. ϱ* 1. 2, sed corr. ϱ* 2.* c) veritatis *ϱ*. ϱ 3; sed corr. ϱ* 2.* d) queratur *ϱ 1;* que ritur *in* que ratur *corr. ϱ* 1.* e) *ex* nec manere *corr. R 1; ex* nec remanere *ϱ* 2.* f) *ex* interi *corr.* interim *ϱ* 1.* g) sic ter *ϱ 1.* h) pro, *et spatium 5 litt. relinquit R 1.* i) idonea est *R 1.* k) Alamansis, *sed corr. ϱ* 1;* Alamandis *R 1;* Alemannis *ϱ 3.* l) possumus *(pro* pos. sumus) *ϱ 3.* m) qui *ϱ 1.* n) facit *ϱ 3.*

Mense *cet. in f. ep. seq. cum Vat. A. B. D. E. add. ed. M.*

X, 12 in titulo: expretori *R 1;* expraetori *ϱ* 1. 4. ϱ 1;* expretorio *ϱ* 2. 3. ϱ 3;* praetori *Vat. D (ed. M).* a) conditoris *ϱ* 2. 3.*

4) Quid de Alamannis nuntiatum sit, ignoro.

X, 12. De Libertino cf. ep. III, 37 n. IX, 4 n. 3. IX, 5 n. 5. XI, 4. 1) Etiam hic de quaestione Leontii agitur.

vestram ponite, ad ipsum tota vos mente[b] convertite, qui et iuste[c] quem vult permittit affligi et confidentem in se misericorditer liberabit[d]. Ipsi ergo gratias agite et patienter, quaeque inlata sunt, sustinete. Nam rectae mentis est Deum non solum in prosperis benedicere, sed etiam in adversitatibus[e] collaudare. In his igitur quae patimini nullum contra Deum murmur cordi vestro[f] subripiat, quia, ad quid hoc creator noster operetur, ignotum est. Forsitan enim, magnifice fili, aliquid illum in prosperis positus offendisti, unde te[g] clementi amaritudine vult purgare[h]. Et ideo nec temporalis te frangat afflictio nec rerum damna discrucient, quia, si in adversis gratias referens Deum tibi patientia feceris esse placabilem, et quae amissa[i] sunt multiplicata redduntur et super hoc gaudia aeterna praestantur. Peto autem, ne iniuriosum ducatis, quod viginti[k] annonas[l 2] vestitus[m] ad pueros vestros[n] per Romanum defensorem[3] scripsimus praeberi, quia de[o] beati Petri apostoli rebus, quamvis parva sint quae offerantur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, quoniam et hic vobis valebit maiora impendere et apud omnipotentem Deum beneficia[p] aeterna praestare.

X, 13.

Gregorius I. papa Ecclesio, episcopo Clusino, mandat, ut de vita et actibus Iohannis diaconi, quem gloriosus vir Ansfrid una cum habitatoribus Balnei-Regis episcopum elegerit, cognoscat seque certiorem faciat. *600, Iun.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 144; ϱ: cap. 143.
Edd. M: Lib. X. ep. 34; G: Lib. VIII. ep. 34. — Iaffé Reg. 1782 (1318).

GREGORIUS ECCLESIO EPISCOPO CLUSINO.

Gloriosus filius noster Ansfrid[a 1] ad nos scripta transmisit indicans, quod in castro Balneum[b] Regis[2] una cum habitatoribus loci ipsius sibi Iohannem diaconem elegerit episcopum ordinandum, de cuius omnino vita bona testatus est. Sed quia quae[c] sunt[d] canonica nesciunt et nos inexpertis vel incognitis manus temere non audemus imponere, fraternitas vestra cum omni sollicitudine ac vigilantia diversis quibus potuerit modis de vita actibusque ipsius requirere studeat; et si nihil est, quod ei canonice possit obsistere, requirendum quoque est, si in opere Dei studium habuit vel psalmos novit. Et si talis fuerit, eum ad nos cum testificationis suae epistola dirigat; si vero aliter fuerit, vestris nobis similiter epistolis indicate[e] et habitatores loci ipsius adhortamini, ut, si iste[f] aptus non fuerit, sicut et suprascripto[g] Ansfrid filio nostro scripsimus[3], alium sibi eligant, qui[h] ad hoc officium cum Dei gratia aptus valeat inveniri[4].

---

b) *alterum* vos *hic add.* ϱ*1. c) iniuste ϱ3. d) deliberavit *R 1;* liberat ϱ*1. e) adversis ϱ3. f) cordis vestri ϱ*. — subrepat *edd.* g) te *om.* ϱ1. ϱ*1. h) purgari ϱ. ϱ*. i) commissa ϱ1. k) vigilanti *R1.* l) *ita R1;* annos ϱ1; a nobis ϱ*. ϱ3. m) vestitas *R1;* vestitos ϱ1. ϱ*1. n) nostros ϱ*2. 3. o) de *om. R1.* p) benefaciat *R1.*

X, 13 in titulo: Eclesio *R*1* — eleusino *R*1.* a) *ita* ϱ. ϱ*; Ausfritus *R1;* Ansfridus *R*1.* b) Valneum *R1.* c) *ita R1.* ϱ1; quia queque ϱ*. ϱ3. d) *ita R1.* ϱ1; sint ϱ*. ϱ3. e) indicare *R1.* f) iste *om. R1.* g) sto ϱ1. h) quid ϱ1.

2) Annona ut alias pecunia vel species praestatur, ita hic vestes praestari videntur. 3) De Romano, rectore patrim. Syracusani, cf. ep. II, 38 p. 134 n. 1. IX, 28 ss.

X, 13. Eidem Ecclesio, episcopo Clusii Etruriae, missa est ep. XI, 3 et de eodem agitur in ep. XIV, 15. 1) Dux vel magister militum huius regionis (ducatus Perusini), quam Romani non multo ante recuperaverant, fuisse videtur. De hac regione cf. Diehl l. l. p. 68 ss. 2) Hoc oppidum post indutias a Langobardis captum est: cf. Paul diac. IV, 32. 3) Haec ep. desideratur in nostris collectionibus. 4) Si in ep. XI, 3 de eadem electione agitur, Iohannes episcopus non factus esse videtur.

MENSE IULIO INDICTIONE III.

X, 14.

Gregorius I. papa Eulogio, patriarchae Alexandrino, litterarum intermissionem excusat. De podagrae doloribus, qui eum iam per duos fere annos teneant, queritur. Monachos Hierosolymitanos ad se de Agnoitarum errore interrogatum venisse negat. Quos vero ante biennium Constantinopolim adiisse scribit seque, ab Anatolio diacono de illa haeresi (de qua Graeci patres cum Latinis consentiant) consultum, per litteras respondisse.

600, Iul.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 145; ϱ: cap. 144.
Edd. M: Lib. X. ep. 35; G: Lib. VIII. ep. 35. — Iaffé Reg. 1783 (1319).

GREGORIUS EULOGIO PATRIARCHAE ALEXANDRINO.

Transacto anno suavissima sanctitatis vestrae scripta suscepi, quibus pro aegritudinis meae nimietate respondere nunc usque non[a] valui[1]. Ecce enim iam biennium paene[b] expletur, quod lectulo teneor tantisque podagrae doloribus affligor[c], ut[d] vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium[e] surgere valeam missarum[f] sollemnia celebrare. Mox autem cum gravi depellor dolore decumbere, ut cruciatum meum[g] possim gemitu[h] interrumpente[i] tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimius, sed neque ita lentus, ut recedat, neque ita nimius, ut interficiat. Unde[k] fit[l], ut, qui[m] cotidie in morte sum, cotidie repellar[n] a morte. Nec mirum, quia peccator
Ps. 142, 8. gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare: 'Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo'. Sed quia meis adhuc precibus optinere non mereor, rogo[o], vestrae sanctitatis oratio suae mihi intercessionis adiutorium praebeat meque a peccati et corruptionis pondere liberum reddat in illa quam bene nostis libertate gloriae filiorum Dei[2].

Scripsit autem mihi dulcissima et semper honoranda beatitudo vestra, quod ei communis filius Anatolius[p] diaconus[3] de Constantinopolitana urbe scripserat ad me quorundam monachos[q] de Hierosolymorum[r] partibus venisse, qui a[s] me aliquid de Agnoitarum[t] errore[4] requirerent; et dicitis[u], quia petiit[v], ut vestra mihi sanctitas scriberet, quid de eadem debuisset[w] inquisitione sentire. Sed neque ad me de Hierosolymorum[x] partibus requirentes aliquid[y] monachi venerunt, neque eundem communem filium vobis[z] potuisse aliud quam erat scribere, sed interpretem suspicor in eius epistolis

Mense *cet.: ed. M. in nota f) ad ep. praeced.:* Datum mense Iunii, Indict. III.

X, 14 in titulo: Alexandrię *R* 1.* a) non *om. R 1.* b) plene *R 1. Vat. B (ed. M).* c) affrigor *ϱ 1.* d) ut *post. add. R 1.* e) spacia *ϱ* 2. 3;* spatiarum *ϱ* 1.* f) *hoc verb. om. ϱ 1* — et missarum *scr. Mommsen.* g) non *suprascr. R 1.* h) gemitum *R 1. ϱ 1. ϱ* 1, sed corr. R 1. ϱ 1.* i) interrumpere *R 1.* k) et *R 1.* l) fiat *R 1.* m) quid *ϱ* 1.* n) repellor (*om.* cotidie) *ϱ. ϱ*.* o) roga *ϱ* 1;* ut *add. ϱ.* p) Anatholius *ϱ 1. ϱ* 2. 3.* q) monachi *ϱ* 1.* — quosdam m. *edd.;* quondam m. *scr. Mommsen.* r) *ita ϱ 1;* Hierosolim. *cet.* s) a *om. ϱ 1.* t) agnovitarum *ϱ*. ϱ 3.* u) dictis *R 1. ϱ* 1, sed corr. R 1.* v) petit *ϱ* 1. ϱ 3.* w) debuissem *ϱ 1.* x) Hierusolym. *R 1;* Hierosolim. *ϱ*. ϱ 3.* y) aliqui *R 1. ϱ 3.* z) *ita ed. M.;* nobis *codd. n.*

X, 14 transmissa, ut ex ep. X, 21 apparet, per Abramium Alexandrinum. — De Eulogio cf. ep. V, 41 n.
1) An de epistula in ep. IX, 175 commemorata agitur, cui noster brevius, quam Eulogio solet, respondit? Notandum est nostrum semel in anno Eulogio scribere solitum esse. — De Gregorii valetudine cf. ep. VIII, 29 n. 1. IX, 175 n. 3. IX, 232 n. 2. *2) Similia saepius in epistulis Eulogio missis.* *3) De Anatolio apocrisiario cf. ep. VII, 27 p. 474 n. 6.* *4) De eadem re noster plura scribit in ep. X, 21. De Agnoitis cf. Timothei presb. librum de receptione haereticorum:* Ἀγνοῖται οἱ λέγοντες ἄλλα τέ τινα τὸν Κύριον ἀγνοῆσαι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς συντελείας *(Migne t. 86 c. 41 et passim). Adde Leontii Byzantini de sectis 5, 6 (Migne 86 c. 1232) et 10, 3 (ib. c. 1261).*

errasse. Nam isdem diaconus mihi iam ante biennium scripsit, quia a[a] praedictis[b] partibus ad Constantinopolitanam urbem talia requirentes monachi venerunt, meque studuit requirere, quid sentirem. Cui ego ante longum tempus quam vestra scripta susceperam[c], contra eandem heresim ipsa[d] respondi, quae postmodum in vestrae sanctitatis epistola inveni[5]; atque[e] omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Graecorum patres[f], quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti. In multis enim eandem vestram epistolam ita repperi, ac si contra praedictam heresim scripta[g] Latinorum patrum legerem[h]. Et quantum potui de sanctissimo fratre meo amare bonum et laudare, perpendite, in cuius ore venerandos[i] patres, quos multum diligo, recognovi. Sit ergo illi laus, sit in excelsis gloria, cuius dono adhuc in sede Petri clamat vox Marci[6], de cuius effusione spiritus cum sacerdos perscrutanda mysteria scilicet ad sancta sanctorum intrat, in sancta ecclesia velut[k] in tabernaculo ex verbis praedicationis spiritalia tintinnabula resonant. Recta itaque et valde laudabilis est vestra praedicatio. Sed omnipotentem Dominum[l] deprecamur, ut diu vos etiam in hac vita custodiat, ut de Dei organo, quod estis, in hoc mundo latius vox veritatis sonet[m]. Pro me autem, peto, intercedite, ut huius peregrinationis via, quae mihi asperior facta est, cum celeritate finiatur, quatenus, qui ex meis non valeo, ex vestris meritis possim ad aeternae[n] patriae promissa pertingere et cum caeli civibus gaudere.

X, 15.

Gregorius I. papa Maximo, episcopo Salonitano, queritur de podagrae doloribus, quibus iam tempore, quo Veteranus presbyter Romae fuit, cruciatus sit. De Sclavorum incursionibus, de pauperibus tuendis, de Photinianistis ad fidem revocandis addit.

600, Iul.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 146; ρ: cap. 145.
Edd. M. Lib. X. ep. 36; G: Lib. VIII. ep. 36. — Iaffé Reg. 1784 (1320).

GREGORIUS MAXIMO EPISCOPO SALONITANO.

Ad Romanam urbem veniens communis filius presbyter Veteranus[1] ita me podagrae doloribus debilem repperit, ut fraternitati[a] tuae epistolis per me respondere nullatenus valuissem[b]. Et quidem[c] de Sclavorum gente[d], quae vobis[e] valde inminet[2], et affligor[f] vehementer et conturbor. Affligor in his quae iam in vobis patior: conturbor, quia per Histriae[g] aditum iam ad Italiam intrare coeperunt. De Iuliano autem scribone[3] quid dicam, quando ubique video, quia nobis peccata nostra respondeant, ut

a) qui a *R1. ρ*2.3.* b) praedictus *ρ*1.* c) *ita R1;* susciperam *ρ*1;* susciperem *ρ. ρ*2.3.* d) ipse *ρ*; post* ipsa *ras. ρ1.* e) inveniat *ρ*3 et ex* inveniatque *corr. ρ*2.* f) *ex* partes *corr. R1.* g) scriptam *ρ*. ρ3.* h) legeret *R1;* regem *ρ3.* i) venerando *R1.* k) vel *ρ1.* l) deum *ρ3.* m) sonat *ρ*1.* n) eterna *R1.*

X, 15 in titulo: Maximiano *R1. ρ1. ρ*2. 3, sed corr. ρ*3;* Maximianio *ρ*1. 4* — Solicitano *ρ*1. 4.* a) fraternitatis *ρ*2. 3. ρ3.* b) *ex* valuisse *corr. R1.* c) quidam *ρ*1.* d) gente Sclav. *ρ*2. 3.* e) nobis *ρ1.* f) *ex* affligo *corr. R1.* g) strie *R1.*

5) Haec ep., ut videtur, indictione I scripta deperdita est. 6) Cf. ep. VI, 58 p. 432 n. 2.

X, 15. De Maximo cf. ep. IX, 234 n. 1) De Veterano cf. ep. XIII, 10. 2) Callinicus indict. II de Sclavis victorias reportaverat: cf. ep. IX, 154 (n. 1). Cf. Paul. diac. IV, 24: Langobardi cum Avaribus et Sclavis Histrorum fines ingressi universa ignibus et rapinis vastavere. *3) De Iuliano cf. ep. V, 29 n.*

et foris a gentibus et intus a iudicibus conturbemur? Sed nolite de talibus omnino[h] contristari, quia qui[i] post nos vixerint deteriora tempora videbunt, ita ut in[k] comparatione sui temporis[l] felices nos[m] aestiment dies habuisse. In quantum vero[n] praevalet[o] fraternitas tua, opponere se pro[p] pauperibus[q], pro oppressis debet. Quae etiam si prodesse minime valuerit, ipsa[r] omnipotenti Deo mentis devotio sufficit quam dedit. Prov. 24, 11. Scriptum est etenim[s]: 'Eripe eos qui ducuntur[t] ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne[u] cesses'. Quod si dixeris: vires non[v] suppetunt, qui inspector est cordis, ipse intellegit. In omne ergo quod agis, inspectorem cordis appete habere placatum; quicquid est, unde illi placeas, facere non omittas. Nam humani terrores et gratiae[w] fumo sunt similes, qui leni aura[x] raptus evanescit. Hoc certissime scito, quia[y] placere Deo[z] et pravis hominibus nullus potest. In tanto se ergo aestimet[a] fraternitas tua omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit[b]. Ipsa tamen defensio pauperum moderata et[c] gravis sit, ne, si quid[d] nimis[e] rigide agimus[f], ex iuventute vos[g] arbitrentur homines superbire. Sed talis necesse est ut inveniatur pro oppressis nostra defensio, quatenus et humiles protectionem sentiant et oppressores non facile inveniant, quod ex malivola mente reprehendant. Ezec. 2, 6. Attende ergo quod ad Ezechielem[h] dicitur: 'Fili[i] hominis, increduli et subversores Iob 30, 29. sunt tecum, et cum scorpionibus habitas'. Et beatus Iob ait: 'Frater fui[k] draconum Phil. 2, 15. et socius strutionum[l]'. Et Paulus discipulis dicit: 'In medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo'. Tanto ergo debemus cautius ambulare, quanto nos scimus[m] inter Dei inimicos vivere.

De Frontinianistis[n][4] autem fraternitas tua sit omnino sollicita et, sicut coepit, studeat, quatenus ad sinum sanctae ecclesiae revocentur. Si qui vero ad me[o] venire voluerint et rationem recipere, prius iusiurandum praebeant, quia non permittant[p] suis, quod in eorum errore etiam ratione recepta persistant. Et postmodum eis tua sanctitas promittat, quia a me nullam violentiam patiuntur, sed rationem reddo[q]. Si veritatem cognoverint, suscipiant[r]; si non cognoverint, inlaesos dimitto[s]. Si qui[t] vero contra vos ex eis ad nos venire voluerint, minime eos fraternitas tua retineat, quia venientes aut rationem recipient[u], aut scito, quia terram illam ulterius non videbunt.

X, 16.

Gregorius I. papa Innocentio, praefecto Africae, initum honorem gratulatur dromonesque praeparanti nuntiat cum Langobardorum rege usque ad mensem Martium quartae indictionis pacem factam esse; sed postea mortem regis nuntiatam esse. De

h) omnimodo ρ *1.* ρ*. i) qui *suprascr. R1.* k) in *om.* ρ *3.* l) uitempris ρ* *1.* m) nos *om. R1.* ρ* *1. 2, sed suppl. R1.* ρ* *2.* n) ut *hic add. R 1.* o) prevalent *R1.* p) *ex* oppones et *corr.* se opponere et *R1.* q) pro pauperibus *om.* ρ *1.* r) ita *R 1.* s) *ita R 1.* ρ* *2. 3.* ρ *3;* enim ρ *1.* ρ* *1.* t) dicuntur ρ* *1.* u) non ρ *3.* v) non *suprascr. R 1.* w) *alterum* et *add.* ρ* *1.* x) lenia vra ρ* *1.* y) qui ρ *1.* z) deo *om. R1.* a) et *add.* ρ* *1.* b) coguoverint ρ *1.* c) et *post. suppl. R 1.* d) quod ρ *1.* e) niminis ρ* *1.* f) agitur ρ* *2. 3;* agitis ρ *3.* g) *in* nos *corr. R1.* h) Ezechiel *R1.* i) filii ρ* *1.* k) fuit ρ *1.* l) *ex* strutiorum *corr. R1;* structionum ρ *1.* m) noscimus ρ* *1.* n) Frontianitatis *R1;* Fotinianistis ρ *3;* Frontinianistis ρ *1.* ρ* *2. 3, sed in* Frontionianistis *corr.* ρ* *2;* Fotianistis ρ* *1.* o) te ρ *3.* p) *ita R 1.* ρ *1; ex* promittunt *corr.* permittunt *(ita* ρ* *1)* ρ* *2. 3;* promittunt ρ *3.* q) redde ρ *3.* r) suscipiam ρ *3.* s) dimittam ρ *1.* t) quis *R 1.* u) recipiant ρ* *1.*

4) Maurini notant de Photinianistis hic agi, quorum etiam in ep. Pelagii II I-K. 1056, a nostro scripta (Mansi l. l. IX c. 444) mentio fit; de his cf. Timotheum in libro de receptione haereticorum (Migne t. 86 c. 24 s.) et Augustin. de haeres. 45. Sed nota Marcell. com. ad. a. 554. 562 de quodam Frontiniano, Salonensi ep., ob tria capitula in exilio degente scribere, de cuius sectatoribus hic agi verisimilius est. Cf. Farlati Illyric. s. II p. 200 ss.

Anamundaro addit; suum in Iob commentarium postulanti S. Augustini libros commendat. De patrocinio in pauperes b. Petri, de quo Hilarus chartularius retulerit, gratias agit.

600, Iul.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 147; ϱ: cap. 146.
Edd. M: Lib. X. ep. 37; G: Lib. VIII. ep. 37. — Iaffé Reg. 1785 (1322).

GREGORIUS INNOCENTIO PRAEFECTO AFRICAE.

Luculenta eminentiae vestrae et condita[a] cordis melle facundia[b] ita[c] sui nobis saporem medullitus infudit[d] et in suo amore nos rapuit, ut nobis et dulce sonet quod scribitis et sapiat suave quod agitis; nec inmerito, quia qui bonis studiis comptus est[e] iudicio[f] magnus est, non favore. Praefecturae autem vos suscepisse cingula[g] cognoscentes, laetitiae se miscuit nostrae[h] tristitia[i]. Nam ex una parte laetati de provectu[k] dulcissimi filii contristati sumus ab altera, quia, quam grave sit confusis temporibus locis maioribus[l] esse praepositos, ex nostro prorsus dolore sentimus. Unde omnino studendum est, ut res aspera fiat mercedis occasio. Nam sicut nostis, de terra plena carduis frumentum egreditur et de spinis rosa producitur. Dum ergo seminandi vobis congruum tempus est, bonorum operum serere semina[m] non cessetis, ut maiores in die messis laetitiae manipulos reportetis atque ad aeternam gloriam ex[n] transitorii honoris merito veniatis.

Cognoscentes igitur[o], quale studium in praeparandis drumonibus gesseritis[1], sollicitudinem vestram desiderato[p] nuntio relevamus[q] indicantes cum Langobardorum rege[r] usque ad mensem Martium futurae quartae indictionis de pace propitiante Domino convenisse[2]. Quae si retineat, ignoramus, quod isdem rex obisse postea nuntiatum[s] est, licet adhuc habeatur incertum.

De Anamundaro[t][3] autem quae scripsistis[u] fecimus, sed voluntatem utinam sequatur effectus[v], quia, quantum ad nos pertinet, afflictis intercessionis nostrae solacium non negamus.

Quod vero in expositione sancti Iob[4] transmitti vobis codicem voluistis, vestro omnino studio gaudemus[w], quoniam illi rei eminentiam vestram[x] studere conspicimus, quae nec totos foris vos exire permittat et ad cor iterum saecularibus curis dispersos recolligat. Sed si delicioso[y] cupitis pabulo saginari[z], beati Augustini[a]

X, 16 in titulo: praefecto *Ioh. diac. IV, 78 et edd.;* $\overline{\text{epo}}$ *codd., sed nigro atram. suprascr.* prefecto *R1.* a) contra *ϱ3.* b) mella fecunda *R1;* melle fecundia *ϱ1.* c) *ex* alita *corr.* alta *ϱ*1.* d) infundit *ϱ*1.* e) compotest *ϱ*1,* contemptus est *ϱ*3.* f) iudici *R1.* g) suscepisset ingula *ϱ*1.* h) $\overline{\text{nra}}$ *ϱ1;* vestrae *ϱ*1.* i) *ex* tristitię *corr. R1.* k) proectu *ϱ*1.* l) moribus *ϱ1.* m) semina *om. R1.* n) et *ϱ*1.* o) *ita R1;* igitur *om. ϱ. ϱ*.* p) sollicitudini vestrae desiderium *ϱ3.* q) *ex* relevemus *corr. R1;* revelamus *ϱ1. ϱ*2. 3.* r) *ex* gente *corr. ϱ*2.* s) *ita R1. ϱ1. ϱ*1. 2, sed corr. ϱ*2 in* nuntiatus *(ita ϱ*3 et ϱ3).* t) Anamandorum *R1.* u) scripsisti *R1.* v) *om. hoc verb. ϱ3.* w) congaudemus *R1.* x) illi regimen etiam $\overline{\text{vram}}$ (*corr. in* $\overline{\text{vrum}}$) *R1.* y) dilectioso *ϱ*1.* z) *ex* paulo s. *corr. R1;* pabulo signari *ϱ3;* palossignari (*in* palosignari *corr.*) *ϱ*1.* a) Agustini *ϱ*1. ϱ3.*

X, 16. Haec et sequens ep. per Hilarum transmissae esse videntur. — Eidem Innocentio missa est ep. XI, 7. 1) *Ex hoc loco F. Lampe in dissertatione* Qui fuerint Gregorii M. p. temp. in imperii Byzantini parte occident. exarchi et qualia eorum iura atque officia *(Berol. 1892) efficere conatur tunc temporis novum exarchum (post Gennadium) in Africam missum non esse aut munus exarchi una cum praefectura ab eodem viro gestum esse.* 2) *In ep. IX, 195 m. Iul. ind. II scribit noster* quod finita hac pace Agilulfus ... pacem non faciat. *An indutiae initio anni 600 interruptae sint non constat, neque interruptas esse puto. Mense Februario sequentis anni (601) admonet noster episcopos Siciliae, ut adversus hostes Siciliam invasuros auxilium a Deo precentur: ep. XI, 31.* 3) *Quisnam fuerit, ignoro. De Alamundaro, Saracenorum regulo, cogitari non potest.* Alamund *quidam proavus Rothari regis commemoratur in serie regum Langobardorum.* 4) *Cf. ep. V, 53[a].*

patriotae vestri opuscula legite et ad comparationem siliginis[b] illius nostrum furfurem non quaeratis[c].

Quale praeterea patrocinium qualemque affectum in utilitatibus pauperum beati Petri apostolorum principis amatoris sui gloria vestra praebuerit, Hilaro[d] cartulario nostro[5] testificante didicimus. Ex qua re[e] uberes gratias exsolventes[f] omnipotentis Dei misericordiam exoramus, ut gratiae suae protectione vos muniat et nec malos contra vos homines exterius nec malignos[g] spiritus interius praevalere permittat, sed ita actiones vestras in suo propitius timore disponat, ut, sicut fecit inter homines, ita quoque post longaevae aetatis discursus in sanctorum suorum vos esse faciat numero gloriosos.

X, 17.

Gregorius I. papa Ianuario, episcopo Caralitano, significat, ex Dominici, episcopi Carthaginiensis, et Innocentii praefecti epistulis, quarum exemplaria transmittit, se cognovisse in Sardinia pauperes a maioribus opprimi; monet de iis, qui in ecclesias confugerint. *600, Iul.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 148; ϱ: cap. 147.
Edd. M: Lib. X. ep. 38; G: Lib. VIII. ep. 38. — Iaffé Reg. 1786 (1323).

GREGORIUS IANUARIO EPISCOPO CARALITANO.

Qualiter in[a] Sardinia[b] minores vel pauperes ab eis qui illic maiores sunt opprimantur, testantur[c] reverentissimi fratris nostri Dominici Carthaginensis episcopi[1] atque eminentissimi filii nostri Innocenti[d] praefecti[2] epistolae[e]; a quibus ut quae nobis scripta sunt[f] noveritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria praevidimus transmittenda. Et ideo, quia ea[g] quae petenda[h] sunt offeruntur, studiose agendum est, ut ea quae promittuntur opere compleantur.

Si qui eorum de quibus est quaestio in ecclesia fortasse refugerint, ita debet causa[i] disponi, ut nec ipsi violentiam patiantur nec hi qui dicuntur oppressi damna sustineant[3]. Curae ergo vestrae sit, ut eis sacramento ab his quorum interest de servanda lege et[k] iustitia promittatur[l] et per omnia commoneantur[m] exire atque suorum actuum reddere rationem, quibus etiam ecclesiae vestrae defensorem deputare vos convenit[n]. Cuius sollicitudine ea quae illis fuerint promissa serventur, quatenus nec aliis noxa[o] sit[p] et ipsis[q] ecclesiastica salva ratione[r] possint[s] prodesse refugia. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut haec quae eius studio emendanda sunt mora[t] per eam vel impedimentum aliquod[u] non contingat.

b) silignis ϱ*2. 3, *sed corr.* ϱ*2. c) feratis ϱ1. d) *ita* ϱ. ϱ*2. 3; Hylario *R1*; Hylaro ϱ*1. e) res *R1*. f) excolentes *R1*. g) malignus ϱ1.

X, 17 in titulo: Iohanni (*pro* Ianuario) *omnes codd.* — Carał ϱ1. ϱ*1. 4; Caralis ϱ*2. 3. a) in *om. R1*. b) Sardiniana ϱ1. c) opprimuntur ϱ1. ϱ*1, *sed corr.* ϱ1 — testantur, *quod scr., hic om. omnes codd.* d) *ita R1.* ϱ1. ϱ*, *sed in* Innocentii *corr. R1*. e) docuerunt *m. post. add. R1*; testantur *hic m. post. add.* ϱ*2. f) *ex* s n *corr.* sint *R1*. g) hae ϱ3. h) petanda ϱ*1. i) *add. hic* vra *R1*, diligentia vestra *edd.* k) legeret ϱ*1. l) promittantur ϱ*. m) *ex* commoveantur *corr.* ϱ*2. n) conveni *R1*. o) *ita R1*; noxia *cet.* p) *ita R1.* ϱ*1. ϱ3; sint *cet.* q) ipsi ϱ*1. r) salvatione ϱ1. s) possit *codd. n.* t) moram *R1.* ϱ. u) aliquot *R1*.

5) De Hilaro cf. ep. I, 73 n. 2.

X, 17. De Ianuario cf. ep. III, 36 n. 2. IV, 8 ss. *1) Cf. ep. X, 20. n.* *2) Cf. ep. praecedentem.* *3) De asylo ecclesiastico cf. ep. IX, 4 n. 3.*

X, 18.

Gregorius I. papa Adeodato, abbati Neapolitano, scribit se monasterio eius S. Sebastiani et Graterense, quod situm est in Plaia, et Puteolanum, quod Falcidis dicitur, monasteria coniungere, salvis iuribus et Neapolitani posthac ordinandi et Puteolani episcopi.

600, Iul.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 149; ϱ: cap. 148.
Edd. M: Lib. X. ep. 61; G: Lib. VIII. ep. 39. — Iaffé Reg. 1787 (1324).

GREGORIUS ADEODATO ABBATI NEAPOLIM.

Quorundam monachorum eiusdem monasterii ad nos relatione pervenit[a] monachos monasterii[b] Graterensis, quod situm in Plaia[1] est, monasterio[c] sancti Sebastiani[2], quod Neapolim in domo quondam[d] Romani constructum est, ubi Deo miserante, sicut dictum est[e], abbatis[f] geris officium, se monasteriumque suum uniri[g] magnopere poposcisse, adeo[h] ut cartas[i] omnes eiusdem[k] monasterii tuo monasterio, ut dicitur[l], tradidissent[m]. Sed quia monasterium ipsum[n] in Neapolitana[o] est diocesi constitutum, ne quid constituere, quod absit, praeiudicialiter videamur[p], volumus, ut, quousque Neapolim ordinetur antistes[q], tuo interim monasterio antefatum Graterense[r] monasterium cum omnibus ad se pertinentibus[s] sit unitum. Cum vero propitiante Domino Neapolim fuerit episcopus ordinatus, utrum in perpetuo haec unitio extendi an temporalis esse debeat, mature ac solidius cum Dei gratia pertractamus[t][3]. Quia vero monasterium Puteolis[u] constitutum, quod Falcidis dicitur, ita esse destitutum a monachis perhibetur, ut non solum Dei[v] illic opus minime celebretur, sed etiam paene pro derelicto, quod dici[w] grave est, habeatur, idcirco tuo illud monasterium praesenti[x] auctoritate cum omnibus ad se pertinentibus in perpetuo duximus uniendum ammonentes, ut monachos in praedicta utraque[y] monasteria debeas deputare, qui et curam illic diligenter habeant et opus Dei regulari studeant institutione peragere atque ita se in his, sicut convenit, exhibere, ut nec illos de neglectu nec te de minori sollicitudine culpa confundat[z]. Quicquid vero ad eadem monasteria pertinere cognoscis, si[a] ab aliquibus inrationabiliter detinetur, ex hac nostra auctoritate repetendi exigendique atque tuo monasterio vindicandi habebis per omnia Deo adiuvante[b] licentiam, quia dignum est, ut, quorum curam geris, rebus[c] nullo modo defrauderis[d]. Monachos autem quos[e] in monasterium[f] Puteolis[g] situm[h] deputaveris, sub tua quidem disciplina, sed tamen Puteolano[i] episcopo, cuius diocesis est, non Neapolitano[k] noveris subiacere.

X, 18 in titulo: Adeodate *ϱ 1* — abba *ϱ 1* — Neapolitano *R 1. ϱ 3;* Neapoli *R* 1.* a) pervenit *om. R 1.* b) *in* monasterio *(ita ϱ* 3) corr. ϱ* 2.* c) nomen *ϱ* 2. 3.* d) quod *R 1.* e) est *om. ϱ 1.* f) abbi *R 1.* g) viri *ϱ* 1.* h) adea *ϱ* 1.* i) caritas *R 1.* k) eius *ϱ 3.* l) dicitur (ut *om.*) *R 1. ϱ 1. ϱ* 1;* dicatur *ϱ 3.* m) tradidisse *ϱ.* n) (monasterium *om.*) *post ras.:* ipsum *ϱ* 2;* ipsum monasterium *ϱ* 3.* o) Napolitana *R 1;* Neopol. *ϱ* 2. 3.* p) videamus *R 1. ϱ 1.* q) antistites *ϱ* 2. 3, sed corr. ϱ* 2.* r) Gratarense *R 1;* Graterensen̄s. ē. *ϱ 1.* s) ad se pert. *om. ϱ 3.* t) *in* pertractabimus *corr. ϱ* 2;* pertractabimus *ϱ 3.* u) Poteolis *ϱ 1. ϱ* 1.* v) dei *om. ϱ 3. ϱ* 2. 3, sed suppl. ϱ* 2.* w) dicitur *R 1.* x) praesentia *ϱ* 1.* y) itaque *ϱ 1.* z) confundit *ϱ* 1.* a) sibi *ϱ* 1.* b) iuvante *ϱ 1.* c) rebus *om. ϱ 1.* d) frauderis *ϱ 1.* e) quod *R 1.* f) monasterio *ϱ* 2. 3.* g) Puteoculis *ϱ 1.* h) situ *ϱ* 2. 3.* i) Puteolane *ϱ* 2. 3.* k) Neappollitano *ϱ* 1;* Neopolitano *ϱ* 2. 3.*

X, 18. De Adeodato abbate cf. ep. XIII, 4. 1) *Hodie Chiaia.* 2) *I. e. monasterium SS. Theodori et Sebastiani, quod in documentis s. X monasterium S. Sebastiani* in viridario *vel* ad casa picta *appellatur: cf. Capasso in Archivio stor. Napolet. a. XVII (1892) p. 860 ss. — De eodem monasterio agitur in ep. IX, 10 (cf. ib. n. 1). IX, 165.* 3) *Fortunato post m. April. huius anni mortuo (cf. ep. X, 9) successit Pascasius ante m. Ian. a. 601 (cf. ep. XI, 19 et ep. X, 19). Unio, qua de agitur, confirmatur ep. XIII, 4. Cf. Wisbaum l. l. p. 34 s. et ep. XI, 54.*

X, 19.

Gregorius I. papa clero et nobilibus civitatis Neapolitanae scribit nec Petrum diaconum ab iis electum, si faeneretur, dignum honore episcopali esse neque, quem altera pars elegerit, Iohannem diaconum, castitatis expertem. Alium eligendum esse scribit.

600, Iul.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 150; ϱ: cap. 149.
Edd. M: Lib. X. ep. 62; G: Lib. VIII. ep. 40. — Iaffé Reg. 1788 (1325).

GREGORIUS CLERO ET NOBILIBUS CIVITATIS NEAPOLIM.

Nec novum nec reprehensibile est in eligendo episcopo populi se vota in duas partes dividere[1], sed grave est, quando in huius modi causis non ex iudicio, sed ex solo[a] favore venit electio. Prius enim quam scripta ad nos vestra discurrerent, Iohannem[b] diaconem, qui ab altera parte electus est, parvulam[c] habere filiam quorundam relatione cognovimus. Unde si rationem voluissent attendere, nec alii eum eligere nec ipse debuerat consentire. Nam qua praesumptione[d] ad episcopatum audet accedere, qui[e] adhuc longam corporis sui continentiam filiola teste convincitur non habere? Petrus autem item[f] diaconus, quem a vobis[g] electum asseritis[h], omnino, quantum dicitur, simplex est. Et nostis[i], quia talis hoc tempore in regiminis debet arce[k] constitui, qui non solum de salute animarum, verum[l] etiam de extrinseca[m] subiectorum utilitate et cautela sciat esse sollicitus. Nam de eo insuper ad nos pervenisse cognoscite, quia[n] solidos dederit ad usuras; quod vos oportet cum omni suptilitate[o] requirere; et si ita constiterit, alium eligite et ab huius vos persona sine mora suspendite. Nam nos[p] amatoribus usurarum[q] nulla ratione manus imponimus. Si vero suptili habita inquisitione hoc falsum esse patuerit[r], quia persona nobis eius ignota est et, utrum ita sit de simplicitate eius[s] quod ad nos perlatum est, ignoramus[t], cum decreto a vobis facto[u] ad nos eum[v] venire necesse est, ut de vita moribusque ipsius sollicitius[w] requirentes sensum quoque pariter agnoscamus[x], si huic iudicio aptus extiterit, vestra in eum adiuvante Domino desideria compleamus. Studii praeterea vestri sit etiam alium, qui aptus sit, providere, ut ne forte, si[y] huic ordini[z] hic non videatur idoneus, sit[a] in quo se[b] vestra declinare[c] possit electio. Nam grave cleri[d] illius erit[e] opprobrium, ut, si hic fortasse adprobatus non fuerit, alium se dicant, qui eligi debeat[f], non habere.

IX, 19 in titulo: civitatis *R1;* civium *ϱ. ϱ*; om. hoc verb. R*1* — Neapolim *R1. ϱ1;* Neapł *ϱ*1.4;* Neapoli *ϱ*2.3;* Neapolī constitutis *R*1.* a) de solo *ϱ1;* excelsolo *ϱ*1.* b) iobis *R1.* c) parvulum *ϱ*1.* d) praesumptio *ϱ*1.* e) quia *R1. ϱ1.* f) idem *R1. ϱ1. ϱ*1.* g) vobis a vobis *ϱ*1.* h) censeritis *ϱ*1;* censetis *ϱ3. ϱ*2.3.* i) non scitis *R1.* k) arte *ϱ*2.3, sed corr. ϱ*2.* l) verum *om., sed suppl. ϱ1.* m) extrinsecus *R1.* n) quod *ϱ*.* o) subłitate *ϱ1.* p) vos *ϱ1. ϱ*1.* q) amplius usurae *ϱ3.* r) putaverit *ϱ1. ϱ*1;* paruerit *ϱ*2.3.* s) eius *om. ϱ.* t) ignoramus *om. ϱ1.* u) *ex* facta *corr. R1.* v) eum *om. ϱ.* w) sollicitus *ϱ1.* x) agnoscimus *ϱ*1* — ut *hic add. ϱ3,* et *Mommsen.* y) *ita ϱ*2.3;* si *om. R1. ϱ. ϱ*1, sed suppl. R1;* si *del. Mommsen.* z) cordini *ϱ*1.* a) sit *om. ϱ3* — et desit *coni. Mommsen.* b) esse *ϱ1.* c) declinari *R1. ϱ1. ϱ*.* d) *ex* clerici *corr.* clericis *R1.* e) *ex* eris *corr. R1.* f) *ex* debeant *corr. R1.*

X, 19. De electione, de qua hac ep. agitur, cf. ep. praeced. n. 3. *1) Populum Neapolitanum iam antea in duas partes divisum esse apparet ex ep. IX, 47.*

MENSE AUGUSTO INDICTIONE III.

X, 20.

Gregorius I. papa Dominicum, episcopum Carthaginiensem, de lue in Africa vagante consolatur. *600, Aug.*

Codd. R: Indictio I—III. cap. 151; ρ: cap. 150.
Edd. M: Lib. X. ep. 63; G: Lib. VIII. ep. 41. — Iaffé Reg. 1789 (1326).

GREGORIUS DOMINICO EPISCOPO CARTAGINENSI.

Quanta in Africanis partibus lues inruerit, iam dudum agnovimus[1]; et quia nec Italia a[a] cladis percussione[b] est libera, geminati in nobis[c] dolorum sunt gemitus. Sed inter haec mala et alias calamitates innumeras desperata cor nostrum, carissime frater[d], tribulatione deficeret, nisi fragilitatem nostram vox dominica praemunisset[e]. Olim enim fidelibus evangelicae[f] tuba lectionis insonuit adpropinquantem[g] finem mundi: pestilentiam, bella et alia multa[2], quae adhuc, sicut nostis, in metu sunt[h], eventura. Quae ergo praescientes patimur, affligi ex his nimium tamquam de incognitis non debemus. Nam plerumque et genus mortis in alterius mortis consideratione levamen[i] est. Quantas igitur detruncationes quantasque crudelitates[k] vidimus, quibus mors sola remedium et[l] erat vita tormentum[m]? Nonne cum David optio esset mortis oblata, recusatis fame vel gladio populum suum Dei elegit manu[n] succumbere?[3] Ex qua re colligite[o], in his qui divina percussione intereunt quanta sit gratia, quando ea vocatione obeunt quam prophetae sancto pro[p] munere constat oblatam[q]. Itaque creatori nostro in cunctis adversitatibus gratias referamus atque de eius misericordia confidentes patienter omnia toleremus[r], quia satis minus patimur quam meremur. Quoniam tamen[s] ita temporaliter flagellamur[t], ut sine aeternae vitae consolatione minime relinquamur, necesse est, ut, quanto[u] his signis nuntiantibus venturum iudicem[v] in proximo non nescimus, tanto rationes nostras, quas in eius sumus examine posituri, bonae actionis studio et fletu paenitentiae muniamus[w], ut tantae[x] nobis percussiones favente eius gratia non damnationis initium, sed beneficium purgationis existant. Quia vero ea infirmitatis[y] nostrae natura est, ut non possimus de obeuntibus non dolere, fraternitatis vestrae doctrina tribulatis[z] sit solamen. Mansura[a] illis bona quae promittuntur[b] insinuet, ut per[c] certissima roborati in comparatione futuri muneris[d] discant de amissione temporalium non dolere[e]. Vestra eum[f] lingua, sicut et credimus, magis ac magis a pravi operis perpetratione coerceat, bonorum praemia, malorum poenas edisserat[g], ut qui bona minus diligunt saltem mala pertimescant[h] et ab his sese quae sunt[i] plectenda[k] contineant.

Mense *cet. om. R1;* āḡs *abbr. ρ*,* aūg *ρ 1 — In fine seq. ep. haec add. cum Vat. A. B. D. E. ed. M.*

IX, 20 in titulo: Domnico *R* 1;* Domico *ρ* 4 —* Cartaginense *R 1;* Cartaginensi *ρ 3;* Cartaginiensi *corr. ex* Cartaginensi *m. post. ρ 1 et* Kartaginensi *ex* Kartaginiensi *R* 1;* Cartagine *ρ*.* a) hac *add. ρ 3.* b) dispercussione (*om.* cladis) *ρ* 1;* tali percussione, *ut videtur, ρ* 2. 3.* c) vobis *ρ 1.* d) frm̄ *ρ 1.* e) praemonisset *ρ 1;* praemonuisset *Vat. A. F. (ed. M).* f) evangelica *R 1.* g) adpropinquante *ρ* 1;* appropriantem *R 1;* adpropiantem *ρ 1. ρ* 2. 3;* adpropiante *ρ 3.* h) *ita ρ. ρ* 2. 3;* in metus est *R 1;* in met' t̄ *ρ* 1.* i) *ita edd.;* libamen *R 1. ρ 1;* iuvamen *ρ*. ρ 3.* k) credulitates *ρ 1.* l) et *om. ρ 3.* m) victator mentum *ρ* 1.* n) manus *ρ* 1.* o) colligitur *R 1.* p) pro *om. R 1.* q) oblatum *codd. n.* r) toleramus *ρ* 1.* s) tamen *om. R 1.* t) *ex* flagellemur *corr. ρ 1.* u) in *hic add. R 1.* v) iudicium *ρ 3.* w) muniamur *ρ 1.* x) ante *R 1.* y) infirmitis *R 1.* z) tribulantibus *codd. n., sed corr. ρ 1.* a) mensura *ρ* 1.* b) promittentur *R 1. ρ 1;* promittuntur *ρ 3. ρ*.* c) *ita R 1. ρ;* spe *ρ*.* d) *ex* muniri *corr. ρ* 2;* muniri *ρ 3;* muniris *ρ 1;* muneri *ρ* 1;* numeri *R 1.* e) dolore *R 1. ρ 1. ρ* 1, sed corr. R 1. ρ 1.* f) eos *ρ 3. ρ* 2. 3.* g) edisseras *R 1.* h) *ex* pertimescat *corr. R 1.* i) querunt *R 1. ρ 3.* k) plectendo *ρ*. ρ 3.*

X, 20. De Dominico cf. ep. II, 52 n. Eius epistulae, cui noster hac ep. respondere videtur, mentio fit in ep. X, 17. *1) Cf. ep. IX, 232 n. 3.* *2) Cf. Matth. 24, 7. Luc. 21, 11.* *3) Cf. 2. Reg. 24, 13 s.*

Nam in flagella positos flagellis digna committere contra ferientem est specialiter superbire et saevientis[l] acrius iracundiam irritare; atque est primum genus dementiae nolle quempiam[m] a malis suis iuste[n] quiescere et Deum iniuste a sua[o] velle ultione cessare. Sed quoniam in his divino adiutorio opus est, iunctis[p], dilecte frater, precibus omnipotentis Dei clementiam exoremus, ut et nos digne ista tribuat exhibere et[q] populorum ad haec operanda misericorditer corda compungat, quatenus in timore ipsius actus nostros salubriter ordinantes et ab ingruentibus malis erui et ad superna venire gaudia eius duce gratia, sine qua nihil possumus, mereamur.

X, 21.

Gregorius I. papa Eulogio, patriarchae Alexandrino, iterum respondet, cum Abramium Alexandrinum, superioris ad eum epistulae (X, 14) latorem, Neapoli diu moratum esse cognoverit. De Agnoitis exponit. Deesse sibi peritos Graeci sermonis interpretes queritur. Addit de maioribus lignis praeparatis, quae transmitti ob navis parvitatem non potuerint.

600, Aug.

Codd. R: Indictio I—III. cap. 152; ϱ: cap. 151.
Edd. M: Lib. X. ep. 39; G: Lib. VIII. ep. 42. — Iaffé Reg. 1790 (1327).

GREGORIUS EULOGIO PATRIARCHAE ALEXANDRINO.

Prov. 25, 25. 'Sicut aqua frigida animae sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua.' Quis[a] vero mihi esse nuntius bonus, quantum ad sanctae ecclesiae adiutorium, potest, nisi vita atque incolumitas suavissimae mihi vestrae sanctitatis, quae ex percepta luce veritatis et eandem ecclesiam[b] praedicationis verbo inluminat et ad meliorem viam morum[c] suorum exemplis informat? Quotiens autem in corde meo unanimitatem[d] vestram relego atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias, quia dividi locis caritas non potest. Nam etsi corpore longe disiungimur, mente tamen semper indivisibiles sumus[1].

Communis autem filius Anatolius[e] diaconus[f] suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia nulla[g] ecclesiastica, quaedam de causis terrenis[h] mota[2]. Sed credo, quod prius haec mihi nuntiaverit[i], quam de causa[k] ecclesiae beatitudo vestra loqueretur, et gaudeo, quia, ubi vos adesse contigit[l], me non arbitror defuisse; nam veritatis minister, Petri sequax et sanctae ecclesiae praedicator illa scio[m] quia[n] loqui potuisti[o], quae de sede[p] Petri apostoli per os doctoris sonare debuerunt.

Ante hos autem[q] dies Abramio[r] Alexandrino veniente sanctitati vestrae rescripseram[3], vel quid de scriptis vestris quae contra hereticos Agnoitas edidistis[s] senserim vel cur tarde responderim[t]. Sed isdem Abramius[u] navigii necessitate compulsus diu perhibetur in Neapolitana[v] civitate demoratus atque in eo sensu, quod[w] dudum[x] scripseram, ita rescribo: quia de doctrina vestra contra hereticos qui dicuntur Agnoitae

l) *ad se venientes* ϱ *3.* m) quampiam ϱ *1.* n) suę iustitię *R 1.* o) suę ϱ* *1.* p) in cunctis ϱ *1.* q) et *om.* ϱ *3.*

X, 21 in titulo: patriarcha *R 1.* a) qui ϱ *3.* b) eclę *R 1.* c) morem ϱ *1.* d) uniamitatem ϱ*; unianimitatem ϱ *1.* e) Anatholius ϱ* *2. 3.* f) ut *add.* ϱ *1.* g) nonnulla ϱ *1.* h) terrenis *om. R 1.* i) *ita R 1.* ϱ *1;* nuntiaverat *cet.* k) causis ϱ *3.* l) contingit *R 1.* m) *ita R 1;* scit *cet.* n) que ϱ* *1.* o) potuisse ϱ* *1.* p) *ex se corr. R 1.* q) autem hos ϱ* *2. 3.* r) Abraham ϱ* *1.* s) edisti ϱ* *1.* t) responderimus ϱ* *2. 3.* u) Abrahamius ϱ* *1.* v) mea politana ϱ* *1;* Neopol. ϱ* *2. 3.* w) quo *R 1.* x) unum ϱ* *1.*

X, 21. De Eulogio cf. ep. V, 41 n. 1) *Similia saepe occurrunt, e. g. in ep. VI, 58. Cf. ep. V, 36 n. 1.* 2) *Cf. ep. X, 14 n. 3.* 3) *Scil. ep. X, 14; quam cf.*

fuit, valde quod ammiraremur[y], quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu iam dudum communi filio nostro Anatolio[z] diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis patribus concordavit, ut mirum mihi non esset, quod in diversis linguis spiritus non fuerit diversus.

Nam hoc quod de ficulnea dixistis in eo sensu proprie beatus Augustinus[a] loquitur, quia[b], cum evangelista subiunxit: 'Nondum enim erat tempus ficorum', aperte cognoscitur, Marc. 11, 13. quod per ficum Dominus fructum in synagoga quaesierat, quae folia[c] legis habuit, sed[d] fructum operis non habebat. Non enim poterat creator omnium nescire, quia fructum[e] ficus non habuit, quod, dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire. De eo vero quod scriptum est, quia 'diem et horam neque filius neque angeli sciunt', omnino Marc. 13, 32. recte[f] vestra sanctitas sensit, quoniam non ad eundem filium iuxta[g] hoc quod caput est, sed[g] iuxta corpus eius, quod nos[h] sumus, est[i] certissime referendum. Qua de re in multis locis isdem beatus Augustinus[k] eo sensu utitur[4]. Dicit quoque et aliud, quod de eodem filio possit intellegi, quia omnipotens Deus aliquando more loquitur humano, sicut ad Abraham dicit: 'Nunc cognovi, quia[l] times Deum', non quia se Deus tunc Gen. 22, 12. timeri cognoverit[m], sed quia[n] tunc eundem Abraham fecit agnoscere, quia Deum timeret. Sicut nos diem laetum[o] dicimus[p], non quia ipse dies laetus est, sed quia nos laetos facit[q], ita et omnipotens[r] filius nescire se dicit diem quem[s] nescire[t] facit, non quod[u] ipse nesciat, sed quia hunc scire[v] minime permittat. Unde et pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei filius ex eius natura, qua[w] est super angelos, habet, ut hoc sciat, quod angeli ignorant. Unde et hoc intellegi suptilius potest, quia incarnatus unigenitus factusque pro nobis homo perfectus in natura quidem humanitatis[x] novit diem et horam iudicii, sed tamen[y] hunc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in ipsa novit, non ex ipsa novit, quia Deus homo factus diem et horam iudicii per deitatis suae potentiam novit, sicut et[z] in nuptiis, cum mater virgo diceret vinum deesse[a], respondit: 'Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum[b] venit hora mea'. Ioh. 2, 4. Neque enim angelorum Dominus horae subiectus[c] erat, qui inter cuncta[d] quae[e] creavit horas et tempora fecerat; sed quia mater virgo, cum[f] vinum defuit, per eum miraculum fieri volebat, statim ei responsum est: 'Quid mihi et tibi est, mulier?' Ac si aperte diceretur[g]: Unde facere miraculum possum, hoc mihi ex patre, non ex matre est. Ex matre enim mori poterat, qui ex natura patris miracula faciebat. Unde et in cruce positus eandem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit dicens: 'Ecce Ioh. 19, 27. mater tua'. Ait ergo: 'Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea'. Quod Ioh. 2, 4. est[h]: In miraculo, quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco matrem, quia, unde mori possum, hoc ex te habeo. Itaque scientiam, quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis creatura fuit, hanc se cum angelis, qui[i] creatura[k] sunt, habere denegavit. Diem ergo et horam iudicii scit Deus et homo, sed[l.m] ideo, quia[n] Deus est homo[m]. Res autem valde manifesta est, quia, quisquis Nestorianus non est, Agnoita[o] esse nullatenus potest. Nam

y) admiremur *ϱ 1.* z) Anatholio *ϱ 3. ϱ* 2. 3.* a) Agustinus *R 1. ϱ 3. ϱ* 1, sed corr. R 1.* b) qui *R 1.* c) *ex* filia *corr. R 1.* d) et *R 1.* e) fructus *ϱ*.* f) recte *om. ϱ 1.* g) *verba* iuxta *usque* sed *om. R 1.* h) non *ϱ* 1 — In marg. hic fere add. rubro atr.:* de die autem illa et hora *et atr. nigro:* N. I. *R 1.* i) et *ϱ 1.* k) Agust. *ϱ* 1.* l) quod *R 1.* m) cognovit *ϱ 3.* n) qui *ϱ 1.* o) laetum diem *ϱ. ϱ* 1.* p) ducimus *ϱ* 1.* q) fecit *ϱ 3. ϱ* 2. 3.* r) *in marg. add.* II *R 1.* s) dum nos *ϱ 3.* t) *ita R 1. ϱ;* nesciri *ϱ*.* u) quid *ϱ* 1.* v) *ita R 1. ϱ* 1;* sciri *cet. et in* sciri *corr. ϱ* 1.* w) quę *ϱ 3.* x) divinitatis *ϱ* et in ras. ϱ 1.* y) *hic in marg. add.* III *R 1.* z) ei *ϱ. ϱ*.* a) deesset *R 1. ϱ* 1.* b) non *ϱ 1.* c) *ex* subtus *corr. ϱ 1.* d) cunctas *ϱ 1. ϱ*.* e) quas *ϱ* 1.* f) cum *om. ϱ 1.* g) *verba* ac si a. dic. *om. R 1.* h) ergo *ϱ 3.* i) qui *om. ϱ* 1.* k) creati *ϱ 3.* l) sed *om. ϱ* 1.* m) *verba* sed *usque* homo *om. ϱ 1.* n) quia *om., sed suppl. R 1.* o) agnotus *R 1. ϱ 3. ϱ* 1, sed corr. R 1;* agnoitis *ϱ 1.*

4) *Cf. Augustin., in psalm. 6, 1. 34 serm. 2 v. 11. 12; 77 v. 7; 98 v. 3; de divers. quaest. 60. 65; de trinit. I, 12. De hac Gregorii doctrina cf. Lau l. l. p. 426 ss.*

qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnatam, qua mente valet dicere esse aliquid, quod Ioh. 1, 1. Dei sapientia ignoret? Scriptum est: 'In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt': si omnia, procul dubio etiam iudicii dies et hora. Quis ergo ita desipiat, ut dicere praesumat, quia verbum Ioh. 13, 3. patris fecit quod ignorat? Scriptum quoque est: 'Sciens Iesus, quia omnia dedit ei pater in manus': si omnia, profecto et[p] iudicii diem et horam. Quis ergo ita stultus est, ut dicat, quia accepit filius in manibus quod nescit?

Ioh. 11, 34. De eo vero loco in quo mulieribus de Lazaro[q] dicit: 'Ubi posuistis eum?' ipsa specialiter sensimus, quae[r] sensistis: quia, si negant scisse Dominum[s], ubi fuerit Lazarus sepultus, atque ideo requisisse[5], procul dubio compelluntur fateri, quia nescivit Dominus, in quibus locis se Adam et Eva post culpam absconderant[t], cum in paradiso[u] dixit[v]: Genes. 3, 9. 'Adam, ubi es?' aut cum[w] Cain corripit dicens: 'Ubi est Abel frater tuus?' Qui si Genes. 4, 9. Genes. 4, 10. nesciebat, cur protinus adiunxit: 'Sanguis fratris tui de terra clamat ad me'? Quamvis hoc in loco Severianus Gabilli[x] aliud loquitur[6] dicens, quia hoc mulieribus Dominus quasi per increpationem dixerit, quod mortuum Lazarum, ubi posuerint, requisivit, ac si[y] aperto Evae culpam memorans mulieribus diceret: ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulcro.

Ad haec vero mihi isdem communis filius Anatolius[z] diaconus respondit aliam quaestionem dicens: Quid, si obiciatur mihi, quia, sicut inmortalis mori dignatus est, ut nos liberaret a morte, et aeternus ante tempora fieri voluit temporalis, ita Dei sapientia[a] ignorantiam nostram suscipere dignatus est, ut nos ab ignorantia liberaret? Sed ad haec ei needum respondi, quia gravi nunc usque infirmitate detentus sum. Iam nunc autem vestra coepi[b] oratione convalescere et ei, si ita perfecte convaluero, ut dictare valeam, adiuvante Domino respondebo: de quibus vobis mihi nihil[c] dicendum est, ne videar docere quae nostis, quia et[d] medicamina vires medendi perdunt, quae membris sanis[e] ac fortibus apponuntur[f].

Indicamus praeterea, quia gravem hic[g] interpretum difficultatem patimur. Dum enim non sunt, qui sensum de sensu[h] exprimant, sed transferre verborum semper proprietatem volunt, omnem dictorum[i] sensum confundunt. Unde agitur, ut ea quae translata fuerint[k] nisi cum gravi labore intellegere nullo modo valeamus[l 7].

Benedictionem vero sancti Marci evangelistae et vestrae beatitudinis accepi. Ligna autem transmittere volui, sed quia navis parva fuit quae venit, ea[m] portare non potuit, quamvis[n] haec ipsa, quae[o] viderunt Alexandrini venientes, parva sunt[p]. Nam alia vobis omnino maiora[q] paraveram, quae needum ad Romanam civitatem tracta sunt, quia expectavi, ut veniente Alexandrina navi trahi debuissent, et in loco quo[r] incisa fuerant remanserunt[8].

Omnipotens Deus vitam vestram ad aedificationem sanctae ecclesiae per tempora longa custodiat vobisque aspiret, ut pro me enixius oretis, ut quem propria peccata deprimunt, vestrae apud omnipotentem Dominum[s] preces levent.

---

p) et om. R 2; q) Lazaro [illegible] Lazare [illegible]; r) qui R 2; s) add. [illegible]; t) absconderant R 1. [illegible] u) [illegible] paradyso [illegible]; paradisum R; paradiso [illegible]; v) dixerat [illegible]; w) cum om. R; x) [illegible] Gabelli R 2. [illegible] Gaballini [illegible]; y) si om. R; z) Anatholius [illegible]; a) sapientiam R 2. [illegible] sapiens sapientiam [illegible]; b) coepit [illegible]; c) nil R; d) et om. [illegible]; e) sanis om. [illegible]; f) ponuntur [illegible]; g) et add. [illegible]; h) de sensu om. [illegible]; i) [illegible]; k) sunt [illegible]; l) valemus R [illegible]; m) [illegible]; n) quia vis [illegible]; o) qua [illegible] quam [illegible]; p) sint [illegible]; q) maiora [illegible]; r) ubi R; s) add. [illegible].

5) De hoc [illegible] 6) [illegible] commemoratur a [illegible] 7) Cf. ep. I, 28 n. 3. III, 63 n. [illegible] add. ep. X, [illegible] 8) Cf. ep. VI, 58. VII, 37. VIII, 28. IX, 175.

MENSE SEPTEMBRI INDICTIONE IIII.

XI, 1.

Gregorius I. papa Palladium, presbyterum de monte Sina, detractorum invidiam aequo animo ferre iubet. Mittit cucullam et tunicam. *600, Sept. 1.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 153; ϱ: cap. 152; P: cap. 27 et 54.
Edd. M: Lib. XI. ep. 2; G: Lib. VIII. ep. 45. — Iaffé Reg. 1791 (1351).

GREGORIUS PALLADIO PRESBYTERO DE MONTE SINA.

Epistolis[a] dilectionis tuae susceptis filium meum Simplicium requirere[b] curavi et, qua[c] temptatione[d] tua caritas urgueretur[e], inveni, de qua[f] tamen mei[g] verbi consolatione non indiget[h], cum ipsa veritas dicat: 'Si patrem familias Beelzebub[i] vocaverunt[k], Matth. 10, 25. quanto magis domesticos eius?' Quae[l] iterum dicit[m]: 'Si de hoc mundo essetis[n], Ioh. 15, 19. mundus[o,p] quod suum erat diligeret. Sed quia de hoc mundo non estis[p], sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus', mundum videlicet corda carnalia designans[q], quae diligunt mundum. Haec ergo[r] cum perfecte scire te audiam, miror[s] dilectionem tuam verbis hominum[t] contristatam[u]. Inter verba enim laudantium sive[v] vituperantium ad mentem semper recurrendum est, et si in ea non invenitur bonum, quod de nobis dicitur[w], magna tristitia generari[x] debet; et rursum, si in ea non invenitur malum, quod de nobis homines[y] loquuntur, in magna debemus laetitia[z] prosilire[a]. Quid enim, si omnes laudant[b] et conscientia[c] accusat[d]? Aut quae[e] debet esse tristitia[f], si omnes accusent et sola conscientia nos liberos demonstret[g]? Habemus Paulum dicentem: 'Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae'; Iob quoque dicit[h]: 'Ecce 2. Cor. 1, 12. Iob 16, 20. in caelo testis meus[i]'. Si ergo est nobis[k] testis in caelo, testis in corde[l], dimitte[m]

Mense *cet. et in codd. R. ϱ. ϱ* 2. 3 et in codd. P exstat: cf. N. A. III, 588.* Data *ante* mense *add. Pa. Pb 1. 2. 3. 4.* — septimo *Pa 1^1. 2. Pb 2^1;* sept *R 1. ϱ. ϱ* 2. 3;* septb *Pb 1. 6;* sep *Pb 3* — III *ϱ* 2. 3.*

XI, 1. Haec ep. in Pa 1. Pb 2. 3 bis transscripta est, n°. 27. 30. 27 = Pa 1. Pb 2. 3 et n°. 54. 2. 54 = Pa 1^1. Pb 2^1. Pb 3^1. Deest in ϱ 1. Exstat et in Pb 4. 5 et in ϱ* 2. 3. — In titulo:* Paladio *ϱ* 2. 3. Pb 4. 5. Pa 1 in ind.* — de monte Sina *om. P;* de m. Syna *R 1. ϱ* 2. 3. — In marg. litt. unc. add. Pa 2:* E. AD. G. — [a]) epistula *Pa 1^1. Pb 2^1. 3^1.* [b]) recurrere *Pa 2.* [c]) quia *Pa 1.* [d]) temptatio *ϱ* 2. 3, sed corr. ϱ* 3.* [e]) urguetur *ϱ* 2. 3. Pb 4. 5;* argueretur *R 1.* [f]) quia *Pa 2.* [g]) temptatione me *Pb 3^1.* [h]) *corr. ex* indigis *corr. 2* indigit *Pa 1;* indigit *Pb 2. 2^1.* [i]) Belcebub *Pb 1;* Belzebud *Pa 1;* Belzebub *Pa 1^1.* [k]) vocaverint *ϱ 3.* [l]) quia *Pb 1. 2. Pa 1;* qui *Pb 4. Pa 2.* [m]) dicitur *Pa 1^1. Pb 2^1.* [n]) *corr. ex* estis *corr. 1 Pa 1;* fuissetis *R 1.* [o]) enim *add. Pb 2^1.* [p]) *verba* mundus *usque* estis *add. in marg. corr. 2 Pa 1.* [q]) designaris *ϱ* 2. 3, sed in* designari *corr. ϱ* 2.* [r]) igitur *R 1.* [s]) minor *Pb 1.* [t]) omnium *Pb 2^1.* [u]) contristatum *Pa 1^1. Pb 2^1.* [v]) *ex* sine *corr. Pb 2^1 m. post* [w]) dicitur *om. Pa 1^1. Pb 2^1.* [x]) magnam tristitiam generare *Pa 1. 2;* generare *etiam Pb 1. 2. 3. 4.* [y]) *om.* homines *Pa 1. 2. Pb 1. 2. 3. 4.* [z]) magnam deb. laetitiam *Pa 1. 2.* [a]) prosilere *Pa 1. 1^1. Pb 2. 2^1, sed corr. Pb 2^1.* [b]) laudant *R 1. Pa 1. 1^1. Pb 2. 2^1;* laudabant *Pb 1;* laudent *cet.* [c]) conscientie *R 1* — nos consc. *Pa 2* — conspiencia *Pb 1.* [d]) *ita P;* accuset *cet.* [e]) quod *Pa 1. Pb 2^1.* [f]) stristicia *Pb 1.* [g]) demonstretur, *signo interrogationis corrupto Pa 2.* [h]) dicitur *Pa 1^1. Pb 2^1.* [i]) *add.* et conscius meus in excelso *Pa 2.* [k]) *om.* nobis *Pa 2.* [l]) *om.* testis in corde *Pa 2.* [m]) demitte *Pb 2^1;* demite *Pa 1^1.*

XI, 1. Cf. ep. seq., quacum haec transmissa esse videtur per Simplicium.

stultos foris loqui quod volunt. Quid aliud detrahentes faciunt, nisi[n] in pulverem sufflant atque in oculos suos terram excitant[o], ut, unde plus detractionis[p] perflant[q], inde magis nihil veritatis videant[r]?

Vocandi tamen sunt etiam ipsi, tranquille[s] ammonendi[t], eisque satisfieri modis
Matth. 17, 27. omnibus debet[u], scientes, quod de Iudaeis[v] veritas dicit: 'Ne forte scandalizemus[w] eos'.
Si autem[x] satisfieri sibi ex veritate noluerint[y], habes consolationem, quam in sancto
Ibid. 15, 12. evangelio aspicias[z], quia cum Domino[a] dictum fuisset[b]: 'Scis, quia audito hoc[c] verbo
Ibid. v. 14. scandalizati sunt', respondit: 'Sinite[d] illos, caeci sunt[e], duces caecorum'. Paulus
Rom. 12, 18. quoque apostolus ammonet dicens: 'Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes'; dicturus: cum omnibus pacem habeamus, quia[f] hoc difficile esse prospexit[g], praemisit: 'Si fieri potest'; sed tamen adiunxit[h], quod[i.k] possit fieri[l][1], cum dicit[i]: 'Quod ex vobis est[m]'. Quia, si nos in mente caritatem erga odientes servare cupimus, etsi illi nobiscum pacem non habent[n], nos tamen cum illis sine dubio
Prov. 4, 23. habemus[o]. In omnibus ergo[p], fili dilectissime[q], cor custodi, sicut scriptum est: 'Omni custodia serva cor tuum[r], quia ex ipso[s] vita procedit'.

Haec breviter pro caritatis commemoratione[t] rescripsi. Sed peto, ut pro me orare debeas, quatenus omnipotens Deus[u] et a[v] malignis[w] me[x] spiritibus et a perversis hominibus custodire dignetur[y], quia in hac vitae meae peregrinatione mala me simul
Ps. 87, 17 s. et multa[z] circumdant, ita ut[a] cum[b] psalmista iure dicam[c]: 'In me pertransierunt irae tuae, et terrores[d] tui conturbaverunt me. Circumdederunt[e] me sicut aqua tota die[e], circumdederunt me simul'. Caelestis gratia et nos in urbibus et vos in[f] heremo protegat, quia antiquus hostis terrarum locis a temptatione non excluditur, quia, si in paradiso hominem stravit[g], qui[h] locus esse extra paradisum[i] potest, in quo mentes hominum penetrare non valeat? In sola ergo[k] creatoris nostri protectione fidendum[l]
Ps. 70, 3. est, cui ex intimo corde[m] clamemus: 'Esto mihi in Deum protectorem et in locum munitum, ut salvum me facias'.

Transmisimus vobis de benedictione sancti Petri apostoli cucullam[n] et tunicam, quae ea[o], petimus, caritate[p] suscipe[q], qua a nobis transmissa[r] sunt.

Data[s] die Kalendarum Septembrium[t] indictione IIII.

---

n) ni *Pb2*^{1}, *sed m. post. corr.* o) exercitant *Pa1*^{1}. *2*^{1}, *sed corr. Pb2*^{1}. p) detractiones *R 1. ϱ*2. ϱ3. Pb2*^{1}, *sed corr. Pb2*^{1}; detractione *Pa2*; detractationis *Pb2.* q) perflant *ϱ 3. ϱ* 2. 3. Pa2*; perfluant *cet., sed corr. 2 Pa1.* r) vedeant *Pb 1*; videat *Pb2*^{1}. s) ipse tranquilli *Pb1*; ipsae tranq. *Pa 1. 1*^{1}. *Pb2. 2*^{1}; ipsi et tranq. *ϱ 3.* t) ammonendo *Pa2.* u) debetur *Pa2.* v) his (*pro* Iudaeis) *ϱ 3. ϱ* 2.* w) scandalizamus *Pb 1.* x) hoc *Pa 1*^{1}. *Pb 2*^{1}. y) ex veri noverint *Pa 1*^{1}. *Pb 2*^{1}. z) conspicias *ϱ 3.* a) dō *Pb2*^{1}. b) esset *Pa2.* c) hoc *om. Pa2. Pb4.* d) *corr. ex* responde sinete *Pa1 corr. 1.* e) et *add. R 1.* f) quia *om. Pa 1*^{1}. *Pb2*^{1}. g) perspexit *P.* h) si tamen adi. *Pb 2*^{1}; si tunc xit (*om.* sed tamen) *Pa1*^{1}. i) *verba* quod *usque* dicit *om. Pa2.* k) si *add. Pb4.* l) fieri possit *Pa1. Pb1.2*; posset f. *Pa1*^{1}. m) est ex vobis *Pa1*^{1}. *Pb 2*^{1}. n) non hab. pacem *ϱ3.* o) habeamus *ϱ 3.* p) igitur *Pa2.* q) *ex* fili dilectissimi *corr. Pa 1 corr. 1*; filii dilectissimi *Pa1*^{1}. *Pb2*^{1}, *sed corr. Pb2*^{1}; fili kme̅ *Pa2.* r) tuum cor *R 1. ϱ 3.* s) ipsa *Pa1. Pb1.* t) comm. car. *Pb2. Pa2.* u) deus *om. Pb2*^{1}. v) a *om. Pa1*^{1}. w) malis *ϱ* 2. 3. ϱ3.* x) me *om. Pa1*^{1}. *Pb2*^{1}. y) dignet *Pa1*^{1}. *Pb 2*^{1}, *sed corr. Pb2*^{1}. z) et multa *om. R1.* a) ut *om. R1.* b) cum *om. Pa 2.* c) dicamus *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* d) torrentes, *suprascr.* vel terrores *ϱ 3.* e) *verba* circumded. *usque* die *om. Pa1, sed in marg. add. corr. 2.* f) in *om., sed post. add. R 1.* g) homine straum *Pa 1*^{1}; hominem stratum *Pb2*^{1}. h) quis *Pb1. 2. 4. Pa2.* i) locus extra p. esse *Pa 2.* k) *ex* solo erga *corr. Pb 2*^{1}. l) confidendum *Pa2.* m) cordis *ϱ* 2. 3.* n) *ex* cuculum *corr. Pb 1.* o) ea *om. Pa2.* p) susc. car. *Pa 2.* q) *in* suscipi (*ita ϱ* 2. 3. ϱ 3*) *corr. R 1 in marg.* r) transmissi *R 1.* s) Data *etc. ad ep. seq. trahunt codd. Pb; om. R. ϱ. ϱ*. P*^{1}. t) sept *vel* se̅p *abbr. codd.*

1) *Cf. ep. V, 41 p. 333 l. 15 ss.*

XI, 2.

Gregorius I. papa Iohanni, abbati montis Sinai, ad instruendum hierocomium, quod a quodam Isauro illic constructum est, varia dona mittit. *600, (Sept. 1.)*

Codd. P: cap. 28.
Edd. M: Lib. XI. ep. 1; G: Lib. XII. ep. 16. — Iaffé Reg. 1792 (1350).

GREGORIUS IOHANNI ABBATI MONTIS SINAE.

Sanctitatem vitae tuae[a] humilitatis tuae testatur epistola[b], unde omnipotenti Deo magnas gratias agimus, quia adhuc esse cognoscimus, qui[c] pro peccatis nostris[d] valeant exorare. Nos enim sub colore ecclesiastici regiminis mundi huius fluctibus volvimur[e], qui frequenter nos[f] obruunt, sed caelestis gratiae manu protegente de profundo relevamur. Vos ergo, qui in tanta quietis vestrae serenitate tranquillam vitam ducitis et securi quasi in litore statis, nobis navigantibus aut potius naufragantibus[g] orationis vestrae manum tendite et conantes ad terram viventium pergere quantis potestis precibus adiuvate[h], ut non solum de vestra vita, sed etiam de ereptione nostra mercedem in perpetuum[i] habere valeatis. Sancta trinitas dilectionem tuam suae protectionis dextera protegat detque tibi[k] commissum gregem[l] orando, ammonendo[m], exempla boni operis ostendendo in suo conspectu recte pascere, ut ad aeternae vitae pascua valeas cum ipso quem pascis grege pervenire. Scriptum quippe est: 'Oves meae[n] venient et pascua invenient'[1]. Quae[o] videlicet pascua[p] tunc invenimus, quando huius vitae hieme carentes de aeternae vitae quasi de novi[q] veris veritate[r] satiamur.

Filio nostro Simplicio renuntiante cognovimus lectos[s] vel lectisternia in hierochomio[t][2], quod a quodam[u] illic Isauro constructum est, deesse. Propterea[v] transmisimus lenas xv, racanas[w][3] xxx, lectos xv; pretium quoque de emendis culcitis vel naula dedimus; quae dilectionem tuam petimus non indigne suscipere et in loco quo transmissa sunt[x] praebere[y].

XI, 3.

Gregorius I. papa Ecclesii, episcopi (Clusini), valetudinem dolet; de quodam non temere electo gaudet; equum dono mittit; de latorum praesentium causis et de ecclesiis visitandis addit. *600, Sept.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 154; ϱ: cap. 153.
Edd. M: Lib. X. ep. 45; G: Lib. VIII. ep. 46. — Iaffé Reg. 1793 (1330).

XI, 2. Nota datum, quod ad hanc ep. trahunt Pb, ad ep. praecedentem pertinere. — Sinai *Pa1 in ind. Pb1 in ind.;* Synai *indices Pa2. Pb3.4;* Synae *P* 1.* a) et *Pa2.* b) epistola *om. Pa2.* c) quia *Pb3.* d) nostris pecc. *Pa2.* e) *hic desunt aliquot folia in Pb2, usque ad ep. XI, 46 in f.* f) nos frequenter *Pa2.* g) *verba* navigant. *et* potius *om. et* naufrag. *in* navig. *corr. Pb4.* h) iuvate *Pa2.* i) perpetuo, *om.* habere *Pa2.* k) ut *Pa2.* l) gregem *om. Pb4.* m) commonendo *Pb1.* n) me *Pb1.* o) quia *Pa2.* p) pascuę *Pb1* — tunc pasc. *Pa2.* q) no *Pb4.* r) *ita codd. n.;* viriditate *scr. edd.;* hereditate *coni. Mommsen.* s) lectos *om. Pb3.* t) hierichomio *Pb4;* gerontocomio *edd.* u) quendam *Pb4.* v) *ex* proptere *corr. Pb1;* praeterea *Pb4.* w) *ita Pb1.4 et ex* caucanas *corr. Pb3;* racanas *Pa1;* raganas *Pa2.* x) sunt transm. *Pa2.* y) praeberi *Pb3.*

XI, 2. De Iohannis Climaci *vita et operibus cf. M. Raderi editionem apud Migne, patrol. Gr. t. 88 c. 585 ss.* *1) Cf. Ioh. 10, 27 et 10, 9.* *2)* Hierocomium *uno solo loco in A. SS. Febr. II p. 539 (not. a)* male pro geroc. *legi notat Ducange. Cf. ep. IV, 44 n. 2.* *3) rachana = διεῤῥωγὸς ἱμάτιον ῥάκος, ῥάκη, ῥάχη: cf. ep. XI, 59 et Ducange h. v.*

GREGORIUS ECCLESIO EPISCOPO.

Scripta fraternitatis vestrae suscipientes contristati sumus, quod vos per ea et graviter infirmatos et adhuc debiles esse cognovimus. Et licet sanctitatem vestram videndi[a] desiderium haberemus, bene tamen fecistis isto[b] vos illic tempore retinere[c], ne[d] venientes hic de aegritudinis vestrae recidiva[e] nobis tristitiam faceretis[f].

De episcopatu autem laudavimus, propter quod personam non temere elegistis, sed cauti[g], sicut decuit, extitistis[1]. Venientibus enim vobis, si Deo placuerit, communi deliberatione tractabimus[h] et quod utile visum fuerit Deo auxiliante disponemus[i].

Unum autem caballum vobis, qualem[k] invenire potuimus[l], de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis, cum quo post infirmitatem vectari possetis.

De causis vero pro quibus latores praesentium hic venerunt quid actum sit, ipsorum omnia renuntiatione cognoscetis[m]. Praeterea ecclesiis[n] ad quas sine labore potestis accedere fraternitas vestra officium[o] visitationis impendat, ut hi[p] qui illic[q] Deo propitio baptizantur inconsignati non debeant remanere.

XI, 4.

Gregorius I. papa Leontium exconsulem, quod Libertinum, virum magnificum, a se commendatum, libertate privaverit, vituperat. Quamquam cautio, qua ad praeturam ille accesserit, et glorioso Palatino patricio et consiliario suo Theodoro, viro magnifico, et sibi ipsi exsecrabilis apparuerit, tamen a tota provincia eundem Libertinum gratiarum actione honoratum esse. De iudiciis mansuete agendis monet. Alia quoque ut corrigantur, petit.

600, Sept.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 155; ϱ: cap. 154.
Edd. M: Lib. X. ep. 51; G: Lib. VIII. ep. 51. — Iaffé Reg. 1794 (1336).

GREGORIUS LEONTIO EXCONSULE.

Cautionis[a] exemplar Libertini[1] viri magnifici[b] ad me[c] studuit gloria vestra transmittere, quatenus mihi ostenderet, cum qua obligatione[d] vel mente ad praeturae[e] dignitatem isdem Libertinus accesserit. Quae a glorioso fratre meo Palatino patricio[2] vel consiliario meo viro magnifico[f] Theodoro[3] relecta mihi suptiliter[g] insinuata est atque execrabilis et mihi et cunctis apparuit, qui cognoscere valuerunt. Sed debeat[h] gloria

XI, 3 in titulo: ecclesie *R 1. R* 1;* Eudosio *Vat. A (ed. M);* Eulogio *ed. G.* — Syon *add. R* 1.* a) *ex* vivendo *corr. ϱ 1.* b) istos *ϱ* 2. 3, sed corr. ϱ* 2.* c) coutinere *ϱ*. ϱ.* d) non *ϱ 3.* e) *ita ϱ 1 (cum Vat. E. F. sec. ed. M);* recidium a *R 1;* recideva *ϱ* 1;* recidivam *ϱ* 2. 3. ϱ 3;* molestia *add. edd.* — aegritudine vestra recidiva *Vat. D (ed. M).* f) fateretis *ϱ 1.* g) *ex* cautis *corr.* cautiis *ϱ 1.* h) *ex* tractamus *corr. R 1. ϱ 1.* i) disponimus *R 1. ϱ 1. ϱ* 1, sed corr. R 1. ϱ 1.* k) quare *ϱ 1.* l) *verba* qual. inv. pot. *post* transmisimns *transponit R 1.* m) *ex* cognoscitis *(ita ϱ) corr. R 1.* n) ecclas *R 1. ϱ 1;* occlesię *ϱ 3.* o) officii *ϱ 1. ϱ* 1.* p) hic *ϱ* 1.* q) licet *R 1.*

XI, 4 in titulo: ex consul *ϱ*;* exconsuli *ϱ. R* 1.* a) et *add. codd.* b) verm̅ *R 1; om. haec verba ϱ. ϱ*.* c) me *om. R 1.* d) oblatione *ϱ*. ϱ 3.* e) pręturię *ϱ 1;* prefecture *ϱ* 2. 3.* f) vermen̅ *R 1.* g) salubriter *ϱ* 2.* h) debet *ϱ. ϱ* 2. 3.*

XI, 3. De Ecclesio, ep. Clusino, cf. ep. X, 13 n. 1) De episcopatu Balneoregiensi agi videtur: cf. ep. X, 13 n. 4.

XI, 4. De Leontio cf. ep. VIII, 33 n. 1) De Libertino expraetore agitur: cf. ep. III, 37 n. IX, 4 n. 3. An idem fuit, cuius mentio fit in ep. VII, 19 (n. 6). IX, 5 (n. 5). IX, 28? Quam cautionem dederit, dubito; fortasse de suffragio promisso: cf. ep. V, 38 p. 324 n. 3. 2) De Palatino, quem, quo munere functus sit, nescimus cf. ep. IX, 44 n. 8 et IX, 5 n. 4. 3) De Theodoro cf. ep. III, 18 n.

vestra meminisse, quia numquam meas epistolas pro commendatione alicuius accepit, nisi ut protectionem vestram favente iustitia praestaretis. Et quia de eodem Libertino tota simul provincia gratias referebat, indicavi. Nam vel quis esset vel quales causas habuerit, neque umquam professus sum neque[i] hactenus suptiliter[k] scio. Nam si et in ista[l] causa cautionis[m] culpabilis invenitur, de aliis causis quid[n] pro se alliget, nescio; unum tamen hoc bene atque constanter novi, quia, et si quam[o] rebus publicis fraudem fecit, substantia eius caedi[p] debuit, non libertas. Nam in hoc, quod liberi caeduntur[p], ut taceam, quod omnipotens[q] Deus offenditur, ut taceam, quod[q] vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris[r] nostri omnino tempora[s] fuscantur. Hoc enim inter reges gentium et[t] imperatorem[u] Romanorum distat, quia reges gentium[t] domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum[4]. Unde et vos, quicquid agitis, prius quidem servata iustitia[v], deinde custodita per omnia libertate agere debetis[w]. Scriptum est: 'Quod tibi non vis fieri, vide, ne ipse alteri feceris'[x]. Et per [Tob. 4, 16.] semetipsam veritas dicit: 'Quae vultis, ut faciant vobis homines, et vos eadem facite [Matth. 7, 12.] illis'. Libertatem ergo eorum qui vobis in discussione commissi sunt vestram specialiter[y] attendere debetis; et si ipsi a maioribus vestris iniuriari libertatem vestram[z] non[a] vultis, subiectorum vestrorum[a] libertatem honorando[b] custodite. Scimus enim qui dixit: 'Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt'. Cuius quia[c] verba [Matth. 24, 35.] non transeunt, sed per omnia implentur, metuamus, quod iterum[d] dicit: 'In qua men- [Matth. 7, 2.] sura[e] mensi fueritis, in ea metietur[f] vobis'. Quid autem gloria vestra existimat, quia[g], si superbe, si crudeliter agimus, despecto Deo[h] nobis homines[i] placamus? Nullo modo. Nam ipse qui[k] despicitur eum contra nos quem despecto Deo placare[l] volumus irritat. Curemus ergo per omnia placere Deo[m], qui potens est etiam iratos homines ad mansuetudinem reducere[n]. Nam, sicut dixi, etiam mansueti homines indignante Deo ad iracundiam provocantur.

Si autem dicitur, quia sine verberibus atque terroribus fraudes[o] publicae inveniri non possunt[p], hoc admittere poteram, si in ratiocinorum causa domnus[q] Leontius non venisset[r]; nam verum est, quia illi solent manibus excedere, qui[s] in sensu et in lingua deficiunt. De qua re mihi[t] vestra se[u] gloria non valet excusare. Nam vel quae auditis vel quid[v] dicitis suptiliter exquirens inveni[w], quia homines sine causa caeditis[x], qui[y, z] auxiliante Deo verbis agere omnia potestis.

De causis vero eorum quos discutitis[z] verum fateor, quia multa audiens quae[a] numquam[b] ante cognovi vehementer erubesco. Unde et vobis et[c] piissimo domno[d] imperatori taceo. Nam si mihi constare potuisset, quia iustas causas de suis rationibus haberent, et prius per[e] epistolas vos pulsare habui et, si auditus minime fuissem, serenissimo domno imperatori suggererem. Sed quia mihi de eorum rationibus nihil constat, ideo, sicut dixi, et vobis et piissimo principi hactenus nihil dico. Turpe est enim

i) neque *R1. ϱ3;* nec *cet.* k) simpliciter *ϱ*2;* suppliciter *ϱ3.* l) iusta *ϱ*1;* ista *in ras. ϱ*2.* m) causationis *ϱ*2.* n) qui *ϱ3.* o) *ita R1. ϱ1;* in *add. ϱ*. ϱ3.* p) ced. *codd. n.* q) *verba* omnipotens *usque* quod *om. R1.* r) imperatores *ϱ*.* s) omni tempore *ϱ*.* t) *verba* et *usque* gentium *om. R1.* u) *ita ϱ*2. 3;* imperatorum *ϱ1. ϱ*1.* v) iustia *R1.* w) debeatis *ϱ*1.* x) facias *ϱ3.* y) *ex* spirital. *corr. ϱ*2.* z) vestram lib. *ϱ*1.* a) *verba* non *usque* vestrorum *om. ϱ*1.* b) honorandam *ϱ3.* c) qui *R1.* d) item *ϱ*1.* e) mesura *R1.* f) in eam et eicietur *ϱ*1;* in ea mentietur de *ϱ1.* g) qua *R1.* h) despectu (*om.* deo) *ϱ3.* i) *ita R1;* hominem *cet.* k) qui *post. suprascr. R1.* l) *ita ϱ*2. 3. ϱ3;* placere *R1. ϱ1. ϱ*1.* m) placare deum *R1.* n) adducere *R1.* o) fraude *ϱ*1.* p) possumus *R1.* q) dominus *ϱ*2. 3.* r) invenisset *R1.* s) quod *R1.* t) mi *ϱ1.* u) s *ϱ1.* v) que *ϱ*. ϱ3.* w) invenit *R1.* x) *ita ϱ*1;* cęcidistis *ϱ3;* ceditis *cet.* y) quia *codd. n. praeter ϱ3.* z) *verba* qui *usque* discutitis *om. ϱ*1.* a) quae *om. R1.* b) non michi quam *R1;* quam *ϱ.* c) vobis et *om. R1.* d) domno *om. ϱ3;* domni *ϱ*2. 3.* e) per *om. ϱ*1.*

4) De hoc loco cf. Gregorovii Gesch. d. St. Rom im Mittelalt. II[4] p. 49 s. Eadem repetit noster in ep. XIII, 34.

me[f] defendere, quod prius mihi non[g] constiterit iustum esse, quia ego homines propter iustitiam diligo, non autem[h] iustitiam propter homines postpono[i].

Ita ergo age, gloriose fili, ut in[k] actione commissa prius illum habeas placatum, qui continet omnia, ac deinde serenissimi[l] principis utilitatem cum omni sollicitudine impleas. Nam et[m] in eius actione, a quo tibi commissa est, esse neglegentem non[n] sine peccato existimo. Sed quia omnipotente Deo largiente[o] idonea est vestra sapientia et rationes[p] vigilanter ac suptiliter exquirere[q] et Creatoris[r] vobis iudicium per mansuetudinem placare, quotiens ira[s] animum invadit, mentem edoma[t], vince te ipsum. Differ[u] tempus furoris; cum tranquilla mens fuerit, quod placet iudica. Ira enim in vindicta malorum sequi[v] debet rationem[w] animi, non praeire, ut quasi ancilla iustitiae post tergum[x] veniat et non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est et non exhibenda, aliquando exhibenda est, sed numquam sequenda. Quando enim in executione[y] iustitiae placata mente[z] irascimur[a], iracundiam et non sequimur[b] et[c] exhibemus. Ira enim, quae animum perturbat, quanta consideratione cavenda est!
Iac. 1, 19. De qua scriptum est: 'Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum et tardus ad iram. Ira enim viri iustitiam Dei non operatur'. Hinc rursum[d]
Prov. 18, 14 scriptum est: 'Quis[e] potens[f] habitare cum homine[g], cuius spiritus facilis est ad irascen-
Prov. 22, 24 s. dum?' Hinc iterum dicitur[h]: 'Noli esse cum homine iracundo neque ambules cum viro furioso, ne forte discas semitas eius et sumas scandalum animae tuae'. Contra hanc[i]
Prov. 16, 32. in laude patientiae scriptum est: 'Melior est[k] vir qui vincit iram, quam qui capit civi-
Ps. 6, 8. tatem[l] magnam'. Hinc David personam in se infirmorum[m] sumens ait: 'Turbatus est prae ira oculus meus[n]'. Atque ex ipsa perturbatione quid sequatur, adiunxit: 'Inveteravi inter omnes inimicos meos'. Ex ira quippe cum turbatus[o] fuerit oculus cordis, inter inimicos nostros[p] ad vetustatem reducimur, quia inter malignos spiritus ad vetusti[q] hominis similitudinem revocamur. Cum igitur iram, quae cor permovet, sacra eloquia tot[r] testimoniis detestentur, perpendamus, qua intentione debemus hoc vitium fugere, quod Deo iudice[s] in testimonio illius totiens reprobatur.

Alia[t] quoque occurrit[u] opinio, quia alii pro aliis gravantur[v] et quibusdam, quae[w] ex principali iussione expensa sunt, minime reputantur. Quod si verum sit[x], nescio. Si tamen ita est, hoc omnino facere et pro timore aeterni iudicii et pro ipsius humanae considerationis ratione minime[y] debetis.

Ecce, gloriose fili, amore Dei tuoque provocatus cuncta quae sensi, cuncta quae[z] audivi breviter indicavi. Sapientis autem viri est et breviter audita latius pensare et, quaeque Deo displicent, in celeritate corrigere[a]. Omnipotens Deus caelestis[b] vos gratiae protectione circumdet, ut hic vos et a pravis actibus et a perversis hominibus tueatur[c] et apud se postmodum in aeterna patria pia[d] remuneratione laetificet.

---

f) ita R 1; me om. cet. g) non om. R 1 — non mihi ϱ* 2. h) autem om. R 1. i) postpone ϱ* 1; postpono ϱ 3. k) in om. R 1. l) serenissimo R 1. m) et om. R 1. n) nos R 1. o) largiante ϱ 1 p) ratio ϱ 3. q) exquiro ϱ 3. r) creatori ϱ 1. s) irę R 1. t) mente doma R 1. u) differt R 1; differre ϱ* 1; in marg. add. Nota ϱ 1. v) sed qui ϱ* 1. w) ratione R 1; rationi ϱ 1. x) postergum ϱ 1 y) executione codd. n. z) placamente ϱ 1; placita mente ϱ* 2. a) irascitur codd. n. b) sequitur R 1 c) et om. ϱ* 2. d) rursus R 1. e) qui R 1. f) potest ϱ*. ϱ 3. g) homines R 1. h) dicit ϱ* 1. Nota pro furiosis in marg. m. post. ϱ 1. i) hac R 1. ϱ* 1; hoc ϱ 3. k) est om. ϱ* 1. l) civitatem ϱ* 1. m) infirmor ϱ* 1. n) tuus ϱ* 1. o) conturbatus R 1; si conturbatus ϱ 3. p) nostros om. ϱ 3. q) venusti R 1. r) tot om. R 1. s) iudex (om. deo) R 1. t) alio R 1. ϱ* 1, sed corr. R 1 u) occurrit om. ϱ 3. v) progravantur (om. aliis) ϱ 1; graviter et suprascr. vel gravantur ϱ 3 w) quae om. R 1. x) est, sed in marg. add. vel sit ϱ* 2. y) animę ϱ 3. z) agi (in agis corr.), add. R 1. a) corrige R 1. b) caelesti ϱ* 2. 3. ϱ 1. c) tuatur ϱ* 1. d) pia om. R 1.

XI, 5.

Gregorius I. papa Adeodatae, illustri feminae, reliquias expetitas mittit excusata retardatione. *600, Sept.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 156; ϱ: cap. 155.
Edd. M: Lib. X. ep. 65; G: Lib. VIII. ep. 62. — Iaffé Reg. 1795 (1347).

GREGORIUS ADEODATAE INLUSTRI FEMINAE.

Ut moram in dandis reliquiis, quas gloria vestra[a] petit, faceremus, non voluntate distulimus, sed praecedentis[b] rei[c] nos casus fecit ambigere. Deus autem omnipotens cordis vestri devotionem[d] intuens miraculorum[e] signis ammonentibus a vestra vos intentione fraudari non pertulit. Sed ideo desiderium vestrum modica voluit dilatione differri, ut docentibus miraculis et amor vobis cresceret[f] in veneratione[g] sanctorum[h] et maior fieret exultatio gaudiorum. Quia ergo in affectu[i] postulatae rei gloriae vestrae vota completa sunt, hortamur, ut cuius praedicatores colitis eius sollicite mandata[k] servetis et, sicut religiosa devotione terrena sanctorum honoribus loca construitis, sic quoque cum eis mansionem vobis procurare in caelestibus festinetis, quatenus et hic illos in omnibus adiutores et in futura mereamini habere[l] vita[m] consortes.

XI, 6.

Gregorius I. papa presbyteris, diaconis et clero Mediolanensi concedit, ut, quem post dolendam Constantii mortem elegerint, Deusdedit, diaconus Mediolanensis, auctore Pantaleone notario suo, quem illuc transmiserit, episcopus ordinetur. Agilulfi regis epistola non turbentur; nam competitorem per Langobardos electum a se repudiari affirmat. Bono eos animo esse iubet, quia loca, unde possint alimenta S. Ambrosio servientibus clericis ministrari, non in hostium potestate, sed in Sicilia et in aliis reipublicae provinciis sint. Pantaleoni notario mandasse se addit de possessiunculis quondam Magno presbytero commissis et de aliis ecclesiae Romanae utilitatibus curam gerere. *600, Sept.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 157; ϱ: cap. 156.
Edd. M: Lib. XI. ep. 4; G: Lib. VIII. ep. 65. — Iaffé Reg. 1796 (1376).

GREGORIUS PRESBYTERIS, DIACONIBUS ET CLERO MEDIOLANENSI.

Quantus[a] nos de obitu fratris[b] et coepiscopi nostri Constantii[1] maeror afficiat, paginali explere locutione non[c] possumus. Sed quam multa bona partes illae in uno

XI, 5 in titulo: illustri *ex* illustris *corr. R 1. ϱ* 2;* inlustris *ϱ. ϱ* 1. 4.* a) glę vrę *R 1.* b) precidentis *R 1.* c) re *ϱ* 1.* d) vestra devotione *ϱ* 1.* e) miraculo *ϱ 3.* f) et *add. ϱ 3.* g) benedictione *R 1.* h) scos *ϱ* 1.* i) effectu *ed. M.* k) mandatę *ϱ* 1.* l) abe *ϱ* 1.* m) vita mer. hab. *ϱ 3.*

XI, 6 in titulo: populo *ante* presb. *add. R* 1 —* ppbbdd *(pro* presbyteris diaconis*) abbreviant omnes codd. ϱ. ϱ* et R 1 —* Mediolaneñs *abbr. R 1,* Mediolañ *ϱ 1;* Mediolanensis *ϱ*. ϱ 3. R* 1 —* ecclesiae *add. R* 1.* a) quantum *ϱ. ϱ*.* b) fri *R 1.* c) locutione, *om.* non *R 1;* locutionem, *om.* non *ϱ* 1. 2, sed corr. ϱ* 2 in* locutione.

XI, 5. Haec epistula non concordat cum formulis Diurni de similibus rebus dictatis. De Adeodata cf. ep. VIII, 34 n.

XI, 6. Hanc ep. refert etiam Landulfus in Mediolan. hist. II, 9 (SS. VIII p. 48 s.). — Eandem superscriptionem habent ep. III, 29. XI, 11 sede vacante scriptae. 1) *Ultimam epistulam Constantio misit noster m. Maio ind. III: ep. X, 11; eum III. die mens. Sept. obiisse referunt catalogi (SS. VIII p. 101 ss., Dümmler Gesta Bereng. p. 163), sedisse annos XVIII (l. VIII), sepultum esse „in Ienua in domo S. Ambrosii".*

homine perdiderunt, utinam vicinae[d] repentina calamitate non[e] sentiant! Nam quem ad modum sollicitus in[f] ecclesiasticae regula[g] disciplinae vel quam fuerit vigilans in tuitione civitatis vestrae, non habemus incognitum.

Sed quoniam obeunte pastore sine proprio vos esse non decet antistite, omnino grate suscepimus, quod Deusdedit diaconem vestrum ad episcopatus officium vos[h] unanimes elegisse[2] Deo auctore signastis. Unde, quia bonorum studiorum[i] desideria[k] nulla debet tarditas impedire[l], vota in eo vestra complere cum Dei gratia festinamus. Et quia praedictus vir nobis non moribus, sed solum specie tenus notus est, oportet, ut, quanto[m] in hac electione[n] non solum vestram utilitatem, sed etiam causam Dei agi cognoscitis, tanto debeatis esse solliciti; et si[o] suptiliter requirentes, nihil est, quod ei ex ante acta vita criminis per sacros possit canones[p] obviare aut si ad[q] tenendam disciplinam vel exhibendum[r] regimen idoneus repperitur atque cunctorum in eius, sicut scribitis, electione concordat assensus[s], divinitatis gratia suffragante eum[t] praesentium scriptorum[u] auctoritate sollemniter decernimus ordinari.

Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicastis scriptum dilectionem vestram non moveat. Nam nos in hominem, qui non a catholicis[v] et maxime a Langobardis[w] eligitur, nulla praebemus ratione[x] consensum[3] nec, si[y] alicuius praesumptionis usurpatione[z] factus[a] fuerit, in locum vel ordinem illum sacerdotis[b] suscipimus[c], quia vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur. Nec enim est, quod vos hac[d] ex causa deterreat vel aliquam vobis necessitatem incutiat, quia, unde possint[e] alimenta sancto Ambrosio servientibus clericis ministrari[f], nihil in hostium locis, sed in Sicilia[4] et in[g] aliis[f] rei publicae partibus Deo protegente consistit. Ut igitur in ordinando eo qui a vobis electus est nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est[5], adnitente[h] consensus nostri auctoritate faciat consecrari. Cui etiam, quia[i] de[k] possessiunculis quas Magnus quondam[l] presbyter[m] [6] commissas habuerat vel de aliis[n] ecclesiae nostrae utilitatibus curam gerere[o], vel quid[p] agere debeat, in praesenti mandavimus, vestra se ei dilectio[q] in omnibus devotam[r], ut decet[s], studeat exhibere.

---

d) minime *Vat. D (ed. M.)* — velim ne *coni. Mommsen.* e) non *Vat. E. F (ed. M.), sed om. codd. n.;* repentinam calamitatem *R 1. ϱ 1. ϱ* et Vat. E. F (ed. M.).* f) sollicitis sine *R 1.* g) regule *ϱ* 1.* h) nos *ϱ* 1.* i) studiorum *om. ϱ 1.* k) desiderii *ϱ 1.* l) impendire *ϱ 1.* m) quantum *ϱ 1.* n) dilectione *R 1;* lectione *ϱ 1.* o) si *om. ϱ 1.* p) canoue *R 1.* q) sicut (*pro* si ad) *R 1.* r) exhibendam *R 1. ϱ 1.* s) adsensum *R 1. ϱ* 1.* t) *ita ϱ 1;* eam *R 1;* cum *cet.* u) scripturarum *ϱ 3.* v) ad chatolicis *ϱ* 1.* w) Long. *R 1.* x) nullam p. statione *R 1.* y) si *om. R 1.* z) usurpationis *R 1.* a) *ita R 1. ϱ;* factum *ϱ*.* b) *ex* sacerdotem *corr.* sacerdotum *ϱ 1.* c) suscepimus *ϱ*. ϱ 1, sed corr. ϱ 1.* d) hanc *R 1;* ex hac *ϱ*. ϱ 3.* e) possit *ϱ 1.* f) *verba* ministrari *usque* aliis *om. ϱ 1.* g) in *om. ϱ*. ϱ 3.* h) ad mente *R 1.* i) quia *om. R 1.* k) de *om. ϱ 1.* l) quod *R 1. ϱ* 3;* qūod *ϱ 1;* quōō *ϱ* 1; rasuram exhibet hoc verbo omisso ϱ* 2.* m) pb̄ri *R 1. ϱ 1;* pri̅ *ϱ*.* n) alię *R 1.* o) gere *ϱ* 1* — curam gerere vel *del. Mommsen.* p) aliud, *ut videtur, add. ϱ* 2. 3.* q) dilectatio *ϱ* 1.* r) devota *R 1. ϱ. ϱ* 1.* s) docet *ϱ* 1.*

2) Deusdedit, episcopo Mediolanensi, missae sunt ep. XII, 14. XIII, 33; catalogi in n. sup. citati referunt eum sedisse a. XXVIII m. I d. XIV et obiisse III kal. Nov.; itaque consecratus esse videtur c. d. XV m. Sept. Cf. Oltrocchi, eccl. Mediolanensis hist. Ligustica (1795) p. 432 ss. 508 s. *3) Ex hoc loco apparet nullos cum Gregorii auctoritate episcopos intra fines Langobardorum exstitisse. — Cf. ep. III, 29 n. V, 18 n.* *4) De patrimonio eccl. Mediolanensis in Sicilia sito cf. ep. I, 80 n. 1.* *5) Cf. ep. XI, 14 et de electione et ordinatione episcoporum Mediol. in universum notam Ewaldi 8 ad ep. III, 29 et Wisbaum l. l. p. 44 s.* *6) De Magno presbytero cf. ep. III, 26. 29.*

MENSE OCTOBRI INDICTIONE IIII.

XI, 7.

Gregorius I. papa Innocentium, praefectum Africae, rogat, ne Victoris, episcopi Fausianensis, dioecesim contra edicti morem ab Africanis iudicibus vexari patiatur; duplicia tributa exigi vetet. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 158; ρ: cap. 157.
Edd. M: Lib. XI. ep. 5; G: Lib. IX. ep. 1. — Iaffé Reg. 1797 (1352).

GREGORIUS INNOCENTIO PRAEFECTO AFRICAE.

Qui pravorum[a] actuum eminentiam vestram[b] vindicem esse desiderat, quid de[c] aequitatis eius bono[d] sentiat, aestimatis. Proinde reverentissimi fratris et coepiscopi nostri[e] Victoris Fausianensis[f] episcopi[e 1] plenam vobis doloribus querellam deferimus, ut et[g] malos ab[h] actione perpera[i] corrigatis[k] et oppressos ab iniustitia quam sustinent eruatis. Queritur siquidem suprascriptus[l] frater noster[m] multas in locis suis violentias multaque alia contra edicti[n 2] morem Africanos iudices exercere; denique ut duplicia illic tributa, quod auditu[o] ipso intolerandum est, exigantur[3]. Et quia huius mali emendatio[p] vestrae specialiter auctoritatem dignitatis[4] expectat, petimus, ut[q] suptili indagatione perquirere et ita hoc Deo vobis debeatis imperante corrigere, quatenus afflictis pro mercede[r] animae vestrae protectione iustitiae succurratis et huius emendationis exemplo alios a pravis de futuro actionibus arceatis.

XI, 8.

Gregorius I. papa Alexandro, praetori Siciliae, Iohannem diaconum, ad gubernandum ecclesiae Ravennatis patrimonium Siciliense, ne amplius decrescat, a Mariniano episcopo missum, commendat. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 159; ρ: cap. 158.
Edd. M: Lib. XI. ep. 8; G: Lib. IX. ep. 4. — Iaffé Reg. 1798 (1356).

GREGORIUS ALEXANDRO PRAETORI SICILIAE.

Qui de filii[a] caritate[b] non dubitat, commendare ei quos diligit non recusat. Et ideo quia[c] patrimonium ecclesiae[d] Ravennatis quod in Sicilia[e] constitutum est[1] ita

Mense *cet.*: octob. *abbr.* ρ*, oct. *ρ 1;* octub. *R 1* — ind. IIII *om. R 1.*

XI, 7 in titulo: praefecto *edd.;* pb̄ro *R 1;* p̄r̄o *ρ 1;* prb̄o *ρ* 1. 4. ρ 3;* prb̄ro *ρ* 2. 3;* ēp̄o *R* 1 et sec. ed. M. Vat. A;* praetori *Vat. B (ed. M.)* — Africa *ρ 1;* Africano *ρ* 1. 4.* a) pravarum *ρ* 1.* b) eminentię v̄r̄ę *R 1;* eminentię n̄r̄ę *ρ 1.* c) quide *ρ* 1.* d) bonum *R 1.* e) *verba* nostri *usque* episcopi *om. ρ* 2. 3.* f) Fausionensis *ρ 3.* g) et ut *ρ 1;* et *om. ρ 3.* h) ab *om. ρ* 1.* i) perperam *ρ 3;* prava *Vat. B (ed. M.);* per opera *cet. Vat. (ed. M.).* k) corrigas *ρ 1.* l) *ita ρ. ρ* 1.;* sunt *R 1;* supradictus *ρ* 2. 3.* m) fraternitas *ρ 3.* n) *ita ρ 1;* dicti *R 1. ρ* 1;* dl̄ti *ρ* 2. 3; om. hoc verb. ρ 3;* Dei timorem *vet. edd.;* ed. tenorem *coni. Mommsen.* o) auditu *ρ 3;* audito *cet. codd. n., sed corr. R 1.* p) enim datio *ρ* 1.* q) et *ρ*. ρ 3.* r) merce *ρ 1.*

XI, 8 in titulo: praetori *ρ* 1. ρ 3;* PR̄Ā . ĒT *R 1;* pr̄et *ρ* 4;* pb̄ro *ρ 1;* presbytero *ρ* 2. 3 et Vat. A (ed. M.);* prefecto *R* 1.* a) felici *ρ 1.* b) car. filii *R 1.* c) *ex* qui *corr. ρ 1.* d) ecla *R 1.* e) silicia *ρ 1.*

XI, 7. De Innocentio cf. ep. X, 16 n. *1) De Victore cf. ep. IV, 29 n. 1. IX, 202 n. XI, 12.* *2) De edictis praefectorum agi videtur.* *3) Cf. ep. I, 42. V, 38 n. 4 etc.* *4) De competentia praefecti cf. librum meum Untersuch. etc. p. 35 ss. 93.*

XI, 8. Alexander, qui non nisi hic praetor appellatur, Libertino aut eius successori successit; sed fortasse idem adhuc in ep. IX, 54 vir magnificus solummodo dicitur (cf. ib. n. 2). *1) De patri-*

dicitur deminutnm, ac si nullus esset, qui illic utilitates ipsius agere potuisset, necesse[f] fuit reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum[2] de ordinando[g] patrimonio ipso, ne amplius decresceret[h], cogitare. Ad cuius quia gubernationem[i] Iohannem[k] diaconem suum[l] transmisit, paterno salutantes affectu petimus, ut ei tamquam[m] a nobis misso, sicut de vobis confidimus, caritatem in omnibus impendatis[n].

XI, 9.

Gregorius I. papa Cononis, monasterii Lirinensis abbatis, virtutes per Menam, episcopum (Telesinum), praedicatas laudat. Columbum presbyterum commendat.

600, Oct.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 160; ρ: cap. 159; P: cap. 29.
Edd. M: Lib. XI. ep. 12; G: Lib. IX. ep. 8. — Iaffé Reg. 1799 (1360).

GREGORIUS CONONI ABBATI GALLIAE MONASTERII LIRINENSIS.

Praepositorum sollicitudo subiectorum cautela est, quia, qui[a] super rem creditam vigilat, hostis insidias declinat. Quam autem sollers[b] in regendis fratribus quantoque studio in eorum sis custodia vigilans, reverentissimo[c] fratre et coepiscopo nostro[d] Mena[e] [1] referente[f] cognovimus[g]. Et sicut nos audita[h] decessoris tui incauta remissio saepius contristavit, ita provisionis tuae sollicitudo laetificat, quia studii tui[i] cautelam et tibi ad remunerationem et aliis ad utilitatis exemplum prodesse[k] non dubium est.

Sed quia, quantum se adversarius noster[l] ex omni parte[m] praecaveri[n] cognoscit[o], tanto per occulta quaerit disrumpere[p] et repugnantem sibi callida nititur arte deicere[q], dilectionis tuae vigilantia ardentiori[r] se[s] semper cura succendat[t] et ita cuncta Deo adiuvante praemuniat, ut lupus saeviens huc illucque discurrens in[u] oves dominicas ingrediendi locum non habeat[2]. Eos ergo qui tibi commissi sunt[v] a gula, a superbia, ab avaritia, a maliloquio et ab omni inmunditia redemptoris nostri suffragante[w] gratia[x] prohibere ac[y] studii tui sit per omnia custodire, ut tanto[z] tibi maior de commissa gubernatione merces adcrescat, quanto subiecti tui contra adversarii nequitias[a] te fuerint vigilante victores.

f) nec *R 1.* g) *ex* ordinandi *corr. ρ 1.* h) *ita R 1;* decessere *ρ 1. ρ* 1, sed corr. ρ 1;* decessere, *suprascr.* vel decideret *ρ 3;* deciderent *ρ* 2. 3.* i) gubernationi *ρ 1.* k) Iohs *R 1.* l) suum *om. R 1.* m) ut etiam quam *R 1.* n) *ex* impedatis *corr. ρ 1.*

XI, 9 om. ρ 1. — In titulo:* Conon *ρ* 2. 3;* Coon *Pb 2 in ind. et Pb 3. 4;* Canoni *Pb 4 in ind. Pb 6* abbati[?]bis *Pb 1. 6* — Galliarum *Pb 4;* Gallorum *indic. Pb 1. 3. 4; Pb 1. 3. 6 et ind. Pb 2 abbr.* Gall.; *Pa 2 in ind. om. hoc verbum* — monasterio *R 1;* monasterii *ρ 3;* montis *cet.* — Lirenis *P;* Lirienensis *R 1;* Lirinensis *ρ 3. ρ* 2. 3.* a) qui *om. Pb 3.* b) sollicitus *Pa 2.* c) *om. hoc verb. Pa 2.* d) coep. n. et fratre *Pa 2.* e) Mena *P;* Menna *R 1. ρ. ρ*.* f) referente *add. corr. 1 Pa 1.* g) cognovi *Pa 2.* h) auditu a *R 1;* auditu *ρ 3;* audi ita *Pa 2.* i) tui studui *Pa 2.* k) prodisse *ρ 3.* l) adversus noster advers. *Pa 2.* m) *in* parate *corr. Pa 2.* n) *ex* praevaricari *corr. Pb 1;* precavari *R 1.* o) *ex* cognoscitis *corr. Pb 1.* p) *ita Pa 1. Pb 4. ρ* 2. 3. ρ 3;* q. discumbere *Pb 1;* queritis rapere *R 1.* q) *corr. ex* deicitur *corr. 1 Pa 1.* r) ardentioris *Pb 1.* s) se *om. Pa 2.* t) succedat *R 1.* u) in *om. Pa 2.* v) e. sint *Pb 1;* commissis (*om.* sunt) *R 1;* sunt commissi *Pa 2.* w) affragante *R 1.* x) gratia *om. P; ante corr.* redemptoris nostri *in* redemptore nostro *corr. 1 Pa 1;* redemptore nostro *Pb. Pa 2.* y) a *R 1.* z) tanta *Pa 2.* a) adversaria nequitiae *ρ 3;* nequitias adv. *Pa 2.*

patrimonio ecclesiae Ravenn. in Sicilia agit Agnellus c. 111; rector eius commemoratur etiam ib. c. 31 et apud Marini in pap. dipl. nº. 78. 2) *De Mariniano cf. ep. V, 51 n. 5.*

XI, 9. De Conone atque eius praedecessore cf. ep. VI, 54 n. 1) *De Mena ep. „Telesino", qui post in Iul. a. 599 Romam profectus est, ut se purgaret a criminibus, cf. ep. IX, 223 n. 1. XI, 15. 41. XIII, 7; Telone (Telo Martius, Toulon) sedes eius episcopalis erat: cf. Gall. Christ. I c. 742.* 2) *Cf. Diurn. f. 46.*

Itaque boni te[b] dulcem, pravi sentiant correctorem[c]. In qua videlicet correctione[d] hunc esse ordinem noveris observandum, ut personam diligas et vitia[e] persequaris, ne, si aliter agere fortasse[f] volueris, transeat in crudelitatem correctio[g] et perdas quos emendare desideras. Sic enim vulnus debes[h] abscidere[i], ut non possis ulcerare, quod sanandum[k] est, ne, si plus, quam res exigit, ferrum impresseris, noceas cui[l] prodesse festinas. Ipsa enim in te dulcedo[m] cauta sit, non remissa, correctio[n] vero diligens sit[o], non severa. Sed sic alterum condiatur ex altero, ut[p] et boni habeant[q] amando, quod caveant, et pravi metuendo, quod diligant.

Haec, dilectissime fili[r], sollicite[s] attende[t], studiose custodi[u], ut, dum tali moderatione Deo nostro incolumes quos[v] suscepisti reddideris, in die aeternae retributionis eo dicente audire sis meritus[w]: 'Euge serve bone[x] et fidelis, quia in pauca fidelis Matth. 25,21.
fuisti[y], supra multa[z] te constituam; intra in gaudium domini tui.'

Filium praeterea nostrum Columbum presbyterum[3], qui caritati[a] tuae suis est[b] meritis commendatus[c], in tua dilectione proficere optamus et ex nostra commendatione[d].

Data[e] die[f] ... kalendarum[g] Novembrium[h] indictione IIII[i].

XI, 10.

Gregorius I. papa Serenum, episcopum Massiliensem, de imaginum eversione, a se iam dudum vituperata, reprehendit hortaturque, ut consternationem inde ortam compescat et malorum hominum societate abstineat. Quod de scriptis suis per Cyriacum quondam abbatem translatis dubitaverit, miratur. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 161; ϱ: cap. 160; P: cap. 53 (1).
Edd. M: Lib. XI. ep. 13; G: Lib. IX. ep. 9. — Iaffé Reg. 1800 (1361).

GREGORIUS SERENO EPISCOPO MASSILIENSI.

Litterarum tuarum[a] primordia ita sacerdotalem in te[b] esse benivolentiam[c] demonstrabant[d], ut maior nobis fieret de fraternitate tua laetitia. Sed tanto[e] eorum[f] finis a suis dissensit[g] initiis, ut[h] non unius, sed diversarum esse[i] mentium talis crederetur epistola. Ex illo autem, quod[k] de scriptis nostris, quae ad te misimus, dubitasti[l]

b) te *om. P.* c) correptorem *Pb1.* d) correptione *Pb1.* e) vita *Pb1.* f) fort. ag. *Pa2.* g) correptio *R1. Pb1.* h) deb. vuln. *Pa2.* i) absidere *Pb1.* k) *ita P;* sanum *cet.* l) qui *ϱ3.* m) dulcetudo in te *R1.* n) correptio *Pb1.* o) si *Pb4.* p) ut *om. Pa2.* q) habent *Pb1.* r) dilectisimae filii *Pb1.* s) sollicitatem *R1.* t) *corr. ex* adtendite *corr. 1* adtende *Pa1.* u) custodite *R1.* v) quod *R1.* w) audiret is meritis *R1;* a. merearis *Pa2.* x) b. s. *Pa2.* y) fuisti fidelis *ϱ3. ϱ*2; om.* fidelis *R1.* z) multa *om. R1.* a) caritatis *Pa. R1.* b) e *R1;* esse *Pb3.* c) commendator *Pa1. Pb1. 3.* d) *ita R1; verba* et *usque* commendatione *om. P;* et extra commendationem *ϱ3. ϱ*2. 3.* e) data *et cet. om. Pa2, sed exhibent cet. codd. P; qui abbrev.:* dat; *ad ep. sequentem haec trahunt codd. Pb.* f) in die *Pb3. — Hic numerus, fortasse, ut Ew. coniecit, X deesse videtur; nam haec epistula, ut codd. R docent, mense Octobri scripta est.* g) klr *codd. n.* h) novēb *Pb1. 6;* novemb *Pa1;* novembr. *Pb3.* i) III *Pb3. 6.*

*XI, 10. Haec ep. in cod. Pb 2 prima est, in ceteris codd. P numero 53 signatur, deest in ϱ*1; recepta est etiam (nº. CXXXIX) in canonum collectionem, quae dicitur Hadriana aucta (cf. Maassen, l. l. p. 454. 461), cuius codicem Monacensem 14,008 (= M) rogatu meo contulit v. d. Keyssner. Etiam in indice* Gregorius *ante titulum exhibent Pa1. Pb2. 3;* ad Sereno *Pb2 in ind.* — epo Sereno *Pa2* — Massiliensis *R1. ϱ*2. 3. ϱ3;* Maxiliensis *Pb1. 6;* Maxiliensi *Pb1 in ind. Pb2. 3. Pa1. 2 in ind.;* Maxilensi *Pa1;* Massiliensi *Pa2* — *In marg. add. rubro* de imaginibus scorum *R1.* a) tuarum *om. R1. M.* b) inter *Pb1.* c) bonevolentiam *ϱ1.* d) demonstrarent *Pa2.* e) tanta *P. M* f) *in* earum (*ita ϱ1. Pa2*) *corr. Pb2.* g) desensit *P. M.* h) sed *M.* i) esse *om. M.* k) quę *R1.* l) dubitastis *Pa1.*

3) Columbus presbyter etiam commemoratur in ep. V, 17 in f.

XI, 10. De Sereno cf. ep. VI, 50 n.

quam sis incautus, apparuit. Nam si[m] diligenter ea quae fraterno amore monuimus attendisses[n], non solum minime dubitasses[o], sed[p] immo, quid te[q] sacerdotali gravitate oporteret[r] agere, cognovisses. Neque enim Cyriacus[s] quondam[t] abbas, qui scriptorum nostrorum portitor extitit[u] [1], istius disciplinae vel eruditionis fuit, ut vel ipse aliud facere, sicut putas, auderet[v] vel[w] tu de eius[x] tibi persona[y] suspicionem falsitatis adsumeres[z]. Sed dum[a] monita salubria[b] pensare postponis[c], contigit[d], ut iam[e] non[f] solum actu[g], verum etiam esses[h] interrogatione culpabilis. Perlatum siquidem ad nos fuerat[i], quod[k] inconsiderato zelo[l] succensus[m] sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent[n], confringeres[o]. Et[p] quidem quia eas[q] adorari[r] vetuisses[s], omnino[t] laudavimus, fregisse vero reprehendimus. Dic[u], frater, a quo factum[v] sacerdote aliquando auditum[w] est quod fecisti. Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ut[x] despectis[y] aliis fratribus solum te sanctum et esse[z] crederes[a] sapientem? Aliud est enim picturam adorare[b], aliud[c] picturae historia[d], quid[e] sit adorandum, addiscere[f]. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura[g] cernentibus, quia[h] in ipsa ignorantes vident[i], quod[k] sequi debeant, in ipsa[l] legunt qui litteras[m] nesciunt; unde[n] praecipue gentibus[o] pro lectione pictura est. Quod[p] magnopere a[q] te[r], qui inter gentes habitas, attendi decuerat[s], ne, dum recto zelo incaute[t] succenderis, ferocibus[u] animis scandalum generares[v]. Frangi[w] ergo non[x] debuit quod non ad[y] adorandum in ecclesiis, sed[z] ad[a] instruendas solum modo mentes[b] fuit nescientium collocatum. Et quia[c] in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine[d] ratione vetustas[e] admisit[f], si zelum discretione[g] condisses[h], sine dubio et ea quae intendebas[i] salubriter optinere[k] et collectum gregem non dispergere, sed[l] dispersum[m] potius poteras congregare, ut pastoris in te meritum[n] nomen[o] excelleret[p], non[q] culpa dispersoris incumberet. Haec[r] autem dum in hoc[s] animi tui incaute[t] nimis motus exsequeris, ita tuos[u] scandalizasse[v] filios perhiberis[w], ut maxima eorum pars a tua se[x]

m) quam si *Pa*; quasi *Pb 1*; quia si *Pb 2. M*. n) adtendisse *Pa 1*. o) dubitasse *Pa 1*. p) sed *om. Pb. M*. q) de *Pa 2. Pb 2*. r) oportes et *Pb 1*. s) Ciriacus *Pa 1. Pb 2*. t) quod *R 1*; *om.* quondam *Pa*; quidam *Pb. M*. u) extat *Pa 2*. v) audire *R 1*; audiret *ϱ 1*; averat *Pa 1*; avertat *Pa 2*. w) studii eius *add. P. M*. x) tu de eius *R 1*; istud de eius *ϱ 1*; istam de eius *ϱ* 2. ϱ 3*; *haec verba om. P. M*. y) personam *Pa 1*; personae *Pa 2*; personam *R 1. Pb. M*. z) assumeret *M*. a) *om.* dum *Pa 2*. b) salutis *Pa 2*. c) postponi *R 1*. d) contingit *Pa 1*. e) ut esses iam *Pa 2*; ut et iam *ϱ* 2*. f) in *add. R 1*. g) actum *R 1. Pa 1. M*. h) sed, *om.* verum etiam esses *Pa 2*; esse *pro* esset *R 1*. i) *add.* sed *Pa 1*. k) quod *om. M*. l) *add.* rectitudinis *Pa 2*. m) suscensus *Pa 1*. n) debeantur *Pa 2*. o) confringeres *Pb. Pa 2. M*; confringeris *R 1*; constringeres *Pa 1*; confregeris *ϱ. ϱ* 2*. p) *add.* si *R 1*. q) quens *Pb 1*. r) adorare *P*. s) vetusti *Pa 2*; vetuisset *R 1*. t) *om.* omnino *Pa 2*. u) *om.* dic *Pa 2*. v) quo facto a *Pa 2*; a quo facto *ϱ*; factum *om. M*. w) vel diacono factum *pro* aliquando auditum *Pa 2*. x) ut *om. P*. y) despectis *R 1. ϱ 3*; disp. *cet.* z) esse *om. ϱ* 2*. a) *ita M et ed. M.*; credideris *ϱ 3*; crederes et *ϱ* 2*; crederis *cet.* b) adorare picturam *Pa 2*. c) *add.* per *ϱ. ϱ*. Pa 2*. d) historiam *codd. n., sed corr. Pb 2*. e) quod *M*. f) adducere *Pa*. g) *ex* picturis *corr.* picturas *R 1*. h) qua *Pa 2*; qui *Pa 1*. i) vident *om. Pa*; videant *R 1*; videns *M*. k) *ita R 1. ϱ* 2. Pb 2. M*; quid sit quod *Pa*; qui *Pb 1*; quid *cet.* l) ipso *Pa 1*. m) littera *Pa 1*; lite eras *M*. n) et *add. ϱ*. o) gent. praec. *Pa 2*. p) quo *Pa 2*. q) a *om. P*. r) te *om. Pa 2*. s) adtendi te quo erat *Pa 1*; adtende quo erras *Pa 2*. t) qui caute *R 1*. u) ferocioribus *ϱ 3*. v) generaris *Pa 1. R 1. ϱ 1*; generes *Pa 2*. w) frange *Pa 1*. x) non *om. Pa 1*. y) ad *om. R 1. ϱ 1. ϱ* 2. Pb 2. M, sed corr. Pb 2*. z) et *R 1*. a) ad *om. Pa. R 1*. b) instruendis s. m. mentibus *Pa 2*. c) que *Pa 1*. d) non desines *R 1*. e) vetustum *M*. f) amisit *Pb 1*. g) discretionis *R 1. Pa 2*; discretiones *Pa 1*. h) condis sub *R 1*; condidisses *Pa 2*; contendisses *M*. i) sine dubio *etiam hic add. ϱ* 2. 3*. k) optineret *M*. l) sed *om. Pa 1*. m) dispersum *om. P. M*. n) intemeratus *Pa 2*; in te merito *Pb. M*. o) nomenque *ϱ 3*; numerus *Pa 2*. p) excederet *R 1*. q) nunc *Pb 1*. r) *ita R 1. ϱ. ϱ*. Pa*; hinc *Pb. M*. s) haec *Pa 2*. t) incautem *R 1*; hinc autem *ϱ 1. ϱ* 2. M*; incautio *Pa 2*. u) *ex* ita vos *corr. ϱ* 2*, *ex* ut et vos *Pa 2 m. 2*; ut et vos *Pa 1*. v) scandalizasses *R 1. M*; scandalizasset *Pa 1*. w) *ex* perhiberes *corr. ϱ* 2*; prohiberit *in ras. M*. x) tua se *om. Pa 2*.

1) *De Cyriaco abbate, qui m. Iulio ind. II. et ep. IX, 208 de eadem re ad Serenum scriptam et alias epistulas in Gallias portaverat, cf. ep. IX, 208 n. 1; fortasse mortuus est, antequam in Hispaniam venerat.*

communione suspenderet[y]. Quando ergo ad ovile dominicum errantes oves adducas[z], qui quas habes retinere[a] non praevales? Proinde hortamur, ut vel nunc studeas esse sollicitus[b] atque ab hac[c] te[b] praesumptione compescas et eorum animos[d] quos a tua disiunctos[e] unitate[f] cognoscis paterna ad te[g] dulcedine[h], omni[i] adnisu omnique[k] studio revocare festines.

Convocandi enim sunt diversi[l] ecclesiae filii[m], eisque[n] scripturae sacrae est testimoniis[o] ostendendum, quia omne manufactum adorare non liceat[p], quoniam[q] scriptum est: 'Dominum Deum tuum adorabis et illi[r] soli servies'; ac[s] deinde subiungendum[t], Luc. 4, quia[u] quoniam picturas[v] imaginum, quae[w] ad aedificationem imperiti populi factae fuerant[x], ut nescientes litteras ipsam historiam[y] intendentes, quid[z] dictum sit[a], discerent[b], transisse in[c] adorationem videras, idcirco commotus es[d], ut eas imagines frangi[e] praeciperes[f]; atque eis dicendum[g]: Si ad hanc instructionem, ad quam imagines[e] antiquitus factae[h] sunt, habere vultis in ecclesia[i], eas modis omnibus et fieri[k] et haberi permitto[l]; atque[m] indica, quod non tibi ipsa visio historiae, quae pictura[n] teste pandebatur, displicuerit, sed illa adoratio, quae picturis fuerat incompetenter exhibita[o]; atque in his verbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam[p] revoca. Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe, adorare vero imagines omnimodis[q] devita. Sed hoc sollicite fraternitas tua ammoneat[r], ut[s] ex visione[t] rei gestae ardorem compunctionis percipiant[u] et in adoratione solius omnipotentis[v] sanctae trinitatis[w] humiliter prosternantur.

Cuncta vero haec et[x] amore sanctae ecclesiae et tuae fraternitatis loquimur. Non[y] ergo ex mea correptione[z] frangatur a zelo[a] rectitudinis, sed magis adiuvetur[b] in studio piae dispensationis.

Praeterea[c] pervenit ad nos, quod dilectio[d] tua libenter malos homines[e] in societate sua recipiat[f], adeo ut presbyterum quendam[g], qui, postquam lapsus est et in suae[h] adhuc dicitur iniquitatis pollutione versari, familiarem[i] habeat[k]. Quod quidem[l] nos ex toto[m] non credimus, quia[l] qui talem recipit scelera[n] non corrigit, sed magis aliis[o] talia perpetrare videtur[p] dare licentiam. Sed ne forte aliqua[q] tibi subreptione vel[p] dissimulatione, ut a te reciperetur atque adhuc habeatur[r] grate[s], suaserit[t], non solum

y) communionis respenderet Pa1; c. privaretur Pa2. z) adduces ϱ. a) detinere P. M. b) *verba* sollicitus *usque* te *om.* R1. c) alia M. d) ut horum animas M. e) disiunctus Pb1. f) caritate Pa2. g) cum tota (*pro* paterna ad te) Pa2. h) dulcine M. i) omnia Pb1. M. k) omniaque Pb1; *add.* et *et om. verba* omni *usque* omnique Pa2. l) *ita* P; diversę R1. M; dispersi ϱ. ϱ*. m) *om.* filii M. n) eius qui R1. o) testimonium R1. Pa2, *sed corr. in* testimonii R1; testimonii ϱ1. p) licet ϱ. ϱ*. q) quod Pa1; quia Pa2. r) ipsi R1. ϱ*2. s) hec Pa1. t) *add.* est Pa2. M. u) qui (*pro* quia) Pa1; quoniam *om. codd.* v) pictura R1. ϱ. ϱ*; picturas, *ut videtur*, Pa1; picturae Pb. M. w) quae *om.* Pa2. x) *ita* Pa1. Pb. M; fuerant factae R1. ϱ1; fuerant facta ϱ*, *sed in* fuerat facta (*ita* ϱ3) *corr.* ϱ*2; factae sunt Pa2. y) *ex* historias *corr.* R1. z) *ita* Pa; quo Pb1; quod Pb2. M; quia R1. ϱ. ϱ*. a) est ϱ3. b) discerens M. c) que (*pro* in) Pa2. d) commonemus Pa2; c. est M. e) *verba* frangi *usque* imagines *om.* R1. f) praeciperis ϱ. ϱ*2; preceperis ϱ3; praecipueras Pa1; perciperes Pb1. g) est *add.* ϱ3. h) fectae ϱ1. i) ecclesiis Pa1. Pb. M. k) offerri P. M. l) promittas M; permittas *cet. codd. n.* — *Hunc locum ita exhibet* Pa2: eas imagines quas confregisti easdem in ecclesia et haberi et offerri permittas, sicut consuetudo est antiqua. m) populo *add.* Pa2. n) scriptura Pa2. o) exibeat Pa1. p) tuam conc. Pa2. q) *ita* P. M; omnibus R1; modis omnibus ϱ. ϱ*. r) ammoveat Pb1. s) ut *post. suprascr.* Pb2. t) visionem (*om.* ex) Pa2. u) adorationem in conpunctione aspiciat Pa2. v) et in a. sollicius omnipotens Pa1; et oret sollicite omnipotentem Pa2; ei in adorationem (*m. 2 suprascr.*: unius, *om. cet.*) M. w) et s̄cāe trinitati Pa2. x) et *om.* Pa2. y) nemo Pb; nemo enim (*om.* ergo) M. — *Quod hic sequitur in Pa2 vetustate corruptum et post maxima ex parte alio folio absconditum est.* z) correctione R1. ϱ1; corruptione M. a) zelus (*om.* a) Pa2; ad zelo, *sed corr.* ϱ*2.3. b) adiuvet Pa1. Pb1. c) propterea Pb1. d) dilectione Pb1; dilectatio M. e) mal. hom. lib. ϱ*2. f) *ex* tua recipias *corr.* R1. g) presbyter quędam ϱ1. h) sua Pb. M. i) familiarem ita tecum Pb1; familiaritatem tecum Pb2. M k) habeas R1. ϱ3. l) *verba* quidem *usque* quia *om.* Pa2. m) tota M. n) scelere Pa1. o) ab his M. p) *verba* videtur *usque* vel *om.* Pa1. q) aliquis Pb. M. r) haberetur Pb. M. s) atque grate Pa1; grate ϱ*2; gratęs R1. Pb; gratis ϱ1. M; gratus ϱ3. t) adserat Pb. M.

hunc a[u] te longius expellere, verum etiam excessus[v] ipsius sacerdotali te[w] zelo modis omnibus convenit resecare[x], alios vero, qui pravi[y] esse memorantur, paterna adhortatione a sua pravitate compesce[z] et ad viam[a] stude[b] rectitudinis revocare. Quod si, quod absit, salubri[c] monitu[d] eos videris in nullo[e] proficere, et hos quoque[f] curabis a[g] te procul abicere, ne pravitates eorum ex eo, quod recipiuntur, displicere[h] minime videantur et[i] non solum ipsi[k] inemendati[l] remaneant, sed etiam eorum[m] receptione[n] alii corrumpantur. Et considera[o], quam et hominibus execrabile et periculosum ante Dei sit oculos, si per[p] eum a quo[q] plectenda[r] sunt crimina[s] nutriri[t] vitia videantur. Haec igitur, dilectissime[u] fratrum[v], diligenter attende et ita agere stude, ut et[w] pravos salubriter corrigas et scandalum de malorum[x] societate[y] filiorum tuorum[z] animis[a] non inducas[b].

XI, 11.

Gregorius I. papa presbyteris, diaconis et clero ecclesiae Mediolanensis scribit, agant, ut novo in Constantii defuncti locum episcopo substituto, Arethusae, clarissimae feminae, latricis praesentium, de legato a Laurentio episcopo ei eiusque coniugi et filiis relicto causa tandem terminetur. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I–IV. cap. 162; ρ: cap. 161.
Edd. M: Lib. XI. ep. 16; G: Lib. IX. ep. 10. — Iaffé Reg. 1801 (1364).

GREGORIUS PRESBYTERIS, DIACONIBUS ET CLERO MEDIOLANENSI.

Latrix praesentium Arethusa[a] clarissima femina[b] propter causam legati, quod ei coniugique vel filiis ipsius[c] Laurentius reverendae memoriae episcopus vester[d] [1] reliquerat, diu apud nos est, ut recolitis, demorata. Unde scripta nostra recordandae[e] memoriae fratri et coepiscopo[f] nostro Constantio miseramus[g], ut cum ea sacerdotali studio causam ipsam definire iurgiorum cessante strepitu debuisset[h]. Quod, sicut scire vos[i] credimus, se et[k] olim facere voluisse[l] et[m] adhuc facere[l] tunc velle responderat. Sed quia latrix harum diu est in hac urbe demorata atque illuc distulit remeare, nunc[n] usque decidi non potuit. Idcirco dilectionem vestram scriptis praesentibus[o] adhortamur, ut memoratae mulieri illic venienti[p] caritatem quam[q] decet ecclesiae filiis[r] impendatis[s] et, cum auctore Deo[t] ecclesia[u] fuerit ordinata[2], id agatis, quatenus causa ipsa, quae

u) ad *Pb 1.* v) excelsus *R 1.* w) te *om. R 1. ρ 3. Pb 1.* x) resecari *Pb 1. M.* y) pravis *R 1. M.* z) *ita Pb. Pa 2. ρ 3. M;* conpescat *Pa 1;* conpescere *R 1. ρ 1. ρ*2.* a) vitam *R 1.* b) studii *Pa 1.* c) salubribus *Pa 2.* d) monito *R 1;* monitione *Pb. M;* moniti *Pa 1;* monitis *Pa 2.* e) in iniurio *M.* f) eos (*om.* et) quoque *R 1,* et eos q. *M.* g) ad *Pb 1.* h) dispicere *Pb 1.* i) ut *M.* k) et n. s. ipsi *om. Pa 1.* l) inemendatiores *ρ 3.* m) eorum etiam *R 1.* n) corruptione *M.* o) considera *Pb 1. ρ 1. M;* considerate *cet.* p) si per *om. Pa 1.* q) quam *Pa 1.* r) plectanda *Pb 1.* s) crimina si *Pa 2.* t) nutri *R 1.* u) k. *Pa 1;* karissime *Pa 2.* v) fratrum *ρ 1;* fr̄ aure *Pb. M;* fr. curam *Pa 1;* fr̄ aurē curam *Pa 2;* frater *cet.* w) est *ρ*2; om. hoc verb. ρ.* x) pravorum *Pa 1.* y) societata *Pb 1.* z) suorum *Pa 1.* a) cou m r (*ras. 4 litt.*) nimis *R 1;* nimis *Pa 1.* b) dicas (*om.* non) *R 1;* non indicas *ρ*2.* — amen *add. Pb 1. M.* — *Pa 2 add.:* data mens. sēp indictione (...?) —

XI, 11 in titulo: p̄p̄ b̄b̄ d̄d̄ *abbr. R 1,* p̄p̄ d̄d̄ *ρ. ρ*;* populo diaconib. *R* 1* (*cf. ep. XI, 6 tit.*) — Mediolanensis *R 1. ρ*1. 2, sed corr. ρ*2;* Mediolanensi *ρ 1. ρ*3;* Mediolaneūs *ρ 3.* a) Archusa *R 1;* ad rectus a *ρ*1.* b) cł f. *R 1. ρ;* d. f. *ρ*.* c) filii ipsius *R 1;* filius (*om.* ipsius) *ρ*1.* d) nōr *ρ*.* e) recondandae *ρ*1.* f) episcopo *ρ 3.* g) misereamus *ρ 1.* h) et *add. R 1.* i) si *add. R 1.* k) et *om. ρ 3.* l) *verba* voluisse *usque* facere *om. R 1.* m) voluisset et *ρ 1.* n) nam *R 1.* o) *hoc verb. om. ρ* 1.* p) venientem *ρ*1.* q) tuam *R 1.* r) filios, *ut videtur, R 1.* s) impendite *ρ*2. 3.* t) deo *om. R 1.* u) ecłe *R 1.*

XI, 11. De hac superscriptione cf. ep. XI, 6 n. *1) De Laurentio, Constantii nuper mortui praedecessore, cf. ep. I, 80 n.* *2) Cf. ep. XI, 6 n. 2.*

tempore diuturno dilata est, ita sine mora aequitate[v] servata debeat terminari, ut nec ante dicta femina amplius fatigari nec vos videamini contra ecclesiasticum propositum petentibus negasse quod iustum est.

XI, 12.

Gregorius I. papa Spesindeum, praesidem Sardiniae, hortatur, ut Victorem, episcopum (Fausianensem), in Christi fide inter barbaros et provinciales Sardiniae propaganda adiuvet. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 163; ϱ: cap. 162.
Edd. M: Lib. XI. ep. 22; G: Lib. IX. ep. 17. — Iaffé Reg. 1802 (1317).

GREGORIUS SPESINDEO PRAESIDI SARDINIAE.

Particeps procul dubio mercedis existit, qui bonorum se operum exhibet adiutorem. Quia ergo multi de barbaris et provincialibus Sardiniae ad christianam fidem dicuntur Deo propitio devotissime festinare[1], magnitudo vestra studium suum hac in causa decenter accommodet et fratri coepiscopoque[a] nostro Victori[2] in convertendis baptizandisque eis studiose concurrat, quatenus, dum de interitu multorum animae per baptismatis gratiam vobis fuerint solaciantibus liberatae, et apud[b] homines laudem habere et apud omnipotentem Dominum, quod summopere studendum est, magnam mercedem possetis adquirere atque nos vobis gratias referentes magnitudini vestrae possimus modis omnibus existere debitores.

XI, 13.

Gregorius I. papa Ianuarium, episcopum Caralitanum, laudat, quod virorum monasterium ex Epiphanii, lectoris defuncti, voluntate construi in eiusdem domo vetuerit propter adiacentem parthenonem. Mandat vero, ut monachos aut ancillis alio traductis collocet in earum domo aut in destituto Urbani monasterio foris civitate Caralitana. *600, Oct.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 164; ϱ: cap. 163.
Edd. M: Lib. XI. ep. 25; G: Lib. IX. ep. 20. — Iaffé Reg. 1803 (1374).

GREGORIUS IANUARIO EPISCOPO CARALITANO.

Gratam nobis[a] fraternitatis vestrae sollicitudinem fuisse cognoscite, quod[b] pastorali se[c] vigilantia pro tutamine animarum, ut oportebat, exhibuit. Nuntiatum siquidem nobis est, quod in domo quondam Epiphanii[d 1] lectoris ecclesiae vestrae[e] idcirco secundum voluntatem ipsius monasterium construi vetuistis, ne[f] pro eo, quod domus ipsa ancillarum Dei[g] cohaerebat, deceptio exinde contingeret[h] animarum. Et valde laudavimus[i], quia[k] antiqui hostis insidias provisione congrua, ut decuit, praecavistis[l]. Sed

v) *ex* ęquitata *corr. R 1.*

XI, 12 in titulo: Spes in dn̄o *ϱ* 2. 3;* Spesdeospes *R* 1;* Spei in domino *Vat. D (ed. M.)* — presidis *ϱ* 2. 3, sed corr. ϱ* 2; om. hoc verb. R 1.* a) et coepiscopo *ϱ 3.* b) libera et aco ud *ϱ 1.*

XI, 13 in titulo: episcopo *om. ϱ* 2. 3.* a) vobis *ϱ 1.* b) quos *ϱ 1.* c) se *om. ϱ* 1;* e *ϱ 1* — pastoralis (*ras.*) evigilantia *R 1.* d) epiphania *ϱ* 1;* Epiphani *ϱ. ϱ* 2. 3.* e) vestrae *om. R 1.* f) non *R 1.* g) monasterio, *ut videtur, add. ϱ* 1.* h) contigeret *ϱ 1.* i) laudabile *R 1;* laudabimus *ϱ* 1.* k) qui *R 1.* l) *ex* precadistis *corr. R 1.*

XI, 12. De Spesindeo cf. ep. IX, 195 n. 4 et de huiusmodi nominibus ep. VII, 32 n. 1. *1) De paganis in Sardinia cf. ep. IV, 23. 25.* *2) De Victore, ep. Fausianensi, cf. ep. IV, 29 n. 1. IX, 202 n. XI, 7 n. 1. XI, 15 p. 275 n. 6.*

XI, 13. De Ianuario cf. ep. III, 36 n. 2. IV, 8 ss. *1) Cf. ep. XIV, 2.*

quia perlatum ad nos est[m] Pompeianam[2] religiosam feminam velle[n] de eodem monasterio ancillas Dei tollere et per sua[o], unde tultae fuerant, monasteria revocare atque illic congregationem constituere monachorum, necesse est, ut, si impletum[p] hoc fuerit, defuncti dispositio modis omnibus conservetur. Si vero factum hoc non[q] fuerit, ne testatoris[r] voluntas in totum videatur esse frustrata[s], volumus, ut, quia monasterium Urbani quondam abbatis positum foris civitate Caralitana ita dicitur destitutum[t], ut ne unus quidem[u] illic monachus remaneret[v], Iohannes[w], quem memoratus Epiphanius[x] in monasterio[y], quod, sicut dictum est, in domo sua fiendum decreverat[z], abbatem esse constituit, si[a] tamen nihil est, quod eum impediat, abbas debeat ordinari[3] atque reliquiae ibi, quae[b] in domo antedicti Epiphanii[x] condendae fuerant, recondantur et ei modis omnibus applicetur, quicquid isdem Epiphanius[x] in monasterio quod deputaverat aedificari contulerat[c], quatenus, etsi de loco propter suprascriptam[d] cautelam voluntas eius disponitur[e], merces nihilominus inlibata servetur. Et haec quidem omnia fraternitas vestra una cum Vitale[4] defensore[f] disponat et ita[g] ea utiliter studeat ordinare, ut, sicut de laudabili prohibitione, ita quoque de bona habere possit[h] constructione mercedem. Ipsum vero monasterium licet fraternitati vestrae sit supervacuum commendari, hortamur[i] tamen ex abundanti, ut id salva iustitia, sicut vos decet, habeatis commendatum.

XI, 14.

Gregorius I. papa Pantaleoni notario mandat, Genuam proficiscatur, ubi et Deusdedit diaconum curet episcopum ordinandum et ecclesiae rationibus consulat. 600, Oct.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 165; ϱ: cap. 164.
Edd. M: Lib. XI. ep. 3; G: Lib. IX. ep. 21. — Iaffé Reg. 1804 (1375).

GREGORIUS PANTALEONI NOTARIO.

Experientia tua praesenti auctoritate suffulta ad Genuensem[a] urbem[b] auxiliante Domino proficiscens Deusdedit diaconem ecclesiae Mediolanensis, si tamen a cunctis electus est et nihil est[c], quod ei ex[d] anteacta vita per sacros possit canones obviare, episcopum sollemniter faciat ordinari[e].

Praeterea quia multae illic ecclesiae nostrae utilitates sunt, quae Deo propitio peraguntur, sollicitum esse necesse est et ita omnia secundum capitularem subter adnexum[1] requirere utiliterque disponere, ut[f] nulla[g] te neglectus culpa respicere, sed magis vigilantia Deo et[h] hominibus valeat commendare[i 2].

---

m) agnoscens (*pro* ad nos est) *R 1.* n) vel *ϱ* 1.* o) persona (*pro* per sua) *R 1.* p) impletum *R 1.* q) non *om. ϱ. ϱ*.* r) testatori *ϱ 3.* s) frustata *ϱ 1.* t) destitū *ϱ 1.* u) quidem *om. R 1. ϱ.* v) remanere *R 1.* w) Iohem *R 1. ϱ.* x) Ephiph. *ϱ* 1.* y) immonast. *ϱ 1.* z) decreveram *R 1.* a) constitutum sic *R 1.* b) ibidem *ϱ* 2. 3;* ibi (*om.* quae) *ϱ 1.* c) non tulerat *ϱ 1.* d) supradictam *ϱ 3.* e) non disponitur *edd.;* deseritur *vel sim. coni. Mommsen.* f) *ita edd.;* defide *R 1; hoc verb. om. ϱ*. ϱ.* g) It *ϱ* 1.* h) *ex* posset *corr. R 1.* i) ortamus *ϱ 1.*

XI, 14 in titulo: Panterleoni *ϱ* 4.* a) Genuensium *ϱ 3.* b) urbum *ϱ* 1.* c) et nihil est *om. R 1.* d) ei ex *om. ϱ 3.* e) ordinare *ϱ*. ϱ 3.* f) et *ϱ*. ϱ.* g) nullo *ϱ 1. ϱ*;* nullius *ϱ 3.* h) ut *ϱ* 1.* i) valeant commendare *ϱ 1.*

2) *De Pompeiana eiusque monasterio cf. ep. I, 46, n. 1.* 3) *Fortasse de eodem abbate agitur in ep. XIII, 6.* 4) *De Vitali cf. ep. IX, 2 n.*

XI, 14. Cf. ep. XI, 6 de eadem causa scriptam. — Dubito, an Ewald (ep. III, 40 n.) recte putet hunc Pantaleonem alium esse, alium Pantaleonem notarium in Siciliam missum (cf. ep. VIII, 26 n. 1). 1) [illegible] *De capitularibus cf. ep. I, 39a, 1 (et IX, 131. XIII, 19).* 2) *Similia in Diurni f. 52 (praeceptum sancto rectore* in patrimonio).

XI, 15.

Gregorius I. papa Probo, abbati monasterii SS. Andreae et Luciae in synodo quinque episcoporum eius petitione per Paterium secundicerium relecta testamenti factionem concedit. *600, Oct. 5.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 166; ϱ: cap. 165.
Edd. M: Append. IX; G: Lib. IX. ep. 22. — Iaffé Reg. post n. 1798 (1356).

In nomine domini Dei et[a] salvatoris nostri Iesu Christi imperante[b] domno[c] Mauricio[d] Tiberio[e] perpetuo augusto[f] anno XVIIII[g] eodemque domino[h] consule anno XVII[i] sub die tertio nonarum Octobrii[k] indictione IIII.[1]

Praesidente beatissimo et apostolico papa Gregorio atque consedentibus reverentissimis Menna episcopo[l] Telesino[2], Basilio Capuano[3], Constantio Numentano[4], Montano[m] Saonense[n] [5], Victore Fausanense[o] [6], Iohanne presbytero titulo[p] sanctorum[q] Protasi et Gervasi[7], Deusdedit presbyter[r] titulo[q] sanctorum Iohannis et Pauli[8], Andromacus presbyter titulo Eudoxiae[9], Rusticus presbyter titulo sanctae[s] Susannae[10], Vivulus[t] presbyter titulo[s] sancti Marcelli[11], Probinus[u] presbyter titulo sancti Cyriaci[v] [12], Iohannes presbyter titulo sanctorum Iohannis et Pauli[13], Agapitus presbyter titulo Eudoxiae[w] [14], Felix presbyter titulo sanctae Sabinae[x] [15], Gratiosus presbyter titulo sanctorum[w] Nerei et Achillei[16], Bonifatius[y] presbyter titulo sancti Xisti[z] [17], adstantibus etiam diaconibus[18] et clero Paterius secundicerius[19] dixit: 'Probus abbas[a] monasterii sanctorum Andreae et Luciae[20] vestris[b], si praecipitis, desiderat aspectibus praesentari[c]'.

XI, 15. Verba: In nomine *usque* ind. IIII *rubro, quasi titulum, exhibent codd., sed R* 1 rubro scribit usque ad verba:* secundicerius dixit. a) dei et *om. R* 1.* b) imp. *abbr. R 1. ϱ 3;* impris *ϱ 1;* imperatoris *ϱ* 1. 4;* imperatorum *R* 1.* c) dmo *abbr. R 1,* donn *ϱ 1,* dnn *ϱ* 1. 4,* dnm *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* d) Mauritio *ϱ* 1. ϱ 3.* e) Tyberio *R 1;* et Tyberio *R* 1.* f) atque augustorum *R* 1.* g) XIII *omnes codd., praeter R* 1:* ab incarnatione dni DCCCIII°. h) dmo *abbr. R 1;* dno *ϱ 1. ϱ*;* don *ϱ 3.* i) XI *omnes codd. praeter R* 1, qui hunc numerum omisit.* k) octb *abbr. R 1;* octub *ϱ 1.* l) episcopo *hic om., sed ante* Menna *add.* epis *R 1.* m) Muntano *ϱ*;* Mimiano al. Montano *Vat. D (ed. M.).* n) Savinense *ϱ*. ϱ 3. Vat. E;* Sabinense *Vat. D (ed. M.);* Saonense *R 1. R* 1;* Seonense *ϱ 1.* o) Fausenense *ϱ 3. Vat. D (ed. M.);* Faufenense *ϱ*;* Fauson. *R* 1;* Fausin. *Vat. E;* Suasenense *Vat. A.* p) tt *hic et fere semper abbr. R 1. ϱ 1;* titulos *fere semper abbr. ϱ* 1.* q) *verba* sanctorum *usque* titulo *om. ϱ 1.* r) presbytero *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* s) *verba* sanctae *usque* titulo *om. ϱ* 1.* t) *ita ϱ* 2. 3. ϱ 3;* Uuuus *R 1;* Uibulus *ϱ 1.* u) *ita ϱ*. ϱ 3;* Provinus *ϱ 1;* Probitius *R 1.* v) Ciriaci *ϱ.* w) *verba* Eudoxiae *usque* sanctorum *om. ϱ* 1.* x) Savinae *ϱ.* y) Bonifacius *ϱ.* z) *ita R 1. ϱ 3;* Xysti *ϱ 1. ϱ* 1;* Syxti *ϱ* 2. 3.* a) abba *ϱ*.* b) virginis *R 1* — se vestris *ϱ 3.* c) praesenstari *ϱ* 2.*

XI, 15. Recte, ut videtur, contendit Ewald, N. A. III p. 601, hanc constituti notitiam in codicibus suo loco, mense Oct. ind. IV., relatam atque annos imperii et consulatus a scriptore corruptas esse. Nota aliud esse datum protocolli, aliud cartae, quae recitabatur. [Fortasse inscriptio ex parte (scil. verba „imperante" usque „XVII") repetita est ex ea quae postea sequitur; certe formula „eodemque domino consule" imperitum librarium arguit, cum requiratur postconsulatus. Mommsen.] 1) *De dato cf. reg. V, 57ª p. 362 n. 4.* 2) *De Mena vel Menna cf. ep. XI, 9 (n. 1), ex qua apparet eum tunc Romae fuisse.* 3) *De Basilio cf. ep. IX, 72 n. 2.* 4) *Constantius successit Gratioso: cf. ep. V, 57ª, p. 366 n. 3.* 5) *Cf. de hac ecclesia ep. I, 76. — De ecclesia Sabinense cogitandum esse non credo. Nam ecclesiam Curium Sabinorum noster ep. III, 20 Nomentanae univerat: cf. ib. n. 2; adde dial. I, 4. 10. IV, 30.* 6) *De Victore cf. ep. IV, 29 n. 1. IX, 202 n.; eum tunc Romae fuisse etiam ex ep. XI, 12 elucet.* 7) *Cf. ep. V, 57ª p. 367 n. 1.* 8) *Cf. ib. n. 2.* 9) *Cf. ib. n. 4.* 10) *Cf. ib. n. 5.* 11) *Cf. ib. n. 6.* 12) *Cf. ib. n. 14.* 13) *Cf. ib. n. 11.* 14) *Cf. ib. n. 12.* 15) *Cf. ib. n. 13.* 16) *Cf. ib. n. 9.* 17) *Cf. ib. n. 7.* 18) *Cf. ep. V, 57ª p. 363 n. 2.* 19) *De Paterio cf. ep. V, 26 n. 3. — Similia* gesta, *sed municipalia, insunt e. g. apud Marini, pap. dipl. 74. 79. 80. 82. 83. 84. 87. 88. etc.* 20) *De Probo cf. ep. IX, 44 n. 1.*

Gregorius episcopus sanctae ecclesiae catholicae urbis Romae[21] dixit: 'Veniat'. Cumque ingressus fuisset, dixit: 'Cur adesse volueris, fateri te[d] convenit'. Probus abbas dixit: 'Petitionem[e] prae manibus habeo. Postulo a beatitudine domini mei, ut eam suscipi[f] et vobis relegi[g] iubeatis'. Dixit: 'Fiat'. Quae dum[h] suscepta fuisset, Paterius in his recitavit: 'In nomine domini Dei[i] nostri Iesu Christi imperante domno[k] Mauricio[l] Tiberio[m] perpetuo Augusto anno XVIIII[n], post consulatum[o] eiusdem domini[p] anno[q] XVII[r] die III kalendas Octobris[s], indictione quarta. Ea quae nunc beatitudini vestrae desidero olim domino[t] meo bene comperta sunt vestramque mihi conscientiam testem esse[u] quae suggero, quoniam, dum ante hos annos ex laico ad religiosum migrassem officium, disposueram in cellulam[v] super me solitarius habitare ibique ipsis[w] paucis diebus qui[x] supersunt[y] vitam transigere; propter quod nec aliquid de substantiola mea ante ordinavi sive disposui sciens tam ab intestato quam ex testamento filium mihi posse succedere. Quadam autem die, dum inter alios[z] ad obsequia domini mei fuissem ingressus, subito atque inopinato[a], introire[b] in monasterio atque onera abbatis[c] debuissem suscipere, praecepistis[d] statimque surgentes[e] non indulto ad deliberandum vel tractandum mihi spatio ad monasterium iam cum[f] monachis[g] ambulare coactus sum. Unde quia nihil antea de substantiola mea occurrit[h] vel potui ordinare, idcirco lacrimabiliter supplico, ut concessa per constituti[i] vestri decretum[k] licentia fas mihi sit de omnibus rebus meis voluntatem meam disponere, quatenus nec mihi oboedientia mea[l] officiat nec filio et pauperi possit esse damnosa. Nam cunctis notum est, quia illos legalis sanctio[m] quicquam de substantia sua prohibet, postquam monasterium ingressi fuerint, ordinare, quibus disponendarum rerum[n] suarum suppetit ante licentia[22], non autem eos quos ad hoc quod numquam tractaverant praepositorum[n.o] suorum parere[p] cogit instantia, quia[q], sicut legis voluntas hoc ex deliberatione[r] facientibus contradicit, ita eis qui compelluntur maiore, succurrit. Hanc autem suggestionem supplicationemque meam[s] Aemiliano[t] notario sanctae ecclesiae Romanae noto meo[u] scribendam dictavi[23], cuique[v] propria manu ego Probus servus vester subscripsi et vobis beatissimo domino meo Gregorio papae porrexi. Ego Probus servus vester huic petitioni a me oblatae[w] subscripsi'. Dixit: 'Postquam textus oblatae nobis[x] petitionis innotuit, Probus abbas[y] paulisper[z] abscedat, ut de his quae petit cum fratribus filiisque nostris, quid statuendum sit, deliberare possimus'. Quo recedente postquam diu de eius petitione tractatum[a] est, dixit: 'Probus abbas, quem[b] abesse[c] paululum feceramus[d], rursus adveniat, ut ea quae nobis cum fratribus filiisque nostris in commune visa sunt censeamus'. Cumque praesentatus fuisset, dixit: 'Ubi veritas cum[e] ratione concordat,

d) te *om.* ϱ*. ϱ *3.* e) petionem ϱ* *1.* f) suscipiet ϱ* *1.* g) relegi vobis ϱ* *2. 3.* h) *ita* ϱ*. ϱ *3;* qđ (*pro* quae dum) *R 1;* quod cum ϱ *1.* i) dei *om.* ϱ* *2. 3.* k) dm̄o *R 1;* dou̅n̅i ϱ *1;* m̅r̅ ϱ* *1;* dnm̄ ϱ* *2. 3.* l) Mauritio ϱ* *1.* m) Tyberio *R 1.* n) XCIII (*ex* XGIII, *ut videtur, corrupt.*) *R 1.* ϱ *1.* ϱ*; XIIII ϱ *3.* o) p̅c̅ *abbr. codd. n.* p) dom̄ *abbr. R 1;* dn̅n̅i ϱ *1.* q) anno *om.* ϱ. r) *ita* ϱ* *2. 3;* XVI *R 1.* ϱ. ϱ* *1.* s) octubris *R 1;* octb̄ ϱ *1.* t) dom̄ *R 1;* dn̄ ϱ *1.* u) *hic add.* scio *edd. et, ut videtur,* ϱ *3; Mommsen scr. pro* desidero: suggero *et pro* quae suggero: desidero. v) cella ϱ* *2. 3.* w) psi *R 1.* x) quibus *R 1.* y) supersum *R 1.* ϱ *1.* z) alias ϱ *3.* a) ut *add.* ϱ *3.* b) introirem ϱ *3.* c) ab̄b̄i *R 1* — debuisse me *coni. Mommsen.* d) recepistis *R 1.* e) surgens ϱ *3.* f) cum iam *R 1;* iam (*om.* cum) ϱ *1.* g) monachus ϱ *1.* h) occurri *codd. n. et Vaticani (ed. M.)* — procurari *coni. Mommsen.* i) constitutionem ϱ *3.* k) *ita* ϱ* *2. 3;* decreti *cet.* l) me ϱ* *1.* m) s̄c̄a notio ϱ* *1.* n) *verba* rerum *usque* praepositorum *om. R 1.* o) praeposito ϱ* *2. 3.* p) parare ϱ *3.* ϱ* *1. 2, sed in* paraere *corr.* ϱ* *2.* q) quam ϱ. ϱ*. r) exinde liberatione ϱ. ϱ*. s) meam *om.* ϱ *3.* t) *ita* ϱ *3.* ϱ* *1;* Emil. *cet.* u) meo *om.* ϱ *3.* v) cui ϱ *3.* w) *ita* ϱ *1;* abbate *R 1.* ϱ* *2. 3;* ab̄ ϱ* *1;* abbate factę ϱ *3.* x) nobis *suprascr. R 1.* y) abba ϱ* *2. 3.* z) pullisper ϱ* *1.* a) tractandum *R 1.* b) quam ϱ* *1.* c) abisse ϱ*. ϱ *3.* d) feceram *R 1;* faceramus ϱ *1.* e) cum *om. R 1.*

21) De hoc titulo cf. form. Diurni 84. 85 et ep. V, 57ª p. 365 n. 4. *22) Cf. ep. IV, 6 n. 2.* *23) De hac formula:* noto rogatorioque meo *etc. cf. Brunner, Rechtsgesch. d. Urk. I p. 23 ss. et plurimas cartas apud Marini, pap. dipl.*

desideria[f] petentis implere non minus iustum est[g] quam benignum. Perpensa igitur serie a te[h] petitionis oblatae omnia quae in ea locutus es[i] ita esse recolimus. Neque enim vel in nostram umquam[k] antea cogitationem[l] ascenderat, ut in quocumque[m] monasterio abbatis[n] tibi curam debuissemus iniungere. Sed quodam die, dum de ordinando monasterio[o] cui praeesse dinosceris cum nostris filiis tractaremus atque diu[p] aptam[q] personam huic officio quaereremus, ex improvisu te ingrediente cordi nostro et eorum qui nobiscum ad tractandum aderant subito natum est, ut te illic abbatem[r] Deo propitio constituere deberemus. Quod quia renitenti tibi[s] constat impositum et voluntatis tuae rigorem[t] vix nostrae potuerunt adhortationes inflectere, necesse fuit, ne forte habere potuisses[u] post te[v] spatium redeundi, ut iam ordinatum abbatem[r] ad ipsum te monasterium, cuius nec monachus fuisti antea, mitteremus. Ne ergo haec oboedientia vel dilectioni[w] tuae tristitiam vel aliis possit ferre iacturam, universas res tuas[x] alienandi vel, ut volueris, disponendi liberam tibi per huius constituti nostri tribuimus statuta[y] licentiam, per quae[z] eam te in[a] disponendis eis, ut tibi placuerit, habere noveris facultatem, quam habere poteras[b], antequam monasterium introires. Nec quicquam tibi abbatis[r] officium, quod, sicut dictum est, repente ac invitus nosceris suscepisse, formides obsistere, quia, ut in ordinandis[c] disponendisque rebus tuis non haberes licentiam, dilectionem tuam, ne post se rediret, nostra[d], ut diximus, coegit instantia. Proinde ne qua te dubium faciat de his quae volueris ordinare suspicio[e], nullum umquam ecclesiae nostrae vel monasterii tui sive quolibet[f] alio nomine ex monachicae conversionis statu vel abbatis officio, quocumque ingenio vel cuiuslibet excusationis[g] specie contra praesentis seriem constituti venire decernimus, sed tamquam si ingressus monasterium non fuisses, ita omnia quae de universa facultate tua ordinaveris[h] disposuerisve[i] inlibata et sine aliqua Deo auctore statuimus refragatione servanda'.

MENSE NOVEMBRI INDICTIONE IIII.

XI, 16.

Gregorius I. papa Iohanni, subdiacono Ravennae, mandat, cum praefecto diligentissime agat, ut Iohannis argentarii rebus consulat, qui indigentium fideiussione saepe adiutor, fide pro Inportuno quondam palatino interposita in summas angustias adductus sit. Videat, ne "ipsa una statio, quae in Romana civitate remansit, eius temporibus" claudatur. *600, Nov.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 167; ϱ: cap. 166.
Edd. M: Lib. XI. ep. 26; G: Lib. IX. ep. 23. — Iaffé Reg. 1805 (1377).

f) desiderio *R 1.* g) est iustum *ϱ* 2. 3.* h) atque *R 1.* i) ēē *R 1;* est *ϱ 3.* k) inquam *R 1. ϱ 1. ϱ*.* l) cogitatio *R 1.* m) quaecumque *ϱ* 1.* n) ab̄b̄ *R 1.* o) nōm *ϱ 1.* p) diu *om. ϱ 1.* q) apertam *ϱ 1. ϱ* 1.* r) ab̄b̄ *R 1.* s) renitentibus *R 1;* retinenti tibi *ϱ 1.* t) rogarem *R 1.* u) *in* posuisses (*ita ϱ* 3*) *corr. ϱ* 2.* v) *ita ϱ 1;* posse *R 1;* post *ϱ*. ϱ 3.* w) dilectionis *ϱ 3.* x) *ita edd. cum ϱ 3;* ferre daturam universam restituas *R 1. ϱ*. ϱ 1.* y) statutam *R 1. ϱ*. ϱ 3.* z) *ita R 1. ϱ 1;* quam *cet.* a) in te *ϱ 3.* b) potueras *R 1.* c) ordinandi *R 1.* d) nostras *R 1. ϱ 1. ϱ* 1, sed in* nostram *corr. ϱ 1.* e) *ex* suspicium *corr. R 1.* f) quodlibet *R 1. ϱ*. ϱ 1;* quilibet *ϱ 3.* g) accusationis *R 1.* h) ordinaris *ϱ 3.* i) disposueris vel *R 1;* disposueris velud *ϱ 1;* disposuerasve *ϱ 3.*

Mense *cet.:* nōv *abbr. R 1. ϱ*. ϱ 1. R* 1.*

XI, 16. Iohannes, cui etiam ep. XII, 6. XIII, 19 missae sunt, apocrisiarius et rector patrimonii Castorio (de quo cf. ep. V, 24 n.) successisse videtur. Idem fortasse est, qui in ep. III, 29. 30 (cum n. Ewaldi) commemoratur.

GREGORIUS IOHANNI SUBDIACONO RAVENNAE.

Qualiter Iohannes argentarius[1] indigentibus fideiussore[a] fuit saepe remedium, experientia tua[b] bene novit. Unde contigit, ut nunc Inportuno quondam palatino[2] fideiussor accedens necessitatem non modicam patiatur, adeo ut in ecclesia[c] diu iam residens[3] vehementius affligatur. Sed quia quibusdam erat suspicio, quod praedicto[d] Inportuno[e] non simpliciter[f], sed compendii causa fideiussor accesserit, ad sacratissimum corpus beati Petri apostolorum principis districta omnino sacramenta, quantum nobis renuntiatum[g], praebuit non solum nullum se ab eo ex toto commodum recepisse, verum etiam nec aliquid habuisse promissum, sed ei, ut ceteris, simpliciter accessisse[4]. Et quia tam[h] longo tempore innocentis hominis[i] affligi simplicitas non debet, apud eminentissimum filium nostrum praefectum modis quibus valueris agere, ut ipsa una statio[k], quae in Romana[l] civitate[m] remansit, eius temporibus claudi non debeat, sed ei[n] pro mercede sua in hac afflictione subveniat atque eum directa iussione dignetur absolvere et amplius illum in hac esse necessitate minime patiatur, quia quem ad modum simplex benignusque sit vel diversis[o] fuerit saepe in tribulatione remedium, nec ipsi habetur incognitum. Et ideo ita, sicut diximus, cum omni[p] dulcedine apud eum stude agere, ut in huius absolutione multis possit ferre[q] consultum et haec via remedii eius, sicut diximus, temporibus non claudatur.

MENSE DECEMBRIO INDICTIONE IIII.

XI, 17.

Gregorius I. papa Iohannem religiosum mensis pauperum et exhibendae diaconiae praeponit eique concedit, ne expensorum rationem reddere cogatur. *600, Dec.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 168; ϱ: cap. 167.
Edd. M: Lib. XI. ep. 27; G: Lib. IX. ep. 24. — Iaffé Reg. 1806 (1378).

GREGORIUS IOHANNI RELIGIOSO.

Licet eos qui pia intentione sollicitudinis[a] curam debilibus ac egenis impendunt sua apud omnes valeat tueri devotio, melius tamen est, si pro quiete sua de his fuerint muniti[b] quae gesserint, ne deinde[c] eis inquietudinis occasio, unde magis laudandi sunt, oriatur. Quia igitur te[d] Iohannem religiosum intentionis tuae studio provocati mensis

XI, 16 in titulo: Iohs *R 1* — Ravennatis *R 1;* Raveñ *ϱ. ϱ* 1. 2. 3;* Ravennensis *ϱ* 4;* Ravenn̄ *R* 1.* a) fideiussor *ϱ* 2. 3;* fideiussoribus *ϱ 3;* fideiussione *edd.* b) experientua *ϱ* 1.* c) ecclesię *ϱ 3.* d) predicte *R 1.* e) impertuno *ϱ 1.* f) suppliciter *R 1.* g) ren. est *ϱ 1;* est ren. *ϱ 3.* h) quantam *ϱ* 1.* i) innocentes homines *ϱ 1.* k) studio *R 1;* statione *ϱ 3.* l) Roma *ϱ* 1;* Romam *ϱ 1.* m) cūū *R 1;* ciuitatis *ϱ 1.* n) eius *R 1.* o) diverso *R 1.* p) omnino *ϱ 1.* q) referre *R 1.*

Mense *cet.:* decembrio *R 1;* decebr. *ϱ*;* decembri *R* 1;* dec. *om. ϱ 1;* novembri *ϱ 3.*

XI, 17 in titulo: Iohs *R 1.* a) sollitudinis *ϱ* 1.* b) munita *ϱ 1.* c) deinde *R 1. ϱ. ϱ* 1;* inde, *ut videtur, ϱ* 2. 3.* d) et *R 1.*

1) De argentariis, eorum corpore eorumque contractibus cf. nov. Iust. 136 et edict. VII. — Ravennae saeculo V. et VI. commemorantur Iulianus argentarius (Agnell. c. 57. 59. 77. Marini pap. dipl. nº. 114.) et aliquot alii (C. I. L. XI[1], 350; Marini, pap. dipl. nº. 84. 90. 113. 115). 2) De palatinis cf. ep. IX, 72 n. 1. IX, 113 n. 2. 3) De asylo ecclesiastico cf. ep. IX, 4 n. 3. 4) Hic de cautione quadam Inportuni agi videtur. Cf. de huius modi cautionibus ep. XI, 4 (n. 1).

XI, 17. Iohannes alias ignotus est. — Cf. cum hac ep. Diurni f. 95. 118.

pauperum et[e] exhibendae diaconiae[1] elegimus praeponendum, ne qua tibi ex hac nascatur amministratione[f] dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum constituentes, ut de hoc quod ad mensas pauperum vel diaconiae exhibitionem percepisti sive subinde perceperis erogandum, nulli[g] umquam hominum quolibet[h] modo seu ingenio cogaris ponere rationem[i] vel aliquam[k] debeas molestiam sustinere. Sed quia ita ab[l] humanis te omnibus esse[m] volumus rationibus absolutum[n], ut Deo nostro de his quae tibi commisimus rationem te noveris positurum, hortamur, ut fidei in te sinceritas vigeat, sit mens in rebus intentior[o], cura propensior, voluntas pronior, studium[p] vigilantius, devotio clarior, exhibitio efficacior, quatenus, dum divino iutus[q] auxilio hoc opus[r] sollerter impleveris[s], et illi pro quibus sollicitudinem geris[t] studii tui solacio utiliter consolentur[u] et tu[v] mercedis tuae bonum[w] in aeterna vita redemptoris nostri[x] gratia compensante[y] recipias.

MENSE IANUARIO INDICTIONE IIII.

XI, 18.

Gregorius I. papa Venantium Syracusanum docet et suam et eius valetudinem pro paenitentia a Deo irrogata esse accipiendam. Filias eius Barbaram et Antoninam salutat.

601, Ian.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 169; ρ: cap. 168.
Edd. M: Lib. XI. ep. 30; G: Lib. IX. ep. 25. — Iaffé Reg. 1807 (1381).

GREGORIUS VENANTIO SYRACUSANO.

Debitum salutationis alloquium solvens ea volui loqui quae patior; sed incongruum puto narrare quae nostis. Podagrae enim doloribus torqueor, qui[a] et mihi et vobis non dispariliter[b] noti, dum apud nos vehementer excrescunt, nos decrescere a vita fecerunt. Inter quos quid debemus aliud, nisi semper ad memoriam delicta nostra[c] revocare atque omnipotenti Deo gratias agere? Quoniam qui ex carnis blandimento[d] multa peccavimus, ex carnis afflictione purgamur. Sciendum quoque nobis est, quia poena praesens, si afflicti animum convertit, finis est culpae praecedentis, si autem ad timorem[e] Domini minime convertit, initium[f] poenae sequentis. Curandum ergo nobis est[g] et summopere in fletibus[h] tota mentis conversione[i] vigilandum, ne de tormento ad tormenta transeamus; considerandum quoque est, quanta erga[k] nos dispensatione

e) et *om.* ρ *1.* f) amministrione ρ* *1.* g) nullis *R 1.* h) quodlibet *R 1.* i) rationes *R 1.* k) aliquid ρ* *1.* l) ab *om.* ρ *1.* m) te *iterum add.* ρ *1.* n) absolvi ρ *3.* o) intentior *R 2.* ρ; intensior *R 1.* ρ*. p) prunior, *om.* studium *R 1.* q) iustus *R 1.* ρ *1;* iutus *in* adiutus *corr. R 2;* adiutus *in* aut iutus *corr.* ρ *3.* r) hopus (*om.* hoc) ρ *1.* s) inplebueris *R 1.* t) egeris *R 1.* u) *ex* consoletur *corr. R 1;* consolenter ρ *1.* v) tu *om.* ρ* *1.* w) mercedem bouam ρ *3.* x) nostri *om. R 1.* y) conpensant *R 1;* compensanter ρ *1.* ρ* *2. 3.*

Mense *cet.:* ianū *abbr. R 1,* ian̄ ρ*. ρ *1,* ianuar. *R* 1.*

XI, 18 in titulo: Venantio *R 1.* ρ *1;* Venatio *R 2.* ρ* *2. 3;* Venantino ρ* *1. 4;* Venancio *R* 1* — Syracusano *R 1. 2.* ρ. ρ* *2. 3;* Syracus. ρ* *1. 4;* Siracusano *R* 1.* a) que ρ *1.* b) condis pariliter (*om.* non) *R 1.* c) delicta nostra *om.* ρ* *2. 3.* d) blandimenta *R 1.* ρ *1.* ρ* *1.* e) a timore ρ* *1;* a timorem, *sed corr.* ρ* *2.* f) est, *quod post. add.* ρ* *2, exhibet* ρ. ρ* *3.* g) est *om.* ρ *3.* ρ* *2. 3.* h) flectibus ρ* *1.* i) conversatione ρ *1.* k) ergo ρ* *1.*

1) De diaconiis cf. ep. V, 25 n. 4. X, 8 n. 4 et de mensis pauperum Ioh. diac. v. Greg. II, 26 ss.

XI, 18. Genuinam epistulam non totam traditam esse, sed fragmentum solum contendit Ewald (insolito, ut videtur, initio motus). — De Venantio cf. ep. I, 33 n. VI, 40 n. IX, 13 n.

pietatis agit[l] conditor noster, quod morte dignos adsidue percutit et tamen adhuc minime occidit[m]. Minatur enim, quod facturus est, nec[n] tamen facit, ut dolores nos praecurrentes[o] terreant et conversos ad timorem districti[p] iudicis ab eius nos[q] animadversione in termino abscondant[r]. Quis enim dicat[s], quis enumeret, quanti in sua[t] luxuria dimissi[u], in blasphemiis quoque et superbia proruentes, in rapinis et iniquitatibus permanentes[v] usque ad diem obitus sui[w] ita in hoc saeculo vixerunt, ut numquam[x] dolorem vel capitis paterentur[y], sed subito percussi ignibus inferni sunt traditi? Nos ergo habemus indicium, quia derelicti non sumus, qui adsidue flagellamur, teste scriptura, Heb. 12, 6. quae dicit: 'Quem diligit Dominus castigat, flagellat omnem filium quem recipit'. In ipsis itaque verberibus Dei revocemus ad memoriam et eius munera et nostri reatus damna. Pensemus, quanta bona super nostram malitiam[z] fecerit[a] et quanta mala sub Isai. 43, 26. eius bonitate commisimus. Impleamus quod per prophetam Dominus dicit: 'Reduc[b] me in memoriam, ut iudicemur simul'. Iudicemur modo in nostra cogitatione cum Deo, 1. Cor. 11, 31. ne districte postmodum iudicemur a Deo. Quid etenim Paulus dicit? 'Si nos ipsos iudicaremus, non utique[c] a Deo iudicaremur'. Quisquis ergo[d] festinat[e] evadere districtionem sententiae iudicii sequentis, per amaritudinem paenitentiae omnem sibi dulcedinem interimat vitae praesentis. Quaecumque autem[f] huius mundi[g] bona sunt, cuius dona sunt, nisi Conditoris? Sed libere nobis non debet donum Dei, quod per delectationem[h] sui separat[i] ab amore Dei, ne data danti praeferamus et, dum bona percepimus[k] etiam mali, unde[l] crescere in eius timore debuimus, inde a timore illius disiungamur. Creator autem omnium isdem omnipotens Deus haec quae vobis in epistolis loquimur menti vestrae adspiratione sui spiritus infundat vosque ab omnis[m] culpae[n] inquinationibus tergeat et hic vobis consolationis suae gaudium et apud se quandoque praemia aeterna concedat. Dulcissimas filias meas domnam Barbaram[o] et domnam Antoninam[1] mea peto vice salutari.

XI, 19.

Gregorius I. papa Pascasium, episcopum Neapolitanum, hortatur, ut beati Severini reliquias, ab Iohanne servo et actore petitas, Venantio, domino eius, oratorii consecrandi causa concedat. *601, Ian.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 170; ϱ: cap. 169.
Edd. M: Lib. XI. ep. 31; G: Lib. IX. ep. 26. — Iaffé Reg. 1808 (1382).

GREGORIUS PASCASIO EPISCOPO NEAPOLIM.

Iohannes[a] servus[b] et actor[c] domni Venanti[1] sanctuaria[d] beati Severini confessoris[2] oblata petitione[e] suprascripto domno suo postulat[f] debere concedi, quatenus in eius

l) aget *R 1. ϱ 1.* m) accidit *R 1.* n) hec *R 1.* o) nos *om. ϱ 3* — percurrentes *ϱ 1.* p) stricti *R 1.* q) nos *om. R 1.* r) abscondat *codd. n.* s) dicti *R 1.* t) insula *ϱ* 1.* u) demissi *R 1.* v) iniquitates (*om.* permanentes) *ϱ* 1.* w) ob. sui *om. ϱ 1.* x) unnumquam *ϱ 1.* y) faterentur *R 1. 2. ϱ.* z) nostras malitias *ϱ 3.* a) dominus *add. R 2. ϱ*.* b) deduc *ϱ 1.* c) utque *ϱ* 1.* d) quis ergo quis *ϱ* 1.* e) festinantur *R 1.* f) autem *om. ϱ* 1.* g) modi *ϱ*. ϱ 3.* h) dilectionem *R 2.* i) reparat *ϱ 3.* k) percipimus *ϱ 1.* l) etiam aliunde *R 1.* m) *ita R 2;* omni *R 1;* omnibus *ϱ. ϱ*.* n) culpis *ϱ* 1.* o) Barbam *R 2.*

XI, 19 in titulo: Paschasio *R 2. R* 1* — episcopo *om. R 1* — Neapolitano *R 1. ϱ 3. R* 1;* Neapolim *R 2. ϱ* 2. 3. ϱ 1;* Neapłi *ϱ* 1. 4* a) Iohis *R 1.* b) servus *om. R 1.* c) auctor *ϱ* 1.* d) sanctae mariae et *ϱ* 1.* e) petione *ϱ* 1.* f) postulant *R 1;* postulante *ϱ*. ϱ 3, sed in* postulat *corr. ϱ* 2;* postolat *ϱ 1.*

1) Cf. ep. I, 33 n. XI, 23. 25.

XI, 19. Haec ep. scripta est secundum Diurni f. 12 (responsum de speranda sanctuaria). — *De electione Pascasii cf. ep. X, 18 n. 3. X, 19; ad eundem datae sunt ep. XI, 22. XIII, 15; cf. ep. XI, 53. 1) De Venantio cf. ep. I, 33 n. VI, 40 n. IX, 13 n. 2) De S. Severini sepulcro cf. ep. III, 1 p. 159 n. 3.*

nomine oratorium propriis[g] constructum sumptibus possit sollemniter consecrari. Et ideo, frater carissime, praefatis[h] desideriis ex nostra te praeceptione[i] convenit oboedire, ut devotionis suae in consecratione quam postulat potiatur[k] effectu[l].

MENSE FEBRUARIO INDICTIONE IIII.

XI, 20.

Gregorius I. papa Mariniano, episcopo Arabiae, significat, Candido abbati, latori praesentium, reliquias esse concessas. Addit valetudinem suam ita ingravescere, ut multum iam tempus in lectulo retentus sit. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 171; ρ: cap. 170.
Edd. M: Lib. XI. ep. 32; G: Lib. IX. ep. 27. — Iaffé Reg. 1809 (1383).

GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO ARABIAE.

Latore hic praesentium Candido abbate[1] pro petendis reliquiis, quae et concessae[a] sunt, veniente, quanto de fraternitatis tuae nutrimento laetatus sum, quod in eo studium[b] tuae fraternitatis apparuit, tanto contristatus sum, quod eius[c], ut volui, praesentia frui non potui, propter[d] quod me et aegrotum repperit et discedens[e] in infirmitate adhuc positum dereliquit[2]. Multum enim iam tempus est, quod surgere de lecto non valeo. Nam modo podagrae dolor cruciat[f], modo nescio quis in toto corpore cum dolore se ignis expandit; et fit plerumque, ut uno in me tempore ardor cum dolore confligat et corpus in me animusque deficiat. Quantis autem aliis[g] necessitatibus extra haec quae[h] retuli[i] infirmitatis afficiar, enumerare non valeo. Sed breviter dico, quia sic me infectio noxii humoris inbibit, ut vivere mihi poena sit, sed mortem desideranter[k] expectem, quam gemitibus meis solam esse credo posse[l] remedium. Proinde, frater sanctissime, divinae pro me pietatis misericordiam deprecare, ut percussionis suae erga me flagella[m] propitius mitiget et patientiam tolerandi[n] concedat, ne nimio, quod absit, taedio in impatientiam[n.o] cor erumpat[p] et ea[q] quae decurari[r] per plagam poterat culpa crescat ex murmure.

XI, 21.

Gregorius I. papa Marinianum, episcopum Ravennatem, sanguinis vomitu laborantem, Romam, ubi medicorum legibus quiete utatur, invitat. Hortatur, ut ante aestivum

g) proprii ρ*1. h) praefati R 1; praefati viri ρ3. i) prec. te R 1. k) patiatur ρ1. l) affectum R 1. ρ1.

Mense cet.: febr. *abbr.* R 2. ρ*. R* 1, feb̄ R 1. ρ 1.

XI, 20 in titulo: Mariano R 2. ρ 1. — Ravennae (*pro* Arabiae) ρ 3. a) concessa ρ*1. b) studio R 1. ρ 1, *sed corr.* R 1. c) eis R 1. ρ 1. d) *ita* R 1. 2. ρ 1; propter *om.* ρ*. ρ 3. e) descendens R 1. f) cruciatus ρ*1. g) aliis *om.* ρ*1. h) qui R 1. i) retulit ρ*1. k) desiderantem ρ*1. l) posse *om.* R 2. m) flagello ρ*1. n) *verba* tolerandi *usque* impatientiam *om.* ρ*1. o) inpatientiam (*om.* in) ρ 1. p) corrumpat R 1. ρ 1. q) eum ρ 1. ρ*2. 3. r) *ita* R 2. ρ*1. 2, *sed in* curari *corr.* ρ*2; curari R 1. ρ 3. ρ*3.

XI, 20. Is, cui haec ep. missa est, alias non occurrit. Dubito, utrum „Marinianus“ verum eius nomen sit, an superscriptio per seq. epistulae superscriptionem corrupta sit. 1) Neque de hoc quicquam scimus. 2) Cf. ep. VIII, 29 n. 1. IX, 175 n. 3. IX, 232 n. 2.

XI, 21. De Mariniano cf

tempus, quod huic aegritudini medici dicant vehementer periculosum, veniat; ipse, quamquam valde sit debilis, qui se proximum morti videat, aut eum se curaturum aut in eius manibus moriturum sperat. Agonem, si eundi periculum sit, moveat, ut per hominem suum usque Romam eum comitetur. Cum paucis veniat, quia in episcopio cum eo manens cottidiana obsequia de hac ecclesia habiturus sit. Praecipit, ut ieiuniis, vigiliis, contionibus, quae Ravennae circa paschalem sollemnitatem habentur, abstineat. 601, Febr.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 172; ρ: cap. 171.
Edd. M: Lib. XI. ep. 33; G: Lib. IX. ep. 28. — Iaffé Reg. 1810 (1384).

GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO RAVENNATI.

Venientes quidam Ravennates homines[a] gravissimo maerore percussus sum[b], quia fraternitatem tuam retulerunt[c] de vomitu sanguinis aegrotare[1]. Ex qua re sollicite et singillatim eos quos hic doctos[d] lectione novimus medicos[2] fecimus requiri[e] et, quid singuli senserint quidve dictaverint[f], sanctitati vestrae scriptum misimus. Qui tamen quietem et silentium prae omnibus dictant; quam si tua fraternitas in sua ecclesia possit habere, valde sum dubius. Et ideo videtur mihi, ut ordinata illic[g] ecclesia, vel qui missarum sollemnia explere valeant[h] vel qui episcopii[i] curam gerere[3], hospitalitatem[k] et susceptiones possit exhibere[4] quisve[l] monasteriis custodiendis praeesse, tua fraternitas[m] ad me ante aestivum tempus debeat venire, ut aegritudinis tuae ego specialiter, in quantum valeo, curam geram, quietem tuam custodiam, quia huic aegritudini[n] aestivum tempus medici vehementer dicunt periculosum. Et valde pertimesco, ne, si curas aliquas cum adversitate temporis habueris, amplius ex eadem molestia pericliteris. Ego enim ipse valde sum debilis, et omnino est utile[o], ut cum Dei gratia sanus ad tuam ecclesiam redeas aut certe, si vocandus es, inter manus tuorum voceris et[p] ego, qui me proximum morti video, si me omnipotens Deus ante vocare voluerit, inter tuas manus debeam transire. Si autem qualitas temporis ad veniendum praepedit[q][5], aliquo parvo exenio[r] dato apud Agonem agi[s] potest, ut ipse vobiscum usque[t] Romam[u] suum hominem transmittat. Si igitur eadem aegritudine gravari te sentis[v] et venire disponis, cum paucis tibi veniendum est, quia mecum in episcopio manens cotidiana obsequia de hac ecclesia habebis.

Praeterea nec hortor nec ammoneo, sed stricte[w] praecipio, ut ieiunare minime praesumas, quia dicunt medici valde[x] huic molestiae esse contrarium, nisi forte si[y] grandis sollemnitas exigit; quinque in anno vicibus concedo[6]. A vigiliis quoque temperandum est; sed et preces illae quae super cereum in Ravennati civitate[z] dici solent[7]

XI, 21 in titulo: Mariano *R 2;* Maximiano *R*1* — Ravennatis *ρ*. ρ 3.* a) venientes quidam Ravennatis homines *R 1. 2;* veniente quodam Ravennati homine *ρ*. ρ 3;* venientes quodam Ravennati homines *ρ 1.* b) me merore percussum invenerunt *R 2 et secund. ed. M. Vat. A. F.* — g. m. percussum (*om.* sum) *ρ 1.* c) retulit *ρ*. ρ 3.* d) domos *R 2.* e) inquiri *ρ*. ρ 3.* f) dictave *ρ*1.* g) illic *om. R 1.* h) valeat *R 2.* i) epi *ρ*. ρ 3.* k) hospitalitates *R 1.* l) *ita R 2. ρ 3 et ex* qui sive *(ita ρ 1. ρ*3) corr. ρ*2;* qui suę *R 1;* qui suo *ρ*1.* m) fraternistas *ρ*1.* n) egreditudini *R 1.* o) ut ille *ρ*1.* p) et *om. R 1.* q) praepedierit, *ut videtur, ρ 3.* r) *in* xenio *corr. ρ*2.* s) Agonem magis *R 1;* agi magis *R 2.* t) ad *add. ρ 1.* u) usque Romam *om. ρ 3.* v) terentis *ρ*1.* w) districte *R 1;* triste *ρ 1.* x) valde *om. ρ 3.* y) si *om. ρ 1.* z) in Ravennatium *ρ*1;* in Ravennati ciuem *ρ 1;* in Ravennati cū (*pro* ciū) *ρ*2.3* — in Ravenna per canticum *Vat. D (ed. M.)*

1) *De eadem re scribit noster in ep. XIII, 30.* 2) *Cf. sanct. pragm. pro pet. Vig. c. 22:* annonas quae ... medicis ... antea dari solitum erat, et in posterum suam professionem scilicet exercentibus erogari praecipimus. *Cf. Cassiod. Var. VI, 19.* 3) *Scil. vicedominus: cf. ep. I, 11 et Marini, pap. dipl. p. 306.* 4) *Scil. maior domus: cf. ep. VI, 53 n. 4. XI, 53.* 5) *Quia indutiae m. Martio terminabantur: cf. ep. X, 16 n. 2.* 6) *Quattuor litaniae sollemnes enumerantur in ep. V, 11; cf. ib. n. 2.* 7) *Cf. de hoc ritu Duchesne, origines du culte chrétien p. 241 ss. Ennod. XIV. LXXXI (op. 9. 10).*

vel expositiones evangelii, quae circa paschalem sollemnitatem a[a] sacerdotibus fiunt[b], per alium dicantur; et tua dilectio contra virtutem sibi laborem minime imponat. Haec autem dixi, ut, si te[c] melius senseris et venire distuleris, scias, quid debeas ex meo mandato custodire.

XI, 22.

Gregorius I. papa Pascasio, episcopo Neapolitano, quod episcopatum ineunti iam praeceperat, iterum praecipit, ut, quae eius praedecessor clero et pauperibus non distribuerat, praesente Anthemio subdiacono distribuat. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 173; ρ: cap. 172.
Edd. M: Lib. XI. ep. 34; G: Lib. IX. ep. 29. — Iaffé Reg. 1811 (1385).

GREGORIUS PASCASIO EPISCOPO NEAPOLIM.

Tempore quo fraternitas vestra ad[a] episcopatus officium Deo auctore provecta est, constituisse nos recolet[1], ut ex pecuniis ecclesiae vestrae portio cleri vel pauperum quam minime decessor[b] vester[c 2] praebuerat, id est quadringenti solidi[d], seorsum fieri debuissent, qui[e] eiusdem cleri atque pauperum erogationi[f 3] proficerent; quod quia non est diutius differendum, volumus, ut secundum distributionem praesentibus scriptis insertam coram Anthemio subdiacono nostro[4] sine difficultate aliqua fraternitas vestra debeat erogare. Praebendi itaque sunt clericis vestris[g] per singulos, sicuti prospexeritis, simul omni[h] summa solidi centum; praeiacentibus[i 5], quos centum viginti sex esse cognovimus, dandi sunt solidi sexaginta tres, id est medium solidi[k] per singulos[l]; presbyteris ac diaconibus et clericis peregrinis solidi quinquaginta; hominibus honestis ac egenis[m], quos publice petere verecundia non permittit[n], solidi centum quinquaginta, ita ut quidam eorum ad singulos tremisses[o], quidam ad binos, quidam ad singulos solidos[o] vel, si visum fuerit, amplius dimittantur; reliquis vero pauperibus, qui[p] elemosinam publice petere consueverunt[q], solidi[r] triginta sex. Ecce nos, quantum vel quibus dari debeant, distribuimus. Sed quia, sicut praevidimus, non omnibus aequaliter est praebendum, necesse est, ut una cum praedicto subdiacono, prout praevideritis[s], dare singulis[t] debeatis atque id modis omnibus[u] studeatis, quatenus hoc quod alter iniuste detinuit vos devote ac celerius impendendo[v] ad vestram possetis applicare mercedem.

---

a) a *om.* ρ *1.* b) fuerit *R 2.* c) tu *Vat. D (ed. M.)*

XI, 22 in titulo: Paschasio *R 1. 2* — Neapolitano *R 1.* ρ *3. R* 1;* Neapolitañ *R 2;* Neapolim ρ** 2. 3.* ρ *1* — Neapoł Gr. P. ēpš ρ** 1. 4.* a) de ρ *1.* b) successor *R 1.* c) ut ρ *1.* d) solidis *R 1.* e) quid *R 1;* qui ad ρ *3.* f) erogani ρ *1;* erogationem ρ *3.* g) clerici vrī *R 1.* h) omnis (oms̄ ρ** 1*) *R 2.* ρ**.* ρ *1.* i) *ita edd.;* pergacentibus *R 1;* periacentibus *R 2.* ρ. ρ**.* k) medius solidus *R 2.* ρ *3;* medium solidum ρ *1.* l) singulis *R 1. 2.* m) elenis *R 1.* n) mittit, *om.* verecund. non *R 1. 2.* o) *verba* tremisses *usque* solidos *om.* ρ** 1, verba* quidam ad binos *omnes codd.* ρ**.* p) que ρ *1.* q) consueverant ρ**;* conserunt *R 1.* r) *ita R 1;* solidos, *ut videtur, cet.* s) provideritis ρ *1;* videritis ρ *3.* t) singulo ρ *3.* u) hominibus *R 1.* v) inpedendo ρ *1.*

XI, 22. De Pascasio cf. ep. XI, 19 n. 1) Cf. [illegible] orum de bonis ecclesiasticis cautiones continent. 2) Scil. Fortun- [illegible] quartarum erogatione cf. ep. V, 12 n. 3. 4) De Ant [illegible] 18 n. 5) Praeiacentes esse eos, qui ante Paschasii [illegible] derim de clero maiore, scil. de presbyte [illegible]

XI, 23.

Gregorius I. papa Barbaram et Antoninam imminente patris (Venantii) morte afflictas consolatur eisque patrocinium suum promittit. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 174; ϱ: cap. 173.
Edd. M: Lib. XI. ep. 35; G: Lib. IX. ep. 30. — Iaffé Reg. 1813 (1386).

GREGORIUS BARBARAE ET ANTONINAE.

Susceptis[a] gloriae vestrae epistolis, quae pro verbis[b] lacrimis[c] loquebantur, non minor nos de[d] dilectissimi filii nostri[1], quam vos de patris[e] aegritudine maeror[f] afficit. Nec enim extraneam[g] possumus reputare tristitiam, quippe quae nobis caritatis lege fit[h] propria. Sed quia in nulla desperatione[i] de redemptoris[k] nostri est misericordia diffidendum, animos vestros ad consolationem patris erigite, spem vestram in omnipotentis Dei manu ponite; et in ipsius protectione confidimus, quia et ab omni vos adversitate custodit atque tribulationem vestram exhilarat[l] et secundum paterna desideria propitius vos ordinari concedit. Si vero debitum humanae sortis impleverit, nec tunc[m] desperatio vos aliqua comprimat vel quorundam vobis verba terrorem incutiant. Nam post Deum, qui orfanorum gubernator atque protector est, sic de dulcissima[n] gloria erimus vestra[o] solliciti atque utilitati vestrae providere, ut possumus, adiuvante Domino festinamus, ut nec vos iniustorum hominum concussio ulla perturbet et nos debitum, quod de parentum vestrorum bonitate contraximus, vobis per omnia repensemus. Gratia itaque caelestis suo vos favore nutriat, sua protectione a malis omnibus defendat, ut vitae vestrae incolumitas gaudium nostrum[p] fiat.

XI, 24.

Gregorius I. papa Romanum, defensorem Siciliae, docet, clericorum causas apud episcopum, causas clerici vel laici contra episcopum apud defensorem agendas esse. Clericos ab Iohanne, episcopo (Syracusano), in paenitentiam missos, quos nesciente illo eiecerit, episcopo sine mora restituat. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 175; ϱ: cap. 174.
Edd. M: Lib. XI. ep. 37; G: Lib. IX. ep. 32. — Iaffé Reg. 1812 (1388).

GREGORIUS ROMANO DEFENSORI SICILIAE.

Pervenit ad nos, quod, si quis contra quoslibet clericos causam habeat[a], despectis[b] eorum episcopis eosdem clericos in tuo facias iudicio exhiberi. Quod si[c] ita est, valde esse[d] constat incongruum, hac tibi auctoritate praecipimus, ut hoc denuo

XI, 23 in titulo: Barbariae *R 2* — Antonanae *ϱ* 4.* a) suscepti *ϱ* 1.* b) puerb̄ *ϱ* 1.* c) clarimis *ϱ 1.* d) *ita R 2;* de *om. cet.* e) patri *ϱ* 1.* f) error *post ras. 1 litt. ϱ 1.* g) extinea *ϱ* 2. 3, sed corr. ϱ* 2.* h) sit *ϱ 3.* i) disp. *R 1. ϱ 1. ϱ* 1;* desp. *cet.* k) demptoris *ϱ 1.* l) exhilaret *ϱ 3.* m) dum *ϱ* 1.* n) de culcissima *ϱ* 1;* dulcissimae (*om.* de) *ϱ 3.* o) gloria e. vestrae *ϱ*. ϱ 1;* gloriae e. vestrae *ϱ 3.* p) vestrum *ϱ*. ϱ 1.*

XI, 24 titulo R 1 rubro add.: ut clerici ad seculare iudicium non concurrant. a) *ita R 2. ϱ 1;* habet *ϱ*. ϱ 3;* causam habeat *om. R 1.* b) dispectis *ϱ*. ϱ 1.* c) si *om. ϱ* 1* — quoniam si *scr. Mommsen.* d) ēēs *R 1;* enim *ϱ* 1;* eam *ϱ 1. ϱ* 2. 3, sed erad. ϱ* 2;* quia valde (*om.* esse) *ϱ 3.*

XI, 23. Eisdem, filiabus Venantii (cf. ep. I, 33 n. IX, 232 n. 4), missa est ep. XI, 59. — Cf. ep. XI, 25. *1) Scil. Venantii.*

XI, 24. De Romano, rectore patrimonii Syracusani, cf. ep. II, 38 p. 134 n. 1. IX, 28 ss.

facere non praesumas. Sed si quis contra quemlibet clericum[e] causam habuerit, episcopum ipsius adeat, ut aut ipse cognoscat aut certe ab ipso iudices deputentur aut, si fortasse ad arbitros eundum est, partes ad eligendum[f] ab ipso executio[g] deputata[h] compellat. Si quis vero vel[i] clericus vel laicus contra episcopum causam habuerit, tunc te interponere debes, ut inter eos aut ipse cognoscas[k] aut certe te[l] ammonente[m] sibi iudices eligant[1]. Nam si sua unicuique episcopo iurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per te[n], per quem[o] ecclesiasticus custodiri illic ordo debuit[p], confundatur?

Item[q] nuntiatum nobis est, quia quosdam clericos, qui a reverentissimo fratre nostro Iohanne episcopo[2] exigente culpa in paenitentia commissi[r] sunt, nesciente eo[s] tua illos exinde auctoritate eieceris[t]; quod si verum est, rem te omnino inhonestam et non leviter increpandam fecisse cognoscas. Eosdem ergo clericos episcopo suo sine mora restitue; et hoc de cetero cave committere, quia, si neglexeris, nostros te noveris non mediocriter motus[u] incurrere.

XI, 25.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo Syracusano, mandat, ut Venantium desperanter aegrotantem ad resumendum habitum suum (monachicum) inducat; quomodo filias eius Barbaram et Antoninam ordinet, cogitet, quarum ordinationi nunc Venantius obsistat eas imperatori commendans, cum, ut aut Romae aut in Sicilia fieret, ante petierit; curet, ne in substantia, donec imperator eas Constantinopolim ducere praeceperit, sigillum imponatur. Omnis violentia in Venantii testamento removeatur. Anatolio diacono suo hac de re se scripsisse addit. Romam adire cupientem invitat. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 176; ϱ: cap. 175.
Edd. M: Lib. XI. ep. 36; G: Lib. IX. ep. 31. — Iaffé Reg. 1814 (1387).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO SYRACUSANO.

Fraternitatis vestrae scripta suscepi, quae mihi[a] de dulcissimi filii mei domni Venantii aegritudine loquebantur[b][1] et cuncta circa eum, qualiter acta sunt, enarrabant. Sed uno tempore auditis et illum desperate[c] ac graviter aegrotare et in[d] rebus orfanorum[e] homines iniquos insistere vix se[f] in corde meo dolor capere poterat; sed in hoc fuit solaminis[g], quod per gemitus[h] erumpebat. Vestra igitur sanctitas primam quam debet curam neglegere non debet, ut de[i] anima eius cogitare debeat exhortando, rogando, Dei terribile[k] iudicium proponendo, ineffabilem eius misericordiam promit-

e) crericum ϱ* *1.* f) iudicem *add.* ϱ *3.* g) excutio ϱ *1.* h) deputa *R 1.* i) *ita R 1.* ϱ *1;* vel *om. cet.* k) agnoscas *R 1.* l) te *om. codd. n. praeter* ϱ *3.* m) ammonente ϱ*;* ammonentes *cet.* n) *ita scr.;* per eum ϱ *3;* preter *cet. codd. n.* o) quem ϱ *3;* quam *cet. codd. n.* p) debuerat *R 2.* q) idem *R 1. 2.* ϱ *1.* r) commissa ϱ* *1;* missi ϱ *3.* s) illo ϱ *3.* t) eiceris *R 1.* ϱ *1.* ϱ* *1.* u) motos *R 1.* ϱ *1.* ϱ* *1.*

XI, 25 in titulo: Siracus. ϱ*. ϱ *3.* a) nihil *R 1.* b) loquebatur ϱ* *1.* c) desperare ϱ *3.* d) in *om. R 1.* e) orfanarum ϱ* *1; add.* filiarum scilicet eius *R 2.* f) enim *R 1.* g) *ita R.* ϱ *1.* ϱ* *1;* solamen in his ϱ *3;* solacium, *ut videtur,* ϱ* *2. 3.* h) gemitum *R 1.* k) terr. dei ϱ*. ϱ *3.*

1) *De regulis ecclesiasticae iurisdictionis eq* [illegible] *racusano, cf. ep. VI, 18 n.*

XI, 25. De Iohanne cf. ep. VI, [illegible]

tendo, ut ad[l] habitum suum[2] redire vel in[m] extremum debeat, ne ei reatus[n] tantae culpae in aeterno iudicio obsistat; ac deinde vestrum est cogitare, quo modo filiae eius domna Barbara et Antonina debeant[o] ordinari, ut nulla occasio malis hominibus praebeatur[p]. Nam postquam me de eis sollicitudinis curam gerere coniuravit addens, ut earum debeam ordinationi prospicere, aliud in epistola sua secutus est, quod hoc mihi studenti[q] dubium non est, quia possit obsistere. Ait enim, ut serenissimo domno imperatori saepius supplicem, quatenus ipse eas faciat, ut praeviderit, ordinari; quod quam diversum sit[r] priori voluntati, perpenditis. Ex qua re dubito[s], ne hominibus in Sicilia positis et quaerentibus occasionem in rebus ipsius apta detur occasio. Nam hoc cognito[t] quid facturi sunt, qui nulla existente causa iam sigillum in substantia ipsius, quantum dicitur, nitebantur imponere? Numquid non illos videtur ratio ad faciem adiuvare[u] et ad hoc illis iustam quasi praebere materiam? Si dixerint: domno imperatori commendatae sunt, neglegere non possumus, periculi nostri interest[v], res in tutum[w] facimus, quousque domnus imperator Constantinopolim duci praeceperit[x]. Dic, rogo, quid ad haec ego facturus sum, quando habenti homini potestatem paterna videtur commendatio concordare? Me enim coniurat, ut ita eas ordinari provideam[y], quatenus aut in civitate Romana[z] sint[3] aut de Sicilia non[a] tollantur, et ille id agit[b], ut eas nulla nec hic[c] deducendi nec illic sit ratio retinendi. Vos tamen, in quantum potestis, malis hominibus obviate; earum substantiam propter omnipotentem Deum velut proprium defendite et, si adhuc licet, quo modo omnis occasio violentiae removeatur in praedicti viri domni Venantii testamento, praevidete. Si autem ita placet, ut palatio commendentur, mihi non debet pondus imponere, ut in anima mea curam ordinationis earum velit[d] impingere, de quarum[e] ordinatione[f] qualiter cogitem, omnipotentem Deum[g] sufficiat scire. Unde statim dilectissimo filio meo Anatolio[h] diacono[4], vel quid[i] cum gloriosa patricia Rusticiana[k 5] loqui studeat et qualiter[l] de personis quarum mihi nomina sunt transmissa debeat exquirere et iudicare, scribere curavi, ut nobis omnia sub celeritate indicet et quae fienda sunt[m] Deo ordinante disponantur.

Praeterea in scriptis quae ad nos misistis fraternitatem vestram contristatam invenimus eo, quod hic eam quasi pro[n] ingratitudine aliqua venire noluissemus, dum quando non illud ob aliud nisi sola utilitatis causa fecimus scientes propter personas ibidem consistentes valde necessariam illic vestram[o] fuisse praesentiam. Sed[p] ne[q] forte[r] ex hoc ingratum erga vos animum[s] nostrum[t], quod absit, credatis existere, si veniendi vobis voluntas est, apto[u] vos tempore apostolorum liminibus praesentate. Nam quantum ad nos[v] pertinet, ita caritatem vestram diligimus, ut videre vos saepius cupiamus[w].

---

l) ad *om.* ϱ 3. m) in *om.* ϱ* 1. n) eis reatur ϱ* 1. o) debeat *R 1.* ϱ 1. ϱ* 1. p) *ex* prevetur *corr.* preveatur *R 1.* q) studendi *R 1.* ϱ 1. r) quandiū sūpsit *R 1.* s) debito *R 1.* t) cognoscito *R.* ϱ 1. ϱ*. u) aduvari *R 1.* v) interim ϱ* 1. w) *ita scr. edd.;* res institutum *R.* ϱ. ϱ* 1; restitutum ϱ* 2. 3. x) preciperit *R;* preciperet ϱ 1. y) praevideam ϱ*. z) Roma *R 2.* ϱ 1. a) Siciliano ϱ 1. b) ait *R 2.* c) *ita* ϱ*. ϱ 3; id *R 1.* ϱ 1; huc id *R 2.* d) velut *R 2.* ϱ* 1; velud *R 1.* ϱ 1. e) quorum *R 1.* ϱ. f) *ex* ordinationes *corr.* ordinationis *R 1 et add.* earum. g) deum *om.* ϱ 1. h) Anatholio ϱ* 1. ϱ 3. i) qui ϱ*. ϱ 3. k) Rustitiana *R 2.* ϱ*; Rusticianio ϱ 3. l) stud. ęqualiter *R 1.* m) fiendas (*om.* sunt) ϱ 1. n) *om. hoc verb. R 1;* per ϱ 1. o) curam *R 1.* p) sed *om.* ϱ 3. q) nec ϱ* 1. r) ergo *add.* ϱ 3. s) *ex* animam *corr.* ϱ 1. t) v̄rum ϱ* 1. u) opto *R 2.* ϱ* 2, *sed corr.* ϱ* 2; aperto *R 1.* v) nos *om. R 1.* w) *ex* capiamus *corr.* ϱ 1.

2) Cf. ep. VI, 40 Venantio exmonacho patricio *missam.* *3) Cf. ep. XI, 59.* *4) De Anatolio, apocrisiario Constantinopolitano, cf. ep. VII, 27 n. 6. — Haec ep. deperdita est.* *5) De Rusticiana cf. ep. II, 27 n. et ep. seq.*

XI, 26.

Gregorius I. papa Rusticianam patriciam rogat, ne se ipsius ancillam in epistulis dicat. Vela, quae miserit, iam suspensa nuntiat. Addit de podagrae doloribus, de miraculis in S. Andreae monasterio factis. Dominum Strategium cum parentibus eius, filiis Rusticianae, salutat. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 177; ϱ: cap. 176.
Edd. M: Lib. XI. ep. 44; G: Lib. IX. ep. 38. — Iaffé Reg. 1816 (1394).

GREGORIUS RUSTICIANAE PATRICIAE.

Excellentiae vestrae scripta suscepi, quae me[a] in[b] gravissima aegritudine positum de salute, de devotione ac de dulcedine sua omnino relevarent[c]. Unum vero aegre suscepi, quia in eisdem epistolis ad me, quod semel esse poterat[d], saepius dicebatur: ancilla vestra, et ancilla vestra. Ego enim, qui per episcopatus onera servus sum omnium factus[1], qua ratione mihi se illa ancillam[e] dicit, cuius susceptus ante[f] episcopatum proprius fui? Et ideo rogo per omnipotentem Deum, ne hoc verbum aliquando ad me in[g] scriptis vestris inveniam. Ea autem quae ex purissimo et sincerissimo corde[h] beato Petro apostolorum principi munera[i] transmisistis praesente omni clero suscepta atque illic suspensa sunt. Filius enim[k] meus vir magnificus[l] domnus Symmachus[m], quia ex podagrae dolore aegrotum me et paene desperatum[n] repperit[2], scripta vestra mihi dare distulit et post multum temporis, quam[o] vela suscepta sunt, dedit. Postmodum vero in[p] scriptis excellentiae vestrae invenimus, ut cum letania ad beati Petri ecclesiam portari debuissent. Quod ideo minime factum est, quia, sicut praedixi, ante vela quam scripta[q] suscepimus. Tamen praedictus vir cum omni familia domus vestrae[3] hoc[r] fecit, quod[s] nos facere cum clero voluistis. Sed et si voces defuerunt hominum, habet ipsa vestra oblatio apud omnipotentem Dominum vocem suam. In eius enim pietate[t] confido, quia cuius vos corpus cooperuistis[u] in terra eius vos intercessio a peccatis omnibus protegit in caelo[v] omnemque domum vestram súa[w] provisione regit et[x] sua vigilantia[y] custodit.

De podagrae autem molestia, quam vobis evenisse signastis[z], et contristatus vehementer sum et laetatus: laetatus, quia humor noxius inferiora petens superiora perfecte[a] deseruit; contristatus vero, quia in[b] tam tenuissimo corpore dolores vos nimios[c] perpeti pertimesco. Ubi enim deest caro, quae virtus esse poterit doloribus resistens? Me etenim, quem, qualis fuerim, nostis, ita amaritudo animi et adsidua exacerbatio atque per hoc podagrae molestia afficit[d], ut corpus meum tamquam in sepulturam ita siccatum sit; unde fit, ut iam raro de lecto surgere valeam. Si ergo mei molem cor-

XI, 26 in titulo: patriciana *ϱ*4.* a) me *om. R1.* b) in *suprascr. ϱ1.* c) *in* relevarunt *corr. m. post. ϱ1.* d) exsuperat *coni. Mommsen.* e) se illa *om., sed ante* mihi *suprascr.* te *ϱ1* — ancillam *in ras., ut videtur, ex* illa *corr. ϱ1.* f) *hoc, ut videtur, in* ante susceptum *corr. ϱ1;* subiectus ante susceptum *Vat. A. E (ed. M.).* g) in *om. ϱ1.* h) de *add. R1.* i) *ex* mune *corr. ϱ1.* k) *ita R1. ϱ1. ϱ*1;* autem *cet. codd.* l) ū m̄ *abbr. R1. ϱ*1; ϱ*2 in contextu rasur. et in marg.:* vir magnus; *ϱ*3:* vir magnus. m) Symmacus *ϱ3.* n) disp. *ϱ1. ϱ*.* o) *in* postquam *corr. ϱ1.* p) post multum vero (*om.* in) *ϱ3.* q) ante vel aquam scriptam *R1.* r) hanc *Vat. A. D. E (ed. M.).* s) quam *ϱ et Vat. A. D. E (ed. M.).* t) pietatem *R1.* u) coaperuistis *ϱ*1.* v) cęlum *R1. ϱ1.* w) suo *R1.* x) *ita ϱ3;* reget et *R1;* reget (*om.* et) *ϱ*. ϱ1.* y) vigilentia *ϱ*1.* z) signatis *ϱ1.* a) profecto *ϱ*1.* b) in *om. R1.* c) nimio *ϱ*1.* d) affecit *ϱ. ϱ*1.*

XI, 26. Haec et sequentes epistulae certe una transmissae sunt. — De Rusticiana cf. ep. II, 27 n.
1) Cf. Gregorii titulum: servus servorum Dei. *Baluz. apud Rozière Lib. diurn. p. 3 s. Ewald in N. A. III p. 545. Grisar in Ztschr. f. kath. Theol. IV, 475 ss.* *2) De Gregorii valetudine cf. ep. VIII, 29 n. 1. IX, 175 n. 3. IX, 232 n. 2.* *3) Cf. ep. VIII, 22 n. 2.*

poris in tantam podagrae dolor ariditatem redigit, quid de vestro corpore sentiam, quod nimis siccum ante dolores fuit?

De elemosina vero quam beati Andreae apostoli monasterio[4] fecistis, quid necesse Eccl. 29, 15. est me aliquid dicere, cum scriptum sit: 'Absconde[e] elemosinam in sinu pauperis, et haec pro te[f] exorabit'? Si ergo apud secretas aures Domini habet ipsa bona operatio vocem suam, sive nos clamemus, sive taceamus, hoc ipsum[g] quod bene egistis clamat. Indico autem, quia tanta miracula[h], tanta cura, tanta custodia monachorum in eodem monasterio eiusdem apostoli est, ac si specialiter abbas monasterii ipse sit. Nam ut pauca de multis loquar, quae abbate ac praeposito[i] monasterii narrantibus agnovi, quadam die duo exinde fratres transmissi sunt, qui aliquid emere pro monasterii utilitate debuissent, unus iunior, qui prudentior videbatur, alter senior, qui custos iunioris[k] esset. Perrexerunt utrique, et de pretio quod acceperunt ipse qui custos missus fuerat nesciente altero de eodem pretio furtum fecit. Qui mox ut in monasterium[l] sunt reversi atque ante oratorii limen venerunt, arreptus daemonio[m] is qui furtum fecerat cecidit et vexari coepit. Dimissus autem a daemonio concurrentibus monachis requisitus est, ne forsitan de eo quod acceperat furtum fecisset; negavit, iterum vexatus est; dimissus atque iterum requisitus[n] negavit atque iterum[n] vexatus est. Octo itaque vicibus negavit, octo vicibus est vexatus. Post octavam vero negationem confessus est, quantos nummos furto abstulerat. Et agens paenitentiam prostratus se peccasse testatus est[o]; ulterius vero[p] ad eum daemonium non accessit.

Alio quoque tempore dum in die natalicio[q] eiusdem[r] apostoli iam meridianis horis[s] fratres quiescerent, subito quidam[t] frater apertis oculis caecatus coepit tremere, voces ingentes mittere[u], quibus vocibus testabatur ferre se non posse quod patiebatur. Concurrerunt[v] fratres, viderunt caecum oculis apertis trementem et clamantem et a praesentibus alienum nihilque quod foris agi poterat sentientem; eumque in manibus levaverunt atque ante altare beati[w] Andreae apostoli proiecerunt ipsique pro eo in oratione prostrati sunt. Qui statim ad se reversus, quid[x] passus fuerat, confessus est, quia senex quidam ei apparuit et canem nigrum ad eum dilaniandum dimisit dicens: 'Quare fugere voluisti de monasterio isto?' 'Cumque evadere de canis morsibus nullo modo potuissem, venerunt quidam monachi et eundem senem pro me rogaverunt. Qui statim iussit canem[y] abscedere, et ipse ad me reversus sum.' Qui etiam[z] confessus est[a], quia 'eo die quo ista pertuli consilium habueram de eodem monasterio fugere'[5].

Alius quoque monachus discedere ex eodem monasterio latenter voluit. Cumque hoc mente tractasset, venit[b] oratorium ingredi; statim daemonio traditus vehementissime vexatus est. Relinquebatur vero a daemonio et, si extra oratorium stetisset, nihil patiebatur adversi; si conatus fuisset ingredi, statim maligno spiritui[c] traditus vexabatur. Cumque hoc saepius fieret, culpam suam confessus est, quia de monasterio egredi cogitabat. Tunc pro illo fratres collecti sese per triduum in precibus astrinxerunt[d], atque ita curatus est, ut ad eum postmodum numquam spiritus malignus[e] accederet. Dicebat autem eundem se beatum apostolum, dum vexaretur, vidisse seque ab eo increpatum esse, cur voluisset abscedere.

e) abscondite ϱ* *1.* ϱ *3.* f) vobis ϱ *3.* g) hoc ipsum *om.* ϱ* *1.* h) tanta miracula *om.* *R 1.* i) ab abbate ac proposito (*corr. in* prep.) *R 1.* k) iuniori ϱ* *1.* l) monasterio *R 1.* m) de demonio ϱ* *1;* a daemonio, *ut videtur,* ϱ* *2.3.* n) *verba* requisitus *usque* iterum *om.* ϱ* *1.* o) ut *add.* *R 1.* p) vero *om.* ϱ *3.* q) natalicii ϱ *1.* r) eius *R 1.* s) horę *R 1.* t) *ex* quadam *corr.* *R 1.* u) mitteret *R 1;* emittere ϱ *3.* v) concurrunt *R 1.* w) *ita* *R 1;* sancti *cet. codd.* x) qui ϱ *1.* y) canem *om.* ϱ *3.* z) saepe *add.* ϱ*. a) est *om.* ϱ* *1.* b) voluit ϱ. c) malignus (*corr. in* maligno) spiritus *R 1.* d) adstrixerunt ϱ* *1.* e) mal. spir. ϱ*.

4) De monasterio S. Andreae cf. ep. IX, 44 n. 1 et I, 14a n. *5) Eandem, ut videtur, historiolam de Theodoro quodam in monasterio* suo *puero narrat noster in dial. IV, 38.*

Alii quoque duo fratres de eodem monasterio fugerunt[f] atque aliqua prius colloquendo fratribus signa dederunt, quod per Appiam[g] descendentes[h] Hierosolymam[i] tenderent. Qui exeuntes deverterunt[k] de itinere et, ut a sequentibus inveniri minime potuissent, retrusas cryptas[l] iuxta Flammineam[m] portam[7] invenientes in eis se occultaverunt. Cum vero vespertinis horis requisiti minime in congregatione inventi essent, ascensis caballis eos quidam fratres secuti sunt per Metrovi[n] portam[8] exeuntes, ut eos in Latinam vel Appiam viam[o] sequerentur. Subito eis consilium ortum est, ut eos in Salariam[p] viam requirerent. Extra civitatem igitur pergentes[q] deflexerunt[r] in Salariam[s]. Eos vero[t] minime invenientes per portam Flammineam[m] decreverunt reverti. Cumque reverterentur, mox ut equi eorum[u] ante cryptas illas venerunt, in quibus se absconderant[v], fixerunt gradum, pulsati et compulsi passum movere noluerunt. Consideraverunt monachi rem talem sine mysterio esse non posse, attenderunt ad cryptas, viderunt earum aditus missa maceria[w] damnatos, sed caballis suis nusquam euntibus descenderunt. Deposuerunt[x] lapides qui in ore[y] cryptarum positi fuerunt[z]; ingressi sunt[x] eosque in eisdem tenebrosis latibulis consternatos terrae invenerunt. Qui ad monasterium reducti ex eodem miraculo ita meliorati sunt, ut eis[a] multum profuerit ad parum temporis de monasterio[b] fugisse.

Haec dixi, ut excellentiae vestrae innotesceret[c], cuius oratorio elemosinam fecistis. Omnipotens autem Deus et in anima et in corpore et in omni domo caelesti vos protectione custodiat et ad consolationem nostram diu vos vivere concedat. Dulcissimum[d] filium meum domnum Strategium[9] cum gloriosis parentibus suis filiis vestris mea peto vice salutari.

XI, 27.

Gregorius I. papa Theoctistam patriciam, sororem imperatoris, populi Constantinopolitani tumultu exagitatam, ne obtrectatorum odio moveatur, monet. Verum suadet, ut seditionis principibus clam accitis errorum suspicionem vel iureiurando amoliatur. Cum apud vestigia dominorum in regia urbe demoratus sit, multos ex eis venire consuevisse narrat, quorum capitula semper defenderit; numquam in eis errorem, pravitatem, aliquid de his quae contra eos dicebantur, se invenisse. Revera enim excommunicandos esse eos, qui dicant religionis causa coniugia debere dissolvi et baptisma peccata penitus non auferre et, si de iniquitatibus suis quis in triennium paenitentiam egerit, postmodum ei perverse vivere licere et, si quis compulsus necessitate anathematizaverit, eum anathematis vinculo non teneri. Pro parvulorum dominorum nutrimento vitam eius longius extendi desiderat.

601, Febr.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 178; ϱ: cap. 177; P: cap. 37.
Edd. M: Lib. XI. ep. 45; G: Lib. IX. ep. 39. — Iaffé Reg. 1817 (1395).

f) fugierunt *R 1. ϱ 1.* g) *ita ϱ;* via Appia *R 1;* per Apiam *ϱ*.* h) vel discedentes *sup. lin. add. ϱ 3.* i) Ihierusolimam *R 1;* Hierosolymam *in* Hierusolymam *corr. ϱ 1;* Hierosolimam *ϱ 3;* Hierusolimam *ϱ*.* k) diverterunt *ϱ.* l) retrusam cryptam *R 1.* m) *ita R 1. ϱ 1;* Flamineam *ϱ* 1. ϱ 3;* flameam *ϱ* 2. 3;* flammeam *Vat. D. E (ed. M.).* n) *ita ϱ. ϱ* 1;* metrofi *R 1;* meretrovi *ϱ* 2. 3;* meretroni *Vat. D. E,* meretronii *Vat. A (ed. M.).* o) Latina vel Appia via *R 1.* — Apiam viam *ϱ*.* p) Salaria *R 1.* q) pergens *ϱ 1.* r) *ita R 1. ϱ 1. ϱ* 1, sed. m. post. add.* iter et *ϱ 1;* iter *hic add. etiam ϱ 3. ϱ* 2. 3.* s) Salaria *R. ϱ.* t) *ita ϱ*;* ve, *suprascr.* iam *R 1;* vetere *ϱ.* u) eorum *om. ϱ 1.* v) absconderunt *ϱ* 1.* w) *suprascr.* prae *ϱ 1.* x) *verba* deposuerunt *usque* ingr. sunt *om. ϱ* 1.* y) vel hora *suprascr. ϱ 3.* z) fuerant, *suprascr.* et *ϱ 1;* fuerant et *ϱ 3.* a) ex, *sed corr. R 1.* b) non *add., sed del. R 1.* c) innotescerent *R 1. ϱ 1. ϱ* 1.* d) dulcimum *R 1.*

7) Eaedem cryptae in quibusdam documentis medii aevi commemorantur. 8) De hac porta, postea damnata, cf. Tomassetti, La via Latina nel medio evo (Rom. 1886) p. 6 ss. 9) De hoc cf. ep. VIII, 22 n. 7. XIII, 26.

XI, 27. De Theoctista sorore imperatoris cf. ep. I, 5 n. VII, 23 n.

GREGORIUS THEOCTISTAE PATRICIAE.

Magnas omnipotenti[a] Deo gratias agere debemus, quod piissimi et benignissimi imperatores[b] nostri tales de suo genere iuxta se propinquos habent[c], de quorum conversatione nobis omnibus grande sit[d] gaudium. Unde et pro eisdem[e] domnis[f] continue nobis orandum est[g], ut eorum vita cum suis omnibus protegente caelesti gratia[h] per longa tempora et tranquilla servetur.

Indico autem, quod[i] levitate populi tumultum[1] contra vos[k] detractionis[l] exortum
quibusdam nuntiantibus agnovi. Qua ex re excellentiam vestram audio[m] fuisse non
modice[n] contristatam. Quod si ita est, valde miror, cur vos, qui[o] cor fixistis in caelo,
verba hominum agitant[p] in terra. Beatus etenim Iob[q], cum amici eius, qui ad conso-
Iob 16, 20. landum venerant, in[r] increpatione prosilissent[s], ait: 'Ecce enim in caelo[t] testis meus
et conscius meus in excelsis[u]'. Qui enim vitae suae in caelo testem habet, iudicia
2. Cor. 1, 12. hominum in terra pertimescere non debet. Dux quoque bonorum Paulus dicit[v]: 'Gloria[w]
Gal. 6, 4. nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae'. Qui iterum dicit[w]: 'Opus suum
probet unusquisque, et sic in se ipso[x] gloriam habebit et non in altero'. Si enim
laudibus[y] laetamur, vituperationibus[z,a] frangimur, gloriam nostram non in nobis, sed in
aliorum ore posuimus[b]. Et fatuae[a] virgines in vasis suis[c] oleum non sumpserunt[d],
sapientes autem[e] sumpserunt oleum in vasis[f] cum lampadibus[2]. Lampades quippe
Matth. 5, 16. nostrae[g] bona sunt opera. De quibus scriptum est: 'Luceat lux vestra coram hominibus, ut[h] videant opera vestra bona[i] et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est'.
Tunc autem oleum in vasis cum lampadibus sumimus[k], quando de bonis actibus[l]
nitorem gloriae[m] non a laudantibus[n] proximis quaerimus, sed hunc[o] in testimonio[p] conscientiae servamus. In omne autem quod de nobis extra dicitur recurrere ad arcana
mentis debemus. Etsi omnes vituperent[q], liber est tamen[r] quem conscientia non accusat,
quia, etsi omnes laudent, liber esse non potest, si hunc conscientia[s] accusat[t]. De Io-
Matth. 11, 7. hanne veritas dicit: 'Quid existis in desertum videre? arundinem[u] vento[v] agitatam?'
Ibid. v. 8. Quod videlicet per negationem dicitur, non per confirmationem, cum subditur[w]: 'Sed
quid existis videre? hominem[x] mollibus vestitum? Ecce, qui mollibus vestiuntur, in
domibus regum sunt'. Quamvis[y] enim iuxta veritatem evangelii Iohannes vestimento aspero fuerit[z] indutus, per significationem tamen mollibus vestiti[a] sunt, qui adulationibus ac laudibus delectantur[b]. Negatur autem, quia Iohannes[c] arundo vento agi-

*XI, 27. Haec epistula exstat etiam in classi A 1 codicum Pseudo-Isidori (cf. Hinschium l. l. p. XXX et CVI), deest in ρ*1. Pb4.5. — Titulum ita exhibent R1. Pb1.6 et Pb3 in ind.;* Tehoctiste *ρ 3;* Theothistae *ρ*2.3;* Theochtistae *Pa1. Pb3.7 et Pb1 in ind.;* Theophistae *Pa2;* Theohistae *Pa2 in ind.* — patricinae *Pa2* — Campaniae *add., sed post. del. Pb3 in ind.* a) omnip. *om. Pa2.* b) benignismi imperatoris *Pb1;* benissimi i. *Pa1.* c) abet *R1.* d) fit *Pa1.* e) *ex* eidem *corr. Pb1;* isdem *Pa1;* hisdem *R1.* f) dominis *R1. Pa2 et ex* domnis *corr. Pb7.* g) est or. *Pa2.* h) gr. caeleste *Pa2.* i) *ex* quo *corr.* qua *Pb1.* k) contra vos *om. Pa2.* l) detractationis *Pb7.* m) odio *R1;* in tedio *ρ*2.3. ρ3.* n) modico *R1. ρ*2.3. ρ3.* o) quae *R1. Pb7.* p) agitat *R1.* q) Iob *om., sed corr. 2 add. Pa1.* r) in *om. R1.* s) *in* prosiluissent *corr. Pb1.7. Pa2.* t) in caelo *om. ρ 3.* u) excelso *Pa2.* v) didicit *Pa1.* w) *verba* gloria *usque* dicit *om. Pa.* x) seipsum *Pa1.* y) laudiremur *Pb7.* z) et peractionibus *corr. in* detractionibus *R1.* a) *verba* vituper. *usque* fatuae *om. Pa2.* b) *ex* possumus *corr. Pa1 corr. 2;* ponimus *Pb.* c) nostris *Pa2.* d) non adsumserunt *Pb1.* e) inquid *Pa2.* f) suis *add. R1.* g) nostra *Pb1.* h) et *Pa2.* i) vestra bona opera *R1. ρ*2.3. ρ3.* k) *ex* sumus *corr. Pa1 corr. 2.* l) actis *Pa1. Pb1.2.* m) nit. gloriae *om. Pa2.* n) non adulantibus *ρ*2.3.* o) hoc *Pa2.* p) testimonium *Pa.* q) vituperant *Pb1.* r) tamen *om. P.* s) si c. eum *Pa2.* t) accuset *R1.* u) arundem *R1.* v) *om.* vento *ρ*2.3, sed add. ρ*2.* w) *om.* cum subditur *ρ*2.3.* x) homine videre *Pb1.* y) quia *Pa2.* z) *ex* fuerint *corr. R1.* a) vestimentis *R1.* b) dilectantur *Pb1.2.* c) Iohe *R1;* Iohannis *Pa1. Pb.*

1) Nescio, de quo tumultu agatur; nam de eo, quem Theophyl. Sim. VIII, 4 s. a. 602 die 2. m. Febr. exortum refert, agi non potest. *2) Cf. Matth. 25, 3 s.*

tata[d,e] fuerit, quoniam mentis eius fortitudinem nulla humani oris aura flectebat. Nos
enim si laudibus erigimur[f], vituperationibus humiliamur[g], arundo vento agitata sumus.
Sed absit hoc, absit a corde vestrae excellentiae. Scio, quia magistrum gentium studiose
legitis[h], qui[i] ait: 'Ego[k] si adhuc hominibus placerem, Christi servus[l] non essem'. Gal. 1, 10.

Si qua tamen vel parva tristitia ex hac re menti vestrae exorta est, credo, quod
hoc fieri omnipotens Deus benigne permisit. Neque enim electis suis in hac vita[m]
promisit gaudia delectationis[n], sed amaritudines, tribulationes[o], ut[p] medicinae more
per amarum[q] poculum ad dulcedinem aeternae redeant[r] salutis. Quid[s] namque dicit[t]?
'Mundus gaudebit, et[u] vos lugebitis'. Qua spe[v], qua promissione, paulo post additur[w]: Ioh. 16, 20.
'Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet[x] a Ibid. v. 22.
vobis'. Hinc iterum discipulis dixit: 'In patientia[y] vestra possidebitis[z] animas vestras'. Luc. 21, 19.

Pensate, quaeso, ubi erit patientia, si deest, quod toleretur[a]. Ego Abel esse
non suspicor[b], qui Cain non habuerit. Boni enim si sine malis fuerint, perfecte[c] esse
boni[d] non possunt, quia minime purgantur[e]. Ipsa autem malorum societas purgatio
bonorum est[f]. Tres in arca filii fuerunt, unus inrisor patris extitit[g], qui[h], etsi in se
benedictus fuit, maledictionis tamen sententiam in filio suscepit[i]. Duos Abraham[k] prius-
quam Cethuram uxorem[l] acciperet[m], filios habuit, sed tamen carnalis eius filius repro-
missionis est filium persecutus. Quod magnus doctor exponit dicens: 'Sicut is qui Gal. 4, 29.
secundum carnem[n] est[o] persequebatur eum qui secundum[n] spiritum, ita et nunc'.
Duos Isaac[p] filios habuit, sed unus, qui spiritualis[q] extitit, ante minas fratris[r] carnalis
fugit. Duodecim Iacob filios habuit, sed unum, qui rectius vivebat, decem[s] in Aegyptio
vendiderunt. In David[t] propheta[u], quia fuit, quod purgari[v] debuisset[w], actum est, ut
persecutorem filium pateretur. Beatus Iob de societate reproborum dicit: 'Frater[x] fui Iob 30, 29.
draconum et socius strutionum'. Ad Ezechielem[y] Dominus ait[z]: 'Fili[a] hominis, incre- Ezech. 2, 6.
duli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas'. In duodecim[b] apostolis
unus reprobus mixtus[c] est, ut esset, cuius persecutione undecim temptarentur. Aposto-
lorum princeps discipulis loquitur dicens: 'Iustum Loth[d] oppressum a nefandorum 2. Petr. 2, 7 s.
iniuria[e] conversatione eripuit[f]. Aspectu enim et auditu iustus erat, habitans apud eos[g],
qui de[h] die in diem animam iusti[i] iniquis operibus cruciabant'. Paulus quoque apo-
stolus discipulis scribit dicens: 'In medio nationis[k] pravae et perversae, inter quos Phil. 2, 15.
lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes'.

Quia ergo scriptura teste cognoscimus in hac vita bonos sine malis esse non posse, de stultorum vocibus excellentia vestra turbari nullatenus debet[l], maxime quia in omnipotente[m] Deo[n] tunc certa fiducia est[o], quando pro bono opere[p] adversitatis

d) agitatus *Pa1. Pb; om. hoc verb. ϱ*2.3, sed post. add. ϱ*2.* e) non *add. Pa2.* f) *ex* erigimus *corr. Pb1.7.* g) humiliemur *Pa1. Pb1.2.* h) legistis *R1.* i) quia *R1.* k) ego *om. P.* l) servum *Pa1.* m) in hac vita *om. Pa2* — in h. v. el. suis *ϱ*2.3.* n) dilectationis *Pb1;* delectationes *R1.* o) tribulationum *Pa2.* p) *ex* et *corr. Pb1.* q) *ex* amaritudinem *corr.* amaritudinis *R1.* r) *ex* redderent *corr.* redirent *R1.* s) qui *Pa2.* t) dicitur *ϱ3.* u) et *om. R1. ϱ*2.3.* v) quas per *Pa1;* quos per *Pa2.* w) quam promissionem ducat addicit (*corr. in* addidit) *Pa2.* x) aufert *Pb1.2. Pa2.* y) pacia *Pb1.* z) possidebis *ϱ*2.* a) tolleretur *Pb1.2;* tolletur *Pa1;* pollicetur *Pa2.* b) non suspicor ego Abel esse *P.* c) perfecti *R1;* profecto *Vat. F (ed. M).* d) boni esse *Pa2.* e) *ex* pugnantur *corr. Pb1.* f) est bon. *Pa2.* g) *ex* existit *corr. Pb1.* h) quia *Pa2.* i) filiis accepit *Pa2.* k) Habraam *Pa1.* l) *om.* uxorem *ϱ*2.3.* m) acciperit *Pb1.2. Pa1; sed corr. Pb1* — Abr. filios h. priusquam Cethuram uxor. acc. *Pa2.* n) *R1 om.* carnem est — secundum. o) *Pb1 add. manu post.* natus. p) Ysaac *R1.* q) spiritalis *Pb1.2.* r) *ex* patris *corr. R1.* s) undecim *Pb1.2.* t) *add.* autem *Pa2.* u) in quo propheta David *R1.* v) purgare *Pa1. Pb2 et Pb1 corr. ex* pugnare. w) *ex* debuissent *corr. R1.* x) fratrem *Pa1.* y) Ezechihelem *R1;* Iezechielem *Pa2.* z) dicit *R1. Pb1.* a) filii *Pa1.* b) duodice *Pa1.* c) permixtus *Pa2.* d) Loht *R1.* e) iniusta *ϱ3. Pa2* — ac luxuriosa *add. in textu ep. b. Petri.* f) eruit *Pa2.* g) cum his *P.* h) de *om. R1.* i) iustam *Pa2.* k) *ex* nacioni *corr.* nacionis *Pb1.* l) turbata non debet mirari *Pa2.* m) *om.* in omnip. *Pa2.* n) dei *Pa2.* o) est fiducia *Pa2.* p) opera *Pa1.*

aliquid in hoc mundo recipitur, ut[q] plena[r] merces in aeterna retributione[s] servetur[t].
Matth. 5, 11. Unde in sancto evangelio veritas dicit: 'Beati eritis, cum adversum vos omne malum
dixerint homines mentientes[u] propter nomen meum'. Qui in consolatione nostra sua
Ibid. 10, 25. in exemplum adducere opprobria dignatus est dicens: 'Si patrem familias Beelzebub[v]
vocaverunt, quanto magis domesticos eius?'

Sunt autem plurimi, qui vitam bonorum fortasse amplius quam debent laudant,
et, ne qua[w] elatio de laude subripiat, permittit omnipotens[x] Deus malos in obtrec-
tatione et obiurgatione[y] prorumpere, ut, si qua culpa ab ore laudantium in corde
nascitur, ab ore vituperantium suffocetur[z]. Hinc est, quod doctor gentium se in prae-
2. Cor. 6, 8. dicatione currere testatur[a] per 'infamiam et bonam famam'. Qui etiam dicit: 'Ut seduc-
tores et veraces'. Si igitur fuerunt, qui malam famam Paulo imponerent, qui hunc
seductorem[b] vocarent, quis ergo[c] Christianus debet indignum ducere pro Christo iniu-
rias audire? Quantae[d] autem virtutis[e] praecursor[f] nostri redemptoris fuit, novimus,
qui per sacrum eloquium non solum plus quam propheta, sed etiam[g] angelus vocatur,
et tamen, sicut mortis eius historia[h] testatur[i], post mortem a persecutoribus corpus
eius[k] incensum est[3]. Sed quid ista de sanctis hominibus dicimus? De ipso sancto
sanctorum, id est de Deo[l], qui pro nobis homo factus est, loquamur, qui ante mortem[m]
in[n] iniuria, quia daemonium[o] haberet, audivit, post mortem vero a suis persecutoribus[p]
Matth. 27, 63. seductor appellatus est, cum dicerent: 'Scimus, quia seductor ille dixit: post tres dies
resurgam'. Quanta[q] ergo nos peccatores a lingua vel manibus iniquorum hominum por-
tare necesse[r] est, qui in adventu aeterni iudicis[s] iudicandi sumus, si et ipse tanta
etiam[t] post mortem pertulit, qui iudex venit[u]?

Haec, dulcissima et excellentissima[v] filia, breviter dixi[w], ne, quotiens stultos
homines derogare[x] cognoscis[y], qualibet[z] vel parvula mentis[a] tristitia tangaris. Sed
quia sedari[b] hoc ipsum stultorum hominum murmur tranquilla[c] ratione[d] potest[e], pecca-
tum credo, si bonum quod valet fieri neglegitur, ut fiat. Nam cum placare[f] insanas
mentes atque ad salutem reducere[g] possumus, scandalizare eos[h] minime debemus.
Sunt enim quaedam scandala[i], quae omnino despicienda[k] sunt, quaedam[i.l] vero cum
vitari[m] sine culpa possunt, despicienda[k] non[n] sunt, ne cum[o] culpa serventur[p]. Quod
Ibid. 15, 11. sacro evangelio praedicante cognovimus, quia, cum veritas diceret: 'Non quod intrat
in os[q] coinquinat hominem, sed[r] quod procedit ex[s] ore, hoc coinquinat[t] hominem[r]'
Ibid. v. 12. et discipuli[u] responderent[v] dicentes: 'Scis, quia Pharisaei[w] audito hoc[x] verbo scandali-
Ibid. v. 13 s. zati sunt?', protinus respondit: 'Omnis plantatio quam non plantavit pater meus caelestis

q) et *Pa 1.* r) plenas *Pa 2.* s) vita *pro* retrib. *Pa 2.* t) servatur *Pa 2.* u) *om.* mentientes ϱ* *2. 3.* v) Belzebub *Pa 1. Pb 1.* w) neque *Pa 1. Pb 1;* ne (*om.* qua) *Pa 2.* x) *om.* omnip. *Pa 2.* y) iurgio *Pa 2;* et obiurg. *om.* ϱ *3.* z) suffucetur *Pa 1.* a) testatus *R 1.* b) *ex* sed doctorem *corr. Pb 1.* c) rogo *R 1.* d) quanta *P.* e) *in* virtus (*ita Pa 2*) *corr. Pb 1.* f) procorporis *P, sed in* prȩcursoris *corr. Pb 1. Pa 2.* g) et *Pa 2.* h) historiae *Pb 1.* i) dicit *Pa 2.* k) *om.* corpus eius *R 1.* l) dn̄o ϱ *3.* m) ante (*om.* mortem) *Pa 1.* n) in *om. Pb. Pa 2.* ϱ*3;* iniuria *in* per iniuriam *corr. Pb 1.* o) daemonia *Pa.* p) a suis persec. *om. Pa 2.* q) quanto *Pb 2.* r) necesse port. *Pa 2.* s) iudicis *om.* ϱ *3.* t) *ita P; sed* i. etiam p. m. tanta *Pa 2;* i. ante quam *R 1;* i. tam ante quam ϱ *3.* ϱ* *2. 3, sed in* i. tanta ante quam et *corr.* ϱ* *2.* u) veniet *Pa 2.* v) amantissima ϱ* *2. 3.* w) dixit *Pa 1.* x) derogari *P, sed corr. Pb 1.* y) *ex* cognoscens *corr.* cognosces *Pb 1.* z) quamlibet *R 1.* ϱ* *2. Pb 2. 7; in* qualibet (*ita cet.*) *corr.* ϱ* *2.* a) parva (mentis *om.*) *Pa 2.* b) sedere *Pb. Pa 1, sed corr. Pb 7.* c) tranquillo *Pa 1.* d) non *add. Pa 2.* e) esse *add. R 1.* f) placere *Pa. Pb 1, sed corr. Pa 2. Pb 1.* g) non *add. Pa 2.* h) eas *R 1.* ϱ* *2.* i) *verba* scandala *usque* quaedam *om. R 1.* k) dispicienda *P, sed corr. Pb 1.* l) *add.* satis *m. 2. Pa 2.* m) vitare *Pa 1. Pb, sed corr. Pb 1.* n) non *om.* ϱ *3.* o) cum *om. Pa 2.* p) servemus *Pb 1;* servetur *Pa 2.* q) in os intrat *Pb 1.* ϱ* *2.* r) *verba* sed *usque* hominem *om. Pa 2.* s) de *P.* t) inquinat *R 1.* u) discipulis *R 1.* v) responderunt *R 1.* ϱ *3. Pa.* w) Farisei *Pa 1.* x) hoc *om. R 1.* ϱ**2;* verbo hoc ϱ *3.*

3) Cf. Cassiod. hist. trip. VI, 15 = Theodoret. h. e. III, 3.

eradicabitur. Sinite illos; caeci sunt, duces caecorum'. Et tamen cum tributum peteretur[y], prius rationem reddidit, per quam tributum solvere[z] non deberet, atque ilico subiunxit: 'Ut autem non scandalizemus[a] eos, vade ad mare et mitte hamum et eum (Matth. 17, 26.) piscem[b] qui primus[c] ascenderit[d] tolle: et aperto ore eius invenies staterem. Illum sumes[e], da illum[f] pro me et te[g]'. Quid est[h] autem, quod de[i] scandalizatis aliis dicitur: 'Sinite illos; caeci sunt, duces caecorum' et, alii[k] ne scandalizentur, a Domino tributum solvitur, etiam quod non debetur? Quid est, quod aliud[l] scandalum esse permisit[m], aliud vero[n] venire prohibuit, nisi ut nos doceret et illa scandala quae nos implicant in peccata contemnere et ea quae placare[o] sine peccato possumus modis omnibus mitigare?

Vestra itaque excellentia potest protegente Domino pravorum hominum[p] scandala cum magna tranquillitate declinare. Priores[q] enim subinde eorum[r] vobis secreto vocandi sunt atque[s] ipsis ratio reddenda et perversa quaedam capitula quae teneri[t] existimant coram ipsis anathematizanda. Quod si[u] etiam, sicut dicitur, dari anathema[v] ficte[w] suspicantur[x], etiam iureiurando firmandum est vos eadem capitula numquam tenere, numquam tenuisse[y]. Nec vobis indignum videatur tali eis modo[z] satisfacere, nec de[a] imperiali genere sit[b] contra eos aliquod[c] in vestra mente fastidium[d]. Omnes etenim[e] fratres sumus, unius[f] imperatoris potestate conditi et[g] sanguine redempti, et idcirco fratres nostros, quamlibet pauperes et abiectos, in nullo despicere debemus.

Certe etenim Petrus potestatem regni caelestis acceperat, ut quaeque[h] in terra ligaret vel solveret, essent in caelo ligata vel soluta[i], super[k] mare ambulavit[l], aegrotantes umbra[m] curabat, peccantes verbo[n] occidebat, mortuos oratione[o] suscitabat. Et quia ex[p] ammonitione spiritus ad Cornelium gentilem fuerat ingressus, contra eum a[q] fidelibus quaestio facta est, cur ad gentiles intrasset et comedisset cum eis, cur eos in baptismate recepisset[r]. Et tamen isdem apostolorum primus tanta donorum[s] gratia repletus, tanta miraculorum potestate suffultus querellae fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, causam per ordinem exposuit, quo modo vas quoddam[t], velut linteum, in quo quadrupedia terrae et bestiae[u], reptilia[v] atque volatilia inerant, de caelo summitti viderit[w] vocemque audierit: 'Surge, Petre, occide et manduca'; qualiter tres (Act. 11, 7.) viri venerint[x] eum ad Cornelium vocantes, qualiter spiritus sanctus hunc cum eis ire praeceperit[y], qualiter isdem spiritus sanctus, qui venire in baptizatis[z] in Iudaea post baptismum consueverat, in gentilibus[a] ante baptismum venit. Si enim, cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta ecclesia acceperat attendisset, respondere poterat, ut pastorem suum oves quae ei commissae fuerant reprehendere non auderent[b]. Sed si in querella fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor

y) peterent *R 1.* z) solverent *R 1.* a) scandalizamus (non *suprascr.*) *Pb 1.* b) piscem eum *ϱ*2.* c) prius *Pa 1;* prior *Pa 2.* d) ascende *R 1.* e) *ita Pa 1. Pb, sed in* sumens *corr. Pb 1;* sumes et *ϱ*2.* f) eis, *ut videtur, ϱ. ϱ*.* g) ecce (*pro* et te) *R 1.* h) quidem *R 1.* i) de *om. Pa 2.* k) aliis, *ut videtur, Pb 1. ϱ 3;* alii *in* alibi *corr. Pb 7.* l) autem (*pro* quod aliud) *R 1;* quod *om. Pa 1. Pb, sed post. add. Pb 1.* m) est p. *Pa 2* — e. promisit *Pa 1.* n) vero *om. Pa 2.* o) placere *Pa 1. Pb 1, sed corr. Pb 1.* p) prav. hom. deo prot. *Pa 2.* q) prioris *Pa 1. Pb, sed corr. Pb 1. 7.* r) *ita scr. Mommsen;* spodeorum *Pa 1. Pb 1. 2, sed Pb 1 corr. in* eorum *et add.* ubi; spondeorum *Pb 7. ϱ*2. 3;* spondeo *R 1;* eorum *ϱ 3;* ipsorum *Pa 2.* s) in *add. ϱ*2.* t) tenere *Pa 1. Pb, sed corr. Pb 7.* u) *ita ϱ. ϱ*;* quos (*om.* si) *P;* quos si *R 1* — *Pb 7 m. 2 add.* ne. v) *in* anathemate *corr. Pb 7.* w) fincte *R 1. ϱ*2. 3, sed corr. ϱ*2.* x) suscipiantur *R 1.* y) tenuissem *R 1.* z) modis *ϱ*2. 3.* a) te *Pa 1. Pb 2; om.* de, *m. post. suppl.* te *Pb 1;* tibi *Pa 2.* b) sic *Pb 1. 2. Pa 1.* c) aliquid *Pa. Pb 1.* d) fastigium *P.* e) enim *Pa 2.* f) unus *R 1.* g) eius *add. Pb 1. Pa 2,* enim *Pb 2.* h) et quod *Pb 1. 2;* et quid *Pa 1;* quicquid *Pa 2.* i) esset in c. ligatum vel solutum *P.* k) supra *Pb 1. Pa 2.* l) ambulabat *P.* m) eius *add. Pa 2.* n) vero *Pa. R 1;* vero verbo *ϱ 3.* o) orationes *R 1.* p) ex *om. Pa 2.* q) ac *Pb 2.* r) suscepisset *Pa 2.* s) donarum *Pa 2.* t) quondam *Pa 2.* u) et *add. R 1.* v) reptiliae *Pa 1. Pb, sed corr. Pb 1.* w) videret *Pa 2.* x) ad *add. Pa 2* — venerunt *ϱ 3.* y) praeciperat *Pb. Pa 1, sed in* praeceperat *corr. Pb 1.* z) *corr. ex* baptismatis *Pb 1.* a) gentibus *P.* b) auderetur *ϱ*2. 3, sed corr. ϱ*2.*

mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione[c] placavit[d] atque in causa reprehen- Act. 11, 12. sionis suae[e] etiam testes exhibuit[f] dicens: 'Venerunt autem mecum[g] et sex fratres isti'. Si igitur[h] et[i] pastor ecclesiae apostolorum princeps signa et miracula singulariter faciens non dedignatus est in causa reprehensionis suae rationem humiliter reddere, quanto magis nos peccatores, cum de re aliqua reprehendimur[k], reprehensores nostros ratione humili placare[l] debemus?

Ad me etenim, sicut nostis, cum apud vestigia dominorum in regia urbe demorarer, multi ex eis venire consueverant[m], qui de praedictis capitulis accusabantur. Sed teste conscientia fateor, numquam in eis aliquid erroris, aliquid pravitatis[n], aliquid de his quae contra cor[o] dicebantur inveni; unde et eos[p] opinione contempta familiariter[q] suscipere[r] et magis ab insequentibus defendere curabam. Dicebatur[s] namque contra eos, quia sub optentu religionis coniugia solverent et quia[t] dicerent, quod baptisma peccata penitus non auferret et, si de iniquitatibus suis quis[u] paenitentiam in[v] triennium ageret, postmodum ei[w] perverse vivere liceret[x], et quia, si compulsi aliquid de quibus reprehendebantur[y] anathematizarent[z], se dicerent[a] anathematis[b] vinculo nullo modo[c] teneri. Et si sunt qui certissime talia sentiunt vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est, eosque[d] et ego[e] et omnes catholici episcopi atque universa ecclesia[f] anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt[g], contraria loquuntur[h]. Si enim dicunt religionis causa coniugia debere dissolvi, sciendum est, quia, etsi[i] hoc lex humana con- Matth. 19, 6. cessit[k] [4], lex tamen divina prohibuit. Per se enim[l] veritas dicit[m]: 'Quae[n] Deus[o] iunxit[p], Ibid. v. 9. homo non separet'[q]. Quae[r] etiam ait: 'Non licet dimittere uxorem, excepta[s] causa fornicationis'. Quis ergo huic caelesti legis latori[t] contradicat? Scimus, quia scriptum Genes. 2, 24. est: 'Erunt duo in carne una'. Si igitur vir et uxor una caro sunt et religionis causa vir dimittit[u] uxorem vel mulier virum in hoc mundo remanentem vel fortasse ad inlicita[v] migrantem[w], quae est[x] ista[y] conversatio[z], in qua una eademque caro et ex parte transiit[a] ad continentiam[b] et ex parte remanet[c] in pollutione? Si vero utrisque conveniat[d] continentem vitam ducere[e], hoc[f] quis[g] audeat accusare, quando certum est, quia omnipotens Deus, qui minora concessit, maiora non prohibuit? Et multos sanctorum novimus cum suis coniugibus et prius continentem vitam duxisse et postmodum ad sanctae ecclesiae regimina migrasse. Duobus etenim modis sancti viri[h] etiam a licitis abstinere solent, aliquando ut[i] merita[k] sibi apud omnipotentem[l] Deum augeant, aliquando vero ut anteactae[m] vitae culpas detergant[n]. Tres etenim[o] pueri in regis Babylonici[p] obsequio deducti legumina ad vescendum[q] petentes[r] cibis[s] regiis[t] uti[u]

c) rat. eos *Pa 2.* d) placuit *Pa 1. Pb 1, sed corr. Pb 1.* e) suos *R 1.* f) adhibuit *P.* g) *om.* mecum *Pa 2.* h) ergo *Pb 1.* i) et *om. R 1. ϱ. ϱ*.* k) deprehendimur *Pb 1. Pa 1.* l) placere *Pa 1.* m) *ex* consuerant *corr. Pb 2.* n) aliquid pravitatis aliquid erroris *P.* o) *hoc verb. om. Pa 2. ϱ*2. ϱ 3.* p) de hos *pro* et eos *R 1.* q) familiam tuam *R 1.* r) *ex* suscipe *corr.* suscepi *Pb 7.* s) *ex* dicebat *corr.* decebat *R 1.* t) qui *Pb 7.* u) qui *R 1.* v) intra *ϱ*2.* w) ei *om. P;* eius *R 1.* x) liceat *ϱ 3.* y) depreh. *Pb 1;* reprehendantur *ϱ*2.* z) anathematizari *Pa 2;* anathematizaret *Pb 1.2, sed in* anathematizarent *corr. Pb 1;* anathematizare *cet.* a) dicere *R 1.* b) anathematizatis *ϱ*2.3, sed corr. ϱ*2.* c) modi *Pa 2.* d) eos quia *ϱ*2.* e) *om.* et ego *Pa 2,* et *ϱ 3.* f) universę ecclesię *ϱ 3.* g) et *add. Pa. Pb 2.* h) loquitur *R 1. Pa 1; in marg. rubro:* de non dissolvendis coniugiis *R 1.* i) si *Pa 2.* k) consensit *Pa 2.* l) etenim *R 1.* m) dixit *ϱ*2.* n) quod *P.* o) dominus *Pa 1.* p) *ex* coniunxit *corr. Pb 1.2.* q) *ex* seperat *corr.* seperet *Pb 1.* r) qui *ϱ 3.* s) excepto *Pa 2.* t) celestis l. latoris (*in* latori *corr.*) *R 1.* u) dimitti *Pa.* v) inlicitam *Pb. Pa 1;* indita *Pa 2.* w) debet *add. Pa 2.* x) est *om. ϱ*2.* y) ita *ϱ 3.* z) conversio *ϱ. ϱ*2.3.* a) transit *R 1. ϱ. ϱ*2.3.* b) in continentia *Pa 2.* c) manet *R 1.* d) ut *add. Pb. Pa 1.* e) duceret *Pb 1.* f) hos *Pa.* g) quisque *ϱ 3.* h) veri *Pa 1.* i) ut aliq. *Pa 2.* k) meritum *P.* l) omnip. *om. Pa 2.* m) actae (*om.* ante) *ϱ 3.* n) *ex* detergeant *corr. R 1.* o) enim *Pa 2.* p) babilonici *Pb 1. ϱ 3;* babillonici *Pa 1.* q) *ex* escendum *corr. R 1.* r) penitentes *Pa 1.* s) cibos *Pa 2;* civis *R 1.* t) regis *Pb 2. R 1. ϱ*2.* u) ut *Pa 1; om. hoc verb. Pa 2.*

4) *Recte Gussanv. affert C. I. V, 17 et Nov. Iust. 22 (c. 3 ss.); 123 c. 40.*

noluerunt, non quia culpa esset, si ea quae Deus creaverat[v] ederent[5]. Noluerunt ergo ea sumere[w] quae licebant[x], ut per continentiam virtus excresceret. David vero, qui alienam coniugem tulerat et valde pro sua culpa fuerat flagellatus[y], aquam bibere longe[z] post de Bethlemitica[a] cisterna voluit. Quam cum eius fortissimi milites detulissent[b], bibere recusavit eamque fundendo Domino libavit[c]. Licebat enim ei bibere, si voluisset[d], sed quia[e] inlicita se[f] fecisse meminerat, laudabiliter et a licitis abstinebat. Et qui prius[g] pro culpa sua morientium militum sanguinem fundi[h,i] non timuit, postmodum si aquam biberet, etiam viventium militum se[i,k] sanguinem fudisse[l] iudicavit dicens: 'Num[m] sanguinem hominum istorum qui profecti[n] sunt et[o] animarum periculum 1. Paral. 11, 19. bibam?' Proinde cum boni[p] coniuges aut[q] meritum augere desiderant aut anteactae[r] vitae culpas delere, ut se ad continentiam astringant et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam[s] vir appetit uxor non sequitur aut quam uxor appetit vir[t] recusat dividi coniugium non licet, quia scriptum est: 'Mulier sui corporis potestatem 1. Cor. 7, 4. non habet[u], sed[v] vir; et[w] vir sui corporis potestatem non habet[v], sed mulier[w]'.

Si[x] qui sunt vero[y], qui dicunt peccata in baptismate superficie tenus dimitti, quid est hac praedicatione infidelius, in qua ipsum fidei sacramentum festinant solvere? in quo principaliter ad caelestis munditiae mysterium anima ligatur[z], ut absoluta radicitus a peccatis omnibus soli illi inhaereat[a], de quo propheta ait[b]: 'Mihi autem adhaerere Psal. 72, 28. Deo bonum est'. Certe enim[c] maris rubri[d] transitus figura sancti baptismatis[e] fuit, in quo hostes a tergo sunt mortui, sed alii contra faciem in heremo[f] inventi[g]. Sic[h] quippe omnes[i], qui in sancto baptismate tinguntur[k], eorum peccata praeterita omnia[l] laxantur, quia eis velut Aegyptii[m] hostes a tergo moriuntur. Sed in heremo alios hostes invenimus, quia[n], dum in hac vita vivimus[n], priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multae nos temptationes[o] fatigant[p] et ad terram[q] viventium tendentibus iter intercludere[r] festinant[s]. Qui ergo dicit peccata in baptismate[t] funditus non dimitti, dicat in mari rubro Aegyptios[u] non veraciter mortuos. Si autem fatetur Aegyptios[u] veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismate funditus mori, quia nimirum plus valet in absolutione nostra veritas, quam umbra veritatis[v]. In evangelio Dominus dicit: 'Qui lotus[w] est, non indiget, ut lavet, sed est mundus totus'. Si igitur peccata Ioh. 13, 10. in baptismate funditus minime[x] dimittuntur, quo modo is qui lotus[w] est mundus est totus? Totus enim mundus dici[y] non potest, cui de peccato[z] aliquid remansit. Sed nemo resistit voci veritatis: 'Qui lotus[w] est, mundus est totus'. Nihil[a] ergo ei[b] de peccati[c] sui contagio[d] remanet, quem totum fatetur mundum ipse, qui redemit[e].

v) creavit *Pa2.* w) sed ea sumere nol. *Pa2.* x) *ex* dicebant *corr.* decebant *R1;* licebat *Pa2.* y) flagellandus *Pa2.* z) longe *om. Pa2.* a) *ex* betlehemitici *corr.* betlehemitica *R1.* b) detulisset *R1.* c) *ex* libuit *corr. 2 Pa1.* d) vellet *Pa2.* e) qui *Pa. Pb2. ϱ3;* quia *cet.* f) se *m. post Pb1.* g) prius *om. P.* h) fundi sang. *ϱ*2* — fundi *in* fundere *corr. Pb1.* i) *verba* fundi *usque* se *om. R1.* k) *om.* se *Pa1,* se sanguinem *Pa2.* l) fundisse *Pa1. Pb2* m) nam *Pa1.* n) perfecti *Pa1.* o) ad *Pa.* p) bone *Pa2.* q) at *Pa1.* r) anteacta *Pb. Pa1, sed corr. Pb1.* s) quia *Pb7.* t) vir *om. ϱ*2.3.* u) habeat *Pa2.* v) *verba* sed *usque* habet *om. Pa1.* w) *pro verbis* et *usque* mulier *haec exhibet Pa2:* Similiter et mulier de viri corpore — similiter et *etiam ϱ3.* x) sic *R1.* y) vero sunt *P.* z) *lacunam 20 fere litt. exhibet et* anima ligatur *om. R1.* a) inerat *R1;* inheret *ϱ*2.* b) *pro* propheta ait: scriptum est *Pb. Pa1,* dicitur *Pa2.* c) enim *om. P.* d) rubri maris *P.* e) baptismati *ϱ*2.* f) sunt, *ut videtur, add. Pa1.* g) *ex* invento *corr. Pb1.* h) si *Pa1;* sed *Pa2.* i) omnium quippe *Pa2.* k) tinguitur *Pa1.* l) omnia *om. Pa2.* m) Aegipti *Pa1;* Egypti *Pb1;* Aegypti *Pb2.* n) *verba* quia *usque* vivimus *om. Pa.* o) temptatione *ϱ*2.* p) *ex* fatigent *corr. Pb7;* fatigante (*om.* et) *R1.* q) terra *R1. Pa1.* r) intercl. iter *Pa2.* s) *ex* festinat *corr. R1.* t) baptismatis (*om.* in) *R1.* u) Aegiptios *Pa1.* v) veritas *ϱ3.* w) locutus *Pa1.* x) non *Pa2.* y) dici mundus *Pa2.* z) *in* peccati *corr.* (*om.* de) *Pb1.* a) nil *R1. ϱ3.* b) ei *om. R1. ϱ. ϱ*.* c) peccatis *R1.* d) contagione *P.* e) redimit *Pa1.*

5) *Cf. Dan.* 1.

Si qui[f] autem sunt[g], qui dicunt, quia[h] de peccato quolibet triennio[i] paenitentia
agenda est et post[i] triennium in voluptatibus vivendum, isti[k] adhuc nec praedicamenta[l]
verae fidei nec sacrae scripturae praecepta cognoverunt[m]. Contra hos praedicator
Gal. 6, 8. egregius Paulus dicit: 'Qui[n] seminat in carne sua, de carne metet corruptionem'. Contra
Rom. 8, 8. hos[o] iterum dicit: 'Qui in carne sunt, Deo placere non possunt'. Ubi discipulis sub-
Ibid. v. 9. iungit: 'Vos autem non estis in carne, sed in spiritu'. Hi quippe in carne sunt, qui in
1. Cor. 15, 50. carnalibus[p] voluptatibus vivunt. Contra hos[q] dicitur: 'Neque corruptio incorruptionem[r]
possidebit'. Si autem dicunt pauci temporis paenitentiam contra peccatum debere suffi-
cere, ut iterum liceat ad peccatum redire, recte eos[s] pastoris[t] primi sententia percutit,
2. Petr. 2, 22. qui ait[u]: 'Contigit[v] illis illud veri proverbii: canis reversus ad suum vomitum et sus[w]
lota in volutabro luti'. Magna est enim contra peccatum virtus paenitentiae, sed si
Matth. 10, 22 et 24, 13. quis in eadem paenitentia perseveret[x]. Nam scriptum est: 'Qui[y] perseveraverit usque
Eccl. 34, 30. in finem, hic salvus erit'. Hinc scriptum est[y]: 'Qui baptizatur a mortuo et iterum tangit eum, quid proficit lavatio[z] illius?' Mortuum quippe est omne opus perversum, quod pertrahit ad mortem, quod vita[a] iustitiae non vivit. Baptizatur ergo[b] a mortuo et iterum tangit eum, qui prava opera, quae se egisse meminit, deplorat, sed in eisdem se iterum post lacrimas implicat. Anima itaque quaelibet eiusdem mortui lavatione non proficit, qui[c] hoc iterum faciendo quod planxit nec per lamenta paenitentiae[d] ad rectitudinem iustitiae[e] exsurgit. Paenitentiam enim vere[f] agere est commissa plangere, sed iterum plangenda declinare.

Si qui vero sunt, qui dicunt, quia compulsus quispiam[g] necessitate, si anathematizaverit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt, quia[h] Christiani non sunt, quia[i] ligamenta sanctae ecclesiae vanis se aestimant conatibus solvere ac[k] per hoc[l] nec[m] absolutionem[n] sanctae ecclesiae, quam praestat fidelibus, veram putant, si ligaturas[o] eius valere non[p] existimant[q]. Contra quos diutius[r] disputandum non est, quia per omnia despiciendi[s] et anathematizandi sunt, ut[t], unde se[u] fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur[v].

Si qui sunt igitur, qui sub nomine christiano haec quae praediximus errorum capitula aut praedicare audent[w] aut taciti[x] apud[y] semetipsos tenere, hos[z] procul dubio et anathematizavimus et anathematizamus[a]. Ex omnibus tamen capitulis in eis[b], sicut praedixi, qui ad me in regia urbe venire consueverant[c], nullum omnino errorem cuiuslibet praedicti[d] capituli agnovi, sed[e] neque fuisse existimo[e]. Nam si fuisset, agnovissem[f]. Quia vero[g] sunt multi fidelium, qui imperito[h] zelo succenduntur[i], et saepe, dum quosdam quasi hereticos insequuntur, hereses[k] faciunt, eorum infirmitati consulendum est et, sicut praedixi, ratione ac mansuetudine sunt placandi[l]. Illis quippe sunt similes, de

f) si quis *R 1;* sunt (*pro* si qui) *Pa 2.* g) sunt *om. P.* h) quia *om. Pa. Pb 2.* i) *verba* triennio *usque* post *om. Pa 2.* k) *add.* autem *R 1.* l) predicamento *R 1.* m) agnoverunt *R 1.* n) que *Pb 1.* o) igitur *add.* ϱ *3.* p) carnibus *Pb 1.* q) *om.* hos *R 1.* r) incoruptelam *P.* s) hos *P.* t) pastoris *om.* ϱ**2. 3.* u) dicit *Pa 2.* v) contingit *P.* w) sues *R 1. Pb 1. 2. Pa 2, sed corr. Pb 2. Pa 2.* x) perseverat *Pa 2.* ϱ *3.* y) *verba* qui *usque* est *om. Pa 2.* z) labatione *Pa 1.* a) vitae *R 1;* vitam *Pa 1.* b) baptizatus autem *R 1.* c) *in* quę *corr. Pb 1; om. hoc verb.* ϱ *3.* d) per lam. paen. *om.* ϱ**2. 3.* e) iustitia *Pa 2.* f) vera *in* veram *corr. Pb 1.* g) *corr. ex* quippiam *R 1.* h) qui *Pb 1.* i) qui ϱ *3.* k) hac *R 1. Pb 2;* haec *in* et *corr. Pb 1.* l) hanc per *Pa 1.* m) ne ϱ**2.* n) absolutione *Pa 1. Pb. R 1, sed corr. Pb 1.* o) ligaturus *Pa 1. Pb, sed corr. Pb 1.* p) valerent (*om.* non) *R 1.* q) aestimant *P.* r) diu *Pa 2.* s) disp. *Pb, sed corr. Pb 1* — desp. per omnia ϱ**2. 3.* ϱ *3.* t) et *Pa. Pb 2.* u) se *om. Pa 2.* v) *corr. in* ligantur (*ita Pa 2*) *Pb 1.* w) aut dent *Pa 2.* x) tacita *R 1.* y) *om.* apud *Pa 2.* z) hos *om. Pa 2.* a) et anathematizamus et anamazamus *Pa 1;* et a. et anathematizavimus (*in* anathematizabimus *corr.*) *R 1;* et anathematizamus et anathematizamus *Pb 2. 7;* anathematizamus (*om. cet.*) *Pb 1. Pa 2.* b) meis (*pro* in eis) *Pb 1.* c) cons. venire *Pb 7* — *ex* consueverat *corr.* consueverant *R 1.* d) praedicatio *Pa 1. Pb 2. 7, sed corr. Pb 7;* predicati *Pb 1;* predicatione *Pa 2.* e) *verba* sed *usque* existimo *om. Pa 2.* f) cognovissem *Pb 1.* g) veri ϱ *3.* h) imperato ϱ**2. 3, sed corr.* ϱ**2;* in preterito ϱ *3;* inperitiae *Pa 2.* i) succeduntur *R 1.* k) heres *Pb. Pa 1, sed corr. Pb 1. 7;* heredes *Pa 2.* l) *ex* placanda *corr. Pb 1.*

quibus scriptum est: 'Testimonium perhibeo[m] illis, quod aemulationem Dei habent, sed Rom. 10, 2.
non secundum scientiam'. Vestra itaque excellentia, quae in lectione, in lacrimis atque in[n] elemosinis incessabiliter vivit, eorum, sicut petii[o], imperitiam placare[p] mansuetis exhortationibus ac responsionibus debet, ut non solum de semetipsa, sed etiam de illis gloriam[q] aeternae retributionis[r] inveniat. Haec me vobis dicere nimius amor suasit, quia et in vestra laetitia me crescere et in vestra tristitia me existimo minorari. Omnipotens Deus[s] gratia vos caelesti[t] custodiat et salva domni[u] nostri pietate et[v] piissimae domnae[w] tranquillitate pro parvulorum dominorum[x] nutrimento vitam vestram longius extendat.

XI, 28.

Gregorius I. papa Isacii, episcopi Hierosolymitani, fidem per litteras expositam laudat. Gaudet de orthodoxia imperatoris, cuius temporibus ora haereticorum conticescant. Monet de tollenda simonia et de componendis iurgiis, quae cum ea ecclesia, quae Nea dicitur, saepe in Hierosolymitana urbe nascantur. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 179; ϱ: cap. 178.
Edd. M: Lib. XI. ep. 46; G: Lib. IX. ep. 40. — Iaffé Reg. 1818 (1396).

GREGORIUS ISACIO EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

Servata veritate historiae quid est aliud, quod diluvii tempore humanum genus extra arcam moritur, ad vitam vero in arca servatur, nisi hoc, quod aperte nunc cernimus, quia infideles quosque[a] extra ecclesiam[b] peccati sui[c] unda peremit[d] et fideles suos in fide atque[e] caritate sanctae ecclesiae unitas quasi arcae compago custodit? Quae arca videlicet de imputribilibus[f] lignis compingitur[g], quia de animabus fortibus atque in bono suo perseverantibus aedificatur; et cum a saeculari vita unusquisque convertitur, quasi adhuc ligna de montibus succiduntur; cum vero ad sanctae ecclesiae ordinem ad aliorum custodiam deducitur[h], quasi de excisis atque compositis lignis ad servandam vitam hominum arca aedificatur. Quae profecto arca cessante diluvio in monte requievit, quia huius vitae corruptione cessante, cum malorum operum fluctus transierint[i], in caelesti patria sancta ecclesia velut in excelso monte requiescit. In huius itaque arcae aedificationem vos currere relecta[k] fraternitatis vestrae epistola[l] rectae fidei compage gaudemus magnasque omnipotenti Deo gratias solvimus, qui et inmutatis gregis sui pastoribus fidem, quam semel sanctis patribus tradidit, etiam post eos inmutabilem[m]
custodit. Praedicator autem egregius dicit: 'Fundamentum[n] aliud nemo potest ponere 1. Cor. 3, 11.
praeter id quod positum est, quod[o] est Christus Iesus'. Quisquis igitur cum dilectione Dei et proximi fidei, quae[p] in Christo est, firmitatem tenet, eundem Iesum Christum

m) de *add. P.* n) in *om. ϱ*2.* o) peti *Pa 2. ϱ*2;* petit *R 1.* p) placere *Pa. R 1.* q) gloriae *Pb. Pa 1.* r) *in* retributiones *corr. Pb 7.* s) omnipotentis dei *Pa 2.* t) gratias vos celestis *Pa 1;* g. caelestis vos *Pa 2.* u) domini *Pb 2. ϱ 3.* v) et *om. Pa 2. Pb 2.* w) domine *Pb 2. 7. ϱ* 2. ϱ 3; in* piissima dña *corr. et* cum *suprascr. Pb 1.* x) dominorum *bis, sed secundum erad. Pb 2.*

XI, 28 in titulo: Ysacio *R 1;* Isacio *ϱ*;* Isatio *ϱ.* — Hierusolimitano *R 1. ϱ*;* Hierosolimitano *ϱ.* a) quoque *R 1.* b) ecłę *R 1.* c) peccatis suis *R 1;* peccatis sui *ϱ* 1.* d) *ita ϱ* 1. ϱ 3;* pereremit *R 1;* perimit *ϱ 1. ϱ* 2. 3.* e) in *add. ϱ*.* f) inputrebilibusque *ϱ* 2. 3, sed* que *erad. ϱ* 2.* g) tingitur *ϱ* 2.* h) ducitur *R 1.* i) *ex* transierim *corr. R 1.* k) relicta *R 1. ϱ* 1* — vrā *hic add. R 1.* l) ep. vrae *ϱ* 1.* m) immutabile *R 1.* n) autem *add. ϱ 3.* o) qui *ϱ*. ϱ 3.* p) fideque *R 1;* fide que *in* fidei que *corr. ϱ 1.*

XI, 28. Isacius Amo successit, de quo cf. ep. VII, 29 n. 4, et sedit inde ab indictione IV. (Theophan. a. 6093) usque ad ind. XII (Chron. Pasch. p. 699 B).

Dei et hominis filium[q] a patre posuit fundamentum. Sperandum ergo est, quia, ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequatur aedificium. Ipsa[r] quoque Ioh. 10, 1 s. per se veritas dicit: 'Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem[s] intrat per ostium, pastor est ovium'. Quae[t] paulo post[u] subicit dicens: 'Ego sum ostium'. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum[v] ingreditur, qui de eodem creatore ac redemptore humani generis vera sentit et[w] praedicat, praedicata[x] custodit, culmen regiminis ad officium portandi oneris[y] suscipit[z], non ad appetitum gloriae transitorii[a] honoris, curae quoque suscepti ovilis sollerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanient aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum persuadentes devastent. Sed in his omnibus[b] ipse nos instruat, qui propter nos homo factus est[1]. Qui dignatus est fieri quod fecit, ipse et infirmitati meae et tuae caritati spiritum[c] sui amoris infundat atque in omni sollicitudine et custodia circumspectionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad[d] sacros ordines rectae fidei viri perducuntur[e], eidem[f] omnipotenti Deo gratiae sine cessatione solvendae[g] erunt[h], et pro vita piissimi et christianissimi domni nostri imperatoris et tranquillissima eius coniuge[i] et mansuetissima subole semper orandum est, quorum temporibus hereticorum ora conticescunt[k], quia, etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen imperatoris tempore prava quae sentiunt eloqui non praesumunt, ita ut aperte videamus impleri quod scriptum est: Ps. 32, 7. 'Congregans sicut in utre aquas maris'. Aqua enim maris sicut in utre[l] congregata est, quia amara hereticorum scientia, quicquid hodie pravum sentit, in pectore[m] comprimit et aperte dicere non praesumit. Tua vero fraternitas rectam per omnia fidem protulit[n], spiritaliter edocta[o] quae quaerenda erant suptiliter enarravit[2]. Fides itaque vestra fides est nostra[p]. Ea tenemus[q] quae dicitis, ea dicimus quae tenetis.

Quia vero[r] pervenit ad nos in Orientis ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex praemiorum datione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Domino offerat, ut a[s] subiectis sibi ecclesiis errorem simoniacae hereseos compescat. Nam ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hos[t] non merito, sed praemio provehuntur? Scimus autem, quanta hanc animadversione apostolorum princeps insecutus est, qui primam damnationis sententiam contra Act. 8, 20. Symonem protulit dicens: 'Pecunia tua tecum sit in perditione, quia[u] donum Dei existimasti pecunia possideri'. Ipse quoque creator ac redemptor humani generis[v] dominus Deus[w] noster, cum flagellum de resticulis fecisset, de templo cathedras vendentium columbas evertit. Quid est enim aliud in templo[x] columbas vendere, nisi in sancta ecclesia eam per quam spiritus sanctus[y] datur ad pretium manus impositionem dare? Sed cathedrae[z] vendentium columbas eversae sunt, quia talium[a] sacerdotium in sacerdotio non deputatur[b] [3].

q) apud se *add.* ϱ*. r) ibi ϱ *1.* s) autem *om.* ϱ *1.* t) cumque (*om.* ovium) *R 1.* u) quod *R 1.* v) per Christum *om. R 1.* w) et *in* ea *corr.* ϱ *1.* x) predicta *R 1.* y) honeris *R 1;* onoris *in* oneris *corr.* ϱ *1;* honoris ϱ* *1.* z) suscepit ϱ *1.* ϱ* *1.* a) transitoriis *R 1.* b) in homnibus ϱ* *1.* c) caritatis sps *R 1.* d) ad *om. R 1.* e) producuntur ϱ*. ϱ *3.* f) ei ϱ* *1;* eidem *in* idem *corr.* ϱ* *2.* g) solvenda *R 1.* h) *ita R 1.* ϱ *1;* sunt ϱ*. ϱ *3.* i) tranquillissimę eius coniugi *R 1.* k) conticess ϱ* *1.* l) *ex* tre *corr.* ϱ *1.* m) *in* peccatorem *corr.* ϱ *3.* n) pertulit ϱ *1.* o) et octa *R 1.* p) ura ϱ* *1.* q) tenus *R 1.* r) ergo ϱ *1.* s) a *om. R 1.* t) *ita scr. edd.;* qui ad hoc *R 1 et ex* qui a hoc *corr.* ϱ *1;* qui *(om. cet.)* ϱ* *1. 2.* ϱ *3 (sed in* ϱ* *2 post* qui *ras. 1 litt.);* quia ϱ* *3.* u) qui ϱ *1.* v) gen. hum. ϱ. w) deus *om. R 1.* x) in templo *om.* ϱ *3.* y) scs sps ϱ. z) cathedras ϱ* *1.* a) tale ϱ* *1.* b) putatur *R 1.*

1) Similia occurrunt in f. Diurni 46. 2) Cf. Diurn. f. 46. 3) Similia occurrunt in f. Diurni 46. Cf. ep. V, 58 p. 369 n. 4.

Praeterea pervenit ad me, quia cum ea ecclesia quae Nea[c] dicitur saepe in Hierosolymorum[d] urbe vestrae ecclesiae iurgia nascuntur[4]. Unde sanctitas vestra debet sollicite cuncta[e] pensare et quaedam mansuete corrigere, quaedam vero quae corrigi nequeunt aequanimiter tolerare. Aperte etenim[f] videmus quod per psalmistae vocem a[g] sancta ecclesia dicitur[h]: 'Supra dorsum[i] meum fabricaverunt peccatores'. In[k] dorso Ps. 128, 3. quippe onera[l] portantur; supra dorsum ergo nostrum peccatores[k] fabricant, quando eos quos corrigere non possumus patiendo[m] portamus. Navis etenim gubernator cum adversari sibi ventum considerat, quosdam fluctus directo clavo exuperat, quosdam vero, quos superari non posse praevidet[n], inflexo cursu prudenter declinat. Sic itaque sanctitas vestra quaedam compescendo, quaedam[o] tolerando mitiget[p], ut in sancta Hierosolymorum[q] ecclesia pacem cohabitantium per omnia conservet. Scriptum namque est: 'Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum'. Heb. 12, 14. In rixa etenim mentis[r] ipsum lumen clauditur bonae intentionis. Unde psalmista ait: 'Turbatus est prae ira oculus meus'. Et quid iam in nobis[s] boni operis remanet, si Ps. 6, 7. pacem ex corde perdimus, sine[t] qua videre Dominum non valemus? Vos itaque ita agite, ut de his quoque qui per iurgium perire poterant mercedis vestrae lucra colligatis. Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia caelesti custodiat et de his[u] qui sibi commissi sunt fructum multiplicem ac mensuram superaffluentem ad aeterna gaudia reportare concedat.

XI, 29.

Gregorius I. papa Anatolio, diacono Constantinopolitano, mandat, significet imperatori, se ad consilium deponendi Iohannis, episcopi Primae Iustinianae, non posse accedere; episcopo enim aegrotanti, nisi ultro se abdicet, succedi per canones non licere. Curet, ut dispensator talis instituatur, qui custodiam civitatis non neglegat.

601, Febr.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 180; ϱ: cap. 179.
Edd. M: Lib. XI. ep. 47; G: Lib. IX. ep. 41. — Iaffé Reg. 1819 (1397).

GREGORIUS ANATOLIO DIACONO CONSTANTINOPOLIM.

Scripsit[a] mihi tua dilectio[b] piissimum domnum nostrum reverentissimo fratri meo Iohanni Primae Iustinianae episcopo[c 1] pro aegritudine capitis quam patitur praecipere succedi[d], ne fortasse, dum episcopi iura eadem civitas[e] non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et quidem nusquam canones praecipiunt, ut pro aegritudine episcopo succedatur, et omnino iniustum est, ut, si molestia corporis inruit, honore suo privetur

c) *erad. 6 fere litteras et* quae nea *om. R 1;* quae nea *ϱ 1. ϱ* 1.2, sed in* quae enea *corr. ϱ* 2;* quae enea *ϱ* 3. ϱ 3.* d) Hierusolim. *R 1. ϱ* 2.3;* Hierosolym. *ϱ 1;* Hierosolim. *ϱ 3;* Hierusłmorum *ϱ* 1.* e) cure nota *R 1.* f) *ita R 1. ϱ 1;* enim *cet.* g) a *om. ϱ* 2.3.* h) *in* dicit *corr. ϱ* 2.* i) *ex* diversum *corr. ϱ* 1.* k) *verba* in *usque* peccatores *om. ϱ* 1.* l) onora *ϱ 1.* m) patienter, *add. in marg.* vel do *ϱ* 2.3.* n) provide *ϱ 1.* o) comp. quaedam *om. R 1.* p) mitigetur *R 1. ϱ 1.* q) Hierusolim. *R 1. ϱ* 2.3;* Hierosolym. *ϱ 1;* Hierosolim. *ϱ 3;* Hierłim. *ϱ* 1.* r) multis *ϱ 3.* s) bonis *ϱ 1.* t) ne *R 1.* u) hi *R 1.*

XI, 29 in titulo: Anatholio *ϱ*. Matrit. A 151.* Constantinopolitano *ϱ 3. ϱ* 2.3;* Constantinop̄ *ϱ 1. ϱ* 1.4;* Constantino ep̄o *R 1;* Constantinopolim *Matr.* a) scriptis *ϱ 3.* b) innotuit *add. ϱ 3.* c) reverentissimum frēm meum Iohem P. I. ep̄um *Matr.* d) successorem *Matr.* e) civitis *ϱ* 1.*

4) De iisdem iurgiis agitur in ep. VII, 29.

XI, 29. De Anatolio apocrisiario cf. ep. VII, 27 n. 6. An haec epistula ad eum pervenerit, ignoramus; nam iam m. Ianuario sequentis indictionis Gregorius eum mortuum esse novit: cf. ep. XII, 6. 1) De Iohanne cf. ep. V, 10 n. 1 et III, 6 n. Depositus non esse videtur: cf. ep. XII, 10.

aegrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex eius depositione veniat. Sed suggerendum est, ut, si is qui est in regimine aegrotat[f], dispensator illi talis requiratur, qui possit[g] eius curam omnem agere et locum illius in regimine ecclesiae ipso non deposito ac[h] in custodia civitatis implere, ut neque Deus omnipotens offendatur[i] neque civitas inveniatur esse neglecta. Si vero isdem reverentissimus[k] Iohannes fortasse pro molestia sua petierit, ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo[l] petitionem scripto dante concedendum est[2]. Aliter autem nos id[m] facere pro omnipotentis Dei timore omni modo non valemus. Quod si hoc petere ille noluerit quod piissimo domno[n] placet[o], quicquid iubet[p] facere, in eius potestate est. Sicut novit[q], ipse provideat; nos tantum modo in depositione talis[r] viri[s] non faciat permisceri. Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur; si vero canonicum non est, in quantum[t] sine peccato nostro[u], portamus.

XI, 30.

Gregorius I. papa Hadriano, notario Panormitano, mandat, ut, qui in Urbici abbatis monachorum numerum invita coniuge Agathosa, latrice praesentium, ascitus sit, eum coniugi reddendum curet, cum divina lex non permittat utrolibet invito solvi posse coniugium. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 181; ϱ: cap. 180.
Edd. M: Lib. XI. ep. 50; G: Lib. IX. ep. 44. — Iaffé Reg. 1820 (1400).

GREGORIUS ADRIANO NOTARIO PANORMITANO.

Agathosa latrix[a] praesentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum[1]. Quod quia ad[b] eiusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientiae tuae praecipimus, ut diligenti inquisitione discutiat[c], ne forte cum eius voluntate conversus sit vel ipsa se mutare promiserit[d]. Et si hoc reppererit[e], et illum in monasterio permanere provideat[f] et hanc, sicut promisit, mutare compellat[g]. Si vero nihil horum[h] est[i] nec quoddam[k] fornicationis crimen, propter quod viro licet uxorem relinquere[l], praedictam mulierem[m] commisisse cognoveris, ne illius conversio uxori[n] relictae in saeculo fieri possit perditionis occasio, volumus, ut maritum suum[o] illi, vel si iam[p] tonsuratus est[q], reddere omni[r]

f) egrotus, *suprascr.* sit *R 1.* g) post *ϱ* 1.* h) hac *R 1; om. hoc verb. ϱ* 2.3;* hanc *Matr.;* conservare ac, *ut videtur, ϱ 3.* i) in obsequio episcopali *add. ϱ 3.* k) reverentissimum *Matr.* l) et *Matr.* m) ita *R 1.* n) *ita scr. Mommsen;* imperatori *edd.; hoc verb. om. codd.;* piissime *corr. in* piissimo *R 1;* piissimo non *Matr.;* piissimi non *ϱ*;* piissimo *et ras. ϱ 1.* o) conplacet *ϱ 3.* p) iuvet, *suprascr.* libet *R 1.* q) cognovit *ϱ 3.* r) *ex* tali *(ita ϱ* 1) corr. R 1.* s) viro *ϱ* 1.* t) possumus *(ita ϱ* 3) post. m. add. ϱ* 2.* u) est *add. ϱ 3;* nostro est (*pro* sine pecc. nostro) *Matr.*

XI, 30 in titulo: Adriano *R 1. ϱ* 2.3. Matr. A 151;* Hadriano *ϱ. ϱ* 1.4.* — Panormitano *R 1. R* 1;* Panormo *ϱ 1. ϱ*;* Panormi *ϱ 3; om. hoc verb. Matr.* — de monacho facto sine voluntate coniugis suę *add. rubro R 1.* a) Agathola solatrix *Matr.* b) *ex* de *corr. R 1.* c) discutias *R 1. Matr.* d) promiserat *Matr.* e) reppereris *Matr.* f) provideas *Matr.* g) mutari compelle *Matr.* h) nihilorum *ϱ* 1;* nil horum *R 1. ϱ 3.* i) fuerit *Matr.* k) vel quicquam *suprascr. ϱ 3.* l) dimittere *Matr.* m) praedicta mulier *Matr.* n) uxoris *R 1.* o) suum *om. Matr.* p) iam *om. R 1.* q) continuo *add. Matr.* r) omnino *ϱ.*

2) Cf. similem causam Castorii, ep. Ariminensis, de qua in ep. IX, 138 ss. agitur.

XI, 30. Haec et seq. ep. sine dubio una transmissae sunt. — De Hadriano vel Adriano cf. ep. IX, 110 n.; nescio an tunc temporis pro Fantino (cuius inter ep. IX, 198 et XIV, 4 mentio non fit) patrimonium Panormitanum rexerit; m. Dec. a. 602 vel Ian. a. 603 ei patrimonium mittitur (cf. ep. XIII, 22). *1) Cf. de hac causa ep. VI, 47 n. 1. 2.*

debeas excusatione[s] cessante, quia, etsi mundana[t] lex[2] praecipit conversionis[u] gratia utrolibet[v] invito[w] solvi[x] posse coniugium[y], divina haec[z] lex fieri non permittit. Nam excepta fornicationis causa virum uxorem dimittere[a] nulla ratione concedit, quia, postquam copulatione coniugii viri atque mulieris unum[b] corpus efficitur, non potest ex parte converti et ex parte in saeculo remanere.

XI, 31.

Gregorius I. papa universos episcopos Siciliae hortatur, ut adversus hostes in Siciliam descensuros litaniis bis in hebdomade agendis auxilium a Deo precentur.

601, Febr.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 182; ϱ: cap. 181.
Edd. M: Lib. XI. ep. 51; G: Lib. IX. ep. 45. — Iaffé Reg. 1821 (1401).

GREGORIUS UNIVERSIS EPISCOPIS SICILIAE CONSTITUTIS.

Super afflictiones et gemitus quos annosa hic continuatione de hostibus sustinemus maior nos metus excruciat, quod inimicos nostros omni adnisu ad Siciliae invasionem cognoscimus[a] festinare[1]. Sed ne[b] haec illis molientibus prosperitatem multitudo nostrorum praebeat peccatorum, toto nos corde ad redemptoris nostri remedia conferamus et quibus resistere virtute non possumus lacrimis obviemus. Nam quid vobis cavendum quidve sit vehementius formidandum, ex istius provinciae debetis desolatione colligere. Itaque hortor, fratres carissimi, ut omni ebdomada[c] quarta et sexta feria laetaniam inexcusabiliter indicatis[d] et contra barbaricae crudelitatis incursus supernae protectionis auxilium[e] imploretis. Sed ut ad[f] aures Dei viam precibus faciatis, vigilantius studendum est, ut voces actibus adiuventur: nam inanis fit oratio, ubi prava est actio[g]. Quia igitur quanto immane cernitis inminere periculum, tanto simul omnes in fletu debetis et gemitu[h] occupari; filios vestros a saeculari perversitate sacerdotali quam primum adhortatione compescite; discant iniusta contemnere et quae Deo placita sunt amare, ut illos possitis habere ad impetrandam[i] divinae misericordiae gratiam adiutores, ne, si[k] neglexeritis[l], actio eorum preces orationum[m] superet[n] et saevientis inimici, quod absit, gladius resecet, quos monentis verba non corrigunt. Deus autem noster[o] iustus et pius est et, sicut perseverantibus in pravitate[p] districtus, ita est conversis misericors. Ad ipsum ergo tota mente, ad ipsum contriti cordis eiulatione curramus, ab ipso ereptionis nostrae solacia postulemus. Qui quoniam benignus et mitis est, si nos a malis nostris emendatos et sua viderit mandata diligere, et hic nos potens est[q] ab hoste defendere et in[r] futuro aeterna nobis gaudia praeparare.

---

s) excusatio *Matr.* t) munda *Matr.* u) *hoc verb. in ras. ϱ 1. ϱ* 1;* conversationis *R 1. ϱ 3. Matr.* v) ut quolibet *R 1;* utrumlibet *Matr.; ex* virolibet *corr.* viro licet *ϱ* 1.* w) invota *ϱ 3.* x) non *add. Matr.* y) *ex* convivium *corr. ϱ* 2.* z) *in* hoc *corr. R 1; om. hoc verb. ϱ 1. Matr.* a) relinquere *ϱ 1. Matr.* b) *ex* mulieri suum *corr. R 1.*

XI, 31 in titulo: Syciliam *R 1* — constit. *R 1. ϱ*;* consist. *ϱ 1;* const. *ϱ 3.* a) *ita ϱ. *ϱ;* agnoscimus *R 1.* b) me *ϱ* 1.* c) ebdomade *ϱ 1. ϱ* 2. 3.* d) indicetis *ϱ* 1.* e) axilium *ϱ* 1.* f) ad *om., sed post. suprascr. R 1.* g) *ex* oratio *corr.* operatio *R 1.* h) *ita ϱ;* gemitus *cet., sed corr. ϱ* 2. 3.* i) impetrandum *ϱ*. ϱ 1.* k) utque (*pro* ne si) *ϱ* 1.* l) *ita ϱ 1;* sine glex ita *R 1;* si neglexit *ϱ 3. ϱ* 2. 3;* si neglēx *ϱ* 1.* m) orationem *ϱ 3.* n) superent *codd. n., sed corr. R 1.* o) ūr *ϱ* 1.* p) probitate *R 1;* provitate *ϱ 1;* improbitate *coni. Mommsen.* q) potest *ϱ 3.* r) in *suprascr. R 1.*

...rtio terminatae erant: *cf. ep. X, 16 (n. 2).*

XI, 32.

Gregorius I. papa Dono, episcopo Messanensi, praecipit, ut, quae inter ecclesiae eius actores Placidumque, virum magnificum, iudicata sint, impleat. *601, Febr.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 183; ρ: cap. 182.
Edd. M: Lib. XI. ep. 52; G: Lib. IX. ep. 46. — Iaffé Reg. 1822 (1402).

GREGORIUS DONO EPISCOPO MESSANENSI.

Nullus umquam[a] contentionibus[b] finis imponitur, si impleri ea quae iudicata[c] fuerint differantur. Filius itaque noster Placidus[d] vir magnificus[e] questus nobis est ea quae[f] inter eum et actores[g] ecclesiae vestrae[h] iudicio definita sunt fraternitatem vestram nolle complere. Quod si ita est, miramur, ut, dum quieti vestrae vos deceat[i] studere, contentionis vobis scrupulum reservetis. Proinde scriptis vos praesentibus adhortamur, ut suptiliter requirere debeatis et, si quid minus impletum est, si tamen nihil est, quod iuste possit obsistere, sine discordia compleatur, quatenus nec suprascriptus[k] magnificus vir se queratur[l] inrationabiliter fatigari nec vos contra ordinis vestri propositum videamini despexisse quod iustum est.

MENSE IUNIO INDICTIONE IIII.

XI, 33.

Gregorius I. papa Hadrianum notarium in coercendis incantatoribus et sortilegis pergere iubet. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 184; ρ: cap. 183.
Edd. M: Lib. XI. ep. 53; G: Lib. IX. ep. 47. — Iaffé Reg. 1823 (1403).

GREGORIUS ADRIANO NOTARIO.

Pervenit ad nos, quod quosdam incantatores atque sortilegos[1] fueris insecutus. Et omnino nobis sollicitudinem zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed[a] moleste tulimus, quod te dubitare, ne ab eis nobis contra experientiam tuam subripi potuisset, didicimus, dum quando[b] certus esse ac[c] scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis[d] proficere, non[e] ad culpam[d] ascribi. Et ideo studii tui sit sollicite quaerere et, quoscumque[f] huius modi Christi inimicos inveneris, ita districta ultione corrigere[g], ut et nos de experientia tua melius possimus habere iudicium et Deo te[h] nostro, quod maxime studendum est, valeas commendare[i].

XI, 32 in titulo: Messanensis *R1. ρ*. ρ3;* Mensanensis *ρ1.* a) inquam *ρ*. ρ3.* b) *ex* contentionis *corr.* contentioni *R1.* c) *ex* indicata *corr. R1.* d) Placitus *ρ*2.3.* e) uirū *ρ*2; ras. ante* questus *ρ*3; om. haec verba ρ1.* f) aeque *ρ*1.* g) auctores *R1.* h) dei *add. ρ*.* i) doceat *ρ*1.* k) s̄sti *ρ*1;* sunt *ρ1;* supradictus *ρ3.* l) sequeretur *ρ*1.*

Mense *cet. post titulum seq. ep. ponunt ρ*1.4* — III *ρ*.*

XI, 33 in titulo: Gladriano *ρ1;* Hadriano *ρ3* — natorio *R*1.* a) ot *R1.* b) quando *erad. ρ*2.* c) hanc *ρ*, sed* hanc scire *erad. ρ*2.* d) *verba* magis *usque* culpam *om. ρ*. ρ3.* e) *ita ρ1;* proficerent (*om.* non) *R1.* f) quodcumque *R1.* g) corrige *ρ*. ρ1.* h) de (*pro* deo te) *R1.* i) commodare *R*1.*

XI, 32. De Dono cf. ep. VI, 8 n.

XI, 33. De Hadriano cf. ep. IX, 110 n. XI, 30 n. 1) sortilogi *commemorantur etiam in ep. IX, 204 (n. 2).*

XI, 34.

Gregorius I. papa Desiderium, episcopum (Viennensem), grammaticam quibusdam exponere luget; de iis, quae petierit, concedendis se cogitaturum esse scribit, si, ut Candidus presbyter postea veniens retulit, saecularibus litteris eum iam non studere constiterit. Monachos cum Laurentio presbytero et Mellito abbate ad Augustinum episcopum euntes commendat. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 185; ϱ: cap. 184.
Edd. M: Lib. XI. ep. 54; G: Lib. IX. ep. 48. — Iaffé Reg. 1824 (1404).

GREGORIUS DESIDERIO EPISCOPO GALLIAE.

Cum multa[a] nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata, ita cordi nostro est nata laetitia, ut negare ea quae sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur[b] [1]. Sed post hoc pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus[2] ac sumus vehementius aspernati, ut ea quae prius dicta fuerant in gemitu et tristitia verteremus[c], quia in uno se ore cum Iovis[d] laudibus Christi laudes non capiunt. Et quam grave nefandumque sit episcopo[e] canere, quod nec laico religioso conveniat, ipse considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter[3] postmodum veniens hac de re suptiliter requisitus negaverit atque vos conatus fuerit excusare, de nostris tamen adhuc animis non recessit, quia quanto execrabile est hoc de sacerdote enarrari[f], tanto[g], utrum ita necne[h] sit, districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde si[i] post hoc evidenter haec quae[k] ad nos perlata sunt[l] falsa esse claruerint[m] neque vos nugis et[n] saecularibus litteris studere constiterit, et Deo nostro gratias agimus[o], qui cor vestrum maculari blasfemis nefandorum laudibus non permisit, et de[p] concedendis quae poscitis[q] securi iam et sine aliqua dubitatione tractabimus[r].

Monachos vero quos una cum dilectissimo filio nostro[s] Laurentio presbytero[4] et Mellito abbate[5] ad reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus vobis in omnibus commendamus, ut fraternitate vestra solaciante nulla illos ad proficiscendum mora valeat impedire.

XI, 34 in titulo: Galliaue *R 1.* a) multa *om. R 1.* b) vel pateretur *suprascr. ϱ 3.* c) *ex* vertemus *corr. R 1.* d) Iobis *R 1.* e) *ita R 1;* episcopis *ϱ. ϱ*.* f) narrari *R 1.* g) tanta *ϱ 1. ϱ* 1;* tantum *ϱ* 2. 3.* h) *ita ϱ 3;* utrum ne (*om.* ita nec) *R 1;* utrum ita necesse *ϱ*. ϱ 1.* i) si *om. R 1.* k) quae *om. ϱ*.* l) et *add. ϱ* 1.* m) claruerit *R 1.* n) nugisset *R 1.* o) agiamus *R 1.* p) de *om. R 1.* q) *ex* poposcitis *corr. R 1.* r) tractamus *ϱ* 1;* tractemus *ϱ 1. ϱ* 2. 3.* s) fil. n. *om. ϱ 1.*

XI, 34 una certe cum sequentibus ep. transmissa per Augustini monachos. De Desiderio, ep. Viennensi, cf. ep. VI, 52 n. LL. III, 1 Conc. Merov. p. 178. *1) De qua petitione agatur, ignoramus; sed de pallii quadam concessione cogitari non posse censeo: cf. ep. IX, 220 n. 2.* *2) Cf. ep. V, 53a p. 357 n. 5. Adde Gregorovius l. l. II⁴ p. 88 ss. et Ebert, Gesch. d. christl.-lat. Literatur I p. 525, qui nostri et Tertulliani opiniones confert; affert etiam dial. II, 1:* scienter nescius *etc.* *3) De Candido, rectore patrimonii Gallici, cf. ep. V, 31 p. 311 n. 3. VI, 10 n. In Galliam non multo post reversus est: cf. ep. XI, 43 s.* *4) Laurentius et Petrus monachus ab Augustino Romam missi erant, postquam ab episcopo Arelatensi consecratus erat, ut refert Beda, h. e. I, 27: cf. ep. VIII, 29 n. 4; Laurentius a. 605 Augustino episcopus successit: cf. Bed. l. l. II c. 4. Adde ep. seq. et ep. XI, 41. 48.* *5) Bed. h. e. I, 29:* misit cum praefatis legatariis suis plures cooperatores ac verbi ministros, in quibus primi et praecipui erant Mellitus, Iustus, Paulinus, Rufinianus; et per eos generaliter universa, quae ad cultum erant ac ministerium ecclesiae necessaria *etc. Mellito noster ep. XI,* [illegible] *sit. Mellitum Augustinus a. 604 episcopum Lundoniensem consecravit:* [illegible] *XI, 41. 48.*

XI, 35.

Gregorius I. papa Berthae, reginae Anglorum, studium benevolentiamque erga Augustinum episcopum, a Laurentio presbytero et Petro monacho revertentibus relatam, laudat. Helenae, matri Constantini, quae Romanos ad fidem accenderit, eam comparat. Non iam apud Romanos, sed etiam per diversa loca et usque ad Constantinopolim ad imperatorem bonum studium eius pervenisse dicit. Hortatur, operam dare ne diutius dubitet, ut regis quoque animus ad amorem christianae fidei perducatur. 601, Iun.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 186; ϱ: cap. 185.
Edd. M: Lib. XI. ep. 29; G: Lib. IX. ep. 59. — Iaffé Reg. 1825 (1380).

GREGORIUS BERTAE REGINAE ANGLORUM.

Qui post terrenam potestatem caelestis regni gloriam cupit[a] adquirere, ad faciendum lucrum creatori suo debet enixius laborare, ut ad ea quae desiderat operationis suae gradibus possit[b] ascendere, sicut vos fecisse gaudemus. Remeantes igitur dilectissimus filius noster Laurentius presbyter et Petrus monachus[1], qualis erga reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum[c] gloria vestra extiterit quantaque illi solacia vel qualem caritatem impenderit, retulerunt. Et omnipotentem Deum benediximus, qui conversionem gentis Anglorum[d 2] mercedi vestrae dignatus est propitius reservare. Nam sicut per recordandae[e] memoriae Helenam matrem piissimi Constantini imperatoris ad christianam fidem corda Romanorum accenderat[f], ita et per gloriae vestrae studium in Anglorum gentem eius misericordiam confidimus operari[g]. Et quidem iam dudum gloriosi filii nostri coniugis vestri animos prudentiae vestrae bono, sicut revera christianae[h], debuistis inflectere[i], ut pro regni et animae suae salute fidem quam colitis sequeretur[3], quatenus et de eo et per eum de totius gentis conversione digna vobis in caelestibus[k] gaudiis retributio nasceretur. Nam postquam, sicut[l] diximus, et recta fide gloria[m] vestra munita et litteris docta est, hoc vobis nec tardum nec debuit esse difficile; et quoniam Deo volente aptum nunc tempus est, agite, ut divina gratia cooperante cum augmento possetis quod neglectum est reparare.

Itaque mentem gloriosi coniugis vestri in dilectione christianae fidei adhortatione adsidua roborate, vestra illi[n] sollicitudo augmentum in Deum[o] amoris infundat atque ita animos eius etiam pro subiectae[p] sibi gentis plenissima conversione[q] succendat, ut et magnum[r] omnipotenti Domino[s] de[t] devotionis vestrae studio[u] sacrificium offeratis et ea quae de vobis narrata sunt et crescant[v] et vera esse modis omnibus adprobentur, quia bona vestra non[w] solum iam apud Romanos, qui pro vita vestra[w] fortius oraverunt, sed etiam per diversa loca et usque[x] Constantinopolim ad serenissimum principem pervenerunt[y]. Unde sicut nobis[z] de christianitatis vestrae solaciis[a] laetitia facta

XI, 35 in titulo: Adilbergę (*pro* Bertae) *R* 1.* a) cupi *ϱ* 1.* b) poscit *ϱ* 1.* c) August̄ *ϱ 1.* d) angelorum *ϱ* 1.* e) pię recordante *ϱ* 1.* f) *ita R 1;* accendit *cet.* g) operarius *ϱ* 1.* h) christiana *ϱ* 1.* i) implectere *R 1.* k) celestis *R 1.* l) sicut *om. R 1.* m) gr̄a *ϱ 1.* n) illi *om. R 1.* o) deo *ϱ. ϱ*.* p) subiecto *ϱ* 1.* q) conversatione *ϱ.* r) magna in *R 1.* s) deo *ϱ 3.* t) de *om. R 1.* u) studium *R 1.* v) adcrescant (*om.* et) *ϱ 3.* w) *verba* non *usque* vestra *om. R 1.* x) ad *add. ϱ 1.* y) venerunt *R 1.* z) vobis *R 1.* a) solacii *R 1.*

XI, 35. Berctam, uxorem regis Cantiae Aedilbercti Christianam de gente Francorum regia *fuisse narrat Beda, h. e. I, 25:* quam ea condicione a parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suae cum episcopo, quem ei adiutorem fidei dederant, nomine Liudhardo, inviolatum servare licentiam haberet; *filia Chariberti regis Parisini erat: cf. Greg. Tur. IX, 26.* 1) *Cf. ep. praeced. n. 4.* 2) *Cf. ep. VIII, 29 n. 4 et Bed. h. e. I, 26.* 3) *Beda conversionem Aedilbercti regis iam ante Augustini consecrationem narrat; sed adiungit, h. e. I, 26 regem ita fecisse* ut nullum cogeret ad christianismum.

est, ita quoque de perfecta operatione vestra angelis fiat[b] gaudium in caelis. Sic vos in adiutorio suprascripti[c] reverentissimi fratris et coepiscopi nostri et servorum Dei quos illic[d] misimus, in conversione[e] gentis vestrae devote ac totis viribus exhibete, ut et hic[f] feliciter cum glorioso filio nostro coniuge vestro regnetis et post longa annorum tempora futurae quoque vitae gaudia, quae finem habere nesciunt, capiatis. Oramus autem[g] omnipotentem Deum[h], ut gloriae vestrae cor et[i] ad operanda quae diximus gratiae suae igne succendat et aeternae mercedis fructum vobis de placita sibi operatione concedat.

XI, 36.

Gregorius I. papa Augustino, episcopo Anglorum, summam omnium suorum de gente Anglorum ad fidem christianam transducta nuntiat laetitiam. Miracula edentem, ut superbiam caveat, hortatur. *601, Iun. 1.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 187; ϱ: cap. 186; P: cap. 22. Cf. Beda, h. e. I, 31.
Edd. M: Lib. XI. ep. 28; G: Lib. IX. ep. 58. — Iaffé Reg. 1826 (1379).

GREGORIUS AUGUSTINO EPISCOPO ANGLORUM.

'Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis'[1], quia granum Luc. 2, 14.
frumenti mortuum est[a] cadens in terra[2], ne solum regnaret in caelo, cuius morte vivimus, cuius infirmitate roboramur[b], cuius passione a passione[c] eripimur, cuius amore in Brittannia[d] fratres quaerimus, quos ignoramus[e], cuius munere, quos nescientes quaerebamus[f], invenimus. Quis autem narrare[g] sufficiat, quanta hic[h] laetitia in[i] omnium[k] corde[l] fidelium fuerit exorta, quod gens Anglorum operante omnipotentis Dei[m] gratia et tua fraternitate laborante expulsis errorum tenebris sanctae[n] fidei luce perfusa est, quod mente[o] integerrima iam calcat idola, quibus prius vesano timore subiacebat, quod omnipotenti Deo puro corde substernitur, quod a pravi[p] operis lapsibus sanctae praedicationis regulis ligatur[q], quod praeceptis[r] divinis animo subiacet et intellectu[s] sublevatur, quod[r] usque ad terram se in oratione humiliat, ne mente iaceat[t] in terra.
Cuius hoc opus est[u], nisi eius qui ait: 'Pater meus usque nunc[v] operatur, et ego Ioh. 5, 17.
operor'? Qui ut mundum ostenderet non sapientia hominum[w], sed sua se[x] virtute[y] convertere[z], praedicatores suos, quos in mundum[a] misit[b], sine litteris elegit[c], haec[d] etiam modo faciens, quia[e] in Anglorum gentem[f] fortia dignatus est[g] per infirmos

b) fiant *R1.* c) superscripti *ϱ*2.3.* d) illuc *ϱ*.* e) conversatione *ϱ3.* f) hic *om. ϱ1.* g) oremus (*om.* autem) *R1.* h) dominum *ϱ3.* i) corda (*om.* et) *ϱ*. ϱ3.*

XI, 36 deest in ϱ, sed exhibent etiam Pb4.5.* — Agustino epo Angulorum *Pb1 in ind.* a) est *om. ϱ3.* b) roboremur *Pb1;* roborantur *Pb4.* c) a passione *om. P.* d) Brittania *R1. ϱ3;* Britania *Pa1. Pb1, sed corr. Pa1 corr. 2 in* Britannia; Brittannia *cet.* e) *corr. in* ignorabamus *(ita Pa2) corr. 1 Pa1.* f) quaerebamus *om. Pb4. Pa2;* nesciebamus *Pa2.* g) ennarrare *Pa2.* h) hinc *Pa2.* i) in *om. P, sed add. corr. 2 Pa1.* k) hominum *Pb4.* l) corda *R1. Pb4; om. hoc verb. Pa2.* m) dei *om. Pb4* — dei omnip. *Pa2.* n) sancta *Pb1.* o) me *Pb1.2. Pa1, sed corr. Pa1;* ne *Pb4.* p) *ex* pravis *corr. Pa1.* q) legatur *R1. Pa1.* r) *verba* praeceptis *usque* quod *om. Pb4.* s) intellectus *Pa1. Pb1.* t) iacet *Pb. Pa1, sed corr. Pa1.* u) est hoc opus *Pa2.* v) modo *Pa2.* w) omnium *R1.* x) se *om. Pa2.* y) *ex* tute *corr. Pa1.* z) *in* converti *corr. Pa2; corr.* converti *in* convertere *corr. 1 Pa1.* a) *ex* in mundo *corr. Pa1;* in mundo *R2. ϱ3;* immundo *R1;* mundum (*om.* in) *Pb4.* b) dimisit *Pb4.* c) *ex* eligit *corr. Pa1;* legit *Pb4.* d) hoc *Pb1.* e) *in* qui *corr. Pa1;* qui, *sed erad. Pa2.* f) *ita R1. Pb1. Pa1, sed in* gente *corr. Pa1;* gente *in* gentem *corr. Pa2;* gente *R2. ϱ3. Pb4.* g) est dign. *Pa2.*

XI, 36. De Augustino cf. ep. VI, 49 n. 3. Hic primo in ep. VIII, 4 episcopus appellatur. Cf. ep. VIII, 29. XI, 34 n. 4 et ep. praeced. et seq. *1) Cf. ep. V, 42 in.* *2) Cf. Ioh. 12, 24.*

operari. Sed est in isto dono[h] caelesti, frater[i] carissime[k], quod cum magno gaudio vehementissime debeat formidari. Scio[3] enim, quia[l] omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente[m] quam eligi[n] voluit magna miracula ostendit[o]. Unde necesse est, ut de eodem dono caelesti et timendo gaudeas et gaudendo pertimescas; gaudeas videlicet, quia Anglorum animae per exteriora[p] miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur, pertimescas vero, ne inter signa quae fiunt infirmus animus in sui[q] praesumptione se elevet et, unde foras[r] in honore attollitur[s], inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim[t] debemus quod[u] discipuli cum gaudio a praedicatione redeuntes, dum caelesti
Luc. 10, 17. magistro dicerent: 'Domine, in nomine tuo[v] etiam daemonia nobis subiecta sunt', pro-
Ibid. v. 20. tinus audierunt: 'Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelo[w]'. In privata enim et[x] temporali laetitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant[y]. Sed de privata ad communem, de temporali[z] ad aeternam[a] laetitiam revocantur, quibus dicitur: 'In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelo[b]'. Non enim omnes[c] electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina omnium[d] in caelo tenentur ascripta. Veritatis[e] etenim[f] discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent et in quo finem laetitiae non habent.

Restat itaque, frater[g] carissime[h], ut inter ea quae operante Deo exterius facis semper te interius suptiliter iudices ac suptiliter[i] intellegas et temetipsum, quis sis[k] et quanta sit in eadem gente[l] gratia, pro cuius conversione[m] etiam faciendorum signorum dona percepisti, et, si quando te creatori nostro seu per linguam sive[n] per opera reminiscaris[o] deliquisse[p], semper haec ad memoriam revoces[q], ut surgentem cordis gloriam memoria reatus[r] premat[s] et, quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti[t], haec[u] non tibi, sed illis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt[v] [3].

Occurrit autem menti ista cogitanti, quid[w] de uno Dei famulo actum sit, etiam egregie electo. Certe Moyses[x] dum[y] Dei populum ex Aegypto[z] educeret, mira, sicut tua[a] fraternitas novit, signa in Aegypto operatus est. In Sina[b] monte quadraginta diebus et noctibus ieiunans legis tabulas accepit inter coruscos et tonitruos[c] pertimescente omni populo, omnipotentis Dei servitio solus familiari etiam collocutione coniunctus est, rubrum mare aperuit, in itinere ducem habuit nubis[d] columnam, esurienti populo manna[e,f] deposuit[g], carnes[h] desiderantibus usque ad satietatem nimiam[i] in heremo per miraculum ministravit. Sed cum iam sitis[k] tempore ad petram ventum fuisset[l], diffisus[m] est seque de eadem aquam educere[n] posse dubitavit, quam iubente

h) caelesti dono *Pa2;* dono *om. Pb. Pa1, sed add. corr. Pa1. Pb5.* i) fratres *Pb1. Pa2.* k) karissimi *Pa2.* l) quod *P.* m) gentem *(ita et Beda)* que, *sed. del.* que *R1.* n) elegi *corr. in* elegit *R1;* elegi *Pb1.4, sed corr. Pb4;* voluit elegi *Pa2.* o) ostendi *R1.* p) exteriorum *Pa2.* q) sua *Pa2.* r) fortis *Pa2.* s) *om. hoc verb. Pb4;* non tollitur *R1. Pa1. Pb1.2, sed corr. R1. Pa1 corr. 2;* extollitur *Pa2;* in honorem tollitur *B.* t) enim *Pa2.* u) quia *B.* v) tuo nom. *P.* w) celos *Pb1;* caelis *Pa2.* x) etenim *ϱ 3.* y) *ex* gaudeant *corr. Pb1;* gaudent *Pb4.* z) *ex* tempora *corr. Pb1.* a) *om.* ad *Pb1,* ad aeternam *R1.* b) caelis *Pa2.* c) omnes *om. Pa1. Pb4, sed add. corr. 1 Pa1.* d) nomina omnium *R1. ϱ3. B;* omn. nom. *cet.* — omnium *om. Pa2.* e) veritas *Pb2.* f) enim *Pa2.* g) frēs *Pb1.* h) *corr. ex* carissimi *corr. 1 Pa1.* i) ac supt. *om. ϱ3.* k) qui sis *Pb1.* l) in eadem gente sit *Pb4;* sit. in eandem gentem *R1.* m) conversatione *Pb. Pa1.* n) seu *P.* o) reminisceris *B. ϱ 3;* reminiscis *Pa2.* p) delinquisse *Pb1.2. Pa1, sed corr. corr. 2 Pa1;* reliquisse *R1.* q) revocata *Pa2.* r) *corr. ex* rectus *corr. 1 Pa1.* s) presumat *Pb1;* primat *Pa1.* t) *corr. ex* accipistis *corr. 2 Pa1.* u) hoc *R1. Pb4.* v) sunt conlata *Pa2.* w) quod *Pa2.* x) Moses *Pa1. Pb2, sed corr. Pa1 corr. 2.* y) cum *R1.* z) Egipto *Pa1.* a) vestra *Pa2.* b) Sina *Pb2.4. Pa1. ϱ3;* Syna *cet.* c) tonituos *Pb1.* d) nivis *Pa1. Pb2, sed corr. Pa1 corr. 1.* e) populu (*corr. 2:* populo) magnam (*corr. 1:* mannam) *Pa1;* mannam *etiam Pb, sed corr. Pb2.4.* f) de caelo *hic add. Pb. Pa2 et Pa1 corr. 1.* g) posuit *Pb.* h) carnis, *sed corr. Pb2;* carnem *Pa2.* i) ad animam satietatem *Pa2.* k) scitis *Pb1.* l) esset *Pa2.* m) *ex* diffusus *corr. Pa.* n) *ex* sedque de adem aque ducere *corr. al. m. Pa2.*

3) *Verba* Scio *usque* collata sunt *refert Beda in hist. eccl. I, 31.*

Domino[o] percussit atque[p] largis utique[q] fluentis[r] aperuit. Quanta autem post haec per triginta et octo annos in deserto miracula fecerit[s], quis enumerare, quis investigare valeat? Quotiens res dubia animum[t] pulsasset, recurrens ad tabernaculum secreto Dominum[u] requirebat atque de ea protinus Deo loquente docebatur. Iratum Dominum populo placabat[v] suae precis interventione[w], surgentes in superbia atque in discordia dissidentes dehiscentis terrae hiatibus absorbebat[x], victoriis premebat hostes, signa[y] monstrabat civibus[z]. Sed cum iam[a] ad repromissionis terram ventum fuisset[b], vocatus in monte est[c] et, quam culpam ante triginta, ut dixi, et octo annos[d] fecerat[e], audivit, quia[f] de educenda[g] aqua dubitavit[f], et propter hoc, quia terram repromissionis intrare non possit[h], agnovit. Qua in re considerandum nobis est, quantum[i] timendum sit[k] omnipotentis[l] Dei iudicium, qui per illum famulum tot signa faciebat, cuius culpam tam[m] longo tempore adhuc servabat in cogitatione[n]. Si[o] igitur, frater carissime[p], et[q] illum[r] agnoscimus post signa pro culpa mortuum, quem[s] omnipotenti[t] Deo[u] novimus[v] praecipue electum, quanto nos debemus metu contremescere, qui necdum adhuc[w] novimus, si electi sumus?

De reproborum vero miraculis quid dicere debeo[x], cum tua bene[y] fraternitas noverit, quid[z] in evangelio veritas dicit[a]: 'Multi venient in illa die dicentes mihi[b]: Matth. 7, 22. domine, in tuo nomine prophetavimus et in tuo nomine[c] daemonia eiecimus[d] et in tuo nomine virtutes multas fecimus. Sed dico[e] illis: nescio, qui estis; recedite a me omnes[f] operarii iniquitatis'. Valde ergo premendus est animus inter signa et miracula, ne fortasse in his propriam gloriam[g] quaerat et privato[h] suae exaltationis[i] gaudio exultet. Per signa enim animarum lucra quaerenda sunt et illius gloria, cuius virtute ipsa eadem signa generantur[k]. Unum vero nobis Dominus signum[l] dedit[m], de quo et vehementer gaudere et electionis in nobis gloriam possimus[n] agnoscere, dicens[o]: 'In hoc scietur[p], Ioh. 1, 53. quia mei discipuli estis[q], si dilectionem habueritis ad invicem'. Quod signum propheta requirebat, cum diceret[r]: 'Fac mecum, Domine, signum in bonum[s], ut videant qui me Ps. 85, 17. oderunt et confundantur'.

Haec autem dico, quia auditoris mei animum in humilitate sternere cupio. Sed[t] ipsa tua humilitas habeat[u] fiduciam suam[t]. Nam peccator ego spem[v] certissimam teneo, quia per[w] omnipotentis creatoris ac redemptoris nostri[x] Dei domini Iesu Christi gratiam iam tua peccata dimissa sunt et idcirco electus[y] es, ut[z] per te dimittantur aliena.

o) domino *om. Pb4;* deo *Pa2.* p) percussit atque *om. P.* q) largis utique *om. R1.2. ρ3; in ras. haec verba add. corr. 1 Pa1.* r) fluentis *Pa;* in effluentis *Pb. R2; post ras. 3 litt.* effluentis *R1;* in amnem fluentis aquę *ρ3.* s) faceret *Pb. Pa1, sed corr. Pa1 corr. 1 et Pb4;* sit ceterum, *suprascr.* operatus *R1.* t) aiam *R1.* u) deum *Pa2.* v) placavit *P.* w) interventionisue *R1.* x) absolvebat, *suprascr.* vel absorbebat *ρ3.* y) signum *Pa2.* z) vicibus *Pa2.* a) iam *om. Pa1, sed add. corr. 1* — iam cum *Pb. Pa2.* b) fuisset ventum *Pb. Pa1.* c) vocatur in m. (*om.* est) *Pa2.* d) ante, ut dixi, XXX et VIII a. *Pb1;* ante XXX et VIII a., ut dixi, *Pb4.* e) fecerit *R1.* f) *verba* quia *usque* dubitavit *om. Pa2.* g) de ducenda *Pb1;* educenda *et* de *post. add. Pb4.* h) *in* posset *corr. Pa1 corr. 2.* i) quanto *R1.2.* k) sit timendum *Pa2;* timidum sit *Pb4.* l) omnip. *om. Pa2.* m) culpa tot *R1.* n) cogitationes *R1.* o) si *om. R1. ρ3, sed ras. exhibet R1.* p) frs kmi *R1;* ff. kkme. *R2;* fri kme *Pb1.* q) et si et *ρ3.* r) illic *R1.* s) a *add. Pa2,* ab *ρ3 et m. post. Pb4.* t) omnip. *om. Pa2;* omnipotenti *Pa1. Pb2;* omnipotente *cet.* u) deo *om. Pb. Pa1.* v) cognovimus *Pa2.* w) adhuc *om. Pa2.* x) *ex* debeam *corr. R1.* y) bene *om. R1;* frat. bene *Pa2.* z) quod *Pb4.* a) dicitur *ρ3.* b) multi dicent mihi in illa die *Pa2.* c) nom. tuo *Pb1.* d) iecimus *Pa1. Pb2, sed corr. Pa1 corr. 1;* eicimus *Pb1.* e) *corr. in* dicit *corr. 1 Pa1;* dicet *Pa2.* f) omnes *om. R1. ρ3.* g) gloriam propriam *Pb — om.* gloriam *Pa1, sed corr. 2 add.* laudem *(ita Pa2).* h) privatus *ρ3* — suo *Pb2.* i) exultationis *R1. ρ3. Pb1.* k) *ita R1;* gerantur *Pa1. ρ3, sed in* geruntur *corr. Pa1 corr. 1;* geruntur *Pb. Pa2.* l) signum dominus nobis *Pb.* m) *ita R1. ρ3; om. hoc verb. Pa1, sed add. corr. 2* ostendit; ostendit *Pb. Pa2.* n) possumus *P.* o) dicit enim *Pa2.* p) cognoscent omnes (*pro* scietur) *Pa2.* q) estis disc. *Pa2.* r) dicens *Pa2.* s) bono *P.* t) *verba* sed *usque* suma *om. R1.* u) habet *Pa2.* v) semper *add. Pa2.* w) per *om. Pa2.* x) nostri *om. Pb1.3, sed post. suppl. Pb1.* y) *ex* coelectus *corr. Pa1.* z) *ex* et *corr. Pb1.*

Nec habebis luctum de quolibet reatu[a] in posterum, qui[b] de multorum conversione gaudium conaris[c] facere in caelo. Isdem vero conditor et redemptor noster cum de
Luc. 15, 7. paenitentia hominis[d] loqueretur, ait: 'Ita[e] dico[f] vobis: maius gaudium erit in caelo super uno peccatore paenitentiam agente[g], quam super nonaginta novem iustos, quibus[h] non opus est[i] paenitentia'. Et si de uno[k] paenitente grande fit[l] gaudium in caelo, quale gaudium factum credimus de tanto populo a suo errore converso, quia[m] ad fidem veniens mala quae egit[n] paenitendo[o] damnavit? In hoc itaque caelo[p] et angelorum gaudio repetamus ipsas quas praediximus voces angelorum, dicamus igitur, dicamus
Luc. 2, 14. omnes: 'Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis'.

Data die kalendarum Iuniarum[q].

XI, 37.

Gregorius I. papa Ethelbertum, regem Anglorum, ad diffundendam per omnem Angliam Christi fidem, ad idolorum cultum insequendum, ad fana evertenda incitat atque, Augustino episcopo, in monasterii regula docto, sacrae scripturae scientia repleto, oboediat et opem ferat, hortatur. Exemplum Constantini imperatoris prae oculis ponit. De propinquo mundi interitu docet. Xenia mittit. *601, Iun. 22.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 188; ϱ: cap. 187; P: cap. 23. — Beda, hist. eccl. I, 32.
Edd. M: Lib. XI. ep. 66; G: Lib. IX. ep. 60. — Bedae hist. eccl. ed. Holder ex cod. Cantabr. (Freiburg) I, 32. — Iaffé Reg. 1827 (1416).

GREGORIUS ADILBERTO REGI ANGLORUM.

Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina[a] perducit[b], ut per eos omnibus, quibus praelati fuerint, dona suae pietatis[c] impendat. Quod in Anglorum gentem factum cognovimus, cui vestra gloria idcirco est praeposita, ut per[d] bona quae vobis concessa sunt etiam[e] subiectae vobis genti[f] superna beneficia praestarentur. Et ideo, gloriose[g] fili, eam quam accepisti divinitus gratiam sollicita mente custodi[h], christianam[i] fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum[k] rectitudinis tuae[l] in eorum conversione[m] multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum aedificia everte, subditorum mores in[n] magna vitae munditia[o] exhortando, terrendo[p], blandiendo[q], corrigendo et boni operis exempla monstrando aedifica, ut illum retributorem

a) *corr. ex* rectu *Pa1 corr. 1.* b) qui in posterum (*om.* de) *Pa2.* c) amaris *Pb;* conoris *Pa2;* conaris, *sed* con *in ras. Pa1.* d) hominis *om. Pa2.* e) ita ait *Pa2* — aut *pro* ait *Pb1.* f) *corr. ex* doco *corr. 1 Pa1.* g) agentem *R1;* agenti *Pb. Pa1, sed corr. corr. 1 Pa1.* h) *ex* qui *corr. Pb1.* i) erit *Pb. Pa1* — est opus *Pa2.* k) denuo (*pro* de uno) *Pb4.* l) sit *R1.* m) qui *Pa, sed corr. Pa1.* n) egit *om. R1.* o) appetendo *R1.* p) lętoque cęli *R1.* q) *ita restituendum esse docent codd. R. ϱ (cf. ante ep. XI, 33), nisi etiam hic legendum est:* d. d. X. k. Iuliarum *(cf. ep. seq.): pro* iuniarum: ianr̄ *Pb3;* iañ *cet. codd. P.* Dat. *etc. om. R. ϱ, ad ep. seq. trahunt codd. Pb.*

XI, 37 om. ϱ.* — Adilberto *R1. Pb2.3. R*1. Pa1 in ind. Vat. F (ed. M.);* Adelberto *ϱ3;* Adelb. *in* Adilb. *corr. Pb3 in ind.;* Adilperchto *Pa1;* Aldiberto *Pb1.6;* Adiliberto *ϱ1:* Hildiberto *Pb2 in ind. Pa2;* Hildeberto *Pa2 in ind.;* Adalbertho *Vat. D;* Ildeberto *Vat. A:* Alliberto *Vat. B; Beda:* domino gloriosissimo atque praecellentissimo filio Aedilbercto regi Anglorum Gregorius episcopus. a) regimen *Pa2.* b) adducit *Pa2;* per se ducit *R1.* c) potestatis *Pb. Pa1, ita et Vatic. D, qui addit* vel pietatis *(ed. Maur.).* d) utque *Pb1.* e) et in *pro* etiam *R1.* f) gentis *R1;* gente *Pb1.4.* g) gloriosae filii *Pb1.2.* h) *ex* custodire *corr. Pb2.* i) scristianam *Pb1.* k) *corr. ex* zelus *Pb2.* l) tuae rect. *Pa2.* m) conversatione *ϱ3. Pa2.* n) ex *Beda.* o) munditiae *Pb. R1.* p) terrendo *om. ϱ3.* q) *ita R1. ϱ1. Beda; om. hoc verb. P. ϱ3.*

XI, 37. De Adilberto vel Aedilbercto, rege Cantuariorum, cf. Bed. h. e. I, 25 ss. et ep. XI, 35 n.; eum mortuum esse die 24. m. Febr. a. 616 refert Beda in h. e. II, 5.

invenias in caelo, cuius nomen atque cognitionem[r] dilataveris in terra. Ipse enim vestrae quoque[s] gloriae nomen[t] etiam posteris gloriosius[u] reddit[v], cuius vos honorem quaeritis et servatis[w] in gentibus. Sic enim Constantinus quondam[x] piissimus imperator[1] Romanam rempublicam a[y] perversis idolorum cultibus revocans[z] omnipotenti Deo domino[a] nostro Iesu Christo secum[b] subdidit seque cum[c] subiectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est, ut antiquorum[d] principum nomen suis vir ille laudibus[e] vinceret et tanto in opinione praecessores suos, quanto et in bono[f] opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem[g] unius Dei patris et filii et spiritus sancti regibus ac populis sibimet subiectis[h] festinet infundere[i], ut et[k] antiquos gentis suae reges laudibus ac meritis transeat et, quanto in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat.

Reverentissimus autem[l] frater noster[m] Augustinus[n] episcopus[o] in monasterii[p] regula edoctus[q], sacrae scripturae scientia[r] repletus, bonis auctore Deo[s] operibus[t] praeditus[u] quaeque vos[v] ammonet, libenter[w] audite, devote peragite, studiose in memoria reservate[x], quia, si vos eum in eo[y] quod pro[z] omnipotente Deo loquitur auditis, isdem omnipotens Deus[a] hunc pro vobis exorantem celerius exaudit. Si enim, quod absit, verba[b] eius postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire[c] pro vobis, quem vos neglegitis[d] audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite[e] atque[f] adnisum illius virtute[g] quam vobis divinitas tribuit adiuvate[h], ut regni sui vos ipse faciat esse[i] participes, cuius vos[k] fidem in regno[l] vestro recipi et facitis custodiri[m].

Praeterea[n] scire vestram gloriam volumus, quia, sicut in scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, praesentis[o] mundi iam terminus iuxta est et sanctorum regnum venturum est, quod nullo umquam poterit fine terminari. Adpropinquante autem eodem[p] mundi termino multa inminent[q] quae antea non fuerunt[r], videlicet inmutationes aeris terroresque de caelo et contra ordinationem[s] temporum tempestates, bella, fames, pestilentiae[t], terrae motus per loca. Quae tamen non omnia nostris diebus[u] ventura sunt, sed post nostros dies[v] omnia[w] subsequentur[x]. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis[y], nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco haec signa de fine[z] saeculi praemittuntur[a], ut de[b] animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti et venturo iudici in bonis actibus inveniamur[c] esse[d] praeparati[e]. Haec nunc[f], gloriose fili[g], paucis locutus sum[h], ut[i],

r) conditionem *ϱ 1.* s) quoque *om. Pa 2. Pb 4.* t) gloria vestrae nomen *Pa 2.* u) gloriosiorem *codd. n.; in* gloriosio *corr. Pb 4;* gloriosius *B.* v) reddet *Pa 2. ϱ 3. B.* w) reseratis *Pa;* reservatis *Pb.* x) quod *ϱ 1;* quodam *Pb 1. 2;* quidam *Pb 4;* quoddam *Pa 2.* y) ac *Pb 1. 2.* z) revocatis *ϱ 1.* a) domino deo *ϱ.* b) se *ϱ 3.* c) cum *om. Pb 1.* d) aniquorum *Pb 1.* e) vir is ille laudabili *Pb 4.* f) *rasur. 2 litt., om.* bono *R 1.* g) agnitionem *R 1.* h) subditis *Pa 2.* i) *ex* impendere *corr.* imfundere *Pb 4.* k) ut *om. B;* et *om. ϱ 1. Pa 2.* l) autem *om. B.* m) *ex* fratrem nostrum *corr. R 1.* n) *corr. ex* Agustinus *corr. 2 Pa 1;* Agustinus *Pb 2.* o) *hoc verb. om. Pb 4.* p) monasterio *Pb 2, sed corr. m. 1.* q) regule doctus *R 1. ϱ 1, sed corr. R 1 in* regula d.*;* regula d. *P;* regula edoctus *B.* r) scientię *Pb. Pa 1.* s) deo auct. *Pa 2.* t) opere *ϱ 3.* u) deditus *Vat. F (ed. M.). Pa 2;* repditus *ϱ 1.* v) quem quod vos *Pa 2.* w) libenter *om. B.* x) reservata *Pb 1;* reservatae *Pb 2;* servate *Pa 2.* y) *ita B. ϱ;* in eo *om. cet.* z) pro *om. Pa 2.* a) *ita R 1. ϱ 1. B; om.* deus *P. ϱ 3.* b) vera *R 1.* c) o. d. eum aud. pot. *Pa 2.* d) audire neglegitis *Pa 2;* negletis a. *ϱ 1.* e) stringere te *in* stringire te *corr. R 1;* stingite *Pb 1.* f) atque *om. P.* g) virte *R 1.* h) adiuvante *Pb 1. 4.* i) ess *Pb 1.* k) vos *om. ϱ 1;* fidem vos *Pb 1.* l) regni *ϱ 1.* m) custodire *P, sed corr. Pa 1;* faciatis et custodiri *B.* n) propterea *Pa 2.* o) *om.* agnoscimus pr. *R 1.* p) eadem *Pb, in* eiusdem *corr. Pb 4.* q) *ex* multum inminet *corr. Pb 2.* r) fuerant *Pb* — ante ea non *(in ras.)* fuerant *Pb 2.* s) ordinationes *R 1; corr.* ordinationem *in* ordinem *(ita ϱ 1) Pb 4.* t) et *add. corr. Pa 1.* u) nostris dieb. omnia *Pa 2.* v) nostris diebus *Pa 2.* w) omnia *om. P.* x) *ex* subsequenter *corr. Pb 1.* y) contigerit *Pa 2.* z) *ex* definire *corr. Pb 1.* a) permittuntur *R 1.* b) unde *ϱ 3.* c) inveniamus *ϱ 1.* d) esse *om. Pa 2.* e) parati *Pa 2.* f) enim *Pa 2.* g) filii *Pa 1. Pb 2. 4.* h) verbis *add. Pa 2.* i) et *Pb. Pa 2.*

1) Cf. ep. XI, 35.

cum christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excrescat et tanto plus[k] loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestrae perfecta conversione multiplicant.

Parva autem exenia transmisi, quae vobis parva non erunt, cum a[l] vobis ex beati Petri apostoli fuerint[m] benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus[n] in vobis gratiam suam quam coepit perficiat atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat et post longa tempora in caelestis vos patriae congregatione recipiat[o,p] [2].

Data[q] die X.[r] kalendarum Iuliarum[s,t] indictione IIII[u].

XI, 38.

Gregorius I. papa Vergilium, episcopum Arelatensem, monet, ut synodum simoniae exterminandae causa cogat et Serenum, episcopum (Massiliensem), a pravorum hominum societate prohibeat. Monachos ad Augustinum episcopum transmissos commendat.

601, Iun. 22.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 189; ϱ: cap. 188; P: cap. 24.
Edd. M: Lib. XI. ep. 55; G: Lib. IX. ep. 49. — Iaffé Reg. 1828 (1405).

GREGORIUS VERGILIO EPISCOPO ARELATENSI GALLIARUM.

Cum divinae lectionis testimonio idolorum[a] servitus avaritia nuncupetur, quo[b] studio de templo Dei sit pellenda[c] [1], cognoscitur et a quibusdam sacerdotibus, quod gementes dicimus, non cavetur. Tenet enim captivum cor saeva[d] cupiditas et licitum suadet esse malum quod imperat atque id agit[e], ut uno eodemque[f] gladio et dantem et accipientem interimat. Quis igitur post[g] hoc[h] locus contra avaritiam tutus[i] esse praevaleat, si Dei illi a pravis sacerdotibus aperiatur[k] ecclesia? Quando ovium[l] saepta inviolata custodiat, qui intrare lupum invitat[m]? Pro nefas! inlicito[n] manus munere polluit et alios[o] se benedictione[p] credit erigere, cum ipse[q] iam sit[r] propria iniquitate substratus[s] et sua nihilominus ambitione captivus. Huius[t] ergo mali[u] rapacitas quia arcem[v] numquam mentis vestrae intraverit et innoxias[w] habere vos manus de ordi-

k) *ita R1. ϱ. Beda;* amplius *P.* l) ex *Pb1. ϱ1; om.* a *Pa2.* m) fuerint ex b. Petri (*om.* apostoli) *Pa2.* n) d. it. omn. *Pa2.* o) recipiat *ϱ. R*1. Beda;* suscipiat *cet.* p) *Beda addit:* Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili [3]. q) Data (dat̄ *abbr. Pa. Pb1.6) etc. exhibent P et Beda, om. cet. codd., ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* r) *ita Beda; pro* die *X:* die *Pa1;* đ *Pa2;* dies *Pb1;* die s̄ *Pb2.4.6;* ids̄ *Pb3.* s) *ita Beda;* ian̄ *Pb1.2.4.6;* ianr. *Pb3.* t) *Beda add.:* imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem anno decimo octavo. u) XIII *Pa2.*

*XI, 38 om. ϱ*1. — In titulo:* Virgilio *ϱ. ϱ*3. Pa2. Pb3 in ind. R*1* — episcopo *om. R*1* — Abelat̄ *R1;* Arelatensis *ϱ*2. Pb3.4 et Pb1.6 in ind.;* Arelatenensis *Pb1.6* — Galliarum *R1. ϱ;* in Galliarum *ϱ*2.3;* Gał *Pa1 in ind.;* Gałł *Pb in ind.;* Galliarum *om. codd. P in* titulo. a) idorum *Pb3.* b) quod *ϱ3.* c) *ita R1. ϱ. ϱ*3;* debellanda *Pb. Pa2 et corr. 1 ex* bellanda *corr. Pa1;* sit dei plena (*in* pellenda *m. post. corr.*) *ϱ*2.* d) *ex* conserva *corr. Pb1.* e) ait *Pa2.* f) unum eademque *Pb3.* g) per *ϱ3.* h) haec *Pa2.* i) totus *Pb3.* k) aperitur *R1. ϱ*2.3.* l) obvium *R1.* m) *ex* invetiat *corr. ϱ*2.* n) se *add. corr. 2 Pa1.* o) ob hoc *Pa2.* p) *ex* benedictionis *corr.* benedictioni *Pb1.* q) ipse *om. P.* r) sit iam *P.* s) subtractus *R1.* t) cuius *R1.* u) *om.* mali *P.* v) aram *Pb1.* w) innoxas *Pb1;* adnoxias *ϱ*2.3, sed corr. ϱ*2.*

2) *Nota Gregorium erga Anglorum reges eisdem fere formulis usum esse, quibus erga Francorum reges.* 3) *Haec, quam Beda refert, clausula congruit cum Diurni f. I, 4:* subscriptio ad comitem imperialis obsequii et ad exarchum *et cum f. I, 3* ad patricium, *in qua verba* domine fili *desunt.*

XI, 38. De Vergilio cf. ep. I, 45 n. V, 58. 1) *Cf. Gal. 5, 20.*

nationibus[x] perhibetis[y], omnipotenti[z] Deo gratias agite et tanto ei vos[a] debitores esse cognoscite, quanto inlaesi ab huius morbi contagio[b] eo custodiente mansistis[2]. Sed haec vobis minus quam poterant[c] bona proficiunt[d], si hoc[e] et[f,g] aliis sollicite non vetastis[h]. Sicut[i] autem istud in te tibi malum displicuit, ita hoc et in fratre zelari[k] debueras. Nam dum[l] divina praecepta moneant[m] proximos nostros[n] sicut nosmetipsos debere[o] diligere[3], non parvae culpae[p] est[q] despicere[r] et quod sibi quis metuit alii non timere[s]. Vel nunc ergo, dilectissime[t] frater[u], da operam[v], ut quod a correctione[w] quiescendo in aliis perdidisti resarcias et ab hac[x] quos potueris pravitate compescas, atque, ut synodus ad eradendam[y] ipsam heresim congregari possit, insiste[z 4], quatenus cum[a] dilectionis[b] vestrae mercede melius ab omnibus caveatur, quod[c] auctore Deo omnium fuerit constitutione damnatum.

Praeterea[d] pervenit ad nos[e] fratrem et coepiscopum nostrum Serenum[5] pravos[f] omnino homines in societate sua recipere[g], denique[h] ut presbyterum quendam, qui post lapsum in suis adhuc dicitur[i] iniquitatibus volutari, familiarem habeat; quod a vobis suptiliter requirendum est. Et si ita constiterit, curae vobis sit[k] nostra hoc[l] sic vice[m] corrigere, ut et qui talem recepit[n], excessus[o] non familiaritate fovere, sed[p] discat potius ultione comprimere[q] et qui receptus est, item[r] discat[s] lacrimis peccata diluere[t], non iniquitatem[u] inmunditiis cumulare.

Monachos vero quos ad reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus[6] fraternitas vestra[v] habeat in omnibus commendatos et ita eis[w] ad proficiscendum solaciari studeat atque concurrere[x], ut vobis sibi opitulantibus celere Deo protegente quo directi sunt valeant perexire[y].

Data[z] die X.[a] kalendarum Iuliarum[b] indictione IIII[c].

XI, 39.

Gregorius I. papa Augustino, episcopo Anglorum, pallium mittit eique mandat, ut in Eboracensi civitate episcopum ordinet, qui duodecim alios episcopos ordinet et iure

x) habere *etiam hic add.* ϱ* 2.3. y) probatis *Pb. Pa2 et ex* prohibetis *corr. Pa1 corr. 1.* z) omnip. *om. Pa2.* a) *ex* eius *corr. Pb1;* vos ei *Pa2.* b) contagione *P.* c) poteramus *R1.* d) *ex* sufficiunt *corr.* ϱ* 2. e) haec *Pa2.* f) et *om.* ϱ*1.* g) *ita P;* in *add. cet.* h) vitastis *R1.* ϱ. *Vat. A. B. D. E (ed. M.);* visitastis *Pb1.2, sed corr. in* vit. *Pb2;* vitastis *corr. in* vetastis *Pb4;* vetastis *Pa1;* vetatis *Pa2.* i) Sic *Pb1.* k) zelare *P.* l) *om. hoc verb. R1;* cum *Pb.* m) moneamus *R1.* n) nos mon. prox. ϱ*1* — nos (*pro* nostros) *Pa1.* ϱ*3;* hos ϱ* 2.3. o) nos (*om.* metipsos debere) *Pa2.* p) parva culpa ϱ*3* — non est parvae (*om.* culpae) *Pa2* — p. est culpae *Pa1.* q) est *om. Pb.* r) dispicere *P.* ϱ*1;* desp. *cet.* s) alio non inferre *Pa2.* t) k̄m̄e *Pa2.* u) fratrum *R1.* ϱ*1.* v) opera *R1.* ϱ*1. Pb1.2.* w) ad correctionem ϱ*3;* a correptione *Pa2.* x) hoc *Pb1.* y) herudiendam *Pb1;* erudendam *Pb2;* erudiendam *Pb4;* eradicandam *Pa2;* delendam ϱ*3.* z) insistere *R1.* a) cum *om. Pa.* b) *corr. ex* dum lectionis *corr. 2 Pa1.* c) cur *R1.* d) propterea *Pb1.* e) vos *Pb1.* f) prava vos *Pb1.* g) ita *add. P.* h) denique *om. Pa2.* i) adhuc in suis d. ϱ*1. Pa2;* in suis d. adhuc ϱ* 2.3. k) sit vobis *Pa2.* l) hunc ϱ*1; om. hoc verb. R1.* m) auctoritate ϱ*1.* n) *ita R1. Pa1. Pb2 et ex* accepit *corr. Pb1;* recipit ϱ*1.* ϱ* 2.3; recipere ϱ*3.* o) *ita R1.* ϱ* 2.3. ϱ*3; om. hoc verb. P;* sciat eum (*pro* excessus) ϱ*1.* p) se ϱ*3.* q) conprqmere *Pb1.2;* premere *Pa2.* r) *ita scr.; hoc verb. om. Pa2;* idem *cet.* s) cum *hic add. Pb1.* ϱ*1.* t) *ex* dilueret *corr. R1.* u) in *hic add. Pb1.* ϱ*1.* v) tua *Pa2. Pb2.3.4 et Pa1 corr. 2* (*om.* vestra). w) eos *R1.* x) concurrat *Pa2.* y) *ita R1. Pa1, sed in* pergere *corr. corr. 2 Pa1;* perrexire *Pb1;* pergere ϱ. *Pa2;* existere ϱ* 2. z) Data (*codd. abbrev.* dat̄) *etc. exhibent soli codd. P; Pb ad ep. seq. trahunt.* a) *ita Pb,* X *om. Pa.* b) febr̄ *Pa2; om. mensem cet.* c) III *Pb6.*

2) Cf. ep. V, 58 (p. 369 n. 4). IX, 218 (p. 206). 3) Cf. Matth. 22, 39. 4) Cf. mandata, quae noster a. 599 m. Iul. episcopis Galliarum de congreganda synodo per Cyriacum abbatem transmisit, ep. IX, 218 etc.; sed illam synodum congregatam non esse efficitur et ex hoc loco et ex ep. XI, 40. 47. 49. 5) De Sereno, ep. Massiliensi, cf. ep. VI, 50 n. XI, 10. 6) Cf. ep. XI, 34 n. 4 s.

metropolitani perfruatur et pallium accipiat, sed Augustino subiaceat. Post Augustini obitum inter Eboracensem et Londiniensem episcopos ita honor distinguatur, ut ille prior sit, qui prius ordinatus fuerit. ***601, Iun. 22.***

Codd. P: cap. 25. — Beda, hist. eccl. I, 29.
Edd. M: Lib. XI. ep. 65; G: Lib. XII. ep. 15. — Bedae hist. eccl. ed. Holder ex codice Cantabrigiensi (Freiburg) I, 29. — Iaffé Reg. 1829 (1415).

GREGORIUS AUGUSTINO EPISCOPO ANGLORUM.

Cum certum sit pro omnipotenti[a] Deo laborantibus ineffabilia aeterni regni praemia reservari[b], nobis tamen eis[c] necesse est honorum[d] beneficia tribuere[e], ut in spiritalis operis studio ex remuneratione valeant[f] multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam[g] eodem Domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum sollemnia agenda[1] concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuae subiaceant dicioni, quatenus Lundoniensis[h] civitatis episcopus[2] semper in posterum a synodo[i] propria debeat consecrari atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica[k], cui[l] Deo auctore deservio, sede percipiat.

Ad Eburacham[m] vero[n] civitatem[3] te volumus episcopum mittere, quem ipse[o] iudicaveris ordinandum, ita[p] ut, si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet et metropolitani honore perfruatur, quia ei quoque, si vita[q] comes[r] fuerit, pallium tribuere Domino favente disponimus: quem tamen tuae fraternitatis volumus dispositioni[s] subiacere[t]; post obitum vero tuum ita episcopis quos ordinaverit[u] praesit[v], ut Lundoniensis[w] episcopi[x] nullo modo dicioni[y] subiaceat. Sit vero inter Lundoniae[z] et Eburachae[a] civitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio[b], ut ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus; communi autem consilio et concordi actione[c], quaeque sunt[d] pro Christi zelo agenda, disponant[e], unanimiter[f] recta sentiant et ea quae senserint non sibimet discrepando perficiant[g].

Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit neque hos tantum modo qui per Eburachae[h] episcopum[i] fuerint ordinati, sed etiam omnes[k] Brittaniae

XI, 39 in titulo: Pa2: Agustino, *sed recte in indice; Pb1.3 in indice:* Agustino, *sed in titulo Pb1:* Augustus; *Pb6:* Augūst — Angulorum *Pb1 in ind.* — Reverentissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei *Beda.* a) *om. hoc verb. Pa2; in* omnipotente *corr. corr. 2 Pa1.* b) reserari *Pb1.* c) eis *om. Pa2.* d) *ex* horum *corr. Pb3;* bonorum *Vat. A. D (ed. M.).* e) retribuere *Pa2.* f) valeat *Pa2.* g) ad D. gr. omnip. *Pa2.* h) *ex* Lundionensis *corr. Pb2; ex* Laudoniensis *Pb3;* Lugdunensis *Pb4;* Ludoniensis *Pa2;* Londonensis *Vat. D (ed. M.).* i) sinodi *Pb1.* k) s̄c̄a sede apostolica *Pa2.* l) cum *Pb1.* m) *ita Pa1;* Eburacam *B;* deborracham *Pa2;* Eboradiam *Pb1;* Eborachan *Pb2.3.4.* n) autem *Pa2.* o) ipsum *Pa1.* p) ordinare ita dumtaxat *Beda.* q) civita (*pro* si vita) *Pb1.* r) comis *Pb. Pa1, sed corr. corr. 1 Pa1.* s) dispositione *Pb. Pa2.* t) permanere *Pa2.* u) ēp̄s quem ordinaveris *Pa2.* v) praesis *Pb4.* w) Luduniensis *Pa2;* Lugdunensis *Pb4.* x) ēp̄o *Pa2;* ēp̄s *Pb1.4, sed corr. Pb4;* epsc. *Pb2.* y) dicionis *Pb1. Pa2.* z) Lugdonie *Pb4.* a) Ebbarachae *Pa2;* Eburace *Pb4;* Eburacae *B.* b) dinctio *Pb1.* c) concordia (*om.* actione) *Pa2.* d) quaequerunt *Pb2;* q. erunt *Pa2. Pb3.* e) zelo disponant quae agenda sunt *Pa2.* f) unianimiter *Pb2.4.* g) proficiant *Pb1.* h) *ita Pa1. Pb1.2;* Eburacae *B;* Eborrachem *Pa2;* Eboracae *Pb4.* i) ēp̄i *Pb1.* k) omnis *Pa2.*

XI, 39. De Augustino cf. ep. VI, 49 n. 3. Adde ep. XI, 34 ss. — Superscriptio, quam Beda exhibet, scripta est secundum f. Diurni I, 9. 10 (ad episcopum). — *Huius ep. Beda etiam in Chronico mentionem facit.* *1) De hac clausula cf. ep. V, 11 n. 3. Cf. septimam* interrogationem Augustini. *2) Mellitus ab Augustino Lundoniensis episcopus consecratus est: cf. ep. XI, 34 n. 5. Cuius successori Iusto Bonifatius V papa pallium misit: cf. Bed. h. e. II, 8. I-E. 2006 s. Cf. 2020.* *3) Eboraci, in metropoli Nordanhymbrorum, Paulinus consecratus est a. 625 (Bed. h. e. II, 9), cui Honorius papa pallium misit (ib. II, 17. I-E. 2020); qui episcopus postea expulsus in Cantiam rediit (Bed. h. e. II, 20).*

sacerdotes habeat Deo domino nostro Iesu Christo auctore subiectos, quatenus ex lingua et vita tuae sanctitatis et recte credendi et bene vivendi formam percipiant atque officium suum fide ac moribus exequentes ad caelestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant[l].

Data[m] die X.[n] kalendarum Iuliarum[o] indictione IIII[p].

XI, 40.

Gregorius I. papa Aetherium, episcopum (Lugdunensem) convocandae synodo insistere iubet. Ut confirmentur ecclesiae eius privilegia, veteres tabulas, quas in scrinio ecclesiae Romanae inveniri posse negat, poscit. Gesta vel scripta b. Irenaei non esse reperta significat. Commendat monachos Angliam petentes, quos ad Augustinum episcopum miserit.

601, Iun.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 190; ϱ: cap. 189; P: cap. 26.
Edd. M: Lib. XI. ep. 56; G: Lib. IX. ep. 50. — Iaffé Reg. 1880 (1406).

GREGORIUS ETHERIO EPISCOPO GALLIARUM.

Epistolarum vestrarum[a] plena venerabili gravitate locutio ita sibi cordis nostri iunxit[b] affectum, ut mutuum semper libeat[c] miscere sermonem, quatenus, etsi corporali[d] frui[e] vobis[f] praesentia[g] non valemus[h], nil[i] sibi contra nos absentia hoc intercurrente valeat commercio vindicare. Quantus namque in vobis ecclesiastici ordinis amor eniteat[k], quanta sit dilectio disciplinae, quantum observantiae studium salubrium decretorum, ex illo, quod nostram summisse[l] et omnino libenter[m] adhortationem accipitis et servandam inviolabiliter praedicatis, ostenditis. Quia igitur ad aliorum emendationem promptum[n] cor geritis et vetustatis[o] malum libera, sicut decet, voce damnatis[p], postquam et aliis fratribus coepiscopisque[q] nostris ipsa voluntas est[r], oportet, ut unanimes contra dominicos hostes insurgere[s] et avaritiam de domo Dei synodali debeatis definitione proicere[1]. Nil in dandis ecclesiasticis ordinibus auri saeva[t] famis[2] inveniat, nil[u] blandimenta subripiant, nil[u] gratia conferat, honoris praemium[v] vita[w] sit, provectus[x] incrementum modestia[y], ut optinente[z] huius modi observantia et indignus qui praemiis[a]

l) pertinguant *Pa, sed corr. corr. 1 Pa1. — Hic add. Beda:* Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater[4]. m) Data *etc. ad epist. seq. trahunt codd. Pb* — dat̄ *omnes codd.* n) X *om. Vat. D (ed. M.).* o) *ita Pa et, ut videtur, Beda;* Iuł *abbr. Pb1.6;* Iulias *Pb3 — Hic add. Beda:* imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini anno decimo octavo. p) XIV *Par. 2280.*

XI, 40 om. ϱ. In titulo:* Gałł *Pa1. Pb2.3;* Galliae *Pa2, sed recte in indice;* Gallariarum *Pb3 in ind.* a) epistulam vestram *Pb3.* b) *ita R1. Vat. F (ed. M.);* vinxit *ϱ3. Vat. A. B (ed. M.);* finxit *P, sed in* fixit *(ita ϱ1) corr. Pa1 corr. 2.* c) libet *Pb. Pa1, sed corr. Pa1 corr. 1.* d) *ita ϱ1 et ex* corpurale *corr. Pa1;* corporale *R1. Pb. Pa2;* corporaliter *ϱ3.* e) *ex* fruit *corr. R1.* f) *ita R1. ϱ1. Pa;* nobis *Pb1.3.6;* nobiscum *Pb2;* vestra *ϱ3.* g) praesentiae *Pb. Pa1, sed corr. Pa1 corr. 1.* h) *ex* valeamus *corr. Pa.* i) *ita R1. ϱ1. Pb2 et ex* nisi *corr. Pa1 corr. 1;* nihil *cet.* k) amore niteat *Pb1;* amor niteat *Pa2;* amore initiat (*in* initeat *corr.*) *R1.* l) misisse *Pa2.* m) libentur *Pb1.* n) pruptam *Pb1;* prumptam *Pa1. Pb2, sed corr. Pa1 corr. 2;* emendatione prompta *Pb4.* o) vetustis *R1;* vestustatis *Pb1.* p) *ex* damnetis *corr. Pa2;* damnaris *R1.* q) coepiscopis (*om.* que) *R1.* r) est vol. *Pa2.* s) surgere *Pb1.* t) auris seva *Pb1;* auris eba *R1;* auri *om. Pa2.* u) nihil *Pb1.* v) *ex* praemia *corr. Pb1.* w) *ex* vite *corr. R1.* x) sapientia *add. Vat. D (ed. M).* y) modestiae *Pa2.* z) *ex* optinete *corr. Pa1 corr. 2.* a) primis *Pa1. Pb2;* primus *Pb1.4.*

4) Subscriptio, quam Beda exhibet, scripta est secundum f. Diurni I, 10 (ad episcopum).

XI, 40. De Aetherio, ep. Lugdunensi, cf. ep. VI, 50 n. 1) Cf. ep. XI, 38 n. 3. 2) Cf. Verg. Aen. III, 57.

quaerit[b] ascendere iudicetur et digne cui bonum testimonium actio perhibet honoretur. Haec[c] vobis[d], dilectissime frater[e], cura sit, haec animis vestris sollicitudo semper invigilet, ut zelum, quem litteris ostendistis[f], cordis vestri testem esse opere demonstretis. Itaque adsidue instanterque[g] ad congregandam[h] synodum inminete et ita vos[i] enixius exhibete, ut nominis dignitatem in[k] officii amministratione[l] compleatis.

De eo vero quod ecclesiae vestrae ex antiqua consuetudine concedendum deposcitis requiri in scrinio fecimus, et nihil inventum est[m]. Unde ipsas nobis epistolas, quas vos dicitis habere, transmittite, ut ex eis quod concedendum est colligamus[3].

Gesta vero vel scripta beati Herenaei[n] iam diu est[o] quod[p] sollicite quaesivimus[q], sed[r] hactenus ex eis aliquid inveniri non valuit[s][4].

Praeterea[t] fraternitas vestra monachos quos ad reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum direximus habere studeat in omnibus commendatos[u][5] suamque illis[v] propter Deum[w] caritatem exhibeat atque ita illis studio sacerdotali obnixe concurrat et suo eos[x] solacio[y] ad agendum iter[z] adiuvare festinet[a], ut, dum nulla eis illic[b] res remorandi[c] causas[b] intulerit, et hi[d] celerius perexire[e] et vos mercedem de praestitis invenire possitis[f-g].

XI, 41.

Gregorius I. papa Mennae Telonensi, Sereno Massiliensi, Lupo Cabalonensi, Agilfo Mettensi, Simplicio Parisiensi, Melantio Rotumensi, Licinio (Andegavensi), episcopis Francorum, a paribus, commendat monachos una cum Laurentio presbytero et Mellito abbate in Angliam ad Augustinum episcopum proficiscentes. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 191; ϱ: cap. 190.
Edd. M: Lib. XI ep. 58; G: Lib. IX. ep. 52. — Iaffé Reg. 1831 (1408).

b) queret *Pa 1.* c) hoc *Pa 1. Pb 1. sed corr. Pa 1.* d) nobis *Pb 4.* e) dilectissimi fratrum *R 1. Pa 1:* dilectissime fratrum *ϱ 1:* dilectissimi fratres *ϱ 3:* dilectissime frater *cet.* f) ostenditis *ϱ. Pa 2.* g) intrantesque *Pb 1.* h) congregandum *Pb. Pa 1.* i) vos *om. R 1. ϱ.* k) in *om. R 1. ϱ:* et (*pro* in) *Pa 2.* l) ministr. *R 1.* m) est inventum *Pa 2.* n) Hirenaei *ϱ 3.* o) est *om. Pb. Pa 1.* p) quodam *Pb 1:* quondam *Pb 2:* quoddam *Pb 4:* quod *in* quoniam *corr. Pa 1 corr. 2:* quod nos *Pa 2.* q) requisivimus *Pa 2.* r) et *R 1.* s) prevaluit (*om.* non) *R 1.* t) propterea *ϱ 1.* u) commedatos *Pb 1.* v) *ex* illos *corr. R 1.* w) propter Deum *om. ϱ 1.* x) eos *om. P.* y) *ex* consolatio *corr. Pa 1.* z) ita *ϱ 1* — ad iter ag. *Pa 2.* a) festinent *R 1.* b) *verba* illic *usque* causas *om. R 1.* c) morandi *ϱ.* d) hic *Pb. ϱ. Pa 1. sed corr. Pa 1.* e) *ita R 1. ϱ 1. Pa, sed in* pergere (*ita ϱ 3*) *corr. Pa 1 corr. 2:* perrexire *Pb 2:* perrexere *Pb 1. 4.* f) *ex* possetis *corr. corr. 2 Pa 1.* g) *Datum, quod hic codices exhibent, ad ep. XI, 1 pertinet. Cf. N. A. III p. 588.*

3) *De quibus privilegiis agatur, nescio. An de pallio?* 4) *Cf. Langen l. l. I, 167 ss. II, p. 475 et S. Irenaei, ep. Lugdunensis, opera ed. Massuet (1734).* 5) *Cf. ep. XI, 34 n. 4. 5.*

XI, 41. De Mena cf. ep. IX, 223 n. 1. XI, 9 n. 1. — De Sereno cf. ep. VI, 50 n. 1. — De Lupo Cabilonensi, qui post a. 591 episcopus factus est (cf. Greg. Tur. X, 28), cf. Gall. christ. IV c. 868 ss. et vitam eius in A. SS. Ian. 27. — Agiulfus, qui fertur patre ex nobili senatorum familia orto ex Chlodovei regis Francorum filia procreatus *Paul. diac. in gest. ep. Mettensium (SS. II p. 264); catalogus ep. Mett. (SS. XIII p. 306) refert eum sedisse annos XII et obiisse X Kal. Dec. — De Simplicio nihil traditum esse videtur; sed iam a. 614 alius ep. Parisiensis concilio subscripsit: cf. Gall. christ. VII c. 22. — De Melantio, ep. Rotomagensi, qui Praetextato remoto et post occiso successit, cf. Greg. Tur. VII, 19. VIII, 31. 41 et Gall. christ. XI c. 11 s. — Licinius ep. Andegavensis fuisse videtur; cf. de eo SS. rer. Merov. I p. 883; duae vitae eius referuntur in A. SS. Febr. 13. Adde Gall. christ. XIV, c. 349.*

GREGORIUS MENNAE TELONAE, SERENO MAXILIAE, LUPO CABALONI, AGILFO METTIS, SIMPLICIO PARISIS, MELANTIO ROTUMO ET LICINIO EPISCOPIS FRANCORUM A PARIBUS.

Licet fraternitatem vestram suscepti officii cura commoneat, ut religiosis viris et[a] praecipue in causa[b] animarum laborantibus omni debeat adnisu concurrere, non tamen ab re[c] est, si sollicitudinem vestram epistolarum nostrarum sermo pulsaverit, quia, sicut ignis aura flante fit[d] grandior, ita bonae mentis studia commendatione[e] proficiunt. Quia igitur redemptoris nostri gratia cooperante tanta de Anglorum gente ad christianae fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverentissimus communis frater et coepiscopus noster Augustinus eos qui secum[f] sunt ad hoc opus exequendum per diversa loca asserat non posse sufficere, aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero et Mellito abbate praevidimus transmittendos[1]. Et ideo fraternitas eis vestra caritatem quam decet exhibeat atque ita illis, ubicumque necesse fuerit, auxiliari festinet, quatenus, dum vobis opitulantibus nullas illic remorandi[g] causas habuerint, et ipsi[h] vestra se relevatos consolatione congaudeant et vos solaciorum exhibitione[i] in causa pro qua directi sunt possitis[k] participes inveniri.

XI, 42.

Gregorius I. papa Aregio, episcopo Galliarum (Vapincensi), scribit, ut de simonia concilio exstirpanda nitatur monachosque ad Augustinum euntes commendatos sibi habeat.

601, Iun.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 192; ϱ: cap. 191.
Edd. M: Lib. XI. ep. 57; G: Lib. IX. ep. 51. — Iaffé Reg. 1832 (1407).

GREGORIUS AREGIO EPISCOPO GALLIARUM.

Cum in[a] fraterna dilectione unum cor, unus sit animus, sicut in alterius prosperis[b] mens laetatur, ita in adversis affligitur, quia in utroque particeps esse lege caritatis astringitur[c]. Atque ideo maior nos de tristitia vestra[1] maeror[d] invaserat, ne prolixi fortasse luctus afflictio adsiduo cor vestrum dolore pulsaret et vitam gemitibus oneraret. Sed susceptis caritatis vestrae epistolis optato sumus gaudio consolati atque omnipotenti Deo gratias egimus, quia[e] et unanimitatem vestram incolumem et animum ad consolationem redisse cognovimus[f]. Nec enim aliter de vobis fuerat aestimandum, nisi quia, quicquid[g] adversitatis esset, sacerdotali sine dubio patientia[h] vinceretis.

Qualiter praeterea in abscidenda simoniaca heresi olim fraternitatis vestrae[i] zelus exarserit, bene recolimus. Unde hortamur, ut operam studiosius impendentes[k] districta

XI, 41 in titulo: m̄ *(ras.)* ne ϱ* — Tolone *R*1* — Maxilia *R1. ϱ1. ϱ*1.4;* Masilia *ϱ*2.3* — Cabaloni *R1;* Cavalo *ϱ*1;* Cavalō *ϱ1;* Cabillonensis *ϱ3;* Cavalon *ϱ* 2.3.4;* Cavalona *R*1* — Acilfo *R1* — Metus *codd. n.* — Simplitio *ϱ** — Parisio *R*1* — Melancio *ϱ1. R*1* — Rotomo *ϱ*2.3;* Rotum̄o *R*1* — Licino *ϱ3* — ēpi *ϱ1* — a pār *abbr. ϱ1;* a partibus *ϱ*2.3;* partibus *R1;* ac paribus *R*1.* a) et *om. ϱ1.* b) causas *R1.* c) habere *R1.* d) sit *R1.* e) studiatione (*om.* commend.) *R1.* f) cum *ϱ1.* g) remorantibus *ϱ3.* h) ipsa *ϱ*1.* i) *hic add.* congaudeatis *ϱ*1.* k) *in* positis *corr. ϱ*2.*

XI, 42. a) in *om. R1.* b) prosperi *ϱ*1.* c) adstringimur *ϱ1.* d) memor *ϱ*1.* e) qui *R1. ϱ1.* f) cognoscimus *ϱ*2.3.* g) quod *add. ϱ*1.* h) pęnitentia *ϱ1.* i) fraternitas v̄ra (*in* v̄re *corr.*) *R1.* k) impedentes *ϱ1.*

1) Cf. ep. XI, 34 n. 4. 5.

XI, 42. De Aregio, ep. Vapincensi, cf. ep. IX, 219 n. XI, 44. 1) De eadem, ut videtur, afflictione noster in ep. IX, 219 scripserat.

inter alia quae scripsimus concilii[l] definitione[m] damnetur[2], quatenus, dum voluntatis nostrae intentio sollicitudinis vestrae fuerit ope completa, et omnipotenti Deo oblationem gratissimam de vitiorum correptionibus offeratis et aliorum aedificatione[n], qualiter in vobis pastoralis officii cura[o] fulgeat, ostendatis[p]. Experientia autem vitae vestrae[q] nos provocat, quam valde multis praeeminere cognovimus, ut de[r] vobis hac in re grande[s] solacium praesumamus. Et ideo fervorem vestrum, sicut auctore Domino coepistis, explete, ut bona quae in vobis recta intentione[t] coepta sunt iuvante creatore omnium rectius impleantur.

Praeterea monachis quos ad reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus[3] caritatem suam fraternitas vestra, ut consuevit, impendat et ita eis tam per se quam per alios quos potuerit ad proficiscendum solaciari studeat, ut, dum vobis providentibus[u] nullas illic difficultates vel moras habuerint, et nos quod de vobis confidimus sentiamus et Deus vobis omnipotens pro conversione animarum, pro quibus transmissi sunt,[v] recompenset.

XI, 43.

Gregorius I. papa Asclipiodoto, patricio Gallorum, Candidum presbyterum et ecclesiae Romanae patrimoniolum commendat; a regibus Francorum se poposcisse addit, ut ipsum patrimoniolum sub sua cura habeant. Reliquias beati Petri mittit. 601, Iun. 22.

Cod. P: cap. 30.

Edd. M: Lib. XI. ep. 14; G: Lib. XII ep. 17. — Iaffé Reg. 1833 (1362).

GREGORIUS ASCLIPIODOTO PATRICIO GALLORUM.

Prudentes viros, sicut estis, regibus adhaerere[1] multorum solamen est. Nam dum praestandi sibi locum ad animae datum utilitatem intellegunt, certum est, quia mercedis[a] causas, ubi inveniunt, non postponunt. Quanto[b] igitur affectu quantaque devotione gloria se vestra[c] in causis pauperum studio pietatis impenderit, dilectissimo[d] filio nostro Candido[e] presbytero[2] renuntiante comperimus. Sed quoniam hanc sibi quodam modo nobilitas[f] legem ponit, ut debere se[g] quod sponte tribuit aestimet et, nisi in beneficiis suis creverit, nihil praestitisse se reputet, paterna[h] dilectione salutantes gloriae vestrae suprascriptum[i] presbyterum et patrimoniolum ecclesiae nostrae fiducialiter commendamus, ut opis vestrae gratia[k] praemunitus[l] molestias[m] et onera

l) *ex* concilia *corr. R 1.* m) diffinitione *ρ* 1;* definione *ρ 1.* n) edificationem *codd. n.* o) cure *R 1.* p) ostenditis *ρ* 1.* q) vestrae *om. R 1.* r) unde *R 1.* s) regendae (*pro* re grande) *ρ* 1.* t) in | intentione *ρ 1.* u) previdentibus *R 1.* v) suam gratiam *add. ρ*.*

XI, 43 in titulo: Asclipiodoto *Pb 1, sed in indice Pb 1. 2:* Asclepiodoto; Asclepiodocto *Pb 3. 6;* Asclepidoto *Pa 1. Pb 4;* Casclepidoto *Pa 2, sed in indice* Asclipidoto; Asclepituo *P* 1.* — Galliae *Pa 2, sed recte in indice;* Gall. *Pb 3;* Galliarum *Pb 4, sed recte in indice.* a) *ex* mercedem *corr. corr. 2 Pa 1;* mercedes *Pb.* b) quanta *Pb 4.* c) gloriae se vestrae *Pb 4* — in caus. paup. gl. se vestra *Pa 2.* d) *hoc verb. om. Pa 2.* e) Candito *Pa 1. Pb 1, sed corr. Pa 1.* f) *corr. ex* mobilitas *Pa 1;* nobilitatis *Pb 4.* g) se *Pb 1.* h) vos *add. corr. 2 Pa 1.* i) *om.* scm̄ *Pa. Pb 1. 4.* k) gratiae *Pa 1. Pb, sed corr. Pa 1 corr. 2.* l) premonitus *in* premunitum *corr. corr. 2 Pa 1;* premunitum *cet. codd.* m) molestia *codd. n., sed corr. Pa 1 corr. 2.*

2) Cf. ep. XI, 38 n. 3. 3) Cf. ep. XI, 34 n. 4. 5.

XI, 43 una, ut videtur, cum ep. seq. transmissa. — Ad Asclipiodotum, virum gloriosum, ep. IX, 225 data est. 1) Etiam initium epistulae congruit cum ep. IX, 225. Sed quo munere A. functus sit, ignoramus. 2) De Candido, rectore patrimonii Galliae, cf. ep. V, 31 p. 311 n. 3; VI, 10 n. Eum tunc Romam venisse apparet ex ep. XI, 34 (n. 3).

nulla sustineat. Sic[n] ergo studii in vos cura proficiat, utilitates[o] pauperum vobis[p] adnitentibus nutriantur[q], sentiamus quod de caritate vestra praesumimus[r]. Augete favoris[s] vestri praesidia, quia apud nobilium mentes semiplenum bonum videtur quod sine adiectione relinquitur. Et quoniam ab[t] excellentissimis filiis nostris regibus poposcimus, ut ipsum patrimoniolum sub sua habere[u] cura dignentur[v] [3], vobis adminiculantibus impleatur[w], ut vestrum[x] possit esse quod poscimus, quatenus et nos gratias referentes pro gloriae[y] vestrae incolumitate orare enixius[z] valeamus et vestrorum bonorum[a] vicissitudinem[b] Deus vobis omnipotens[c] et hic et in futuro compenset[4]. Clavem[5] vero a sacratissimo[d] beati Petri corpore, in qua de catenis eius benedictio continetur, transmisimus, quae collo vestro suspensa contra omnia adversa vos muniat.

Data[e] die X. kalendarum Iuliarum indictione IIII.

XI, 44.

Gregorius I. papa Aregio, episcopo (Vapincensi), Candidum presbyterum, latorem praesentium, commendat. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 193; ϱ: cap. 192.
Edd. M: Lib. XI. ep. 15; G: Lib. IX. ep. 62. — Iaffé Reg. 1835 (1363).

GREGORIUS AREGIO EPISCOPO GALLIARUM.

In quanta[a] apud nos memoria fraternitatis vestrae sit caritas[1], cordis[b] vestri secretum[c] requirite, et ex eo quem[d] circa nos habet amorem colligitis. Et quoniam sincera in[e] dilectione nec vires absentia nec locum habet oblivio, ita sibi saepius imaginata fraternitatis vestrae[f] praesentia mens nostra reficitur, ac[g] si corporeis oculis[h] coram nos[i] sisti cernamus, quia nec abesse credendus[k] est, qui per dilectionis vinculum animis inhaeret. Quia ergo tanta in vobis sacerdotalis gravitatis ornamenta conspeximus, ut de vestro omnino instituto[l] in moribus laetaremur, multa[m] animis nostris de sollicitudine vestra promittimus. Unde quia[n] sic ea quae[o] Dei sunt[p] agitis, sic in commissi[q] vobis gregis custodia[r] vigilatis, ut tamen ea quae ex latere sunt prudenti moderamine dispensetis, latorem vobis[s] praesentium Candidum presbyterum[2] communem filium commendamus, ut opem illi in quibus necesse fuerit pro utilitate pauperum impendatis, quatenus, dum fraternitatis vestrae fuerit, sicut confidimus, iutus[t] auxilio, in eius consolatione nos invenisse[u] sentiat.

---

n) *ex* si *(ita Pb1) corr. Pa1 corr. 2.* o) utilitate *Pa, sed in* utilitati *corr. Pa1 corr. 2* — paup. util. *Pa2.* p) ut *ante* vobis *add. corr. 2 Pa1;* ut vobis *Pa2;* nobis *Pb4.* q) et *hic add. corr. 2 Pa1.* r) presumpsimus *Pb4.* s) favoribus *Pb1;* favores *Pb4.* t) ab *post. add. Pb1.* u) haberet *Pb.* v) dignetur *Pa1. Pb, sed corr. Pa1 corr. 2.* — hab. dignentur cura *Pa2.* w) impleantur *Pa1. Pb.* x) v̄rae *Pb1.* y) gloria *Pb4* — vestrae gloriae *Pa2.* z) nixius *Pb1.* a) bon. vestr. *Pa.* b) sollicitudinem *Pa2.* c) *etiam hic add.* ds̄ *Pb1.* d) sacratissimi *Pb1.* e) date *Pb1;* dāt *abbr. cet. codd. et ad seq. ep. trahunt Pb.*

XI, 44. a) quantum ϱ*1. b) cordis *om.* ϱ*1. c) *ex* secrete *corr.* secreta *R1.* d) quae ϱ*1. e) in *om.* ϱ*1; in sincera ϱ3. f) v. frat. ϱ*. g) et *R1;* ut *(ex* et *corr.* ϱ*2) *pro* ac si ϱ*2.3. h) vos oculis ϱ. i) *ita R1;* nos *om.* ϱ*. ϱ. k) credendum ϱ1. l) instituit *R1.* m) nullis ϱ*1. n) quia *om.* ϱ*. ϱ3. o) quęquę *R1.* p) sunt *om. R1.* q) *ex* commissis *corr. R1.* r) custodiam ϱ1. ϱ*, *sed corr.* ϱ*2. s) nobis *R1.* t) *ita* ϱ1 *et ex* iustus *corr. R1;* fultus ϱ*. ϱ3. u) se *add.* ϱ1.

3) *Cf. ep. VI, 49. 57.* 4) *Multa in hac epistula congruunt cum f. Diurni 55* (preceptum commendaticium eunte rectore in patrimonio ad patricium). 5) *De clavibus S. Petri cf. ep. I, 25 n. 5.*

XI, 44. De Aregio, ep. Vapincensi, cf. ep. IX, 219 n. XI, 42. 1) *Aregium Romam profectum esse narrat eius* vita *in ep. IX, 219 n. laudata.* 2) *Cf. ep. praeced.*

XI, 45.

Gregorius I. papa Vergilio, episcopo Arelatensi, Augustinum episcopum, ad eum fortasse venturum, commendat. *601, Iun. 22.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 194; ϱ: cap. 193. — Beda, h. e. I, 28.
Edd. M: Lib. XI. ep. 68; G: Lib. IX. ep. 63. — Bedae hist. eccl. ed. Holder ex cod. Cantabrigiensi (Freiburg) I, 28. — Iaffé Reg. 1836 (1418).

GREGORIUS VERGILIO EPISCOPO ARELATENSI.

Quantus sit affectus venientibus sponte fratribus impendendus, ex eo, quod plerumque[a] solent caritatis causa invitari, cognoscitur. Et ideo si communem fratrem Augustinum episcopum[1] ad vos venire contigerit[b], ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectiose[c] dulciterque suscipiat, ut et ipsum consolationis suae bono[d] refoveat et alios, qualiter fraterna caritas colenda[e] sit, doceat. Et quoniam saepius evenit, ut hi qui longe sunt positi prius[f] ab aliis[g], quae sunt emendanda[h], cognoscant[i], si quas[k] fortasse fraternitati vestrae sacerdotum vel aliorum culpas intulerit, una cum eo residentes[l] suptili cuncta investigatione perquirite et ita vos in ea quae[m] Deum offendunt et ad iracundiam provocant districtos ac sollicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem[n] et vindicta[o] culpabilem feriat et innocentem falsa opinio non affligat[p].

XI, 46.

Gregorius I. papa a Brunichilda, regina Francorum, licentiam legati mittendi petit, qui Gallicos sacerdotes coerceat. *601, Iun. 22.*

Codd. R: Indictio I—IIII. cap. 195; ϱ: cap. 194; P: cap. 31.
Edd. M: Lib. XI. ep. 69; G: Lib. IX. ep. 64. — Iaffé Reg. 1837 (1419).

GREGORIUS BRUNIGILDAE REGINAE FRANCORUM.

Prov. 14, 34. Cum scriptum sit: 'Iustitia elevat[a] gentem, miseros autem facit populos[b] peccatum', tunc regnum stabile[c] creditur, cum culpa quae cognoscitur citius emendatur. Multorum igitur[d] ad nos relatione pervenit, quod dicere sine afflictione cordis nimia[e] non valemus, ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari,

XI, 45. Hanc ep. exhibet Beda h. e. I, 28. — In titulo: Vigilio *R*1;* Virgilio *ϱ*3. ϱ* — Arelatensi *ϱ 1;* Arelatensis *R 1. 2. ϱ 3. ϱ* 2.3;* Aralateñs *ϱ*1. R*1;* Araletensi *ϱ*4* — *Beda:* Reverentissimo et sanctissimo fratri Vergilio coepiscopo Gregorius servus servorum dei. a) eplerumque *R 1.* b) contingerit *R 1.* c) affectio *ϱ*1;* affectuose *B.* d) *in* bonos *corr. R 1.* e) consolanda *Vat. D. E (ed. M.).* f) propriis *ϱ*1.* g) alii *R 1.* h) emendenda *ϱ*1.* i) cognoscat *R 1;* cognoscit *ϱ 1.* k) si qua se — culpa *Vat. D (ed. M.).* l) resi *ϱ*1.* m) in e quę *R 1.* n) *ita B; (om.* ad) aliorum emendatione *R 1. ϱ 1. ϱ*1;* ad illorum em. *ϱ*2.3.* o) *ita B;* vindictam *codd. n.* p) *Beda hic add.:* Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima kalendarum Iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimo octavo, indictione quarta.

XI, 46 in titulo: Brunigilde *R 1. ϱ 3;* Brunichilde *R 2. Pa 2;* Brunihildę *Pb 1.2 in ind. et Pa 1. Pb 3.6;* Brunildę *Pa 1 in ind. et Pb 1;* Brunechildae *Pb 4;* Brunehilde *Pb 3 in ind.* — Francorum reginae *R 1* — r. Fracorum *R 2.* a) iustitię levat *R 1.* b) pop. facit *Pb. Pa 1;* populos *om. Pa 2;* fac. populosa *R 1.* c) *ex* stabili *corr. R 1;* stabiliri *P.* d) igur *Pb 1.* e) nim. affectione cordis *Pa 2.*

XI, 45. De Vergilio cf. ep. I, 45 n. — Et superscriptio et subscriptio, quas Beda affert, congruunt cum f. Diurni I, 10 (ad episcopum). *1) Cf. ep. XI, 34 n. 4. — Maurini putant hic et in sequenti ep. de synodo communi episcoporum Galliae et Augustini convocanda agi. Cf. septimam* interrog. Augustini.

XI, 46. De Brunichilda cf. ep. VI, 5 n. VI, 49 n. VI, 57 n.

ut et audire nobis opprobrium et lamentabile sit referre. Ne[f] ergo, postquam huius nequitiae huc usque se tetendit[g] opinio, aliena pravitas[h] aut nostram[i] animam aut regnum vestrum peccati[k] sui iaculo[l] feriat, ardenter[m] ad haec debemus ulciscenda[n] consurgere, ne paucorum facinus[o] multorum possit esse[p] perditio[q]. Nam causa sunt ruinae[r] populi sacerdotes mali[1]. Quis enim pro populi[s] se[t] peccatis[u] intercessor obiciat, si sacerdos, qui exorare debuerat, graviora committat[v]? Sed quoniam eos quorum[w] haec[x] locus est[y] insequi nec[z] sollicitudo ad requisitionem[a] nec zelus[b] excitat ad vindictam, scripta ad nos vestra discurrant[c], et[d] personam, si praecipitis[e], cum vestrae auctoritatis assensu transmittimus[f 2], quae una cum aliis sacerdotibus haec et[g] suptiliter quaerere et[h] secundum Deum debeat emendare. Nec enim sunt dissimulanda[i] quae dicimus, quia qui emendare potest et neglegit[k], participem se procul dubio delicti[l] constituit. Providete[m] ergo[n] animae vestrae[m], providete[o] nepotibus[3], quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis et, priusquam creator noster manum suam ad feriendum[p] excutiat, de correctione huius[q] sceleris studiosissime cogitate, ne tanto postmodum acrius[r] feriat, quanto modo diutius et clementer expectat. Scitote autem, quia[s] magnum Deo nostro sacrificium placationis offertis[t], si tanti labem facinoris de vestris citius finibus amputatis.

Data[u] die X.[v] kalendarum Iuliarum[w] indictione IIII.

XI, 47.

Gregorius I. papa Theodericum, Francorum regem, hortatur, ut ad damnandam simoniam iubeat synodum convocari; gratias agit, quod Augustino episcopo ad Anglorum gentem eunti auxilium praebuerit, ut ex relatione revertentium quorundam monachorum compererit. Monachos ad Augustinum in Angliam proficiscentes commendat.

601, Iun. 22.

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 196; ϱ: cap. 195; P: cap. 32.
Edd. M: Lib. XI. ep. 59; G: Lib. IX. ep. 53. — Iaffé Reg. 1838 (1409).

GREGORIUS THEODERICO REGI FRANCORUM.

Excellentiae vestrae index cordis epistola, quanta in vobis fulgeat cum regia[a] potestate prudentia, ita luculenti[b] copia sermonis edocuit, ut dubium esse non valeat,

f) *hic post lacunam incipit Pb2.* g) se *om. R1* — tendit *R1. Pb1.4.* h) pravitatis *Pb1.* i) vestram *Vat. A (ed. M.).* k) peccata *Pb1.* l) iacula *Pb4.* m) ardentes *R1. 2.* n) ulc. deb. *Pa2.* o) facimus *Pa1. Pb1, sed corr. Pa1 corr. 2.* p) esse possit *Pa1. Pb2.4; om. haec verba Pa2.* q) sit *hic add. Pa2.* r) ruina *Pb1;* ruinae causa sunt *Pa2.* s) propuli *Pb1.* t) se *om. Pa1. Pb1, sed post* peccatis *suppl. corr. 2 Pa1;* se pro populi *Pa2.* u) peccato *ϱ3.* v) sacerdotes — debuerant — committant *ϱ3.* w) coram *ϱ3.* x) nec *R1.* y) *ita R1;* est locus *R2;* locutio e. *P;* locutus est *ϱ3.* z) nostra *Pa2.* a) *add.* vult. *Pa2.* b) *ex* zelum *corr. Pa1 corr. 2.* c) discurrunt *Pa1. Pb, sed corr. Pa1 corr. 1;* decurrant *ϱ3.* d) et ut *Pa. Pb1.2;* ut et *Pb4.* e) recipias *Pa2.* f) *in* transmittamus *corr. Pa1 corr. 1;* transmittamus *Pa2.* g) et *om. Pb1.* h) et *om. Pb1.* i) sunt *om. Pb. Pa1, sed post* dissim. *suppl. corr. 2 Pa1;* dissim. sunt *Pa2.* k) *ex* negit *corr. R1.* l) *ex* delecti *corr. Pa1 corr. 1.* m) *verba* providete *usque* vestrae *in marg. suppl. Pb1.* n) itaque *Pa2.* o) ergo *add. Pb1.* p) feriendam *R2.* q) vestri *Pa2.* r) crarius *R2.* s) quod *R1.* t) offeretis *Pb. Pa1.* u) data *etc. om. R. ϱ, ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* v) X *om. Pb4.* w) iulii *Pa1;* iuł *abbr. Pb1.6.*

XI, 47. Hanc ep. ante ep. XI, 46 enumerat index Pa2. — In titulo: Theodorico *R2. ϱ1 et ex* Deothorico *corr.* Teodorico *Pa1 corr. 2;* Deothorico *Pb2 in tit. et in ind.;* Deotheorico *Pb3 in tit.;* Teoderico *Pa2 in tit. et Pb3 in ind.;* Teodorico *Pb6* — rex *Pb1.* a) gia *ϱ1.* b) lucenti *ϱ3.*

1) Cf. Hos. 5, 1; 9, 8. Reg. past. I, 2. 2) Cf. ep. praeced. n. 1, sed et ep. XI, 38 n. 3. 3) Cf. ep. VI, 49 n. XI, 47. 50.

XI, 47. De Theoderico cf. ep. VI, 49 n. Nota nostrum hoc anno, postquam Brunichilda ex Austrasia pulsa est, et Theoderico et Theodeberto (ep. XI, 50) singulas litteras scribere.

quicquid laudabile[c] de vobis fama narraverit. Et[d] quoniam adhortationem[e] nostram adeo regiis animis[f] per laudis[g] praedicamenta placuisse signastis[h], ut, quicquid ad Dei nostri cultum, quicquid ad ecclesiarum reverentiam, quicquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui et[i] velitis[k] in omnibus custodire, iterata[l] vos pro vestra magis[m] mercede adhortatione[n] pulsamus, ut congregari synodum iubeatis et, sicut dudum scripsimus[1], corporalia sacerdotibus[o] vitia et simoniacae[p] hereseos[q] pravitatem omnium episcoporum definitione[r] damnari atque[s] de[t] regni vestri amputari[u] finibus faciatis nec plus illic[v] pecuniam optinere, quam praecepta dominica[w] permittatis. Nam dum omnis[x] avaritia idolorum sit servitus[2], quisquis hanc et maxime in dandis ecclesiasticis honoribus vigilanter non praecavet[y], infidelitatis perditioni[z] subicitur[a], etiam si tenere fidem quam neglegit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc, quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis[b], et hic feliciter[c] ipsius protectione regnetis[d] et ad aeterna[e] postmodum gaudia eius duce gratia veniatis.

Quanta praeterea bona reverentissimo fratri et[f] coepiscopo nostro Augustino[g] ad Anglorum gentem proficiscenti excellentia vestra praebuerit, revertentes ab eo quidam monachi retulerunt[h] [3]. Unde uberes gratias referentes petimus, ut his quoque monachis, qui ad eum directi sunt, suffragia vestra copiosius praebere[i] atque eos ad proficiscendum iuvare dignemini[k], ut, quanto beneficia vestra eis amplius exhibetis[l], tanto maiorem vicissitudinem ab[m] omnipotente Deo, cui serviunt, expectetis[n].

Data[o] die X.[p] kalendarum Iuliarum[q] indictione IIII.

XI, 48.

Gregorius I. papa Brunichildae, reginae Francorum, de auxilio Augustino episcopo ad Anglorum gentem proficiscenti praestito gratias agit et monachos cum Laurentio presbytero et Mellito abbate in Angliam pergentes commendat. *601, Iun. 22.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 197; ϱ: cap. 196; P: cap. 33.
Edd. M: Lib. XI. ep. 62; G: Lib. IX. ep. 56. — Iaffé Reg. 1839 (1412).

GREGORIUS BRUNIGILDAE REGINAE FRANCORUM.

Gratias omnipotenti[a] Deo[b] referimus, qui inter cetera pietatis suae dona, quae excellentiae[c] vestrae[d] largitus est[e], ita vos amore christianae religionis implevit, ut,

c) *om. hoc verb. Pb4.* d) et *om. Pb1.* e) *corr. ex* adorationem *Pa1 corr. 2;* et orationem *Pb1;* ad orationem *Pb4.* f) regis *(ita etiam ϱ1)* animum (*in* animis *corr.*) *R1.* g) laudes et *ϱ3.* h) sign. plac. *Pa2.* i) studioso statu sacerdotum (*om.* et) *Pa2.* k) debetis *R1;* veletis *ϱ1.* l) iterata a *et ras. unius litt. R1;* ita rata *Pb1.* m) magis *om. P.* n) adoratione *Pa1. Pb1.4, sed Pa1 corr. 2.* o) sacerdotum *ϱ1.* p) simonicę *Pb1.* q) heresis *Pa. Pb1.2;* heresi *Pb4.* r) difinitione *Pa1. Pb2;* diffinitione *Pb2.* s) atque *om. Pa2.* t) a *P.* u) amputare *P.* v) illis *P.* w) dominico *Pb4 —* faciatis *pro* permittatis *Pa2.* x) hois *R1.* y) precavit *Pa1.* z) perditionis *R1;* perdictiones *Pa1;* perditione *Pa2. Pb2.4.* a) *ex* subicimur *corr. Pa1 corr. 1.* b) repugnatur *P.* c) fideliter *Pb1.* d) regnatis *Pb. Pa1, sed corr. Pa1.* e) eternam *R1;* aeternae *Pa2.* f) et *om. Pb1.* g) Agustino *Pa1;* Agustano *Pa2.* h) detulerunt *Pa2.* i) preberent *R1.* k) dignimini *Pa, sed corr. Pa1 corr. 2.* l) exhibent *Pa2.* m) ad *Pb1.* n) expetetis *R1.2, sed in* expetitis *(ita ϱ1) corr. R1;* expetatis *ϱ3.* o) data *etc. om. R. ϱ, ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* p) X *om. Pb1.3.4.* q) il. *Pb3.*

XI, 48 in titulo: Brunigildę *R1. ϱ3;* Brunegilde *ϱ1;* Brunichilde *R2 et Pa2 in ind.;* Brunihilde *Pa1.2. Pb6 in tit. et Pb1 in ind. et Pb2.3 in tit. et in ind.;* Brunilde *Pb1 in tit. et Pa1 in ind.;* Brunechildae *Pb4 —* regi *Pb1 in ind.* a) *om. hoc verb. Pa2.* b) duō *ϱ3.* c) excellentia *Pb1.* d) vestrae *om. R1.* e) est *om. R1.*

1) Scil. ep. IX, 215. Cf. ep. XI, 38 n. 3. 2) Cf. Col. 3, 5. 3) Cf. ep. VI, 49 et ep. XI, 34 n. 4. 5.

XI, 48. De Brunichilda cf. ep. VI, 5 n. XI, 46.

quicquid ad[f] animarum lucrum[g], quicquid ad[h] propagationem fidei pertinere cognoscitis[i], devota mente et pio operari studio[k] non cessetis. Quanto autem favore quantaque opitulatione excellentia vestra reverentissimum[l] fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum[m] proficiscentem ad Anglorum gentem adiuverit[n] [1], nec ante silentio[o] fama conticuit et postea quidam[p] ab eo ad nos monachi redeuntes suptiliter retulerunt[q]. Et quidem haec[r] de christianitate vestra mirentur alii[s], quibus beneficia vestra adhuc[t] minus sunt cognita: nam nobis, quibus experimentis iam nota sunt, non[u] mirandum est, sed gaudendum, quia per hoc quod aliis impenditis vos iuvatis[v]. Qualia[w] igitur[u] quantaque[x] in conversione suprascriptae[y] gentis redemptor noster fuerit[z] operatus miracula, excellentiae vestrae iam notum est. Ex qua re magnam vos oportet habere laetitiam[a], quia maiorem[b] sibi partem[c] hac[d] in re praestitorum vestrorum solacia vindicant, cuius post Deum[e] auxiliis verbum illic praedicationis innotuit. Nam qui[f] alterius bonum adiuvat[g], suum facit. Sed ut mercedis[h] vestrae[i] magis magisque sit fructus[k] uberior, petimus, ut monachis praesentium[l] portitoribus[m], quos cum dilectissimis[n] filiis nostris Laurentio presbytero et Mellito abbate [2] ad praedictum reverentissimum fratrem nostrum pro eo, quod illos qui secum sunt sufficere sibi dicit non posse[o], transmisimus, patrocinii vestri suffragia benignius[p] ministretis atque ita eis in omnibus adesse[q] dignemini[r], quatenus, dum bonis excellentiae vestrae initiis meliora successerint[s] et nullas illic moras vel difficultates invenerint[t], tanto erga vos et[u] dulcissimos nobis nepotes vestros Dei nostri misericordiam provocetis, quanto pro eius vos amore in huius modi causis misericorditer exhibetis.

Data[v] die X.[w] kalendarum Iuliarum[x] indictione IIII.

XI, 49.

Gregorius I. papa Brunichildam, reginam Francorum hortatur, ut simoniae propulsandae causa haberi synodum iubeat. *601, Iun. 22.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 198; ϱ: cap. 197; P: cap. 34.
Edd. M: Lib. XI. ep. 63; G: Lib. IX. ep. 57. — Iaffé Reg. 1840 (1413).

GREGORIUS BRUNIGILDAE REGINAE FRANCORUM.

Quanta in vobis bona divino munere sint collata[a] quantaque vos supernae gratia[b] pietatis impleverit, inter cetera vestrorum testimonia meritorum illud etiam patenter

f) ad *om. R1. Pb. Pa1, sed suppl. Pa1 corr. 1.* g) lucrum *om. ϱ3.* h) a *Pa1.* i) cognoscis *Pa2.* k) studio oper. *Pa2.* l) rever. *om. Pa2.* m) Agustinum *Pa1. Pb2, sed corr. Pa1 corr. 1.* n) adiuvaverit *Pa2.* o) silentia *R1.* p) quidem *ϱ3.* q) revertentes s. narraverunt *Pa2.* r) haec *om. R1.* s) mirarentur aliis *R1;* merentur alii *Pb4.* t) adhunc *Pa1.* u) *verba* non *usque* igitur *om. Pa2.* v) adiuvatis *ϱ3.* w) quali *Pb1.* x) quanta *Pa2.* y) suę *R1;* spertę *corr. in* superscriptę *Pa1;* supradictæ *Pa2;* suprascripta *Pb1;* superscriptae *Pb4.* z) sit *Pa2.* a) hab. laet. oportet *Pa2.* b) quam maiore *R1.* c) *ex* patrem *corr. Pa1.* d) *ex* hanc *corr. Pa1.* e) domini *Pa2.* f) quia *R1.* g) adiu *cum lacuna 5 litt. R1.* h) mercedes *Pa1. Pb, sed corr. Pa1 corr. 1.* i) *hic suprascr.* labor *(ita Pa2) Pa1 corr. 1.* k) fructus *om. P* — uberior sit *Pa2.* l) praesentibus *Pa2.* m) *add.* apicum *Pa1 corr. 1.* n) dilectis *Pa2.* o) *ex* posset *corr. Pa1.* p) *ex* benigni *corr. Pa2;* benignus *Pb1.* q) abesse *Pb1.* r) dignimini *Pa1.* s) successerant *Pb1.* t) *ex* invenirent *corr. Pa1 corr. 1.* u) ac *R1. ϱ3.* v) data *etc. om. codd. R. ϱ et ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* w) die X *om. Pb4;* die *om., sed m. post. suppl. Pb2.* x) iuliarum *om. Pb1.3.*

XI, 49 om. ϱ. — In titulo:* Brunigildę *R1. ϱ3;* Brunighilde *R2;* Brunihildae *Pa. Pb2.3.6 in tit. et Pb1.2.3 in ind.;* Brunildae *Pa1 in ind. et Pb1 in tit.;* Brunichildae *Pa2 in ind.;* Brunechildae *Pb4* — reg. Franc. *ante* Brun. *ponunt Pb1.3 et Pb4 in ind.* a) collecta *Pb. Pa1.* b) *ita R2. ϱ3 et ex* gratię *corr. Pa1 corr. 1;* grę̈ *cet.*

1) Cf. ep. VI, 57. VIII, 4 p. 7. *2) Cf. ep. XI, 34 n. 4. 5.*

XI, 49. Cf. ep. praecd.

cunctis insinuat[c], quia et effera corda gentilium providi[d] gubernatis arte[e,f] consilii et regiam, quod maioris adhuc[g] laudis est, ornatis sapientia potestatem[h]. Et quoniam, sicut multis in utroque gentibus inminetis[i], ita quoque eas fidei sinceritate praecellitis[k][1], magnam de vobis in emendandis inlicitis fiduciam capimus[l]. Nam[m] qualiter adhortationem nostram excellentia vestra[n] amplexa sit[o] quantaque eam[p] devotione gestiat adimplere, scriptorum[q] vestrorum emissa dudum pagina testis est. Sed quia ipse bonarum mentium[r,s] esse consuevit[t] adiutor, qui etiam earum largitor est[u], confidimus, quod tanto propitius causas vestras sua pietate disponat, quanto ipse de sua vos esse videt[v] causa sollicitas[w]. Facite quod Dei est, et Deus faciet[x] quod vestrum[y]. Itaque synodum congregari[z] praecipite[2] et peccatum simoniacae hereseos[a] de regno vestro inter alia, sicut ante scripsimus[3], definitione[b] concilii[c] studiosius prohibete. Sacrificium Deo devicto interiore hoste offerte[d], ut exteriores adversarios[4] ipso adiuvante vincatis et[e], quale vos contra inimicos ipsius studium gesseritis, talem illum in vestro iuvamine sentiatis[f]. Mihi autem credite, quia, sicut multorum iam experimento didicimus, in damno expenditur, quicquid cum peccato congregatur[5]. Si igitur vultis nil[g] iniuste perdere, summopere studete de iniustitia[h] nil[i] habere. In terrenis[k] etenim rebus semper causa damni est[l] origo peccati. Vos itaque si eminere adversantibus gentibus vultis, si eis[m] auctore Deo victrices existere festinatis, eiusdem omnipotentis Domini cum timore praecepta suscipite, ut[n] ipse pro vobis contra adversarios vestros[o] pugnare[p]
Exod. 14, 14. dignetur, qui[q] per sacrum[r] eloquium pollicitus est[s] dicens: 'Dominus pugnabit[t] pro vobis, et vos tacebitis'.

Data[u] die[v] X.[w] kalendarum Iuliarum indictione IIII.

XI, 50.

Gregorius I. papa Theodebertum, Francorum regem, de synodo congreganda monet. De auxilio Augustino episcopo ad Anglorum gentem proficiscenti praestito, cuius monachi quidam ab illo reversi relationem fecerint, gratias agit; monachos, latores praesentium, in Angliam transgredientes, commendat. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 199; ϱ: cap. 198.
Edd. M: Lib. XI. ep. 60; G: Lib. IX. ep. 54. — Iaffé Reg. 1841 (1410).

c) insinuant *Pa 1. Pb 1. 2, sed corr. Pa 1.* d) provide *Pa 2.* e) astu *ϱ 3.* f) *hic additis sed expunctatis verbis* sapientia potestatem *verba* arte *usque* ornatis *in marg. iterum add. corr. 2 Pa 1.* g) adh. mai. *Pa 2.* h) sapientiam potestatis *ϱ 3.* i) *ita P;* dominetis *R 1. ϱ 3;* nominatis *R 2;* eminetis *edd.* k) ut *add. ϱ 3.* l) capiamus *ϱ 3.* m) non *Pb.* n) excellentiae vestrae *Pa 1. Pb, sed corr. Pa 1.* o) amplecterit *Pa 2.* p) *ita R 1. Pa. Pb 2. 4;* eadem *Pb 1;* eamdem *ϱ 3.* q) scripturorum *Pb 1.* r) mentem *Pb 1.* s) testis *add. Pa 2.* t) et *add. Pa 2.* u) l. (lagitor *Pa 1;* largior *Pb 1*) est earum *Pb. Pa 1* — qui auctor est et earum *Pa 2.* v) videat *Pb. Pa 1, sed corr. Pa 1.* w) *ita R 2. ϱ 3; ex* sollicitos *corr. R 1;* sollicitos *P* — q. vos ipse de sua causa sollicitos videt *Pa 2.* x) faciat *R 1. Pb. Pa 1, sed corr. Pa 1.* y) est *add. R 2. Pb 1. Pa 2.* z) congregare *Pb. Pa 1.* a) heresis *R 2. Pa 2.* b) diffinitione *Pa 1. Pb 1;* difinitione *Pb 2.* c) consilii *R 1.* d) offerre *Pb 1.* e) *in* ut *corr. Pa 1 corr. 1;* ut *Pa 2.* f) *ex* sensiatis *corr. Pa 1;* senseatis *Pb 2.* g) *ita R 1. ϱ 3. Pb 2;* nihil *Pa. Pb 1, sed corr. Pa 1.* h) iustitia *Pb 1.* i) nihil *P.* k) terrens *Pb 1.* l) est damni *Pa 2.* m) earum *ϱ 3.* n) et *ϱ 3.* o) vestros *om. Pb. Pa 1.* p) gubernare *Pb 1.* q) *ex* quia *corr. Pa 1.* r) persarum *Pb 1.* s) pollicetur *Pa 2;* locutus est *R 1.* t) pugnavit *R 1. Pb 1. 2, sed corr. R 1.* u) data (*abbr.* dat̄) *cet. om. R. ϱ, ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* v) die *om. Pa 2.* w) X *om., sed m. 1 suppl. Pb 3.*

1) Similia in ep. VI, 5. 6 et saepius in epistulis ad Francorum reges missis occurrunt. 2) Cf. ep. XI, 38 n. 4. 3) Scil. ep. IX, 213. 4) Fortasse de bello contra Wascones cogitat Gregorius. Cf. Fredeg. IV c. 21. 5) Similia in ep. V, 38 p. 325 occurrunt.

XI, 50. Cf. ep. XI, 47 et de Theodeberto ep. VI, 49 n.

GREGORIUS THEODEBERTO REGI FRANCORUM.

Qui paternae adhortationis verba libenti animo suscipit et sinu cordis amplectitur, emendatorem se vitiorum fore procul dubio profitetur. Ex qua re satis nos excellentiae vestrae certos reddit absoluta promissio: nam eius[a] quem idoneum ad[b] solvendum esse cognoscimus verba pro pignore[c] retinemus. Itaque excellentia vestra Dei nostri mandatis inhaerens studium ad congregandam[d] synodum pro sua mercede adhibere dignetur, ut omne a sacerdotibus corporale vitium et simoniaca heresis, quae prima in ecclesiis[e] iniqua ambitione surrexit, potestatis[f] vestrae inminente censura concilii[g] definitione[h] tollatur et abscisa[i] radicitus amputetur, ne, si plus illic aurum quam Deus diligitur, qui modo tranquillus in praeceptis suis despicitur, iratus in vindicta postmodum sentiatur. Et haec quidem quia pro vobis loquimur, idcirco inminere[k] saepius non cessamus, ut prodesse excellentissimis ac dulcissimis[l] filiis nostris vel importunitate possimus. Nam vestro regno per omnia proficit, si quod contra Deum in illis partibus geritur emendatione vestrae excellentiae corrigatur.

Quanta praeterea bona proficiscenti ad Anglorum gentem reverentissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino excellentia vestra impenderit, referentibus quibusdam monachis, qui ab eo sunt reversi, cognovimus. De qua re maximas gratias exsolventes petimus, ut et monachis praesentium portitoribus, quos ad eundem fratrem nostrum direximus, vestra uberius beneficia ministretis, quatenus, dum vobis patrocinantibus nullas illic difficultates invenerint[m], sed coeptum iter facile Christo adiuvante peregerint, uberius mercedis vestrae fructum ante Dei nostri[n] oculos faciatis.

XI, 51.

Gregorius I. papa Chlotario, regi Francorum, de auxilio Augustino episcopo ad Anglorum gentem proficiscenti praestito, cuius monachi quidam ab illo reversi relationem fecerint, gratias agit et monachos, portitores praesentium, cum Laurentio presbytero et Mellito abbate in Angliam euntes commendat. Addit de synodo, qua simonia comprimatur, cogenda. *601, Iun.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 200; ϱ: cap. 199.
Edd. M: Lib. XI. ep. 61; G: Lib. IX. ep. 55. — Iaffé Reg. 1842 (1411).

GREGORIUS CLOTHARIO REGI FRANCORUM.

Inter tot curas et sollicitudines, quas pro subiectarum[a] vobis gentium regimine sustinetis, existere vos in causa[b] Dei laborantibus adiutores, eximiae[c] laudis et magnae mercedis est. Et quia tales vos bonis praecedentibus ostendistis, ut praesumere de vobis meliora possimus, praeterea[d] quae pro mercede vestra sunt, libentissime pro-

XI, 50 in titulo: Theodeberto *R1;* Theoberto *R2;* Theodiperto *ϱ1;* Theodeperto *ϱ3;* Theodiberto *ϱ*.* a) namque (*om.* eius) *R1.* b) ab *ϱ*. ϱ3.* c) pignere *ϱ1;* pignora *ϱ*2.3, sed* a *erad. ϱ*2.* d) congregandum *R1. ϱ1.* e) in excelsis *add. R1.* f) potestati *ϱ*1.* g) consilii *R1.* h) diffinitione *ϱ*.* i) *ita R1. ϱ1;* abscissa *ϱ*.* k) admonere *al. m. suprascr. ϱ1.* l) ac dulc. *om. ϱ*1.* m) invenerit *ϱ*1.* n) *ex* nostro *corr. R1.*

XI, 51 in titulo: Clothario *ϱ3;* Glotario *R1;* Glothario *R2. ϱ1. ϱ*1.4;* Lothario *ϱ*2.3.* a) subiectorum *R1.* b) causas *ϱ3.* c) eximine *ϱ1.* d) vel propterea *suprascr. ϱ3;* prætereaque *coni. Mommsen;* petere *edd.*

XI, 51. Chlotarius (II.) patri suo Chilperico, regi Neustriae, a. 584 successerat; Brunichildae semper adversarius, post eius mortem (613) solus rex Francorum erat; mortuus est a. 628. Tempore, quo haec ep. scripta est duodicem tantum pagi inter Esara *(Oise)* et Secona *(Seine)* et mare litores Ociani Chlothario remanserunt: *Fredeg. IV c. 20.*

vocamur. Quidam igitur, qui[e] cum reverentissimo fratre et coepiscopo nostro Augustino[f] ad Anglorum gentem perrexerant, remeantes[g], quanta eundem[h] fratrem nostrum excellentia vestra in praesenti positum caritate refecerit quantisque suffragiis proficiscentem[i] adiuverit, narraverunt. Sed quia illorum[k] Deo nostro semper opera[l] grata sunt, qui[m] a bonis quae[n] coeperint non recedunt, paterno affectu salutantes petimus, ut monachos praesentium portitores, quos ad praedictum fratrem nostrum una cum dilectissimis filiis nostris Laurentio presbytero et Mellito abbate transmisimus, habeatis peculiariter[o] commendatos[1] et, quicquid[p] illi[q] ante exhibuistis, his quoque ad laudis vestrae cumulum[r] uberius impendatis, quatenus, dum vobis providentibus coeptum sine mora iter expleverint, bonorum vestrorum Deus omnipotens recompensator[s] existat atque vobis et in prosperis custos[t] et in adversitatibus sit adiutor.

Praeterea pervenit ad nos, quod sacri illic ordines cum datione pecuniae conferantur, et vehementer affligimur, si ad Dei dona non meritis acceditur, sed praemiis prosilitur. Et quia haec simoniaca heresis prima in ecclesia[u] surgens apostolorum est auctoritate damnata[v], petimus, ut pro mercede vestra congregari synodum faciatis[2], quatenus omnium sacerdotum definitione compressa et radicitus amputata nullas[w] illic vires de cetero in periculum animarum inveniat nec ulterius sub qualibet excusatione permittatur exsurgere, ut tanto vos omnipotens Deus noster contra adversarios vestros exaltet, quanto in suis vos mandatis zelum habere et pro animarum salute, quae huius sceleris fuerant gladio periturae, viderit[x] cogitare.

MENSE IULIO INDICTIONE IIII.

XI, 52.

Gregorius I. papa Quiricum episcopum et ceteros in Hiberia episcopos catholicos, quo modo Nestoriani ad ecclesiam revertentes in catholicorum numerum recipiantur, docet. Eorum ad se litteras a legatis in urbe Hierosolymitana amissas esse nuntiat.

601, Iun.? Iul.?

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 201; ϱ: cap. 200; P: cap. 35.
Edd. M: Lib. XI. ep. 67; G: Lib. IX. ep. 61. — Iaffé Reg. 1844 (1417).

e) qui *om.* ϱ*1.* f) Agustino ϱ**1.* g) *ita* ϱ. ϱ*; revertentes *R1.* h) que *add.* ϱ*3.* i) proficiscente *R1.* ϱ*1.* ϱ**1.* k) *ita ed. M.*; illa *R1.* ϱ*. ϱ*1*; illic, *sed suprascr.* vel illa ϱ*3.* l) ora, *suprascr.* vel vota ϱ*3.* m) si qui *scr. Mommsen*; quae ϱ*. ϱ*3.* n) quae *om.* ϱ*1.* o) peculialiter *R1.* p) quod ϱ**2.3.* q) illic ϱ*1.* r) *ex* cumulus *corr. R1.* s) repensator *R1.* t) curator *R1.* u) ecclesiis ϱ**1.* v) damnati ϱ**1.* w) nullus *R1.* ϱ*1.* ϱ**1*; nullas *cet.* x) peritura eviderit *R1*; periturae vident ϱ*3.*

Mense *cet. R.* ϱ. *R*1, om. P.*

1) Cf. ep. XI, 34 n. 4. 5. 2) Cf. ep. XI, 38 n. 4. Nota non constare, utrum de concilio omnium in Galliis episcoporum an de tribus synodis trium regnorum (Austrasiae, Neustriae, Burgundiae) agatur.

XI, 52. Quo die haec ep. scripta sit, valde dubito. Nam minime mihi constat Ewaldum in N. A. III, 595 recte disseruisse eam m. Iunio, die quem collectio P praebet, scriptam, sed mense Iulio, quem coll. R exhibet, registro insertam esse; cf. de hac re Mommsen in N. A. XVII, 395. Errore quodam aut in coll. R mensis indicatio transposita aut in coll. P dies in fine additus corruptus esse videtur. — Utrum in Hiberniam an in Hiberiam Ponticam an in Hispaniam, quae etiam Hiberia appellatur, haec epistula missa sit, viri docti disputant. Equidem puto de Hiberia Pontica agi; nam de Hibernia non agi ex codicibus efficitur, et de Hispania non agi ex eo efficitur, quod Arriana haeresis exempli tantum causa commemoratur. Nota etiam latorem huius epistulae ex Oriente Romam venisse, cum Hierosolymis litteras episcoporum perdidisset.

GREGORIUS QUIRICO EPISCOPO ET CETERIS IN HIBERIA CATHOLICA ECCLESIA EPISCOPIS.

Quia[a, b] caritati[c] nil[d] longe est[b], quos dividunt loca iungat epistola. Lator[e] itaque praesentium ad beati Petri apostolorum[f] principis[g] ecclesiam[h] veniens[i] fraternitatis vestrae se asseruit ad nos epistolas[k] accepisse easque in Hierosolymorum[l] urbe cum rebus quoque aliis perdidisse. In quibus, sicut[m] ipse ait, studuistis inquirere, sacerdotes ac[n] plebes[o] quae Nestorianae hereseos errore confusae sunt, cum ad matrem electorum omnium[p] catholicam ecclesiam[q] revertuntur, utrum baptizari debeant, an certe solius verae fidei confessione eiusdem matris ecclesiae visceribus adiungi.

Et quidem ab antiqua patrum institutione didicimus, ut[r], quilibet apud heresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis aut impositione manus aut sola professione[s] fidei ad sinum matris ecclesiae revocentur. Unde Arrianos[t] per impositionem manus[u] occidens, per unctionem vero sancti chrismatis ad ingressum ecclesiae[v] catholicae[w] oriens reformat[x]. Monophisitas vero et alios ex sola vera[y] confessione recipit[z], quia sanctum baptisma[a], quod sunt apud hereticos[b] consecuti, tunc in eis vires[c] emundationis accipit[d], cum vel illi per impositionem manus spiritum sanctum acceperint vel isti per professionem verae fidei sanctae et universali[e] ecclesiae visceribus fuerint uniti. Hi[f] vero heretici qui in Trinitatis[g] nomine minime[h] baptizantur, sicut sunt[i] Bonosiaci[k] et Catafrigae[l], quia et illi Christum dominum non credunt et isti sanctum Spiritum[m] perverso[n] sensu esse quendam[o] pravum[p] hominem[q] Montanum[r] credunt, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam ecclesiam veniunt[s], baptizantur, quia baptismum non fuit, quod in errore positi in[t] sanctae Trinitatis nomine minime[u] perceperunt [1].

Nec potest hoc ipsum baptisma dici iteratum, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum. Nestoriani vero quia in sanctae Trinitatis nomine[u] baptizantur, sed eos[v] iudaicae[w] perfidiae[x] similes[y] incarnatione unigeniti[z] suae hereseos[a] error

XI, 52 om. ϱ*. — *In titulo:* Quirio R2. ϱ3. R*1; qui romę R1; Quiricho Pb1 *in tit.*; Quiriaco Pb3 *in ind.*; Quirigo Pa2 *in tit.*; Quirico *cet.* — episcopo *ex* episcopis *corr.* Pa1 — Hiberia R2. R*1. Pb1 *et* Pa1 *in ind.*; Iberia R1. ϱ3; Hibernia Pa. Pb2.4 *in tit. et ind.* Pa2. Pb2; Hibernia *ex* Hiberni *corr.* Pa1; Ibernia Pb3 — catholica ecclesia R. R*1. ϱ3; catholicis (*om.* ecclesia) P; Pa1 cath. ēps *in titulo expungit et in marg. add.* catholicis episcopis — epis *etiam post* ceteris *ponunt* R1. R*1. ϱ3, *in fine om.* epis R*1. ϱ3. Pb1 *in ind., sed* R*1 *exhibet:* c(onstitutis?). a) qui Pa1. b) *verba* quia *usque* est *om.* Pa2. c) caritate Pa1. Pb1.3. d) nihil Pb. e) epistolator Pb — *Verba* quia *usque* quos dividunt longa iungant epistolatur. Itaque presentium *in textu delet et infra in marg. add. verba* quos dividunt loca iungat epistola presentium itaque portitor litterarum *corr.* 2 Pa1. f) apostoli Pa. Pb2.4. g) principis *om.* Pa2. h) ecclesię R1. i) veniam Pb2. k) ad nos epist. *om.* Pa2. l) Hyerus. Pa1; Hierusolim. Pb. R1; Hierusolym. Pa2; Hierosolim. ϱ3. m) *om.* sicut Pb4. n) si (*pro* ac) Pa2. o) plebs (*ex* pleps *corr.* Pa1) *codd. n. praeter* ϱ3. p) omn. elect. ϱ3. q) eccl. cath. Pb1. r) vel ϱ3. s) promissione R1. t) Arrium Pa2; Arrianus Pb1.2. u) manuum Pa2. v) ecclesiae *om. omnes codd. n. praeter* ϱ3. w) catholicum Pa2. x) reformate Pa1. Pb, *sed corr.* Pa1. y) vero Pb1.2. z) recipiet R1. a) baptissima Pb2. b) herecitius Pb1. c) vere Pa2. d) accepit Pa1. Pb, *sed corr.* Pa1 *corr.* 1. e) universalis Pa2. ϱ3. f) hinc Pb1. g) tritatis Pb1. h) minime *om.* R1. Pb4, *sed supra lin. add.* non R1. i) sunt *om.* P. k) *ex* bono *corr.* R1. l) *ita* Pa. Pb2.4. R1; Catafrigiae Pb1; Catabrygae ϱ3. m) s̄pm̄ s̄cm̄ Pb1. n) *ex* per universo *corr.* Pb2. o) sensum sequendum Pa1; s. sequendam (*pro* esse quendam) *cet.* P; sequendo Vat. D (*ed. M.*). p) parvum ϱ3. q) *om.* hominem Vat. D (*ed. M.*). r) nontanum Pb1. s) venerint Pa2. t) in *om.* Pa2. u) *verba* minime *usque* nomine *om.* Pb. Pa1; non acceperunt (*om. cet.*) Pa2; nomina baptizantur *corr. in* nomine .. cceperunt Pa1. v) *in* sed et eos (*ita* Pa2) *corr.* Pa1; eos *om.* R1. — *Hic add.* quos Pa1. w) *ex* iudicę *corr.* Pa1; saudaice Pb1. x) *ex* perfide *corr.* Pa1; per fidei Pb1. y) similes *in* simile de *corr.* Pa1; de *add. etiam* Pa2. z) *ex* unigenito *corr.* R1. a) hereses Pa1. Pb, *sed corr.* Pa1.

1) *Simili modo eodem fere tempore disserit* de receptione haereticorum *Timotheus presbyter: cf. Migne, patr. Graec. t. 86 c. 13 ss. 70 ss.*

obscurat, ad sanctam ecclesiam catholicam[b] venientes de[c] verae fidei firmitate et con-
fessione docendi sunt, ut unum eundemque[d] Dei et hominis filium Deum[e] dominum
Iesum Christum credant, ipsum existentem in divinitate ante saecula et ipsum factum
Ioh. 1, 14. hominem in fine saeculorum, quia 'verbum caro factum est et habitavit in nobis'.
Verbum vero[f] carnem[g] dicimus factum non inmutando[h] quod erat, sed suscipiendo
quod non erat[i]. Incarnationis enim[k] suae misterio[l] unigenitus patris nostra auxit, sua
Ioh. 3, 13. non minuit. Una itaque persona est[m] verbum[n] et caro, sicut ipse ait: 'Nemo ascendit
in caelum, nisi qui[o] descendit de caelo[p], filius hominis'. Qui[q] filius Dei in caelo, erat
1. Ioh. 5, 20. filius hominis, qui[r] loquebatur in terra. Hinc Iohannes ait: 'Scimus, quia filius Dei
venit[s] et dedit nobis sensum'. Qui[t] nobis quem[u] sensum[v] dederit, ilico subiungit[w]:
'Ut cognoscamus verum Deum'. Quem hoc[x] loco verum Deum[y] insinuat[z], nisi patrem
omnipotentem? Sed quid etiam[a] de omnipotente filio sentiat[b], adiungat[c]: 'Et simus[d]
in vero[e] filio eius Iesu Christo'. Ecce ait[f] verum Deum patrem, verum filium eius
Iesum Christum. Quem[g] verum filium quid esse sentiat, apertius[h] ostendat[i]: 'Hic[k]
verus Deus et vita aeterna'. Si igitur iuxta errorem Nestorii alius[l] verbum atque[m]
alius esset[n] homo Iesus Christus, qui verus est homo, utique verus Deus non esset[n] et
vita aeterna[o]. Sed unigenitus filius verbum ante saecula factus est homo. Hic est
ergo verus Deus et vita aeterna. Certe cum hunc[p] sancta virgo conceptura esset et
Luc. 1, 38. loquentem ad se angelum audiret, ait: 'Ecce ancilla Domini[q], fiat[r] sicut dicis'.
Quae cum eum concepisset et ad Elisabeth[s] cognatam[t] suam pergeret, ab eadem
ib. v. 43. Elisabeth[s] protinus audivit: 'Unde ego[u] digna, ut mater domini mei veniat ad me?'
Ecce eadem virgo et[v] ancilla Domini dicitur[w] et mater. Ancilla enim Domini, quia
verbum ante saecula unigenitus[x] aequalis patri, mater vero[y], quia in eius visceribus
ex sancto Spiritu qua[z] eius carne factus est homo. Nec alterius ancilla[a], alterius
mater, quia, dum unigenitus[b] Dei existens ante saecula ex eius utero natus est homo[c],
investigabili[d] miraculo facta[e] est et ancilla hominis[f] per divinitatem et mater verbi
per[g] carnem. Non autem prius in utero virginis caro[h] concepta est et postmodum
divinitas venit[i] in carne[k], sed mox verbum venit in utero, mox verbum servata propriae[l]
virtute naturae factum est caro. Et perfectus homo, id est in veritate carnis et animae
rationalis, natus est per uterum virginis filius Dei[m]. Unde et[n] unctus prae[o] participibus
Ps. 44, 8. dicitur[p], sicut psalmista ait: 'Unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus
tuis'. Unctus quippe est oleo, dono videlicet Spiritus sancti. Sed prae consortibus[q]
unctus est, quia omnes nos[r] prius peccatores homines existimus et postmodum per
unctionem sancti Spiritus sanctificamur. Ipse autem qui[s] existens Deus ante saecula

b) cath. *om. R1.* c) de *om. Pa2.* d) eiusdemque *Pa2.* e) deum *om. P; Pa2 om. etiam* dominum. f) caro (*pro* vero) *Pb1.4.* g) caro *hic etiam add. Pb1.* h) imitando *corr. in* amittendo *Pb4 — verba* inmutando *usque* erat. Incar (*in textu exhibet* nationis) *om. Pa1, sed in marg. suppl. corr. 2.* i) in *add. Pb2. ϱ3.* k) enim *om. Pb4.* l) ministerio *Pb2.* m) et *add. Pb.* n) verbo *Pb2.* o) quiqui *Pa2.* p) de c. desc. *P* — discendit *Pa1.* q) quia *add. Pa2.* r) qui *om. Pa2.* s) quia ven. f. d. *Pa2.* t) in *add. Pb1.* u) quem *om. Pb.* v) sensum *om., sed post. suppl. Pb2.* w) subiunxit *Pb1.* x) hec *Pb1.* y) deum *om. Pa2.* z) insinuavit *Pa2.* a) iam *P.* b) sentit *Pa2.* c) adiungit *ϱ3.* d) sumus *R1;* scimus *Pb1.* e) uno *Pa2.* f) ad *ϱ3.* g) que *Pb1.* h) *om. hoc verb. Pa2.* i) ostendit *ϱ3. Pa2.* k) est *add. corr. 2. Pa1. ϱ3. Pa2.* l) aliud *Pa2.* m) atque *om. Pa2.* n) *ex* esse *corr. Pa1.* o) vitae eternae *Pa1. Pb1.4, sed corr. Pa1.;* vita aeternae *Pb2.* p) una *R1.* q) domine *Pa2.* r) mihi *add. corr. 2 Pa1. Pa2.* s) *ita R1;* Helisabet *Pa1. ϱ3;* Helisabeth *Pb1.2. Pa2.* t) cognotam *R1. Pa1, sed corr. Pa1 corr. 2;* cognitam *Pb1.* u) ergo *Pb1. Pa2.* v) et *om. Pa2.* w) dicitur dn̄i *Pb1.4.* x) est *add. Pa2.* y) eius *add. R1.* z) quia *Pb1;* qua *Pa1. Pb2.4. Pa2;* que *R1;* ex *ϱ3.* a) nec *hic add. R1.* b) qui ad unumgenitus *Pb1.* c) *add.* in *Pa1.* d) factus *etiam hic add. Pb.* e) factus *Pb1.* f) eius *Pa2.* g) per *om. Pa1, sed suprascr. corr. 2.* h) caro *om. Pb1.* i) venit *post. suppl. Pb1.* k) in carne *om. Pb4.* l) propria *Pa2.* m) dei filius *Pa2.* n) et *om. R1. ϱ3.* o) pro *Pb.* p) dicit *Pa2.* q) suis *add. Pa2.* r) nos omnes *Pa2.* s) quique *Pa, sed corr. Pa1.*

per sanctum Spiritum[t] in utero virginis homo conceptus est[u] in fine saeculorum, ibi ab eodem Spiritu unctus est, ubi[v] conceptus. Nec ante conceptus et postmodum[w] unctus est, sed hoc ipsum de Spiritu sancto[x] ex[y] carne virginis concipi[z] a sancto Spiritu[a] ungueri[b] fuit[c]. Hanc igitur veritatem nativitatis eius, quicumque a perverso errore Nestorii revertuntur, coram sancta fraternitatis vestrae congregatione fateantur[d] eundem[e] Nestorium cum omnibus suis sequacibus ac reliquas hereses anathematizantes. Venerandas[f] quoque synodos quas[g] universalis ecclesia recipit se[h] recipere et venerari[i] promittant[k], et absque ulla dubitatione sanctitas eos[l] vestra servatis[m] eis propriis ordinibus in suo coetu[n] recipiat, ut, dum et[o] per sollicitudinem occulta mentis eorum discutitis atque eos per veram scientiam recta[p], quae[q] tenere debeant, docetis et per mansuetudinem nullam eis contrarietatem vel difficultatem de propriis suis[r] ordinibus facitis[s], eos[t] ab[u] antiqui hostis ore rapiatis[v] et tanto vobis apud omnipotentem Deum[w] aeternae gloriae crescat retributio[x] quanto multos colligitis, qui vobiscum in Domino sine fine glorientur. Sancta itaque Trinitas orantes pro nobis sua vos protectione custodiat vobisque in amore suo dona adhuc multipliciora[y] concedat.

Data[z] die X.[a] kalendarum Iuliarum[b] indictione IIII.

XI, 53.

Gregorius I. papa Anthemio, subdiacono Campaniae, mandat, hortetur Pascasium, episcopum Neapolitanum, ut Hilarum, Iohannis diaconi calumniatorem, depositum et verberatum in exilium mittat utque vicedominum et maiorem domus sibi ordinet. Si ille non oboediat, clerus istas personas eligat. *601, Iul. 10.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 202; ϱ: cap. 201; P: cap. 36.
Edd. M: Lib. XI. ep. 71; G: Lib. IX. ep. 66. — Iaffé Reg. 1845 (1421).

GREGORIUS ANTHEMIO SUBDIACONO CAMPANIAE.

Cum fortius punienda sint[a] crimina quae insontibus et maxime sacratis ordinibus ingeruntur, quam sitis[b] culpabiles omnes, qui in causa Iohannis diaconi[c] [1] resedistis[d], attende[e], ut[f] Hilarum[g] criminatorem ipsius nulla ex definitione[h] vestra[i] poena veniens castigaret[k]. Nec illud ad[l] excusationem vestram esse credatis[m] idoneum, quod vobis quasi[n] iudicare volentibus solus frater et coepiscopus[o] noster Pascasius[p] [2] dicitur distu-

t) *ex* scni scm *corr.* scm spm *R1;* scm spm *Pa1. Pb2;* spm scm *Pb1.* u) est conc. *Pa2.* v) ibi *R1;* inibi *ϱ3.* — *post* conceptus: est *add. ϱ3.* w) postea *Pa2.* x) sco spiritu *Pa2.* y) *ita edd.;* et *codd. n.* z) concepit (*om.* a), *sed in* concipi *corr. R1;* concepi *Pb1.2.* a) spu sco *P.* b) *in* ungui (*ita ϱ3*) *corr. R1.* c) fuerit *Pb4.* d) *ex* fatentur *corr. R1;* fateamur *Pb1.* e) quoque *add. ϱ3.* f) venerandos *P, sed corr. Pa2.* g) *ex* quos *corr. Pa2.* h) se *om. Pa.* i) *ex* verare *corr. Pa1;* venerare *Pb.* k) *ex* promittunt *corr. Pa1;* permittant *Pa2.* l) eos *hic om. et post* servatis *add. Pa2.* m) servetis *Pb. Pa1, sed corr. Pa1.* n) caetus *Pb1;* sensu *ϱ3.* o) et *om. Pa2.* p) recte *Pa2.* q) queque *ϱ3.* r) suis propriis *Pa2.* s) *in* faciatis *corr. R1.* t) *add.* dominus *Pa2.* u) ab *om. Pb1.* v) eripiat *Pa2.* w) deum omnip. *ϱ3;* (omnipot. *om.*) dominum *Pa2.* x) retr. crescat *Pa2.* y) multo *Pa2.* z) data (*abbr.* dat) *etc. om. codd. R. ϱ et ad ep. seq. trahunt codd. Pb.* a) *an numerus omittendus est?* b) iul. *om. Pb1.2;* il. *Pb3;* iul. *Pa1.*

XI, 53 om. ϱ. — In titulo:* Anthenio *Pa. Pb2 in tit. et Pa1. Pb2 etiam in ind.;* Antonio *Pa2 in ind.;* Antemio *Pb4 in tit. Pb3 in ind.* a) sunt *R2.* b) scitis *R1.* c) *ex* diaconis (*ita Pa1. Pb3*) *corr. Pb2.* d) residistis *Pb. Pa1.* e) adtendite *Pa2;* antendite *Pb3.* f) ad *Pb1.* g) Ylarium *R1.* h) difinitione *ϱ3;* diffinitione *Pa2;* divinitione *Pb1.2. Pa1;* divinitate *Pb3.4.* i) vestrae *Pb. Pa1.* k) castigaverit *Pa2.* l) ad *om. Pa2.* m) credatis esse *R;* esse *om. Pa2.* n) qs *Pa1;* quas *Pb1; om. hoc verb. Pa2.* o) coepiscopis *Pa1.* p) *ita R2. ϱ3. Pb. Pa1;* Paschasius *R1. Pa2.*

XI, 53. De Anthemio cf. ep. I, 23 n. *1) An idem est, cuius in ep. X, 19* *Pascasio, ep. Neapolitano, cf. ep. XI, 19 n.*

lisse[q]. Nam si zelus in vobis rectitudinis viguisset, facilius uni[r] a multis rationabiliter suaderi, quam[s] multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tantae nequitiae malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum[t] fratrem nostrum Pascasium[u] volumus[v] ammoneri[w], ut[x] eundem Hilarum[y] prius subdiaconatus[z], quod indignus[a] fungitur, privet[b] officio atque verberibus publice castigatum faciat in exilio deportari[3], ut unius poena multorum possit esse correctio[c]. Cuius si[d] forte lenitatem[e] diaconi[f] sui adhuc[g] opinio lacerata non commovet[h] et in hoc, quod non credimus, torpens extiterit[i], experientia[k] tua haec quae diximus faciat[l] et illius[m] nobis neglectum[n] renuntiet[o]. Hortandus praeterea isdem frater[p] ex nostro mandato est, ut se in omnibus vigilantem exhibeat et ecclesiae suae amplius[q] disciplinam non neglegat, ne et peccatum de his qui ei[r] sunt commissi sustineat et nos contra se vehementer stimulet, si in officii sui cura[s], quod non optamus, incautus vel lentus extiterit. Volumus autem, ut memoratus frater noster Pascasius[t] et vicedominum[u] [4] sibi ordinet et maiorem domus[4], quatenus possit vel hospitibus[v] supervenientibus vel causis quae eveniunt idoneus et paratus existere. Si vero et neglegentem eum prospicis[w] et[x] ea quae diximus implere differentem[y], omnis clerus eius adhiberi[z] debet[a], ut communi consilio ipsi eligant, quorum personae ad ea, quae praediximus[b] valeant ordinari.

Data[c] die VI.[d] idus Iulias indictione IIII.

XI, 54.

Gregorius I. papa Surrentino Agapiti abbatis monasterio monasterium Marcianense, in dioecesi Nucerina situm, coniungit, ita tamen, ut episcopus Nucerinus iurisdictionem retineat. *601, Iul.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 203; ϱ: cap. 202.
Edd. M: Lib. XI. ep. 72; G: Lib. IX. ep. 67. — Iaffé Reg. 1846 (1422).

GREGORIUS AGAPITO ABBATI.

Ne rebus venerabilibus vel quando licet[a] culturae desit obsequium, nostra[b] debet sollicite cura prospicere. Quia igitur monasterium quod in fundo Marciano[c] provinciae Campaniae situm est ita hostilitate faciente a congregatione funditus dicitur[d] desolatum, ut ne[e] unus exinde monachus, qui aliquam illic sollicitudinem vel curam debeat[f] adhibere, remanserit, tuo illud[g] monasterio[h] cum omnibus rebus suis[i], vel quae ei competunt

q) detulisse *Pa1. Pb1.2.3. R1.* r) unus *Pa2.* s) quia *Pb1.* t) superscr. *Pb4;* iste *in* istum *corr. Pa2.* u) Paschasium *R. Pa2.* v) colonus *R1.* w) amonere volumus (ulumus *Pa1*) *Pa* — ammonere *(ita ϱ3) in* ammoneri *corr. Pb1.* x) de *R1.* y) Hylarium *R1.* z) subdiac̄ *R1;* subdiacunus *Pb1;* subdiaconus *Pa1. Pb2.3.4;* subdiaconii *Pa2.* a) indigne *Pa2.* b) privetur *Pb. Pa1.* c) correptio *Pb1.* d) si *om. R1.* e) levitatem *Vat. A (ed. M.).* f) diaconis *Pa2.* g) ad *Pb1.* h) commonet *R1.* i) existerit *R1.* k) experimentia *Pa2. Pb2.* l) fiat, *suprascr.* vel faciat *ϱ3.* m) de illo *P;* de illius, *ut videtur, ϱ3.* n) *ita R1;* neglecta *P;* neglectu *ϱ3.* o) denutiat *Pa1;* denunciat *Pb1.* p) frater *om. ϱ3.* q) templius *Pb4.* r) quę ei *Pa1;* quieti *Pb1.* s) curam (*om.* sui) *ϱ3.* t) Paschasius *R. ϱ3. Pa2.* u) vicē dn̄m *Pb. Pa1.* v) hostibus *Pa, sed corr. m. 1 Pa2.* w) perspicis *Pa2.* x) et *om. R1.* y) differentur *Pb3.* z) adhibere *R1. Pa1 et ex* adhiberi *corr. Pb3.* a) debetur *Pa2.* b) *ex* diximus *corr. Pb1.* c) data (*abbr.* dat̄) *cet. om. R. ϱ et ad ep. seq. (XI, 27) trahunt codd. Pb; om. etiam Pb4, in quo deest ep. XI, 27.* d) VII *Pb3.*

XI, 54 in titulo: ac bbati *R2.* a) libet *Vat. F (ed. M.).* b) vestra *ϱ1.* c) Martiano *ϱ.* d) dic. fund. *ϱ*1.* e) nec *ϱ3.* f) vel curam *om. et scr.* debet *R1;* debet *etiam ϱ1.* g) illum *codd. n. praeter ϱ3.* h) monasterium *ϱ.* i) ss̈ *R1.*

3) Nota hanc poenam. *4) De his muneribus cf. ep. VI, 53 n. 4. XI, 21 n. 3. 4.*

XI, 54. Hic Agapitus alias non occurrit; cave, ne eum confundas cum abbate in ep. I, 12 commemorato.

actiones, utile prospeximus[k] uniendum[l][1], ut res eius[m] tenendi vel a[n] detinentibus[o] vindicandi libera tibi sit et sine aliqua dubietate licentia. In quo etiam studii[p] tui sit[q] monachos deputare, qui illic tempore quo intervallum de hoste fuerit et opus Dei celebrare et decenter[r] debeant deservire. Nec aliqua illud praesumas excusatione neglegere, quod ideo curae tuae, ut sollicitudinem illic debeat adhibere, committitur. Ipsum autem monasterium sic tuae nos ordinationi[s] commisisse cognoscas, ut tamen iurisdictionem illic[t] non[u] episcopus Surrentinus[2], in cuius civitate monasterium tuum est, sed Nucerinus[3], cuius est diocesis, habeat. Nam sic huius loci ordinationem disponimus, ut tamen iura sua singulis episcopis inviolata servemus.

XI, 55.

Gregorius I. papa Eusebio, episcopo Thessalonicensi, significat, litteras eius ante, quam sibi redderentur, ab Andrea monacho, 'ad sanctum Paulum inclauso', cui Theodorus, Eusebii episcopi lector, lator praesentium, eas tradiderit, corruptas esse. Quem narrat ipsius nomine 'aliquos sermones' quoque confinxisse, se vero 'nec Graece novisse, nec aliquod opus aliquando Graece conscripsisse' profitetur. De impostore quid in concilio a se statutum sit, eum, qui hanc epistolam deferat, indicaturum scribit. A Luca presbytero in suspicionem falsae doctrinae adducto et fidei confessionem et Nestorii Severique condemnationem exigi iubet. Theodorum lectorem commendat. *601, Iul.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 204; ϱ: cap. 203.
Edd. M: Lib. XI. ep. 74; G: Lib. IX. ep. 69. — Iaffé Reg. 1847 (1424).

GREGORIUS EUSEBIO EPISCOPO THESSALONICENSI.

Lator praesentium Theodorus ecclesiae vestrae lector ad sanctorum apostolorum limina veniens, dum omnes[a], homo quippe novus, haberet incognitos[b], Andreae monacho[c], qui ad sanctum Paulum[d] inclausus fuerat[1], res et cartas quas detulit, ut re vera olim noto, innocenter[e] deposuit credens[f], quod mens ipsius, sicut et nos ante habueramus, cum habitu concordaret. Sed tantae[g] ille pravitatis inventus est, ut, si eius stultitiae sub inclausionis specie paulo adhuc amplius licuisset, multorum animas malitiae suae falsitate deciperet et, quocumque potuisset[h], non levia scandala generaret. Nam inter alia quae isdem[i] Andreas pessime cogitavit et fecit eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum a praefato lectore[k] esset deposita[l], ita falsavit epistolam, ut, quicumque eam legeret, vos nec catholica[m] nec recta sapere evidenter argueret. Ex qua re contigit, ut, dum veritatem studiose quaerimus[n], eius quae latebat[o] iniquitas vul-

k) proximus ϱ*1. l) veniendum ϱ1. m) citius ϱ3. n) ad ϱ*1; *post.* a *ras. 1 litt.* ϱ1. o) detenta tribus *R1;* tenentibus ϱ1. p) studui ϱ1. q) sunt ϱ1. r) degentes ϱ*.ϱ3; decentes ϱ1. s) fraternitati ϱ3. t) *ex* iurisdictioni *corr.* iurisdictione *m. 1* ϱ1. u) non *om. R1.* ϱ1.

XI, 55 in titulo: Thessalonicensi *R1;* Tessall. *R2;* Thesal. ϱ1; Thessał ϱ3; Thesaloni̅ ϱ*1; Thessalonicenses ϱ*2.3; Thesalouiensi ϱ*4; Tessalię *R*1.* a) ut *add. R2.* ϱ3; omnes *om.* ϱ1. b) ut incognitus ϱ3 — incognitus *etiam* ϱ1. c) monachi ϱ1. d) scam pauł ϱ*1. e) innocentes *R1.* f) quidem, *ut videtur, add.* ϱ3. g) et (*pro* tantae) *R1.* h) et *add. R1.* i) eisdem ϱ*1. k) *ita R.*ϱ1; latore ϱ*.ϱ3. l) esse disposita ϱ1. m) catholicae ϱ*1. n) quaereremus ϱ1.ϱ*1. o) iacebat *R1.*ϱ3.

1) De monasteriorum unionibus cf. ep. X, 18 n. 3. 2) Amandus, cf. ep. X, 6 s. 3) A. 598, Oct. Primenius ep. Nuceriae erat cf. ep. IX, 45.

XI, 55. De Eusebio cf. ep. VIII, 10 n. 1) Maurini recte, ut videtur, notant huius inter Andream et Eusebium disceptationis mentionem fieri apud Photium, bibl. 162 p. 104 B ss.; Andreas ibi Eusebio παραναγνωστικὸν scripsisse dicitur, cui Eusebius respondit contendens illum ἀφθαρτοδοκητῶν esse.

garetur; et tanta in eo repperta sunt, quanta nec de scelerato[p] quocumque laico crederentur. Et quia inter diversa mala[q] aliquos etiam sermones scripsit atque eos ex nostro nomine titulavit et suspecti sumus, ne eos alicubi transmiserit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat et, si quid[r] tale reppererit[s], eos et[t] excindi[u] et omnino faciat aboliri, ut, quod imperitus litterarum et scripturae divinae nescius nostro, sicut diximus, nomine praenotavit, quorundam animos non possit inficere. Nam nos nec graece novimus[2] nec[v] aliquod opus aliquando graece conscripsimus[v]. Alia vero mala ipsius vel quid de eo a nobis in concilio statutum sit, antedicti portitoris, quem fraternitati vestrae[w] in omnibus commendamus, quia[x] praesens inventus est, relatione cognoscitis[y].

Hortamur praeterea atque ammonemus, ut communem filium Lucam presbyterum, de quo populus, quantum dicitur, non modica suspicione mordetur, publice de se[z] satisfacere et fidem suam moneas confiteri, atque sanctas synodos, quas apostolica veneratur ecclesia, se suscipere et sequi modis omnibus fateatur atque inter alia Nestorium et Severum ac sequaces eorum specialiter anathematizando condemnet[a], ut hac satisfactione[b] in filiorum vestrorum[c] cordibus nullum per illius occasionem contra vos possit scandalum remanere[d]. Qui si forte, quod non credimus, facere hoc aliqua excusatione distulerit, nihil[e] vobis cum illo commune sit, sed a familiaritate atque communione[f] vestra per omnia segregandus est. Nam sicut iam ante scripsimus, melius est[g] de ovili dominico[h] morbosam ovem eicere, quam unius vitio sanas amittere[i].

Haec igitur, frater carissime, diligenter attende[k] et ita stude, ut et filios vestros[l] unitos ac devotos, sicut decet, habere possitis[m] et hac de causa denuo ad nos querella non redeat. Latorem vero praesentium, ut praefati sumus, in omnibus commendamus; qui quoniam prius a malo monacho innocenter deceptus est et postmodum in convictione[n] eius fortiter perstitit[o], laboris sui retributionem hic apud vestram fraternitatem inveniat, quamvis, quia[p] in aeterna ei patria compensetur[q], certus existo. Si autem rursus ad orationem hic ad sanctos apostolos venire voluerit[r], eum fraternitas vestra sine aliqua mora transmittat.

XI, 56.

Gregorius I. papa Mellitum, abbatem in Franciis, Augustinum, Anglorum episcopum, monere iubet, idolorum fana ne destruat, sed in ecclesias mutet. Anglis concedatur, ut, quos idolis sacrificare consueverint, boves die dedicationis vel nataliciis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiae reponuntur, in tabernaculis de ramis arborum factis et circa ecclesias positis comedant. *601, Iul. 18.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 205; ϱ: cap. 204. — Beda, h. e. I, 30.
Edd. M: Lib. XI. ep. 76; G: Lib. IX. ep. 71. — Bedae hist. eccl. ed. Holder ex cod. Cantabr. (Freiburg) I, 30. — Iaffé Reg. 1848 (1426).

p) descelerata ϱ*1. q) male ϱ*1. r) qui ϱ1. s) reperit R2.ϱ*. t) et *om.* R1. u) *in* exscidi *corr.* ϱ1. v) *verba* nec *usque* conscripsimus *om.* ϱ*1. w) fraternitas ūrā R1. x) qui ϱ1. y) *ex* cognoscimus *corr.* ϱ*1; cognoscis R1. z) des re R1. a) contemnet ϱ3. b) satisfactio ϱ*1. c) n̄rorum R1. d) remeare ϱ3. e) nil ϱ3. f) commonitione R1. g) est *om.* ϱ*1.2, *sed post. add.* ϱ*2. h) *ex* dominicam *corr.* R1. i) vitiosa (*om.* sanas) mittere R1. k) adtendere R1. l) n̄ros R1. m) possetis R1.ϱ*, *sed in* possitis *corr.* R1; possitis ϱ. n) in convinctione ϱ*1; in iniunctione R1; in coniunctione ϱ1. o) prestitit ϱ1. p) quod ϱ3. q) conpensentur R1. r) *hic et post* fraternita *ras. exhibet* ϱ1.

XI, 56. Numerum om., sed m. post. in marg. suppl. ϱ1. —

2) *Cf. ep. X, 21 n. 7.*

XI, 56. Et superscriptio et subscriptio huius epistulae, quas Beda exhibet, scripta sunt secundum Diurni f. I, 11 (ad presbiterum diaconum primicerium et secundicerium). — *De Mellito cf. ep. XI, 34 n. 5.*

GREGORIUS MELLITO ABBATI IN FRANCIIS.

Post discessum congregationis nostrae, quae tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum vero[a] Deus omnipotens[b] vos ad reverentissimum virum[c] fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid[d] diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa, quae in eis sunt[e], idola destruantur. Aqua benedicta fiat[f], in eisdem fanis aspergatur[g], altaria construantur, reliquiae ponantur, quia, si fana eadem bene constructa sunt, necesse est, ut a cultu daemonum in obsequio[h] veri Dei debeant commutari, ut, dum gens ipsa eadem fana sua[i] non videt destrui, de corde errorem deponat et Deum verum cognoscens ac adorans ad loca[k] quae consuevit familiarius concurrat. Et quia boves solent in sacrificio daemonum multos occidere, debet eis[l] etiam hac de re aliqua sollemnitas[m] inmutari, ut die dedicationis vel natalicii[n] sanctorum martyrum quorum illic reliquiae ponuntur tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quae ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant et religiosis conviviis[o] sollemnitatem celebrent: nec diabolo iam animalia immolent, sed et ad[p] laudem Dei in esu[q] suo animalia occidant et donatori omnium de satietate[r] sua gratias referant, ut, dum eis aliqua exterius gaudia reservantur[s], ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia[t] is qui summum locum ascendere nititur[u] gradibus vel passibus, non autem[v] saltibus elevatur. Sic Israhelitico[w] populo in Aegypto Dominus se quidem innotuit, sed tamen eis sacrificiorum usus[x], quae[y] diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reservavit[z], ut eis in suo sacrificio animalia immolare[a] praeciperet, quatenus cor mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut, etsi ipsa essent animalia quae offerre consueverant, vero tamen[b] Deo haec et non idolis immolantes, iam sacrificia ipsa non essent. Haec igitur[c] dilectionem tuam praedicto fratri necesse est dicere, ut[d] ipse in praesenti illic positus perpendat, qualiter omnia debeat[e] dispensare[f].

———

XI, 56a.

Gregorius I. papa Augustino episcopo (Anglorum), ad quaestiones per Laurentium presbyterum et Petrum monachum translatas respondit, videlicet 1) de reditu ecclesiarum

In titulo: Melton ρ*2.3; Melito ρ*4 — Dilectissimo filio Mellito abbati Gregorius servus servorum dei *Beda*. a) ergo *Beda*. b) deus *hic iterum add.* ρ1. c) virum *om.* R1. ρ3. d) quod ρ3. e) fanis *add.* ρ3. f) *ex* sit et *corr.* R1; fiat et ρ*1. g) aspargatur R1. ρ*1. ρ3. h) obsequium ρ1. i) *ita* R1. *Beda*; sua *om. cet.* k) ad *add.* ρ3. l) debetis R1. ρ1; debet his ρ*; debet eis *Beda* m) aliquā sollemnitatē ρ1. n) *ita B*; natalicia R1. ρ*; natalitiis ρ3; natalitiis, *sed* is *in ras.* ρ1. o) conciliis ρ3. p) et ad *B*; et *pro* sed ad *codd. n.*; *sed suprascr.* ad ρ1. q) eius R1. r) sotietate ρ3. s) referantur R1. t) et *add. B.* u) necesse est ut *add.* ρ*. v) autem *om., sed supra lin. suppl.* R1 w) ihlitico R1; hisrahelitico ρ1; isrhelico ρ*1; israelitico *cet.* x) usum ρ*; animalia *add.* ρ3. y) *ita Beda.* ρ3; quem ρ1. ρ*; quos R1. z) servavit ρ1. a) immo R1. b) vero tamen *Beda.* ρ*2.3. ρ3; verumtamen *cet.* c) agitur ρ*1. d) et *add.* ρ1. e) debeat *om.* R1. f) *Beda add.*: Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Data die XV. kalendarum *(sic!)* imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini anno decimo octavo, indictione quarta[1].

XI, 56a. Haec epistula deest in collectionibus nostris R. C. P; sed asservatur et apud Bedam *in historia ecclesiastica I, 27 (= B) et in quibusdam veteribus canonum collectionibus (cf. Maassen, Gesch. der*

1) Dubium non est, quin in temporis notis, quas Beda exhibet, 'Augustarum' supplendum sit, cum haec ep. sine dubio post ep. XI, 34 et sequentes scripta atque mense Iulio in registrum relata sit.

XI, 56a. De hac epistula, an genuina sit, saepe disputatur. Postquam Beda hanc epistulam primus, ut videtur, protulit, Bonifatius Nothelmo, qui Bedae ex scrinio Romanae ecclesiae plurima suppedi-

distribuendo et de clericorum nuptiis; 2) de optima quaque consuetudine ex aliis ecclesiis recipienda; 3) de sacrilegii poenis; 4) et 5) de nuptiis licitis et illicitis; 6) de episcopis per episcopos consecrandis; 7) de ratione cum Galliarum episcopis habenda; 8) de mulieribus praegnantibus et de baptismo; 9) de iis qui nocturna pollutione inquinati sunt.

601, Iul.

Codd.: Beda, hist. eccl. I, 27; de collectionibus canonum vide infra notam.
Edd. M: Lib. XI. ep. 64; G: Lib. XII. ep. 31. — Bedae hist. eccl. ed. Holder ex codice Cantabrigiensi I, 27. — Iaffé Reg. 1843 (1414).

GREGORIUS AUGUSTINO EPISCOPO.

Per dilectissimos meos filios[a] Laurentium presbyterum[b] et Petrum monachum fraternitatis[c] tuae scripta suscepi, in quibus[d] me de multis capitulis requirere curasti. Sed quia praedicti filii[e] podagrae me invenerunt doloribus afflictum, et cum urguerent

Quellen etc. I p. 304); ex quibus nobis collatae sunt cod. Lucensis 490 s. VIII ex. (cf. Duchesne, lib. pont., p. CLXV; nobis: L); cod. Ambros. S. 33 sup. s. IX ex., f. 276—286, collectionis, quae dicitur Dionysiana Bobiensis (cf. Maassen l. l. p. 475; nobis: A); cod. Paris. Lat. 3846 s. IX, olim Teller. Rem., f. 254 ss., collectionis, quae dicitur Sancti Amandi (cf. Maassen l. l. p. 780; nobis: T); cod. Paris. Lat. 3182 s. X, olim Bigot., f. 269 ss., collectionis, quae appellatur Fecampiana (cf. Maassen l. l. p. 784; nobis: F); denique, quem passim adhibui, ex collectionibus secundum ordinem digestis cod. Paris. Lat. 3848 B s. IX, f. 162 ss., Herovallianae (cf. Maassen l. l. p. 828; nobis: H). — Hanc ep. exhibet etiam Pseudoisidorianae coll. cl. A (cf. Hinschii ed. p. XXX. CVI.). — Maurini adhibent cum alios codices tum Vat. D. — Titulum ita scripsi; deest apud Bedam; (rubro atr.:) Responsum beati Gregorii ad Augustinum epm *(et nigro:)* quem Saxonie in predicatione direxerat inter cetera et ad locum *L;* Item scripta Gregorii papae ad Augustinum episcopum, quem in Saxoniam direxerat et Brittaniam *A;* De expositione diversarum rerum beati Gregorii papae urbis Romae, quam transmisit in Saxonia ad Agustinum epm, quem (quae *T*) ipse (*add. T et Ps.-Is.:* pro se) ad predicandum misit *F. T. Ps.-Is.;* Capitula canonum Gregorii papae. Rescripta beati Gregorii pape ad Agustinum epm quem pro se in Xaxoniam ad predicandum misit *H. — Initium epistulae:* per dilectissimos *usque* non valui *om. et B et F. T. H. Cf. Reg. Ewaldi I-E. 1843 et N. A. XVII p. 395 et Balleriniorum Append. in op. S. Leonis, qui Vat. 1343. 1344. Patavin. 159 citant (Migne, patr. Lat. 56, c. 272).* a) *ita L;* filios meos *A.* b) *ex* Laurentius prbr *corr. L.* c) fraternitati *L.* d) a *add. A.* e) mei *add. A.*

taverat, tunc archiepiscopo Cantuariensi, scripsit (ante a. 741): . . . diligenter obsecro, ut illius epistolae, qua continetur, ut dicunt, interrogationes Augustini pontificis ac praedicatoris primi Anglorum et responsiones s. Gregorii papae, exemplar mihi dirigere curetis — in qua inter cetera capitula continetur, quod in tertia generatione propinquitatis fidelibus liceat matrimonia copulare *(cf. cap. V)* — et ut scrupulosa cautela diligenter investigare studeatis, si illa conscriptio supra dicti patris nostri s. Gregorii esse comprobetur an non. Quia in scrinio Romanae ecclesiae, ut adfirmant scriniarii, cum ceteris exemplaribus supra dicti pontificis quaesita non inveniebatur. *(Epist. III, 284. Ewald coniecit etiam ib. p. 308 in ep. Gemmuli diaconi ad Bonifatium data de hac epistula agi.) Recte notat Mommsen (N. A. XVII p. 390. 395.) Bedam praefationem epistulae cognovisse quidem — nam Laurentium et Petrum in praefatione commemoratos ipse latores huius epistulae commemorat — sed non retulisse itaque mirum non esse, quod Bonifatii mandatarii epistulam nostram non reppererint. Sed verisimile est Bedae hanc cum ceteris epistulis Roma ex registro allatam esse. Eadem epistula eodem fere tempore vel paulo post in Italia edita esse videtur cum initio* per dilectissimos *etc.; ex qua editione ceterae collectiones canonum hauserunt. Quae cum ita sint neque quicquam in hac epistula inveniatur, quod quin noster scripserit, fieri non possit, non dubito, quin genuina sit. — Mommsen l. l. ex verbis codicis Lucensis* inter cetera et ad locum *efficere studet non integram epistulam, sed excerpta tantum nobis asservata esse; an his verbis significatur totam epistulam ex r e g i s t r o excerptam esse? — De tempore notandum est nostram ep. post ep. XI, 45 scriptam esse (cf. n. 14); neque credo Laurentium et Petrum huius latores fuisse; Gregorium credo se excusare, quod, cum illi Romae essent, latius respondere non valuerit, quam in ep. XI, 39; hac nostra epistula l a t i u s respondet ideoque puto eam, postquam Laurentius et Petrus Roma profecti erant, eodem tempore, quo ep. ad Mellitum, transmissam esse.*

citius se dimitti, ita relaxati sunt, ut in eadem[f] me doloris afflictione[g] relinquerent; singulis quibusque capitulis, ut debui, latius respondere non valui.

Primo capitulo[h] „de episcopis[i] qualiter[k] cum suis clericis conversentur[l], vel[m] de[n] his quae fidelium oblationibus accedunt[o] altario quantae debeant[p] fieri portiones, et qualiter episcopus agere in ecclesia debeat[q] [1]." Sacra scriptura testatur, quam[r] te bene[s] nosse non est dubium[t], et specialiter[m] beati Pauli[u] ad[v] Timotheum epistolae[w] [2], in quibus[x] eum[y] erudire studuit, qualiter[z] in domo Dei conversari debuisset[a]. Mos[b] autem[c] sedis[d] apostolicae est[e] ordinatis episcopis praecepta[3] tradere[f], ut[g] ex[h] omni stipendio quod accedit[i] quattuor debeant fieri portiones, una videlicet episcopo et familiae propter hospitalitatem atque susceptionem[k], alia clero, tertia pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia[l] tua fraternitas monasterii[m] regulis erudita[n] [4] seorsum vivere[o] non debet a[p] clericis suis, in ecclesia Anglorum[q], quae auctore Deo nuper adhuc ad[r] fidem perducta[s] est, hanc debet conversationem instituere[t] quae initio nascentis ecclesiae fuit[u] patribus nostris[5], in quibus nullus eorum[v] ex his quae possidebant[w] aliquid suum[x] esse dicebat[y], sed erant eis[z] omnia communia.

Si[a] qui vero sunt clerici[b] extra sacros ordines constituti[c], qui se continere[d] non possunt, sortiri[e] uxores debent et stipendia[f] sua[g] exterius accipere, quia et de eisdem patribus, de[h] quibus praefati sumus, novimus scriptum, quod[i] dividebatur[k] singulis, prout cuique opus[l] erat[6]. De eorum quoque stipendio cogitandum atque providendum est[m], et[n] sub ecclesiastica regula sunt[o] tenendi, ut bonis moribus vivant et canendis[p] psalmis invigilent[7] et ab[q] omnibus inlicitis[r] cor et linguam[s] et corpus Deo auctore conservent. Communi autem[t] vita viventibus iam de[u] faciendis[v] portionibus vel exhibenda hospitalitate et[w] adimplenda[x] misericordia nobis quid erit loquendum, cum omne[y] quod[z] superest[a] in causis piis ac religiosis erogandum est Domino[b] magistro

f) *ex* eodem *corr. L.* g) *ex* dolores adflictionem *corr. L*; dolorum aflictione *A.* h) Primo capitulo *scr. rubro L*; *om.* capitulo *sic:* I. Interrogatio b. Augustini episcopi Cantuariorum ecclesiae *B*; Primo etenim capitulo requisisti, ut tibi liber unus transmitti debuisset, in quo contineri possit *A*; Int(errogatio) *T*; I *H*; *haec omnia om. F.* i) *etiam haec verba rubro scr. L*; *om. A. H.* k) qualiter episcopi *H*; qualiter episcopum *A.* l) conversetur *A.* m) *verba* vel *usque* specialiter *om. H.* n) de *om. T. F.* o) *add.* ad *L.* p) debent *L.* q) ep̄s agere in ecclesia d. *B. T*; ep̄s in eccl. agere d. *L. F*; agere ep̄s in eccl. d. *A* — *hic add.* et *A*, Respondit Gregorius papa urbis Romae *B*, Rp̄ sc̄s Gregorius papa Romae *T*, Responsio beati Gregorii papae urbis Romae *F.* r) quod *L.* s) bene te *A. T. F.* t) non est dubium *L*; dubium non est *B. A*; non dubium (*om.* est) *T*; non dubito *F.* u) apostoli *H.* v) a *L.* w) epistolam *A*; epistolę testantur *F*; testatur epistula *H.* x) in qua *A.* y) eum *om. L. T. F.* z) eum *hic add. L. H.* a) conv. oportuisset *T. F. H*; opportuisse conversari *L*; conversari debuisset *B. A.* b) mox *F.* c) enim *L.* d) sed his qui *T.* e) ut *add. L. T. H.* f) traderent *L. T*; traderint *H.* g) et *L. T. F.* h) in *B.* i) accedet *T*; accidit *F.* k) atque susceptionem *om. H.* l) quia *om. H.* m) monasticis *A.* n) eruditus *T. H.* o) fieri *B.* p) debent ad *L.* q) Angelorum *L.* r) ad *om. L.* s) adducta *B.* t) instruere *L. F.* u) sub *add. A.* v) proprium *add. F.* w) habebat *add. F.* x) suum aliquid *L.* y) dicebant *L.* z) eis *B. A. T*; illis *L. F*; *om. hoc verb. H.* a) *ante* Si *add.* II. de illorum stipendio qui uxores ducunt *H* — si *om. T*; se *F* — qui *om. L.* b) clerici sunt *L. T.* c) constitute *T.* d) contineri *L.* e) sortire *L. T. F. H.* f) extipendia *L.* g) sua *om. L.* h) de his de (*om.* eisdem patribus) *T. F.* i) quia *L. A*; quia scriptum est *H.* k) dividebantur *A*; qui videbatur *T.* l) opus *om. L.* m) est atque prov. *T* — cogitandum atque *om. H.* n) ut *F.* o) sunt *om. T.* p) canendi *L.* q) ut *A.* r) et *add. B.* s) temperent *add. A.* t) commune (*om.* autem) *L*; communis (*om.* autem) *T.* u) III. De communis vita vel elimosinis. — Iam te *H.* v) deficiendis *F.* w) et *om. L*; vel *A.* x) implenda *A.* y) om̄s *L.* z) quod *om. F.* a) necessitatibus *add. B. H.* b) dm̄ *L.*

1) *De quartis ecclesiasticis cf. ep. V, 12 n. 3. VIII, 7 n. 4 et de communi vita Bedae h. e. I, 26.* 2) *Cf. 1 Tim. 3, 1 ss.* 3) *Diurn. f. 6; cf.* cautionem *episcopi ib. f. 74.* 4) *Cf. ep. VI, 49 n. 3.* 5) *Cf. A. apost. 4, 32 ss.* 6) *Cf. ib. 4, 35.* 7) *Cf. ep. V, 51 n. 4. Adde I-E. 2315 (Mansi, l. l. XII c. 561, 13).*

Luc. 11, 41. omnium docente[c]: 'Quod superest, date elemosinam, et[d] ecce omnia munda[e] sunt vobis'?

II[f]. „Cum una sit fides, sunt[g] ecclesiarum diversae consuetudines et aliter[h] consuetudo missarum in sancta Romana ecclesia atque aliter[h] in Galliarum ecclesiis[i] tenetur[k] [8]." Novit[l] fraternitas tua Romanae ecclesiae consuetudinem, in qua se meminit nutritam[m]; valde amabilem te habeat[n]. Sed mihi placet[o], sive in Romana sive in Galliarum sive[p] in[q] qualibet ecclesia aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit[r] placere, sollicite eligas[s] et in Anglorum ecclesia, quae adhuc ad fidem nova[t] est, institutione praecipua[u], quam[v] de[w] multis ecclesiis colligere[x] potuisti[y], infundas[z]. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis quae pia, quae religiosa[a], quae recta sunt elige et haec quasi in fasciculo[b] collecta[c] apud Anglorum mentes[d] in consuetudinem depone[e].

III[f]. „Obsecro, quid pati debeat, si quis aliquid de ecclesia furtu[g] abstulerit[h]."

Hoc tua fraternitas ex persona furis pensare potest[i], qualiter valeat[k] corrigi. Sunt enim quidam, qui habentes subsidia furtum perpetrant[l], et sunt alii[m], qui hac in re[n] ex inopia delinquunt[o]. Unde necesse est, ut quidam[p] damnis, quidam vero verberibus et[q] quidam[p] districtius[r], quidam[p] autem[s] lenius[t] corrigantur[u]. Et cum paulo[v] districtius agitur[w], ex caritate[x] agendum est[y], non ex furore, quia ipsi hoc[z] praestatur qui corrigitur, ne gehennae ignibus[a] tradatur[b]. Sic[c] enim nos fidelibus tenere disciplinam[d] debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent[e], quos et pro culpis verberibus feriunt et tamen[f] ipsos quos doloribus affligunt habere heredes quaerunt et quae[g] possident ipsis servant[h], quos irati insequi videntur. Haec ergo caritas in mente tenenda est, et[i] ipsa modum correctionis[k] dictat[l-i] ita, ut mens extra rationis regulam omnino nihil[m] faciat.

Addis[n] etiam „quomodo ea quae[o] furtu[p] de ecclesiis abstulerint[q] reddere debeant." Sed absit, ut[r] ecclesia cum augmento[s] recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere et lucra de vanis[t] quaerat[u-v].

c) omnium magistro docente *B;* magistrum omnium dicente *L;* et magistro omnium dicente (*in* docente *corr. al. m.*) *A;* et magistro omnium docente *F. T. H.* d) et *om. F.* e) mundata *L.* f) II. Interrogatio Augustini *B; om. numerum L;* Interrogatio, *om. cet., T. F;* III. De missa celebranda, *om. verbis usque* tenetur *H;* Secundo quoque capitulo requiris quia *add. A.* g) sunt *om. T.* h) *ita L. A. F;* altera *B. T.* i) ecclesiis *om. B.* k) Respondit Gregorius papa *add. B. T;* respondit beatus Gregorius *F.* l) atque addidit (*pro* novit) *A.* m) nutritus es *H.* n) *ita L. F. T;* v. am. habeat, *om.* te *et suprascr. m. post.* quia *vel* quam *ante* valde *A; verba* valde *usque* habeat *om. B. H.* o) ut *add. L. T. H.* p) seu *B. A.* q) in *om. L.* r) possis si *F.* s) eligat *A, sed* t *in ras.;* elegat *T.* t) nova est ad fidem *L.* u) institutionem praecipuo *L.* v) quae *B.* w) in *F.* x) colligere *om. L.* y) potui *L;* potuit *A. T.* z) infundum *L;* infundat *A. T. H.* a) quae piam que regulam *L.* b) vasculo *L;* fasciculum *B.* c) collecto *L.* d) mens *L;* gentem *A.* e) deponat *T. H.* f) III *om. L;* III. Interrogatio Augustini *A;* III. interrogatio *T;* Interrogatio *F;* Tertio quippe capitulo requiris (*om.* obsecro) *A;* V. De furtis ecclesiae (*om. verb. usque* fraternitas) *H.* g) furti *L;* furto *A.* h) *ita L;* sed *add. A;* Respondit Gregorius *add. B. F. T.* i) oportet *H.* k) valeant *L.* l) penetrant *L.* m) aliqui *A.* n) haec *A;* in hac re *F.* o) delinquentes faciunt *A;* perpetrant *H.* p) quibusdam *H.* q) et *om. A.* r) destrictius, *om. verb. usque* districtius *F.* s) autem *om. L;* et aliis (*pro* autem) *H;* his *T.* t) levius *B;* aliis vero districtius *hic add. H.* u) corrigatur *L. T. H.* v) pauli *T.* w) agatur *F.* x) causa *L.* y) et *add. B;* car., non ex fur. agendum est *H.* z) potius *add. A.* a) ignis *L. F.* b) detur *A.* c) si *T.* d) discipline tenere *H.* e) desideriis olent *T.* f) tam *L.* g) quaecumque *A; hoc verb. om. T.* h) servent *T.* i) *verba* et *usque* dictat *om. H.* k) correptionis *B.* l) dicat *F. T.* m) non *A.* n) *ita A. F. T;* addes *B;* addi est *L;* addis etiam *om. H.* o) autem (*om.* ea quae) *H.* p) *ita B. F. T;* furto *L. A;* furtum *H.* q) abstulerint *om. H.* r) ne *T;* absind (*om.* ut) *L.* s) augmentum *L. T. H.* t) damnis *A.* u) quærere *B. L. H;* quaerat *A. F. T.* v) *Hic add., quae suo loco omitt., cap. VIII et IX cod. A atque cap. VI et VII cod. L et, quem fratres Ballerinii citant, Vat. 1343.*

8) *Cf. ep. IX, 26 et Duchesne, Origines du culte Chrétien (1889) p. 180 ss. Adde etiam ep. I, 41:* in una fide nil officit s. ecclesiae consuetudo diversa.

IIII[w]. „Si[x] debeant[y] duo germani fratres singulas sorores accipere, quae sunt ab illis longa[z] progenie generatae[a].“

Hoc fieri modis omnibus[b] licet, nec quicquam[c] in sacris eloquiis invenitur, quod huic capitulo contradixisse[d] videatur[e].

V[f]. „Usque ad quotam[g] generationem fideles debeant cum propinquis sibi coniugio copulari, et[h] novercis et cognatis si liceat copulari coniugio[h.i].“

Et quidem[k] terrena lex in Romana republica[l] permittit[m], ut[n] sive[o] fratris[p] et[q] sororis[r] seu duorum fratrum germanorum vel duarum[s] sororum[t] filius et filia[u] misceantur[v 9]. Sed experimento didicimus ex[w] tali coniugio subolem[x] non posse succrescere, et sacra lex prohibet[y] cognationis[z] turpitudinem revelare[a]. Unde necesse est, ut iam[b] tertia vel[c] quarta generatio fidelium licenter sibi[d] iungi debeat[e 10]. Nam[f] secunda quam praediximus[g] a se[h] omni modo debet abstinere[i]. Cum noverca autem[k] miscere[l] grave est facinus, quia et in lege[m] scriptum est: ‘Turpitudinem patris tui non Lev. 18, 7.
revelabis’[n]. Neque enim patris turpitudinem filius revelare potest; sed quia scriptum est: ‘Erunt duo in carne una’, qui turpitudinem novercae, quae[o] una caro cum patre[p] Genes. 2, 24.
fuit, revelare praesumpserit, profecto patris turpitudinem revelavit. Cum cognata quoque miscere[q] prohibitum est, quia[r] per coniunctionem[s] priorem caro fratris fuerat[t] facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista[u] capite truncatus est et sancto martyrio consummatus[v]. Cui[w] non est dictum, ut Christum negaret, et pro Christi confessione occisus est[w]; sed quia isdem dominus noster Iesus Christus dixerat: ‘Ego sum veritas’, Ioh. 14, 6.
quia pro veritate Iohannes occisus est, videlicet et[x] pro[y] Christo sanguinem fudit[z].

w) *Haec et seq. verba usque* videatur *om. H* — IIII. Interrogatio Augustini *B;* IIII. Interrogatio *T;* Interrogatio *F;* Sexto quoque capitulo *A; numerum om. L.* x) requisisti si *L. A.* y) debent *A. T.* z) longe *F. T.* a) generali *T.* — *Hic add.:* Respondit Gregorius *B. F. T* — sed *add. L. A.* b) modis omnib. hoc fieri *F. T.* c) *ita L. A;* nequaquam *T;* nequaquam enim *B. F.* d) *ita L. A. T;* contradicere *B;* contradici *F.* e) *Hic add.* Addens *L; in quo codice post hoc verbum aut unum aut plura folia exciderunt. Hic desinit etiam cod. Vat. 1343 Balleriniorum.* f) V. Interrogatio Augustini *B;* Interrogatio *F. T;* Septimo quoque capitulo requisisti *A;* VI. De coniugiis propinquorum usque quo liceat *(cet. usque* coniugio *om.) H.* g) cotum *T;* quartam *F.* h) *pro verbis* et *usque* copulari *scribit A:* addens, quia in Anglorum gente novercis et cognatis libere misceantur. i) Respondit Gregorius *add. B. F. T.* k) quaedam (*pro* et quidem) *B.* l) lex Romanorum *H.* m) concedit *A.* n) aut *F.* o) sibi *A.* p) *ita A;* fratri *F. T. H;* frater *B.* q) et *B;* ut *T;* aut *A. F. H.* r) *ita A;* sorori *F;* sorore *T. H;* soror *B.* s) duorum *T.* t) sororum *om. T. H.* u) filii et filiae *A.* v) misceatur *F.* w) et *T.* x) suboli *T.* y) perhibet *F.* z) cognitionis *T.* a) non revelare *H;* revelari *A.* b) etiam *H.* c) tertia vel *om. spatio vacuo relicto A.* d) sibi licenter *A;* licent sibi *T.* e) coniungi debeat *F;* coniungant *H.* f) a *add. A.* g) prodimus *T.* h) a se *om. A;* a re *F.* i) debeat abstineri *A;* abstinere debet *F.* k) enim *F.* l) *ita B. T. H;* misceri *A. F.* m) et in lege *om. H;* et *om. etiam A spatio vacuo relicto.* n) *pro reliquo capitulo H scribit haec:* Et qui turpitudinem noverce revelat, turpitudinem patris revelat, cumque una caro dudum fuit. Cognata vero per coniunctionem fratris tui soror tua facta est. Si vero in Anglorum gente, dum esset in infidelitate, huic nefando coniugio fuerunt admixti, admonendi sunt, ut se absteneant et peneteant. Non tamen pro ea re, quod ignoranter ante baptismum commiserunt, communione priventur. o) quia *T.* p) ista re (*pro* patre) *T.* q) misceri *A. F.* r) *ita B. F;* quae *A. T.* s) coniectionem *F;* iunctionem *T.* t) fuerit *T;* facta est *F.* u) Baptista *om. A.* v) coronatus *F;* consummatur *T.* w) *verba* cui *usque* est *om. F.* x) et *om. A.* y) pro *om. T.* z) *hic ‘septimam’ interrogationem Augustini add. edd. G. M.:* Declarari posco, an sic turpiter coniunctis sit indicenda separatio et sacrae communionis deneganda oblatio.

9) *Recte affert Gussanv. legem Cod. Iust. V, 4, 19 (a. 405), qua eiusmodi* matrimoniis licentia ... indulta est ... revocata prisci iuris auctoritate *et Inst. I, 10, 4. Gothofredus ad illam legem notat Harmenopulum IV, 6, 22 illas nuptias prohibere. Cf. not. seq.* 10) *Cf. Cassiod. Var. VII, 46. S. Ambros. ep. ad Paternum (I, 60 Maur.). Aug. civ. dei XV, 16 quae viri docti citant. Adde etiam synod. Gregorii II. a. 721 et eiusdem papae litteras a. 726 ad Bonifatium missas (I-E. 2174; cf. 2239. 2599), quibus idem, quod nostra ep., praecipitur. Adde Gregorii II. ep. ad Martinianum a. 716. Cf.* Der Katholik, *1882, 2 p. 64 ss. Richter-Dove, Kirchenr.*[8] *p. 1085 n. 11. O. Mejer, Ztschr. f. deutsches Recht VII (1842) p. 172 ss.*

Quia vero[a] sunt multi in Anglorum gente, qui, dum adhuc in[b] infidelitate essent[c], huic nefando coniugio dicuntur admixti[11], ad fidem venientes ammonendi sunt, ut se abstineant et grave hoc esse peccatum cognoscant; tremendum Dei iudicium[d] timeant, ne pro carnali dilectione[e] tormenta aeterni cruciatus[f] incurrant. Non tamen pro hac re sacri[g] corporis ac[h] sanguinis Domini communione privandi sunt, ne in eis illa ulcisci videantur[i], in quibus se per ignorantiam ante lavacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta ecclesia quaedam per fervorem[k] corrigit, quaedam per mansuetudinem tolerat, quaedam[l] per considerationem dissimulat atque[m] ita portat et dissimulat[m], ut saepe[n] malum quod adversatur[o] portando et dissimulando compescat. Omnes autem[p] qui ad fidem veniunt ammonendi sunt, ne tale aliquid audeant perpetrare; si qui autem[q] perpetraverint, corporis et[r] sanguinis Domini communione privandi sunt, quia, sicut in his qui per ignorantiam fecerunt culpa aliquatenus toleranda est, ita in his fortiter insequenda, qui non[s] metuunt sciendo peccare[t].

VI[u]. „Si longinquitas itineris magna interiacet, ut episcopi non facile valeant[v] convenire, an debeat[w] sine aliorum episcoporum praesentia episcopus[x] ordinari[y.z]."

Et quidem in Anglorum ecclesia, in qua adhuc solus tu[a] episcopus inveniris[b], ordinare[c] episcopum non aliter nisi sine episcopis[d] potes[e][12]. Nam quando de Gallis episcopi[f] veniunt, qui in[g] ordinatione episcopi[h] testes[i] assistant[k]? Sed fraternitatem tuam ita volumus episcopos[l] ordinare, ut ipsi sibi episcopi[m] longo intervallo[n] minime[o] disiungantur, quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione[p] episcopi[q] pastores[r] quoque alii, quorum[s] praesentia[t] valde est utilis, facillime[u] debeant convenire[v]. Cum igitur auctore Deo ita fuerint episcopi[w] in propinquis sibi locis ordinati[x], per omnia episcoporum ordinatio sine adgregatis tribus[y] vel quattuor episcopis[z] fieri non debet[a]. Nam[b] in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature[c] disponantur, exemplum[d] trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum[e] coniugia in mundo celebrantur, coniugati quique[f] convocantur[g], ut qui in via iam coniugii praecesserunt[h] in subsequentis quoque copulae[i] gaudio misceantur; cur non ergo[k] et[l] in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum mysterium[m] homo Deo coniungitur, tales conveniant, qui vel[n] in provectu[o] ordinati[p] episcopi gaudeant vel pro[q] eius custodia[r] omnipotenti Domino[s] preces pariter fundant?

a) autem *A.* b) in *om. T.* c) essent *om. A.* d) iudicium *om. T.* e) delectatione *A.* f) cruatus *T.* g) sacri *om. F. T.* h) et *F.* i) *ita B. T;* videamur *A;* videatur *F.* k) quaedam fervore *F.* l) etiam *add. A.* m) *verba* atque *usque* dissimulat *om. T; verba* et dissimulat *om. F.* n) semper *T.* o) aversatur *F.* p) hii (*pro* h') *F.* q) autem *om. F.* r) ac *A.* s) non *om. T.* t) prevaricare *A.* u) VI. Interrogatio Augustini *B;* VI. interrogatio *T;* Interrogatio *F; L (post cap. III) superscriptionem om.;* Octavo quoque capitulo requisisti *A;* VII. De ordinationibus fatiendis *H, qui codex omisso initio huius capituli inde a verbis* episcopi non longo intervallo inter se disiungantur *excerpta exhibet.* v) possint *L.* w) debeant *L. T.* x) episcopum, *sed corr. L;* episcopos *F;* epi *T.* y) ordinare *T.* z) Respondit Gregorius *add. B. F;* Resp. Gregorius papa *add. T.* a) tu solus *L. A.* b) inveneris *L. F. T.* c) ordinari *L.* d) sine alio episcopo *A.* e) potest *L. F;* potestatem *T.* f) episcopis *L.* g) in *om. L.* h) episcopo *L.* i) tibi *add. L.* k) adsistunt *L. F. T.* l) episcopum *L.* m) episcopi *om. A.* n) iter vallo *L.* o) minimi *T.* p) ordinationes (*om.* in) *L.* q) convenire non possint *add. T;* convenire non possumus *F.* r) pastorum *F. T.* s) aliquorum *F. T.* t) quia *add. F. T.* u) facile *B.* v) convenirent *L.* w) etiam *add. T.* x) ordinatione *in* ordinationes *corr., om. verba usque* ordinatio *L.* y) tres, *sed corr. L.* z) *ex* episcopi *corr. m. post. L.* a) debent *L.* b) quod *add. T.* c) aut sapientes aut maturi *L. T;* et sapienter et mature *F;* ut sap. ac mat. *A.* d) enim *add. L.* e) cum *L.* f) quoque *F.* g) coniunguntur *A;* vocantur *F. T.* h) processerunt *L;* praecesserint *A.* i) procul a te (*pro* copulae) *F; om. hoc verb. T.* k) ergo non *L.* l) nov et *L;* nobiscum (*om.* et) *F. T.* m) ministerium *B.* n) vel *om. F. T.* o) *ita B. A;* profecto *L. F. T.* p) *ex* ordinato *corr. L.* q) per *T.* r) custodia *om. et pro* eius *in marg. add.* eo *L.* s) deo *B.*

11) Longum est hic de illa consuetudine agere, qua olim plurimae gentes utebantur. *12) Cf. ep. XI, 39.*

VII[t]. „Qualiter debeamus[u] cum Galliarum atque Brittaniarum[v] episcopis agere[w].“

In Galliarum episcopis nullam[x] tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis praedecessorum[y] meorum temporibus pallium Arelatensis episcopus accepit, quem[z] nos privare auctoritate percepta[a] minime debemus[13]. Si igitur contingat, ut fraternitas tua ad[b] Galliarum provinciam transeat, cum eodem Arelatense episcopo[c] debet[d] agere, qualiter, si qua sunt[e] in episcopis vitia[f], corrigantur. Qui si forte in[g] disciplinae[h] vigore[i] tepidus existat[k], tuae fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus[l 14], ut cum tuae sanctitatis praesentia in Galliis[m] et[n] ipse tota mente[o] subveniat et quae sunt creatoris nostri iussioni contraria ab[p] episcoporum moribus compescat. Ipse autem[q] extra[r] auctoritatem propriam episcopos[s] Galliarum iudicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque tua[t] opera eorum imitationi[u] monstrando[v], pravorum mentes ad sanctitatis studia[w] reforma[x], quia scriptum est in lege[y]: ‘Per (Deuter. 23, 25.) alienam messem transiens falcem mittere[z] non debet, sed manu spicas[a] conterere et manducare[b]’. Falcem enim iudicii mittere non potes[c] in ea segete, quae alteri[d] videtur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica[e] vitiorum suorum paleis exspolia et[f] in ecclesiae corpore monendo et persuadendo, quasi mandendo[g] converte. Quicquid vero ex auctoritate agendum[h] est, cum praedicto Arelatensi episcopo agatur, ne[i] praetermitti possit[k] hoc quod antiqua patrum constitutio[l] invenit. Brittanorum[m] vero omnes episcopos tuae fraternitati committimus[n], ut indocti doceantur, infirmi persuasione[o] roborentur, perversi auctoritate corrigantur[p 15].

t) VII. Interrogatio Augustini *B; VII. int. T;* Interrogatio *F; L superscriptionem om.;* Nono quoque capitulo requisisti *A;* VIII. De episcopis Gallearum et Brittanorum *H, in quo cod. excerpta huius cap. sequuntur.* u) debemus *B. F;* debeas *A;* debeamus *L. T.* v) Brittaniarumque *B.* w) Respondit Gregorius *add. B. T,* Respontio Gregorii *F, sed A.* x) unam *L. T.* y) prodecesserunt *L;* decessorum *F.* z) Arelatensi epi acceperunt quam *A.* a) p pręcepta *A;* accepta *F.* b) *hic ras. exhibet et* ad *om. L.* c) eorum A. epis *T* — episcopum *L.* d) debeat *F. T.* e) qua (*ex* quę *corr.*) non *L; om.* sunt *T.* f) vita *T.* g) in *om. A.* h) disciplinis *F.* i) rigore *L.* k) existit *A;* extat *F.* l) epistolam facimus *A.* m) *ex* Gallis *corr.* Gallia *L;* Gallis *F. T* — fuerit *add. A. F.* n) et *om. A.* o) mente *om. L;* tota mentis unitate *A.* p) *ex* creatori nostro iussione c. ad *corr. L.* q) enim *L;* his (*pro* h') *F.* r) *ita B. L, sed* extra *del. L;* ex *A. F. T;* ex tua auctoritate propria *scr. Mommsen.* s) epis *F;* episcopum post, *sed* post *del. L.* t) tua *om. B.* u) imitatione *L. T, sed in* imitationem *corr. L.* v) monstrant a *T.* w) studium *T. F.* x) reformando *A.* y) sicut in l. scriptum est *A.* z) *ex* metere *corr. L.* a) spicam *F.* b) et manducare *om. T.* c) potest *F.* d) *ex* qua alterius *corr. L.* e) a *add. A.* f) paleas expoliet *L.* g) *verba* et *usque* mandendo *om. L.* — mandando *T;* manendo *F.* h) *ex* agendus *corr. L.* i) ut nec *A.* k) *add.* hoc quod oportet fieri nec transgredi videatur *A.* l) institutio *B.* m) Brittaniarum *B.* n) commisimus *L. A, sed in* commitimus *corr. A.* o) per suggestionem *A;* persatione *F.* p) *Quae sequuntur hic in nota exhibent codd. T inter cap. VII et VIII (IX) et A in fine interrogationum post cap. VII (IX), item secundum Maurinos Vatic D aliique libri, denique edd. G. M. Desunt et apud Bedam et in codd. F. H et in Pseudo-Isid. classi A. Neque credo haec ante folia excisa in cod. L fuisse, qui hanc capitulorum seriem exhibet: I—III; VI; VII; IIII; [lacuna]; VIII ex.; IX.* — VIII interrogatio] *T;* Obsecratio Augustini *M;* decimo quoque capitulo *A*]. Obsecro [petisti *A*], ut reliquiae sancti Sixti martyris[16] nobis transmittantur [transmitti debuissent *A*]. Concessio Gregorii [*M;* c. Gregorius *T; om. haec A*]. Fecimus quod [quae *A*] petisti, [ut *add. A*] quatenus populus [populo *A*] qui in loco quodam sancti Sixti martyris corpus [corporis *T*] dicitur [dixerunt *T. M.*] venerari, quod tuae fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa [*pro verbis* nec verum — certa: utrum ne veraciter sanctus sit, videtur incertum *A*] sanctissimi et probatissimi martyris beneficia suscipiens, colere [colore *T*] incerta non debeat. Mihi tamen videtur, quia, si corpus quod [quoddam *A*] a populo esse cuiusdam martyris [c. mart. esse *T*] creditur nullis illic miraculis coruscat et neque aliqui [aliquid *T*] de antiquioribus existunt, qui se a parentibus passionis eius ordinem audisse fateantur, ita reliquiae quas petisti [petistis *T*] seorsum [eorum *T*] condendae sunt, ut locus in quo praefatum corpus iacet modis omnibus obstruatur nec permittatur populo [populus *T. M.*] certum deserere et incerta [incertum *T. M.*] venerari.

13) Cf. ep. V, 58 et ib. p. 368 n. 2. 14) Ep. XI, 45. 15) Cf. ep. XI, 39 in f. 16) Pro his reliquiis hic locus interpolatus esse videtur; sed de qua ecclesia agatur, nescio.

VIII[q]. „Si praegnans mulier debeat[r] baptizari; aut postquam genuerit, post[s] quantum tempus[t] possit[u] ecclesiam intrare[v]; aut etiam ne[w] morte praeoccupetur quod[x] genuerit, post quot dies hoc[y] liceat sacri baptismatis sacramenta[z] percipere; aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis[a] copulatione coniungi; aut si menstrua consuetudine tenetur[b], an ecclesiam[c] intrare ei[d] liceat aut sacrae communionis sacramenta percipere: aut vir suae coniugi permixtus[e], priusquam lavetur aqua, si ecclesiam possit intrare vel etiam ad mysterium[f] sacrae[g] communionis accedere. Quae omnia[h] rudi Anglorum genti[i] oportet[k] habere comperta[l].“

Hoc non ambigo[k] fraternitatem tuam esse[m] requisitam, cui iam et[n] responsum reddidisse[o] te arbitror[p]. Sed hoc quod ipse dicere et sentire[q] potuisti, credo, quia mea apud te volueris[r] responsione firmari. Mulier etenim[s] praegnans cur non debeat[t] baptizari, cum non sit ante omnipotentis[u] Dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis[v]? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, immortalitatem, quam acceperant, recto[w] Dei iudicio perdiderunt[x]. Quia itaque[y] isdem omnipotens Deus[z] humanum genus pro[a] culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit et tamen pro benignitate[b] suae pietatis[c] fecunditatem ei[d] subolis reservavit. Quod ergo[e] naturae humanae[f] ex omnipotentis Dei dono servatum est, qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohibere[g]? In illo quippe mysterio[h], in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde stultum est, si donum gratiae contradicere posse videatur.

Cum vero enixa fuerit mulier, post quot[i] dies debeat[k] ecclesiam intrare[l], testamenti veteris praeceptione didicisti, ut pro masculo diebus[m] XXXIII, pro femina autem diebus LXVI[n] debeat[o] abstinere[p] [17]. Quod tamen[q] sciendum est, quia[r] in mysterio[s] accipitur. Nam si hora eadem qua[t] genuerit actura[u] gratias[v] intrat[w] ecclesiam, nullo peccati[x] pondere gravatur[y]; voluptas etenim[z] carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem[a] commixtione[b] voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus[c]. Unde et ipsi[d]
Genes. 3, 16. primae matri omnium[e] dicitur[f]: 'In doloribus paries'. Si itaque[g] enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare[h], ipsam ei poenam suam[i] in culpam deputamus. Baptizare autem[k] vel enixam mulierem vel hoc quod genuerit, si mortis periculo[l] urguetur vel ipsa[m] hora eadem qua gignit vel hoc quod gignitur eadem[n] qua nátum[o] est, nullo modo prohibetur, quia[p] sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus cum magna discretione providenda[q] est, ita his quibus mors inminet[r] sine ulla dilatione

q) VIII. Interrogatio Augustini *B;* Interrogatio VIII *F;* VIIII *T;* quarto quoque capitulo requisisti *A (post cap. III). Haec et sequentia desunt nunc in cod. Luc.* — VIIII. De baptismo et de prignantibus et partus earum *H, excerpta ex seq. capitulo add.* r) debet *T.* s) post *om. F.* t) temporis *A.* u) possit tempus *F. T.* v) introire *A.* w) baptizari aut (*om.* ne) *A;* baptizari ut ne *F.* x) si *F.* y) hanc *F.* z) sacramenta *om. T.* a) carnali *A.* b) *in* teneatur *corr. A;* teneretur *T.* c) in ecclesiam *A. F. T.* d) ei *om. F. T.* e) viro suo coniungi permittitur *F.* f) ministerium *F. T.* g) sancte *F* — communionis sacrae *B.* h) a *add. A.* i) gente *A.* k) *verba* oportet *usque* ambigo *om. A.* l) Respondit Gregorius *add. B. F;* Greg. *T.* m) arbitror (*om.* esse) *A.* n) te *A.* o) dedisse *A.* p) *ita scr. Mommsen;* me arbitror *B. F. T;* non ambigo *A.* q) sentire et dicere *T.* r) voluisti *F.* s) enim *F. T.* t) debet *T.* u) potentis *F.* v) carnis *om. T.* w) recto *om. T.* x) Sed *add. A.* y) *ita B;* itaque *om. A. F. T.* z) deus *om. F.* a) *ita B;* in *A. T; om. hoc verb. F.* b) per benignitatem *F. T.* c) sua et pietate *A.* d) et *T; om. hoc verb. A.* e) non *T.* f) in natura humana *A.* g) prohiberi *A. F.* h) ab illo quippe misterio *A.* i) quod *T;* se *F.* k) debeat dies *A. F. T.* l) introire *A.* m) dies *T.* n) vero XLVI (*om.* autem diebus) *F.* o) debet *F. T.* p) *in* abstineri *(ita F) m. post corr. A.* q) tamen *om. T.* r) quoniam *F.* s) ministerio *F.* t) quia *T.* u) deo *m. 1 supra lin. add. A.* v) gratiam *F.* w) intret *A. F. T.* x) peccato *T;* pacti *F.* y) praegravatur *A.* z) voluntas enim *F.* a) enim *F.* b) conquinatione *F.* c) gemitur *F.* d) ipse deus *F.* e) primum matrimonium *F* — p. omnium matri *A.* f) dicit *F;* deus *T.* g) *ita B;* ergo *A;* enim *F. T.* h) intr. eccl. prohibemus *A.* i) suam *om. A.* k) enim *F.* l) si mort. periculo *om. F.* m) ipsam *B.* n) hora *add. A. F.* o) natus *F.* p) quod *F.* q) praebenda *A.* r) eminet *F.*

17) Cf. Levit. 12.

proferenda[s], ne, dum[t] adhuc tempus ad praebendum redemptionis mysterium quaeritur, interveniente paululum mora[u] inveniri non valeat, qui redimatur[v].

Ad eius vero concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque[w] qui[x] gignitur ablactatur[y]. Prava autem in[z] coniugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant[a] eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant[b]. Quod videlicet ex[c] sola causa incontinentiae videtur inventum, quia, dum se continere nolunt[d], despiciunt lactare quos gignunt. Hae[e] itaque quae filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit[f], viris suis non debent admisceri[g], quippe quia[h] et sine partus causa, cum[i] in suetis[k] menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur, ita ut[l] morte lex sacra feriat, si quis vir ad menstruatam mulierem accedat[18]. Quae tamen mulier, dum consuetudinem menstruam[m] patitur, prohiberi ecclesiam intrare[n] non debet, quia[o] ei naturae superfluitas[p] in culpam non valet[q] reputari[r] et[s] per hoc quod invita patitur iustum non est, ut[t] ingressu ecclesiae privetur. Novimus namque, quod mulier, quae fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens[u] vestimenti eius fimbriam tetigit atque ab ea statim sua infirmitas recessit[19]. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum[v] tangere, cur quae menstruam sanguinis[w] patitur, ei non liceat Domini ecclesiam[x] intrare? Sed dicis[y]: illam infirmitas compulit[z], has vero de quibus loquimur consuetudo constringit[a]. Perpende autem, frater carissime, quia omne quod in hac mortali carne[b] patimur ex infirmitate naturae est digno Dei iudicio post culpam ordinatum; esurire namque[c], sitire, aestuare, algere, lassescere ex infirmitate naturae est. Et quid est aliud contra famem[d] alimenta, contra sitim potum, contra aestum auras[e], contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quaerere, nisi[d] medicamentum quidem[f] contra aegritudines explorare? Feminae[g] itaque[h] et menstruus sui sanguinis fluxus[i] aegritudo est. Si igitur bene praesumpsit quae vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personae infirmanti[k] conceditur, cur non concedatur[l] cunctis mulieribus, quae naturae suae vitio infirmantur?

Sanctae autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna[m] percipere non praesumit, laudanda est, sed[n] si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est et ibi[o] aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi[p] culpa non est, quia saepe sine culpa agitur[q] quod venit ex culpa: unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa[r] primi hominis factum est, ut esuriamus[s]. Menstrua[t] enim[u] consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quae[v] naturaliter accedit; sed[w] tamen quod[x] natura ipsa ita vitiata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit[y] vitium, in

s) *ita B;* offerenda *A. F. T.* t) necdum *F.* u) morte *T.* v) redimitur *F.* — *Ante sequentia add.:* X. De enixa muliere et menstruata *II.* w) prolis *add. A. T.* x) quae *A.* y) ablactetur *A. T.* z) in *om. F.* a) contempnunt *F.* b) tradunt *F.* c) in *F.* d) non volunt *A.* e) haec *F. T.* f) tempora transierint *A;* tempus transierint *T.* g) adiungi *A.* h) qui *B.* i) hi cum *F.* k) *ita B;* consuetis, *supra* con *m. post. scr.* in *A;* in consuetis *T;* consuetis (*om.* in) *F.* l) ut *om. F.* m) menstruatam *F.* n) ab ecclesia (*om.* intrare) *A. T;* ad ecclesiam (*om.* intrare) *F.* o) quae *F.* p) natura superfluens *F.* q) debet, *suprascr.* vel valet *A;* valeat *F.* r) computari, *suprascr.* re *A.* s) ac *A; om. hoc verb. F.* t) ab *add. A.* u) inveniens *F.* v) d. vestimenta *A;* vestimentum domini *F.* w) menstruum sanguinem *A.* x) eccl. dn̄i *F.* y) dicit aliquis *A.* z) conpluit *F.* a) confringit *F.* b) carne mortali *F. T.* c) et *add. T.* d) nisi, *quod suo loco om., post* famem *add. T.* e) et *add. F.* f) *ita B;* et medicamentum quidem *F;* medicamentum quid est *T;* medicamenta quaedam *A.* g) feminis *T.* h) namque *F.* i) suus sanguis (*om.* fluxus) *A.* k) infirmae *A.* l) cedatur *F.* m) *ita B;* magna veneratione *A. F. T.* n) et *F.* o) *ita B. T;* et sibi *F;* et *om. A.* p) cognoscere et ubi *F.* q) me culpa agit *F.* r) (quibus *om.*) ex culpa enim *A.* s) esurimus *F.* t) menstruę *F.* u) etenim *A.* v) quia *T.* w) si *F.* x) quod *om. F.* y) veniet *T.*

18) Cf. Levit. 15. *19) Cf. Luc. 8, 43 s.*

quo se ipsa, qualis per iudicium facta sit, humana natura cognoscat et homo, qui
culpam sponte perpetravit, reatum culpae portet[z] invitus. Atque ideo feminae cum[a]
semetipsis[b] considerent[c] et, si in[d] menstrua consuetudine ad sacramentum[e] dominici
corporis et sanguinis accedere[f] non praesumant[g], de sua recta[h] consideratione lau-
dandae sunt; dum vero percipiendo[i] ex religiosae[k] vitae consuetudine eiusdem mysterii
amore rapiuntur, reprimendae[l], sicut praediximus, non sunt. Sicut enim in testamento
veteri exteriora opera observantur[m], ita in testamento novo non tam quod exterius
agitur, quam id quod interius cogitatur sollicita intentione attenditur, ut suptili sen-
tentia puniatur. Nam cum multa lex velut inmunda manducare prohibeat[n], in evangelio
Matth. 15, 11. tamen[o] Dominus dicit: 'Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quae exeunt
de ore, illa sunt quae coinquinant hominem'[p]. Atque[q] paulo post subiecit exponens:
Ib. 19. 'Ex corde exeunt cogitationes malae'. Ubi[r] ubertim[s] indicatum est, quia[t] illud ab
omnipotente Deo[u] pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutae[v] cogitationis
Tit. 1, 15. radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dicit[w]: 'Omnia munda mundis, coin-
quinatis autem et infidelibus nihil est[x] mundum'. Atque mox eiusdem causam coin-
quinationis adnuntians subiungit: 'Coinquinata[y] sunt enim et mens eorum[z] et conscientia'.
Si ergo ei[a] cibus inmundus non est, cui[b] mens inmunda non fuerit, cur quod munda
mente[c] mulier ex natura patitur, ei in inmunditiam reputetur[d]?

Vir autem cum propria coniuge dormiens nisi lotus aqua intrare[e] ecclesiam non debet, sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo praecepit[f], ut mixtus vir mulieri et lavari[g] aqua debeat et ante solis occasum[h] ecclesiam non intrare[20]; quod tamen intellegi spiritaliter[i] potest, quia mulieri vir miscetur[k], quando inlicitae concupiscentiae animus in cogitatione per delectationem[l] coniungitur[m], quia, nisi prius ignis concupiscentiae a mente deferveat, dignum se congregationi fratrum aestimare non debet, qui se gravari per nequitiam[n] pravae voluntatis[o] videt. Quamvis[p] de hac re[q] diversae hominum nationes[r] diversa sentiant[s] atque alia custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit post admixtionem propriae coniugis et[t] lavacri purificationem quaerere et ab ingressu ecclesiae paululum reverenter abstinere.

Nec haec dicentes culpam deputamus[u] esse coniugium. Sed quia ipsa licita ad-
mixtio coniugis[v] sine voluptate[w] carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinen-
dum est, quia voluptas[x] ipsa[y] esse[z] sine culpa nullatenus potest[a]. Non enim de adul-
Ps. 50, 7. terio sive[b] fornicatione, sed de legitimo coniugio natus[c] fuerat qui dicebat: 'Ecce enim
in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis[d] peperit me mater mea'. Qui enim in
iniquitatibus conceptum[e] se noverat, a delicto[f] se natum gemebat, quia portat arbor[g]

z) portat *A*. a) feminae ideo (*om.* atque *et* cum) *F*. b) *ita B;* semetipsas *A. T;* semetipse *F*. c) *ita B;* considerant *A. F. T*. d) *ita B;* et in (*om.* si) *A;* et quę (*om.* si in) *F. T*. e) (*om.* ad) sacramenta *A*. f) accipere *A*. g) *ita B;* praesumunt *A. F. T*. h) recte *F*. i) *ita B;* ad percipiendum vero *A;* percipiendo vero *F;* percipienda vero *T*. k) relegiosa *F*. l) repraehendendae *A*. m) *ita B;* observ. opera *A. F. T*. n) praecipiat *F*. o) tamen *om. F*. p) homines *A*. q) aut quae *F*. r) unde *T*. s) aperte *A*. t) quod *F*. u) apud omnipotentem deum *A;* omnipotenti deo (*om.* ab) *F*. v) polluta *F. T*. w) dixit *F*. x) est *om. F*. y) coinquinatae *T;* coinquinati *F*. z) eorum et mens *A*. a) ei *om. F*. b) cuius *A. T*. c) mente munda *F*. d) inmunditia ei reputatur (*om.* in) *A*. — *Ante sequentia add.:* X. De concupito cum propria coniuge *H*. e) *ita B;* in *add. A. F. T*. f) *ita B;* dicens *add. A. F. T*. g) se lavare *F*. h) in *add. A*. i) spir. int. *F*. k) miscatur *F*. l) deliberationem *A;* dilectionem *F*. m) qui nisi sol occidat aecclesiam non intret (*in* intrat *m. post. corr.*) *hic add. A*. n) nequitia (*om.* per) *A*. o) voluptatis *F. T*. p) et quamvis *A*. q) hac de re *A. F. T*. r) rationes *A*. s) sentiunt *F. T*. t) et *om. F*. u) deponamus *F* — esse deputamus *A*. v) coniugum *A. T*. w) *ita B;* voluntate *A. F. T*. x) voluntas *A. F*. y) ipsa *om. F*. z) *add.* etiam *A*. a) non potest *F*. b) *ita B;* vel *A. F. T*. c) de fornicatione natus *F*. d) *ita B;* delictis *A. F. T*. e) conceptus *F*. f) *ita B. T;* a delictis *A;* in delicto *F*. g) arbor *om. B*.

20) Cf. Levit. 15, 16.

in ramo[h] humorem vitii quem[i] traxit ex radice. In quibus tamen verbis non[k] admixtionem coniugum[l] iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem[m] admixtionis[n]. Sunt etenim multa quae licita probantur esse ac legitima[o], et tamen in eorum actu aliquatenus foedamur, sicut saepe irascendo culpas insequimur[p] et tranquillitatem in nobis animi perturbamus. Et cum rectum sit quod agitur, non est tamen[q] adprobabile, quod in eo[r] animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat qui dicebat: 'Turbatus est prae ira oculus meus'. Quia enim non valet nisi tranquilla Ps. 6, 8. mens[s] in contemplationis[t] se lucem[u] suspendere, in ira[v] suum oculum turbatum dolebat, quia[w], dum male acta deorsum insequitur, confundi atque turbari a summorum contemplatione[x] cogebatur. Et laudabilis ergo est[y] ira contra vitium et tamen molesta, qua[z] turbatum se aliquem reatum incurrisse aestimabat[a]. Oportet itaque legitimam carnis copulam[b], ut causa prolis sit, non voluptatis; et[c] carnis commixtio creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis vero[d] sua[e] coniuge non[f] cupidine voluptatis[g] raptus[h], sed solum modo[i] creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu ecclesiae[k] seu de sumendo dominici[l] corporis sanguinisque mysterio[m] suo est iudicio relinquendus, quia a nobis prohiberi non debet accipere[n], qui in igne positus[o] nescit ardere[p]. Cum vero non amor creandae[q] subolis, sed voluptas[r] dominatur in opere commixtionis[s], habent coniuges[t] etiam de sua commixtione[u], quod[v] defleant[w]. Hoc[x] enim eis concedit[y] sancta praedicatio et tamen de ipsa[z] concessione metu[a] animum concutit. Nam cum Paulus apostolus diceret: 'Qui[b] se continere non 1. Cor. 7, 9. potest, habeat uxorem suam[c]', statim subiungere[d] curavit: 'Hoc autem dico secundum 1. Cor. 7, 6. indulgentiam, non secundum imperium'. Non enim indulgetur quod licet, quia iustum est. Quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstravit.

Vigilanti vero mente pensandum[e] est, quod in Sina[f] monte Dominus ad populum[g,h] locuturus prius[i] eundem[g] populum abstinere a mulieribus praecepit[21]. Et si illic[k], ubi[l] Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta provisione[m] est munditia corporis[n] requisita, ut, qui[o] verba Dei perciperent[p], mulieribus mixti non essent, quanto magis mulieres quae[q] corpus Domini[r] omnipotentis accipiunt custodire in se munditiam[s] carnis debent, ne ipsa inaestimabilis mysterii magnitudine graventur? Hinc etiam ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut, si a mulieribus mundi essent, panes[t] propositionis acciperent[22]; quos[u] omnino non[v] acciperent[u,w], nisi prius

h) in robore *A.* i) vicino quam *F.* k) ipsam *add. F. T.* l) amixtione coniugium *F.* m) voluntatem *A. F.* n) comixtionis *A;* commixtionis *T;* commixtiones (*om.* sunt etenim) *F.* o) *ita B;* m. quae et licita et l. *(om. cet.) T;* m. quae et licite agimus *(om. cet.) A;* multae (*om.* quae) et licitę et legitimę *(om. cet.) F.* p) insequitur *F.* q) tamen *om. F.* r) quod vel in his *A;* quod in eis *F.* s) (quia *om.*) nisi etenim (enim *F*) tranquilla mens non valet *A. F.* t) in contemplatione *A. F. T.* u) lucis supernae *A;* ad lucem *F.* v) (*om.* in) ira ergo *A;* et in ira *F.* w) qui *A.* x) ad summorum contemplationem *F.* y) est ergo *A. F. T.* z) quia *A. T.* a) turbat animum. Sic itaque et bonum est coniugium et tamen de voluntate carnis habet apud se aliquem reatum *(om. cet.) A* — estimabatur *F.* b) oportet itaque legitimam c. copulam *B;* quia legitima c. copula oportet *A;* quia *(om. T)* legitime c. copula oportet *F. T.* c) sed *F.* d) *om. hoc verb. F. T.* e) sua *om. F* — suam coniugem *B.* f) numquam *A.* g) voluntatis *A. T.* h) sit *add. A.* i) est dum *add. F.* k) ecclesiae *om. A.* l) corp. dominici *T;* corp. domini *F.* m) ministerio *F.* n) accipere *om. A.* o) in ignem potens *F.* p) urere *T;* urire *F.* q) *ita A;* ortandi *B;* procreandae *F. T.* r) voluntas *A. T.* s) comixt. in op. *A.* t) *suprascr. al. m.* vel coniugati *A.* u) admixtione *A.* v) quod *om. F.* w) defluant *F.* x) quod *T;* quotquot *F.* y) concedit eis *A.* z) sua *T.* a) metus *A.* b) si quis *A.* c) suam uxorem *T;* suam *om. F.* d) coniungere *F.* e) conpensandum *F.* f) Sinai *A.* g) *verba* ad *usque* eundem *om. F.* h) *ita B;* (*om.* ad) populum *T;* populo *A.* i) *ita B;* ante *A. T.* k) illuc *B.* l) ubi *om. F.* m) periussione *F.* n) corporum *A.* o) qui *erad. A.* p) dei precepta percepturi cum *in ras., suprascr.* vel perciperent *A;* reciperent *F.* q) (*om.* mulieres) qui verum *A.* r) dei *A.* s) *hic post excisa folia inc. L.* t) panem *F. T.* u) *verba* quos *usque* acciperent *om. L.* v) et minime (*pro* omnino non) *A.* w) *ita B;* perciperent *A. F. T.*

21) Cf. Exod. 19, 15. *22) Cf. 1. Paral. 23, 29.*

mundos eos[x] David[y] a[z] mulieribus fateretur[a]. Tunc autem vir qui post admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam sacrae communionis mysterium valet[b] accipere, cum ei iuxta praefinitam sententiam etiam[c] ecclesiam licuerit intrare[d].

VIIII[e]. „Si post inlusionem, quae per somnium[f] solet accidere[g], vel[h] corpus Domini quilibet[i] accipere valeat vel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare[k].“

Hunc quidem[l] testamentum veteris legis[m], sicut in[n] superiori capitulo iam[o] diximus, pollutum dicit[23] et nisi lotum aqua[p] usque ad vesperum[q] intrare ecclesiam non concedit[r]. Quod tamen aliter[s] populus spiritalis[t] intellegens[u] sub eodem intellectu accipiet[v] quo[w] praefati sumus, quia quasi per somnium[x] inluditur qui temptatus inmunditia[y] veris[z] imaginibus[a] in cogitatione[b] inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrimis abluat; et nisi[c] prius ignis temptationis recesserit[d], reum se quasi usque ad vesperum cognoscat.

Sed est[e] in eadem inlusione valde[f] necessaria discretio, quae[g] suptiliter pensari debeat[h], ex qua re accidat[i] menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturae[k] superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione[l] contingit[m][24]. Et quidem cum ex naturae superfluitate vel infirmitate evenerit, omni modo haec inlusio non est timenda, quia hanc animum nescientem[n] pertulisse magis dolendum[o] est, quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus[p] gulae[q] in sumendis alimentis rapitur atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus[r] aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi[s] sancti[t] mysterii vel missarum sollemnia celebrandi, cum fortasse aut[u] festus dies exigit aut exhiberi mysterium[v] pro eo, quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii, qui[w] implere ministerium[x] valeant, inlusio per crapulam[y] facta[z] a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet, si tamen dormientis[a] mentem[b] turpi[c] imaginatione[d] non[e] concusserit[f]. Nam[g] sunt, quibus ita plerumque inlusio nascitur, ut eorum animus etiam in somno corporis[h] positus turpibus imaginationibus[i] non foedetur. Qua in re unum ibi[k] ostenditur ipsa mens rea, non[l] tamen[m] vel[n] suo iudicio libera, cum se, etsi[o] dormienti corpore nihil[p] meminit vidisse, tamen in[q] vigiliis corporis meminit in ingluviem[r] cecidisse. Sin[s] vero

x) eos mundos *L.* y) David *om. F.* z) a *om. L.* a) pateretur *L.* b) valebit *A.* c) etiam *om. A. F.* d) lic. intr. aecclesiam *A.* e) VIIII. Interrogatio Augustini *B;* Interrogatio Augustini *L;* Interrogatio *F. T;* Quinto quoque capitulo requisisti *A;* XII. De inlusione que in somnis accidet (*om. verbis usque* celebrare) *H.* f) somnum *F.* g) *ita B et ex* accedere *corr. A;* accedere *L. F. T.* h) vel *om. F.* i) *ita B;* libet *L;* quis *A;* quislibet *F. T.* k) Respondit Gregorius *add. B. F,* R(espondit) *L,* Gregorius *T.* l) et quidem hunc *A. T;* equidem huic *F.* m) testamenti veteri lex *A.* n) in *om. A.* o) iam *om. A. T.* p) et *add. L,* ei *F.* q) vesperam *B. F.* r) conceditur *F.* s) specialiter *A. F;* tunc specialiter autem *T* — *Add. in marg.:* vel quod tamen spiritalis populus *m. post. add. A.* t) populus (ac *m. post. suprascr.*) spiritualiter *A;* ad illum populum dictum est spiritaliter autem *F;* ad illum populum spiritaliter autem *T.* u) *add.* populus *F.* v) accipiens *L;* accipit *A.* w) quem *A.* x) somnum *F.* y) in inmunditiam *F.* z) visis (*in ras.*) *L;* vanis *A.* a) imaginationibus *A.* b) cogitationibus *F.* c) sic *A.* d) recedat et *A;* recederit *F. T.* e) id est *F.* f) valde *om. T* — necessaria valde *A. F.* g) ut *A.* h) debet *B.* i) *ita B;* accedat *L. A. F. T.* k) natura et *F.* l) necessitate *T.* m) ita *add. B.* n) animus nesciens *L. A. F.* o) dolendus *A.* p) appetitu *T.* q) guila *L.* r) exinde apud se animus *A.* s) percipiendi *om. A.* t) sacri *L. A.* u) aut *om. F.* v) ministerium *A.* w) aliqui *F.* x) mysterium *L. F. T.* y) per crapula *L;* pro crapula *F. T.* z) facta *om. L.* a) dormienti *F.* b) mentem *om. F.* c) turpis *A. T.* d) imaginatio *A.* e) non *m. post. in ras. A.* f) consenserit *L.* g) *ex* ñ (non) *corr. L.* h) corporilis *L.* i) imaginibus *F.* k) minus tibi *A.* l) non rea nec *T.* m) sit *add. A. F.* n) vel *om. T.* o) se *om. A;* si *om. F.* p) nil *A.* q) in *om. T.* r) inglubiae *L.* s) *ita B. F. T;* si *L. A.*

23) Cf. Levit. 15, 16. *24) Haec et sequentia citat Ecbertus Eboracensis in Paenitent. III, 14 (Mansi l. l. XII c. 451).*

ex turpi cogitatione vigilantis[t] oritur inlusio dormientis[u], patet animo reatus suus: videt enim[v], a[w] qua radice inquinatio illa[x] processerit, quia quod[y] cogitavit sciens hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum[z] suggestione an[a] delectatione vel[b], quod maius[c] est[d], peccati consensu acciderit[e]. Tribus enim[f] modis impletur omne peccatum, videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit[g] per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia et[h] primam culpam serpens suggessit, Eva velut caro delectata[i] est, Adam vero velut[k] spiritus consensit. Et necessaria[l] est[m] magna discretio[n], ut[o] inter suggestionem atque[p] delectationem, inter[q] delectationem et[r] consensum iudex sui animus praesideat[s]. Cum enim malignus spiritus peccatum[t] suggerit[u] in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omni modo perpetratum non est; cum vero delectari caro coeperit[v], tunc peccatum incipit nasci; si autem etiam[w] ex deliberatione consentit[x], tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur peccati initium[y] est[z], in delectatione fit[a] nutrimentum, in consensu perfectio. Et saepe contingit[b], ut hoc[c] quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectare sine anima[d] nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus[e] reluctans in delectatione carnali aliquo modo[f] ligatur[g] invitus, ut ei ex ratione contradicat, ne[h] consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille caelestis exercitus[i] praecipuus miles gemebat dicens: 'Video Rom. 7, 23.
aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis'. Si autem captivus erat, minime pugnabat; sed et[k] pugnabat[l], quapropter et captivus erat[m] et pugnabat igitur legi[n] mentis, cui lex, quae in membris est[o], repugnabat. Si[p] autem pugnabat[p-q], captivus non erat. Ecce itaque[r] homo est[s], ut ita dixerim[t], captivus et liber: liber ex iustitia, quam diligit[u], captivus ex delectatione, quam portat[v] invitus[w].

XI, 57.

Gregorius I. papa Petro, episcopo Hydruntino, ecclesiae Brundisinae visitatori, praecipit, ut de corpore S. Leucii in ecclesia Brundisina collocato sanctuaria denuo concedat Oportuno, abbati S. Leucii in quinto Romanae urbis miliario siti, quia, quae ante habuerit, furto ablata sint. *601, Iul.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 206; ϱ: cap. 205.
Edd. M: Lib. VI. ep. 62; G: Lib. IX. ep. 73. — Iaffé Reg. 1849 (1428).

t) vigilanter *T.* u) etenim *hic add. A, om. postea* videt enim. v) unde etiam *F.* w) ex *A.* x) illa *om. A.* y) per quod *F.* z) in *add. A. F. T.* a) an in *A. F;* aut in *T.* b) an *T;* sive *F.* c) malum *L.* d) in *add. A. F. T.* e) *ita B;* accedit *L;* ceciderit *A. F. T.* f) etenim *A.* g) est quod fit *T;* est (*om.* quippe) *F.* h) cum (*pro* et) *F. T.* i) delecta *F.* k) quasi *A.* l) necessarium *T.* m) et est necessaria *A.* n) discretione *T.* o) ut *om. A. F. T.* p) et *A. T.* q) delectationem inter *om. F.* r) atque *F. T.* s) iudicem sui presidere animum *A. F. T.* t) peccata *A.* u) qui *add., sed post. del. L.* v) *ex* ceteri *corr. in marg.* ceperit *L.* w) *add.* assensionem (*prima* s *in ras.*) *A,* ad consensionem *F. T.* x) descendit *F;* discendit *T.* y) *ita B. F. T;* semen *L. A.* z) est *om. L.* a) fit *om. F. T.* b) contigit *L. F.* c) hoc *om. A.* d) animo *T* — sine a. del. *F. T.* e) voluntatibus *L.* f) *suprascr.* vel aliquando *A.* g) *in marg.:* vel labatur *L.* h) nec *A. F. T.* i) egregius *L.* k) si autem (*pro* sed et) *F.* l) captivus non erat *add. F.* m) et captivus non erat *add. F. T.* n) *ita B. F et ex* lege *corr. A;* lege *T;* legem, *sed in* lege *corr. L.* o) erat *A.* p) si aut. pugn. *om. L.* q) repugnabat *A.* r) ita *F.* s) est homo *A. T.* t) et *add. F. T.* u) delet *L* — vobis *hic add. A.* v) perfert *A.* w) *in fine add.:* expł amen *L;* Expliciunt interrogationes Agustini et exposi[ci]ones Gregorii *F.*

XI, 57. Cf. de temporis notis N. A. III p. 622 s. — De Petro cf. ep. VI, 21 n.

GREGORIUS PETRO EPISCOPO YDRONTINO.

Oportunus abbas monasterii sancti Leucii[a] [1], quod in quinto Romanae urbis miliario situm est, sanctuaria eiusdem martyris, quae de ecclesia nomini[b] ipsius dicata, ut astruit[c], furto[d] ablata sunt, sibi denuo postulat debere concedi, ut in loco eodem recondantur. Et ideo, frater carissime, quia eiusdem beatissimi martyris corpus in Brindisii[e] ecclesia[f], cui visitationis impendis officium, esse dinoscitur, praefati viri desideriis ex nostra[g] praeceptione convenit[h] oboedire, ut in[i] devotione quam postulat sortiatur effectum[k] [2].

MENSE AUGUSTO INDICTIONE IIII.

XI, 58.

Gregorius I. papa Bonifatio, defensori Corsicae, praecipit, ut clerum populumque Aleriensis et Adiacensis civitatum ad eligendos episcopos adhortetur neu clericos compelli apud laicos sinat. *601, Aug.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 207; ϱ: cap. 206.
Edd. M: Lib. XI. ep. 77; G: Lib. IX. ep. 74. — Iaffé Reg. 1850 (1429).

GREGORIUS BONIFATIO DEFENSORI CORSICA.

Experientia tua non sine culpa est, quod Aleria[1] atque Aiacium[a] civitates Corsicae diu sine episcopis esse cognoscens clerum et populum earum ad[b] eligendum sibi sacerdotem distulerit commonere. Quae quoniam sine proprio amplius non debent esse rectore, praesenti auctoritate suscepta[c] clerum et populum singularum civitatum hortari festina, ut inter se dissentire non debeant, sed uno sibi consensu unaquaeque civitas consecrandum eligant sacerdotem; et facto decreto ad nos is qui fuerit electus adveniat[2]. Si autem in uno consentire noluerint, sed in duorum se electione diviserint[d], similiter decretis[e] ad nos ex more factis adveniant[f], ut requirentes de vita, actu ac moribus eorum is qui visus fuerit ordinetur.

Quia vero[g] multi illic pauperes opprimi ac pati praeiudicium perhibentur[h], experientia tua sollicitudinem gerat et gravari eos contra iustitiam non permittat, sed ita[i] studeat, ut nec[k] agentes contra rationem impediri nec hi contra quos agitur iniuste valeant dispendium sustinere.

XI, 57 in titulo: Ydrantino ϱ. ϱ*. a) Leutii *R2;* Laurentii *R 1.* b) nominis *R1. ϱ1.* c) astrui *ϱ 1.* d) Fusto *ϱ3.* e) *ita R2. ϱ1. ϱ*;* Brindisi *R1;* Brundisii *ϱ3.* f) ecłę *R1. ϱ1.* g) nr̄ę *R1. ϱ1* — te *add. Diurn.* h) convenire *R1.* i) in *om. ϱ1.* k) effectu *ϱ1* — ut devotionis suae in consecratione quam postulat potiatur effectum *Diurn. 12. 14* — sortiatur effectum *Diurn. 25.*

Mense *cet. om. ϱ*, sed post titul. seq. ep. add.* ind. IIII *ϱ* 1. 4,* m̄ ind. IIII *ϱ1. ϱ* 2. 3.* — martio (*pro* augusto) *Vat. D (ed. M.).*

XI, 58 in titulo: Bonifacio *ϱ* 2. 3;* Bonefacio *R* 1* — Corsicae *ϱ. ϱ* 1. 4;* de Corsica *R* 1.* a) aque aia *(seq. spatium 6 fere litter.) R1;* a. Adiacium *ϱ1.* b) ad *om. R1.* c) insuscepta *R1.* d) diviserit *ϱ1.* e) *ex* dicretis *corr.* directis *R1.* f) aveniant *ϱ3.* g) vero *om. R1.* h) perhibetur *R1.* i) ista *ϱ1.* k) nec *om. ϱ* 1.*

1) Monasterium S. Lucii ubinam fuerit, ignoro. 2) Ultima verba huius ep. secundum Diurni f. 12. 14 scripta sunt.

XI, 58. De Bonifatio cf. ep. V, 6 p. 287 n. 2 nº. 2. 1) Ep. VIII, 1 ultima est ex eis, quas noster Petro ep. Aleriensi misit. 2) Similia verba in omnibus de visitatione praeceptis occurrunt: cf. ep. II, 25.

Praeterea pervenit ad nos, quod quidam clericorum te illic posito a laicis teneantur. Quod si ita est, tuae hoc[l] culpae noveris[m] reputari, quia hoc fieri, si homo esses[n], non habuit[o]. Et ideo de cetero sollicitudinem te habere necesse est, et hoc fieri non permittas: sed si quis contra clericum[p] causam habuerit, episcopum ipsius adeat[3]. Qui si forte suspectus fuerit, executor[q] vel ab ipso, aut si[r] et hoc actor refugerit[s], a tua est experientia deputandus, qui partes[t] sibi mutuo consensu[u] iudices compellat eligere. A quibus quicquid fuerit definitum, ita vel tua vel episcopi sollicitudine servata lege[v] modis omnibus compleatur, ut non sit, unde se possint litigiis[w] fatigare.

XI, 59.

Gregorius I. papa Barbaram et Antoninam bene sperare iubet Romamque venturas esse gaudet; earum res et Iohanni, episcopo (Syracusano), et Romano defensori commendatas nuntiat. De racanis duabus addit ab iis sibi muneri missis. *601, Aug.*

Codd. R: Indictio I—IV. cap. 208; ρ: cap. 207.
Edd. M: Lib. XI. ep. 78; G: Lib. IX. ep. 75. — Iaffé Reg. 1851 (1430).

GREGORIUS BARBARAE ET ANTONINAE.

Susceptis epistolis vestris omni modo cognita vestra sospitate laetatus sum atque omnipotentem Dominum deprecor, qui[a] vos et a malignis spiritibus in cogitatione et a perversis hominibus atque ab omni contrarietate sua protectione custodiat sicque vos cum timoris sui gratia dignis coniunctionibus ordinet, ut omnes nos in vestra ordinatione laetificet. Vos autem, dulcissimae filiae, in eius adiutorio spem vestram ponite et sub umbra defensionis illius semper et orando et bene agendo malorum hominum insidias declinate. Quaecumque enim humana solacia vel adversitates fuerint, nullae sunt, nisi aut[b] eius gratia protegat aut eius offensa[c] perturbet[d]. In nullo[e] ergo hominum spem ponatis, totam mentem[f] in fiducia Dei omnipotentis astringite. Nobis ergo[g] dormientibus ille vos proteget, de quo scriptum est: 'Ecce non dormitavit neque dormiet[h], qui Ps. 120, 4.
custodit Israel'.

Quod autem ad beati Petri apostolorum principis limina festinare vos dicitis, opto nimis[1] et aestuanti desiderio expecto, ut dignis meritis[i] iunctas in eius vos ecclesia videam, quatenus et vos de me solamen aliquantulum et ego de vestri[k] praesentia non parvam laetitiam adquiram. Viro autem reverentissimo fratri meo Iohanni episcopo[2] et Romano defensori[3] causas vestras studui commendare, ut quae[l] coeperunt debeant Deo auctore perficere.

l) hoc tuę *R 1.* m) nequiverit *ρ*;* nequiverit non *ρ 3.* n) esse *ρ* 1.* o) debuit *vet. edd.* p) *ex* clericorum *(ita ρ 1) corr.* clericos *R 1.* q) ex eo utor *ρ*. ρ 3, sed* utor *erad. ρ* 2.* r) si *om. ρ 3.* s) auctor refug. *R 1;* auctore fugerit *ρ* 1.* t) parce *R 1;* parte *ρ 1.* u) concessu *ρ 3.* v) lege *om. R 1.* w) *ex* ligiis *corr. ρ 1;* langiis *ρ* 1.*

XI, 59 in titulo: Antonię *R* 1.* a) ut *ρ 3.* b) aut *om. R 1.* c) offensa (*ex* offensas *corr.*) eius *R 1.* d) pertubet *ρ 1.* e) illo *R 1.* f) tota mente *R 1. ρ*.* g) enim *R 1.* h) dormitet *ρ* 1;* obdormiet *ρ 1.* i) maritis *coni. Mommsen.* k) vestra *ρ 3.* l) atque (*pro* ut quae) *R 1.*

3) Cf. ep. VI, 11 n. 3.

XI, 59. De Barbara et Antonina, filiabus Venantii patricii, cf. ep. IX, 232 n. 4. XI, 23. 25
1) Cf. ep. XI, 25 (n. 3). 2) Scil. ep. XI, 25. 3) Haec ep. deperdita est. De Romano, rectore patrim. Syracusani, cf. ep. II, 38 n. 1. IX, 28 ss.

Exenium[m] autem vestrum duas racanas, quas de labore vestro esse mandastis[n], libenter accepi. Sed tamen cognoscite, quia non mihi mandatum credidi. Nam vos de labore alieno[o] laudem quaeritis, quia fortasse adhuc ad fusum manum numquam[p] misistis. Nec tamen me res[q] ista contristat, quia opto, ut[r] sanctam[s] scripturam legere ametis[t], ut, quamdiu vos omnipotens Deus viris coniunxerit, sciatis, et qualiter vivere et domum vestram quo modo disponere debeatis[u].

m) exenim *ϱ 1.* n) mandatis *ϱ 1.* o) labore ūrō alieno (*in* alienam *corr.*) *R 1.* p) manum quam *R 1.* q) mores *ϱ* 1.* r) ut *om. R 1.* s) sacram *ϱ*.* t) amentis *R 1.* u) explic. eplae in d. IIII *add. R* 1.*

MENSE SEPTEMBRI INDICTIONE V.

XII. 1.

Gregorius I. papa Dominicum, episcopum Carthaginensem, ex morbo convaluisse gaudet. De reliquiis beati Agilei missis gratias agit. *601. Sept.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 202; ϱ: cap. 205.
Edd. M: Lib. XII. ep. 1; G. Lib. X. ep. 1. — Iaffé Reg. 1852 (1431).

GREGORIUS DOMINICO EPISCOPO CARTHAGINENSI.

Quam copiosa[a] cordis vestri sit caritas, lingua interprete demonstratis, dum sic eius suavitate epistolarum vestrarum verba conditis, ut dulce et iucundum[b] sit omne quod scribitis. Unde[c] fit, ut fraternitatem vestram, quam corpore non possumus, dilectionis brachiis amplectamur[d]. Nam quod animis concordibus[e] longitudo negat itineris, praestat officium caritatis: et quoniam, sicut amantissimorum fratrum sanitate reficimur[f], ita aegritudine contristamur[g], omnipotenti Deo gratias agimus, qui maestitiam nostram nuntio solatus[h] est prosperorum, quia[i] audientes vos infirmitatem gravissimam incurrisse, priusquam scripta vestra[k] susceperimus[l], maiori tristitia tenebamur[m]. Sed quia, quando de periculo mortis eripimur[n], ad quid, frater carissime[o], reservemur[p], incertum est, indutiarum[q] tempus ad utilitatem animae convertamus[r] et posituri venturo[s] iudici rationes causam nostram[t] apud eum lacrimis et[u] operibus muniamus[v], ut securitatem de his quae gessimus accipere mereamur. Nam et in causis saecularibus ad hoc frequenter benignus concedit iudex indutias, ut qui ante paratus non fuerat postmodum paratus ad iudicium veniat. Et quale est, si quod in terrenis[w] negotiis custodimus pro salute animae neglegamus? Et ideo quia iuxta[x] Iohannis apostoli vocem[1] nullus sine peccato est, cogitationum inlecebras, linguae incontinentiam, delictorum opera[y] ad memoriam revocemus[z] et, dum licet, magno pulsatu[2] iniquitatum nostrarum maculas[a] deleamus[b], ut iustus et pius redemptor noster non iuxta[c] merita nostra vindictam exerceat, sed secundum[d] misericordiam suam flectatur[e] ad veniam. Et quia officium nostrum solum sua flere non sufficit, nisi et de alienis sollicitudinem gesserit, curam in commissi[f] gregis custodia studiosius impendamus et suadendo, hortando, terrendo,

Mense etc.: ante haec add. incipit liber eiusdem s. G. pp. urbis rome ind. V R*1. — sep abbr. ϱ1. sept R. ϱ*.

XII, 1 in titulo: Cartaginensem R1; Chartaginens R2; Cartaginens ϱ*. [a] cupiosa ϱ1. [b] iocundito R1; iocundum est ... ut de ϱ1. [d] amplectamus R1. ϱ1. [e] et cordibus ϱ3. [f] reficimus ϱ1. [g] contristatur R1. [h] solutus ϱ*1. ϱ3; soluta R1. [i] qui ϱ3. [k] scriptura vra R1; scripturam vestram ϱ3. [l] susciperemus R2. [m] maiorem tristitiam tenebamus ϱ1. [n] eripiamur ϱ3. [o] frs kmi R1. [p] reservemus ϱ1; servemur R1. [q] induritiarum R2. [r] ex cor vertamur corr. ϱ*1. [s] eventuro R1. [t] nre ϱ1. [u] et bis ϱ1. [v] muniamur ϱ3. [w] ternis ϱ3. [x] in ista R1. [y] delectorum operum R1. [z] revocamus R1. [a] maculamur ϱ1. [b] debeamus ϱ*1. [c] iuxta et ϱ1. [d] secum ϱ1. [e] flectamur ϱ*1. [f] commissis ϱ1.

XII, 1 una, ut videtur, cum seq. epistola transmissa. — De Dominico cf. ep. II. 52 n. 1) Cf. 1. Ioh. 1, 8 ss. 2) Gussonus conf. Matth. 7, 7 et Luc. 11, 9.

praedicando[g], in[h] quantum superna clementia vires donat, officium implere opere festinemus, ut desideratum creatore nostro largiente praemium expectemus. Sed quia bonorum[i] aliquid operari sine divino auxilio non valemus, iunctis omnipotentem Deum, dilectissime frater, precibus exoremus, ut in mandatorum suorum viam cum[k] commisso grege gratia sua duce nos dirigat atque ipse nobis et intellegere et agere quae sibi placita sunt concedat, qui misericordiae suae dono nomen nos voluit habere pastorum.

Praeterea ex transmissione[l] vestrae sanctitatis beati Agilegi martyris[3] benedictionem ea caritate qua nobis est a vobis[m] transmissa percepimus[n].

XII, 2.

Gregorius I. papa Savinellae, Columbae, Gallae beneficentiam „a paribus" laudat iisque per Hilarum chartularium, latorem praesentium, mittit clavem a corpore beati Petri. *601, Sept.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 210; ϱ: cap. 209.
Edd. M: Lib. XII. ep. 7; G: Lib. X. ep. 7. — Iaffé Reg. 1853 (1437).

GREGORIUS SAVINELLAE, COLUMBAE ET GALLAE A PARIBUS.

Satis me, gloriosa filia, operationis tuae audita bona laetificant, quod illa agere
perhiberis, per quae[a], dum egentibus[b] misericorditer subvenis, ipsa misericordiam con-
sequaris et alios temporaliter nutriendo bonis in aeternum caelestibus[c] satieris. Et
ideo quia fidelis est cui credis, secura commenda ea quae tribuit[d], ut in die tribu-
2. Tim. 1, 12. lationis recipias quod[e] impendis. Ait namque egregius praedicator: 'Scio, cui credidi,
et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem'. Ecce, gloriosa
filia, quanta sit bonorum operum certitudo, considera, et larga sit semper[f] manus in
Eccl. 29, 15. opere, ut fiat vobis quod scriptum est: 'Absconde elemosinam in sinu pauperis, et haec
pro te exorabit'[g]. Quisquis igitur copiosum in caelis fructum habere desiderat, semi-
nare, dum tempus est, non omittat, ut manipulos in die messis[h] cum laetitia colligat.
Ps. 125, 5. Nam 'qui seminant in lacrimis, in gaudio metent'. Sed qualis messis ex huius modi
Gal. 6, 8. semente futura sit, dicat[i] apostolus: 'Qui seminat in carne sua, de carne et metet
corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu et[k] metet vitam aeternam'. Ne
vero inopia nos[l] egestatis inveniat, hanc nobis messem satione multiplici praeparemus
et, quanto uberius satiari[m] cupimus, tanto ei a quo totum accepimus largius[m] con-
Matth. 25, 35 s. feramus. Nam ipse de se Dominus dicit[n]: 'Esurivi enim, et dedistis mihi manducare;
sitivi, et dedistis[o] mihi bibere; hospes fui, et collegistis me; nudus[p], et operuistis
ib. 25, 40. me' et cetera, atque in conclusione subiungitur: 'Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni
ex his[q] fratribus meis minimis, mihi fecistis'. Hoc ergo studiosius agite et[r] haec
agentes in terra vobis retribui nihil quaeratis, quia superna desiderantibus temporalia

g) praeiudicando *ϱ 3.* h) in *om. ϱ 3.* i) boni, *ut videtur, ϱ* 2. 3.* k) via (*om.* cum) *ϱ* 1;* via cum *ϱ* 2. 3.* l) tramissione *ϱ 1.* m) a vobis *om. R 1.* n) percipimus *ϱ* 1.*

XII, 2 in titulo: Columbię *R 1;* Col. *et cet. om. R* 1* — Calle *ϱ* 4* — a paribus *R;* paribus (*om.* a) *cet.* a) quem *R 1. ϱ 1. ϱ* 1.* b) *ex* agentibus *corr. R 1.* c) cęlestis *ϱ* 1.* d) *ita R 1. ϱ. ϱ* 1;* tribuis *cet.* e) quo *ϱ 1.* f) semper *om. ϱ. ϱ*.* g) exoravit *R 1. ϱ* 1;* exorabat *ϱ 1.* h) mensis *ϱ* 1.* i) dicit *ϱ 3.* k) et *om. ϱ* 1. ϱ 3.* l) nos inopia *ϱ 3.* m) *verba* satiari *usque* largius *om. ϱ* 1.* n) ait, *ut videtur, ϱ 3.* o) dedisti *R 1.* p) fui *add. ϱ*.* q) his *om. ϱ 3.* r) ut *R 1.*

3) De hoc sancto eiusque veneratione cf. A. SS. die 15. Oct. (t. VII[1] p. 7 ss.).

XII, 2 eadem, ut videtur, navi cum ep. praeced. et seq. in Africam transmissa, quamquam hanc Hilarus, sequentem Donatdeum transtulit. — De personis, ad quas haec ep. data est, nihil scimus.

nulla sunt. Sed ibi desideria vestra figite, ubi, quicquid retribuitur, finem non suscipit[s]. Bonum ergo facientes non deficiatis, ut illic vobis thesauros thesaurizare possitis, ubi neque aerugo neque[t] tinea demolitur et ubi fures non effodiunt nec furantur[1].

Praeterea gloriam vestram paterno salutantes affectu indicamus per latorem praesentium Hilarum cartularium nostrum[2] clavem nos a[u] sacratissimo corpore beati[v] Petri apostolorum principis transmisisse[w], in qua de catenis quoque ipsius benedictio continetur[3]. Quae collo vestro suspensa, hoc vobis eo intercedente gratia absolutionis fiat, quod illi fuit causa martyrii. Omnipotens Deus in suo vos timore custodiat atque sic cor vestrum ad bonam semper operationem accendat, ut et hic vobis suam gratiam tribuat et ad gaudia vos postmodum aeterna perducat.

XII, 3.

Gregorius I. papa Columbo, episcopo Numidiae, mandat, ut primate concilii adhibito iudicet inter Victorem episcopum et Donatdeum, latorem praesentium, qui diaconatu se iniuste exutum queratur, et Victorem, si iniuste iudicaverit, puniat. *601, Sept.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 211; ϱ: cap. 210.
Edd. M: Lib. XII. ep. 8; G: Lib. X. ep. 8. — Iaffé Reg. 1854 (1438).

GREGORIUS COLUMBO EPISCOPO NUMIDIAS.

Quam gravis et auditu ipso intolerabilis Donatdeum[a,1] latoris praesentium, qui se[b] asserit fuisse diaconem, sit querella, data ab eo petitio, quae tenetur in subditis, fraternitati[c] vestrae faciet[d] manifestum. Sed quia pervenit ad nos, quod pro corporali fuisset[e] depositus, dilectio vestra suptili hoc inquisitione[f] perquirat, et, si ita est, in paenitentia retrudendus est[g], ut commissi flagitii[h] vinculum[i] lacrimis possit absolvere[2]. Si vero insons ab huius modi perpetratione claruerit, una cum primate[k] concilii[l,3] vel aliis fratribus coepiscopisque nostris omnia quae petitio eius continet diligenti a vobis examinatione quaerenda sunt. Et si querella eius veritate fulcitur, et in episcopo ipsius Victore[4], qui contra Deum et sacerdotale propositum[m] tantum committere nefas[n] non metuit, canonici[o] vigoris ita districtio teneatur, ut ex definitione[p] vestra, quam sit iniquum quod fecit, intellegat et hic suo ordini reformetur[q], quia satis perversum et contra ecclesiasticam probatur[r] esse censuram, ut frustra pro[s] quorundam voluntatibus quis privetur, quem sua culpa vel facinus ab officiis[t] quo fungitur gradu non deicit.

---

s) sufficit *R1;* suscepit *ϱ*1.* t) nec *ϱ3.* u) ad *ϱ1.* v) beati *om. R1.* w) transmisse *ϱ1.*

XII, 3 in titulo: Numidiae *ϱ*3.* a) *ita R1. ϱ1;* donat *et ras. R2;* Donadeum *ϱ*1. ϱ3;* Donatdei, *ut videtur, ϱ*2.3.* b) se *om. ϱ*1.* c) fraternitate *R1;* fraternitatis *ϱ1.* d) faciat *ϱ1.* e) *hic add.* peccato *R2 et supra lin.* flagitio *ϱ3.* f) inpositione *ϱ1. ϱ*1.2.* g) restruendus est *ϱ1;* retrudatur, *ut videtur, R2.* h) *ex* flagitia *corr. R2;* est *add. R1.* i) (vinculum *om.*) sum *m. post. in* summam *corr. R2.* k) primitate *R2.* l) conciliis *ϱ*1.* m) sacerdotalem prop. *ϱ*1;* sacerdotalem prepositum *ϱ1.* n) fas *ϱ1.* o) canonicis *R1. ϱ1.* p) difinitione *R1. ϱ1.* q) formetur *ϱ*1.* r) probantur *R1.* s) pro *om. R1.* t) officiis *R. ϱ1. ϱ*1;* officii *cet.*

1) Cf. Matth. 6, 19. 2) De Hilaro cf. ep. I, 73 n. 2. 3) Cf. ep. I, 25 n. 5.

XII, 3 una, ut videtur, cum ep. praeced., sed per alium latorem transmissa. — De Columbo cf. ep. II, 46 n. 1) De huius modi nominibus cf. ep. VII, 32 n. 1. 2) De lapsis cf. ep. V, 5 n. 2. V, 18 n. 1. IX, 147 p. 146 n. 1. 3) De primatibus cf. ep. I, 72 n. 2. V, 3 n. 3. 4) Idem, ut videtur, secundum ep. XII, 8 (quam cf.) primatus locum *in Numidia tenuit mense Martio huius quintae indictionis.*

MENSE OCTOBRI INDICTIONE V.
MENSE NOVEMBRI INDICTIONE V.

XII, 4.

Gregorius I. papa Passivo, episcopo (Firmano), scribit, concupiscere se, ut tandem ecclesiae Aprutinae sacerdos praeficiatur. Quapropter Oportunum moneri iubet, ut vel monachus vel subdiaconus fiat, postea episcopus creandus. *601, Oct. Nov.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 212; ϱ: cap. 211.
Edd. M: Lib. XII. ep. 12; G: Lib. X. ep. 13. — Iaffé Reg. 1855 (1443).

GREGORIUS PASSIVO EPISCOPO.

Bene novit fraternitas vestra, quam longo sit tempore Aprutium[a] pastoralis curae[b] sollicitudine destitutum[1]. Ubi diu quaesivimus, quis[c] ordinari debuisset[d], et nequaquam potuimus invenire. Sed quia Oportunus[e 2] mihi in moribus suis, in psalmodiae studio, in amore orationis valde laudatus[f] religiosam vitam omni modo agere dicitur, hunc volumus, ut fraternitas vestra ad se faciat venire et de anima sua ammoneat, quatenus in bonis[g] studiis crescat. Et si nulla ei crimina quae per legis sacrae regulam morte multata[h] sunt obviant, tonsorandus[i] est, ut vel monachus vel a vobis subdiaconus fiat et post aliquantum temporis, si Deo tum[k] placuerit, ipse ad pastoralem curam debeat promoveri. Si qua vero gravia[l] obviant, multo magis ammonendus est, ut saeculum relinquat, ut haec perfectius[m] defleat. Peto autem, ut pro me orare debeas[n], quia cum tribulationibus cordis fatigor nimis doloribus corporis.

XII, 5.

Gregorius I. papa Oportunum Aprutinum ex obiurgatione, quam ante in eum intulerat, adhuc maerentem consolatur atque, ut in corporis castimoniam precationesque incumbat, hortatur. *601, Oct. Nov.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 213; ϱ: cap. 212.
Edd. M: Lib. X. ep. 68; G: Lib. X. ep. 14. — Iaffé Reg. 1856 (1444).

GREGORIUS OPORTUNO DE APRUTIO.

Pervenit ad me, quia ex eo tempore, quo[a] dilectionem tuam verbis asperis[b] propter quaedam, quae mihi iure displicuerant[c], contristavi, magna tibi sit[d] oborta[e] tristitia

Mense *cet.: ita ϱ. ϱ*, qui* o͞ct *et* n͞ov *abbr.;* m. octb̄ ind. V, *om. cet. R;* mense novembrio indictione quinta *om. cet. R* 1.*

XII, 4 in titulo: Passibo *ϱ** — *add.* Firmano, *ut videtur, ϱ3.* a) Aprudentium *ϱ*2.3;* Abrutium *Vat. A (ed. M.).* b) *ita scr.;* causę *codd.* c) *ita R; om. hoc verb. ϱ1;* qui *ϱ*. ϱ3.* d) ordinare debuisse *ϱ1.* e) *ita R;* Inportunū *ϱ1;* Iuportunus *ϱ*1;* Importunus *ϱ*2.3.* f) laudatur *R1.* g) boni *ϱ1.* h) multa *R1.* i) *ita R1;* tunc orandus *ϱ1;* tunc hortandus *ϱ*. ϱ3.* k) *ita coni. Mommsen,* dumtaxat *Ew.;* deo dictum *R1. ϱ*. ϱ3;* dm̄ dictum *ϱ1;* deo dutactum *R2.* l) grandia, *suprascr.* vel gravia *ϱ3.* m) h' perfectus *ϱ*1.* n) *ex* debeatis *corr. R2.*

XII, 5 in titulo: de Abrutio *ϱ*. ϱ1. Vat. A. E (ed. M.);* de Abrucio *R* 1;* episcopo de Abrutio *Vat. B;* O. abbati *(om. cet.) Vat. D (ed. M.).* a) quod *ϱ3.* b) aspiris *ϱ1.* c) displicuerat *R1. ϱ1. ϱ*1.* d) sit tibi *ϱ3.* e) aborta *R1;* abhorta *ϱ1.*

XII, 4. De Passivo, ep. Firmano, cf. ep. IX, 51 n. 1. *1) De castro Aprutio cf. ep. IX, 71 (n. 2), ex qua elucet iam ind. II mens. Nov.-Dec. sedem Aprutinam vacasse, et ep. seq.* *2) Cf. ep. seq.*

XII, 5. Cf. ep. praeced.

atque continuus animi[f] maeror. Unde te, dilectissime fili, volo cognoscere, quia illa[g] ego[h] verba non asperitate cordis, sed amore tuae[i] animae sum locutus. Tu itaque ad omnipotentem Deum tota mente convertere; quam nihil sit fugitiva[k] praesens vita considera: aeterna praemia lucrari festina; in quantum virtus sufficit, castiga carnem, quae, quando[l] in voluptatibus[m] vixit, animam castigavit. Benignitatem tuam proximis[n] exhibe[o]; psalmodiae et lacrimis horas[p] vitae frequentius impende; inlata mala a proximis aequanimiter[q] tolera. Si contra veritatem iniuriam pertuleris, lucrum puta, ut haec agens[r] per temporalia, quae despiciendo[s] pateris, ad caelestia[t] regna pertingas. Omnipotens autem Deus[u] cor et corpus tuum[t] caelestis[v] gratiae salute perfundat, ut[w] de eius spiritu[x] et recta interius sentire et recta exterius sufficias agere.

MENSE IANUARIO INDICTIONE V.

XII, 6.

Gregorius I. papa Iohanni, subdiacono Ravennae, mandat, ut Claudii quondam abbatis monasterio Maurum cellerarium a Mariniano episcopo constituendum curet, non Constantium a monachis expetitum. Quae scripta Claudius abbas Gregorii nomine, ut ipse ea apto tempore emendet, dictaverit de Proverbiis, de Canticis canticorum, de Prophetis, de libris Regum, de Heptateucho, cum sensus valde permutatus sit, transmittere sibi iubet. De reditu eius cogitare differt. Marinianum episcopum moneat, ne suus in Iob commentarius ad vigilias publice legatur. Addit de regula pastorali sua per Anatolium diaconum imperatori tradita et per Anastasium, episcopum Antiochenum, Graece reddita; de Albino et de formarum cura Augusto v. c. per praefectum committenda.

602, Ian.

Codd. R: Indictio I—V. cap. 214; ϱ: cap. 213.
Edd. M: Lib. XII. ep. 24; G: Lib. X. ep. 22. — Iaffé Reg. 1857 (1452).

GREGORIUS IOHANNI SUBDIACONO RAVENNAE.

Venientes monachi monasterii quondam[a] abbatis[b] Claudii[1] petiverunt sibi Constantium[c] monachum abbatem debere constitui. Quos valde ego in sua petitione detestatus sum, quia mihi terrenae mentis esse omni modo apparuerunt, qui terrenum nimis[d] hominem abbatem habere quaesiverunt. Cognovi enim, quod isdem Constantius[e] peculiaritati[f] studeat: quae res maxime testatur eum cor monachi non habere. Ac deinde cognovi, quia ad monasterium, quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrum suorum praesumpsit; ex qua eius actione cognoscimus, quia qui sine teste ambulat recte non vivat; aut quo modo aliis regulam teneat, quam sibimetipsi[g] nescit tenere[2]?

f) animę ϱ3. g) illic ϱ*1. h) ergo ϱ1. i) tuę *bis* ϱ1. k) fugitiva *om.* ϱ3. l) qdondo *R1*; quamdiu, *ut videtur*, *R2*. m) *ita R2. ϱ1*; voluntatibus *R1*. ϱ*. ϱ3. n) proximos ϱ*1. o) adhibe ϱ3. p) curas *R1*. q) equaminiter ϱ1. r) ages ϱ1; agas *R1*. s) dispiciendo ϱ*1. t) *verba* caelestia *usque* tuum *om.* ϱ*1. u) et *add.* ϱ. v) celesti *R1*. ϱ1. w) et ϱ1. x) s̄p̄s ϱ1. ϱ*1.

XII, 6 in titulo: Ravennati *R1*. *R*1*: Ravennatis *R2*; Ravān ϱ1; Raveñ ϱ*1.4; Ravennae ϱ*2.3. ϱ3. a) quod *R1*. b) abbati *R1*. c) Constantinum *R2*. ϱ3. d) nimis *om.* ϱ3. e) Constantinus ϱ3. f) *ex* peculiaritate *corr.* ϱ1; peculiaritatis *R1*. ϱ*1. g) ipse *R2*.

XII, 6. De Iohanne cf. ep. XI, 16 n. 1) De Claudio, abbate mon. SS. Iohannis et Stephani in Classitana civitate cf. ep. II, 45 p. 146 n. 2; ultimo in ep. IX, 179 commemoratur. — De abbatis electione cf. ep. VIII, 17. 2) Cf. Reg. S. Bened. c. 33 et S. Basilii c. 29.

Ab hoc igitur recedentes cellerarium[h] quendam nomine Maurum petiverunt, cuius vitae atque industriae multa[i] testificantur, quia et[k] quondam[l] abbas Claudius eum quibusdam laudabat. Tua itaque experientia sollicite requirat et, si eius vita ad locum regiminis digna est, a reverentissimo fratre et coepiscopo nostro[m] Mariniano[n] hunc abbatem ordinari faciat[3]. Si[o] vero est, quod ei omnino obviet, et[p] ex sua congregatione invenire aptum minime possunt[q], ipsi sibi aliunde eligant, et is quem elegerint[r] fiat. Hoc autem praedicto fratri et coepiscopo meo omnino dicere stude, ut peculiaritatem a quattuor aut quinque monachis, in quibus corrigi hactenus minime potuit, studiosissime compescat et hoc ipsum monasterium a tali peste mundare[s] festinet, quia, si illic peculiaritas[t] a monachis habetur, neque concordia neque caritas[u] in congregatione eadem poterit permanere. Quid est autem habitus monachi, nisi despectus[v] mundi? Quo modo ergo mundum despiciunt[v], qui in monasterio positi aurum quaerunt? Ita igitur tua experientia faciat, ut[w] neque loci ordinatio differatur neque ad nos ulterius hac de re querella perveniat.

Praeterea quia[x] isdem carissimus quondam[y] filius meus Claudius aliqua me loquente[z] de proverbiis, de canticis canticorum, de prophetis[a], de libris quoque regum et de eptatico[b] audierat[4], quae ego scripto tradere prae infirmitate non potui, ipse ea[c] suo sensu dictavit, ne oblivione deperirent, ut apto tempore haec eadem[d] mihi inferret et emendatius dictarentur. Quae cum mihi legisset[e], inveni dictorum meorum[f] sensum valde inutilius fuisse permutatum. Unde necesse est, ut tua experientia omni excusatione atque mora cessante ad eius monasterium[g] accedat, convenire fratres faciat et[h] sub omni veritate, quantascumque[i] de diversis scripturae[k] cartulas detulit, ad medium deducant[l], quas tu suscipe et mihi celerrime transmitte.

De tuo autem reditu, quia molestiam te[m] valde[n] incurrisse cognovimus, Deo propitio in subsequenti[o] cogitamus.

Illud autem quod ad me[p] quorundam relatione perlatum est, quia reverentissimus frater et coepiscopus meus Marinianus[q] legi commenta beati Iob[5] publice ad vigilias[r] faciat, non grate suscepi, quia non est illud opus populare et rudibus auditoribus impedimentum magis quam provectum generat. Sed dic ei, ut commenta psalmorum legi ad vigilias faciat, quae mentes saecularium ad bonos mores praecipue informent. Neque enim volo, dum in hac carne sum[s], si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. Nam quia dilectissimae memoriae Anatolius[t] diaconus[6] quaerenti ac iubenti[u] domno imperatori librum regulae pastoralis[7] dedit, aegre suscepi; quem sanctissimus

h) cellararium *R1. ϱ3.* i) multi *R1.* k) et *om. R2.* l) quoddam *R1. ϱ1, sed corr. ϱ1.* m) nostro *om. ϱ3.* n) Mariano *R2;* Mauriniano *ϱ*1.* o) sin *R1.* p) *om. hoc verb. R1;* ut *ϱ1.* q) *in* possint *corr. ϱ1;* possit *ϱ3.* r) abbas *add. ϱ3.* s) mundari *ϱ. ϱ*.* t) peculiaritatis *ϱ1. ϱ*1, sed corr. ϱ1.* u) caritatis *ϱ*1.* v) disp. *ϱ*1.* w) ut *om. R1.* x) quia *om. ϱ*1.* y) quod *R1.* z) aliquam eloquentem *R1.* a) prohetis *ϱ1.* b) *ita R1. ϱ. ϱ*2. 3;* eptatio *ϱ*1.* c) autem *R1.* d) eandem *ϱ1.* e) nichil egisset *R1.* f) eorum *R1.* g) monasterii *R1.* h) ut *ϱ1.* i) quantas cum *R1.* k) scripturis, *ut videtur, R2. ϱ3.* l) deducat *R1;* deducantur *ϱ1.* m) molestia te *ϱ*. ϱ1;* molestiante *R1.* n) valide *ϱ.* o) subsequentis *ϱ1.* p) adime *ϱ*1.* q) Marianus *R2. ϱ*1.* r) vigilia *ϱ1.* s) sumus *R2. ϱ. ϱ*1.* t) Anatholius *ϱ*. ϱ3.* u) aconiubenti *ϱ1.*

3) Nota papam quasi arbitrum de electione abbatis esse, quem episcopus Ravennas ordinaturus est. *4) Ex his scriptis expositiones in librum primum Regum et explanatio cantici canticorum ad nos pervenerunt. De quibus dubitatur, utrum vere Gregoriana opera an a Claudio abbate transformata an omnino falsa sint: cf. praefat. Maurin. in comm. in l. I Regum et Lau l. l. p. 319 ss.* *5) De hoc opere cf. ep. V, 53a. Lau l. l. p. 311 ss.* *6) De Anatolio, qui Constantinopoli apocrisiarius fuerat, cf. ep. VII, 27 p. 474 n. 6.* *7) De hoc libro cf. ep. I, 24a n. Cf. praefationem Maurinorum in Regulam pastoralem. Lau l. l. p. 315 s.*

frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus[v] in graeca lingua transtulit; et[w], sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde[x] displicuit, ut qui meliora habent in minimis occupentur.

In parte autem tertia beati Iob in eo versu in quo scriptum est: 'Scio, quod Iob 19, 25. redemptor meus vivat' suspicor, quia praedictus frater et coepiscopus meus Marinianus[y] mendosum codicem habeat. Nam in scrinio[8] nostro isdem locus aliter habetur, quam hunc in aliorum codicibus esse cognovi; atque ideo eundem locum relevari feci, ut, sicut in scrinio nostro est, ita quoque hunc et saepe fatus[z] frater meus habeat. Quattuor enim verba sunt[9], quae, si eidem loco defuerint, non modicum possunt[a] lectori scrupulum[b] generare. Haec omnia suptiliter et celeriter exequere; et si apud excellentissimum exarchum[10] nihil potes[c], vel haec non videaris neglexisse quae potes.

De[d] loco autem Albini[e][11] quid dicam, de quo nobis aperte[f] contra iustitiam respondetur[d,g]? De quo tamen debes[h] districtius[i] cogitare.

Praeterea ante aliquantum temporis experientiae tuae praeceperamus, ut apud eminentissimum filium nostrum praefectum ageret, quatenus cura formarum committi Augusto viro clarissimo[k] debuisset[l][12], pro eo quod omnino sollicitus atque strenuus vir est; et ita hactenus distulisti, ut nobis nec, quid egeris, indicaris[m]; et ideo apud eundem eminentissimum filium nostrum vel modo omni[n] agere intentione festina, ut formae praedicto clarissimo viro per omnia committantur, quatenus sollicitudine sua aliquid[o] in eas valeat reparare. Nam sic despiciuntur[p] atque negleguntur formae ipsae, ut, nisi maior sollicitudo fuerit, intra[q] paucum tempus omnino depereant. Sicut ergo nosti, quam[r] necessaria causa sit et generalitati[s] utilis, sic[t] studendum tibi est, ut praedicto, sicut diximus, viro pro sua sollicitudine modis omnibus committantur[u].

MENSE FEBRUARIO INDICTIONE V.

XII, 7.

Episcopus quidam haeresim abiurat atque in unitatem ecclesiae Romanae redit.

602, Febr.

Codd. R: Indictio I—V. cap. 215; ϱ: cap. 214.
Edd. M: Appendix X; G: Lib. X ep. 31.

v) Anathiocenus ϱ*1; Antiocenus *R. ϱ1. ϱ*2.3.* w) ut ϱ*. x) valde *om. R1.* y) Marianus *R2. ϱ*2.3.* z) fastus ϱ1. a) possent ϱ3. b) scripulum *R2. ϱ1.* c) potest *R1. ϱ3.* d) *verba* de *usque* respondetur *om.* ϱ3. e) Abbini ϱ*2.3. f) aperito ϱ*1. g) respondeatur *R1.* h) debes tamen *R1.* i) districtus *R2.* k) v̄c̄ *R2. ϱ. ϱ*1;* victori *R1;* hunc ϱ*2.3. l) defuisset ϱ1. ϱ*1. m) *ita R1. ϱ1. ϱ*1;* indicares *cet.* n) *ex* moda omnia *corr.* ϱ1; m. omnino hoc *R1.* o) *ita R1;* aliquis ϱ. ϱ*1; aliquatenus (*pro* a. in) *cet.* p) disp. ϱ*. q) in *R.* r) quę *R1;* quę est ϱ*1. s) generalitatis *R1. ϱ1. ϱ*2.3;* generalitatitis ϱ*1. t) sic *om.* ϱ3. u) committatur ϱ*.

Mense *cet.*: ind. V, *om. cet. R*1.*

8) scrinium = bibliotheca. 9) Quae haec verba fuerint, non constat. 10) De Callinico agi videtur, non de Smaragdo (de quo cf. ep. XIII, 36). Fortasse de indutiis cum Langobardis faciendis hic cogitat noster aut de causa, quae sequentibus verbis indicatur. 11) De hoc nihil scimus. 12) Augustus quidam etiam in ep. IX, 44 commemoratur. — In Notitia dign. Occ. IV sub dispositione *praefecti urbis enumerantur* comes formarum *(cf. Cassiod. Var. VII, 6) et* consularis aquarum; *cf. sanct. pragm. pro pet. Vigilii c. 25:* consuetudines etiam et privilegia Romanae civitatis .... reparationi formarum concessa servari praecipimus. *Cf. etiam C. I. L. XI[1] n°. 11. Nota secundum vitam Honorii iam papam formas urbis curare (cf. notam Duchesnii in libr. pont. et librum meum Untersuchungen etc. p. 149 s.).*

XII, 7. Maurinorum coniecturam probo, qui contendunt hanc promissionem a Firmino ep. Istriae factam esse, quem ex ep. XII, 13 m. Martio scripta scimus ad fidem reversum esse. Equidem crediderim

PROMISSIO QUAM SOLVI FECI.
IN NOMINE DOMINI IMPERATORE, CONSULE ET DIE ET INDICTIONE.

Quotiens cordis oculus nube erroris obductus supernae inlustrationis lumine fit serenus, magna cautela nitendum est, ne latenter auctor scismatis inruat et ab unitatis[a] radice eos[b] qui ad eam reversi fuerint telo iterum erroris abscidat. Et ideo postquam ego[c] civitatis illius[d] ille[e] episcopus comperto divisionis laqueo quo tenebar[f] diutina[g] mecum deliberatione[h] pertractans prona et spontanea voluntate ad unitatem sedis apostolicae divina gratia duce reversus sum, ne non pura mente, sed[i] simulate reversus existimer[k], spondeo sub mei ordinis casu et anathematis[l] obligatione atque promitto tibi et[m] per te sancto Petro apostolorum principi atque[n] eius vicario beatissimo Gregorio vel successoribus[n] ipsius me numquam quorumlibet suasionibus vel quocumque alio modo ad scisma, de quo redemptoris nostri misericordia liberante ereptus sum, reversurum, sed semper me in unitate sanctae ecclesiae catholicae et communione Romani pontificis per omnia permanere[o]. Unde iuratus[p] dico per[q] Deum omnipotentem et haec[r] sancta quattuor evangelia, quae in meis manibus teneo[s], et salutem geniumque[t] illius atque illius dominorum nostrorum rempublicam gubernantium[u] me in unitate[v], sicut dixi, ecclesiae[w], ad quam[x] Deo propitio sum reversus, et communione Romani pontificis semper et sine dubio permanere. Quod si, quod absit, aliqua excusatione vel argumento ab hac me unitate divisero, periurii reatum incurrens aeternae poenae obligatus inveniar et cum auctore scismatis habeam in futuro saeculo portionem. Hanc autem confessionis promissionisque meae[y] cartulam illi noto[z] meo cum consensu presbyterorum et diaconorum atque cleri[a] [1], qui me in hac unitate[b] obligantes[c] in suprascriptis[d] omnibus[e] prona similiter voluntate secuti[f] atque propriis manibus subscripturi sunt, scribendum dictavi et propria manu subscribens tibi tradidi[2]. Acta in loco illo, die et consule[g] suprascripto[h]. Et[i] subscriptio[k] episcopi[l]: Ego[m] ille episcopus civitatis illius[n] huic confessioni promissionique meae praestito de conservandis suprascriptis[o] omnibus sacramento subscripsi.

XII, 7 in titulo: missio *R2* — fecit ϱ — in nomine domini *om.* ϱ* *2.3,* domini *om. R2;* in mi dni ϱ*1* — imperatori *R1;* imp *cet.* — cons *R.* ϱ*1.* ϱ*; Constantinopoli ϱ*3;* constantins ϱ* *4* — et die et ind. *om.* ϱ*3* — d. (*pro* indictione) ϱ*; ind *cet.* — promissio cuiusdam epi heresym anathematizantis eminentissimi domui imperatoris ill consulibus ill die ill indic ill *R* 1.* a) a bonitatis ϱ*1.* b) eius ϱ* *1.* c) ergo ϱ*. d) il *R1.* ϱ*; ill ϱ*1.* e) ill *R1.* ϱ*1; om. hoc verb.* ϱ*. ϱ*3.* f) tenebatur *R1.* g) diu tela *R1.* h) cogitatione, *ut videtur,* ϱ*3.* i) seu ϱ*. k) extimer ϱ*1.* l) anathemati *R1.* ϱ*1.* m) ut et *R1;* et ut ϱ*3.* n) *verba* atque *usque* successoribus *om.* ϱ* *1.* o) permanmanere ϱ* *1.* p) ratus ϱ*1;* iurans ϱ*3.* q) per *om.* ϱ*3.* r) haec *om. R1.* s) teneo *om. R1.* t) gentiumque ϱ*. ϱ*3.* u) gubernatur *R1;* gubernatum ϱ*. ϱ*1.* v) untate ϱ*1.* w) ecclesia ϱ*. x) ad que ϱ* *1.* y) me ϱ* *1.* z) notario ϱ. a) clerus *R1.* ϱ*. ϱ*1, sed in* cleri *(ita* ϱ*3) corr. R1.* b) uitate *R2.* c) se *add.* ϱ*. ϱ*1* — obligantem se *coni. Mommsen.* d) superscriptis ϱ. e) hominibus ϱ*3.* f) consecuti *R1.* g) consi *R2.* ϱ*; cons *R1.* ϱ*1.* h) *ita R1;* ssto *R2;* sto ϱ* *1;* isto ϱ* *2.3.* ϱ*3;* issto ϱ*1.* i) et *om.* ϱ*3.* k) subscripto *R1.* l) epo *R1;* epis ϱ. ϱ*. m) ergo ϱ* *1.* n) illi ϱ. ϱ* *2.3.* o) superscr. ϱ*3;* scis *R2.*

hanc formulam *Iohanni diacono (cf. ep. praeced. et ep. XII, 13) missam esse, ut ille episcopus subscriberet itaque in Registrum receptam esse. Eius modi* scripturae cautelam *noster etiam ab alio episcopo Istriae (cf. ep. IX, 150) poposcit. Cf. etiam, quo modo Maximus Salonitanus Gregorio satisfecerit (cf. ep. VIII, 36. IX, 176) et Diurni f. 73 ss. — De invocatione et dato cf. ep. V, 57ª n. 2—4. XI, 15 (n. 1) et f. Diurni 73 ss.* 1) *Cf. ep. VIII, 7 n. 4.* 2) *De hac formula cf. ep. XI, 15 n. 23 et Diurni f. 73.*

MENSE MARTIO INDICTIONE V.

XII, 8.

Gregorius I. papa Columbo, episcopo (Numidiae), mandat, ut una cum Victore primate vel et aliis episcopis et Hilaro, chartulario suo, de Paulino, Tegesis civitatis episcopo, et verberatorum clericorum et simoniae accusato iudicet. *602, Mart.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 216; ϱ: cap. 215.
Edd. M: Lib. XII. ep. 28; G: Lib. X. ep. 32. — Iaffé Reg. 1858 (1461).

GREGORIUS COLUMBO EPISCOPO.

Quia bene olim nobis est cognitum fraternitatem tuam sacerdotali gravitate et zelo esse ecclesiastico decoratam satis, oportere prospeximus, ut interesse ad cognoscenda ea quae correctionis indigent debeas, ne, si fuerint dissimulatione postposita, licitum esse sibi quisque credat esse quod potest. Qualiter autem fratrem nostrum Paulinum[a] Tegesis[b] civitatis episcopum[1] clerus suus vel hi qui in sacro sunt ordine constituti[2] in se[c] perhibeat corporaliter excessisse, audire non indiges, quippe quia, priusquam haec ad nos querella pertingeret, tibi iam factum est, sicut eis asserentibus didicimus, manifestum. Et quoniam praepositis in subiectorum poena fas esse non debet saeviendi[d], Victori fratri et coepiscopo nostro, qui primatus[e] inter vos locum tenet[f], curavimus scribendum[3], ut una cum tua fraternitate vel cum aliis fratribus nostris[g] episcopis, quos adhibere prospexeritis[h], inter memoratum[i] fratrem consacerdotemque nostrum et clerum ipsius causa suptili debeat investigatione cognosci. Et ideo dilectio tua immineat atque sollicitudinem gerat, ut ea quae ad nos perlata sunt inaudita non transeant[k], ne discordia in ecclesia, unde magnopere pellenda est, nutriatur. Et[l] si quidem contra eum clericorum suorum vera[m] querella est, culpam suam, quam sponte considerare[n] despexit, ita ecclesiastici vigoris definitione cognoscat, ut et de praesenti sentiat[o], quam sit grave quod fecit, et discat de futuro nil se plus agere posse[p], quam licet. Prae omnibus igitur hortamur, ut zelum quem propter Deum habere te novimus ardentius studeas exercere.

Et quia memoratus frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines per simoniacam dare heresim, quod audire nefas est, dicitur, una cum antedicto primate[q] vel aliis[r] suptilius hoc et cum omni tibi diligentia sit curae perquirere. Et si ita, quod absit, inventum fuerit, studendum atque agendum est, ut et eum qui praemium accipere et eum qui dare non metuit canonicae ultionis sententia feriat, quatenus horum emendatio multorum possit esse correctio. Et priusquam haec radix mortifera coalescat[s] et plures interimat, totius concilii definitione[t] damnetur, ut nullus umquam pro quovis ordine

Mense *cet.: ita codd. n. et sec. ed. M. Vat. B. D.*

XII, 8 in titulo: Columo *ϱ*2.3* — Numidię *add. R*1.* — *Titulum et initium huius ep. in ras. exhibet R1.* a) Paulinus *R1.* b) *ita R1. ϱ*1. ϱ3.* Tegessis *ϱ1;* Tegessisse *ϱ*2.3, sed in* Tegesse *corr. ϱ*2.* c) suos *ϱ3.* d) *ex* sevienda *corr. ϱ1.* e) primatis *R1.* f) et *add. R1.* g) nostris *om. R1.* h) poteritis *ϱ3.* i) temetipso totum *R1.* k) transeat *ϱ1.* l) ideo *add. ϱ3.* m) vere *ϱ1.* n) *ita R2. Vat. F (ed. M.);* consecrare *R1. ϱ. ϱ*, sed suprascr.* vel emendare *(ita edd.) ϱ3;* exsecrari *Vat. B* — conspexit *R1.* o) de presentiat *R1;* de presentis sentiat *ϱ1.* p) possit *R1. ϱ1.* q) primato *ϱ*1.* r) alius *ϱ*1* — epis *add. ϱ3.* s) malescat *ϱ1* — coal. haec r. mortifera *ϱ3.* t) diffinitio *ϱ*1.*

XII, 8 una certe cum ep. seq. transmissa. — De Columbo cf. ep. II, 46 n. *1) De urbe, quae Tigisis vocatur, cf. C. I. L. VIII p. 960.* *2) De eadem distinctione cf. ep. VIII, 7 n. 4.* *3) Cf. ep. sequentem de eadem causa scriptam.*

accipere, nullus dare aliquid audeat nec[u] quisquam ex gratia, sed promoveatur ex merito, ne et ordo ecclesiasticus confundatur et sit probitas vitae despectui, si praemium meriti indignus acceperit.

Hilaro[v] autem[w] cartulario[4] nostro iniunximus, ut, si causa poposcerit, cognitioni[x] vestrae interesse non rennuat. Si ergo necessarium fuerit, vestris illum apicibus, ut illic venire debeat[5], facite[y] certiorem, quatenus simul cum ipso tractantes melius decernere, quae statuenda sunt, debeatis.

XII, 9.

Gregorius I. papa Victori episcopo (Numidiae primati) scribit de quaestione in Paulinum, Tegesis civitatis episcopum, una cum Columbo vel aliis sacerdotibus et Hilaro chartulario intendenda. *602, Mart.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 217; ρ: cap. 216.
Edd. M: Lib. XII. ep. 29; G: Lib. X. ep. 33. — Iaffé Reg. 1859 (1462).

GREGORIUS VICTORI EPISCOPO.

Quanto laetitiae nobis est fratres nostros cognoscere erga filios suos paterna caritate decenter esse sollicitos, tanto tristitiae deputamus, quando eos ab inlicitis nec aliorum fratrum reverentia nec sacerdotii praevalet[a] consideratio temperare. Quam[b] igitur gravis et aspera adversus fratrem nostrum Paulinum Tegesis[c] civitatis episcopum[d] clericorum eius[e] vel eorum qui in sacro sunt ordine positi querella sit, fraternitati tuae liquere non dubium est, quia latere te in vicina[f] non potuit, quod ad nos in longinquo pervenit. Et quoniam valde cavendum est, ne hoc, quod eum frustra in se corporali iniuria queruntur excedere, aut licite praesumatur[g] aut fiat dissimulatione deterius, sic[h] manifesti excessus canonica semper moderatione premendi sunt, ut una res et praeteritorum correctio et esse possit regula futurorum. Proinde simul[i] cum dilectissimo communi fratre Columbo episcopo[1] vel aliis sacerdotibus quos praevideris inter[k] suprascriptum fratrem nostrum et clericos ipsius causam suptili investigatione rimari te convenit. Et si supplicantium querella veritate subsistit, ita hoc regulari emendatione corrigite, ut et[l], quam sit malum quod fecit, agnoscat et officii sui discat de cetero terminos non exire. Nec loci tui, sicut dicitur, ab eo postponi ordinem patiaris, ne illi despectus suus ad periculum et tibi faciat[m] ad culpam. Nam ad personam in priori loco positam respicit, quicquid a minore committitur, nisi sollicite cognoscatur[n].

Illud autem, quod isdem frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines dare sub praemio perhibetur, suptilius a vobis et omnino districte quaerendum est. Et si ita, quod non optamus, esse claruerit, sic ad ulciscendum[o] hoc vester[p] se propter Deum zelus accendat, ut et ordinanti avaritia sua convertatur ad poenam et inlicita ordinatio effectu carens ambitionis suae desiderio non fruatur. In qua re hortamur[q] atque prae

u) de *R1.* v) *in* Hilario *corr. ρ1;* Hylaro *ρ*1.* w) autem *om. R2.* x) agitationi *ρ*1.* y) faciat *ρ1. ρ*1.*

XII, 9 in titulo: de symoniaca *rubro add. in marg. R1.* a) praevaleat *ρ*. ρ1;* praevalet *R.* b) quando *R1.* c) *ita ρ*. ρ1;* Tegis *R1;* Tegetis *R2.* d) *ex* ops *corr. R1.* e) et *R1.* f) *ex* vicino *corr. R1.* g) presumamur *ρ1.* h) si *R1.* i) in simul *R1.* k) in *R1;* in te *ρ1.* l) et *om. R1.* m) fiat, *ut videtur, R2. ρ*2.3.* n) cognoscatus *ρ1.* o) adolescendu *R1.* p) vester *om., lac. 7 litt. R1.* q) vos, *ut videtur, add. R2. ρ*2.3.*

4) De Hilaro cf. ep. I, 73 n. 2. *5) Cf. ep. seq. in f.*

XII, 9. Cf. ep. praeced., cui haec summa affinitate coniuncta est. — De Victore cf. ep. IV, 35 n. XII, 3 n. 4. *1) Cf. ep. praeced.*

omnibus ammonemus, ut ita[r] fraternitas vestra studeat esse sollicita, quatenus, priusquam unius vitio simoniacae illic hereseos nequitia convalescat[s], sententiae vestrae falce[t] facto ex[u] opere concilio radicitus amputetur. Nam quisquis ad hoc facinus emendandum[v] officii sui consideratione vehementer non arserit[w], cum ipso se[x] habere non dubitet portionem, a quo prius hoc piaculare[y] flagitium sumpsit exordium. Et ideo id[z], sicut diximus, vigilanter atque studiose agendum est, ut concilium vestrum, quod[a] nunc usque sine huius modi prava opinione Deo custodiente servatum est, huius sceleris[b] venenati nec[c] polluere possint nec perdere.

Praeterea Hilaro cartulario nostro praecepimus[d], ut, si res exegerit, interesse[e] vobiscum non differat. Unde, si necesse fuerit, vestris illi, ut ad vos venire debeat, epistolis indicate, quatenus haec omnia una cum eo salubriter Deo possitis adiuvante dirimere[f].

XII, 10.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo Primae Iustinianae, mandat, ut de Paulo, deiecto episcopo Docleatino, qui Nemesio, latore praesentium, successore constituto, episcopatum cum auxilio saecularium iudicum invaserit, poenas capiat eumque ablata reddere cogat. *602, Mart.*

Codd. R: Indictio I—V cap. 218; ϱ: cap. 217.
Edd. M: Lib. XII. ep. 31; G: Lib. X. ep. 34. — Iaffé Reg. 1860 (1463).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO PRIMAE IUSTINIANAE.

Quando mala, quae paenitentiae fletu purganda sunt, augentur[a] excessibus, ita maior est delinquentibus adhibenda correctio, ut et ipsi facinus suum poena saltem[b] vindicante[c] cognoscant et alios ab inlicitis ecclesiasticae ultionis[d] timor inhibeat. Dilectissimus itaque lator praesentium Nemesion[e] ad nos veniens indicavit, sicut[f] et gestorum exemplaria quae hic detulit continebant, Paulum Docleatinae[g] civitatis[1] episcopum inter alia mala in corporali crimine lapsum a suis fuisse clericis accusatum atque habita cognitione ita, quod sine dolore dicere non possumus, claruisse atque insuper, postquam convictus est, etiam libellum eum, in quo ea[h] de quibus accusatus fuerat vera esse confessus est, optulisse; qua de re sententia illo episcopali[i] deposito[k] se[l] eius loco cum fraternitatis vestrae consensu[m] esse episcopum ordinatum. Sed nunc eundem Paulum[n] cum auxilio saecularium iudicum venientem episcopium[o] more praedonis ingressum ablatisque violenter rebus ecclesiae, ab eo se proiectum et ad summam iniuriam ac necem paene perductum. Et[p] quoniam tantae nequitiae pravitas[q] nec dissimulanda nec leviter attendenda[r] est, fraternitas vestra haec omnia diligenter curet addiscere

r) ita *om. R1.* s) convalesca *ϱ*1.* t) *ex* fallace *corr. R1.* u) et *ϱ*1.* v) emendandus *R1.* w) adserit *ϱ1. ϱ*1, sed corr. ϱ1;* asserit *ϱ*2.3;* assurrexerit *Vat. D (ed. M.).* x) se *om. ϱ*2.3.* y) *ita R1. ϱ1;* peculiare *cet.* z) *ita R;* hic *ϱ1. ϱ*1; om. hoc verb. ϱ*2.3.* a) quod *om. ϱ*1.* b) sceleri *R1.* c) veniat inec *ϱ*1.* d) precipimus *R1. ϱ1.* e) inter eum *ϱ*1.* f) redimere *ϱ*2.3.*

XII, 10 in titulo: G. Ioh. ep. *om. ϱ*1.4* — ēpš *R1.* a) augetur *ϱ*1.* b) seltim *ϱ*1.* c) *ex* vindite *corr. ϱ1.* d) tuitionis *R1. ϱ*. ϱ3.* e) Nemesino *R1;* Nemosion *ϱ3.* f) sicut *om. R2.* g) Doclavenę *ϱ1. ϱ*2.3;* clavene *ϱ*1;* Declavensæ *ϱ3.* h) hęc *ϱ3.* i) ēpō Paulino *R1.* k) depositum et *ϱ1.* l) *ita ϱ1;* se in *ϱ3; om. hoc verb. R1. ϱ*.* m) concessu *R1.* n) Paulinum *R1.* o) ēpum *ϱ1.* p) ut *ϱ*1.* q) pravitatis *ϱ1.* r) adtenda *R1.*

XII, 10. Haec epistula cum sequenti per Nemesion episcopo Scodritano missa est ad relegendum; cf. ep. XII, 11 (n. 1). — De Iohanne cf. ep. III, 6 n. V, 10 n. 1. *1) Doclea, civitas provinciae Praevalitanae itaque sedi archiepiscopali Primae Iustinianae subdita: cf. Nov. Iust. 11. 131.*

et, si ita se, ut edocti sumus, veritas habet, praedictum Paulum districta faciat executione compelli, ut, quaecumque[s] abstulit, omni mora vel excusatione cessante[t] restituat. Si vero nihil ecclesiae, sed proprium[u] se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuit, ut non a vobis vel[v] metropolita[w] eius hoc peteret, sed ausu temerario manu praesumeret agere, verumtamen, si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestrae debet examinatione constare, si verum est. Sed et illud diligenter quaerendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesiae vel nunc abstulit; hoc reformare ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differre temptaverit, quousque omne quod dilapidavit[x] vel de substantia tulit ecclesiae restituat, in monasterio mittendus est[y], ut saltem coactus reddat, quod male auferre non timuit. Qui si[z] forte, quod[a] non credimus, post depositionem suam inverecunde[b] ac mente[c] perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad[d] hoc qualibet aspirare praesumptione temptaverit, fraternitatis vestrae se contra improbitatem ipsius omnino vigor[e] accendat atque dominici corporis et sanguinis communione privatum in monasterio eum[f] usque ad diem obitus sui ad agendam[g] curet paenitentiam retrudendum, quatenus perpetrati[h] sceleris maculas dignis discat fletibus emundare[i], quas magis[k] in interitu animae suae nequiter augere desiderat. Suprascriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in loco suo[l] et[m] episcopatus officio procul dubio reformetur, et, ne[n] denuo hac de re inquietudinem ac[o] molestiam patiatur, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc[p] non solum ad huius munitionem[q], verum etiam ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum praesumptio nil de cetero contra sacrorum canonum statuta vel ecclesiasticam disciplinam ullo modo audeat[r] attemptare[s].

XII, 11.

Gregorius I. papa Constantino, episcopo Scodritano, litteras praecedentes transmittit et mandat, ut, si ipse, quod de Paulo Docleatino quondam episcopo praeceperit, exsequi possit, exsequatur, si minus, ad Iohannem perferendas litteras curet. 602, *Mart.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 219; ϱ: cap. 218.
Edd. M: Lib. XII. ep. 30; G: Lib. X. ep. 35. — Iaffé Reg. 1861 (1464).

GREGORIUS CONSTANTINO EPISCOPO SCODRITANO.

Quae dilectissimus nobis lator praesentium Nemesion[a], qui se Docleatinae[b] civitatis esse dicit[c] antistitem[d], de facinore Pauli Docleatini[e], ut ipse asserit, quondam[f] episcopi questus sit, fraternitati tuae fuerant suptilius indicanda[g], nisi scire te omnia testaretur, quippe quem et compassum sibi et voluisse subvenire, sed perhibet minime potuisse. Et quia[h] tanti causa flagitii neglegi vel transiri[i] non debet impunita, ne[k] eius imitatione scelesta ab aliis, quod absit, sumatur audacia, fraternitas tua exemplaria scriptorum

s) quodcumque *ϱ3.* t) incessante *ϱ*1.* u) s. suum proprium *R1.* v) sed *ϱ3;* se vel *ϱ*2.3;* velut *coni. Ew.* w) metropolitano *ϱ3;* metropolitani *ϱ*2.3.* x) depredavit *ϱ3.* y) est *om. R1.* z) ipsi (*pro* qui si) *R1.* a) quod *om. R1. ϱ1.* b) inverecundum *R1. ϱ1.* c) agmen (*pro* ac mente) *R1. — Hic inc. fragmenta ϱ2.* d) ab *R1.* e) virga *R1.* f) in m̄ meum *ϱ*1;* in monasterium eum *ex* in monasterium meum *corr. ϱ1;* in n̄m̄ eum *ϱ2.* g) augendam *R1.* h) perpetratis *R1.* i) emendare *R1.* k) magnis *ϱ2.* l) suo loco *ϱ1.3. ϱ*;* loco suo *R. ϱ2.* m) et *om. R1.* n) nec *ϱ1.* o) vel *R1.* p) hoc *om. R2.* q) monitionem *ϱ*. ϱ2.* r) habeat *R2. ϱ1.* s) attendere *R1.*

XII, 11 deest in ϱ3. — In titulo: Constano *ϱ*4* — episcopo *om. R1.* a) Nemesyon *R2.* b) Docleatimne *ϱ2.* c) dicit *om. R1. ϱ2.* d) antistem *R2.* e) Docleatiani *ϱ1. ϱ*1.* f) quod *R1. ϱ. ϱ*2.3, sed erad. ϱ*2;* qđ *ϱ*1.* g) indicando *R1.* h) via *R1;* visa *ϱ1.* i) transire *R1.* k) te *R1.*

XII, 11. Constantinus Iohanni successit, qui ultimo in titulo ep. IX, 156 commemoratur.

his subdita[1], quae ad reverentissimum Iohannem fratrem nostrum Primae Iustinianae civitatis episcopum servantem[l] vices nostras dereximus, diligentius relegat[m] et, si secundum eorum seriem[n] explere se cuncta[o] posse cognoscit, ea[p] quae illi mandavimus ipsa[q] omnia ex nostra auctoritate[r] exequatur et faciat. Si vero hoc tibi quibusdam forte adversantibus obstaculis vides esse difficile, studendum est, ut eadem scripta nostra ad antedictum fratrem nostrum sine excusatione perveniant[s]. Cui etiam et te convenit inminere, ut ea quae ei a nobis mandata sunt districtius exequi et nulla debeant occasione lentari, sed ita quae nequiter acta sunt emendatione congrua corrigantur, quatenus una res et ultio competens delinquentis[t] et formido sit aliis in eodem ordine constitutis.

XII, 12.

Gregorius I. papa universos concilii Byzaceni episcopos Crementii, eorum primatis, graviter accusati, cum ipse circumsaevientibus hostibus de eo requirere non possit, iudices constituit. *602, Mart.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 220; ϱ: cap. 219.
Edd. M: Lib. XII. ep. 32; G: Lib. X. ep. 36. — Iaffé Reg. 1862 (1465).

GREGORIUS UNIVERSIS EPISCOPIS CONCILII VIZACHII.

Sicut laudabile discretumque est reverentiam et honorem debitum exhibere[a] prioribus, ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua in eos[b] correctionis indigent, nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si languor non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quaedam ad nos[c] de fratre nostro Crementio primate vestro[d] perlata sunt[1], quae cor nostrum non modico maerore transfigerent; sed prementibus diversis tribulationibus et maxime circumsaevientibus[e] hostibus ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transire indiscussa nullo modo debeant, fraternitatem vestram his hortamur affatibus[f], ut cum omni sollicitudine ac vivacitate veritatis[g] indagare[h] substantiam multis modis debeatis, et[i] aut, si[k] ita sunt, ultione canonica resecentur aut, si[l] falsa[m], fratris nostri innocentia diu sub nefandae opinionis dilaceratione non iaceat. Unde ne[n] quis desidiae tepor[o] in requisitione sit, ammonemus, ut non cuiusquam[p] personae sit[q] gratia, non favor, non blandimenta vel quodlibet[r] aliud quemquam vestrum vel ad[s] discutiendum[t] quae nobis nuntiata sunt molliat vel a tramite veritatis excutiat, sed sacerdotaliter[u] ad investigandam vos propter Deum veritatem accingite[v]. Nam si quis in hoc aut piger esse aut neglegentem se praesumpserit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Dominum se noverit esse participem, cuius zelo ad perscrutandas suptiliter nefandi causas[w] facinoris non movetur.

---

l) servanti *R1. ϱ. ϱ*.* m) relagat *R2.* n) seuem *ϱ2.* o) secuta (*pro* se cuncta) *ϱ1.* p) ea *om. R2.* q) ipse *ϱ*.* r) ex n. a. omnia *ϱ*2.3.* s) perveniat *R1.* t) delinqueritis *R2.*

XII, 12 in titulo: Vizachii *om. R1;* Wizantii *R*1.* a) exhiberi *R1. ϱ1.* b) eis *R1.* c) ad nos *om. R2.* d) v̄r̄m̄ *R1.* e) circumvenientibus *R1.* f) affectibus *R1.* g) suę *add. R1.* h) indicare *ϱ*1.* i) et *om. ϱ*2.3. ϱ2.* k) si *om. R1. ϱ1.* l) si *om. R1. ϱ1. ϱ*.* m) et *add. R1. ϱ1. ϱ*.* n) non *ϱ*2.3. ϱ2.* o) torpor, *ut videtur, R2.* p) cuiusdam *ϱ1.2.* q) sit *om. ϱ2.* r) quolibet *R1.* s) a *ϱ*2.3. ϱ2.* t) discutiendis *R1. ϱ1.2. ϱ*.* u) secundum taliter *R1.* v) accite *R1.* w) causa *ϱ*1.*

1) Scil. ep. praecedentem.

XII, 12. De Crementio vel Clementio cf. ep. IX, 24 n. 1. 1) De causa Crementii ab imperatore ad papam delata cf. ep. IX, 24. 27.

XII, 13.

Gregorius I. papa Firmino, episcopo Istriae (Tergestino), ad ecclesiae unitatem reverso gratulatur rationibusque eius se prospecturum pollicetur. Paraturam de benedictione S. Petri mittit. *602, Mart.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 221; ϱ: cap. 220.
Edd. M: Lib. XII. ep. 33; G: Lib. X. ep. 37. — Iaffé Reg. 1863 (1466).

GREGORIUS FIRMINO EPISCOPO HISTRIAE.

Quem redemptor noster de servorum suorum numero perire non patitur, ita misericordiae suae inspiratione cor[a] eius inlustrat, ut deserto erroris obscuro ad cognitionem lucis et viam redeat veritatis. Unde suscepta carissimae fraternitatis tuae epistola magna in Domino exultatione gaudemus, quod divina te[b] gratia ad unitatem ecclesiae, a qua pertinacium et imperitorum hominum iniunctione[c] disiunctus fueras[d], revocavit. Sed quia quanto[e] antiquus[f] hostis superatum se conspicit, tanto insidiari acrius non quiescit, omnino sollicitum vigilantemque te esse convenit atque scutum constantiae contra iacula ipsius praeparare[g], ut inlisa frangantur[h] et vim interius penetrandi non habeant[i]. Nulla ergo te, frater carissime, rerum desideria, nulli terrores, nulla blandimenta, nullae seductiones, quae venenatis verborum sagittis[k] animas feriunt[l], a reversionis tuae fervore demolliant[m] aut retro redire compellant[n], ne, qui fortiter[o] superaveras, graviter supereris et captivus, quod absit, post victoriam tenearis; sed magis ut mater ecclesia[p] per totum Deo propitio orbem diffusa[q] ad suum te redisse[r] gremium non inertem agnoscat, studiosissime tibi vigilandum[s] ac laborandum[t] est, ut tecum possis[u] et alios revocare, quatenus damna quae aversionis[v] tuae exemplo commiseras non solum reversionis bono resarcias, sed etiam lucrum exhibeas, ut et[w] ad promerendam praeteritorum veniam et futurorum praemia capessenda[x] plus domino tuo videaris revocasse quam tuleras.

Nobis igitur omnino curae erit de[y] fraternitatis tuae quiete, ut dignum est, cogitare, quia, postquam nobiscum iam Deo protegente unus es[z], non aliter utilitates tuas quam nostras attendimus. Aliqua vero nobis de necessitatibus vestris Iohannes subdiaconus[1] scripsit; sed credimus de Dei nostri potentia, quia sanctus Petrus, ad quem reversi estis, vos deserere non habet[a]. Modo autem de[b] benedictione eiusdem sancti Petri transmisimus fraternitati vestrae paraturam unam, quam vos[c] necesse est cum ea caritate qua a nobis est[d] transmissa[e] suscipere.

XII, 13 in titulo: Istriae *R 2. R* 1.* a) cor *om. R 1.* b) divinatis *ϱ 1.* c) *ita coni. Mommsen,* instinctione *ed. M.;* in functione *R 1. ϱ. ϱ*, sed suprascr.* vel institutione *ϱ 3.* d) fuerat *R 1.* e) quantum *ϱ 1.3.* f) antiquis *R 1.* g) prepare *R 1.* h) frangatur *R 1.* i) habeat *R 2.* k) sagatis *R 1.* l) *ex* feriant *corr. R 1.* m) demoliant *ϱ 1. ϱ* 1;* demoliantur *ϱ 3.* n) compellat *ϱ 3.* o) quid fortiter *R 1;* qui fortem *cet.* p) *in* ecclesię *corr. R 1;* ecclesię *ϱ 1.3.* q) urbem diffusam *R 1.* r) rediisse te *ϱ 2.* s) invigilandum (*om.* tibi) *ϱ 2.* t) orandum *ϱ 3.* u) (*om.* te) cum posis *ϱ* 1.* v) adversionis *R 1.* w) et *om. R 1. ϱ 1, sed supra lin. suppl. ϱ 1.* x) compensanda *R 1.* y) animo c. e. de *R 1;* c. erit omnino de *ϱ*;* c. e. omnimode *ϱ 2.* z) est *R 2.* a) debet *ϱ* 3. Vat. A (ed. M.) et ex* habet *corr. ϱ* 2.* b) de *om. ϱ 3.* c) vos *om. R 2.* d) est *om. ϱ 3.* e) missa *R 1.*

XII, 13. Firminus, qui in ep. XIII, 36 episcopus Tergestinae civitatis dicitur, is episcopus esse videtur, cui noster formulam promissionis XII, 7 transmiserat; Severo, quem Smaragdus, cum primum exarchus erat, Ravennam duxerat, sed post relaxaverat (Paul. diac. III, 26), successit. Cf. Chron. patr. Grad. 2. 1) *De Iohanne cf. ep. XI, 16 n. XII, 7 n.*

MENSE MAIO INDICTIONE V.

XII, 14.

Gregorius I. papa Deusdedit, episcopum Mediolanensem, hortatur, ne immobilia a Constantino praedecessore ante episcopatum acquisita et Luminosae, ancillae Dei, filiae fratris sui, legati titulo relicta ecclesiae suae vindicet. Luminosam ei commendat. *602, Mai.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 222; ϱ: cap. 221.
Edd. M: Lib. XII. ep. 38; G: Lib. X ep. 42. — Iaffé Reg. 1864 (1471).

GREGORIUS DEUSDEDIT EPISCOPO MEDIOLANENSI.

Nulli est dubium, quia, sicut sacerdotibus res in episcopatu[a] adquisitas nulla est alienandi licentia, ita de eis quas ante habuerint quicquid iudicare[b] voluerint[c], non vetantur[1]. Itaque fraternitatem tuam tempore quo[d] ad nos fuit questam esse recolimus, quod quaedam immobilia quae Constantius decessor vester Luminosae ancillae Dei filiae fratris sui[e] testamenti serie legati titulo dereliquit iam[f] episcopus adquisisset, decrevisseque[g] nos, ut[h], si hoc constaret, nullum ex his ecclesia vestra praeiudicium pateretur. Quod et vos[i] oportet recolere et molestiam aliquam praedictae ancillae Dei non facere nec ei sine cognitione de his quae possidet quicquam auferre[k]. Sed si hoc ecclesiae vestrae actores[l] probari posse confidunt, vestris nobis epistolis indicate, ut, qualiter hoc ipsum constare debeat[m], disponamus, dum modo cognita veritate nec ecclesia vestra[n] pati praeiudicium nec illa iniuste videatur affligi, quia[o], quantum aliqui[p] perhibent, hoc suprascriptus decessor vester non[q] in episcopatu, sed dum esset adhuc diaconus[2], adquisivit. Unde necesse est, ut[r], sicut diximus, facta probatione debeat constare quod verum est. Eandem vero ancillam Dei fraternitati vestrae[s] commendamus, ut a nullo eam patiatur gravari vel opprimi, ne, si inquietata fuerit, ex huius causae occasione hoc pati quod non decet aestimetur. Et ideo, si quid forte fuerit, quod debeat emendari, aut a plano adhortationis vestrae moderamine corrigatur aut certe nobis suptiliter nuntietur, quatenus et vos ab invidia sitis extranei et[t] nos quod facere convenit nullatenus[u] omittamus.

MENSE AUGUSTO INDICTIONE V.

XII, 15.

Gregorius I. papa Lucido, episcopo Leontino, mandat, ut, quem Iohannes abbas e sua congregatione delegerit, presbyterum consecret. *602, Aug.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 223; ϱ: cap. 222.
Edd. M: Lib. XII. ep. 48; G: Lib. X. ep. 54. — Iaffé Reg. 1865 (1482).

XII, 14 in titulo: Deusdedi *ϱ3* — epis *R2* — Mediolanensii *R1;* Medilaneū *R2. ϱ*2.3;* Mediol *ϱ*1.4;* Mediolā *ϱ1.* a) episcopatum *R1. ϱ. ϱ*1.* b) iudicare *om. ϱ*1.* c) voluerit *ϱ1.* d) quo *om. ϱ*1.* e) filiae suae fratribusque suis *Vat. D. E (ed. M.).* f) quam *R1.* g) decrevissetque *ϱ1.* h) ad *R1.* i) vobis *ϱ3.* k) auferret *R.* l) captores *R1.* m) debeant *R1.* n) vestra *om. ϱ3.* o) *cetera desunt spatio vacuo relicto in R2.* p) aliquid *R1.* q) est *add. R1.* r) ut *om. ϱ3.* s) fraternitatem vestram *ϱ3.* t) et *om. R1.* u) non *ϱ3.*

Mense *cet.:* ag *abbr. ϱ*1.4; om.* augusto *ϱ*2. 3.*

XII, 14. De Deusdedit cf. ep. XI, 6 n. 2. *1) Cf. ep. VI, 1 n. 2.* *2) Constantius diaconus appellatur etiam in ep. I, 80 (n. 3). III, 29 (n. 4).*

XII, 15. Ad eundem Lucidum data est ep. XIII, 22.

GREGORIUS LUCIDO EPISCOPO LEONTINIS.

Filius noster Iohannes abbas[a] presbyterum sibi in monasterio suo ex congregatione eadem petit ordinandum. Ideoque fraternitatem vestram praesenti auctoritate duximus adhortandam[b], quatenus virum quem vobis[c] de congregatione sua ad ordinationem[d] presbyterii optulerit consecrandum, de eo, sicut est consuetudinis, quaeque[e] sunt discutienda, suptiliter perquiratis et, si nihil in eo[f] reppertum fuerit, quod ei possit obviare, canonice, sicut mos[g] est, consecretur. Nihil ei aliud privilegii concedentes, nisi ut in congregatione sua, quotiens oportunum fuerit, sacra missarum debeat tantum modo celebrare mysteria.

XII, 16.

Gregorius I. papa Eulogio, patriarchae Alexandrino latores praesentium, in Sicilia a Monophysitarum errore ad fidem reversos, commendat. De Langobardorum gladiis et podagrae doloribus queritur. *602, Aug.*

Codd. R: Indictio I—V. cap. 224; ϱ: cap. 223.
Edd. M: Lib. XII. ep. 50; G: Lib. X. ep. 55. — Iaffé Reg. 1866 (1484).

GREGORIUS EULOGIO PATRIARCHAE ALEXANDRINO.

Latores praesentium Siciliam venientes a Monofisitarum[1] errore[a] conversi sunt atque sanctae universali ecclesiae semetipsos adunaverunt. Qui ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam pertendentes[b] poposcerunt a me, ut eos meis epistolis vestrae beatitudini commendare debuissem, quatenus ab hereticis qui iuxta ipsos sunt[c] nullam iam[d] violentiam perpeti permittantur. Et quia unus eorum dicit monasterium in quo fuit a parentibus suis fuisse constructum, auctoritatem desiderat a sanctitate vestra percipere, ut hi qui in eo sunt heretici aut ad[e] sinum sanctae ecclesiae redeant aut de eodem monasterio repellantur. Haec[f] a nobis vobis indicata esse sufficiant[g]; nam de vestra beatitudine novimus, quia, quicquid[h] ad zelum Dei omnipotentis pertinet, cum omni facere fervore festinetis[i]. Pro me vero ut oretis, peto, quia inter gladios[k] Langobardorum quos sustineo podagrae doloribus vehementer affligor[l 2].

XII, 16[a].

Gregorius I. papa Mariniano, episcopo (Ravennati), homilias in Ezechielem ante annos octo coram populo dictas, sed nunc emendatas transmittit. *601—602.*

Edd. M: Opp. S. Gregorii pp. tom. I col. 1173; G: tom. I col. 1137. — Iaffé Reg. 1401.

XII, 15 in titulo: Lucillo *Vat. A (ed. M.)*; Lucio *ϱ 3* — Leotinis *R 1*; a Leontinis *R* 1.* a) abb̄ *R 1*; abba *ϱ 1. ϱ* 2. 3*; ab̄ *ϱ* 1.* b) adhortandum *ϱ*.* c) *ex* nobis *corr. R 1.* d) *ex* hordinem *corr.* ordinem *R 1.* e) quoque *ϱ* 1.* f) ea *ϱ* 1.* g) *ita ϱ*. ϱ 3*; moris *ϱ 1*; nostri (*om.* est), *sed in marg. corr.* nostis *R 1.*

XII, 16. a) erre *ϱ* 1.* b) perdentes *ϱ 1.* c) ipso s̄ *ϱ*.* d) iam *om. ϱ 1.* e) ad *om. R 1.* f) Nec *R 1.* g) *in* sufficiat *corr. ϱ 1.* h) quid *R 1.* i) *ita ϱ**; festina *R 1. ϱ 1, sed in* festinat *corr. R 1.* k) gladiis *R 1. ϱ 1.* l) *Hic sequuntur in codd. R 1. ϱ 1. ϱ* ep. III, 66. 67, de quibus cf. t. 1 p. 228 ss. Desunt hae epistulae in cod. ϱ 3. — Nota in ep. III, 66. 67 ϱ 1 pro ϱ* 1, ϱ 2 pro ϱ* 2, ϱ 3 pro ϱ* 3 scriptum esse.*

XII, 16. De Eulogio cf. ep. V, 41 n. *1) De Monophysitis cf. ep. XI, 52.* *2) De Gregorii valetudine cf. ep. IX, 232 n. 1. XI, 18 etc.*

XII, 16[a]. Cum noster in hac epistula dicat se homilias in Ezechielem ante 8 annos recitavisse, haec epistula dedicatoria, quae in Registro deest, hic ponenda est. Nam homiliae tempore, quo Agilulfus

DILECTISSIMO FRATRI MARINIANO EPISCOPO GREGORIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

Homilias quae in beatum Ezechielem prophetam ita, ut[a] coram populo loquebar, exceptae sunt, multis curis inruentibus in abolitione[b] reliqueram. Sed post annos octo petentibus fratribus notariorum schedas[c] requirere studui easque favente Domino transcurrens, in quantum ab[d] angustiis tribulationum licuit, emendavi. Tua itaque dilectio has sibi ad legendum mitti poposcerat, sed valde incongruum credidi, ut aquam despicabilem hauriret, quem[e] constat de beatorum patrum Ambrosii atque Augustini torrentibus profunda ac perspicua fluenta adsidue bibere. Sed rursum dum cogito, quod saepe inter cotidianas delicias etiam viliores cibi suaviter sapiunt, transmisi minima legenti potiora, ut, dum cibus grossior velut pro fastidio sumitur, ad suptiliores epulas avidius redeatur.

XII, 16[a] in tit.: Mariniano *cod. mon. Longipontis ord. Cist. et ed. Gussanv.;* Mariano *et S. German. (litteris merovingicis scriptus saec. VIII.) et Corbeiensis antiquissimus.* a) Omelias | ut in beato Hiezechiel propheta coram | loquaebar (r in ras.) *Par. 2236;* ita ut *om. S. Germ.* b) oblivione *cod. mon. Vallisclarae ord. Cist.* c) chedas *Par. 2236.* d) in *Longip.* e) quam *Par. 2236.*

urbem oppugnaturus erat, dictae sunt, i. e. a. 593—594: cf. ep. V, 36 p. 319 n. 2 et Lau l. l. p. 313 s. — De Mariniano cf. ep. V, 51 n. 5. Cf. etiam ep. XII, 6.

INCIPIT
EX REGISTRO
DOMNI GREGORII PAPAE.

MENSE SEPTEMBRIO INDICTIONE VI.

XIII, 1.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 227; ϱ: cap. 226.
Edd. M: Appendix XII; G: Lib. XI ep. 1.

IN NOMINE DOMINI SALVATORIS NOSTRI IESU CHRISTI.

Per indictionem sextam[a] die vicesima tertia mensis Novembrii[b] temporibus domni et beatissimi papae Gregorii coronatus est Focas et Leontia Augusta in Septimo in

Incipit *etc. usque* Christi *om.* *ϱ*2.3* — *post* Incipit *add.* eple *R*1* — sancti *pro* domni *R*1* — papae *om. et add.* ind. VI *R*1* — septembrio *R1;* sept. *abbr.* *ϱ*1.4;* septembri *R*1.* — *Nota temporis notas in codd. nostris repetitas esse ante ep. XIII, 3.*

XIII, 1: di *pro* domini *ϱ*1.4;* dn̄i di et *R*1.* a) Per indictione sexta *codd. n.* b) nob̄ *ϱ*1;* novembrii *R1. ϱ1, sed in* novembris *corr. ϱ1.*

XIII, 1. Simile additamentum codices nostri exhibent ante indictionem II, scil. VIII, 36; equidem crediderim et hoc et illud ex quodam chronico, quibusdam annalibus in Italia fortasse ex officio scriptis sumptum esse; cf. quae de his rebus gestis narrat Chron. Pasch. p. 693 B: καὶ Μαυρίκιος μὲν Τιβέριος σὺν τῇ γυναικὶ Κωνσταντίνῃ καὶ παισὶν θ', τουτέστιν ϛ' μὲν ἄῤῥεσι, Θεοδοσίῳ, Τιβερίῳ, Πέτρῳ, Παύλῳ, Ἰουστίνῳ καὶ Ἰουστινιανῷ, καὶ τρισὶ θηλείαις, Ἀναστασίᾳ, Θεοκτίστῃ καὶ Κλεοπάτρᾳ, φεύγει τῇ κβ' τοῦ δίου μηνὸς, κατὰ Ῥωμαίους νοεμβρίου, τῇ νυκτὶ τῇ ἐπὶ κγ' διαφανούσης παρασκευῆς. Φωκᾶς δὲ τῇ κγ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ ϛ' στεφθεὶς ὑπὸ Κυριακοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν σεβάσμιον οἶκον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ Ἑβδόμῳ τῇ κε' τοῦ ῥηθέντος μηνὸς, ἡμέρᾳ κυριακῇ — — — Ἐκρατήθη δὲ Μαυρίκιος Τιβέριος μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ ὀκτὼ τέκνων αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Αὐτόνομον, πλησίον Πραινέτου· καὶ τῇ κζ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ τρίτῃ ἐσφάγη πλησίον Χαλκηδόνος αὐτὸς Μαυρίκιος καὶ Τιβέριος καὶ Πέτρος, Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανός καὶ Πέτρος δὲ ὁ ἀδελφὸς Μαυρικίου, κουροπαλάτης ὢν, συσχεθεὶς καὶ αὐτὸς ἐσφάγη, καὶ ἄλλοι δὲ συνεσχέθησαν ἄρχοντες. ἐσφάγησαν δὲ εἰς Διαδρόμους πλησίον τοῦ Ἀκρίτα Κωνσταντῖνος ὁ Λάρδυς, ἀπὸ ἐπάρχων γενόμενος πραιτωρίων καὶ λογοθέτης καὶ κουράτωρ τῶν Ὁρμίσδου, καὶ

palatio[1] qui dicitur Secundianas, et occisus est Mauricius[c] imperator cum omnibus filiis suis masculis, id est Theodosio[d] iam coronato, Tyberio, Petro, Paulo et Iustiniano, simul et Petro fratre[e] suprascripti[f] Mauricii Augusti; sed et aliqui procerum, qui ei cohaerebant, id est Constantinus patricius et curator de Placidias[g][2]; sed et Georgius[h][3] notarius principis[i]. Venit autem icona[k][4] suprascriptorum Focae et Leontiae Augustorum Romae septimo Kalendarum Maiarum, et adclamatum est eis in Lateranis in basilica Iulii[l][5] ab omni clero vel senatu: 'Exaudi Christe! Focae Augusto[m] et Leontiae Augustae vita!' Tunc iussit ipsam iconam[n] domnus beatissimus et apostolicus Gregorius papa reponi[o] eam in oratorio sancti Cesarii intra palatio[p][6].

XIII, 2.

Gregorii I. papae sermo de mortalitate et denuntiatio pro septiformi litania.

Codd. R om. numerum; ρ: cap. 227 (228). Cf. Greg. Tur., hist. Franc., X, 1; Iohann. diac., v. Greg., I, 41.

Edd. M: t. I p. 1660 post Hom. in Evang.; G: Lib. XI ep. 2.

DENUNTIATIO PRO SEPTIFORMI LETANIA.

Oportet, fratres carissimi, ut flagella Dei, quae metuere ventura debuimus[a], saltem[b] praesentia et experta timeamus. Conversionis nobis[c] aditum dolor aperiat, et

c) Mauritius *ρ 1. ρ* 1.* d) Theodosium *ρ 1. ρ*, sed corr. ρ 1.* e) Petrum fratrem *codd. n., sed corr. ρ 1 in* Petrus frater. f) ipsius *in ras. ρ 1.* g) Pacidias *R 1.* h) Gregorius *R 1.* i) *suprascr.* occisi sunt *al. m. ρ 1.* k) igona *ρ 1.* l) vigilia *R 1.* m) aug̅ *al. m. in* augi *corr. ρ 1.* n) ipsa igona *ρ 1;* ipsa iconia *ρ* 2.* o) preponi *R 1.* p) *in palatium corr. ρ 1.*

XIII, 2. Titulum ita exhibet (et denuntiatio *ex* denuntio *corr.) ρ 1; titulum om. R 1. ρ*; primam litteram* O *magnam exhibent R 1. ρ* 2. 3; R* 1 (indict. VI n. 2):* Ammonitio beati Gregorii papę tempore mortalitatis quę temporibus eius Romę accidit; et de letania maiore; *de cod. Bruxell. 292 cf. N. A. III p. 453; cod. Paris. 12255 (= p), quem Ewald contulit, f. 190^b post homilias in Evangelia (rubro):* Sermo de mortalitate ad populum in basilica b. Iohannis que appellatur Constantiniana; *Greg. Tur.:* Oratio Gregorii papae ad plebem; *ed. M.:* Oratio S. Gregorii ad plebem de mortalitate; *ed. G.:* Sermo beati Gregorii papae tempore mortalitatis. a) debueramus *R* 1.* b) saluti *R* 1.* c) *om. hoc verb. p;* autem *R* 1.*

Θεοδόσιος ὁ υἱὸς Μαυρικίου καὶ Κομεντίολος ὁ πατρίκιος καὶ στρατηλάτης καὶ αὐτὸς ἐσφάγη πέραν πλησίον τοῦ ἁγίου Κόνωνος πρὸς θάλασσαν, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐγένετο κυνόβρωτον. Ita et Theophan. a. 6095. Cf. Theophyl. Sim. VIII, 8 ss., ex quo Theophan. ad a. 6094 hausit. Adde etiam Isidori Chron. (Auct. ant. XI p. 478) et Auctarium Havniense (Auct. ant. IX, 1 p. 338) et Iohann. diac. v. Greg. IV, 18—20 et Paul. diac. h. Lang. IV, 26. 1) *De hoc palatio (τὸ ἔβδομον) cf. Chron. Pasch. p. 556. 562 B. a. 364. 383, ex quibus locis conicere licet morem fuisse imperatores hic renuntiari.* 2) *Cf. Chron. Pasch. p. 563 B. a. 385.* 3) *ἀναιρεῖται … καὶ Γεώργιος ὁ τοῦ Φιλιππικοῦ ὑποστράτηγος: Theophyl. Sim. VIII, 13.* 4) *De hoc more imagines imperatorum Romam mittendi cf. Diehl l. l. p. 186; L. pont. v. Constant. c. 10 et ep. I-E. 2180 (Migne patr. Lat. 89 c. 518).* 5) *Duchesne in L. pont. n. 5 ad v. Bonifatii II. iure dicit non de titulo Iulii Transtiberino hic agi, sed de* une des grandes salles du palais de Latran que l'on sait d'ailleurs avoir porté ce nom. 6) *De oratorio S. Caesarii in palatio imperatorum in Palatino sito agit Duchesne in n. 11. 12 ad L. pont. in v. Sergii (cf. ib. c. 2).*

XIII, 2. Hunc sermonem referunt et Gregorius Tur. in hist. Franc. X, 1 et Iohannes diac. in vita Greg. I, 41; uterque narrat nostrum electum pontificem hunc sermonem fecisse litaniamque septiformem, cuius etiam Paul. diac. III, 24 Gregorium Turon. secutus mentionem facit, contra pestem inguinariam instituisse. Itaque dubium non est, quin haec litania cum eodem sermone aut bis aut multotiens, fortasse annuatim, instructa sit. (Cf. Baronium ad a. 590.) Nam denuntiationem etiam die IIII kal.

cordis nostri duritiam ipsa iam[d] quam patimur poena dissolvat. Ut enim propheta
Ierem. 4, 10. teste praedictum[e] est: 'Pervenit gladius usque ad animam'. Ecce etenim cuncta plebs
caelestis irae mucrone percutitur et repentina singuli caede vastantur. Nec languor[f]
mortem praevenit, sed languoris moras[g], ut cernitis, mors praecurrit; percussus quisque
ante rapitur, quam ad lamenta paenitentiae convertatur. Pensate ergo, qualis ad con-
spectum districti iudicis pervenit, cui non vacat flere quod[h] fecit. Habitatores quique[i]
non[k] ex parte subtrahuntur, sed pariter[l] corruunt; domus vacuae relinquuntur, filiorum
funera parentes aspiciunt, et sui eos ad interitum heredes praecedunt[m]. Unusquisque
ergo nostrum[n] ad paenitentiae lamenta confugiat, dum flere ante percussionem vacat[o].
Revocemus ante oculos mentis, quicquid[p] errando commisimus, et quod nequiter egimus
Ps. 94, 2. flendo puniamus. 'Praeveniamus faciem eius[q] in confessione' et, sicut propheta ammonet,
Thren. 3, 41. 'levemus corda nostra cum manibus ad Deum'. Ad Deum quippe corda cum manibus
levare est[r] orationis nostrae studium cum merito bonae operationis erigere. Dat[s] pro-
Ezech. 33, 11. fecto, dat tremori nostro fiduciam, qui per prophetam[t] clamat: 'Nolo mortem pecca-
toris, sed ut[u] convertatur et vivat'. Nullus autem de iniquitatum suarum immanitate[v]
desperet[w]; veternosas namque Ninivitarum[x] culpas triduana paenitentia abstersit[y] [1],
et conversus latro vitae praemia etiam[z] in ipsa sententia suae mortis emeruit. Mutemus[a]
igitur corda et praesumamus nos iam percepisse[b] quod petimus. Citius ad precem[c]
iudex flectitur, si a pravitate sua petitor corrigatur. Inminente ergo tantae[d] animad-
versionis[e] gladio nos importunis[f] fletibus[g] insistamus. Ea namque quae ingrata esse
hominibus importunitas solet[h] iudicio[i] veritatis placet, quia pius ac misericors Deus
vult a se precibus veniam exigi[k], qui[l], quantum meremur, non vult irasci. Hinc[m]
Ps. 49, 15. etenim per psalmistam dicit[n]: 'Invoca me in die tribulationis tuae, et[o] eripiam te; et
magnificabis[p] me'. Ipse ergo sibi testis est, quia invocantibus misereri desiderat, qui
ammonet, ut invocetur.

Proinde, fratres carissimi, contrito corde et correctis operibus crastina die primo diluculo ad septiformem letaniam[q] iuxta distributionem inferius designatam devota cum lacrimis[r] mente veniamus. Nullus[s] vestrum ad[t] terrena opera in agros[u] exeat[v]; nullus

d) *Hic ϱ1 (cf. N. A. III, 460) addit:* Cum Langobardorum rex Authari Italie regnaret et Pelagius papa Romanam gubernaret ecclesiam *et Paul. diac. h. Lang. III c. 23. 24. 25 usque ad verba* est divisus; *tunc sequitur* in primo namque choro *usque* pauperum et infantum ab eccl. b. mart. Caeciliae *et iterum incipit:* Denuntiatio pro septemformi letania. Oportet, f. c., ut flagella *etc. usque ad finem.* e) dictum *ϱ*2.3. R*1.* f) languorem *R1.* g) languor (*cum ras. 1 litt., in* languorem *corr.*) moris *R1.* h) quę *R1.* i) *ita ϱ*1. R*1 et ex* quisque *corr. R1;* quoque *ϱ*2.3;* quippe quique *p.* k) in *p.* l) partem *R*1.* m) procedunt *R*1.* n) vestrum *p.* o) *ex* vocat *corr. p;* vaccat *R*1.* p) quicquid *om. R*1.* q) faciemus *p.* r) levare est cum manibus *R*1.* s) dū *p.* t) profectam *p.* u) ut *om. ϱ*.* v) *ex* intra manitate *corr. R1.* w) disperet *ϱ*2.3.* x) Ninnibitarum *R1.* y) abstrusit *R*1.* z) premium (*om.* etiam) *R*1.* a) levemus *R*1.* b) percipere *p;* precepisse *R*1.* c) preces *R1. R*1.* d) enim (tantae *om.*) *p.* e) *ex* adversionis *corr. p;* a dei adversionis *R*1.* f) inportunis s̄ *p. ϱ*1;* importune *ϱ*2.3.* g) precibus *R1.* h) importunis solent *R*1.* i) dei *add. R*1.* k) (*om.* vult) a se precibus veniam exigit *R*1.* l) quia *R1.* m) hic *Greg. Tur.* n) dicitur *ϱ*2.3.* o) et *om. R1. Greg. Tur.* p) *ita R1. p. Greg. Tur.;* magnf̄ *ϱ*1;* glorificabis *ϱ*2.3;* honorificabis *R*1.* q) *pro verbis* crastina *usque* letaniam *exhibent* ab ipso feriae quartae diluculo septiformi laetania (septiformis laetaniae *Greg. Tur.*) *p. Greg. Tur.* r) ad lacrimas *p. Greg. Tur.* s) *verba* Nullus *usque* deploremus *om. p. Greg. Tur.* t) a *ϱ*2.3, sed erad. ϱ*2.* u) agro *ϱ*.* v) *in* exerceat *corr. ϱ*2.*

Sept. ind. VI factam esse et locus registri et ultima verba contextus, quem exhibemus, docent. Sed locus denuntiationis a. 590 basilica S. Iohannis Constantiniana, secundum codices nostros basilica S. Savinae erat; et dispositio litaniarum alia a. 590, alia secundum codices nostros. Nota Iohannem diac. l. l. in narratione et tempore cum Gregorio Tur., sed in contextu sermonis et dispositionis litaniarum cum codicibus registri concordare. — An pestis hoc anno iterum Romam vastaverit, (cf. Paul. diac. IV, 14?) dubito. 1) *Cf. Ion. 3.*

quodlibet negotium agere praesumat, quatenus ad sanctae genetricis Domini[w] [2] ecclesiam convenientes, qui simul omnes peccavimus, simul omnes mala quae fecimus deploremus[*], ut districtus iudex, dum[x] culpas nostras nos punire[y] considerat, ipse a sententia[z] propositae damnationis parcat[a].

Letania clericorum exeat[b] ab ecclesia sancti[c] Iohannis baptistae [3]; letania virorum ab ecclesia sancti[d] martyris Marcelli[4]; letania monachorum ab ecclesia beatorum[e] martyrum[f] Iohannis et Pauli[5]; letania ancillarum Dei ab ecclesia beatorum martyrum[f] Cosmae et Damiani[g]; letania feminarum coniugatarum ab ecclesia beati[h] primi[i] martyris Stephani[5]; letania viduarum ab ecclesia beati martyris Vitalis[6]; letania pauperum et infantium[k] ab ecclesia beatae martyris Caeciliae[7].

Fecit[l] et in basilica sanctae Savinae[8] sub die[m] IIII. kalendarum Septembrium indictione sexta.

MENSE SEPTEMBRI INDICTIONE VI.

XIII, 3.

Gregorius I. papa cives Romanos docet non esse observandas ad litteram de sabbato leges; corpus die dominico, excepta voluptatis causa, licere lavari. *603, Sept.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 229; ϱ: cap. 228.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 1; G: Lib. XI. ep. 3. — Iaffé Reg. 1867 (1485).

GREGORIUS GRATIA DEI EPISCOPUS DILECTISSIMIS FILIIS SUIS CIVIBUS ROMAE.

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua et sanctae fidei adversa seminasse, ita ut die sabbato aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi praedicatores dixerim[a]? Qui veniens diem sabbatum atque dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia[b] enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione[c] vult dominicum diem et, quia iudaizare populum com-

w) genetricis dei *ϱ*2.3;* dei genitricis *R*1.* x) cum *Greg. Tur.* y) punisse *R1.* z) suae *add. p.* a) Explicit *add., cetera omnia om. p.* — Sequitur *hic add. R1. ϱ*1. — Quae sequuntur concordant cum Ioh. diac.; alium ordinem exhibent et Greg. Tur. et Paul. diac.* b) exeant *ϱ*2.3.* c) beati *R*1. ϱ*.* d) beati *R*1.* e) beatorum *om. R*1. ϱ*.* f) martyrum *om. R*1.* g) Damiane *ϱ*1.* h) beati *om. R*1.* i) petri et (*pro* primi) *ϱ*.* k) *ita R1;* infantum *R*1. ϱ*.* l) factę sunt *R*1.* m) subdiaconus *ϱ*.*

Mense *cet. om. ϱ*2.3;* sēpt *abbr. R1. R*1;* febr̄ *ϱ1. ϱ*1.4;* septembri *Vat. F (ed. M.);* februario *Vat. A.*

XIII, 3 in titulo: Romanis *R*1 — Rubro add. in marg.* de custodiendo die sabbati *R1.* a) dixerimus *R1.* b) qui *R1.* c) ex ratione *R1.*

2) Sa. Maria Maggiore; cf. Gregorovium l. l. II⁴ p. 32. Greg. Tur. X, 1 in f. 3) Haec ecclesia deest in ordine litaniarum a Greg. Tur. relato. De basilica Constantiniana Lateranensi agi videtur. 4) In Via Lata; cf. Gregorovium l. l. I⁴ p. 266 et ep. V, 57a p. 367. 5) In Caelio; cf. ib. 6) Vel Protasi et Gervasi vel Vestinae cf. Gregorovium l. l. p. 259 et ep. V, 57a p. 367 n. 1. 7) Trans Tiberim cf. ib. 8) In Aventino: cf. Gregorovium l. l. p. 260 s. Cf. notam huic epistulae praemissam.

XIII, 3. Hanc epistulam, cuius maximam partem etiam Iohannes diac. in v. Greg. IV, 51 refert, adulterinam esse conicit Gussanv.; equidem Maurinis adsentio, qui contendunt epistulae reiciendae nullam causam existere, quippe quae in genuinis nostris collectionibus existat et stilum Gregorianum redoleat. Sed edictum potius dixerim quam epistulam; atque titulus, quo Gregorius hic usus est: gratia dei episcopus *genuinum hoc edictum esse demonstrat: cf. ep. V, 57a p. 365 n. 4.*

pellit, ut exteriorem ritum legis revocet et sibi Iudaeorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum.

Ier. 17, 24. Hoc enim quod per prophetam dicitur: 'Ne inferatis onera per portas vestras die sabbati' tam diu teneri potuit, quamdiu legem[d] licuit iuxta litteram custodiri. At[e] postquam gratia omnipotentis Dei[f] domini nostri Iesu Christi apparuit, praecepta legis, quae per figuram dicta sunt, iuxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de sabbato esse servandum, dicat, necesse est, etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat praeceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum[g]. Sed contra
Gal. 5, 2. se Paulum apostolum audiat dicentem: 'Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest'.

Nos itaque hoc quod de sabbato scriptum est spiritaliter accipimus[h], spiritaliter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum redemptorem nostrum Iesum Christum dominum habemus. Et qui[i] lucem fidei eius agnoscit[k], si peccata concupiscentiae ad mentem per oculos trahit, in die sabbati onera per[l] portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in redemptoris nostri gratia constituti pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam isdem dominus ac redemptor noster multa in die sabbati legitur operatus[m], ita ut
Luc. 14, 5. Iudaeos reprehenderet dicens: 'Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit[n] in die sabbati et ducit adaquare?' Si ergo ipsa per se[o] veritas non custodiri iuxta litteram sabbatum praecepit, quisquis otium[p] sabbati secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi veritati contradicit[q]?

Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse praedicatum, ut dominicorum die nullus debeat lavare. Et quidem si pro luxu[r] animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus; si autem pro
Ephes. 5, 29. necessitate corporis, hoc nec dominico[s] die prohibemus. Scriptum quippe est: 'Nemo
Rom. 13, 14. carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam'. Et rursum scriptum est: 'Carnis curam ne[t] feceritis in concupiscentiis'. Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si dominicorum die corpus lavare peccatum[u] est, lavari ergo die eodem nec facies[v] debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti[w] corpori negetur? Dominicorum vero die a labore terreno cessandum est atque omni modo orationibus insistendum, ut, si quid neglegentiae per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicae precibus expietur.

Haec, carissimi filii, certa constantia et recta praediti fide custodite, stultorum hominum verba despicite[x], omnia quae ab eis dici cognoscitis nolite facile credere, sed in rationis trutina pensate, ut, dum erroris vento forti stabilitate resistitis, ad solida caelestis regni gaudia pervenire valeatis.

XIII, 4.

Gregorius I. papa Adeodati, abbatis Neapolitani, monasterio monasterium, quod Crateras dicitur, necessariis obsequiis destitutum, coniungit repulsis Basilii, episcopi Capuani, vindiciis. *602, Sept.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 230; ϱ: cap. 229.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 2; G: Lib. XI. ep. 4. — Iaffé Reg. 1868 (1486).

d) legem *om. ϱ*2.3.* e) ut *ϱ1;* ac *ϱ*2.3.* f) dei *om. R1.* g) retinendam (a *in ras.*) *ϱ1.* h) accepimus *ϱ1. ϱ*.* i) quia *R1.* k) cognoscet *ϱ1.* l) per *om. R1.* m) operatur *ϱ*2.3.* n) solvet *ϱ1;* solvat *ϱ*1.* o) per se ipsa *R1.* p) diem *R1.* q) *hic add. rubro R1 hanc superscriptionem:* de abluendo corpore si necessitas exigit die dominico. r) *ex* prolixa *corr. R1.* s) dominicorum *ϱ*.* t) nec *ϱ1.* u) preceptum *R1.* v) (*om.* nec) facies n̄ *R1* — *In marg. add. rubro:* de n̄ faciendo opere in die domico *R1.* w) toto *ϱ1.* x) dispicite *ϱ1. ϱ*1.*

XIII, 4. De Adeodato, abbate monasterii S. Sebastiani, et de causa, de qua hac epistula agitur cf. ep. X, 18.

GREGORIUS ADEODATO ABBATI NEAPOLIM.

Quantum bene dispositae fratrum congregationi animus noster ex interni[a] desiderii intentione congaudet[b], tanto[c] ut[d] destitutis et[e] paene in desolatione positis fratribus[f] Marcellini pastoralis sollicitudinis citius cura subveniat, vehementi maerore[g] concutitur. Monachi siquidem[h] monasterii quod Crateras[i] dicitur Neapolitanae urbi e vicino[1] fundati porrecta nos petitione informasse noscuntur locum ipsum ita paene funditus servorum Dei obsequiis destitutum[k], ut vix illic remanserint, qui hoc[l] ipsius solummodo valeant esse custodes. Ob quam rem lacrimabiliter supplicantes a nobis poposcisse noscuntur, ut monasterio vestro[m] ipsum unire[n] monasterium deberemus, quatenus per sollicitudinem tuam et deinceps succedentibus aliis locus ipse auctore Deo regulari valeat ordinatione[o] disponi. Sed dum huic rei frater[p] et coepiscopus noster Basilius Capuanae[q] ecclesiae[2] praesens fuisset inventus[r], extitit valde contrarius asserens locum ipsum olim monasterio alio diocesis suae fuisse coniunctum et idcirco minime in alterius ius[s] ecclesiae debere[t] contradi[u][3]. Contra quam obiectionem Neapolitanae rursum[v] clerus ecclesiae multo esse[w] aliter quam dicebatur oppositis allegationibus[x] replicabat[y]. Quibus diversa[z] sentientibus, ne constituere quicquam dubie videremur[a], deputatis cognitoribus instituimus inter eos esse iudicium; quibus renuntiantibus manifesta ratione comperimus fratrem et coepiscopum nostrum Basilium nullum in praedicto Craterensi monasterio ius habere. Quo[b] cognito monachis pia poscentibus necessario duximus praebere consensum[c][4]. Praesentis itaque praecepti nostri auctoritate idem Craterense[d] monasterium cellae vestrae constituimus uniendum hoc praecipue commonentes, ut locus ipse ita cum divino solacio per vos deinceps debeat ordinari, quatenus, dum ab hoste licuerit[5], deputati a vobis illic monachi debeant iugiter in Dei laudibus permanere, perturbationis[e] vero tempore intra urbem in cella quippe propria revocari. Res vero omnes eidem monasterio competentes[f] diligenti[g] volumus cura perquiri atque recolligi[6] easque[h], ut tibi visum fuerit, apte disponi. Nihilque quod eidem monasterio competit a quoquam detineri permittas, sed omnia in ius[i] cellae, quippe iam tuae, reformare non neglegas, ut cunctis salubri ordinatione dispositis quae Deo placita nostra sunt auctoritate suffulta perpetuis[k,l] maneant inconvulsa temporibus[l].

XIII, 4 in titulo: Adeodati *ϱ2. ϱ*2.3;* Deodato *R*1* — epo *R*1* — Neapolitano *R1;* Neapoli *ϱ. ϱ*2.3;* Neapol *ϱ*1.4;* Neapolim *R*1.* a) internis *R1.* b) *ex* conget *corr. ϱ1.* c) *ita R1. ϱ1;* tantum *cet.* d) *ita scr.;* ex *codd. n.* e) sed *codd. n.* f) fratrum *codd. n.* g) errore *ϱ*. ϱ2.* h) monachis siquidem *R1;* monachis quidem *ϱ1.* i) Cratera *ϱ1.* k) destitutis *R1;* destituti *ϱ*1.* l) loci *coni. Mommsen;* hoc *erad. ϱ*2.* m) monasterium vestrum *ϱ, sed corr. ϱ1.* n) venire *ϱ*, sed corr. ϱ*2.* o) ratione *R1.* p) refer *R1;* re frater *ϱ1.* q) Capoanae *ϱ*1.* r) ingressus *ϱ*2.3.* s) ius *om. ϱ2.* t) debere *om. ϱ1.* u) contradico *R1.* v) rursus *R1. ϱ2, sed corr. R1.* w) esse eccl. multo *ϱ2.* x) allig. *R1. ϱ1.* y) applicabatur *R1.* z) diversas *R1.* a) ubi evideremur *R1;* ubie videremur *ϱ*1;* dubie videremus *ϱ1.* b) qui *R1.* c) concessum *R1.* d) eundem Craterensem *R1. ϱ1. ϱ*, sed corr. ϱ*2* eundem *in* idem. e) perturbatione *R1.* f) compententes *ϱ*1.* g) diligentie *R1.* h) eaque *R1. ϱ1. ϱ*.* i) huius *R1.* k) perpeti ut *R1.* l) *verba* perpetuis *usque* temporibus *om. ϱ1.*

1) In Plaia: *cf. ep. X, 18 (n. 1), in qua illa monasteria* temporaliter *uniuntur.* *2) Idem commemoratur in ep. IX, 72. X, 4. XI, 15.* *3) Cf. de hoc loco Wisbaum l. l. p. 34 s.* *4) Cf. arengam:* Piae postulatio voluntatis *vel similia.* *5) Nota, quam prope ad urbem Neapolim Langobardi iam accesserint.* *6) Nota monachos iam* omnes cartas tradidisse: *ep. X, 18.*

XIII, 5.

Gregorius I. papa Adeodato, monacho S. Hadriani, permittit, ut quas ante sumptam vestem monachicam fecerit donationes, eae testandi gratia litteris consignentur. *602, Sept.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 231; ϱ: cap. 230.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 3; G: Lib. XI. ep. 5. — Iaffé Reg. 1869 (1487).

GREGORIUS ADEODATO SERVO DEI.

Effectus iusta postulantibus indulgere et vigor[a] aequitatis et ordo exigit rationis, praesertim quando petentium[b] voluntatem et pietas adiuvat et veritas non relinquit[c][1]. Quia igitur, priusquam in monasterio sancti Adriani[2], ubi es[d] conversus, intrares rerumque tuarum illic donationem emitteres[e], et domos, hortua[f] intra civitatem seu terras sationales[g] vel vineas in fundo, sicut nos docuisti, Carsimiano[h], pariter et portiones tuas in fundo Folloniaca[3] et Alisa[i] mancipiis tuis, quibus a te concessa libertas est, verbo largitus es[k] ipsaque donatio, licet possit iure subsistere[4], praecipue in hoc, quod ab illis tribuitur[l] qui cum pompis suis saeculum relinquentes ad Dei se eligunt conferre servitium, quoniam tamen, ne quid futurum tempus oblivionis nubilo huic derogare quicquam valeat largitati[m], scripturae hoc desideras[n] tradere monumentis, quod ut queat[o] robustum existere, a nobis tibi poscis dari[p] licentiam: idcirco[q] huius[r] praecepti nostri pagina[s] liberam tibi hoc faciendi concedimus facultatem, quatenus, dum omnia a te fuerint diligenter expressa[t] et designatione tua noverint esse quod suum est, quod cunctis modo[u] commune est, et ipsi sine contentione[v] donata possideant et voluntas tua, quid ad quem pertinere voluerit, esse non possit ambigua. Quicquid enim huius modi scriptura[w] interveniente feceris, firmum stabileque[x] et ex rei ipsius veritate et hac nostra auctoritate non dubites, quippe quia non novum aliquid facere, quod lege est vetitum, sed dudum factum videris exprimere et salubriter amputandi causa litigii litterarum memoriae servanda[y] deponere.

XIII, 6.

Gregorius I. papa Ianuario, episcopo Caralitano, mandat, ut adhibitis Innocentio atque Libertino episcopis inter Desideriam abbatissam, latricem praesentium, et Iohannem abbatem iudicet. *602, Sept.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 232; ϱ: cap. 231.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 4; G: Lib. XI. ep. 6. — Iaffé Reg. 1870 (1488).

XIII, 5 in titulo: Adeodato ϱ. ϱ*2.3. R*1; Deodato R1; Adodato ϱ*1; Dodato ϱ*4. a) vigore R1. b) penitentium R1. ϱ1. c) *ex* relinquat *corr.* ϱ1. d) *ex* est *corr.* ϱ1. e) emiteris ϱ1. f) *ita* ϱ1; horta R1; hortus ϱ*1; ortua ϱ*2.3; et hortos, *ut videtur,* ϱ2. g) rationales R1. h) Carsimano R1. i) *in* et aliis a *corr.* R1. k) est R1. l) tribuetur R1. ϱ1. m) largitatis ϱ*. ϱ2, *sed corr.* ϱ*2. n) desiderat R1. o) *ita* ϱ1; quod utique ad R1; quodque ad ϱ*1; quodque ut ad ϱ*2.3. ϱ2. p) dare ϱ. ϱ*. q) per *add.* ϱ*. r) unius R1. s) paginam ϱ. ϱ*. t) et χ̄ps sa ϱ*1. u) moto R1. ϱ1. v) contemptione R1. w) scripta R1. x) stabilemque *codd. n., sed corr.* ϱ*2. y) servare ϱ2.

XIII, 5. De Adeodato, quem in Sicilia fuisse verisimile est (cf. n. 2), certi nihil scimus. 1) Similes arengae saepius inveniuntur. 2) Hoc monasterium nescio qua ex causa viri docti contendunt Gregorianum fuisse. Cf. Rocch. Pirri, Sicil. sacr. c. 21. Cf. de eodem monasterio ep. I, 18 et Iohannis de Iohanne Cod. dipl. Siciliae p. 431. 433. 3) Idem fortasse fundus commemoratur in ep. I, 9 (n. 2). 4) Cf. ep. IV, 6 n. 2. XI, 15 (n. 22).

XIII, 6. De Ianuario cf. ep. III, 36 n. 2. IV, 8 ss.

GREGORIUS IANUARIO EPISCOPO CARALIS.

Quando inter religiosas personas de terrenis rebus controversia nascitur, ita sacerdotali est sollicitudine finienda, ut crescere non possit ex mora contentio. Desideria siquidem abbatissa latrix praesentium hic[a] veniens questa est substantiam parentum suorum pariter et germani sui sibi rationabiliter competentem[1] a Iohanne abbate[2] indebite detineri. Et quia eandem causam interveniente petit iudicio terminari, fraternitas vestra adhibitis sibi Innocentio atque Libertino fratribus et coepiscopis[b] nostris[c][3] cum eis negotii huius qualitatem diligenter examinet et pari consilio communique tractatu ita se in definiendo ex omni latere festinet exhibere sollicitum[d], quatenus et ipsa omni invidia favoris ac neglegentiae careat et inter illos post definitionem vestram[e] aliquod non possit litigium[f] remanere[g]. Si vero aliqua ex lege vobis ad proferendam sententiam fuerit nata dubietas, sapientem virum[4] et quem nostis Dei timorem habere prae oculis, requirite, ut ab eo[h], quid sit legitimum, informati[i] nullam reprehensionem vestrae definitionis valeat calculus sustinere.

MENSE NOVEMBRI INDICTIONE VI.

XIII, 7.

Gregorius I. papa Brunichildae, reginae Francorum, significat se secundum eius petitionem ecclesiae S. Martini et monasterio et xenodochio Augustodunensi ab ea fundatis privilegia concessisse. Arcana mandata per legatos Burgoaldum et Vuarmaricarium transmissa curae sibi fore scribit. Addit de Mena, episcopo (Telesino), criminibus absoluto; de litteris ad Aetherium datis (ep. XIII, 8); de bigamo quodam ad sacrum ordinem non admittendo; de legato, qui convocandae synodo intersit, in Gallias mittendo.

602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 233; ϱ: cap. 232.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 6; G: Lib. XI. ep. 8. — Iaffé Reg. 1871 (1490).

GREGORIUS BRUNIGILDAE REGINAE FRANCORUM.

Inter quae hoc apud vos[a] tenet prae ceteris[b] principatum, quod in mediis[c] huius mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione confundere, ita cor ad divini cultus amorem et venerabilium locorum disponendam quietem reducitis[d], ac si nulla vos alia cura sollicitet. Unde quia huiusce modi praepositorum actio subiec-

XIII, 6 in titulo: Caralis *in* Caralitano *corr. R1;* Caralitano *R*1.* a) huc *ϱ*. ϱ2.* b) et coepiscopisque *R1;* coepiscopisque *ϱ*. ϱ1.* c) nri sunt *R1.* d) *ex* solacium *corr. ϱ*2.* e) vrum *ϱ*1.* f) *ex* legitimum *corr. ϱ*2.* g) permanere *R1.* h) habeo *ϱ*1.* i) informatum *ϱ*. ϱ2.*

Mense *cet.:* nov *abbr. R1. ϱ1. ϱ*.*

XIII, 7 in titulo: Brunechilde *ϱ*;* Brunegildę *ϱ2;* Brunechildi *R*1.* a) nos *R1.* b) veteris *R1.* c) medii *ϱ1.* d) reductis *ϱ1;* radicatis *R1.*

1) Recte citat Gussanv. Cod. Iust. I, 3, 54 (56), 5 s. 2) Cf. de eo ep. XI, 13 n. 3. 3) Iisdem episcopis inter alios episcopos Sardiniae missa est ep. IX, 202. 4) I. e. consiliarium iurisconsultum.

XIII, 7. Haec epistula initio carere videtur. Cf. epistulae XIII, 9 secundam sententiam, quae de acceptis litteris formulam, in nostra ep. omissam, sequitur. — De Brunichilda cf. ep. VI, 5 n. VI, 49 n. VI, 57 n. XI, 46.

torum magna solet esse munitio, prae aliis gentibus Francorum gentem asserimus felicem[e], quae sic bonis omnibus praeditam[f] meruit habere reginam[g].

Epistolis autem vestris indicantibus agnoscentes ecclesiam vos sancti Martini in suburbano Augustodonensi[h] atque monasterium ancillarum Dei nec non et xenodochium[i] in urbe eadem construxisse valde laetati sumus et gratias omnipotenti Deo retulimus, qui cordis vestri sinceritatem ad haec operanda compungit. Qua de re ut et[k] nos bonis vestris in aliquo[l] participes haberemur, privilegia locis ipsis pro quiete et munitione illic degentium[m], sicut voluistis, indulsimus[1] nec excellentiae vestrae amplectenda[n] nobis desideria[o] vel ad modicum differre pertulimus.

Paterna praeterea caritate salutationis praemittentes alloquium indicamus inlustribus filiis nostris, vestrae vero excellentiae famulis ac legatis Burgoaldo et Vuarmaricario[p] nostrum[q] nos secundum scripta vestra[r] praebuisse secretum. Qui omnia quae[s] sibi iniuncta dixerunt[t] suptili nobis insinuatione reserasse noscuntur. De quibus curae[u] nobis erit sequenti tempore excellentiae vestrae, quid actum fuerit, indicare. Nam nos, quicquid possibile, quicquid est[v] utile et ad ordinandam[w] pacem inter vos et rempublicam[x] pertinet, summa Deo auctore cupimus[y] devotione compleri.

Menam[z] vero reverentissimum fratrem coepiscopumque[a] nostrum, postquam ea quae de eo dicta fuerant requirentes in nullo invenimus esse culpabilem[2], qui insuper ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub iureiurando[b] satisfaciens[3] ab his quae obiecta eius opinioni fuerant[c] se demonstravit[d] alienum, reverti illic purgatum absolutumque permisimus, quia, sicut dignum erat, ut, si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonice puniremus[e], ita dignum non fuit, ut eum adiuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo[f] deberemus.

De quodam autem episcopo, quem capitis infirmitas, sicut nobis praedicti magnifici viri dixerunt, amministrare suum non sinit officium, fratri coepiscopoque nostro Aetherio[g] scripsimus[4], ut, si intervalla eiusdem infirmitatis habuerit, data petitione ad implendum se locum suum profiteatur non posse sufficere, sed alium ecclesiae suae postulet[h] ordinandum, quia vivente episcopo, quem ab[i] amministratione officii sui non culpa, sed aegritudo subducit, alium loco ipsius sacri nullo modo permittunt canones ordinari. Si vero nullo tempore ad mentis sanae redit[k] officium, quaeri persona debet[l] vita et[m] moribus decorata, quae[n] et animarum curam gerere[o] et eiusdem ecclesiae causam[p] utilitatesque salubri valeat ordinatione disponere talisque, si[q] superextiterit[r], eius possit loco succedere. Sed et si qui[s] in sacro sunt[t] ordine vel ad clericatus ministerium promovendi, antefato reverentissimo fratri nostro[u] Aetherio[v], si tamen[w] ipsius est dioceseos[x], reservandum renuntiandumque decrevimus, ut de[y] habita inquisitione, si nulli[z] culpae quam[a] sacri canones insequuntur subiecti sunt, ipse eos debeat

e) felicem *om.* *R1. ϱ1.* f) predicta *R1;* prędictam *ϱ1.* g) regnum *R1.* h) Augustonensi *ϱ. ϱ*;* Aūgenesi *R1.* i) exenodochio (*om.* et) *R1;* et sinodochium *ϱ*1. ϱ2;* et sinodochio *ϱ1;* et synodochium *ϱ*2.3.* k) eo *R1;* et *om.* *ϱ*1.* l) aliqua *ϱ*1.* m) ut *add.* *ϱ2.* n) ad plectendam *ϱ1;* adplectenda *ϱ*1.* o) desiria *ϱ*1.* p) Uuarmacario *ϱ. ϱ*.* q) $\overline{\text{nro}}$ *R1. ϱ1.* r) scripturam $\overline{\text{vram}}$ *R1.* s) *ex* qui *corr.* *ϱ1.* t) *ita ϱ2. ϱ*2.3;* dixeris *R1. ϱ*1, sed in* dixeritis *corr.* *R1;* dixeras *ϱ1.* u) cum re *ϱ1.* v) est *om.* *R1.* w) ordinandum *ϱ*1.* x) inter vos *etiam hic add.* *ϱ*1.* y) *ex* capimus *corr.* *R1.* z) Menan *R1. ϱ1. ϱ*1.* a) *ita R1. ϱ1;* et coep̄m *cet.* b) iureiurandum *R1.* c) opinionis revertant *R1.* d) demonstrant *R1.* e) poneremus *ϱ1.* f) in aliquo *om.* *R1.* g) *ita ϱ1. ϱ*1;* Etherio *R1. ϱ2. ϱ*2.3.* h) postulat *ϱ*1.* i) ab *om.* *ϱ*1.* k) reddit *R1.* l) debeat *R1.* m) ex *ϱ1.* n) *ita ϱ1;* quae *om.* *R1. ϱ*. ϱ2.* o) genere *ϱ*1.* p) causas *ϱ1;* causa *ϱ2.* q) *ita ϱ1. ϱ*1;* sit *R1;* sit ut si *ϱ2. ϱ*2.3.* r) *ita ϱ1. ϱ*;* super superextiterit *R1;* superstes extiterit, *ut videtur,* *ϱ2.* s) quis *R1. ϱ1.* t) sunt in sacros *ϱ2;* sunt in sacro *ϱ*1.* u) $\overline{\text{vro}}$ *ϱ1.* v) Etherio *codd. n.* w) si tamen *om.* *R1.* x) diocesens *R1.* y) nuntiandumque decrevimus inde, *ut videtur,* *ϱ2.* z) nulle *R1.* a) quas *R1. ϱ1. ϱ*.*

1) Cf. ep. XIII, 11. 12. 13. 2) Cf. de Menae, ep. Telesini, causa ep. IX, 223 n. 1. XI, 9 n. 1. 3) De huius modi iuramentis cf. ep. VII, 18 n. 1. 4) Cf. ep. sequentem.

ordinare. Excellentiae ergo vestrae cura[b] nostrae[c] se dispositioni[d] coniungat[e], quatenus nec ecclesiae utilitates, quarum vobis maximus amor est, pereant et bonis vestris[f] excellentiae vestrae mercedis augmenta succrescant.

Similiter vero de quodam bigamo requisiti, an ad sacrum ordinem potuisset accedere, iuxta canonicam regulam omnino vetuimus[g]. Absit enim, ne vestris temporibus, in quibus tam multa pia ac religiosa agitis, aliquid contra ecclesiasticum institutum fieri permittatis.

Praefati autem viri magnifici filii nostri dato capitulari inter cetera petierunt, quod sibi ex vestra perhibuere[h] iussione mandatum, ut talis debeat in Galliis a nobis persona transmitti[i], quae facta synodo cuncta quae contra sacratissimos canones perpetrantur omnipotente Deo possit auctore corrigere. In qua gloriae[k] vestrae curam cognovimus, quantum de vita[l] animae et de[m] regni vestri soliditate cogitatis, quia redemptorem nostrum formidantes eiusque in omnibus praecepta servantes et hic agitis, ut diu regni vestri gubernacula subsistant, et post longa annorum curricula vos quoque de terreno regno ad regnum caeleste transeatis. Apto[n] autem tempore, si Deo dictum placuerit, veneranda excellentiae vestrae desideria implere curabimus.

Nos itaque pro munitione[o] locorum, de quibus excellentia vestra[p] scripsit, omnia, sicut voluit, sancire studuimus. Sed ne fortasse ab eorum locorum praepositis eadem decreta nostra[q] quoque[r] tempore supprimantur, pro eo, quod eis quaedam[s] interdicta esse noscuntur, haec eadem constitutio gestis est publicis inserenda, quatenus, sicut in nostris, ita quoque in regalibus scriniis teneatur.

Omnipotens Deus excellentiam vestram in suo semper timore custodiat atque ita vota vestra in filiorum nostrorum excellentissimorum[t] regum nepotum vestrorum intercedente beato Petro apostolorum principe, cui eos commendatis, adimpleat, ut stabile vobis gaudium de eorum semper incolumitate, sicut cupitis, habere concedat[u].

XIII, 8.

Gregorius I. papa Aetherio, episcopo (Lugdunensi), mandat, ut episcopus quidam mente alienatus, si intervallum aegritudinis incidat, ad abdicationem inducatur, si minus, vicarius constituatur post illius obitum episcopus consecrandus. Ordinationes presbyterorum vel diaconorum, si est dioecesis Aetherii, Aetherio reservat. 602. Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 234; ϱ: cap. 233.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 5; G: Lib. XI. ep. 7. — Iaffé Reg. 1872 (1489).

GREGORIUS AETHERIO EPISCOPO.

Quamvis triste nobis sit[a] valde quod loquimur atque fraterna nos compassione flere[b] potius urgueat, quam aliquid de auditis definire permittat, suscepti tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo magna nos ecclesiis cura prospicere et, antequam earum[c] possit utilitas deperire, quid[d] fieri debeat, Deo auctore disponere.

b) curę *R1.* c) nr̄a *ϱ*1.* d) disponsioni *R1.* e) coniungant *ϱ1.* f) vestris *om. ϱ2.* g) *ita edd.;* vitavimus *codd. n.* h) perhibere *R1;* perhibueret *ϱ1.* i) mitti *ϱ1.* k) gloria *ϱ1.* l) debita *ϱ1.* m) de *om. R1.* n) aperto *ϱ1.* o) monitione *ϱ1.* p) excellentiae vr̄ae *ϱ*1.* q) *in* nostro *(ita ϱ*3) corr. ϱ*2.* r) quo *ϱ1 — Mommsen coni.* temere *pro* tempore. s) quae iam *R1. ϱ1. ϱ*.* t) et fil. excell. (*om.* nostrorum) *ϱ2.* u) concedatur *ϱ*1.*

XIII, 8 in titulo: Aetherio *R2. R*1;* Etherio *cet.* a) sit nobis *R1. ϱ1;* nobis sit *R2. ϱ2. ϱ*.* b) flere *om. ϱ1.* c) aurum *R1.* d) quod *R1. ϱ2.*

XIII, 8. De Aetherio, episcopo Lugdunensi, cf. ep. VI, 50 n.

Pervenit igitur ad nos quibusdam referentibus quendam[e] episcopum ita passionem capitis incurrisse[f], ut, quid mente[g] alienata agere soleat, gemitus et fletus[h] audire sit. Ne ergo languente pastore grex, quod absit, insidiatoris laniandus dentibus exponatur vel ecclesiae ipsius utilitates depereant, cauta[i] nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia vivente episcopo, quem[k] ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abducit, alium loco eius, nisi recusante eo, nulla sinit ratio ordinari[1], si intervalla aegritudinis habere est solitus, ipse data petitione nec se[l] ulterius ad hoc ministerium, intellectualia[m] nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur adsurgere et alium loco suo expetat[n] ordinandum. Quo facto omnium sollemniter electione alter qui dignus fuerit episcopus consecretur[o], sic tamen, ut quousque eundem[p] episcopum in hoc saeculo vita tenuerit[q], sumptus[r] ei debiti de eadem ecclesia ministrentur[s]. Enimvero si nullo tempore ad sanae redit mentis[t] officium, persona fidelis ac vitae est probabilis eligenda[u], quae ad regimen ecclesiae idonea possit existere atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub disciplinae vincla[v] restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere et maturam[w] atque efficacem se in omnibus exhibere. Qui etiam, si[x] episcopo, qui nunc aegrotat, superstes[y] extiterit, loco eius debeat consecrari.

Ordinationes vero presbyterorum vel[z] diaconorum seu alterius ordinis si fieri in eadem ecclesia causa poposcerit, fraternitati tuae noverit reservandum, quatenus, si tuae est[a] dioceseos[b], de eius qui ad hoc eligitur vita[c], moribus actuque perquiras. Et si placuerit nec est[d], quod in eo canonicae districtionis iudicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante perveniat. Ita ergo fraternitas tua faciat atque haec vigilantia providenti[e] disponat, ut nec[f] Dei ecclesia neglectum ulterius habeat et consacerdotes suos non solum verbis[g], sed etiam exemplo locorum venerabilium curam laudabiliter habere commoneat.

XIII, 9.

Gregorius I. papa Theodericum, regem Francorum, laudat, quod aviam suam (Brunichildam), in his quae pro amore Dei eam desiderare cognoscat, adiuvet. Mandata eius arcana per Burgualdum et Vuarmaricarium missa se recepisse nuntiat. De pace sempiterna, quam cum republica inire festinet, gaudet. *602, Nov.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 235; ϱ: cap. 234.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 7; G: Lib. XI. ep. 9. — Iaffé Reg. 1873 (1491).

GREGORIUS THEODERICO REGI FRANCORUM.

Scriptorum vestrorum eloquia incolumitatem[a] vestram signantia laeti suscepimus; ex quibus ita transcendere vos[b] prudentia[c] aetatem agnovimus[d], ut evidenter appareat

e) referent. quend. *om.* *R1.* f) se *add.* *R1.* g) p dm̄ te *R1;* qui mente *ϱ1.* h) fletu *R1.* i) causa *R1.* k) quem *om.* *R1.* l) necesse *R1.* m) intellectum alia *R2. ϱ1.* n) expectat *R1. ϱ1.* o) consecratur *R1.* p) unde *R1.* q) tenuerat *R2.* r) subtus *R1;* suntus *ϱ2.* s) aministrentur *ϱ2.* t) sane mentis reddito *R1.* u) ligenda *ϱ2.* v) *in* vinclo *(ita ϱ*3) corr. ϱ*2;* vinculo *ϱ2;* vindicta *Vat. A (ed. M.).* w) maturum *ϱ.* x) quę etiam nunc *R1.* y) superstitis *R1;* superstios *R2;* superstes *in* superstis *(ita ϱ1) corr. ϱ*1.* z) vel *om.* *R1.* a) si tua est *R1;* si tuē *ϱ1;* si tua (*om.* est) *ϱ*1;* sicut tuae est *Vat. F (ed. M.).* b) *in* diocesis *(ita ϱ*3) corr. ϱ*2.* c) ut a *R1.* d) nec hec (*om.* est) *R1.* e) *ex* providentia *corr. ϱ1; ex* vigliantia providenti *corr.* vigilanti providentia *(ita ϱ*3) ϱ*2.* f) hec *R1.* g) verbum *ϱ1;* verbo *ϱ2;* verƀ *ϱ*1.*

XIII, 9 in titulo: Theodorico *R2. ϱ1.* a) incalumnitatem *R1;* incalumitatem *R2.* b) transcendere vos *om., lac. c. 9 litt. R1.* c) prudentiam et *R1;* prudentiam *R2.* d) cognovimus *ϱ*2.3.*

1) De simili causa agitur in ep. XI, 29 et III, 24.

XIII, 9. De Theoderico cf. ep. VI, 49 n.

pro gentis Francorum felicitate excellentiae vestrae potestatis regiae[e] gubernacula supernae gratiae favore fuisse[f] commissa. Inter quae[1] hoc[g] quoque in[h] vobis satis[i] laudabile mirandumque est, quod in his quae filiam nostram[k] praecellentissimam aviam vestram pro[l] omnipotentis Dei amore desiderare cognoscitis iuvare sic studiosissime festinatis, ut per hoc et hic feliciter et in futura vita[m] regnum cum angelis teneatis. Quia ergo hoc Deo donante ex magni venit discretione iudicii, ita omnia quae[n] excellentia vestra voluit citius ac libenter[o] implevimus, ut, quantum nobis bona vestra placuerint, effectus nostri celeritate monstraremus.

Salutantes praeterea paterna dulcedine indicamus omnia quae viris inlustribus famulis vestris Burgualdo et Uuarmaricario[p] filiis nostris apud nos agenda mandastis facta nobis fuisse habito secrete[q] colloquio manifesta. Et valde laudavimus, quia et praesentia sapientes, sicut decet, attenditis et sic[r] munire futura[s] sempiternae pacis interventu inter vos et rempublicam festinatis, ut unum[t] facti regni vestri firmitatem in perpetuum salubriter extendatis[2]. De quibus succedenti[u] vobis tempore quae Deo fuerint placita nuntiamus. Nam nos quicquid utile, quicquid probatur esse pacificum, desideramus et[v], ut fieri valeant, studemus. Tantum est, ut, sicut nostra, ita quoque[w] Dei, quo sine nil possumus[x], in ea quae expediunt[y] sit voluntas.

Sancta trinitas in suo vos semper faciat[z] timore proficere et ita[a] cor vestrum placita sibi moderatione disponat, ut et nunc subiectis vestris[b] de vobis et postmodum vobis de se gaudium sine fine concedat.

XIII, 10.

Gregorius I. papa Maximo, episcopo Salonitano, scribit, cum de Veterano presbytero et Optato defensore eius nec non et de Thoma defensore ipse dixerit, quae cum eis acta sint non debere subsistere, se nec portitoribus praesentium credere posse et mandat, ut in posterum, si causam velit dicere, mittat legatum, qui litteras afferat ab eo et presbyteris et diaconis et testibus subscriptas. *602, Nov.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 236; ϱ: cap. 235.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 11; G: Lib. XI. ep. 13. — Iaffé Reg. 1874 (1495).

GREGORIUS MAXIMO EPISCOPO SALONITANO.

Alia quidem scripta[a] ad[b] fraternitatem tuam antea feceramus[c], sed tempore quo homines tuos quos[d] ad nos misisti relaxare voluimus[e], scripsisse te quibusdam nostris[f] comperimus, quod[g] Veteranum presbyterum atque Optatum[h] defensorem[1] tunc minime in causa transmiseris, et ideo ea quae[i] cum ipsis acta sunt non debere subsistere. Sed

e) regne *R 2.* f) fuisset *R 1.* g) hęc *R 1.* h) in *om. R 1.* i) salutis *R 1.* k) vr͞am *R 1.* l) pro *om. R 1.* m) futuro vita *R 1;* futuro vitę *ϱ 1.* n) quae *om. R 1.* o) adibenter (*pro* ac libenter) *ϱ 1.* p) *ita ϱ*;* Uuarmari *(ras.) R 2;* Guant maricario *R 1;* Guarmaricario *ϱ 1.* q) *ita R 1. ϱ 1. ϱ* 1;* secreto *R 2. ϱ* 2. 3.* r) sicut *ϱ 1.* s) munere puta *R 1.* t) *pro* unum *lac. 5 litt. exhibet R 1.* u) succedi *R 1;* succedente *ϱ*.* v) et *om. R 1. ϱ 1.* w) que *R 1.* x) possimus *ϱ* 1.* y) expediant *R 1.* z) facia *ϱ 1.* a) ita *om. R 1.* b) vestris *om. R 1.*

XIII, 10 in titulo: Solitano *R* 1.* a) quidam scriptura *ϱ* 1.* b) ad *om. R 1.* c) *ex* faceremus *corr. ϱ 1 m. 2.* d) quos *om. codd. n.* e) rixari noluimus *Vat. D (ed. M.).* f) nostri *codd. n.* — narrantibus *add. Vat. D (ed. M.).* g) quos *ϱ 1.* h) optatu *R 1;* Obtatum *R 2.* i) atque *R 1.*

1) Cf. ep. XIII, 7 n. 2) Cf. ep. praeced. Gasquet, l'empire Byzantin et la monarchie Franque (1888) notat ad hanc ep. Theophyl. Sim. VI, 3 narrare a Theoderico legatos ad foedus contra Avaros pangendum Constantinopolim missos esse. Equidem puto hos legatos aliquot annis ante missos esse.

XIII, 10. De Maximo cf. ep. V, 6 p. 286 n. 1; IX, 234 n. 1) Cf. ep. XIII, 38 n. 2.

et Thomas ecclesiae tuae defensor sibi verbo a te dictum perhibuit. Ex qua re iam nec praesentium portitoribus iudicavimus esse credendum, ne de ipsis[k] quoque post haec similiter diceretur. Quia ergo haec nos res valde fecit ambigere et cautos esse debere promonuit[l], si causam vultis dicere, instructam[m] de cetero personam cum mandato legaliter facto tua ac[n] presbyterorum seu diaconorum et testium subscriptionibus roborato[o] gestisque ex more indito[p] transmittite, ut, quicquid cum ea actum fuerit, possit iure subsistere[q]. Nam nos non solum tibi, sed etiam[r] omnibus quod iustum legitimumque fuerit parati sumus Deo[s] iuvante[t] per omnia custodire: tantum est, ut et[u] tu quod lege praecipitur facere non omittas.

XIII, 11.

Gregorius I. papa Senatoris, presbyteri et abbatis, xenodochium Augustodunense, a Syagrio episcopo et Brunichilda regina exstructum, petentibus Brunichilda ac nepote eius Theoderico, cum possessionibus suis confirmat privilegiaque instituit, in his, ut abbates a rege 'cum consensu monachorum' sine simonia eligantur neve, nisi deposita abbatia, episcopi fiant. Querelae contra abbatem ab episcopo Augustodunensi, adhibitis sibi sex aliis episcopis, perquirantur. *602, Nov.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 237; ϱ: cap. 236.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 8; G: Lib. XI. ep. 10; Pardessus, Diplomata ad res Gallo-Francicas spectantia t. I nº. 221. — Iaffé Reg. 1875 (1492).

GREGORIUS SENATORI PRESBYTERO ET ABBATI XENODOCHIO FRANCORUM.

Quando ad ea quae catholicorum regum corda pontificalibus[a] sunt monitis[b] provocanda ita ardenti desiderio divina praeveniente gratia succenduntur[c], ut ab eis ultro poscantur, tanto alacri et laeto sunt animo concedenda, quanto et ea ipsa quae cupiunt, si nollent facere, peti debuerant[d] [1]. Proinde iuxta scripta[e] filiorum nostrorum praecellentissimorum regum Brunigildis[f] ac nepotis[g] ipsius Theoderici[h] xenodochio[i] quod

k) ipsi (*om.* de) *R1.* l) *ita R1. ϱ*1;* premon. *ϱ1. ϱ*2.3.* m) instructum *R1.* n) hanc *R1.* o) roboratum *codd. n.* p) indictum *R1;* inditum *ϱ1. ϱ*.* q) sustinere *ϱ*.* r) quam *add. codd. n.* s) deo *om. R1.* t) iuvente *R1;* iubente *ϱ1.* u) haec *ϱ*2.3.*

XIII, 11 in titulo: exenodochio *R1;* senodochio *ϱ1. ϱ*1.4;* sendochio *in* seudochii *corr. ϱ*2;* senodochii *ϱ*3;* de xenodochio *R*1* — Fran͞c. *abbr. ϱ1.* a) pontificabilibus *ϱ*1.* b) monitis *om. R1.* c) succeduntur *R1.* d) debuerunt *R1.* e) iusta scripto *R1.* f) Brunigilde *ϱ1. ϱ*1;* Brunigildi *R1;* Brunechildi *corr. in* Brunechildis *(ita ϱ*3) ϱ*2.* g) neponitis *ϱ1.* h) *ita R1;* Theodorici *cet.* i) xenodochium *R1. ϱ1. ϱ*.*

XIII, 11. Et hanc et sequentes duas epistulas falsas esse coniecerunt complures viri docti contra fidem codicum aut certe interpolatas esse contenderunt; inter quos Launoy, opp. V, 2 p. 445 ss., et Sickel in Actis Acad. Vind. t. 47 p. 566 (erregen Verdacht) *et Loening, Gesch. d. Deutchen Kirchenrechtes II p. 392 n. 2, qui putat hoc privilegium a Hincmaro interpolatum esse, qui in opusculo intitulato* quae exsequi debeat episcopus et qua cura tueri res et facultates ecclesiasticas *eadem verba citat, quae in nostris privilegiis in dubietatem vocantur (Migne, patrol. Lat., t. 125 c. 1091; cf. infra, n. 6); idem citat Flodoardi hist. eccl. Rem. c. III, 27 p. 382. Genuina esse haec privilegia contendit Mabillon, de re diplom., II, 9, neque ego dubito, quin genuina sint, codicum auctoritate fultus. — Mentionem horum privilegiorum facit noster in ep. XIII, 7 (n. 1). — De monasteriorum privilegiis in universum cf. ep. VIII, 17. — Nescio an recte viri docti contendunt Senatorem abbatem S. Andochii fuisse: cf. Gall. Christ. IV, c. 483 s.* 1) *Cf. similem arengam in Diurni f. 77.*

in civitate Augustodonensi[k] a Syagrio reverendae memoriae episcopo[2] et praedicta excellentissima filia nostra regina constructum[l] est, cui tu[m] praeesse dinosceris, huius modi privilegia praesentis auctoritatis nostrae decreto indulgemus[n], concedimus atque firmamus statuentes nullum regum[o][3], antistitum, nullum quacumque praeditum[p] dignitate vel quemquam alium de his quae xenodochio a suprascriptis praecellentissimis filiis nostris regibus iam donata sunt vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio[q] fuerint iure collata, sub cuiuslibet causae occasionisve[r] specie minuere vel auferre et sive suis usibus applicare vel aliis quasi piis causis pro suae avaritiae excusatione concedere[s], sed cuncta quae ibi oblata[t] sunt vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis qui in tuo officio locoque successerint perenni[u] tempore inlibata et sine inquietudine aliqua volumus possideri, eorum tamen usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item[v] constituimus, ut obeunte abbate atque presbytero[w] suprascripti xenodochii atque monasterii non alius ibi quacumque obreptionis[x] astutia[y] ordinetur, nisi quem rex eiusdem provinciae[4] cum consensu[z] monachorum secundum Dei timorem[a] elegerit ac praeviderit ordinandum.

Hoc quoque capitulo praesenti subiungimus, ut locum avaritiae excludamus[b], nullum de regibus, nullum de sacerdotibus vel quemcumque alium per se suppositamve personam de ordinatione eiusdem abbatis vel quibuscumque causis xenodochio ipsi[c] pertinentibus audere[d] in auro sive alia qualibet[e] specie commodi quicquam accipere neque eundem abbatem ordinationis suae causa dare praesumere, ne hac occasione ea quae a fidelibus piis locis offeruntur aut iam oblata sunt consumantur.

Et quoniam[f] multae occasiones in deceptione[g] religiosarum[h] personarum a pravis illic, ut dicitur, hominibus exquiruntur, abbatem atque presbyterum praedicti xenodochii nullo modo privandum deponendumque esse censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est, ut, si qua contra eum huius modi querella surrexerit, non solus episcopus civitatis Augustodonensis[i] causam examinet, sed adhibitis sibi sex aliis[k] coepiscopis suis[5] suptili hoc investigatione[l] perquirat, quatenus cunctis concorditer iudicantibus canonicae districtionis censura aut reum ferire aut innocentem possit absolvere.

Simili quoque definitione[m] iuxta desiderium[n] conditorum decernimus, ut nullus eorum qui eidem[o] xenodochio atque monasterio[p] abbas aut presbyter[q] fuerit ordinatus ad episcopatus officium quacumque obreptione sit ausus[r] accedere, ne res xenodochii

k) Augnense *R 1;* Augustonense *ϱ 1. ϱ* 1;* Augustidunense *ϱ* 2.3.* l) constratum *ϱ*.* m) tu *om., sed suprascr. ϱ 1.* n) indulgimus *R 1. ϱ 1.* o) *ita R 1. ϱ 1. ϱ* 1.2, sed suprascr. hic* nullum *ϱ* 2:* nullum *add. ϱ* 3 et ep. XIII, 12. 13.* p) predictum *R 1.* q) propria *R 1.* r) occasionis suę *R 1. ϱ 1. ϱ*.* s) *ex* condere *corr. ϱ 1.* t) oblati *ϱ 1.* u) a praesenti *ep. XIII, 12. 13.* v) idem *R 1;* id est *ϱ 1.* w) pb̄ros *R 1.* x) *ita ϱ 1. ϱ* 2.3;* reptionis *R 1;* subreptionis *ϱ* 1.* y) studia *R 1;* astudia *ϱ 1;* asstutia *ϱ* 1.* z) consu *R 1.* a) timorem dei *R 1;* dei *om. ϱ 1;* dei timore *ϱ* 1;* dei timorem *ϱ* 2.3 et ep. XIII, 12. 13.* b) escludamus *R 1;* seclud. *ep. XIII, 12. 13.* c) *ita ϱ 1;* exenodochio ipso *R 1;* at senodochium ipsum *ϱ*.* d) audire *R 1.* e) aliqualibet *ϱ 1.* f) quoniam *om. R 1.* g) *ex* deceptiones *corr. ϱ* 1.* h) religiosorum *R 1. ϱ 1.* i) Augustodonensis *ϱ 1. ϱ* 1;* Augustidunensis *ϱ* 2.3;* Augdonensis *R 1.* k) ex aliis *ϱ* 1.* l) investigare *R 1.* m) finitione *R 1.* n) *ex* iusta desideria *corr. ϱ* 1* i. desiderium. o) que idem *ϱ 1.* p) *verba* monasterio *usque* xenodochii atque *om. ϱ* 2, sed in marg. suppl.* q) abbatem aut pb̄rm *R 1;* abbatem ad prb̄m *ϱ 1;* ab̄ ut pr̄b *ϱ* 1.* r) obreptiones ita usus *R 1* — sit aus. acc. quac. obr. *ϱ* 2.3.*

2) De Syagrio, ep. Augustodunensi, cf. ep. VI, 52 n. 3) Cf. infra n. 6. 4) Et haec verba mihi quidem demonstrare videntur hanc ep. genuinam esse; nam falsarius s. VIII vel IX de regibus provinciarum certe non locutus esset. 5) Nescio, cur hic viri docti falsitatis indicium inveniant. Nam neque de chorepiscopis neque de episcopis suffraganis sedis Augustodunensis agitur. Nota episcopum Arelatensem adhibito Augustino iudicare etc.

atque[p. s] monasterii iniqua erogatione consumens[t] gravissimam egestatis necessitatem pauperibus ac peregrinis vel ceteris exinde viventibus generet. Episcopum vero tollendi de eodem loco monachum[u] ad ecclesiasticum ordinem promovendum vel pro[v] aliqua[w] quacumque causa sine consensu abbatis atque presbyteri habere licentiam prohibemus, ne[x] huius[y] rei usque ad hoc usurpatio perducatur, ut loca quae adquisitione[z] hominum construenda sunt ablatione[a] destruantur[b].

Haec igitur[c] omnia quae huius praecepti decretique nostri pagina continet tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locoque successerint vel eis quorum interesse potuerit[d] in perpetuum reservanda[e] decernimus. Si quis vero regum[6], sacerdotum, iudicum atque saecularium personarum hanc[f] constitutionis nostrae paginam agnoscens contra eam venire[g] temptaverit[h], potestatis honorisque sui dignitate careat reumque se divino iudicio[i] existere de[k] perpetrata iniquitate cognoscat et, nisi vel ea quae ab illo sunt male[l] ablata restituerit vel digna paenitentia inlicite acta defleverit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei domini redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat atque in aeterno examine districtae ultioni[m] subiaceat. Cunctis autem[n] eidem loco iusta servantibus sit pax domini nostri Iesu Christi, quatenus et hic fructum[o] bonae actionis recipiant[p] et apud districtum iudicem praemia aeternae[q] pacis inveniant[r].

XIII, 12.

Gregorius I. papa Talasiae abbatissae parthenonem S. Mariae Augustodunensem, a Syagrio episcopo conditum, petentibus Brunichilda regina ac nepote eius Theoderico, cum bonis suis confirmat. Privilegia constituit: Abbatissae a rege cum consensu monachorum sine simonia eligantur; querelae contra abbatissam ab episcopo Augustodunensi, adhibitis sibi sex aliis episcopis, perquirantur. *602, Nov.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 238; ϱ: cap. 237.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 9; G: Lib. XI. ep. 11; Pardessus, Diplomata ad res Gallo-Francicas spectantia t. I n. 222; Baluzii Miscell. (ed. a. 1761) t. II p. 12 s. — Iaffé Reg. 1876 (1493).

s) *ita* ϱ*. ϱ*2*; *om.* atque *R1.* ϱ*1.* t) oblata *suprascr.* ϱ**2.* u) monachi *R1.* v) pro *om. R1.* w) alia *R1.* x) nec ϱ**1.* y) huis ϱ*1.* z) ad inquisitionem ϱ*1.2.* ϱ**2.3, sed in marg. add.* vel requietionem ϱ**2.3.* a) oblatione ϱ**1.2, sed corr.* ϱ**2.* b) destruuntur ϱ**2.3, sed corr.* ϱ**2.* c) igitur *om.* ϱ*1.* d) potuerint ϱ*. ϱ*1.2.* e) servanda ϱ*2 et ep. XIII, 12. 13.* f) ac *R1.* g) veniret *R1.* h) *in* temptaverint *(ita* ϱ*1) corr. R1.* i) iud. div. ϱ*2.* k) de *om. R1.* l) mala ϱ**1.* m) ultionis *R1.* ϱ*1.2, sed corr.* ϱ*1.* n) autem *om. R1.* o) furtum ϱ**1.* p) percipiant *R1.* q) aeterna ϱ**1.* r) inveniat *R1.*

6) Mirum sine dubio videri potest, quod noster etiam de regibus loquatur. Sed notandum est Gregorium iuxta scripta *Brunichildae et Theoderici scribere atque privilegia regum, sic uti dicam, ex parte ecclesiastica confirmare. Sicut autem in privatorum donationibus sub poenarum et anathematis minis constringuntur heredes successoresque, ut voluntatem donatoris observent, ita in diplomatibus regum successores constringi possunt. Itaque credo haec verba et fortasse alia in hac epistula deprompta esse ex regio Brunichildae filiique eius diplomate. — Exempla eius modi imprecationum refert Mabillon, de re dipl. II, 8 ex auctoritatibus regum Anglorum. — Quamquam hoc privilegium s. IX iam in Gallia notum erat, Gieseler, Lehrbuch d. K. G. II, 2 p. 8 contendit hanc imprecationem Gregorii VII. tempore additam esse. — Cf. etiam similes imprecationes (sed sine regum commemoratione) in f. Diurni 32. 86. 89 et in conciliis Merowingicis.*

XIII, 12. Cf. privilegium quod praecedit, quocum hoc verbo tenus concordat, omissis tantum modo verbis Simili quoque *usque* destruantur, *quippe quae monasterio ancillarum non conveniant.*

GREGORIUS TALASIAE ABBATISSAE.

Quando ad ea[a] quae catholicorum regum[b] corda pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desiderio divina praeveniente gratia succenduntur[c], ut ab eis ultro[d] poscantur, tanto sunt alacri et laeto animo concedenda[e], quanto et[f] ea ipsa quae cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde iuxta scripta[g] filiorum nostrorum praecellentissimorum regum Brunigildis[h] ac nepotis ipsius Theoderici[i] monasterio sanctae Mariae[1], ubi ancillarum Dei est congregatio constituta, in urbe Augustodonensi[k] a reverendae memoriae Syagrio episcopo condito[l], cui praeesse dinosceris, huius modi privilegia praesentis auctoritatis nostrae decreto indulgemus[m], concedimus atque firmamus statuentes nullum regum, nullum antistitum, nullum quacumque praeditum[n] dignitate vel quemquam[o] alium de his quae eidem[p] monasterio a suprascriptis filiis nostris regibus iam donata sunt vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio fuerint[q] iure collata, sub cuiuslibet causae occasionisve[r] specie[s] minuere vel auferre et[t] sive suis usibus applicare vel aliis quasi piis causis pro suae avaritiae excusatione concedere[u], sed cuncta quae ibi oblata sunt vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis quae[v] in tuo officio locoque successerint a praesenti tempore inlibata et sine inquietudine aliqua volumus possideri, earum[w] tamen usibus pro quarum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item[x] constituimus, ut obeunte abbatissa praedicti monasterii non alia ibi quacumque obreptionis astutia ordinetur, nisi quam rex eiusdem provinciae cum consensu monacharum[y] secundum Dei timorem elegerit ac praeviderit ordinandam.

Hoc quoque capitulo praesenti subiungimus, ut locum avaritiae secludamus[z], nullum de regibus, nullum de[a] sacerdotibus vel quemcumque alium per se suppositamve personam de ordinatione eiusdem abbatissae vel quibuscumque causis ad monasterium ipsum pertinentibus audere[b] in auro vel alia qualibet specie commodi quicquam accipere neque eandem abbatissam[c] ordinationis suae causa dare praesumere, ne hac[d] occasione ea quae a fidelibus piis locis offeruntur aut iam oblata sunt consumantur.

Et quoniam multae occasiones[e] in deceptione religiosarum[f] personarum a pravis illic, ut dicitur, hominibus[g] exquiruntur[h], abbatissam[i] praedicti[k] monasterii nullo modo[l] privandam deponendamque censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est, ut, si qua contra eam huius modi querella surrexerit, non solus episcopus civitatis Augustodonensis[m] causam examinet[n], sed adhibitis sibi sex[o] aliis coepiscopis suis suptili hoc[p] investigatione perquirat, quatenus cunctis concorditer iudicantibus canonicae districtionis censura aut ream[q] ferire aut innocentem possit absolvere.

XII, 12. a) *om., sed ante* ad *supra lin.* ea *suppl.* ϱ *1.* b) regnum ϱ**1: om. hoc verb.* ϱ *1.* c) succeduntur *R 1.* d) ultra *R 1.* e) concendenda ϱ**1;* concidenda ϱ *2.* f) et *om.* ϱ *1.* g) iusta scriptura *R 1.* h) Brungildi *R 1.* ϱ** 1;* Brunigildi ϱ *1. 2;* Brunichildi ϱ** 2, sed in* Brunichildis *corr.* ϱ *1.* ϱ** 2;* Brunichildis ϱ** 3.* i) Theodorici ϱ *1;* Teoderici ϱ *2.* k) *ita* ϱ *1.* ϱ** 1;* Augustudunensi ϱ *2;* Augustidunense ϱ** 2. 3;* Augdonensi *R 1.* l) condita *R 1.* ϱ**.* m) indulgimus ϱ *1.* n) predictum *R 1.* o) quemque ϱ** 1;* quemcunque ϱ *2.* p) idem *R 1.* q) *ex* fuerit *corr.* ϱ *1.* r) occasionis suae *codd. n., sed corr.* ϱ *1.* s) peciem *R 1.* t) et *om.* ϱ *2, erad.* ϱ *1* — sine ϱ** 1.* u) possit *add.* ϱ *2.* v) qui *R 1.* ϱ *1.* ϱ**; in* quę *(ita* ϱ *2) corr.* ϱ *1.* w) eorum *R 1.* ϱ *1.* ϱ**, sed in* earum *(ita* ϱ *2) corr.* ϱ *1.* x) idem *R 1.* ϱ *1, sed corr.* ϱ *1;* id est ϱ** 1;* id ē ϱ** 2. 3.* y) monachorum *R 1.* z) suę iudicamus *R 1.* a) de *supra lin. suppl.* ϱ *1.* b) aut habere *R 1;* aut *(ras.)*ere, *sed corr.* ϱ *1.* c) abbatissim *(ras.)* ϱ** 2.* d) hec ϱ *1; om. hoc verb. R 1.* e) occasione ϱ** 1.* f) religiosorum *R 1.* ϱ *1, sed corr.* ϱ *1.* g) *(suprascr.* in) hominibus, ut dicitur, *R 1.* h) exquirunt ϱ** 1.* i) est *add.* ϱ** 1.* k) eiusdem, *ut videtur,* ϱ** 2. 3.* l) honore *supra lin. add.* ϱ *1.* m) *ita* ϱ *1.* ϱ** 1;* Augustidun. ϱ** 2. 3;* Augdonensis *R 1.* n) exanimet ϱ** 1.* o) ex ϱ** 1.* p) hoc *om.* ϱ *1.* q) reum *R 1.*

1) Maurini in Gall. Christ. IV c. 479 demonstrare nituntur hoc idem monasterium esse, quod alias S. Iohannis Maioris appellatur, et conferunt Greg. Tur. IX, 40.

Haec igitur omnia quae huius praecepti decretique nostri pagina continet tam tibi quam cunctis quae[r] in eo quo es[s] ordine locoque successerint vel eis quorum interesse potuerit in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum[t], sacerdotum[u], iudicum atque saecularium personarum hanc[v] constitutionis nostrae paginam agnoscens contra eam venire[w] temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat reumque se iudicio divino existere de perpetrata iniquitate cognoscat et, nisi vel ea quae ab illo sunt[x] male ablata[y] restituerit[z] vel digna paenitentia inlicite[a] acta defleverit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei domini redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat atque in aeterno examine districtae ultioni[b] subiaceat. Cunctis autem eidem loco iusta[c] servantibus sit pax domini nostri Iesu Christi, quatenus et hic fructum bonae actionis recipiant et apud[d] districtum iudicem praemia aeternae pacis inveniant.

XIII, 13.

Gregorius I. papa Lupi presbyteri et abbatis ecclesiam S. Martini Augustodunensem, a Syagrio episcopo et Brunichilda regina conditam, petentibus Brunichilda et nepote eius Theoderico, cum bonis suis confirmat et privilegia ut supra, ep. XIII, 11, constituit.

602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 239; ϱ: cap. 238.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 10; G: Lib. XI. ep. 12; Pardessus, Diplomata ad res Gallo-Francicas spectantia t. I n°. 223. — Iaffé Reg. 1877 (1494).

GREGORIUS LUPO PRESBYTERO ET ABBATI.

Quando ad ea quae[a] catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti[b] desiderio divina[c] praeveniente gratia succenduntur[d], ut ab eis ultro poscantur[e], tanto alacri et laeto sunt animo concedenda, quanto ea[f] ipsa quae[g] cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde iuxta scripta[h] filiorum nostrorum praecellentissimorum regum Brunigildis[i] ac nepotis ipsius[k] Theoderici[l] ecclesiae sancti Martini, quae[m] in suburbano[n] civitatis Augustodonensis[o] a Syagrio reverendae memoriae episcopo et praedicta excellentissima filia nostra regina constructa[p] est, cui praeesse dinosceris, huius modi privilegia praesentis[q] auctoritatis nostrae decreto indulgemus[r], concedimus atque firmamus statuentes nullum regum, nullum antistitum, nullum quacumque praeditum[s] dignitate vel quemquam[t] alium de his quae eidem ecclesiae a suprascriptis praecellentissimis filiis nostris[u] iam donata sunt vel in futuro a[v] quibuslibet aliis de proprio fuerint[w] iure collata, sub cuiuslibet causae occasionisve[x] specie minuere

r) qui *R1.* s) ex *R1.* t) regnum *R1.* u) et *add.* *ϱ*.* v) in hac *R1.* w) agere *in ras.* *ϱ1;* pervenire *R1.* x) sunt *om.* *ϱ*.* y) oblata *ϱ*;* ablate *R1. ϱ1.* z) restituere *R1. ϱ1, sed corr. ϱ1.* a) inlicita *ϱ*.* b) ultionis *R1.* c) iuxta *R1.* d) et apud *om. R1.*

*XIII, 13 titulum om. una linea vacua relicta ϱ*2.3.* a) *ita R1;* (*om.* ad) ea quae *ϱ1. ϱ*1, sed in* ea ad quae *corr. ϱ1;* (*om.* ea) quae ad *ϱ*2.3;* (*om.* ad) ea queque *ϱ3.* b) credenti *R1.* c) divino *R1.* d) succeduntur *R1.* e) poscentur *ϱ*1.* f) et *R1.* g) quaeque *ϱ3.* h) scripta *om. R1. ϱ1, sed supra lin. suppl. ϱ1.* i) Brunigildi *R1. ϱ1. ϱ*1, sed in* Brunichildis *corr. ϱ1;* Brunichildę *ϱ3;* Brunechildę *ϱ*2.3.* k) ipsius *om. ϱ** — petitionem *supra lin. add. ϱ3.* l) Tehodirici *ϱ*1.* m) quod *codd. n.* n) suburbane *ϱ*1.* o) *ita ϱ1. ϱ*1;* Augustidun. *ϱ*2.3;* Augdonensis *R1. — Hic ceteris omissis haec add. R*1:* etcetera reorum superius hac eadem indictione capite VIIII de xenodochio eiusdem civitatis Augustidunensis. p) constructum *codd. n.* q) presenti *R1.* r) indulgesimus *ϱ*1.* s) predictum *R1.* t) quemcumque *ϱ*1.* u) regibus *add. XIII, 11. 12.* v) a *om. R1. ϱ* — post* quibuslibet *add.* et *R1.* w) fuer̄ *R1.* x) occasionis suae *ϱ*.*

XIII, 13. Cf. privilegium quod praecedit, quocum hoc verbo tenus concordat. De Lupo, abbate S. Martini, cf. Gall. Christ. IV c. 449, ubi citatur necrologium Martinianum his verbis: Idibus Octobris depositio d. Lupi abbatis.

vel auferre et sive suis usibus applicare vel aliis quasi piis causis pro suae avaritiae excusatione[y] concedere, sed cuncta quae ibi oblata sunt vel[z] offerri contigerit, tam a te quam ab eis qui in tuo officio locoque successerint a praesenti tempore inlibata et sine inquietudine aliqua volumus[a] possideri, eorum tamen usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item[b] constituimus, ut obeunte presbytero praedictae ecclesiae non alius ibi quacunque obreptionis astutia[c] ordinetur, nisi quem rex eiusdem provinciae cum consensu clericorum secundum Dei timorem elegerit ac praeviderit ordinandum[d].

Hoc quoque capitulo praesenti subiungimus, ut locum avaritiae secludamus, nullum de regibus, nullum de sacerdotibus vel quemcunqe alium per se suppositamve personam de ordinatione eiusdem presbyteri vel quibuscunque causis ad ecclesiam ipsam pertinentibus audere[e] in auro vel[f] alia qualibet specie[g] commodi quicquam accipere neque eundem presbyterum ordinationis suae causa dare praesumere, ne hac occasione ea quae a fidelibus[h] piis locis offeruntur aut iam oblata sunt consumantur.

Et quoniam multae occasiones in deceptione religiosarum personarum a pravis illic, ut dicitur, hominibus exquiruntur, presbyterum praedictae ecclesiae nullo modo privandum deponendumque esse[i] censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est, ut, si qua contra eum huius modi querella surrexerit, non solus[k] episcopus civitatis Augustodonensis[l] causam examinet, sed adhibitis sibi sex aliis[m] coepiscopis[n] suis suptili hoc investigatione[o] perquirat, quatenus cunctis concorditer iudicantibus canonicae districtionis censura aut reum ferire aut innocentem possit absolvere.

Haec igitur omnia quae huius praecepti decretique nostri pagina continet tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locoque successerint vel eis quorum interesse potuerit in perpetuum servanda[p] decernimus. Si quis vero regum[q], sacerdotum, iudicum atque saecularium personarum hanc constitutionis nostrae paginam agnoscens contra eam venire temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat reumque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et, nisi vel ea quae ab illo sunt male ablata restituerit vel digna paenitentia inlicite[r] acta defleverit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei domini redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat atque in aeterno examine districtae ultioni[s] subiaceat. Cunctis[t] autem eidem loco iusta servantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, quatenus et hic fructum bonae actionis recipiant et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inveniant[u].

XIII, 14.

Gregorius I. papa Venantio, patricio Panormitano, de duobus episcopatus candidatis scribit, Urbicum abbatem sibi placere, sed quietem eius non esse turbandam; Crescentis diaconi, qui xenodochio praefuerit, mores explorandos. Alia de ea re mandata adiungit.

602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 240: ϱ: cap. 239.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 15; G: Lib. XI. ep. 14. — Iaffé Reg. 1878 (1500).

y) et cause pene *R 1.* z) velle *R 1.* a) volumus *om. R 1.* b) idem *R 1.* c) ac studia *R 1.* d) ordinanda *R 1.* e) *ex* audire *corr. R 1.* f) in *add. R 1.* g) speci *suprascr. R 1.* h) et *add. ϱ 3.* i) esse *om. ϱ 3.* k) solum *R 1.* l) Augustodon. *ϱ* 1;* Augustidun. *ϱ* 2.3;* Augdonensis *R 1.* m) sex aliis *om. ϱ 3.* n) epis *R 1.* o) investigatio *ϱ* 1.* p) servendam *ϱ* 1;* servandam *R 1.* q) regnum *R 1.* r) illicita *ϱ* 2.3. ϱ 3.* s) ultionis *R 1.* t) *verba* cunctis *usque ad finem om. ϱ* 1.* u) inveniat *R 1.*

XIII, 14. De Venantio cf. ep. I, 33 n. VI, 40 n. IX, 13 n.

GREGORIUS VENANTIO PATRICIO PANORMO.

Excellentiae vestrae electione[a] [1] in persona Urbici abbatis[2], quia valde nobis placuit, indicamus, quoniam, sicut iudicii vestri discretionem[b] oportuit, ad ecclesiae gubernationem virum quaesistis vigilantem atque sollicitum et divinae scripturae scientia, quod maxime in sacerdotibus eligendum est, institutum[c]. Sed quia ceteris sic est aliquis praeponendus[d], ut, dum ipse exterius proficit, interius non decrescat, quietem[e] ipsius turbare non possumus, ne, cum eum ad altiora producimus[f], minorem illum se ipso[g] fieri missum[h] in fluctibus compellamus[3]. Persona vero Crescentis diaconi propter quod omnino nobis ignota[i] est, prima nobis cura[i] fuit requirere, quem ad modum xenodochium cui praefuerat gubernasset, ut ex minimis, qualis esse[k] posset[l] in maximis, nosceremus; sed quid nobis scriptorum vestrorum portitores responderint, ab ipsis addiscitis. Hinc[m] autem presbyterum dare omnino nobis excellentia vestra sciat[n] esse difficile, quia personarum nos necessitas ad ordinanda alia loca pastoribus destituta non levis angustat. Et ideo quia Deum timere et animae vestrae vos[o] novimus habere respectum, paterna caritate salutationis alloquium praemittentes hortamur, ut, sicut decet, caute[p] diligentique investigatione scrutari interius de vita, moribus actuque praefati diaconi[q] debeatis et, si eum ad ecclesiae adsurgere regimen agnoscitis[r], vestra adhortatione omnes in eo se uniant; si autem aliud[s] vestri[t] sentit sollicitudo iudicii et eum pastoralem curam efficaciter amministrare non posse considerat, agendum est[u] cum omnibus concorditer, ut alterum, qui aptus visus fuerit, de ecclesia ipsa possint eligere, ut venientes[v] tam diaconus qui iam[w] electus est, quam etiam qui adhuc eligendus est, is qui Deo placuerit ordinetur. Enim vero si in ecclesia illa neque de presbyteris vel diaconibus sive reliquo clero huius modi inveniri potuerit, vel de alia sibi ecclesia talem ordinandum eligere festinent antistitem, qui vigilanti sollicitudine exterioribus eorum[x] utilitatibus et sacerdotali adhortatione animabus valeat Deo miserante utilis repperiri. Praeterea ne qua hac in causa possit esse dilatio et peccata sic faciant[y], ut nullus de electis aptus existat, hortandus est clerus et populus, ut eis qui ad nos venerint[z] sua debeant vice mandare, quatenus hic[a] habeant eligendi licentiam[b] nobisque hoc ipsum apicibus suis roboratis propriis subscriptionibus innotescant, ut, si vel hic inveniri potuerit, sine difficultate aliqua Christi cooperante gratia consecretur. Quod tamen nos non voluntate impulsi loquimur, sed necessitate compulsi[c], quia, quantum ad nostrum est[d] iudicium, de suis[e] volumus ut debeant[f] habere pastorem.

XIII, 14 titulum om. ϱ*2.3 — Venañ *abbr.* ϱ*1.* ϱ**1.4* — patrici ϱ**1;* e patricio *R*1.* — Panormo ϱ; Panorum ϱ**1.4; de* Pasnomo *R* 1; om. hoc verb. R1* — clero et plebi Panormitanae *Vat. D (ed. M.).*
a) electio ϱ**2.3.* ϱ*3.* b) discretione ut ϱ*1.* c) *ex* institutis *corr.* ϱ**1.* d) preponendum ϱ*1.* e) quietatem ϱ**1.* f) perducimus ϱ**1.* g) se ipsum *codd. n.* h) misso ϱ*3.* i) *verba* ignota *usque* cura *om. R1.* k) esset ϱ*. l) possit ϱ**2.3.* ϱ*3.* m) hic *R1;* hunc ϱ; hinc ϱ*. n) sciatis ϱ*3.* o) bonos *R1.* p) *ita R1.* ϱ*3;* cauta *cet.* q) diaconis *R1.* r) agnoscatis ϱ**2.3.* ϱ*3.* s) *ita R1.* ϱ*3;* alium ϱ*1.* ϱ**1;* aliter ϱ**2.3.* t) v̄r̄m̄ ϱ**1.* u) est *om. R1.* v) ad nos *add. R1.* w) idem *R1.* x) eorum *om.* ϱ*3.* y) faciunt ϱ*3.* z) venerit id *R1.* a) hinc ϱ*3.* b) habeat et ligendi licentia *R1.* c) inpulsi ϱ*1.* d) nr̄e (*om.* est) *R1.* e) sui *R1.* f) debeat id *R1.*

1) Venantius, ut nobilissimus atque potentissimus civis Panormi consistens, non certe iure solus elegit, sed maxima pars in electione fuit; de modo electionis cf. Wisbaum l. l. p. 40 ss. De hac electione cf. ep. seq. *2) De Urbico, abbate S. Hermae Panormi, cf. ep. II, 38 p. 139 n. 4. IX, 20 n.* *3) Cf. quae de se scribit noster in ep. V, 53ᵃ p. 354.*

XIII, 15.

Gregorius I. papa Pascasium, episcopum Neapolitanum, monet, ne Iudaeos agendis diebus festis prohiberi patiatur, quippe qui mansuetudine ad fidem revocandi sint.

602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 241; ρ: cap. 240.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 12; G: Lib. XI. ep. 15. — Iaffé Reg. 1879 (1496).

GREGORIUS PASCASIO EPISCOPO NEAPOLIM.

Qui sincera intentione extraneos ad christianam religionem[a], ad fidem[b] cupiunt rectam adducere, blandimentis debent, non asperitatibus studere[c], ne quorum mentem reddita plana[d] ratio poterat provocare, pellat procul adversitas[e]; nam[f] quique[g] aliter agunt et[h] eos hoc sub velamine a consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi[i] magis quam Dei probantur[k] causas attendere[l][1]. Iudaei siquidem Neapolim[m] habitantes questi nobis sunt asserentes, quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum sollemnibus[n] inrationabiliter nitantur arcere, ne illis sit licitum festivitatum suarum sollemnia colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus licuit observare vel colere. Quod si ita se veritas habet, supervacuae rei videntur operam[o] adhibere. Nam quid utilitatis[p] est, quando, et si contra longum[q] usum fuerint vetiti, ad fidem illis et[r] conversionem nihil[s] proficit? Aut cur Iudaeis, qualiter cerimonias suas[t] colere debeant[u], regulas ponimus, si per hoc eos lucrari non possumus? Agendum ergo est, ut ratione potius et mansuetudine provocati[v] sequi nos velint, non fugere, ut eis ex eorum[w] codicibus ostendentes quae dicimus ad sinum matris ecclesiae Deo possimus adiuvante convertere. Itaque fraternitas tua eos monitis quidem, prout potuerit, Deo adiuvante ad convertendum accendat[x] et[y] de suis illos sollemnibus[z] inquietari denuo non permittat, sed omnes festivitates feriasque suas, sicut hactenus tam ipsi quam parentes eorum per longa colentes retro tempora tenuerunt[a], liberam habeant observandi celebrandique licentiam.

XIII, 16.

Gregorius I. papa Barbaro, episcopo Carinensi, visitationem ecclesiae Panormitanae delegat eumque monet, ut in Victoris, defuncti episcopi, locum curet successorem eligendum.

602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 242; ρ: cap. 241.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 13; G: Lib. XI. ep. 16. — Iaffé Reg. 1880 (1497).

*XIII, 15 titulum om. ρ*2.3* — Paschasio *R1* — Neapolitano *R1* — *R1 rubro add. in marg.*: de non prohibendis Iudeis festos dies suos celebrare. a) a christiana relione *ρ*1*; a christiana religione *ρ*2.3. ρ3.* b) finem *ρ1.* c) scludere *R1.* d) a plana *R1*; a plano *ρ1.* e) adversita *ρ1*; asperitas *R1.* f) nam *om. R1.* g) qui *ρ3.* h) agentes (*om.* et) *R1.* i) illic *R1.* k) probante *R1.* l) *ita edd.*; accendere *ρ1. ρ**; accedere *R1*; agere *ρ3.* m) Neapoli *R1.* n) *suprascr.* sollempnitatibus *ρ3.* o) opera *R1.* p) utilius *ρ3.* q) logum *ρ1.* r) et *om. ρ3.* s) nil *ρ1.* t) cerimonia sua *R1. ρ1. ρ*.* u) debeat *R1. ρ1.* v) provocantes *ρ1. ρ*.* w) eos ex ea *R1.* x) accedat *R1.* y) at *coni. Mommsen.* z) somnibus *R1.* a) tenuerint *ρ*1.*

XIII, 15. De Pascasio cf. ep. X, 18 n. 3. XI, 19 n. *1) Cf. ep. I, 34. II, 6. VIII, 25.*

XIII, 16. De formula, secundum quam haec ep. scripta est, cf. ep. II, 39 n. V, 13 n. et de ecclesia Carinensi, quondam cum Regestana unita cf. ep. III, 4 n. VI, 9 n. — De hac electione cf. etiam ep. XIII, 14 et seq. Adde N. A. VII p. 604.

GREGORIUS BARBARO EPISCOPO CARINIS.

Obitum Victoris Panormitanae civitatis antistitis[1] directa relatio[a] patefecit; quapropter visitationis destitutae ecclesiae fraternitati tuae operam sollemniter delegamus[b]: quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque[c], vel[d] quicquid illud est, in patrimonio eiusdem a quoquam praesumatur ecclesiae. Et ideo dilectio tua ad praedictam ecclesiam ire[e] properabit[f] et adsiduis adhortationibus clerum plebemque eiusdem ecclesiae ammonere festinet, ut remoto studio uno eodemque consensu talem sibi praeficiendum[g] expetant[h] sacerdotem, qui et tanto ministerio[i] dignus valeat repperiri et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum sollemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuae testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat[2]. Commonentes etiam fraternitatem tuam, ut nullum de altera eligi permittatis[k] ecclesia, nisi forte[l] inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum[m] dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri, provisurus ante omnia, ne ad[n] cuiuslibet conversationis meritum[o] laicae personae[p] adspirare praesumant[q] et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

XIII, 17.

Gregorius I. papa clero, ordini et plebi Panormitanae praecipit, ut visitatori suo, Barbaro, episcopo (Carinensi), oboediant et episcopum eligant. *602, Nov.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 243; ϱ: cap. 242.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 14; G: Lib. XI. ep. 17. — Iaffé Reg. 1881 (1498).

GREGORIUS CLERO, ORDINI ET PLEBI CONSISTENTI PANORMO.

Vestri antistitis[a] obitum cognoscentes, curae nobis fuit destitutae ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo nostro Barbaro[b] sollemniter delegare. Cui dedimus in mandatis, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque[c] a quoquam usurpari patiatur. Cuius[d] vos adsiduis adhortationibus convenit oboedire; et remoto strepitu uno eodemque consensu talem vobis praeficiendum expetite sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet[e] ratione et tanto ministerio dignus valeat repperiri; qui, dum fuerit postulatus, cum sollemnitate decreti omnium subscriptionibus[f] roborati et visitatoris pagina prosequente ad nos veniat ordinandus[g]; provisuri ante omnia, ne cuiuslibet vitae vel meriti laicam personam praesumatis eligere[h]. Et non solum ille ad episcopatus apicem[i] nulla ratione provehatur[k], verum etiam vos[l] nullis

XIII, 16 in titulo: Carinis *om.* ϱ*1.* a) *ita edd.;* delatio ϱ*1;* dilatio *cet. codd. n.* b) diligamus *R1.* c) ministeriis *R1.* d) ut ϱ**1.* e) in re ϱ**1.* f) properet ϱ**.* ϱ*3.* g) presidendum *R1.* h) expectant ϱ*1.* ϱ**1.* i) tantum ministerium *R1.* k) permittis ϱ**1.* l) fortes *R1.* m) *ex* ep̄atus *corr. R1.* n) ne *om. R1* — ad *om.* ϱ**2.3* — hoc *add.* ϱ*3.* o) *ita R1.* ϱ*3, sed in* meriti *corr. R1;* meriti ϱ*1.* ϱ**1;* meritis ϱ**2.3.* p) *in* laica persona *corr.* ϱ**2.* q) presumat *R1.* ϱ*1.*

XIII, 17: ordo ϱ* — consti ϱ*1;* cons̄ ϱ**;* consistentium *R*1.* a) antistiti *R1.* b) Barraro ϱ**1.* c) misteriisque ϱ*1.* d) cui *R1.* e) *ex* discrepat *corr.* ϱ*1.* f) subscriptionis ϱ*1.* g) ordin. veniat ϱ*3.* h) elige ϱ*1.* i) ep̄atum apice *R1.* k) proveatur ϱ*1.* ϱ**1;* provetur *in* probetur *corr. R1;* provehatur ϱ*3;* promoveatur, *ut videtur,* ϱ**2.3.* l) *verba* vos *usque* veniam *om.* ϱ**1.*

1) De Victore cf. ep. I, 70 p. 90 n. 4; III, 27 n. 1. *2) Iohanni, ep. Panormitano, iam m. Iulio scribit noster ep. XIII, 40.*

XIII, 17 scripta secundum formulam, de qua cf. ep. II, 40 n. Cf. ep. praecedentem.

intercessionibus veniam[l] promereri posse cognoscite, sed[m] omnes quos ex vobis de laica persona adspirasse constiterit[n], ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis[o].

XIII, 18.

Gregorius I. papa Passivo, episcopo Firmano, mandat, ut monasterium, a Proculo, diacono Asculano, in fundo Gressiano aedificatum, S. Savino consecret. 602, Nov.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 244; ϱ: cap. 243.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 16; G: Lib. XI. ep. 20. — Iaffé Reg. 1882 (1499).

GREGORIUS PASSIVO EPISCOPO FIRMO.

Proculus diaconus ecclesiae Asculanae[a] petitoria[b] nobis insinuatione[c] suggessit in fundo Gressianae[d] [1] iuris[e] sui monasterium[f] se pro sua devotione fundasse, quod in honore[g] sancti Savini martyris[2] desiderat[h] consecrari. Et ideo[i], frater carissime, si[k] in tuae parrochiae[l] memorata constructio iure consistit et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus[m] donatione legitima, id est conduma una, boves par[n] unum, iumenta[o] capita quinque, oves et capras promiscuas capita viginti, in fundo Gressiano[p], ubi ipsum[q] monasterium[r] fundatum[s], uncias octo, fundum[t] Statiani[u] uncias octo, fundum Paterni in[v] integro, porcos decem, lectustrata[w], gestisque municipalibus[x] alligata, et cetera secundum morem.

MENSE DECEMBRI INDICTIONE VI.
MENSE IANUARIO INDICTIONE VI.

XIII, 19.

Gregorius I. papa Iohanni, subdiacono Ravennae, mandat, hortetur Marinianum episcopum, ut cum Iohanne episcopo, latore praesentium, aut in gratiam redeat aut apud iudices contendat. Exuperantium episcopum, qui in eiusdem Iohannis dioecesi oratorium condiderit et consecraverit, reprehendit. 603, Ian.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 245; ϱ: cap. 244.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 17; G: Lib. XI. ep. 21. — Iaffé Reg. 1884 (1501).

m) et *R 1.* n) constituerit *ϱ* 1.* o) noveris *ϱ* 2. 3.*

XIII, 18 in titulo: Passibo *ϱ** — Firmano *ϱ*. ϱ 3.* a) Aesculanae *ϱ 3.* b) petitori *ϱ* 1.* c) insuasione *R 1.* d) gressiacę *R 1.* e) viri *R 1.* f) monasterio *R 1.* g) hore *ϱ* 1.* h) desidera *R 1.* i) te *add. ϱ*. ϱ 3.* k) frs kmi (*om.* si) *R 1.* l) parachię *ϱ* 1.* m) sui *add. ϱ*.* n) parium *R 1;* pār *ϱ. ϱ*.* o) *ita R 1;* aeramenta *ϱ* 2. 3. Vat.;* aerementa *ex* aeremente *corr. ϱ 1;* amenta *ϱ* 1;* armenta *ϱ 3.* p) grassiano *R 1.* q) *ita ϱ 1;* pro (*pro* ipsum) *R 1;* p̄ *ϱ* 2. 3;* p̄ ē *ϱ* 1;* prefatum *ϱ 3;* presbyter *Vat. D (ed. M.).* r) monasterius *ϱ* 2;* monasteriis *ϱ* 3;* monasterii *Vat. D (ed. M.).* s) *ita ϱ 1. ϱ* 1;* fundatum est *ϱ 3;* fundatus *R 1. ϱ* 3 et ex* funditus *corr. ϱ* 2.* t) in fundo *ϱ 3.* u) *ita ϱ 1. ϱ* 1;* Stationi *R 1;* Staciani *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* v) in *om. ϱ 1.* w) lectusstratu *R 1. ϱ* 1;* lectustratu *ϱ 1. ϱ* 2. 3;* lectistrata *ϱ 3.* x) municipalibus lib̄ *R 1.*

Mense *cet.:* Data *add. R* 1* — decemb̄ *abbr. R 1. ϱ*;* dēc *ϱ.*

XIII, 18 scripta est secundum formulam Diurni 11. (Cf. ep. IX, 180). — De Passivo cf. ep. IX, 51 n. 1. — 1) Fundus Grassianus vel Gressianus occurrit in diplomatibus Conradi, Henrici, Lotharii et alterius Conradi imperatorum: cf. Catalani, De ecclesia Firmana (Firmi 1783) p. 103. 2) De capite S. Savini adhuc in templo metropolitano *asservato cf. Catalani l. l. p. 101.*

XIII, 19. De Iohanne cf. ep. XI, 16 n.

GREGORIUS IOHANNI SUBDIACONO RAVENNAE.

Lator praesentium Iohannes frater et coepiscopus noster[1] aliqua nobis de causis ecclesiae suae[a] dato capitulari[b] noscitur intimasse; quibus cognitis culpanda a nobis experientia tua fuerat, si ad[c] te perlata hactenus indefinita remanserint. Sed inquirentes agnovimus, quod ad notitiam tuam minime sint perducta. Ipsum[d] ergo quod nobis capitulare porrectum est his fecimus subter adnecti. Agnitis itaque omnibus[e] ac discussis si ita apud te esse, ut suggestum est, manifesta veritate[f] patuerint, fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum[g 2] adire te volumus eumque modis omnibus adhortari, ut his quorum in peragendis[h] negotiis ecclesiae ipsius esse dinoscitur debeat deputare, quatenus perpensis omnibus cum praedicto viro de his quae mota fuerint[i] ecclesiastica inter se debeant tranquillitate decidere. Sin vero elegerint renitendum[k], experientia tua inmineat esse iudicium et, quicquid cognitorum inter eos fuerit sententia definitum, te debeat exequente compleri, ne diutinis protractionibus[l] dilato[m] paupertas ecclesiae ipsius diversis, sicut iam factum asserit, dispensis[n] ingravetur.

Indicavit etiam nobis, quod quidam Exuperantius episcopus[3] ausu[o] temerario in diocesi ipsius oratorium construxerit eumque sine praecepti auctoritate contra morem[4] praesumpserit dedicare missasque illic publicas celebrare non metuit. Quam rem cum summa te[p] celeritate ac districtione convenit emendare nec[q] ulterius tale aliquid attemptari permittere[r]. Oraculum[5] vero quod incompetenti persona reppereris esse constructum huic proprio te volumus episcopo, si res, ut dictum est, ita se habere constiterit, sine mora aliqua reformare.

XIII, 20.

Gregorius I. papa clerum, ordinem et plebem 'consistentem Taurianis, Turris et Consentias' visitatori, Venerio episcopo (Vibonensi), oboedire et episcopum eligere iubet.

603, Ian.

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 246; ϱ: cap. 245.

Edd. M: Lib. X. ep. 16; G: Lib. XI. ep. 17; Baluzii Miscell. V, 476, (ed. a. 1761) t. II p. 13. — Iaffé Reg. 1885 (1299).

GREGORIUS CLERO ORDINI ET PLEBI CONSISTENTI TAURIANIS, TURRIS ET CONSENTIAS.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curae nobis fuit destitutae ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo nostro Venerio[a] sollemniter delegare[b]. Cui dedimus in

XIII, 19 in titulo: sub̄ *abbr. ϱ1* — Ravennatis *R1;* Ravennati *ϱ1. R*1;* Ravennae *ϱ*. ϱ3.* a) suae *om. ϱ*1.* b) capitulare *ϱ*. ϱ3.* c) *ex* sad *corr. ϱ1;* si at *R1;* ad (*om.* si) *ϱ*1.* d) ipsud *R1.* e) omnibus *om. ϱ3.* f) verint atque *R1; om.* veritate *ϱ1.* g) Marianum *ϱ1.* h) inter agendis *R1;* inter in peragendis *ϱ1.* i) fuerant *in* fuerunt *corr. R1.* k) et *add. R1.* l) protectionibus *R1.* m) *ita R1. ϱ*;* dilata *ϱ1;* dilatum *ϱ3.* n) dispendiis *ϱ.* o) auso *ϱ1;* ausi *ϱ*1.* p) cum summitate *R1;* consumata *ϱ*1.* q) *ita R1. ϱ3;* ne *cet.* r) permittas *ϱ3.*

XIII, 20 in titulo: et *om. R*1.* a) Benerio *R1.* b) deligare *R1. ϱ*1 — hic add.:* et reliqua ut superius ad panormitanam ecclām *R*1 et cet. om.*

1) Cuius ecclesiae episcopus fuerit, nescio. 2) Scilicet episcopum Ravennatem, de quo cf. ep. V, 51 n. 5. 3) Cuius ecclesiae episcopus fuerit, nescio. 4) De his causis cf. f. Diurni 10. 11 et ep. praeced. etc. 5) Idem verbum oraculum *occurrit in f. Diurni 32 et apud Paul. diac. IV, 46. 47. 48. Cf. Ewald in N. A. VII, 595.*

XIII, 20 scripta est secundum formulam, de qua cf. ep. II, 40 n. Cf. ep. sequentem, in qua episcopus Consentinus omissus est; Consentiae episcopus fuerat Palumbus, de quo cf. ep. VIII, 3 n. 3.

mandatis, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque a[c] quoquam usurpari patiatur. Cui vos adsiduis adhortationibus convenit oboedire: et remoto strepitu uno eodemque consensu talem vobis praeficiendum expetite sacerdotem, qui et a[d] venerandis canonibus nulla discrepet ratione et tanto ministerio dignus valeat repperiri; qui, dum fuerit postulatus, cum sollemnitate decreti omnium subscriptionibus[e] roborati et visitatoris pagina prosequente ad nos veniat ordinandus; provisuri ante omnia, ne cuiuslibet vitae vel meriti[f] laicam personam praesumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione provehatur[g], verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite, sed omnes quos ex vobis de laica persona adspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio[h] noveritis.

XIII, 21.

Gregorius I. papa Venerium (Vibonensem) et Stephanum episcopos (a paribus), mortuis episcopis Paulino Taurianensi et illo Turritano, visitatores Taurianensis et Turritanae ecclesiarum constituit. De electione episcoporum mandat. *603, Ian.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 247; ϱ: cap. 246.

Edd. M: Lib. X. ep. 17; G: Lib. XI. ep. 18; Baluzii Miscell. V, 477, (ed. a. 1761) t. II p. 13. — Iaffé Reg. 1886 (1298).

GREGORIUS VENERIO ET STEPHANO EPISCOPIS.

Obitum Paulini Taurianensis[a] ecclesiae[1], sed et illius[b 2] Turritanae[c] ecclesiae antistitum directa[d] relatio[e] patefecit. Quapropter visitationis[f] destitutarum ecclesiarum fraternitati tuae operam sollemniter delegamus[g]. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque, vel quicquid illud est in patrimonio earundem ecclesiarum, a quoquam aliquo modo praesumatur. Et ideo[h] dilectio tua ad praedictas ecclesias ire properabit[i] et adsiduis adhortationibus clerum plebemque earundem ecclesiarum ammonere festinet, ut remoto studio uno eodemque consensu tales sibi praeficiendos[k] expetant[l] sacerdotes[m], qui et tanto ministerio digni valeant[n] repperiri et a venerandis canonibus nullatenus respuantur[o]. Qui dum fuerint postulati[p], cum sollemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuae[q] testimonio litterarum[r] ad nos sacrandi occurrant[s]. Commonentes etiam fraternitatem tuam, ut nullum de altera eligi permittatis[t] ecclesia, nisi forte inter clericos earundem civitatum in quibus visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus[u], quod

c) in *R1.* d) ad (*om.* et) *ϱ*1.* e) subscriptionibus *om. R1.* f) veriti *ϱ*1.* g) provehatur *ϱ*;* provehetur *R1.* h) divio *R1.*

*XIII, 21 titulum om. ϱ*1.* a) Taurienensis *ϱ*1;* Tauriane *R*1.* b) ille *R1:* ił *ϱ*; om. hoc verb. R*1.* c) *ita R1. ϱ*2.3; ex* Taurit. *corr.* Turitanae *ϱ*1;* Taurinę *R*1.* d) dilecta *ϱ*.* e) relatione *R1.* f) et cetera ut ad barbarum ēpm carinensem *add. R*1 et cet. om.* g) deligamus *ϱ*1.* h) ideoque *ϱ*1.* i) *ita R1;* properet *ϱ*.* k) *ita R1;* talem s. praeficiendum *ϱ*.* l) expectant *ϱ*1;* expetent *ϱ*2.3.* m) *ita R1;* sacerdotem *ϱ*.* n) dignus valeat *ϱ*.* o) respuatur *codd. n.* p) fuerit postulatus *codd. n., sed corr. R1.* q) et *add. codd. n.* r) litterum *R1.* s) *ita R1. ϱ*1;* occurrat *ϱ*2.3.* t) *ita ϱ*;* permittas *R1.* u) nullum ad e. dignum *R1.*

XIII, 21 scripta est secundum formulam, de qua cf. ep. II, 39 n. V, 13 n. — Eisdem episcopis missa est ep. IX, 127, quam cf.; Stephanus incertae sedis regionis Bruttiorum, Venerius Vibonensis episcopus erat; unum ex his visitatorem ecclesiae Turritanae creatum esse non credo, sed alterum Consentinae (cf. ep. praeced.), alterum Taurianensis; sed tribus epistulis in unam redactis in titulo registrator visitatorem ecclesiae Turritanae, in contextu episcopum Consentinae ecclesiae omisisse videtur. *1) De Paulino cf. ep. I, 38 n. 1. VII, 19 n. 4.* *2) Scilicet Mariniani, de quo cf. ep. IX, 11 n. 7.*

evenire non credimus, potuerit inveniri[v]. Provisurus ante omnia, ne cuiuslibet conversationis[w] meriti laicae personae adspirare praesumant[x] et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

XIII, 22.

Gregorius I. papa Gregorio (Agrigentino), Leoni (Catanensi), Secundino (Tauromenitano), Iohanni (Syracusano), Dono (Messanensi), Lucido (Leontino) et Traiano (Melitensi), episcopis Siciliae, commendat latorem praesentium, Adrianum, chartularium suum, quem ad regendum Syracusanum ecclesiae Romanae patrimonium mittit. Sacerdotibus ab iis, qui parochias infantium consignandorum causa perlustrent, nimiam molestiam afferri vetat. Iam decessoris sui temporibus per Servum-Dei diaconum, tunc rectorem patrimonii, summam constitutam esse, quae non augeatur. *603, Ian.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 248; ρ: cap. 247.
Edd. M: Lib. XIII ep. 18; G: Lib. XI. ep. 22. — Iaffé Reg. 1887 (1502).

GREGORIUS GREGORIO, LEONI, SECUNDINO, IOHANNI, DONO, LUCIDO, TRAIANO, EPISCOPIS SICILIAE.

Sicut nos nobis invicem spiritalia per apostolorum[a] orationem[b] [1] ammonemur impertire suffragia, ita in his[c] quae necessitate iniuncti[d] regiminis pro dispensatione rerum pauperum Deo per nos fuerint auctore disposita sacerdotalia dignum est solacia non deesse. Latorem siquidem praesentium Adrianum[e] cartularium nostrum [2] ad regendum ecclesiae nostrae patrimonium, Syracusanarum[f] videlicet partium, dirigentes[g] fraternitati vestrae necessario duximus commendandum, ut, in quo usus exegerit, vestra solacia conferatis, quatenus, dum et ad[h] agendum per vos corporalibus et ad facilitatem explendi quae coeperit spiritalibus orationum[i] fuerit fultus auxiliis, prospere ea quae ei[k] a nobis iniuncta sunt Deo quoque valeat cooperante perficere. Vosmetipsos autem ita ante conspectum omnipotentis Domini in bonis operibus debetis exhibere, ut inveniri[l] in vestra actione nequeat, quod vel Deo iudice percuti vel quolibet homine[m] insidiante valeat accusari[n]. Nam eidem praefato cartulario nostro iniunximus, ut, si qua de reverentissimis fratribus nostris episcopis inordinate acta[o] cognoverit, prius quidem secreta ac modesta adhortatione ipse corripiat: quae si emendata non fuerint[p], nobis celeriter innotescat.

Praeterea relatum nobis est sanctae memoriae decessoris mei temporibus per Servum-dei diaconem [3], qui tunc ecclesiastici patrimonii curam gessit, fuisse dispositum[q], ut sacerdotes per diversas vestras dioceses constituti[r], quotiens ad consignandos infantes

v) potueris invenire *R 1.* w) conversionis *ρ*2.3.* x) *ex* presumat *corr. R 1.*

*XIII, 22 titulum om. ρ*1* — Gregorio *om. ρ. R*1* — Iohanni *om. R 1* — Traino *ρ 3.* a) apłum *R 1.* b) orationum *R 1. ρ 1* — ammonemus *ρ*. ρ 1.* c) in his *om. ρ 3.* d) iniunctis *ρ*1.* e) *ita R 1. ρ 1;* Hadr. *ρ*. ρ 3.* f) Syracusanorum *R 1;* Siracusanarum *ρ*1.* g) diligentes *ρ*2.3.* h) ad *om. R 1.* i) oratium *R 1.* k) ei *om., sed suppl. R 1.* l) invenire non possit (*om. post.* nequeat) *ρ 3.* m) homo *R 1.* n) accusare *R 1. ρ 1. ρ*1.* o) actu *R 1.* p) non *om., sed supra lin. suppl. et* fuerint *ex* fuerit *corr. R 1.* q) dispotum *ρ*1.* r) constitutis *ρ 1.*

XIII, 22. De Gregorio Agrigentino cf. ep. I, 70 p. 90 n. 2; de Leone Catanensi ep. VI, 30 n.; de Secundino Tauromenitano ep. I, 71 n. 4; de Iohanne Syracusano ep. VI, 18 n.; de Dono Messanensi ep. VI, 8 n.; de Lucido Leontino ep. XII, 15 n.; de Traiano Melitensi ep. X, 1 n. 1. Nota non nisi Syracusanarum partium *episcopis hanc epistulam missam esse.* *1) Cf. Iac. V, 16.* *2) De Adriano cf. ep. IX, 110 n. XI, 30 n.* *3) Cf. ep. IX, 8 n. 1.*

egredimini, ultra modum gravari minime debuissent. Summa enim praefixa[s] fuerat vobis, ut audio, consentientibus, quae ab eisdem sacerdotibus pro labore clericorum dari debuisset. Atque hoc quod tunc placuit, sicut nunc dicitur, minime custoditur. Unde fraternitatem vestram ammoneo, ut subiectis vestris graves non studeatis existere, sed, si qua sunt gravamina, temperetis, quia nec ab eo[t] quod semel definitum est deflectere debuistis. Et in futura enim et in praesenti vobis vita prospicitis, si eos qui vobis commissi sunt sine gravamine[u] conservatis.

XIII, 23.

Gregorius I. papa Iulinum (Iulianum?), quem pro pauperibus stipem postulare pudeat, reprehendit. Nuntiat, se monasterio a Iuliano Catanae condito solidos decem quotannis per Adrianum, notarium et rectorem patrimonii, emissa praecepti pagina, dari deputasse. *603, Ian.*

Codd. R: Indictio 1—VI. cap. 249; ϱ: cap. 248.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 19; G: Lib. XI. ep. 23. — Iaffé Reg. 1888 (1503).

GREGORIUS IULINO.

Gloriae vestrae scripta suscipiens[a] legenda laetus aperui, sed tristis perlecta replicavi. In eis quippe dicebatur, quod pudoris causa fuerit mihi vos ea quae dicenda erant tempore longo[b] tacuisse. Et certum est[c], quia minus amatur qui adhuc erubescitur, atque omni[d] modo contristatus sum, quia me a vobis comperi minus quam aestimaverim[e] amari. In hoc autem valde me continetis[f], si[g] mercedis causas[h] mihi adsidue providendas[i] studiose requiritis[k]; nec[l] debet[m] esse verecundiae ei aliquid de elemosinis importune dicere, quem[n] constat non res suas, sed ad dispensandum[o] res pauperum habere. De causis itaque mercedis[p] apud episcopum libere agere debuistis, etiam si meum animum, qualis in amore vestro existeret[q], nesciretis. Postquam et nos omnino gloriam vestram diligimus et dispensatoris[r] locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus, vestra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus repellam et in mercedis causis magnum solacium vestrae[s] provisionis habeam. Monasterio itaque vestro, quod a vobis in Catenensi[t] urbe constructum est, per Adrianum[u] notarium et rectorem patrimonii[v] [1] emissa praecepti pagina decem annuos solidos dari deputavimus[w], quos[x] petimus sine iniuria suscipi, quia non haec vobis nostra oblatio, sed sancti Petri apostolorum principis benedictio offertur.

---

s) praofita ϱ*1. t) habere (*pro* ab eo) *R1.* u) *ex* gramine *corr.* ϱ*1.*

XIII, 23 titulum om. ϱ*1.4 — Iuliano ϱ3 *et edd.* a) suscipientes *R1.* b) loco ϱ*1. c) es *R1.* d) omni *om.* ϱ. ϱ*1. e) estimarim ϱ1. f) continentis *R1.* g) me *add.* *R1.* h) causam (*om.* mihi) ϱ*1; causa mihi ϱ3. i) providenda *R1.*ϱ. k) requiretis ϱ*2.3. l) ne ϱ. m) ipse *add.* ϱ3. n) quam *R1.* o) a disponendum *R1.* p) que *add.* ϱ3. q) existere *R1.*ϱ1; fuerit ϱ3. r) dispensationis ϱ.ϱ*. s) vri *R1.* t) Catin. ϱ3. u) *ita R1.*ϱ1; Hadr. ϱ*.ϱ3. v) patri monasteria *R1.* w) quos putavimus *hic add.* ϱ*1. x) *Verba* quos petimus *usque ad finem inserta sunt epistulae, quam Vat. 5001 exhibet; de qua cf. ep. XIII, 26.*

XIII, 23. Ewald contendit hanc ep. ad Iulianum datam esse eumque eundem esse, quem in ep. XIII, 37 noster commemorat. 1) *De Adriano cf. ep. IX, 110 n. XI, 30 n.*

MENSE FEBRUARIO INDICTIONE VI.

XIII, 24.

Gregorius I. papa Honorio, episcopo Tarentino, baptisterii in ecclesia S. Mariae ab eo constructi usum permittit. *603, Febr.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 250; ϱ: cap. 249.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 20; G: Lib. XI. ep. 24. — Iaffé Reg. 1889 (1504).

GREGORIUS HONORIO EPISCOPO TARENTINO.

Fraternitate tua indicante didicimus in civitate Tarentina, in qua praeesse dinosceris[a], in ecclesia sanctae Mariae baptisterium[1] te noviter construxisse. Et ideo, frater carissime, praesenti auctoritate suscepta tui desiderii complebis effectum, quatenus per sacrum lavacrum peccatorum illic maculae deleantur.

XIII, 25.

Gregorius I. papa Paschali et Consolantiae Sicilianis, ecclesiae Romanae debitoribus, scribit se Adriano chartulario mandasse, ut cum iis ita agat, ut ecclesiae utilitates nullum damnum sustineant. *603, Febr.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 251; ϱ: cap. 250.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 21; G: Lib. XI. ep. 25. — Iaffé Reg. 1890 (1505).

GREGORIUS PASCHALI ET CONSOLANTIAE SICILIAE.

Epistolam magnitudinis vestrae latore[a] praesentium deferente suscepimus et, licet tempora restituendae pecuniae in indutiis[b] data[1] defluxerint, petitionem tamen vestram nullo modo[c] duximus contristandam. Adriano[d] itaque cartulario nostro[2], quem illic ad regendum ecclesiae nostrae patrimonium direximus[e], de praesenti iniunximus quae vobiscum exinde loqui debeat, ut nec ecclesiastica in aliquo[f] neglegatur utilitas et postulatio vestra sortiatur effectum. Quia ergo plus de animae vestrae salute quam[g] de terrenarum rerum[h] utilitate debetis[i] esse solliciti, salutantes paterno affectu hortamur, ut mens onere[k] tribulationis oppressa contra Deum non murmuret, ne post amissionem[l] rerum etiam animae sequantur dispendia. Nihil[m] de pravis actibus, nil cum peccato, necessitate quasi faciente, festinetis adquirere, sed spem in redemptoris nostri misericordia habentes, qui confidentes in se non deserit, tolerabiliter quae per-

Mense *cet. om. ϱ* 1. 4* — ian̄ (*pro* febr.) *ϱ 1;* febr. *praeter R 1. ϱ* 2. 3. ϱ 3. R* 1 etiam Vat. A. B. E (ed. M.).*

XIII, 24 titulum om. ϱ 1. 4* — *pro* Honorio *lacuna 9 litt. R 1;* Honorio *ϱ. ϱ* 2. 3. R* 1* — Tarentino *R 1. R* 1;* Terentino *ϱ 1;* Terentiano *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* a) enosceris *R 1.*

XIII, 25 titulum om. ϱ 1. 4* — Pascali *R 1* — consuli (*pro* et Consolantiae) *R 1 et ed. G.* a) latore *om. R 1.* b) *ex* indutias *corr. R 1.* c) nullomo *ϱ 1.* d) Hadr. *ϱ. ϱ*.* e) direxiremus *ϱ 1.* f) aliquod *R 1. ϱ 1.* g) salutem qua *ϱ 1.* h) rerum *om. ϱ 1. ϱ* 1.* i) debemus *R 1.* k) honore *ϱ* 1.* l) commissionem *R 1.* m) nil *ϱ. ϱ* 1.*

XIII, 24. Maxima pars huius ep. scripta est secundum f. Diurni 31. — De praedecessore Honorii cf. ep. III, 44 n. *1) De hoc baptisterio in ecclesia collocato cf. Baluzium in editione Diurni Rozièriana p. 56.*

XIII, 25. Baluzius in editione Diurni Rozièriana p. 10 titulum emendat: Paschali exconsuli *pro* P. et Consolantiae. *Quam coniecturam refutandam non esse credo.* Siciliae *locativum sensum habere videtur. — Mommsen conicit:* praetori. *1) Cf. ep. X, 16 n. 2. XIII, 28 n. 3.* *2) De Adriano cf. ep. IX, 110 n. XI, 30 n.*

tulistis incommoda sustinete. Erigite animos. Tribulatio vires non opprimat. Adversa saeculi patientia superet. Pompam mundi mens secura despiciat. Actio vestra se ad ea quae Dei sunt occupet[n]; considerantes, quam nullum sit, quicquid casibus subiacet, quicquid fine concluditur. Et cor se vestrum[o] ultra[p] quam convenit[q] non affligat, sed studeat, quatenus[r] in omnipotentis Dei protectione iure confidat, qui[s] et[t] non habita donat, amissa[u] reparat et reparata custodit. Potens est enim, si vos in mandatorum suorum via ambulare cognoverit, et hic inlata damna multiplici compensatione sarcire[v] et vitam vobis, quae toto magis adnisu petenda est[w], aeternam concedere.

XIII, 26.

Gregorius I. papa Rusticianam patriciam podagrae doloribus cruciari dolet atque de suis occupationibus gemit; petit, imperatorem moneat, ut Beatorem, comitem privatarum, qui multa contra omnes agat, maxime contra homines Rusticianae neptiumque, quasi res publicas quaerens, cohibeat. Strategium salutat. *603, Febr.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 252; ϱ: cap. 251.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 22; G: Lib. XI. ep. 26; cf. Muratori, Script. rer. It. II, 2 c. 283. — Iaffé Reg. 1891 (1506).

GREGORIUS RUSTICIANAE PATRICIAE.

Quotiens de urbe regia ad nos aliquis venit, curae nobis est de corporis vestri sospitate requirere; sed peccatis meis facientibus et semper audio quae me paenitet[a] audire, quia in tanta tenuitate atque debilitate adhuc in vobis referunt[b] podagrae[c] dolores excrescere. Sed oro omnipotentem Deum[d], qui[e] omnia quae in vestro corpore aguntur[f] ad salutem animae dirigat, ut[g] flagella temporalia aeternam vobis[h] quietem praeparent[i] et per eos dolores qui cum fine sunt gaudia vobis sine fine concedat. Ego autem in tanto[k] gemitu et occupationibus vivo, ut ad dies quos ago me pervenisse paeniteat[l] solaque mihi in consolatione sit mortis expectatio[m]. Unde[n] peto, ut pro me orare debeatis, quatenus de hoc carnis carcere citius educar[o], ne tantis laboribus diutius torquear.

Praeterea indico quendam hic nomine Beatorem, qui quasi comes privatarum[p] [1] dici vult, venisse et multa contra omnes agere, maxime autem contra excellentiae vestrae homines[2] vel nobilissimarum neptium vestrarum, quasi res[q] publicas quaerens.

n) occupent *ϱ 1.* o) nostrum *R 1.* p) utra *ϱ* 1.* q) converit *ϱ* 1.* r) quatenus *om. R 1.* s) quia *R 1.* t) et *om. ϱ* 1.* u) n. avita dona tam missa *R 1.* v) sarcine *ϱ 1;* sarciri *ϱ* 1.* w) petende te *R 1.*

XIII, 26. Huius epistulae initium usque ad verba s. fine concedat *exhibet cod. Vat. 5001 f. 131—132 post carmen Anonymi Salernitani ad Pandulfum (cf. Arch. XII p. 247); cui Muratorius l. s. l. superscriptionem praeponit:* Romani pontificis incerti epistola ad quemdam Constantinopoli agentem. *Post* concedat *sequitur* quia de beati Petri ap. rebus, quamvis parva sint, quae offerantur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, quoniam et hic vobis valebit maiora impendere et apud omnip. Deum beneficia aeterna praestari; quos petimus *etc.: cf. ep. XIII, 23 n. x — Titulum om. ϱ* 1. 4.* a) *ita R 2. ϱ*;* pęne et *R 1;* pudet *ϱ 1;* penitet, *suprascr.* vel tedet *ϱ 3;* taedet *Vat. 5001.* b) refertur *ϱ* 1.* c) podagrae *om. Vat. 5001.* d) *ita R 1. ϱ 1. Vat. 5001;* dn̄m *ϱ*. ϱ 3.* e) ut *Vat. 5001.* f) agunt *R 1.* g) dirigatur (*om.* ut) *R 1. ϱ 1. ϱ*;* dirigantur *ϱ 3. Vat. 5001.* h) nobis *ϱ* 2. 3. ϱ 3.* i) preparet *R 1.* k) tantum *R 1.* l) penitet *ϱ 1.* m) expectatione *ϱ 3.* n) ut de *ϱ* 1.* o) educant *R 1.* p) privatorum *R 1. ϱ 1, sed corr. R 1.* q) res *om. ϱ 3.*

XIII, 26. De Rusticiana cf. ep. II, 27 n. — Ex silentio effici potest nostrum mense Februario ignorasse Mauricium necatum, Phocam imperatorem factum esse. *1) Cf. librum meum Untersuchungen etc. p. 75 s.* *2) Cf. ep. VIII, 22 n. 2.*

Et nos quidem eum perverse agere non permittimus, sed neque utilitatibus publicis possumus obviare. Vos ergo apud piissimum principem[r], sicut potestis, agite, ut ei agere prava contradicant. Nam cum omni strepitu neque utilitas publica agitur neque aliquid magni est compendii, quod repetere videtur.

Dulcissimum[s] filium meum domnum Strategium[3] mea peto vice salutari, quem omnipotens Deus sibi vobisque nutriat vosque semper de[t] sua gratia et de vita[u] illius consoletur. De reversione autem vestra quid scribere debeo, qui, quantum eam desiderem, scitis? Sed dum[v] causarum obligationes aspicio[w], mihi in desperatione est[x], atque ideo creatorem omnium exoro, ut[y], ubicumque estis, ubicumque fueritis, suae[z] vos dexterae extensione[a] protegat atque a malis omnibus conservet.

XIII, 27.

Gregorius I. papa Bonifatio notario mandat, Iohannem, clericum Ravennatem, dilato de eo iudicio, ut Romam veniat, hortetur. *603, Febr.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 253; ϱ: cap. 252.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 23; G: Lib. XI. ep. 27. — Iaffé Reg. 1892 (1507).

GREGORIUS BONIFATIO NOTARIO.

Ea quae nobis experientia tua de Iohanne Ravennati clerico[1] indicavit facere idcirco distulimus, quia in[a] absenti de qualitate personae iudicare[b] non possumus. Sed hortare eum[c], ut ad nos venire festinet, quatenus in praesenti mores et personam[d] ipsius suptiliter addiscentes, quid de his quae petit fieri debeat[e], sine dubietate aliqua disponamus.

XIII, 28.

Gregorius I. papa Philippo presbytero respondet, gaudere se de morte Andreae presbyteri, qui ad gaudia aeterna pervenerit. De pecunia, a Probo abbate ad xenodochium instituendum Hierosolymis relicta, se hoc quod deliberatum fuerat, immutare non potuisse scribit. Mittit solidos quinquaginta. Petit, ut mortem sibi a Deo precetur; graves enim gladiorum oppressiones et causarum tumultus se pati. *603, Febr.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 254; ϱ: cap. 253.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 29; G: Lib. XI. ep. 28. — Iaffé Reg. 1893 (1515).

r) *ita R 1. ϱ 1;* piissimos principes *cet.* s) dulcis dulcissimum *R 1.* t) de *om. R 1.* u) debita *R 1.* v) cum *R 1.* w) aspici *ϱ 1.* x) desperationem (*om.* est) *R 1.* y) nam (*pro* ut) *R 1.* z) *ex* sive *corr. ϱ 1.* a) d. cum tensione *R 1.*

*XIII, 27 titulum om. ϱ*1.4* — Bonifatio *R 2. ϱ*2.3;* Bonifacio *R 1. ϱ;* Bonefacio *R* 1* — *add.* Constantinopolitano *R 1;* Constantinopolit *ϱ*2.3;* Constantinopolim *R 2. ϱ 1. R* 1.* a) in *om. R 1.* b) indicare *R 1.* c) eum *om. ϱ*. ϱ 1.* d) *ita ϱ 3;* personae *cet.* e) debeat *om. R 1.*

3) De Strategio cf. ep. VIII, 22 n. 7.

XIII, 27. Constantinopolitano, *quod codd. post* notario *addunt, recte, ut videtur, delent Maurini. Nam diaconum quattuor demum mensibus post hanc ep. scriptam Constantinopolim missum esse ex ep. XIII, 41 ss. efficitur. Equidem crediderim hic de Bonifatio illo notario agi, qui Siponti erat, qui in ep. V, 6 p. 287 n. 2 n°. 3 enumeratur.* *1) An Iohannes, diaconus Ravennas, qui ad gubernandum patrimonium ecclesiae Ravennatis in Siciliam missus erat (cf. ep. XI, 8), hic solummodo* clericus *appelletur, dubito.*

XIII, 28. Philippus alias ignotus est.

GREGORIUS PHILIPPO PRESBYTERO.

Suscepi epistolas dilectionis tuae, in quibus mihi innotescere curavit[a], quod vir venerabilis Andreas presbyter de hac luce migraverit. De cuius ereptione gavisus sum, quia ad ea quae semper expedit[b] gaudia aeterna pervenit. Dę solidis vero qui pro faciendo xenodochio[c] a filio nostro Probo abbate[d] [1] Hierosolymis[e] relicti[f] sunt hoc[g] quod deliberatum fuerat, ut fieri debuisset[h], inmutare[i] non potui[k], sed benedictionem[2] parvulam sanctitati vestrae L solidos transmisi. Vos igitur pro me, sicut credo quia facitis[l], enixius[m] orate, ut de praesentis[n] vitae pelago me omnipotens Deus sua manu eripiat atque me ręquiescere[o] in aeternae vitae litore concedat. Graves enim hic gladiorum oppressiones[3] et causarum[p] tumultus[q] patior. Sed si me diligitis, orando monstrate, quatenus orationis vestrae intercessionem sentiam et amplius in tot malis atque perturbationibus non affligar. Omnipotens Deus sua vos manu protegat et pervenire cum vestris ad caelestia bona concedat.

MENSE MARTIO INDICTIONE VI.

XIII, 29.

Gregorius I. papa Anthemio, subdiacono Campaniae, mandat de Pascasii, episcopi (Neapolitani), desidia neglegentiaque reprehendenda, cum et quadringentos aut amplius iam solidos perdidisse episcopus dicatur, et, quod reverentiam episcopalem non deceat, 'cum uno aut duobus clericis ad mare descendere' culpetur. *603, Mart.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 255; ϱ: cap. 254.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 26; G: Lib. XI. ep. 31. — Iaffé Reg. 1894 (1510).

GREGORIUS ANTHEMIO SUBDIACONO CAMPANIAE.

Pervenit ad nos fratrem et coepiscopum nostrum Pascasium[a] [1] ita desidem neglegentemque in cunctis existere, ut in nullo, quia est[b] episcopus[c], agnoscatur, adeo ut neque ecclesia ipsius neque monasteria sive filii vel oppressi pauperes eius erga se[d] dilectionis studium sentiant nec aliquam[e] supplicantibus sibi in quibus iustum est opem defensionis accommodet et[f], quod adhuc dici est[g] gravius, consilia sapientium et recta

*XIII, 28 titulum om. ϱ*1.4* — pb̄ro (p *ex* b *in ras. corr.) post ras. 3 litt. R1;* ēpō *ϱ1;* prō *R2.* a) curavi *R1.* b) expediunt *ϱ3.* c) xenodochia *R1.* d) (*om.* a) filio n. P. abbati *Vat. D. F (ed. M.).* e) Hierusolimis *R1;* Hierusoł. *ϱ*;* Hyerosolimis *ϱ1;* Hierosolimis *ϱ3;* Ierosolimis *R2.* f) relecti *R1.* g) hoc *om. R1.* h) debuisse *R1.* i) *ita R2.ϱ*.ϱ3;* inmutari *R1.ϱ1.* k) *ita R2.ϱ1;* potuisset (*om.* sed) *R1;* potuit *ϱ*.ϱ3.* l) quia facitis *om. ϱ3.* m) pronixius *ϱ3.* n) presenti *R1.* o) quiescere *ϱ.* p) clausarum, *suprascr.* vel causarum *ϱ3.* q) tumultis *R1.*

Mense *cet. om. ϱ*1.4* — mār *abbr. R1.ϱ1.ϱ*2.3,* mart. *ϱ3.R*1.*

*XIII, 29 titulum om. ϱ*1.4* — Anthemio *R1.ϱ3.R*1;* Anthemo *R2.ϱ1;* Antemio *ϱ*2.3* — sub̄ *abbr. ϱ1,* subd. *R2.ϱ*2.3,* subdiāc *R1* — *R1 add. rubro:* de ēpō cum uno aut cum duobus descente [ad ma]re. a) Paschasium *ϱ.* b) et *R1.* c) episcopatus *R1.ϱ*1.* d) arga *om.* se *ϱ*1.* e) aliqua *R1.* f) *verba* et *usque* suscipere *om. ϱ*2.3.* g) diem (*pro* dici est) *R1* — dici quod est *ϱ*1.*

1) Nescio an alius sit Probus, de quo agitur in ep. IX, 44 n. 1. 2) De hac voce cf. ep. VI, 58 n. 5. 3) Tempore, quo haec ep. scripta est, bellum gestum indutiasque interruptas esse elucet ex ep. XI, 31 (n. 1). XIII, 36. Cf. ep. XIII, 25 (n. 1).

XIII, 29. De Anthemio cf. ep. I, 23 n. 1) De Pascasio cf. ep. X, 18 n. 3. XI, 19 n. — Adde ep. XIII, 31.

suadentium nulla patiatur ratione suscipere[f], ut quod per se nequit attendere ab alio saltem possit addiscere, sed rebus quae ad pastoris curam pertinent praetermissis ad fabricandum[h] navim[i] toto se studio inutiliter[k] occupare. Unde, sicut fertur, contigit quadringentos aut amplius illum iam[l] solidos perdidisse. Hoc quoque eius culpis adiungitur[m], quod ita cotidie despectus cum uno[n] aut duobus clericis dicitur ad mare descendere[o], ut et apud suos[p] in fabula sit et[q] extraneis sic[r] vilis ac despicabilis[s] videatur, ut nihil in se habere episcopalis genii vel reverentiae iudicetur. Quod si ita est, non sine culpa tua esse cognoscas, qui eum obiurgare atque coercere, ut dignum est, distulisti. Quia ergo hoc totum non solum ipsum reprobat, sed etiam ad[t] sacerdotalis officii pertinere probatur opprobrium, volumus, ut eum coram aliis sacerdotibus vel quibusdam de filiis suis nobilibus contestari debeas ac hortari, ut vitio[u] torporis[v] excusso deses[w] esse non debeat, sed in ecclesiae suae ac monasteriorum cura sit vigilans, paternam filiis suis caritatem exhibeat, in defensionem pauperum cum[x] discretione in quibus iustitia suaserit sit erectus, consilia sapientium libenter suscipiat, quatenus et civitas illa eius queat sollicitudine consolari[y] et ipse desidiae suae culpas[z] valeat operire. Si vero, quod non credimus, post hanc adhortationem[a] nostram solito adhuc more[b] neglegens esse temptaverit, ad nos est modis omnibus transmittendus, ut hic positus discere possit, quid[c] vel qualiter secundum Dei timorem[d] agere conveniat sacerdotem.

XIII, 30.

Gregorius I. papa Marinianum, episcopum Ravennatem, cum eruptionem sanguinis patienti ieiunia medici omnino dicant esse contraria, hortatur, ne ieiunandi sibi laborem imponat. *603, Mart.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 256; ϱ: cap. 255.
Edd. M: Lib. XI. ep. 40; G: Lib. XI. ep. 34. — Iaffé Reg. 1895 (1512).

GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO RAVENNATI.

Multa nos, fratrum carissime, cogit infirmitas, ex quibus, si sani essemus, iure reprehensibiles[a] videremur. Sed quia aliter subsistere in hoc fragili corpore positi non valemus, nisi eius languoribus serviamus, erubescere quod imponit necessitas non debemus. Et ideo quoniam eruptionem[b] sanguinis patientibus ieiunia medici omnino dicunt esse contraria, his fraternitatem tuam hortamur[c] affatibus, ut reducens ad animum ea quae de aegritudine ipsa est solita sustinere ieiunandi sibi laborem minime imponat[1]. Si autem[d] Deo miserante adeo melioratam[e] se esse ac virtutem suam[f] sufficere[g] posse cognoscit[h], semel aut bis in ebdomada[i] ieiunare permittimus. Sed illud te prae

h) fabricandam *R 2;* frabricandum ϱ*2.3. i) *ita R 2. ϱ. ϱ* 1. 2, sed in* navigium *(ita ϱ*3) corr.* ϱ*2; naves *R 1.* k) utiliter ϱ3. l) iam illum *R.* m) adiungunt *R 1.* n) communi *R 1.* o) discendere ϱ*1. p) vos ϱ*. q) et *om.* ϱ*1. r) sit ϱ. s) despectibilis *R 1.* t) a ϱ*1. u) ut tio ϱ*1. v) corporis ϱ*. w) desidis ϱ*. ϱ1, *sed corr. in* desis ϱ*2. x) cum *om. R 1.* y) sollicitudinem consolare ϱ*1 — consolaris ϱ1. z) culpa ϱ*1. a) orationem *R 1.* b) adhuc more solito ϱ3. c) quod *R 1.* d) morem *R 1.* ϱ*1.

XIII, 30 titulum om. ϱ*1.4 — Ravenati ϱ1; Ravennae, *ut videtur,* ϱ3. a) inreprehensibiles (*om.* iure) *R 1.* b) ruptionem ϱ1; ruptiones *R 1;* corruptionem *Vat. D. E (ed. M.).* c) oramus *Vat. E (ed. M.).* d) iau̅ (*pro* si autem) *R 1.* e) meliorata *R 1.* ϱ1. ϱ*. f) tuam ϱ*. g) non *add. R 1.* h) cognoscat *R 1.* i) *ita R 2.* ϱ*2.3. ϱ3; ebdomata ϱ1 (t *in ras.*); ebdomade *R 1.* ϱ*1.

XIII, 30. De Mariniano cf. ep. V, 51 n. 5. 1) *De eadem re scribit noster in ep. XI, 21.*

omnibus studere convenit, ut exasperationem sentire nullo modo debeas, ne aegritudo[k], quae modo levior[1] et quasi suspensa creditur, per exacerbationem postmodum gravius sentiatur.

XIII, 31.

Gregorius I. papa Anthemio, subdiacono Campaniae, mandat, Campaniae episcopos convocet horteturque, ne deesse officiis pergant. Qui admonitionem neglexerint, eos ad se mitti iubet. *603, Mart.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 257; ϱ: cap. 256.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 27; G: Lib. XI. ep. 35. — Iaffé Reg. 1896 (1511).

GREGORIUS ANTHEMIO SUBDIACONO CAMPANIAE.

Quotiens illa de fratribus coepiscopisque nostris audimus quae et[a] illos reprehensibiles ostendere et nobis tristitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit necessitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis est Campaniae episcopos[1] ita neglegentes existere[b], ut inmemores honoris sui genio[c] neque erga[d] ecclesias neque erga filios suos paternae vigilantiae curam exhibeant vel monasteriorum sollicitudinem gerant seu in oppressorum se[e] pauperum tuitionem impendant, ideoque[f] hac tibi auctoritate praecipimus, ut eis ad[g] te convocatis ex nostro illos mandato districte commoneas, quatenus desides ulterius esse non debeant, sed sacerdotalem se habere zelum et sollicitudinem opere doceant atque ita in his quae eos iuste secundum Deum agere convenit vigilantes existant, ut nullum nos de eis denuo murmur exasperet. Si quem[h] vero eorum posthac[i] neglegentem esse[k] cognoveris[l], ad nos eum sine aliqua excusatione transmitte, ut, quam sit grave nolle[m] ab his quae reprehensibilia et valde vituperanda sunt corrigi, regulari in se valeat districtione sentire.

XIII, 32.

Gregorius I. papa Iohannem, episcopum Syracusanum, monet, ut Cosmam, ecclesiae Syracusanae in possessione Iuliana presbyterum, qui a Maximiano episcopo ex monacho monasterii S. Luciae subdiaconus factus erat, in ecclesia, in qua subdiaconi officio sit functus, presbyterum cardinalem constituat. *603, Mart.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 258; ϱ: cap. 257.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 28; G: Lib. XI. ep. 36. — Iaffé Reg. 1897 (1513).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO SYRACUSANO.

Quorundam ad nos relatione[a] pervenit Cosmam, qui ex monacho monasterii sanctae Luciae[1] a decessore vestro venerandae memoriae Maximiano[2] in ecclesia Syracusana[b]

k) egritudine *R1.ϱ*, sed corr. ϱ*2.* l) est *add. R2.ϱ*2.3.ϱ3.*

*XIII, 31 titulum om. ϱ*1.4* — Anthemo *R2;* Antemio *ϱ1* — subdiac. *abbr. R1,* subd. *R2.ϱ1.* a) de *add. R1.* b) existerent *R1.* c) *ex* genii *corr.* geniu *R2.* d) erga *om. ϱ*1.* e) et *add. ϱ3.* f) *in* ideo *corr. ϱ*2;* ideo *ϱ3.ϱ*3.* g) a, *ut videtur, R2.ϱ1.* h) quidem *R1.* i) *ita R2.ϱ*;* post hanc *R1.ϱ1;* post haec *ϱ3.* k) eos *R1.ϱ1.* l) recognoveris *R1.* m) nulla *R1.*

*XIII, 32 titulum om. ϱ*1.4* — Siracusano *R1;* Siragisano *ϱ*2.3.* a) et *add. ϱ*1.* b) Sirac. *R1.ϱ3.*

XIII, 31. De Anthemio cf. ep. I, 23 n. 1) Eadem fere, quae hic generaliter de episcopis Campaniae, in ep. XIII, 29 de Pascasio Neapolitano scribit.

XIII, 32. De Iohanne cf. ep. VI, 18 n. 1) De monasterio S. Luciae cf. ep. VII, 36 n. 2. 2) Cf. ep. V, 20 n. 1.

factus subdiaconus atque a vobis postea in possessione quae Iuliana[c] vocatur presbyter dicitur[d] ordinatus, ita nimia tristitia et[e] loci qualitate vehementer afflictum, ut vitam sibi poenam existimet et contritionis suae fugam[f] quaerat[g] auxilium. Et ideo quia tales erga subiectos nostros debemus existere, quales nobis[h], si[i] subiecti fuissemus, nostros[k] volueramus esse praepositos, magnae benignitatis[l] est, si eum in ecclesia ubi subdiaconi est functus[m] officio sanctitas[n] vestra[o] reducere atque illic presbyterum voluerit constituere cardinalem[3]. Quod et facere, quantum arbitramur, debetis[p], si tamen nihil est, quod iuste contra ipsum animos vestros exasperet. Si vero aliqua culpa est, suis nobis hoc epistolis fraternitas vestra, ut scire possimus, insinuet.

MENSE APRILI INDICTIONE VI.
MENSE MAIO INDICTIONE VI.

XIII, 33.

Gregorius I. papa Deusdedit, episcopo Mediolanensi, significat, inter eum et Theodorum episcopum a se Venantium, episcopum (Lunensem), cognitorem esse constitutum; ad quem Theodorum episcopum una cum defensore suo mitti iubet. 603, *Mai.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 259; ϱ: cap. 258.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 30; G: Lib. XI. ep. 37. — Iaffé Reg. 1898 (1514).

GREGORIUS DEUSDEDIT EPISCOPO MEDIOLANENSI.

Frater et coepiscopus noster Theodorus[1] multa queritur se[a] contra iustitiam atque promissionem[b] tuae[c] sanctitatis perpeti; quae[d] nos[e] facile non duximus credenda[f]. Sed quia haec relinquere[g] sine inquisitione non possumus, fratri et coepiscopo nostro Venantio[2] eius causam deputavimus ventilandam, ut suptiliter ipse cognoscat nobisque renuntiet[h]. Tua itaque fraternitas eundem episcopum cum defensore ecclesiae suae sub festinatione ad praedictum fratrem dirigat, ut nos eiusdem[i] negotii cognita veritate suis ipse epistolis certiores reddat.

XIII, 34.

Gregorius I. papa Phocae Augusto, quem pacem diligere et iustitiam sequi confidit, susceptum imperium gratulatur. 603, *Mai.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 260; ϱ: cap. 259.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 31; G: Lib. XI. ep. 38. — Iaffé Reg. 1899 (1516).

c) Iuliano ϱ*1. d) diac̄ (*pro* dicitur) *R1.* e) ex ϱ*1. f) fuge ϱ1. g) uxilium *R2.* h) nos ϱ1. i) si *om. R1.* k) nr̄o *R1.* l) beatitudinis *R1.* m) subdiac̄ est factus *R1.* n) scitatis *R2.* o) vr̄as ϱ1. p) debitis *R2;* debebitis ϱ1.

Mense *cet. om.* ϱ*1.4 — *Inter* ind. VI. *et* m̄ mai *numerum seq. ep.* (CCLIX) *ponit R1* — mad ϱ1.

XIII, 33 titulum om. ϱ*1.4 — epis mediolani *R2.* a) se *om. R1.* b) promissiones *R1;* permissione ϱ*1; permissionem ϱ3. c) est *add. R1.* d) queque ϱ. ϱ*1. e) nos *om.* ϱ3. f) credendum *codd. n.* g) linquere ϱ3. h) et *add. R1.* i) idem ϱ3.

3) De voce cardinalis *cf. ep. I, 77 n. 3 et Diurni f. 8.*

XIII, 33. De Deusdedit cf. ep. XI, 6 n. 2. 1) Cf. de Theodoro ep. IX, 223 n. 3. 2) De Venantio, ep. Lunensi, agi videtur, de quo cf. ep. IV, 21 n., non de Perusino eiusdem nominis, cui ep. XIV, 15 missa est.

XIII, 34. Nota Phocam imperatorem indictione VI iam die 23. m. Novembr. coronatum esse; Gregorium autem mense Maio demum gratulari. Ex quo colligi potest, quantum tempus nuntii Constan-

GREGORIUS PHOCAE AUGUSTO.

'Gloria in excelsis Deo'[1], qui iuxta quod scriptum est 'mutat[a] tempora et trans- Dan. 2, 21. fert regna' et qui[b] hoc cunctis innotuit quod per prophetam suum loqui dignatus est dicens: 'Quia dominatur[c] excelsus in regno hominum et cui voluerit ipse dat illud'. Dan. 4, 14. In omnipotentis quippe[d] Dei incomprehensibili dispensatione alterna vitae mortalis moderamina[e], et aliquando, cum multorum peccata ferienda sunt, unus erigitur, per cuius duritiam tribulationis iugo[f] subiectorum colla deprimantur, quod[g h] in nostra diutius afflictione probavimus[g]. Aliquando vero cum misericors Deus maerentia[i] multorum corda sua[k] decernit consolatione refovere, unum ad regiminis culmen provehit et per eius misericordiae viscera in cunctorum mentibus exultationis suae gratiam infundit. De qua exultationis abundantia roborari[l] nos citius credimus, qui benignitatem vestrae pietatis ad imperiale fastigium pervenisse gaudemus. 'Laetentur caeli et exultet Psal. 95, 11. terra' et de benignis vestris actibus universae reipublicae populus nunc usque vehementer[m] afflictus hilarescat. Comprimantur iugo[n] vestrae dominationis superbae mentes hostium. Releventur vestra misericordia[o] contriti ac depressi animi subiectorum. Virtus caelestis gratiae[p] inimicis vos terribiles faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris[q] universa republica[r] prolata sub causarum imagine praeda pacis. Cessent testamentorum insidiae, donationum gratiae[s] violenter exactae[t]. Redeat[u] cunctis in rebus propriis secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quae non sunt ab[v] eis fraudibus adquisita[w]. Reformetur iam singulis sub iugo pii imperii libertas sua. Hoc namque inter reges gentium et reipublicae imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicae domini liberorum[2]. Sed melius haec orando quam suggerendo dicimus. Omnipotens[x] Deus in cuncta cogitatione et opere cor vestrae pietatis suae gratiae manu teneat et, quaeque iuste, quaeque clementer agenda sunt, inhabitator vestri pectoris sanctus spiritus[y] benigne disponat, ut ex[z] temporali regno vestra clementia post multorum annorum[a] curricula ad caelestia regna pertingat[b].

---

*XIII, 34 titulum om. ϱ*1.4* — Foce *R1;* Phocae *ϱ1;* Focae *cet. codd. n.* [a]) *ita R. ϱ1;* inmutat *ϱ*. ϱ3.* [b]) *ita R1. ϱ3 et ex* quid *corr. ϱ1;* quia *R2. ϱ*.* [c]) *ex* domitur *corr. ϱ1.* [d]) quippe *om. R1.* [e]) consistunt *m. 2 add. ϱ1.* [f]) iuno *ϱ*1.* [g]) *verba* quod *usque* probavimus *om. R1.* [h]) nos *hic add. ϱ3.* [i]) merita *ϱ*.* [k]) suorum *R1.* [l]) irrorari *R2;* inroborari *ϱ1.* [m]) vehementer *om. R1.* [n]) iugo *om. R1.* [o]) $\overline{\text{vre}}$ $\overline{\text{mię}}$ *R1.* [p]) glę *R1.* [q]) in *add. ϱ.* [r]) respublica *ϱ3. ϱ*2, sed corr. ϱ*2.* [s]) $\overline{\text{grā}}$ *R1.* [t]) excecate *R1;* exactet *ϱ*1.* [u]) regnet *R1.* [v]) *ita R;* ab *om. ϱ. ϱ*.* [w]) inquisita *R1.* [x]) omnipot. *om. R1.* [y]) inhab. $\overline{\text{scs}}$ $\overline{\text{sps}}$ pect. $\overline{\text{vri}}$ *R1* — inh. $\overline{\text{vri}}$ pect. $\overline{\text{sps}}$ $\overline{\text{scs}}$ *R2. ϱ3.* [z]) *ita R2. ϱ1, sed* ex *in ras. ϱ1;* et, *suprascr.* vel ex *ϱ3;* et ut *R1;* ut et *ϱ*.* [a]) annorum *om. R1.* [b]) perducat *ϱ*2.3.*

tinopoli Romam hiemali tempore pergentes in itinere morari soliti sint. Nota nostrum, certe cum m. Martio Rusticianae ep. XIII, 26 scriberet, quae Constantinopoli accidissent, ignorasse. — De Phoca imperatore cf. Reg. XIII, 1. Cui contrariam praedecessori gubernandi rationem sequenti, pacem vel indutias cum Langobardis pacturo, alium exarchum missuro (cf. ep. XIII, 36), partes Romani pontificis contra schismaticos et contra oecumenicum *patriarcham (cf. ep. XIII, 43 n. 1) sustenturo, Gregorius in omnibus fere consentiebat, cum Mauricio adversatus esset. Cf. etiam ep. XIII, 41. De his epistulis agunt Lau l. l. p. 233 s. Gregorovius l. l. II⁴ p. 66 s.* 1) *Eodem initio noster in ep. V, 42. XI, 36 utitur.* 2) *Eadem scribit noster in ep. XI, 4 (n. 4).*

MENSE IUNIO INDICTIONE VI.

XIII, 35.

Gregorius I. papa Eusebiam patriciam hortatur, ut a regiae civitatis tumultibus animum avertat; optat, ut cum nobilissimo coniuge tranquille vivat et de domni Strategii salute gaudeat. *603, Iun.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 261; ϱ: cap. 260.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 32; G: Lib. XI. ep. 39. — Iaffé Reg. 1900 (1517).

GREGORIUS EUSEBIAE PATRICIAE.

Etsi occupata[a] mens vestra divitiis[b] aut fortasse regiae civitatis tumultuosis[c] implicationibus[1] nos per epistolas suas visitare postponit[d], nostrum tamen est etiam aversa[e] filiorum corda dulci caritate prosequi[f] eaque[g] ad benignum animum et ammonendo et orando revocare. Unde nunc debitum salutationis alloquium solvens[h] hortor, ut vestra excellentia a civitatis illius superfluis tumultibus animum avertat plusque ea quae animae quam quae sunt corporis cogitet[i]. Transitoria esse omnia perpendat. Venturi iudicis examen tremendum cum metu et lacrimis cotidie sine cessatione consideret illumque diem[k], in quo perturbanda sunt omnia, cum timore ad animum reducat, ut iram iudicis in ipso iam die non timeat. Omnipotens autem Deus haec vestris[l] cogitationibus adspiratione sui spiritus infundat vosque et hic cum nobilissimo[m] coniuge tranquille vivere et de domni Strategii[2] salute gaudere faciat atque post longa tempora ad aeterna praemia pervenire concedat.

XIII, 36.

Gregorius I. papa Smaragdum, patricium et exarchum, hortatur, ut Firminum, episcopum Tergestinum, ad ecclesiae unitatem reversum, ab iniuriis Severi, episcopi Gradensis, principis schismatis Istrianorum defendat. Addit de triginta dierum pace cum Cillane facta et de Pisanorum dromonibus paratis et egressis. *603, Iun.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 262; ϱ: cap. 261.
Edd. M: Lib. XIII. cap. 33; G: Lib. XI. ep. 40. — Iaffé Reg. 1901 (1518).

Mense *cet. om.* ϱ*1.4 — VI *om.* ϱ*2.3.

XIII, 35 titulum om. ϱ*1.4 — Eusaebiae *R2.* a) occupatas ϱ*1. b) divini ϱ*2.3; divinis actionibus *Vat. D (ed. M.).* c) *nota quaedam, quam hic in marg. add.* ϱ*1, *post recisa est.* d) nos ponit *R1.* e) adversa *R1.*ϱ1. f) persequi ϱ*1. g) eamque ϱ1. h) solveris *R2.* i) et *add. R1.* k) dei est (*pro* diem) *R1.*ϱ*1. l) vestri *R1.* m) novissimo *R1.*

XIII, 35. De Eusebia, filia Rusticianae patriciae, cf. ep. II, 27 n. 4. 1) Cf. ep. praeced. et nota Rusticianam eiusque familiam cum imperatore Mauricio intime coniunctam fuisse. Cf. ep. II, 27 n. 2) De hoc cf. ep. VIII, 22 n. 7.

XIII, 36. Paul. diac. IV, 25 narrat: repulso apud Ravennam Gallicino rediit Smaracdus, qui prius fuerat Ravennae patricius; *ultima Callinici nominis mentio fit in ep. IX, 176; sed cf. ep. XII, 6 n. 10. Adde Agnell. c. 98 (inscr.) C. I. L. VI, 1200 (a. 608 m. Aug.) VIII, 10529; Diehl, l. l. p. 172 s. et librum meum Untersuchungen etc. p. 12 s. 115.*

GREGORIUS SMARAGDO PATRICIO ET EXARCHO.

Olim novimus, excellentissime fili, quo[a] desiderio quave concursione[b] animi pro adunanda Dei ecclesia in Histriae[c] videlicet partibus zelo redemptoris nostri, amore mercedis[d] studii vestri fervor[e] extiterit[1]. Quod cum ita sit, ea quae nobis de illis nuper sunt partibus nuntiata ad vestram non destitimus perferre[f] notitiam. Firminus[g] siquidem frater et coepiscopus noster Tregestinae antistes[h] ecclesiae ante adventum vestrae excellentiae salubri consilio ab scismate quo[i] inhaeserat[k] resipiscens atque ad unitatem matris ecclesiae rediens[l] nostris est epistolis confirmatus[2], quatenus in verae quod agnoverat[m] sinum matris ecclesiae[l] fortitudine animi fixus ac stabilis permaneret. Quo audito Severus Gradensis episcopus[3] eiusdem caput scismatis eum diversis primum coepit, si posset[n], suasionibus a bono[o] revocare proposito[p]. Quod dum perficere auctore Deo minime[q] valuisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit. Quanta vero praedictus frater et coepiscopus noster Firminus[r] ex eadem inmissione pertulerit, plenius illic ac veracius e vicino poteritis agnoscere. Directis itaque excellentiae vestrae iussionibus his qui in Histriae partibus locum vestrum[s] agere[4] Deo auctore noscuntur districtius iubetote, quatenus et saepe dictum fratrem nostrum ab inlatis debeant defensare molestiis et quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procurare, ut haec vestra provisio et conversorum sit optata securitas et occasio apta[t] sequentium. Excellentiam quapropter vestram paterno salutantes affectu petimus, ut zeli[u] vestri in hac causa olim exhibiti[v] nunc vehementius fervor incandeat tantoque vos contra se hostes[w] Dei vindices defensoresque repperiant[x], quanto[y] apud Deum[z] pretiosior est animae[a] quam defensio[b] corporalis. Armet vos contra devios[c] ipsa quae in vobis viget fidei[d] rectitudo, redintegretur[e] vestris temporibus[f] quod in illis est partibus scissum corpus ecclesiae. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, rectitudinis ac integritatis auctorem. De divina namque miseratione confidimus, quod tanto exteriores hostes nostri valentiores vos contra se repperient[g], quanto vos inimici rectae fidei divino in se senserint[h] amore terribiles.

Praeterea duas[i] ad Cillanem[k 5] epistolas[l] misimus, si pacem quae ab excellentia vestra in triginta diebus facta est custodiret[m]; et rescripsit eam se servaturum, si tamen ipsi[n] a reipublicae partibus fuerit custodita. Homines autem illos quos tenuerat omnes cum rebus suis relaxavit; sed de[o] occisis hominibus suis valde dolebat[p] atque

XIII, 36 titulum om. ρ*1.4 — Samaragdo ρ*2.3 — patricio *om. et lac. 6 litt. exhibet R1;* pater ρ*2.3; patricio et, *ut videtur, R2;* et *om. cet. codd. n.* a) quod *R1;* qua ρ*1. b) *ita R;* conversione ρ*.ρ1; conversatione ρ3. c) Ystrię *R1.* d) mercedi *R1.* e) fertior ρ*1. f) proferre *R1.* g) Firannus *R1.* h) antestis *ex* antestitis *(ita* ρ*3) *corr.* ρ*2. i) quod *R1;* cui ρ3. k) in heres erat *R1.* l) *verba* rediens *usque* ecclesiae *om.* ρ1. m) ignoraverat ρ3. n) possit ρ*.ρ1. o) bonos *R1;* bono se ρ*1. p) preposito *R1.* q) minine ρ1. r) Firmanus *R1.* s) nrm (with overline) *R1.* t) aperta ρ1. u) zelum *R1;* zelus ρ.ρ*. v) exibita ρ1; exhibitus ρ3. w) os hostestes *R1.* x) depereant ρ3. y) quantum ρ1. z) eum ρ3. a) anima ρ1. b) defensior ρ*1. c) ac metu os contra devios in *R1.* d) fides *R1.* e) sed redintegretur *R1;* sed integretur ρ1.ρ*1. f) temporis *R1.* g) reperiant ρ3. h) inserit (*om.* se) *R1;* insenserint (*om.* se) ρ*1; se senserit ρ1. i) ad vas (*pro* duas) *R1.*ρ1. k) *ita* ρ*; ad Ancillanem ρ3; accila *et ras.* (*om.* ad) *R2;* accillanem (*om.* ad) ρ1; accinalem (*om.* ad) *R1.* l) epistolam *R.* m) custodire *R1.* n) ipsa ρ3. o) de *om.* ρ.ρ*. p) *ita R;* doleat ρ1; dolet ρ*.ρ3.

1) Tempore, quo primum exarchus erat, Smaragdus contra schismaticos pugnaverat: cf. Paul. diac. III, 18. 26 et ep. I-K. 1054, quam in appendice proferemus, et ep. Childeberti ad Laurentium missam a. 588 (Troya, Cod. dipl., nº. 11; cf. librum meum Untersuchungen etc. p. 111). 2) Cf. ep. XII, 13. Etiam ex hoc loco efficitur Smaragdum non ante 602, Mart., in Italiam venisse. 3) De Severo eiusque schismate cf. ep. I, 16 ss. 4) De ducibus et tribunis agi videtur. 5) Dux quidam Langobardus fuisse videtur.

nobis vehementer suspectus est, quia, si, quod[q] Deus avertat, locum invenerit, etiam in pace eum non est dubium excessurum[r].

Ad Pisanos[s] autem hominem nostrum dudum, qualem debuimus et quo modo debuimus, transmisimus; sed optinere nil[t] potuit[u]. Unde et drumones[v] eorum iam parati ad egrediendum nuntiati[w] sunt[6].

XIII, 37.

Gregorius I. papa Pantaleonem notarium, cui discussionem in patrimonio partis Syracusanae commiserit, laudat, zelo eius per Salerium notarium suum comperto, quod modium sextariorum viginti quinque, quo conductores in frumento a colonis exigendo usi essent, confregerit. Praecipit, ut una cum Iohanne, episcopo Syracusano, et Hadriano chartulario et, si necesse fuerit, cum Iuliano pecuniam fraude illa partam egentibus colonis dividat. Ad quam rem per unamquamque massam colonos pauperes et indigentes describat. *603, Iun.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 263; ϱ: cap. 262.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 34; G: Lib. XI. ep. 41. — Iaffé Reg. 1902 (1519).

GREGORIUS PANTALEONI NOTARIO.

Experientia tua, quod vel quale apud sacratissimum corpus beati Petri apostoli iusiurandum praebuerit, memor est[a][1]; unde nos quoque securi[b] discussionis[c] causam in patrimonia[d] partis Syracusanae commisimus. Oportet ergo te fidem tuam et eiusdem[e] beati Petri apostoli timorem semper ante oculos habere atque ita agere, ut neque ab hominibus in[f] praesenti vita neque ab omnipotenti Deo in extremo iudicio valeas reprehendi. Salerio siquidem cartulario nostro[2] narrante cognovimus, quia modium ad quem[g] coloni[h] ecclesiae frumenta dare compellebantur[i] viginti et quinque sextariorum[3] inveneris. Quod omni modo[k] execrati sumus[l] atque eandem[m] discussionis[n] causam tarde te[o] fecisse doluimus. Quia vero eundem modium te[p] fregisse et iustum[q] fecisse commemoras[r], gavisi sumus. Sed quia praedictus cartularius summam quoque nobis indicare studuit, quae de fraudibus conductorum apud experientiam tuam iam de duobus

q) sicut *R1; si ut ϱ1.* r) excessorum *R1.* s) a Pissanos *ϱ*1.* t) nihil *ϱ*1.* u) potui *ϱ*1. ϱ3.* v) *ita R1. ϱ;* drumones *ϱ*2.3;* drommones *ϱ*1.* w) nuntia *ϱ1.*

*XIII, 37 titulum om. ϱ*1.4.* a) memores *R1. ϱ1;* memor es *ϱ*. ϱ3.* b) securili *ϱ3.* c) discutionis *ϱ*1.* d) *ita ϱ. ϱ*;* patrimonio *R1* — patris (*pro* partis) *ϱ*1.* e) tuam et eiusdem *om. ϱ3.* f) in *om. R1.* g) *ita R;* ad quod *ϱ*. ϱ3;* cum quo *ϱ1.* h) coloniae *ϱ*2.3.* i) compellabantur *R2. ϱ1.* k) omni modi *ϱ1.* l) execratissimus *R1.* m) eandem *R2;* eundem *cet.* n) discutionis *ϱ*1.* o) ardens *R1. ϱ1. ϱ*;* tarde te *R2;* te tarde *ϱ3.* p) te *om. R.* q) iustam *ϱ*1.* r) commemorans *ϱ*1.2, sed corr. ϱ*2.*

6) Ex hoc loco intellegimus, quam pauca nobis de huius temporis rebus gestis tradita sint. Non constat, sed verisimile est Pisanos ad rempublicam pertinuisse (cf. Troya, Cod. dipl. I p. 546 s.). Portus Pisanus etiam commemoratur in contin. Pauli diac. Romana c. 7 (Scr. rer. Lang. p. 201). Qui coniecturas sectatur, contendet Pisanos contra Smaragdum pro Callinico pugnaturos dromones parasse.

XIII, 37. De Pantaleone cf. ep. VIII, 26 n. 1. De munere Pantaleonis notandum est eum non rectorem fuisse — Adrianus tunc temporis rector patrimonii Syracusani erat — sed ordinatorem; *quae ei iniunguntur concordant cum f. Diurni 51, non cum f. 52. Sed rectorem eum appellat Iohann. diac. in vita Greg. II, 53; cf. Grisar l. l. p. 334.* *1) Cf. de hoc iuramento Grisar l. l. p. 528 et ep. VII, 18 n. 1.* *2) De Salerio cf. ep. IX, 21 n. 1.* *3) Cf. ep. I, 42 p. 62 n. 4 atque Mommsen in Ztschr. f. Soc.- u. Wirthschaftsgesch. I p. 57 s.*

territoriis[4] est collecta, sicut te studiose fecisse fracto iniusto modio gaudemus, quia[s] in futuro[t] nobis ......[u], ita etiam de peccatis praeteritis cogitamus, ne, si ea quaę fraudulenter conductores a rusticis abstulerunt ad nos[v] perveniunt[w], peccata quae ab ipsis perpetrata sunt ad nos trahantur[x][5]. Et ideo volumus cum omni fide[y], omni puritate considerato timore omnipotentis Domini reducta ad memoriam districtione beati Petri apostoli per unamquamque massam[z] colonos[a] pauperes et indigentes experientiam tuam describere atque ex[b] eis pecuniis quae in fraudibus sunt inventae vaccas[c], oves porcosque comparare et singulis colonis pauperioribus[d] ea distribuere. Quod facere te cum consilio viri reverentissimi domni Iohannis[e] episcopi[6] atque Adriani[f] cartularii et rectoris[7] volumus. Si autem necesse propter consilium fuerit, etiam filius meus domnus Iulianus[8] debet adhiberi, ita ut nullus alius agnoscat[g], sed omnino secretum sit. Vos igitur qua ad vos[h] pertractate, utrum in auro an certe in peculiis[i] eisdem colonis[k] pauperibus dari eadem[k] continentia debeat. Quicquid vero communiter steterit, prius descriptionem[l], sicut praedixi[m], facito et postmodum singulis iuxta qualitatem suae[n] paupertatis distribuere stude. Ego enim, sicut magister gentium testatur, 'habeo omnia et abundo'; nec[o] pecunias, sed mercedem quaero. Ita ergo age, ut in Phil. 4, 18.
die iudicii de eadem[p] causa mercedis, quae experientiae tuae commissa est, mihi fructum quem feceris ostendas. Quod si pure et fideliter ac strenue egeris, et hic illud[q] in filiis tuis recipis et postmodum retributionem plenariam in aeterni iudicis examine habebis.

XIII, 38.

Gregorius I. papa Gattulum, Romanum et Uuintarit hortatur, ut Optato defensori in disciplina sacerdotum territorii Nursini, cum extraneis mulieribus habitantium, emendanda opem ferant. Addit se Optato mandasse, ut ad Chrysantum, episcopum (Spoletanum), causam trahat, si adhortationem eius neglexerint. *603, Iun.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 264; ϱ: cap. 263.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 35; G: Lib. XI. ep. 42. — Iaffé Reg. 1903 (1520).

GREGORIUS GATTULO, ROMANO ET VVINTARIT.

Pervenit ad nos, quod qui in sacro sunt ordine constituti in territorio Nursino[a] cum mulieribus extraneis habitent. Quod quia grave et valde est indecens, Optato

s) si *add. R2.* t) *ex* futura *corr. R2.* u) *hic unum verbum deesse videtur, fortasse* cogitatis — *Mommsen coni.* providisti *pro* nobis, *edd. add.* prospicimus. v) nos *om. R1.* w) perveniant *R2. ϱ3.* x) trahatur *R1.* y) cum *add. R1.* z) missam *ϱ1.* a) colones *R1.* b) ex *om. ϱ*.* c) vaccis *ϱ1.* d) pauperibus *ϱ*. ϱ3.* e) Iohi *R1.* f) Hadr. *ϱ*1.* g) cognoscat *ϱ1.* h) qua ad vos *ϱ*2.3;* qua ad nos *R1;* qui ad vos *ϱ*1;* ad vos (*om.* qua) *ϱ;* apud vos (*om.* qua) *R2.* i) pecuniis *ϱ*2.3.* k) *verba* colonis *usque* eadem *om. R2.* l) discriptione *ϱ1. ϱ*1;* descriptione *R1.* m) dixi *ϱ3.* n) suā *ϱ1.* o) non *R1.* p) eadem *om. ϱ3.* q) sed illud (*om.* et hic) *R1.*

*XIII, 38 titulum om. ϱ*1.4* — Gattulo *R;* Catulo *ϱ. R*1;* Gatulo *ϱ*2.3* — Vvintarit *R2;* Muntarit *R1;* Vvitariē *ϱ1;* Vintareto *ϱ3;* Vvintaret *ϱ*2.3.* a) Mursino *ϱ*1.*

4) De quibus territoriis agatur, ignoro; cf. enumerationem territoriorum, quae ad partes Syracusanas pertinebant, in ep. IX, 29. 5) Cf. Diurni f. 51. 6) De Iohanne Syracusano cf. ep. VI, 18 n. 7) De Adriano, rectore patrimonii Syracusani, cf. ep. IX, 110 n. XIII, 22 (n. 2). 8) De Iuliano cf. ep. XIII, 23 n.

XIII, 38 una certe cum seq. ep. transmissa, quam cf. — De viris magnificis, ad quos haec ep. data est, nihil scimus.

defensori[1] praecipimus, ut eos debeat adhortari, quatenus, si[b] ita est, nullus eorum cum extraneis mulieribus[c] de cetero audeat habitare. Qui[d] si forte adhortationem eius neglexerint[e], hoc quoque ei[f] iniunximus, ut ad notitiam fratris et coepiscopi nostri Chrysanti[g][2] illud perducere debeat, dum modo aut per se illud[h] corrigat[i] aut cum eius auctoritate praedictus defensor[k] studeat emendare. Et ideo magnitudo vestra in hoc capitulo, sicut eam decet, concurrat atque eundem defensorem[l] habeat in omnibus commendatum, ut vobis solaciantibus et quae ei iniuncta[m] sunt salubriter expleat et in aliis contra rationem laborare non valeat[n].

XIII, 39.

Gregorius I. papa Chrysantum, episcopum Spoletanum, monet, subveniat Optato defensori, si sacerdotes territorii Nursini admoniti cum mulieribus extraneis habitare pergant. *603, Iun.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 265; ϱ: cap. 264.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 36; G: Lib. XI. ep. 43. — Iaffé Reg. 1904 (1521).

GREGORIUS CHRYSANTO EPISCOPO SPOLITINO.

Ex quorundam relatione cognovimus sacerdotes territorii Nursini cum extraneis mulieribus commanere. Pro qua re valde nos fraternitas tua contristatos agnoscat, quae dudum talia, si tamen cognovit, minime passa est coercere. Sed quoniam[a] Optato praecipimus[b] defensori, ut haec debeat modis omnibus emendare, si quisquam ex eis in tali capitulo contumax voluerit apparere, ad fraternitatis tuae eum debeat evocare iudicium[c], ideoque sanctitati tuae necessario duximus scribendum, ut, si quos de sacerdotibus ad tuam diocesem pertinentes[d] cum extraneis mulieribus cognoverit habitare vel certe de quibus antedictus Optatus tuae renuntiaverit sanctitati, ammonitione[e] sacerdotali praemissa et, si res ita exegerit, etiam[f] canonicam adhibens disciplinam de cetero emendare festinet, quia nos audire talia nulla patimur ratione. Sed et presbyterum, quem dicunt sine Dei respectu plurimis[g] violentias inrogare, ammonere eum vel increpare pro talibus fraternitas tua studeat, quod[h] si te audire noluerit, a communione eum suspendere[i], ut vel sic incipiat a pravis se actibus removere.

---

b) si *om.* *ϱ1.* c) *ex* muliebus *corr.* *ϱ1.* d) quod *ϱ3.* e) neglexerit *ϱ1.* f) ei *om.* *R1.* g) *ita* *ϱ*1;* Chrisantis *R1;* Chrisanti *cet.* h) *ita* *R2.ϱ*1;* ut per illud *R1;* aut per illum *ϱ.ϱ*2.3.* i) corrigantur *ϱ1.* k) de frē *R1.* l) de fr̄i *R1.* m) iniuncte *R2.* n) laborem non habeat *ϱ3.*

XIII, 39 titulum om. *ϱ*1.4* — Chrisanto *R1.ϱ3;* Chisanto *ϱ1;* Chrisanio *R2;* Crisanto *ϱ*2.3.R*1* — Spolitano *ϱ*2.3.ϱ3.R*1;* Spolitino *cet.* a) quo *ϱ1.* b) prȩcepimus *R2.* c) indicium *R1.ϱ1.ϱ*, sed corr.* *R1.* d) pertinentibus, *ut videtur,* *ϱ*2.3.* e) commonitioni *R1.* f) et *add.* *ϱ.ϱ*.* g) plurimas *ϱ3.* h) qui *ϱ3.* i) suspende *ϱ3.*

1) Optatus, quem Ioh. diac. in v. Greg. II, 53 defensorem territorii Nursini, ex hoc certe loco hauriens, commemorat, alius esse videtur ac is, cuius in ep. XIII, 10 mentio fit. 2) De Chrysanto, ep. Spoletano, cf. ep. IX, 49 n.

XIII, 39. Cf. ep. praeced. — De Chrysanto cf. ep. IX, 49 n.

MENSE IULIO INDICTIONE VI.

XIII, 40.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo Panormitano, pallium eo modo, quo Siciliae episcopis concedi solet, concedit. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 266; ϱ: cap. 265.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 37; G: Lib. XI. ep. 44. — Iaffé Reg. 1905 (1522).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO PANORMO.

Apostolicae sedis benivolentia provocati[a] fraternitati tuae, quod[b] Panormitanae ecclesiae speculatoris suscepisse[c] constat officium[d], pallii usum[e] praevidimus concedendum, illis videlicet temporibus atque eo[f] ordine, ut alios quoque insulae Siciliae sacerdotes vel decessores tuos usos[g] esse non ambigitis[h]. Illud autem ammonemus[i], ut apostolicae sedis reverentia nullius[k] praesumptione turbetur. Tunc enim membrorum status integer manet, si caput[l] fidei nulla pulset[m] iniuria et[n] canonum maneat incolumis atque intemerata semper auctoritas, ut, sicut a[o] nobis huius quoque[p] decoris usum ad sacerdotalis[q] officii honorem accepisse te[r] gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate susceptum adornare contendas[s] officium. Sic etenim alterno invicem eris decore conspicuus, si ad huiusce modi corporis habitum[t] mentis quoque tuae[u] bona concordent[v].

XIII, 41.

Gregorius I. papa Phocae Augusto (Bonifatium) latorem praesentium ex primicerio defensorum diaconum factum apocrisiarium mittit, postquam apocrisiarii locus per longum tempus vacavit. Addit de Langobardorum incursionibus. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 267; ϱ: cap. 266.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 38; G: Lib. XI. ep. 45. — Iaffé Reg. 1906 (1523).

GREGORIUS PHOCAE AUGUSTO.

Considerare cum gaudiis et magnis actionibus gratiarum libet, quantas omnipotenti Domino laudes debemus, quod remoto iugo tristitiae ad libertatis[a] tempora[b] sub imperiali benignitatis vestrae pietate pervenimus. Nam[c] quod permanere in palatio

Mense *cet. om.* ϱ* — VII ϱ*1.*

XIII, 40 titulum om. ϱ**1.4* — Iohs eps *R 1* — *ex* Panormę *corr.* Panormo *R1;* Panormitano *R*1.* a) probatica *R1.* b) *ita Diurn. Vat.;* in quo ϱ*.ϱ*1;* in qua *R1;* quam in ϱ*3.* c) suscepisse te ϱ*1.* d) officio *R1.* e) usus ϱ*1.* f) quo *R1.* g) usas ϱ**1.* h) *ita R1.*ϱ*1.*ϱ**2.3;* ambigas ϱ**1;* ambigis *Diurn.* i) ammonemus *om.* ϱ*3.* k) nullus ϱ*1.*ϱ* *2.3.* l) apud ϱ*1.* m) pulsetur ϱ*3.* n) *ita* ϱ; et *om. R1.*ϱ*. o) a *om. R1.* p) *ita* ϱ*.ϱ*3;* huiusque *R1.*ϱ*1;* huius *Diurn.* q) sacerdotalem ϱ**1.* r) accepisset (*om.* te) *R1.* s) *ex* contendis *corr. R1.* t) amtum *R1.* u) tua ϱ*1; om. hoc verb. R1.* v) concordet ϱ*1.* ϱ*.

XIII, 41 titulum om. ϱ**1.4* — Focae ϱ**2.3.R*1.* a) liberatis ϱ*1.* b) temporum *R1.* c) non *R1.*

XIII, 40. Huius epistulae maxima pars scripta est secundum Diurni f. 48 (de usu palli — episcopis Siciliae)*; sicut in ep. VI, 8, ultima verba formulae (privilegiorum confirmatio) omissa sunt; sed addita sunt verba* ut apostolicae *usque* semper auctoritas. — *De Iohannis electione cf. ep. XIII, 14. 16. 17; ad eundem datae sunt ep. XIII, 46. XIV, 3. 5. 9.*

XIII, 41 una cum sequent. epistulis per Bonifatium transmissa. — De Phoca Augusto cf. ep. XIII, 1. 34 n.

iuxta antiquam consuetudinem apostolicae sedis diaconem vestra serenitas non invenit. non hoc meae neglegentiae, sed gravissimae necessitatis fuit, quia, dum ministri omnes huius vestrae[d] ecclesiae tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent atque refugerent[e], nulli eorum poterat[f] imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet[1]. At[g] postquam vestram clementiam omnipotentis Dei[h] gratia disponente ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente laetitia ad vestra vestigia venire festinabant[i], qui illuc[k] prius accedere valde timuerant. Sed quia[l] eorum quidam ita senectute sunt debiles, ut laborem ferre vix possint, quidam vero ecclesiasticis curis vehementer implicantur et lator praesentium, qui primus omnium defensorum fuit[2], bene mihi ex longa adsiduitate compertus est, vita, fide ac moribus adprobatus, hunc aptum pietatis vestrae vestigiis[m] esse iudicavi. Unde eum auctore Deo diaconem[n] feci et sub celeritate transmittere studui, qui cuncta quae in his partibus aguntur invento oportuno tempore valeat clementiae vestrae suggerere. Cui[o] rogo ut serenitas vestra pias aures inclinare dignetur, ut tanto nobis celerius valeat misereri, quanto afflictionem nostram[p] verius ex eius relatione cognoverit. Qualiter enim cotidianis gladiis et quantis Langobardorum[q] incursionibus ecce iam per triginta et quinque annorum[3] longitudinem premimur, nullis explere suggestionis[r] vocibus valemus. Sed in omnipotente Deo confidimus, quia ea quae coepit consolationis suae nobis bona perficiet et qui suscitavit in republica pios dominos etiam[s] extinguet[t] crudeles inimicos. Sancta itaque trinitas vitam vestram per tempora longa custodiat, ut de bono vestrae pietatis, quod tarde suscepimus, diutius gaudeamus.

XIII, 42.

Gregorius I. papa Leontiae Augustae gratulatur de imperio suscepto; Pulcheriae Augustae, quae in synodo Helena nova vocata sit, exemplum proponit. Ecclesiam Romanam commendat. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 268; ϱ: cap. 267.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 39; G: Lib. XI. ep. 46. — Iaffé Reg. 1907 (1524).

GREGORIUS LEONTIAE AUGUSTAE.

Quae linguae[a] loqui, qui animus[b] cogitare sufficiat, quantas[c] de serenitate vestri imperii omnipotenti Deo gratias debemus, quod tam[d] dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt et imperialis culminis lene iugum rediit, quod libeat[e] portare[f] subiectis? Reddatur ergo creatori omnium ab hymnidicis angelorum choris gloria in caelo, persolvatur ab hominibus[g] gratiarum actio in terra, quia universa respublica, quae multa maeroris[h] pertulit vulnera, iam nunc consolationis vestrae

d) *ita R1. ϱ1. ϱ*;* nostrae, *ut videtur, ϱ3.* e) fugerent *ϱ3.* f) poterant *ϱ1. ϱ*, sed corr. ϱ*2.* g) ut *R1;* sed *ϱ;* ad *ϱ*.* h) deo *ϱ*1* — disponente deo *ϱ*2.3.* i) festinant *ϱ.* k) illic (*om.* prius) *R1.* l) qui *ϱ1.* m) vestigii *ϱ1.* n) diaconum *ϱ*2.3.* o) qui *R1. ϱ*1.* p) v̄r̄m *ϱ1.* q) Longob. *R1. ϱ3.* r) suggestionibus *ϱ*1;* suggestionum *ϱ3.* s) etiam *om. ϱ1. ϱ*.* t) extinguit *codd. n., sed in* extinguet *(ita ϱ3) corr. R1.*

*XIII, 42 titulum om. ϱ*1.4.* a) lingua *ϱ*2.3. ϱ3. R*1 — an* lingua eloqui *scrib.?* b) *ex* quia nimis *corr. R1.* c) quanta *R1.* d) quoddam *ϱ*1.* e) beat *R1.* f) potare *ϱ1.* g) omnibus *R1;* onibus *ϱ1.* h) memoris *ϱ1.*

1) Anatolius apocrisiarius mortuus erat a. 601: cf. ep. VII, 27 n. 6 et XII, 6 n. 6. 2) De Bonifatio, qui ep. VIII, 16 primicerius defensorum factus erat, cf. ep. V, 6 p. 287 n. 2 nº. 2 et ep. seq. 3) Cf. ep. V, 39 p. 328 n. 1.

XIII, 42. De Leontia Augusta cf. ep. XIII, 1. Theophyl. Sim. VIII, 10.

invenit[i] fomenta. Unde nobis necesse est omnipotentis Dei misericordiam enixius exorare, ut cor vestrae pietatis sua semper dextera teneat eiusque cogitationes[k] caelestis gratiae ope dispenset[l], quatenus tranquillitas vestra tanto rectius valeat sibi servientes regere, quanto dominatori omnium noverit verius deservire. In amore catholicae fidei faciat defensores suos, quos fecit ex[m] benigno opere imperatores nostros. Infundat in vestris mentibus zelum simul et mansuetudinem, ut pio[n] semper fervore valeatis et, quicquid in Deo exceditur[o], non inultum[p] relinquere et, si[q] quid vobis delinquitur, parcendo tolerare. Sed dat[r] nobis in vestra pietate Pulcheriae[s] Augustae clementiam, quae pro[t] zelo catholicae fidei in sancta synodo Helena[u] nova vocata est[1]. Omnipotentis[v] Dei misericordia largiora vobis cum piissimo domino vivendi spatia concedat, ut, quo vestra longius[w] vita extenditur, subiectorum omnium consolatio validius confirmetur.

Rogare forsitan debui, ut ecclesiam[x] beati Petri apostoli, quae nunc usque gravibus[y] insidiis laboravit, haberet[z] vestra tranquillitas specialiter commendatam. Sed qui[a] scio[b], quia omnipotentem Deum[c] diligitis, non debeo petere quod sponte ex benignitate vestrae pietatis exhibetis. Quanto enim plus timetis conditorem omnium, tanto
eius[d] potestis[e] ecclesiam amplius[f] amare[g], cui dictum est: 'Tu es Petrus, et super hanc Matth. 16, 18.
petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam' et
cui dicitur: 'Tibi dabo claves regni caelorum; quodcumque ligaveris super terram, ligatum Matth. 16, 19.
erit et in caelo, et quaecumque[h] solveris super terram, soluta erunt et in caelo'. Unde nobis dubium non est, quam forti amore ad eum vos stringitis, per quem solvi ab omnibus peccatorum[i] nexibus[k] desideratis. Ipse igitur sit vestri custos imperii, sit vobis protector in terra, sit pro vobis intercessor in caelo, ut per hoc, quod[l] relevatis duris ponderibus in vestro imperio subiectos gaudere facitis, post multa annorum tempora in caelesti[m] regno gaudeatis[n].

XIII, 43.

Gregorius I. papa Cyriacum, patriarcham Constantinopolitanum, hortatur, ut posito universalis episcopi nomine in concordiam secum redeat. Bonifatium diaconum, latorem praesentium, commendat. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 269; ϱ: cap. 268 et 271.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 40; G: Lib. XI. ep. 47. — Iaffé Reg. 1908 (1525).

GREGORIUS CYRIACO PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANO.

Quanta sit pacis virtus[a], frater carissime, ex voce dominica[b] diligentius intuentes,
quae ait: 'Pacem[c] meam[d] relinquo vobis[c]; pacem meam do vobis', ita in eius nos[e] Ioh. 14, 27.

i) intulit, *suprascr.* vel invenit *ϱ3.* k) eique cogitationis *ϱ*1.* l) operis penset *R1.* m) et *ϱ1.* n) *ex* opio *corr. ϱ*1.* o) excidetur *R1.* p) multum *ϱ1.* q) si *om. ϱ*1.* r) da *R1.* s) *ita edd.*; pulchria *ϱ1. ϱ*, sed in* pulchra *corr. ϱ*2;* pulchra *R1;* pulchram *ϱ3.* t) per *ϱ1.* u) Elena *R2. ϱ. ϱ*1.* v) ōipotenti *R1.* w) largius *R1.* x) ecclesię *ϱ*1.* y) gravius *R1.* z) habere *R1. ϱ1. ϱ*1.* a) quia *ϱ*1.* b) *ex* scito *corr. R1.* c) deum *om. ϱ. ϱ*.* d) eius *om. ϱ1.* e) potestatis *ϱ3.* f) *ita R1;* amplius *om. ϱ. ϱ*.* g) debetis *add. ϱ3.* h) quodcumque *ϱ*1.* i) *ita R. ϱ1;* peccatis *ϱ*. ϱ3.* k) *ita R2. ϱ1;* enixius *R1. ϱ*. ϱ3.* l) quo *R2.* m) *ex* celestis *corr. R1.* n) gaudeat *ϱ1.*

XIII, 43. Hanc ep. bis exhibent codd. R2. ϱ. ϱ. — Titulum om. ϱ*1.4.* — Ciriaco *R2. ϱ1. ϱ1'. ϱ*2. ϱ*2'. ϱ*3'. R*1* — Constantinop. *R1;* Constantinopolitano *R2;* Constantinopoli *R2';* Constantinp̄ *ϱ1;* Constantinopoł *ϱ1';* Constantinpł *ϱ*2.3;* Constantinopolim *ϱ*2'.3';* Constantin̄ *R*1.* a) virtutis *ϱ1'.* b) dominice *ϱ1'.* c) *verba* pacem *usque* vobis *post* do vobis *transponit R1 et om. ϱ1. ϱ*1.2.3.* d) meam *om. R2. R2'. ϱ*1'.2'.3'.* e) nos in eius *R1.*

1) Cf. Mansi l. l. VII c. 171: Act. VI conc. Chalced.

XIII, 43. Cf. ep. praeced. — De Cyriaco cf. ep. VII, 4 n.

decet dilectione persistere, ut locum praebere discordiae nullo modo debeamus. Sed quia in radice ipsius vivere aliter non valemus, nisi mente et actu humilitatem, quam ipse pacis auctor[f] docuit, teneamus, cum ea caritate qua[g] dignum est suademus, ut profanam elationem, quae animabus semper adversa est, cordis pede calcantes perversi superbique[h] vocabuli[i] scandalum[k] auferre de medio[l] ecclesiae festinetis, ne a[m] pacis nostrae societate divisi inveniri[n] possitis[o] [1]. Sed unus in nobis[p] spiritus, una mens, una caritas, una in Christo, qui[q] sua membra esse nos voluit, sit compago concordiae. Nam quam durum, quam[r] indecens, quam crudele quamque a proposito sit sacerdotis extraneum pacem illum[s], quam aliis praedicat, non habere, sanctitas vestra consideret et suos de superbia scandalizare fratres abstineat. Sed haec magis studeat, ut vanae ac[t] superfluae elationis[u] auctorem humilitatis queat ense prosternere, quatenus[v] huius modi[w] victoria suum vos habitaculum sancti Spiritus sibi gratia vindicet et[x] aperte in
2. Cor. 6, 16. vobis impleatur quod scriptum est: 'Templum Dei sanctum est, quod estis vos'.

Praesentium vero portitorem dilectissimum communem filium Bonifatium[y] diaconum vobis in omnibus commendamus, ut, quocumque[z] necesse fuerit[a], solacia vestrae[b], sicut decet, sanctitatis inveniat.

XIII, 44.

Gregorius I. papa Eulogium, episcopum Alexandrinum, cum a quodam medicinali Alexandrino de quodam collectore apud sophistam puero summae pravitatis, repente diacono ordinato, compererit, ad simoniam evellendam hortatur. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 270; ϱ: cap. 269.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 41; G: Lib. XI. ep. 48. — Iaffé Reg. 1909 (1526).

GREGORIUS EULOGIO EPISCOPO ALEXANDRINO.

Quadam die, dum[a] inter me atque familiares meos de consuetudinibus ecclesiarum[b] sermo fuisset exortus[c], quidam[d], qui in magna civitate Alexandrina[e] medicinale [1] erat[f], collectorem[g] se apud sophistam[h] suum habuisse perhibuit summae pravitatis puerum[i]; repente dixit diaconem esse ordinatum. Atque addidit, quod per praemia et donationes ordinatus fuisset, quia[k] eandem[l] consuetudinem in sancta Alexandrina ecclesia convaluisse fatebatur. Quod ego audiens obstipui[m] et valde miratus sum, quia sanctissimi[n] ac beatissimi viri domni Eulogii lingua, quae[o] tam multos[p] hereticos ad fidem catholicam

f) *iterum hic* pacis *add.* ϱ1'. g) qua *om.* R1.ϱ1. h) superboque ϱ1'. i) vocabulis R1. k) scandalorum ϱ*1. l) medium R1. m) nec (*om.* a) R1; ne (*om.* a) ϱ1. n) invenire ϱ1. o) positis ϱ*1; possetis R1. p) vobis R2.R2'.ϱ1. q) quia R1.ϱ*1'. r) quamque ϱ1'. s) illam ϱ*1. t) ac *om.* ϱ1. u) electionis ϱ1. v) ex *add.* R2.R2'.ϱ1'.ϱ*1'.2'.3', in R1; *lect. nostram habent* ϱ1.3.ϱ*1.2.3. w) eius modi ϱ1.3.ϱ*1.2.3. x) ut ϱ1'. y) Bonifacium ϱ1.ϱ1'. z) quodcumque ϱ*1. a) fuit R1. b) vestra R1.ϱ*1.

XIII, 44 titulum om. ϱ*1.4 — patriarchę *R*1* — Alexandrino R1.ϱ*2.3.ϱ3; Alexandriae R2.ϱ1. a) dum *om.* ϱ.ϱ*, *sed supra lin. suppl.* ϱ1. b) cum *hic add.* ϱ*.ϱ3. c) f. exoratus R1; exortus esset ϱ3. d) quadam R2.ϱ*1. e) Alexandria ϱ.ϱ*. f) *ita codd. n.*; medicinali arte erat imbutus *edd.*; medicinam legerat ? *Mommsen.* g) coniectorem *Vat. B (ed. M.)*. h) hostium, *suprascr.* vel hospitem ϱ3. i) quem *add.* ϱ3. k) *in* qui *corr.* ϱ1. l) eundem R1; eadem ϱ*1. m) obstupui R2.ϱ*2.3.ϱ3. n) sanctissima ϱ3. o) qui ϱ1. p) multis R1.

1) De titulo οἰκουμενικός *agitur, de quo cf. ep. V, 37 n. Latore, ut videtur, huius epistulae, Bonifatio (cf. ep. V, 6 p. 287 n. 2 n°. 2), in sede apostolica sedente et Cyriaco mortuo Phocas imperator a. 607 pro Roma contra Constantinopolim in hac re iudicarit.*

XIII, 44. De Eulogio cf. ep. V, 41 n. *1)* medicinalis *artis medicinalis studiosus esse videtur.*

revocat[2], simoniacam heresem[q] de sancta Alexandrina ecclesia non erasit. Et quis erit, cuius exhortatio[r] vel correctio hoc poterit emendare, si[s] magna et ammirabilis doctrina eius hoc sine[t] emendatione reliquerit? Unde[u] pro absolutione[v] animae vestrae atque[w] pro augmento mercedis vestrae, ut ante conspectum[x] tremendi iudicis vestra in omnibus perfecta sint[y] opera, festinare debetis simoniacam heresem, quae prima in ecclesia[z] exorta est[a], sanctissima sede vestra, quae nostra est, funditus evellere atque eradicare. Propter hoc enim contigit, ut ecclesiasticorum ordinum[b] plurimis sanctitas caderet, quia personae non pro vita et[c] pro actibus, sed pro praemiis[d] ad eos[e] ordines adducuntur[f]. Si autem morum merita et non praemia quaeruntur[g], ad[h] ordinationem personae indignae non veniunt[i]. Et tanto vobis[k] incipiet merces adcrescere, quanto boni quique[l], qui adducti ad[m] sacros ordines fuerint, de animarum lucris[n] studuerint[o] cogitare.

XIII, 45.

Gregorius I. papa Eulogium, episcopum Alexandrinum, quod ex scriptis Bonifatii responsalis sui compererit, lumine captum fuisse dolet et, quod convaluerit, gaudet. De reliquiis sibi sine epistola transmissis Epiphanium diaconum mandatu suo Alexandro et Isidoro diaconis eius scripsisse nuntiat, ut constaret, illum quae transmissa essent, suscepisse. Monet, si maiora ligna mitti velit, Bonifatio diacono, quem nunc ad facienda responsa ad urbem regiam transmittit, per litteras ad sese det mandata. De aliis reliquiis addit. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 271; ϱ: cap. 270.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 42; G: Lib. XI. ep. 49. — Iaffé Reg. 1910 (1527).

GREGORIUS EULOGIO EPISCOPO ALEXANDRINO.

Magnas omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis fit sapor[a] caritatis, cum impletur quod scriptum est: 'Sicut aqua frigida sitienti, sic Prov. 25, 25. nuntius bonus de terra longinqua'. Ante hoc enim temporis Bonifatii[b-c] responsalis mei, qui in urbe regia demoratur[1], vehementer me scripta turbaverunt, quae[d] dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam sanctitatem vestram defectum corporei[e] luminis pertulisse[f]. Ex quibus scriptis gravi maerore percussus sum. Sed subito creatoris ac redemptoris nostri gratia prosperante beatitudinis vestrae suscepi epistolam et sanos[g] de ea corporis molestia quam[h] audieram agnoscens exultavi vehementer, quia tanta laetitia cordis secuta est, quanta prius tristitiae amaritudo praecesserat. Scimus enim[i],

q) hereseos *ϱ 1.* r) ordinatio *R 1.* s) res (*pro* si) *ϱ 1;* re (*pro* si) *R 1.* t) si *ϱ 1.* u) ut de *ϱ*1.* v) absolatione *ϱ 1.* w) *ita ϱ 3;* quę *R 1. ϱ 1. ϱ*.* x) *ita ϱ 3; om. hoc verb. R 1. ϱ 1. ϱ*.* y) sit *R 1. ϱ 1;* inveniantur *ϱ 3.* z) primam in ecclesiam *ϱ*1;* prima ecclesiam *ϱ 3.* a) *ita ϱ. ϱ*2.3;* exortari *R 1;* exhortari *ϱ*1* — de *hic add. ϱ 3,* a *ϱ*2.3.* b) *ita R 1;* ordinis *ϱ*;* ordines *ϱ 1;* plurimum (*om.* ordinum) *ϱ 3.* c) provitet *ϱ 1.* d) proprie nos *R 1. ϱ 1.* e) eosdem *ϱ 1. ϱ*.* f) adducantur *ϱ*1.* g) feruntur *R 1.* h) aut *R 1.* i) veniuntur *ϱ*1.* k) nobis *R 1.* l) quoque *ϱ. ϱ*.* m) adnuntiat (*pro* adducti ad) *R 1.* n) lucri *ϱ 1.* o) studuerit *R 1. ϱ 1.*

*XIII, 45 titulum om. ϱ*1.4* — item cui supra *R*1* — Alexandriae *R 2. ϱ 1.* a) favor *ϱ 3.* b) Bonefacii *ϱ 3.* c) *ita R 1;* cartularii *add. ϱ. ϱ*.* d) quaeque *ϱ*.* e) corporeis *R 1. ϱ 1.* f) pertulisset *R 1.* g) *ita ϱ. ϱ*1;* sanas *R 1;* sanatos *ϱ*2.3. Vat. D (ed. M.).* h) qua *ϱ*1;* quae *ϱ*2.3.* i) enim *om. ϱ*. ϱ 3.*

2) Cf. ep. VII, 37. VIII, 29.

XIII, 45. De Eulogio cf. ep. V, 41 n. *1) Ex hoc loco effici potest Bonifatium, qui indict. IX Constantinopolim legatus missus est (p. 287 n. 2 nº. 4) et Bonifatium ad Phocam missum (ib. nº. 2) unam personam fuisse.*

quia in[k] omnipotentis[l] Dei adiutorio multorum salus est vita vestra. Nam tunc[m] inter fluctus nautae securi navigant, quando gubernator doctus atque artifex ad clavi[n] regimen sedet.

In salutis autem[o] vestrae gaudio haec quoque mihi est exultatio addita[p], quia et inminutos[q] ore vestro hostes ecclesiae et multiplicatos greges dominicos agnovi[r]. Crescunt enim cotidie per linguae vestrae vomerem[s] grana caelestia atque in supernis horreis multiplicantur, ita ut in vobis[t] impletum esse gaudeamus quod scriptum est:
Prov. 14, 4. 'Ubi plurimae[u] segetes, ibi manifesta fortitudo boum'[2]. Unde aperte[v] colligimus, quia quanto plus ad servitium Dei omnipotentis fugitivos eius reducitis, tanto apud[w] eum meritum maius habetis; et quanto[x] meritum[y] maius[z] accipitis, tanto potestis[a] amplius impetrare[b] quae petitis. Rogo ergo, ut pro me peccatore[c] enixius oretis, quia et dolor corporis et amaritudo cordis et inmensa vastitas mortalitatis inter tot barbarorum gladios me[d] vehementer affligit[3]. Inter quae omnia non temporalem, sed aeternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed intercessione vestrae beatitudinis hanc[e] me optinere confido.

Secundo[f] vero anno nulla sanctitatis vestrae scripta suscepi atque omnino contristatus sum. Et quidem[g] vestra benedictio, quam sine epistola transmisistis, data atque suscepta est. Sed quia me plus lingua vestra quam data laetificet[h], minoris gratiae esse credidi quae dabantur[i]. Communem autem filium Epiphanium diaconem[k][4] Alexandro atque Isidoro[l][5] sanctissimae vestrae ecclesiae diaconibus feci[m] rescribere, ut constaret, quia ea[n] quae transmissa sunt suscepissem.

Scripsi vero, quia grandia[o] ad arbores ac timones[p] faciendos ligna paraveram, sed navis[q] parva quae venerat haec[r] portare non potuit[s][6], et nihil mihi exinde[t] rescripsistis. Unde si sunt necessaria, communi filio Bonifatio diacono nostro[u], quem nunc ad urbem regiam pro faciendis responsis transmittimus[v][7], scribite[w], ut mihi ipse rescribat, quatenus praeparentur et[x], cum beatitudo vestra transmiserit[y], parata valeant inveniri[z].

Praeterea[a] transmisimus crucem parvulam, in qua de catenis amatorum vestrorum sanctorum Petri et Pauli apostolorum inserta benedictio[b], quae oculis vestris adsidue[c] superponatur, quia multa per eandem benedictionem miracula fieri consueverunt[8].

Omnipotens Deus cordi vestrae beatitudinis adspiret, ut pro me orare adsidue curetis, et vos vestrosque[d] omnes sua dextera protegat atque post longa annorum curricula[e] ad caelestia regna perducat.

k) in *om.* ϱ*.ϱ3. l) o͞ipotenti *R1.* m) tua *R1.* n) navis ϱ*3.* o) autem *om. R1.* p) addicta *R1.* q) minutos ϱ*1.* r) cognovi ϱ**1.* s) vomere *R1.*ϱ**1;* movere ϱ*1.* t) vos ϱ*1.* u) plurimi *R.* v) ut de perte ϱ**1;* unde per te ϱ*3.* w) a puro ϱ*1.* x) quantum *R1.*ϱ*.ϱ*3.* y) meritum *om. R1.* z) magis ϱ*1.*ϱ**1.* a) potestatis *R1.* b) imprestare *R2;* implicare ϱ*1.* c) peccatorem (*om.* me) ϱ*1.* d) gladiis meis *R1.* e) ac *R1.* f) secuto ϱ*3.* g) quidam ϱ**1.* h) *ita R1.*ϱ*1;* laetificat *cet.* i) debantur ϱ*1.* k) communi a. filio Epiphanio (Epif. ϱ**1*) diacono ϱ*.ϱ*3* — Epifanium *R2.* l) Ysidoro *R1;* Esydoro ϱ**2.3;* Esidoro ϱ*3.* m) fecici ϱ*1.* n) mea *R.* o) gradia *R1.* p) attimones (*om.* ac) ϱ**1.* q) nobis *R1.* r) hoc ϱ*3.* s) potui ϱ*1; ex* poterat *corr.* potuerit *R2.* t) exhin *R1.* u) nostro B. diac. ϱ*3.* v) *ex* transmisimus *corr.* ϱ**2;* transmissimus ϱ**1.* w) rescribite ϱ*3.* x) *ita R1.*ϱ*;* ut *cet.* y) transmiserint *R1.* z) valeat (*corr. in* valeant) invenire *R1.* a) preter *R1.* b) est *add.* ϱ**2.3.* c) cottidię ϱ*3.* d) nr͞osque *R1.* e) circula ϱ*3.*

2) Cf. ep. VII, 37. VIII, 29. 3) Cf. reg. XIII, 2. 4) De Epiphanio cf. ep. V, 35 n. 2. 5) Idem commemoratur in ep. VI, 58 (n. 4). 6) Cf. ep. X, 21 n. 8. 7) Cf. supra n. 1 et ep. XIII, 41 n. 2 — Et ex hoc loco et ex aliis huius epistulae elucet, quantae proficiscendi difficultates tunc temporis exstiterint. 8) Cf. ep. I, 25 n. 5.

Eulogias[f] vero sancti Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas cum ea[g] caritate qua sunt directae secundum notitiam earum[h] suscepimus et gratias affectui vestro referimus[i], quia ex exterioribus[k], quales[l] erga nos interius sitis[m], agnoscimus[9].

XIII, 46.

Gregorius I. papa Iohannem, episcopum Panormitanum, hortatur, ut clericis, quae de reditibus, de tabulario ordinando, de vendendo vino promiserit, exsolvat. *603, Iul.*

Codd. R: Indictio I—VI. cap. 272.

Edd. M: Lib. XIII. ep. 44; G: Lib. XI. ep. 51. — Iaffé Reg. 1911 (1529).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO PANORMITANO.

Implenda semper sunt postulantium desideria, quotiens illa poscuntur quae a ratione non deviant[1]. Et ideo quia quaedam capitula, quae servaturum te clericis tuis petentibus promisisti, nostra ab eis postulamur[a] auctoritate firmare, fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut ea quae praesentia scripta continent sine aliqua debeat refragatione servare[b]. Primum, ut de reditibus ecclesiae quartam in integro[c] portionem[2] ecclesiae tuae clericis secundum meritum vel officium sive laborem suum[d], ut[e] ipse unicuique dare prospexeris, sine aliqua praebere debeas[f] tarditate. De hoc vero quod ex fidelium oblatione accesserit item[g] quartam partem in solidis vel cellario[3] eis[h] iuxta pristinam consuetudinem dare non differas, reliqua autem[i] omnia mobilia in tua[k] retinens potestate. Inmobilia enim ecclesiasticis reditibus adgregentur, ut multiplicata quantitate clericorum tuorum quarta[l] Deo largiente proficiant.

Tabularium[4] autem una cum consensu seniorum et cleri memineris ordinandum, qui annis singulis ad amputandam fraudis[m] suspicionem sollemniter suas debeat rationes[n] exponere. Vindemiorum vero tempore isdem clerus[o] emendi vinum de possessionibus ecclesiae tuae ad iusta pretia, in quantum vendendum est, remedium consequantur[p]. Nam satis contra rationem est, ut quod potest extraneis[q] venundari[r] clericis dato pretio denegetur. Possessiones[s] igitur[t], vel si qua sunt alia[u] ecclesiastico iuri[v] competentia et ab extraneis indebite detinentur, cum omni studio servata civilitate in ius ecclesiae tuae reparare[w] festina, ut neglegens in aliquo videri[x] non valeas. Si quid[y] igitur de quocumque[z] clerico ad aures tuas pervenerit, quod te iuste possit offendere, facile non credas, nec ad vindictam te res accendat[a] incognita; sed praesentibus senioribus ecclesiae tuae diligenter[b] est veritas perscrutanda[c], et tunc[d], si qualitas rei popo-

f) eulogia *ρ*1.* g) ex *R1.* h) eorum *R1.* i) referimur *R1.* k) *ita ρ*2.3.ρ3;* ex terioribus (*om.* ex) *R2.ρ1;* ex isterioribus *R1;* et exterius *ρ*1.* l) qualis *R1.ρ.* m) interiussistis *R1.*

XIII, 46 in titulo: episcopo *om. ρ*2.3* — Panormitano *R1.ρ1;* Pañormo *ρ*1.4;* Panormo *ρ*2.3.ρ3.* a) postulamus *ρ*.* b) conservare *ρ*.* c) quarta integra (*om.* in) *R1.* d) suum *om. ρ*2.3.* e) ut *om. ρ*1.* f) debeatis *ρ*1.* g) idem *R1;* id est *ρ*.ρ3; om. hoc verb. ρ1.* h) eius *R1.* i) autem *om. ρ*1.* k) in tua *om. ρ3.* l) quartam *R1.* m) fraudi *R2.* n) ratione *ρ*1.* o) clericos *R1.* p) consequatur *R1.ρ*.ρ3, sed in* consequantur *(ita R2.ρ1) corr. R1.* q) extraneis *om. ρ3.* r) venundari *R2;* venundare *cet.* s) possiones *ρ1.* t) et *add. R1.* u) alia *om. R2.* v) *in* iuris *corr. R1.* w) preparare *ρ.ρ*.* x) in aliqua videre *R1.* y) quis *R1;* quod *ρ1.* z) quacumque *R1.* a) ascendat *ρ*1.* b) si *add. R2.ρ1.* c) perscrutandum *R1;* perscrutandam *ρ1.* d) tua (*om.* et tunc) *R1.*

9) Similia noster saepissime cum in aliis tum in epistulis ad Eulogium datis scribit.

XIII, 46. De Iohanne cf. ep. XIII, 40 n. 1) Cf. similes arengas in f. Diurni 15. 16. 32 et saepius. 2) De quartis ecclesiasticis cf. ep. IV, 11 n. 3. V, 12 n. 3. VIII, 7 n. 4. 3) Cf. ep. I, 42 p. 65 n. 7. I, 63 n. 5. 4) Cf. ep. IX, 83 n. 3.

scerit, canonica[e] districtio culpam feriat delinquentis. Haec itaque omnia sic sollicite ac mansuete studii tui sit[f] custodire, quatenus nec tu promissionis tuae videaris inmemor extitisse nec illi[g] iustam contra te occasionem invenire valeant murmurandi[h].

MENSE AUGUSTO INDICTIONE VI.

XIII, 47.

Gregorius I. papa Iohannem defensorem in Hispaniam proficiscentem capitulari docet, quid in causa Ianuarii, episcopi Malacitani, et Stephani et Comitioli, gloriosi viri, observandum sit. *603, Aug.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VI. cap. 273.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 45; G: Lib. XI. ep. 52. — Iaffé Reg. 1912 (1530).

GREGORIUS IOHANNI DEFENSORI IN NOMINE DOMINI EUNTI SPANIA. CAPITULARE, QUID OBSERVANDUM SIT A IOHANNE DEFENSORE.

In primis requirendum de persona presbyteri dilectissimi fratris[a] et coepiscopi nostri Ianuarii[1], et si ita se veritas habet, sicut eiusdem episcopi petitio continet, in ecclesia atque loco suo isdem presbyter modis omnibus revocetur. Si autem dictum fuerit, quia contra ipsum causa aliqua mota sive probata est, suptiliter ipso praesente et pro se rationem[b] reddente quaerendum est et genus causae et modus[c] probationis, ut ex hoc tu[d] colligere valeas, utrum adhuc in exilio demorari an certe in ecclesia et officio suo debeat revocari.

De suprascripti[e] episcopi persona[f] hoc statuendum[g] est, ut, si nulla contra eum criminalis causa, quae exilio vel depositione digna est[h], mota sive probata est, is qui eo superstite[i] episcopus perverse ac[k] contra canones in ecclesia eius ordinari praesumpsit sacerdotio[l] privatus ab omni ecclesiastico ministerio repellatur. Qui etiam eidem[m] dilectissimo Ianuario fratri et coepiscopo nostro tradendus est, ut aut ab ipso in custodia habeatur aut certe ab eo ad nos per omnia transmittatur. Episcopi enim qui eum ordinaverunt vel ordinationi eius consentientes interfuerunt in[n] sex mensibus dominici corporis et sanguinis communione privati agere paenitentiam in monasterio decernantur[o], et suprascriptus[p] Ianuarius loco et ordini suo modis omnibus reformetur. Si vero de communione privatis mortis contigerit inminere periculum, benedictio ei viatici[q.r] non negetur. Si[r] igitur episcopi in praeiudicio condemnationis vel depositionis

e) canonice *R1.* f) studiis tuis sic *R1;* studio tuo sit *ϱ3.* g) illis *R1.* h) *finem paginae et paginam seq. vacuam reliquit ϱ1.*

Mense *cet.:* ags *abbr. ϱ*1.4* — VII *R1.*

XIII, 47 in titulo: natale (*pro* nomine) *R*1* — Spania *R1.ϱ1.ϱ*1.4;* Spaniam *R2.ϱ*2.3* — capitulum *ϱ3* — quid *R1.2;* quod (qđ) *ϱ*1.4.ϱ3;* qualiter *ϱ*2.3* — a *om. ϱ1* — defensori *R1.* a) fr̄i *R1.* b) ratione *R1.* c) modis *R1.* d) *ita R2.ϱ3;* recte *ϱ*2.3;* hoc te *R1.ϱ1.ϱ*1.* e) suprascripti *om. R1;* suprascripta *ϱ*2.3;* supscripti *ϱ1.* f) persona *om. R1.* g) fatendum *R1.* h) sit *ϱ*1.* i) *ex* eum s. *corr. ϱ1;* eum superstitem *ϱ*;* eum suppressit *R2.* k) at *R1.* l) ordinatus est (*om.* praes. sacerd.) *ϱ3.* m) idem *R2.* n) in *om. ϱ1.* o) decernatur *R1.ϱ1, sed corr. ϱ1.* p) superscriptus *ϱ1.* q) viatici bened. eis *R2;* benedictiones eis viaticum *ϱ3.* r) *verba* viatici *usque* si *om. R1.*

XIII, 47. De Iohannis itinere cf. ep. sequentes; de persona Iohannis ep. II, 47 n. 1. — De verbo capitulare *cf. ep. I, 39a. I, 40. IX, 131.* *1) Ianuarius, episcopus Malacitanus, Severo successerat. Cf. Gams, Kirchengeschichte von Spanien II, 1, 419 et Isidor. de vir. ill. c. 43.*

memorati episcopi se metu iudicis[2] consensisse[s] ac talia fecisse sua sponte confessi fuerint, tempus eis[t] adbreviandum est et modus paenitentiae temperandus[u]. Si vero ille qui locum eius invasit de hac fortasse luce migraverit et alter est ordinatus, quia levior culpa videtur non quasi isti superstiti, sed successisse defuncto, episcopatus illi officium ab eadem tantum modo[v] ecclesia interdicatur, ut in alia ecclesia, quae a sacerdote vacaverit, si electus fuerit, esse possit episcopus, ad Malacitanam[w] tamen ecclesiam numquam aliquo modo reversurus. Gloriosus autem Comitiolus[x][3], quicquid praedictus episcopus per violentiam atque insecutionem ipsius expendisse vel damnum pertulisse dato sacramento firmaverit, eidem episcopo restituere condemnetur. Si autem aliter, quam antefati episcopi petitio continet, actum esse forsitan perhibetur, suptiliter quaerendum est et cognita veritate cum Dei timore quod iustitiae ordo suaseri iudicandum.

Quia igitur Stephanus episcopus[y][4] in odio suo quaedam ficta et de falsis se capitulis accusatum neque aliquid ordinabiliter factum[z], sed iniuste se[a] asserit condemnatum, diligenter quaerendum est primo[b], si iudicium ordinabiliter est habitum aut si alii accusatores[c], alii testes fuerunt; deinde causarum qualitas, si digna exilio vel depositione fuit; aut si eo praesente sub iureiurando[d] contra eum testimonium dictum est seu[e] scriptis actum est vel ipse licentiam respondendi et defendendi se[f] habuit. Sed et de[g] personis accusantium ac testificantium[h] suptiliter quaerendum est, cuius condicionis cuiusve[i] opinionis aut[k] ne inopes sint aut ne forte aliquas contra praedictum episcopum inimicitias habuissent, et utrum testimonium[l] ex auditu dixerunt[m] aut certe specialiter se scire testati sunt vel si scriptis iudicatum est et[n] partibus praesentibus sententia recitata est[o]. Quod si[p] forte haec sollemniter acta non sunt neque causa probata est, quae exilio vel[q] depositione digna sit, in[r] ecclesia sua modis omnibus revocetur; hi vero qui eum[s] contra Dei timorem et statuta canonum condemnaverunt excommunicati in monasterium[t] ad agendam paenitentiam in[u] sex mensibus sunt mittendi, ita sane ut, si cuiquam[v] eorum mortis[w] contigerit inminere discrimen, viatici ei benedictio non negetur. Ipse autem, qui eo vivente locum eius temerarie ambiit, privatus sacerdotio ab omni ministerio ecclesiastico repellatur atque eidem[x] dilectissimo fratri et coepiscopo nostro tradatur, ut eum aut ipse[y] ad nos transmittat[z] aut apud se in custodia habeat. Episcopi vero qui eum ordinare praesumpserunt vel perversae ordinationi ipsius praebuere consensum, idem[a] communione privati in sex mensibus ad agendam

s) consensisset *R1.* t) ei *R1.* u) temperandum *ϱ1.* v) officium a habet tum modo *R1.* w) Malicitana *ϱ*1;* Malicitanam *ϱ1.ϱ*2.3;* Malaortana *R1;* Malatitanam *R2.* x) Commitiolus *ϱ*1.* y) et *add. ϱ3.* z) factus *R1.* a) se *om. R1.* b) primum *ϱ*.* c) et *add. ϱ*.ϱ3.* d) iureiurandum *R1.* e) se eum *R1.* f) si *R1.* g) de *om. R1.* h) ac testificantium *om. R1.* i) cuius *ϱ3.* k) et *in ras. ϱ1.* l) testimonio *ϱ*.ϱ1, sed corr. ϱ1.* m) ex audito dixerint *R1;* audito *in* auditu *corr. ϱ1.* n) *om.* et *R1.ϱ1, sed suprascr. ϱ1;* vel si (*pro* et) *ϱ3.* o) sententia recitata sunt *R1;* sententie recitate sunt *R2.* p) ita *add. ϱ*1.* q) ve *R1.* r) in *om. R1.* s) eum *om. R1.* t) monasterio *R1;* mōn *ϱ1.* u) in *om. ϱ3.* v) cui *R2;* cuiusquam *ϱ3.* w) partis *R1.ϱ1.ϱ*1.2, sed corr. in* mortis *ϱ*2;* parti *R2;* mortis *ϱ3.ϱ*3.* x) idem *R2.* y) ipse aut, *et* ad *suprascr. R1; post* ipse *ras. ϱ1.* z) *ex* transmittamus *corr. R1.* a) itidem *ϱ3.*

2) Scil. Comitioli: cf. not. seq. 3) Comitiolus in titulo Nova-Cartagenensi a. 589—590 (C. I. L. II, 3420) a Gams, Kirchengeschichte von Spanien II, 2, 35, et Florez, España sagrada V, 75, citato patricius et magister militum dicitur. Equidem credo hunc alium esse atque Κομεντίολος, qui etiam πατρίκιος καὶ στρατηλάτης (Chron. Pasch. p. 694 B) cum Mauricio interfectus est, postquam ex scribone στρατηγὸς Mauricio imperante contra Persas pugnaverat (cf. de eo Euagr. VI, 15. Theophyl. Sim. I, 4. II, 6. IV, 10. VII, 13. VIII, 1. 4. 8). Alius Comitiolus excubitor commemoratur in ep. IX, 89. 4) Ubinam hic Stephanus episcopus fuerit, non constat; sed intra fines imperii eum resedisse certum est. Varia coniecerunt viri docti: cf. Gams l. l. II, 2, 36.

paenitentiam in monasterio[b] deputentur. Si autem episcopi in praeiudicio condemnationis vel depositionis memorati Stephani se metu iudicis consensisse[c] ac talia[d] fecisse sua sponte professi fuerint, tempus eis[e] adbreviandum est et modus paenitentiae temperandus. Si igitur is qui praedicti Stephani locum invasit fortasse defunctus est atque alius in ecclesia eius est episcopus ordinatus, illud de eo statuendum est, quod superius de causa fratris et coepiscopi nostri Ianuarii[f] diximus. Quod si forte aliqua de obiectis contra memoratum Stephanum episcopum probata sunt, aliqua vero doceri minime potuerunt, cauta omnino[g] consideratione pensandum est, utrum leviora capitula an certe graviora probata[h] sint[i], ut ex eis, qualiter definitionem tuam formare debeas, possis scire. Gloriosus vero Comitiolus, si[k] suprascriptus episcopus innocens esse claruerit, quicquid de rebus eius vel ecclesiae ipsius tulit, ei[l] sine aliqua dilatione restituat. Sed et quaeque se in persecutionem[m] ac violentiam eius expendisse vel damnum isdem episcopus pertulisse iuraverit[n], item[o] memoratus gloriosus[p] reddat ac satisfaciat. Si autem talem culpam antedictum episcopum, quod absit, commisisse constiterit, ut constet eum non inrationabiliter esse depositum, eademque[q] eius depositio confirmetur, ecclesiae[r] res suae omnes quae ablatae claruerint[s] restituantur, quia delictum personae in damnum non est ecclesiae convertendum. Si enim, ut dicitur, Comitiolus defunctus est, ab herede eius quae ab illo iniuste tulta sunt sine excusatione reddantur.

XIII, 48.

Gregorius I. papa Iohanni defensori de prolapsa Capriae insulae monachorum disciplina restituenda mandat. *603, Aug.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VI. cap. 274.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 46; G: Lib. XI. ep. 54. — Iaffé Reg. 1913 (1531).

GREGORIUS IOHANNI DEFENSORI.

Ubi canonicam districtionem culparum contra se qualitas excitat, postponere[a] quae corrigenda sunt non debemus, ne dissimulatione vires dare[b] pravis actibus, quos falce[c] nos disciplinae resecare convenit, videamur. Quia igitur pervenit ad nos monachos monasterii, quod in Capria[d] insula, quae iuxta Maiorica[e] item[f] insula, est positum[g] [1], ita perverse[h] agere ac vitam suam diversis facinoribus summisisse, ut non omnipotenti Deo, sed antiquo se hosti, quod cum gemitu dicimus, ostendant potius militare, experientia tua praesenti auctoritate commonita ad[i] praedictum monasterium accedere

b) monasteria *R2;* mon̄ *ϱ1.* c) consensus re *R1.* d) *add.* se *ϱ*1.ϱ3.* e) ei *R1.* f) *corr. in* Ianuario *R1;* Ianuari *R2.* g) omni *ϱ3.* h) privata *ϱ*1.2, sed corr. in* probata *ϱ*2;* pravata *ϱ3.* i) sunt *ϱ3.* k) si *om. R1.* l) ei *om. ϱ*2.3, sed hic ras. exhibet ϱ*2.* m) per inconsecutionem *R1.* n) *ita edd.;* dixerit *ϱ*3 et ex* iusserit *corr. ϱ*2;* iusserit, *suprascr.* vel dixerit *ϱ3:* iusserit *R1.ϱ1.ϱ*1.* o) *ita R1;* idem *ϱ*.ϱ.* p) gloria *R1.ϱ*1;* glorio *et* s *suprascr. ϱ1;* glorios *R2.* q) que *om. ϱ*.ϱ3.* r) ecclesiaeque *ϱ3.* s) claruerunt *ϱ*1.*

XIII, 48. a) preponere *R1.* b) daret *ϱ1.ϱ*1, sed corr. ϱ1.* c) *ex* falces *corr. R1.* d) Capri *ϱ*1;* Capraria *ϱ3.* e) Maniorica *R1.* f) idem *codd. n., sed hoc verb. om. ϱ*2.ϱ3 et post. suppl. ϱ*2.* g) positura *ϱ*2.3.* h) perversa *ϱ*.* i) ad *om. R1.*

XIII, 48. De Iohanne eiusque itinere cf. ep. praeced. *1) De* Isla Cabrera *agitur: cf. Gams, Kirchengeschichte von Spanien II, 1, 188. II, 2, 33 s., qui recte contendit, ex hac ep. effici non posse has insulas tunc ad Hispaniam pertinuisse, quippe quae temporibus Vandalorum a Vandalis et Vandalis derictis a Sardinia provincia penderent.*

et vitam moresque illic conversantium suptili studeat[k] investigatione perquirere et ita, quaeque resecatione digna reppererit, sicut canonicus ordo desiderat[l], congrua ultione corrigere atque eos, quae[m] observare debeant, studeat[n] informare[o], quatenus emendationis[p] tuae modus et istos ad viam rectae conversationis reducere et te apud nos nullo modo valeat accusare culpabilem.

XIII, 49.

Gregorius I. papa Iohanni defensori sententiae formulam dat, secundum quam iudicet. *603, Aug.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VI. cap. 275.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 45; G: Lib. XI. ep. 55. — Iaffé Reg. 1912 (1530).

GREGORIUS IOHANNI DEFENSORI EUNTI SPANIAE.

In nomine Domini. Imperatore, indictione et die[a]. Cui officium cognitoris[b] iniungitur, ita se pura atque intemerata conscientia debet in omnibus exhibere, ut ex his quae aliis iudicat ipse ultionem[c] aeterni examinis non incurrat. Dum igitur ex deputatione sanctissimi[d] et beatissimi atque apostolici domni mei papae Gregorii ego Iohannes defensor inter Ianuarium episcopum civitatis Malacitanae atque item[e] illum et illum episcopos[f] cognitor[g] resedissem, necesse habui causam praedicti Ianuarii interna inquisitione discutere et a partibus suptiliter quaerere veritatem, an[h], sicut[i] petitio eius continet, transmissis clericis[k] a memoratis episcopis una cum hominibus[l] gloriosi Comitioli[m] de ecclesia fuerit violenter abstractus. Qui dum multa contra se invicem, sicut gesta testantur, obicerent, ad conclusionem in re[n] adque[o] partes aliquando terminum pervenerunt petentes me debere de agnitis iudicare. Unde sollicite quae acta sunt relegens et veritatem diligenti investigatione perquirens nullam in antedicto Ianuario culpam, quae exilio vel depositione puniri digna esset[p], sed magis eiectum illum de ecclesia violenter inveni. Et quamquam huius modi temeritatem legum censura districtissime[q] feriat[r], ego tamen legum vigorem sacerdotali moderatione temperans mediis sacrosanctis evangeliis[1], quibus praesentibus ab initio in hoc cognitor[s] resedi iudicio, ea quae contra eum statuta sunt, licet iure non teneant[t] nec alicuius momenti[u] sint,

k) studeantur *R1.* l) considerat ϱ. ϱ*. m) ut *add.* ϱ*1.* n) studeant ϱ**1.* o) inreformare *R1;* reformare *Vat. B (ed. M.).* p) *ex* remandationis *corr.* remendationis *R1.*

XIII, 49 in titulo: eunti *om. R2.ϱ1.ϱ*1.4* — Spaniae *R1.2.ϱ*1.4:* Spaniam *ϱ*2.3;* Hispaniam *ϱ3* — Iudicium Iohannis defens̄ in Spania *ϱ1.* a) die et indictione *ϱ1;* ind̄ et ind̄ *ϱ*.ϱ3;* ind̄ etc. (*om.* et die) *R2* — imper. ill. die ill. ind. ill. *R*1.* b) conditoris *ϱ*1.* c) ultionis *R1.* d) *ita scr. Ew.; om. hoc verb. codd. — etiam* et *om. ϱ3.* e) eidem *ϱ*;* eosdem *ϱ3;* idem *R1.ϱ1.* f) illi et illi episcopo *R1;* ill̄ et ill̄ ep̄s *ϱ*.ϱ1.* g) cognitores *codd. n.* h) *ita scr. Ew.;* aut *codd. n.* i) *ita R1;* si ut *ϱ.ϱ*.* k) transmissi clerici *R1.ϱ1.* l) omnibus *R1.ϱ1.* m) Commitioli *ϱ*1;* comiti olim *ϱ1.* n) in re *om. ϱ3.* o) *ita scr. Mommsen;* atque *R1.ϱ1.ϱ*1.2, sed corr. ϱ*2 in* utraeque *(ita ϱ*3. edd.).* p) essent *R1. — Hic add.* inventa est *et post. om.* inveni *ϱ3.* q) districtisse *R1.ϱ1.* r) feriatur *ϱ*1.* s) cognitos *R1.ϱ1.ϱ*1.2, sed corr. ϱ*2;* cognito *ϱ3.* t) teneantur *ϱ3.* u) aliquos momento *ϱ*1;* ullius *(ex* alios *corr. ϱ*2)* momenti *ϱ*2.3.*

XIII, 49. Florez in España sagrada t. XII p. 312. 315 s. minime gravibus argumentis fultus contendit cum ceteras epistulas ad Iohannem datas tum hanc sententiam ex veris documentis adulteratam esse et Ewald ex cod. Matr. Q 24 s. XVIII excerpsit quandam disertacion sobre la vertad de las epistolas atribuidas a S. Gregorio el Magno dirigidas a Iuan Defensor. — *Nota hanc epistulam non sententiam, sed sententiae formulam esse neque nomina episcoporum, quae noster ignorasse videtur, inserta esse. Ignoramus igitur, an Iohannes in Hispaniam pervenerit atque iudicaverit.* 1) *Cf. ep. VIII, 17 n. 5.*

infirma[v] tamen et iniusta esse pronuntio atque memoratos illum et illum[w] episcopos, qui postposita sacerdotali consideratione in fratris[x] sui praeiudicium atque damnationem[y] iniuste et contra Dei timorem versati sunt, condemnans in monasterio recipiendos ad agendam[z] temporis paenitentiam statuo atque decerno. Illum vero, qui[a] locum antedicti sanctissimi Ianuarii contra sacrorum[b] canonum statuta nequiter praesumpsit invadere, item[c] condemnans privari sacerdotio[d] et ab omni ecclesiastico ordine removeri statuo[e], ut et hoc quod male est adeptus amittat nec ad officium[f], quod ante indignus[g] gesserat, revertatur. Saepe dictum autem sanctissimum Ianuarium episcopum absolutum loco suo in episcopatus gradu Deo auctore reverti ac modis omnibus reformari constituo.

XIII, 50.

Gregorius I. papa Iohanni defensori exempla legum tradit, secundum quas iudicet.
603, Aug.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VI. cap. 276.
Edd. M: Lib. XIII. ep. 45; G: Lib. XI. ep. 56. — Iaffé Reg. 1912 (1530).

GREGORIUS IOHANNI DEFENSORI EUNTI SPANIA. EXEMPLUM LEGIS.

De persona presbyteri hoc attendendum[a] est[b], quia, si quam causam habuit, non ab alio teneri, sed episcopus[c] ipsius adiri debuit, sicut haec Novellarum constitutio manifestat, quae eloquitur de sanctissimis et Deo amabilibus ac[d] reverentissimis epi-
Nov. 123 c. 21. scopis et clericis et monachis: 'Imperator[e] Iustinianus[f] perpetuus[g] Augustus[h] Petro gloriosissimo praefecto praetorio[h,i] kapitulum[k] LIII[1]. Si quis contra aliquem clericum aut monachum aut diaconissam aut monastriam[l] aut ascitriam[m] habet aliquam actionem, doceat[n] prius sanctissimum episcopum, cui horum unusquisque subiacet[o]: ille vero causam inter eos iudicet[p]. Et si quidem utraque pars his[q] quae iudicata sunt adquieverint[r], iubemus per loci[s] iudicem haec executioni[t] perfectae contradi' et cetera. Ne

v) firma ϱ*1. w) mem. ill et ill *R2.ϱ*2.3*; memoratis illi et illi *R1*; memoratus ill et ille *ϱ*1*; memoratus *(in* memoratos *corr.)* ill et ill *ϱ1*. x) fri̅ *R1*. y) praeiuditio atque damnatione *ϱ*.ϱ3*; damnatione *etiam ϱ1*. z) in *add. codd.*; illius *coni. Mommsen*. a) qui *om. R1*. b) sanctorum *ϱ*1*; sacrum *R1.ϱ1*. c) id est *R1*; itidem *ϱ3*; idem *cet. codd. n.* d) pribaris sacerdotium *R1* — sacerdotium *etiam ϱ1*. e) removeris statu *ϱ*1*. f) nec ad officium *om. ϱ*.ϱ1* — et ad (*om.* nec, officium) *ϱ3* — et *add. ϱ*1*. g) indignum *R1*; indigne *ϱ3*.

XIII, 50 in titulo: Ioh *m. 2 add. ϱ1* — euntis *R2* — *add.* in *ϱ*2.3* — Spania *ϱ1.ϱ*1.4*; in Spaniam *ϱ*2.3*; in Hispaniam *ϱ3*; Spaniae *R1*; Spaniis *R2*. — Ex epistolis (*pro* exemplum) *ϱ1*. a) attestandum *ϱ*2.3*. b) est *om. ϱ1*. c) ad episcopum *ϱ*1*; episcopum *ϱ1*. d) hac *R1*. e) imp. *sine dubio archetypus*; imperante *omnes codd.* f) *ita R1*; Iustiniano *ϱ.ϱ**; Iustiano *R2*. g) *abbr.* p̅p̅ *codd., sed* papa *ϱ1*, principe *ϱ3*. h) *om. verba* augustus *usque* praetorio *R2*; *abbr.* aug. *codd., sed* augusto *ϱ3*, ag *ϱ1*. i) *abbr.* pp *codd.* k) kap̅ *codd.* l) *ita R2.ϱ*; monaicam *ϱ*1*; monasteriam *corr. in* monasterium *ϱ*2*; monasterium *ϱ*3*; monasteria *R1*. m) *ita ϱ3*; amscitriam *ϱ*1.R2*; ascintriam *ϱ*2.3*; adscitriam *R1*; asscitriam *ϱ1*. n) *ita codd. n.*; adeat *edd.* o) unusqui subiacet *R1.ϱ1* — subiaceat *ϱ**. p) diiudicet *R1.2*. q) his *om. ϱ1*. r) *ita cum cod. Berol. Auth. ϱ1.ϱ*2.3*; adquievēr *R1*; adquieverit *cet.* s) locis *R1*. t) secutioni *R1*.

XIII, 50. De Iohanne eiusque itinere cf. ep. praecedentes. 1) *Est hodie cap. 21, et Novellae inscriptio legitur:* Imperator Iustinianus Augustus Petro gloriosissimo magistro sacrorum nostrorum officiorum. *Sed in fine Nov. Gr. add.: κατεπέμφθη Πέτρῳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Cf. Savigny, Gesch. d. R. R. im M.-A. t. IV Anhang 1. Noster ex Vulgata hausisse videtur: cf. ib. t. II § 96.*

vero obiciatur, quia de clerico id est de clero eloquitur[u], non vero[v] de presbytero, Nov. 123 c. 19. sciendum est[w] quia superius in eadem constitutione LI capitulo legitur appellatione[x] clericorum etiam presbyteros[y] et diaconos[z] contineri[a]. Verba autem legis ista sunt[y]: 'Presbyteros autem et diaconos[a] et lectores et cantores[b], quos omnes clericos appellamus' et reliqua.

De persona Ianuarii episcopi sciendum est graviter omnino et contra leges[c] actum, ut violenter de ecclesia traheretur[d], dum quando, si quamlibet aliam iniuriam[e] a quocumque episcopus[f] in ecclesia passus fuerit, iniuriantem lex capitali poena percutiat et, sicut maiestatis[g] reum, omnibus[h] det accusandi illum licentiam, ut huius legis series loquitur, Codicis libro primo titulo tertio constitutione undecima: 'Imperatores Archadius Cod. 1, 3, 10. et Honorius Augusti[i] Theodoro praefecto praetorio[k]. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit[l], ut in ecclesias[m] catholicas inruens sacerdotibus et ministris vel ipso cultu[n] locoque aliquid importet iniuriae, quod geritur a provinciae rectoribus animadvertatur[o]; atque ita provinciae moderator sacerdotum et catholicae ecclesiae[p] ministrorum[q], loci[r] quoque ipsius et divini[s] cultus iniuriam capitale in convictos[t] sive confessos reos[u] sententia noverit vindicandum[v]'. Et post pauca: 'Sitque cunctis[w] laudabile[x] factas[y] atroces sacerdotibus[z] aut ministris iniurias veluti publicum crimen insequi ac[a] de talibus reis[b] ultionem mereri[c]' et cetera. 'Dat. VI kal. Mai.[d] Mediolano Honorio Augusto quater et[e] Euticiano[f] consulibus'. Libri suprascripti tituli XII constitutione[g] secunda[h]: 'Imperatores[i] Honorius et Theodosius Augusti Iobio[k] praefecto praetorio[l]. Cod. 1, 12, 2. Fideli ac devota praeceptione sancimus nemini licere ad sacrosanctas[m] ecclesias confugientes[n] abducere[o], sub hac videlicet definitione, ut, si quisquam contra hanc legem venire temptaverit, sciat se maiestatis crimine[p] esse[q] retinendum. Dat.[r] kal. April.[s] Honorio septies et Theodosio tertio consulibus'. Item eiusdem tituli constitutione[t] VI: 'Imperator[u] Leo[v] Augustus[w] Eritrio praefecto praetorio[x]. Praesenti Cod. 1, 12, 2. lege decernimus per omnia loca valitura[y], excepta hac urbe regia, in qua nos divinitate propitia degentes et, quotiens usus exegerit, invocati[z] singulis causis atque per-

u) *locus valde corruptus in codd.*; quia ecce de id est clero vel loquitur *R 1.2*; quia ēc. eidē de clero loquitur *ϱ*1*; quia ecce de eidem clero vel loquitur *ϱ*2.3*; quia de eodem clero loquitur *ϱ1*; quia hec eadem de clerico loquitur *ϱ3*; quia de clerico hoc loquitur *edd.*; *(cf. ep. VIII, 7 n. 4)*; quia de clero loquitur *Mommsen*. v) vero *om. ϱ*. w) est *om. ϱ1*. x) appellationem *R1. ϱ. ϱ**. y) *om. verba* presbyteros *usque* sunt *ϱ*2.3*. z) presbitorum et diaconorum *ϱ*1*. a) *verba* contineri *usque* diaconos *om. ϱ. ϱ*1*. b) et lectorum et cantorum *ϱ*1* — et subdiaconos et cantores *(om Berol.)* et lectores *Vulg.* — ὑποδ. καὶ ἀναγνώστας καὶ ψάλτας *Nov. Gr.* c) legis *R1. ϱ*. d) vel tractum *suprascr. ϱ3*. e) quemlibet alia iuriam *R1*. f) episcopo *codd. n.* g) maiestati *ϱ. ϱ*1*; magistrati *R1.2. ϱ*2.3*. h) in omnibus *ϱ*2.3*. i) *abbr.* imprte *ϱ**; imp *R1. ϱ1* — Archadio et Honorio *ϱ*. ϱ3* — augustis *R. ϱ*. ϱ3*; aug *ϱ1*. k) *Sine dubio in archetypo abbr.* ppo; presbytero (prbo *aut* pbro) *codd.* l) ipso superes *R1. ϱ*1. ϱ3*; sacrilegi ipso superes *corr. in* sacrilegii prorumperit *ϱ*2*; sacrilegi ipsū superit *ϱ*3*. m) ecclesia *R1*. n) ipsa cultu *ϱ*1*; ipsis culto *ϱ*2.3*; ipsi cultu *R1. ϱ3*; in ipso cultu *ϱ1*. — loco *(om.* que *ϱ3)*. o) animadvertant *R1*. p) *om. ϱ*2.3*. q) ministrarum *corr. in* ministrorum *ϱ*2*. r) loca *ϱ*1*. s) divine *R1*. t) convictas *R1*. u) seu *R1.2. ϱ1. ϱ*2.3 (corr. in* se *ϱ*2)*; seva *ϱ*1*; *om. hoc verb. ϱ3*. v) *ita ϱ*; vindicandos *cet.* w) sit qua cunctis *R1*; sit itaque c. *ϱ*1*; fit quacumque *ϱ*2.3*. x) laudabilis *ϱ*2.3*; laudabile ut *ϱ*1*. y) factus *R1*; factum *ϱ3*. z) sacerdotalibus *ϱ*2.3*: sacerdotum aut ministrorum *ϱ3*. a) hac *ϱ*1*; ad *R1. ϱ*2.3*; at *ϱ1*. b) rei *codd. n., sed* rebus *ϱ3*. c) mereri (*om.* ultionem) *ϱ3*; meriri *R1. ϱ*1*; meriti *ϱ*2.3*. d) datur *R1*; data *ϱ** — VI kł maiarum *R1. ϱ*. ϱ3*; VI kł mai. *R2*; VI kalendas maiorum *ϱ1*. e) et *om. codd. n.* f) Euthiciano *ϱ*. ϱ1*; Euticiano *ϱ3*. g) Lib. ss. tt. XII const. *codd.* (constān *ϱ*1*). h) secundo *ϱ*3*; secundo *corr. ex* secundim *ϱ*2*. i) *om. ϱ. ϱ*2.3 (cf. not. praec.)*; ind. *ϱ*1*; in. *R1*. k) Iovio *R2*. l) *abbr.* ppo *R2. ϱ*. ϱ3*; pbro *R1*. m) sacrossanctas *R1. ϱ*1*; sacrossanctos *ϱ*2.3*. n) confugentes *R1. ϱ*1*. o) adducere *R1*. p) ad maiestatis crimen *Cod. Theod. 16, 8, 19*. q) esse *om. R1*. r) data *R1. ϱ3*. s) D. k. April. Ravennae Honorio VIII. et Theodosio III. AA. conss. *Cod. Iust. ed. Krüger*. t) constitutione *ϱ*1*; constitut *ϱ*2.3*; constitutum *R1*. u) imperatore *ϱ**; imp *R*. v) Leone *codd. n.* w) aug *abbr. codd.* x) ppr in *ϱ*1*; ppri *ϱ*2.3*; pbrm *R1*. y) valatura *R1. ϱ*1. ϱ3*. z) invacatis *R1. ϱ*2.3. ϱ3*; invocatis *ϱ1*; invocatus *ϱ*1*.

sonis praesentanea constituta praestamus, nullos[a] penitus cuiuscumque condicionis de sacrosanctis ecclesiis orthodoxae fidei expelli aut[b] trahi vel protrahi confugas[c]'. **Paulo post**[d]: 'Qui hoc moliri aut facere aut nuda saltim cogitatione[e] atque tractatu[f] ausi fuerint temptare, capitali[g] et ultima[h] supplicii animadversione plectendi sunt[i]. Ex his ergo locis eorumque[k] finibus, quod anteriorum[l] legum praescripta[m] sanxerunt, nullos expelli aut[n] eici aliquando[o] patimur nec [in][p] ipsis ecclesiis reverendis ita quemquam[q] detineri atque constringi, ut ei aliquid aut victualium rerum aut vestis negetur aut requies' et reliqua[r]. 'Dat. pridie[s] kal. Mart.[t] Constantinopoli[u], Leone Augusto tertio consule'.

De persona episcopi Stephani hoc attendendum est, quia nec invitus ad[v] iudicium trahi nec ab episcopis alieni concilii debuit iudicari, sicut praedicta Novellarum[w] con-
Nov. 123 c. 8. stitutio, quae de episcopis loquitur, continet. Ait enim: 'Sed neque pro qualicumque[x] pecuniaria[y] vel[z] criminali causa [ad][a] iudicem civilem aut militarem invitum episcopum producere vel exhibere citra[b] imperialem iussionem[c] permittimus, sed iudicem, qui tale aliquid sive ex scripto sive ex[d] non scripto praesumpserit imperare, post cinguli privationem[e] [XX[f] librarum auri poenam persolvere iubemus ecclesiae, cuius episcopus produci aut exhiberi iussus est; executorem similiter post cinguli privationem[f]] et
Nov. 123 c. 22. verberibus subdendum et in exilio deportandum'. Item post pauca[g]: 'Si autem a clerico[h] aut alio quocumque[i] aditio contra episcopum fiat propter quamlibet causam, apud sanctissimum eius[k] metropolitam[l] secundum sanctas regulas et nostras leges causa iudicetur. Et si quis[m] iudicatis contradixerit, ad beatissimum archiepiscopum et patriarcham dioceseos illius referatur causa, et ille secundum canones et leges huic praebeat finem'. Contra hoc si dictum fuerit, quia nec metropolitam[l] habuit nec patriarcham, dicendum est[n], quia a[o] sede apostolica, quae[p] omnium ecclesiarum caput est, causa audienda ac[q] fuerat dirimenda[r], sicut et praedictus episcopus petiisse dinoscitur, qui[s] episcopos[t] alieni concilii[u] habuit omnino suspectos[v]. Quia ergo sententia non a suo iudice[w] dicta nihil firmitatis optineat, lectionis huius tenor ostendit[x], libro septimo
Cod. 7, 48, 4. titulo XLVIII constitutione[y] quarta: 'Imperatores[z] Gratianus, Valentinianus[a] et Theodosius Augusti[b] ad Potitum vicarium. Et in privatis[c] causis huius modi forma servetur[d], ne quemquam litigatorum sententia non a suo[e] iudice[f] dicta constringat. Dat.[g] XI[h] kal. Oct.[i] Romae Ausonio[k] et Olibrio consulibus'.

Illud autem quod dicitur a servis suis accusatus, quia audiri[l] minime debuerunt,

a) nullus ρ*1. b) expelliant R1. ρ*2, *sed corr. in* expelli aut ρ*2; expelli aut ρ*3; expellivit ρ*1; expellant aut ρ3. c) configas R1. ρ*. d) *ita* R. ρ*; et paulo post ρ1; et post pauca ρ3. e) cogitationem R1. f) tractatus R1. ρ*2.3. g) capituli R1. ρ1. h) ultimi ρ*1. i) plectendus (*om.* sunt) R1; sunt *corr. in* sint ρ*1. k) eorum (*om.* que) ρ*; et eorum ρ3. l) anteriora ρ3. m) perscripta ρ*; prescriptas R1. n) expelliant (*om.* eici) ρ1 — *add.* si R1. o) aliquem *codd. n.* p) *om.* in *codd. n.* q) quemque ρ*1; quemquem ρ3; que quem R1. r) et reliqua *om.* R2. s) id. *add.* ρ1. t) martiarum R2. ρ1; *abbr.* mār *ceteri codd.* u) Constantinopolis ρ*2.3. v) aut R1. w) puellarum R1. x) quacunque ρ3; qualecumque R1. ρ*1.2, *sed corr.* ρ*2; qualibet *Auth.* y) penuria R1. z) aut R1. a) episcopum ad *Nov.* — ad *om. codd. n.* b) cetera R1. ρ1. ρ*2.3; cet̄ ρ*1. c) imperiali iussione R1. d) et (*pro* sive ex) R1 — sive ex scripto *om.* ρ1. e) prohibitione R2. f) *om. verba* XX librarum *usque* privationem *codd., quae verba ex Novella adicienda sunt.* g) multa ρ. h) Si autem ecclesia R1. i) aliquocumque R1; ab alio quocunque a laico (*om.* aditio) ρ3 — actio *pro* aditio ρ1. k) eius *om.* R1. l) metropolitanum R1. m) quid ρ*. n) sit R1. o) a *om.* ρ*1.2, *sed suppl.* ρ*2. p) qui ρ*. q) aut ρ1. r) *corr. in* fuerat ac dirimenda ρ*2, *quam lectionem praebet etiam* ρ3. ρ*3: fuerit ρ*1. s) quia ρ*1. t) episcopus R1; episcopo R2. u) consilii R1. v) suspectis R2 — *Cetera desunt* ρ3. w) iudicio ρ*1. x) ostendat R1. y) *abbr.* cons̄ *aut* const *codd.* z) *abbr.* imp̄ R1. ρ*2.3. a) Valentinianus *om.* ρ1. ρ*2.3. b) āgs ρ*1. c) privato R1; privatorum *Cod. Iust.* d) servatam R1; servitur R2. e) nec quicquam ligatorium sententiam nam suo R1. f) codice R. ρ*. g) data R1. ρ*2.3. h) undecima R1; XI *ceteri codd.*; X *Cod. Iust.* i) octobrum R2; oct *aut* octb. *ceteri codd.* k) Ausoni *codd. n.* l) audire ρ*2.3.

haec constitutio patefacit[m] Codicis[n], libro[o] nono titulo primo constitutione[p] XX[q]: 'Imperatores Archadius et Honorius Augusti[r] Eutichiano[s] praefecto praetorio[t]. Si quis Cod. 9, 1, 20. ex familiaribus vel ex servis[u] cuiuslibet domus cuiuscumque criminis delator atque accusator emerserit eius existimationem, caput atque fortunas[v] petiturus, cuius familiaritati[w] vel dominio inhaeserit[x], ante exhibitionem testium, ante examinationem iudicii in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriatur; vocem enim funestam interdici[y] oportet potius quam audiri. Maiestatis autem crimen excipimus[z]. Dat.[a] VI id.[b] Nov.[c] Constantinopoli[d] Caesaribus[e] consulibus'.

Si vero dictum fuerit, quia de hoc accusatus est quod ad maiestatis crimen attendit, nec ipsum de eo credendum fuit, si vita vel opinio eius[f] talis ante non extitit, sicut legitur libro XLVIII titulo ad legem Iuliam maiestatis, digesto[g] septimo[2]: 'Mo- Dig. 48, 4, 7, 3. destinius, libro XII Pandectarum'. Post pauca: 'Hoc tamen crimen[h] iudicibus non occasione[i] ob[k] principalis maiestatis venerationem habendum est, sed in veritate. Nam et personam spectandam[l] esse, an[m] potuerit facere et an[n] ante quid fecerit[o] et an[p] cogitaverit'.

Quod autem dicit isdem episcopus, quia[q] se absente aliqui vilissimi sunt testes exhibiti[r], hoc si verum est, nullius esse momenti lege noscendum est, constitutione[s] Novellae[t], quae de testibus loquitur, capitulo XVI[3]: 'Hoc quoque[u] saepius agi novimus[v], Nov. 90 c. 9. quoniam[w] quidam aut apud locorum defensores aut apud[x] clarissimos provinciarum iudices aut etiam, ut adsolet, hic apud clarissimum magistrum census ingredientes et querentes, tamquam ab alio passi aliquid[y] contra leges aut aliter iniustitiam sustinentes aut damnificati, testes volunt producere; et ne postea obiciatur eis, quia per unam partem gesta confecta[z] sunt, oportet et illum in ipsa civitate constitutum, ubi testimonia dantur[a], ammonitum a iudice aut defensore[b] advenire et[c] audire testes. • Si vero noluerit advenire, sed contempserit, ut ex una parte[d] testimonia adversus eum inutilia sint[e], sancimus huius modi testimonia ita valere, tamquam si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso praesente[f] fuissent facta. Si[g] enim repudiaverit et venire[h] noluerit et audire quae deponuntur[i], cum utique in publico[k] sint[l], et non[m] ex inevitabili quadam necessitate venire non possit, aequaliter erunt, tamquam si advenissent, et

m) patefecit ρ*; fatefacit *R1.* n) *ita ρ1.ρ*;* cui dices *R;* sic dicens *edd.* o) liber *ρ1; om.* libro *cet.* p) constitutionis ρ*. q) vicesima *R1;* vigesimae *ρ*2 3.* r) imp̄ A. et H. aug̅ *R1.ρ*2.3;* imperantibus Archadio et Honorio aug̅s *ρ*1.* s) Euticiano *ρ*1;* Euthiciano *ρ1.ρ*2.3.* t) *abbr.* prōporum *ρ*1;* pporum *ρ*2.3;* prepor̄ *R1.* u) rebus *R1.* v) formas *R1.* w) familiaritatis *R1.* x) inheserint *R1.2.ρ1.ρ*2.3.* y) *ita codd. n.;* intercidi *Cod. Th. 9, 6, 3.* z) *ita R1.ρ1, sed in* excepimus *(ita R2.ρ*) corr. R1.* a) data *R1.ρ*1.* b) idus *R1;* id. *reliqui codd.* c) *abbr.* novbr, novem̄, novb *codd.* d) apre *ρ*1;* op *ρ*2.3;* c̄p *R.ρ1.* e) cesaribus *codd. n.* (cesoribus *ρ*1*) *sed Cod.:* Caesario et Attico. f) est *ρ1.* g) degest *R.ρ*;* libro digestorum *ρ1.* h) creme *R1.ρ1.ρ*2.3.* i) occasionem *Flor.* k) ob *om. R1.ρ1.ρ*2.3.* l) *ita Flor.;* personam spectandum *ρ1;* persona expectandum *cet.* m) ante *R1.* n) *om.* an *codd. n.* o) ferit *R1.* p) ante ρ*. q) qui *R1.* r) *ex* exhibetis *corr. ρ*2;* exhibitis *R1.ρ*3.* s) constitutio *ρ1.ρ*1.* t) novella *ρ*2.3.* u) *Incipit autem caput hoc in Novella:* Et hoc vero quia multotiens actum scimus quod quidam *cet., ubique admodum a nostra versione discrepat.* — quoque *om. R1.* v) *ita coni. Schoell ad Nov.;* agnovimus *codd. n.* w) quod *ρ*2.3 Nov.* x) apud *om. ρ*.* y) paschali quod *R1.* z) confesta *ρ*1.* a) damnantur *R1.* b) *ita ρ1;* amm. iudicem aut defensorem *R1.ρ*.* c) aut *R1.ρ1;* ad ρ*. d) pars *R1.ρ1.* e) s̄t *R1.* f) ipsos praesentes *R1.ρ*2.3.* g) si *om. R1.ρ*.* h) bine *R1.* i) disponuntur *ρ*1.* k) publica *ρ*1.* l) *ita scr.;* sit *codd.* m) non *om. ρ*1.*

2) Die letzte Pandektenstelle auf kirchlichem Gebiet: *Rudorff in Zeitschr. f. Rechtsgesch. VI (1867) p. 427.* 3) *Vetere quadam versione Novellarum noster hic usus esse videtur, cum locus et a Vulgata et ab Iuliano discrepet. Cf. Biener, Geschichte der Novellen Iustinians p. 230. Est apud Iulianum constitutionis 83 cap. 7, sed Haenelo teste in uno codice (ab Haenelo 17 signato) c. 6 et 7 in unum conflata sunt, ita ut nostri numerus cum hoc codice concordet. (Cf. Iuliani epitome instr. G. Haenel, a. 1873, p. 111 et p. XVI s.)*

nulla utilitas ex contemptu suo ei adhibebitur[n], sed videbuntur quidem ex utriusque[o] praesentia facta'.

Ecce ammonendus est semper adversarius, ut ad audiendos testes adveniat. Quod quia hic omissum[p] est, necesse est, ut, quod contra leges actum est, firmitatem non habeat.

Quales autem testes vel cuius opinionis ad testimonium admittendi sunt, plurimae leges ostendunt, quae paene nulli habentur incognitae; quae etiam et illud sanciunt, ut vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. Quod autem dicitur, quia nihil scriptis iudicatum est, legendum est titulo[q] XLIIII[r] libro[s] VII[t] constitutione III[u], quia scriptis debuit iudicari; nam ibi inter alia praecipitur, ut sententia, quae[v] sine scripto dicta fuerit, nec nomen habere sententiae mereatur.

n) adhibuerint *codd.* o) exteriusque *R1.* p) comissum *ϱ*1.* q) tit. *codd.* r) XVIIII *R1. ϱ1;* XVIII *R2. ϱ*.* s) lib *codd.* t) *ita R2;* VI *reliqui codd.* u) const. *codd.; Ew. addidit* III. v) quę *ϱ1;* quae *om. ϱ*2.3 (qui manu post. add.* quę) *et R1.*

INCIPIT
EX REGISTRO
DOMNI GREGORII PAPAE.

MENSE SEPTEMBRI INDICTIONE VII.

XIV, 1.

Gregorius I. papa Paulum, scholasticum Siciliae, laudat, quod cum Leone, episcopo Catanensi, in gratiam redierit, et quod in maleficos severe consulat. *603, Sept.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 277.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 1; G: Lib. XI. ep. 58. — Iaffé Reg. 1914 (1533).

GREGORIUS PAULO SCOLASTICO SICILIAE.

Quanto[a] nos gloria vestra dudum tristes effecerat, propter quod se adversus reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Leonem[1] querellas habere aliquas perhibebat, tanto eodem fratre nostro ad nos modo veniente[b] cor nostrum gavisum[c] est, quia in pristina vos concordia Deo propitio ad invicem[d] redisse testatus est. Qui etiam inter alia bona quae in vestris laudibus referebat adiecit omnino[e] vos in ultione maleficorum sollicitos ac districtos, sicut revera nobiles et[f] Christianos oportuit, extitisse. Unde valde in[g] nobis laetitia[h] quam de vobis sumpseramus excrevit, quia illum[i] vobis per hoc placabilem redditis, contra cuius inimicos zeli vestri rectitudinem exercetis. Praeterea gloriam vestram paterna dulcedine salutantes hortamur, ut, quia satis est moribus vestris accommodum pacem diligere, reparatam inter vos gratiam[k] nullius lingua[l] perturbet, sed sic in vobis erga paternum amorem caritas ardeat, ut eam

Incipit *cet. R. ϱ. ϱ** — rescripto *pro* registro *ϱ* 2.3* — domno *ϱ**.

Mense *cet.:* sept *aut* sep *abbr. codd.*

XIV, 1 in titulo: Sycilia *R1;* Siciliae *R2;* Sicił *ϱ*1;* Sicilia *ϱ1. ϱ*2.3;* Sicilensis *ϱ*4.* a) Quanta *R1.* b) venientes *R1.* c) gavisus *R1.* d) ad vicem *ϱ*1.* e) omni *R1.* f) et *om. R1.* g) in *om. ϱ3.* h) licentia *R2. ϱ1.* i) nullum *ϱ*. ϱ3.* k) gla *R1.* l) linguę *ϱ1.*

XIV, 1. Eidem Paulo missa est ep. I, 3. *1) De Leone, ep. Catanensi, cf. ep. VI, 30 n.*

adversi[m] flatus more flammae non extinguat[n], sed augeat. Nam et antedictum fratrem nostrum item[o] hortati[p] sumus, ut ita paternam vobis dilectionem impendat, quatenus reciprocum gloriae vestrae affectum non odiose, sed velut mutuum tamquam faenerator[q] semper possit exigere.

XIV, 2.

Gregorius I. papa Vitali, defensori Sardiniae, mandat, ut xenodochiorum Sardorum curam, ob Ianuarii, episcopi Caralitani, senectutem, simplicitatem, valetudinem oeconomo ecclesiae Caralitanae et Epiphanio archipresbytero deleget. Permittit, ut possessorum Sardorum causa Constantinopolim eat; Bonifatio se iam scripsisse nuntiat, ut ei suum pro remedio illius provinciae oneribus afflictae solacium adhibeat. Addit de sacerdotibus in vacantibus ecclesiis constituendis; de monasterio S. Hermae in domo Pomponianae; de rebus ecclesiarum monasteriorumque requirendis; de xenodochiis Hortulani et Thomae; de Epiphanii hereditate, cet. *603, Sept.*

Codd. R et ϱ: Indictio 1—VII. cap. 278.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 2; G: Lib. XI. ep. 59. — Iaffé Reg. 1915 (1534).

GREGORIUS VITALI DEFENSORI SARDINIAE.

Experientia tua indicante comperimus xenodochia in Sardinia constituta[1] gravem[a] habere neglectum. Unde reverentissimus frater et coepiscopus noster Ianuarius[2] vehementissime fuerat obiurgandus, nisi nos eius senectus ac simplicitas et superveniens aegritudo, quam ipse retulisti[b], suspenderet. Quia ergo ita est positus, ut ad aliquam ordinationem esse non possit idoneus, oeconomum[c 3] ecclesiae ipsius atque Epiphanium[d] archipresbyterum[4] ex nostra districte[e] auctoritate commone, ut eadem xenodochia ipsi in periculo suo sollicite ac utiliter studeant[f] ordinare. Nam si quis illic post hoc neglectus extiterit[g], nulla se[h] posse noverint apud nos ratione aliquatenus excusare.

Quoniam vero possessores nos Sardiniae petiverunt, ut, quia diversis[i] oneribus affliguntur[k 5], Constantinopolim[l] pro eorum debeas remedio proficisci, licentiam tibi eundi concedimus. Sed et[m] dilectissimo filio nostro Bonifatio diacono[n 6] scripsimus[7], ut suum tibi pro remedio provinciae illius studeat praebere solacium[o].

De ecclesiis[p] autem quas vacare sacerdotibus indicasti praedicto reverentissimo Ianuario[q] fratri et coepiscopo nostro scripsimus[7], ut eas debeat ordinare, sic tamen, ut non omnes ad episcopatum de ecclesia ipsius eligantur. Nam sic eum convenit alias[r] ordinare, ut ecclesiae suae de[s] personis, quae in ea possunt proficere, necessitatem non[t] faciat.

m) adversitatis ϱ3; adversi *edd.* n) extinguit ϱ*1. o) idem *R;* ideo *cet.* p) ortati *R2;* ordinati *R1.* q) foeneratur ϱ*.

XIV, 2 in titulo: Sardinia *R1.*ϱ*1.4; Sicilia ϱ*2.3. a) grande *R1.* b) retulis oti ϱ*1. c) ęconomium *R1;* ̣oechonomum *R2.* d) Epyphanium *R1:* Ephiphaniam ϱ*. e) districta *R1.* f) studeat *R1.* g) existiterit *R1;* exstiterint ϱ1. h) re ϱ1. i) qui adversis ϱ*1.2, *sed corr.* ϱ*2. k) *ex* adeliguntur *corr.* ϱ*2. l) coust ϱ*1. m) et *om. R1.* n) *ita R2;* ēpō *R1.*ϱ.ϱ*1; *om. hoc verb.* ϱ*2.3. o) solacia *R1.* p) ecla *R1.* q) lanuario, *ut videtur, om.* ϱ1. r) alia *R1.* s) de *om. R1.* t) non *om. R1.*

XIV, 2. De Vitali cf. ep. IX, 2 n. 1) Cf. ep. IV, 24 (n. 2). 2) De Ianuario, ep. Caralitano, cf. ep. III, 36 n. 2. IV, 8 ss. 3) De hoc munere cf. ep. III, 23 p. 181 l. 1. VI, 53 n. 4. VII, 5 n. 2. 4) De Epiphanio cf. ep. IX, 197 n. 3. 5) Cf. ep. V, 38. 6) De Bonifatio cf. ep. V, 6 p. 287 n. 2 nº. 2 et ep. XIII, 41 n. 2. 7) Hae epistulae non exstant.

Illud igitur[u], quod ad gubernationem quorundam monasteriorum personas praepositas, quae ante, dum adhuc in monachico et minori essent ordine[v], lapsae sunt, indicasti, officium quidem abbatis suscipere, nisi omnino correcta[w] vita et digna praecedente paenitentia, minime debuerunt[8]. Sed quoniam iam abbatum, sicut dicis, officium susceperunt, de vita, moribus ac sollicitudine eorum cura gerenda est[x], et, si actus eorum inventus[y] contra officium non fuerit[z], in eo quo[a] sunt ordine perseverent; alioquin remotis[b] eis alii, qui commissis sibi animabus prodesse valeant, ordinentur.

Causa praeterea de monasterio sancti Hermae, quod in domo Pomponianae religiosae feminae[c] [9] constructum est, quia plus blandimentis quam districtione agenda est, experientia tua apud eandem mulierem cum dulcedine agere studeat, quatenus nec illa in peccato proprio[d] auctoris[e] sui debeat postponere voluntatem et tu utilitates monasterii valeas salubriter procurare. Puellas autem suas, quas antedicta Pomponiana[f] in monasterio mutata olim religiosa veste[g] convertit, abstrahi ab ea vel inquietari nullo modo patiaris, sed in ea qua sunt conversione Deo protegente permaneant.

Pro requirendis vero rebus ecclesiarum vel monasteriorum[h] sive piarum causarum quod scripsisti[i], prius quidem hi quorum interest ammonendi sunt, ut ab eis te insistente atque[k] solaciante modis omnibus requirantur. Quod si forte vel ipsi neglegentes extiterint vel certe qui eas requirere debeant inventi non fuerint, tunc omnia ipse perquire[l] atque ita repperta recollige, ut manu aliquid iudicium inferre cuiquam minime videaris.

De xenodochiis[m] itaque[n] Hortulani[o] atque Thomae[10] nihil hactenus horum quae indicasti cognovimus. Eapropter[p] experientia tua iussionem principis ex hoc datam diligenter inspiciat et omnia secundum eius tenorem disponat et nobis, quid egerit, innotescat.

De hoc igitur, quod scripsisti fratrem et coepiscopum nostrum Ianuarium tempore quo sacrificium celebrat[q] tantam pati frequenter angustiam, ut vix post longa intervalla ad locum canonis redire valeat, quem reliquit, atque ex hoc multos dubitare, si[r] communionem[s] de eius debeant consecratione percipere, ammonendi sunt, ut nullatenus pertimescant, sed cum[t] omni fide atque securitate communicent, quia aegritudo personae[u] sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit[v]. Secretius tamen omnino isdem frater noster hortandus est, ut, quotiens sibi[w] aliquam molestiam senserit, non procedat, ne ex hoc et se despiciendum[x] praebeat et infirmorum animis scandalum faciat.

Praeterea Pomponiana religiosa femina[y] questa nobis est[z] hereditatem quondam[a] generi[b] sui Epiphanii[c] [11], in qua isdem Epiphanius[d] Matronam coniugem suam filiam antefatae Pomponianae usufructuariam constituerat, monasterio, quod in domo sua fundari statuerat, postea extincto usufructu modis omnibus[e] profuturam atque alia quae

u) de abbatibus removendis, si non recte vixeriut *in marg. rubr. add. R1.* v) minori e. ordinis *R. ρ1. ρ*1;* minoris e. ordinis *ρ3.* w) correpta *ρ1.* x) inquire *R1 (pro* cura gerenda est). y) eorum inventus *om. R2. ρ. ρ*.* z) non fuerit *om. R2. ρ. ρ** — exequitur *(ita ρ*3) supra lin. add. ρ*2.* a) quod *ρ1.* b) semotis *R1.* c) *ita ρ;* Pomponio onere *et lac. 7 litt. R1;* Pompaniane releḡ f *R2. ρ*1;* Pompaniane relḡ f *ρ*2.3.* d) prio *R1.* e) auctori *ρ1;* actoris *ρ3.* f) Pomponina *ρ*1.* g) religiositate *ρ3.* h) vel monasteriorum *om. R1.* i) scripsistis *ρ3.* k) te insist. atque *om. ρ3.* l) perquiret *R1.* m) exenodochiis *R1.* n) atque *ρ3.* o) Ortulani *ρ.* p) et propter *R1.* q) *ita ρ*2.3. ρ3;* celebrare *R1. ρ1. ρ*1, sed corr. R1 in* celebraret — *R1 rubro add. in marg.* de ēpō pro cuius infirmitate populus recusabat suscipere communionem. r) utrum *ρ3.* s) ei *add. R1.* t) con *ρ*1.* u) personae *om. R1.* v) polluiturus *ρ*1.* w) ubi *R1; om. hoc verb. ρ.* x) despicientium *R1.* y) *ita ρ;* rel̄ f *R2. ρ*1;* relg f *ρ*2.3;* Pomponia rm ecla *R1.* z) est *om. R2. ρ*1.* a) quod *R1. ρ*2.3.* b) generis *R1. ρ.* c) Epyphani *R1;* Epiphani *ρ1;* Ephiphanii *ρ*1.* d) Epyphanius *R1.* e) heredem *add. ρ3.*

8) De simili causa cf. ep. V, 17. 9) Hanc et Maurini et Ewald putant eandem esse atque Pompeianam, de qua cf. ep. I, 46 n. 1 et XI, 13. 10) Xenodochium Thomae, quondam episcopi, commemoratur etiam in ep. IV, 8. 11) Cf. de hoc Epiphanio ep. XI, 13 (n. 1).

eidem Matronae proprietatis probantur iure competere ab experientia tua et a[f] reverentissimo fratre et coepiscopo nostro Ianuario iniuste sublata et nihil exinde hactenus vel filiae suae redditum[g] vel monasterio profecisse. Quod si ita se veritas habet aut aliquid te indecenter fecisse cognoscis, absque ulla mora ablata restitue aut certe, si aliter esse putas, ne[h] gravari pars adversa praeiudicialiter videatur, electorum cum ea iudicium hac de causa nullo modo subire postponas, ut, utrum vera iustaque eius sit querimonia, definitione[i] iudicii declaretur.

XIV, 3.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo Panormitano, concedit, ut domum cum horto et balneo suo in urbe Roma positam cum Epiphanio, Romanae ecclesiae diacono, permutet. *603, Sept.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 279.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 3; G: Lib. XI. ep. 60. — Iaffé Reg. 1916 (1535).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO PANORMITANO.

Sicut rationi contraria procul est abicienda petitio, ita in his quae bene desiderantur effectum negari non convenit. Quia igitur, ut fraternitatis tuae petitio, quae tenetur in subditis, continet, in qua una tecum presbyteri ac[a] diacones ceteraque ecclesiastica officia subscribentes praebuere consensum, domum cum horto[b] et balneo suo atque omnibus ad eam[c] pertinentibus in hac urbe Roma[d] positam, quae ad ius Panormitanae ecclesiae ex hereditate quondam[e] Flori viri magnifici pervenisse dinoscitur, cum dilectissimo[f] filio nostro Epiphanio[g] diacono[1] permutare desideras, pro eo, quod domus ipsa[h] ita parte distecta[i], parte[k] diruta, parte igne probatur esse consumpta, ut nihil exinde commodi, sicut testaris, ante multos iam annos nunc usque ecclesiasticis utilitatibus potuisset accedere, atque[l] hac in re nostra tibi dari postulas auctoritate licentiam, provisionis tuae intentionem diligentius intuentes, postquam et nobis cognitum est domum ipsam in eo esse statu quo[m] asseris atque ita minante ruina cotidie deteriorem fieri, ut[n] non solum ecclesiae tuae non utilis, sed potius subinde damnosa posse videatur existere, idcirco permutandi[o] tibi eam[p] cum balneo[q] et horto suo omnibusque generaliter ad eam pertinentibus[r] iuxta petitionem tuam, quam et veritatis et rationis apud nos ordo suffulcit[s], huius auctoritatis nostrae serie[t] liberam per omnia concedimus facultatem, quatenus huius modi[u] accepta licentia nec te culpa de temeritate[v] vel incautela respiciat nec ille aliquid dubietatis[w] incurrat[2]. Nam providum salubreque est aliquid compendii procurare, unde nulla spes lucri, sed[x] damni magis formido est.

---

f) ea (*pro* et a) *R1; a om. ϱ3.* g) reditum *ϱ*1.* h) ne *om. ϱ*.* i) difinitione *ϱ.*

XIV, 3 in titulo: Panorm̄ *ϱ*1.4;* Panormo *ϱ*2.3.* a) *ita R;* aut *ϱ*.ϱ3;* et *ϱ1.* b) horta *ϱ1.* c) ea *R1.* d) Roma *supra lin. suppl. R1.* e) quod *R1.ϱ*2.3.* f) dilecto *ϱ1.* g) Epyphanio *R1;* Ephiphanio *ϱ*1.* h) domum ipsam *R1.* i) directa *ϱ3.* k) parte *om. R1.* l) natorore (*pro* atque) *R1.* m) quod *R1.* n) et *ϱ*.* o) permundi *R1.* p) ea *R1.* q) valnea *R1.* r) cum omnibus que genera utere eam pertin. *R1.* s) suffulsit *R1;* sulfulcit *ϱ*1.* t) semper et (*pro* serie) *R1.* u) huius modi *om. ϱ3.* v) de temerita et *R1.* w) dubietate *R1.* x) per (*pro* spes) lucris et *R1.*

XIV, 3. De Iohanne cf. ep. XIII, 40 n. 1) De Epiphanio cf. ep. V, 35 n. 2. XIII, 45 n. 4. 2) Nota episcopos cautionem facere solitos esse, ne praedia alienarent, secundum f. Diurni 74. Cf. Nov. Iust. 7. 120.

XIV, 4.

Gregorius I. papa Fantino, defensori Panormitano, significat, se Leonis episcopi (Catanensis) iterato rogatu Exhilarato episcopo condonasse delicta; quem cum clericis reconciliari iubet. *603, Sept.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 280.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 4; G: Lib. XI. ep. 61. — Iaffé Reg. 1917 (1536).

GREGORIUS FANTINO DEFENSORI PANORMO.

Talia ad nos de fratre et coepiscopo nostro Exhilarato[a] [1], sicut et ipse nosti, pervenerunt, quae districta[b] omnino essent ultione plectenda; sed quoniam bis eam[c] reverentissimus frater et coepiscopus noster Leo[2], qui etiam in causa eius iudicem[d] fuisse testatus est, levigavit[e], ad ecclesiam suam[f] illum retransmittendum[g] esse praevidimus iudicantes sufficere illi hoc, quod eum diutius hic retinentes affliximus[h]. Itaque experientiae tuae praecipimus, ut erga mores actusque[i] ipsius curam habeat atque eum frequenter ammoneat, quatenus se[k] et ad impendendum[l] clericis suis caritatem benignum et, si res exegerit, ad corrigendas culpas debeat exercere sollicitum. Sed et clerum eius ammonere te volumus, ut humilitatem illi[m] ac[n] oboedientiam, quam Dominus[o] mandat, exhibeat nec in aliquo[p] illi[q] superbus praesumat existere. Quod si quis eorum, id est sive episcopus seu clericus, ammonitionem tuam neglexerit, ex hac nostra auctoritate canonica coercitione[r] inoboedientiae culpam aut tu, sicut praevideris, corrige aut nobis renuntiare festina, ut disponere valeamus, qualiter disciplinae frenum extra iter[s] suum pergere non permittat eos quos[t] ad excessum aculeus pravae mentis irritat[u].

XIV, 5.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo Panormitano, mandat, iudicet inter Petrum, praesentium latorem, qui tempore, quo conductor fuerat, relictam cuiusdam diaconi marito tradidisse dicebatur, et Fantinum defensorem. Res suas, quas apud ecclesiae colonos perhibet retineri, Petrus sine damno habeat. *603, Sept.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 281.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 5; G: Lib. XI. ep. 62. — Iaffé Reg. 1918 (1537).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO PANORMITANO.

Quia sunt culpae, in quibus culpa est relaxare vindictam, quaerenda semper est veritas, ut inquiri debeat, utrum accusatum noxa condemnet[a] an a poena innocentia patefacta[b] subducat. Itaque pervenit ad nos Fantinum defensorem[1] ultionem[c] exercere

XIV, 4 in titulo: Panorm̄ *abbr.* *ϱ*1.4.* a) Exilarato *R 1.* b) districto *ϱ*1.* c) quamvis *(in ras.)* ea (*om.* quoniam bis) *R1.* d) iudicem se *ϱ*;* iudex *ϱ3.* e) legavit *ϱ*1.* f) tuam *ϱ*.* g) transmitt. *R1.* h) affiximus *ϱ1.* i) actenus, *sed* actusque *supra lin. add. R1.* k) re *ϱ1* — et *om. ϱ3.* l) inpendendam *ϱ*1.* m) huius *add. ϱ3.* n) illic (*om.* ac) *R1.* o) ds *R1.* p) aliquid *R1.* q) *ex* illis *corr. R1.* r) *in* coertione *corr. R1;* coherctione *ϱ1;* cohertione *ϱ3.* s) *ex* extrahitur *corr. R1.* t) quod *R1.* u) *ex* irrigat *corr.* instigat *R1;* inritat *ϱ*1.ϱ3.*

XIV, 5 in titulo: Panor̄mo *ϱ*1.4;* Panormo *ϱ*2.3.* a) *ita ed. M.;* commendete *R1.ϱ.ϱ*2.3;* commendat *ϱ*1.* b) patet facta *ϱ1.* c) defultione (*pro* def. ultione) *ϱ1.*

XIV, 4. De Fantino cf. ep. III, 55 n. IV, 43 n. *1) Ubinam Exhilaratus episcopus fuerit, ignoro.* *2) De Leone, ep. Catanensi, cf. ep. VI, 30 n.*

XIV, 5. De Iohanne cf. ep. XIII, 40 n. *1) De Fantino cf. ep. III, 55 n. IV, 43 n.*

in Petro[2] latore praesentium voluisse pro eo, quod, quantum dicitur, relictam cuiusdam diaconi, tempore quo conductor[d] fuit marito tradiderit. Sed quoniam iste coniugem diaconi asserit non fuisse dicens[e] nec virginem illam ad eum venisse, denique ut nec religiosam vestem mutare praesumeret, postquam ille in ordine sacro promotus est, adiciens, et priusquam ad diaconem[f] veniret[g] et postea prava illam opinione[h] vixisse[i], ideoque fraternitatem tuam his hortamur affatibus[k], ut cum Dei, sicut decet, timore[l] causam hanc suptili omnino investigatione perquirat et, si in[m] coniugio diaconi mulierem[n] de qua agitur fuisse constiterit, et suprascriptus[o] lator memorato defensori et rectori patrimonii[p] ad vindictam modis omnibus tradatur et cum competenti emendatione hi qui male sociati sunt disiungantur. Si vero in eius coniugio non fuit, memoratum Fantinum ex nostro mandato commonere te volumus, ut ei[q] facere nil praesumat, ne[r] falsa illum accusatio apud eum in aliquo[s] praegravet.

Quia vero reliquam sibi[t] antedictus Petrus apud ecclesiae[u] colonos[v] perhibet reducere[3], volumus, ut sine cuiusquam impedimento eam habeat, si tamen ita est exigendi licentia. Nam et si inventus fuerit esse culpabilis, non res suas amittere, sed in se dignam debet[w] ultionem suscipere[x].

MENSE OCTOBRI INDICTIONE VII.

XIV, 6.

Gregorius I. papa Mariniano, episcopo Ravennati, mandat, praecipiat Concordio, episcopo Caesenati, ut Fortunatum, latorem praesentium, iniuste deiectum monasterii SS. Laurentii et Zenonis abbatem restituat. *603, Oct.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 282.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 6; G: Lib. XII. ep. 1. — Iaffé Reg. 1919 (1538).

GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO RAVENNAE.

Quia incongruum[a] valde est a suscepto officio sola quemquam voluntate suspendi, quem culpa non removet, sollicite disponendum est, ut nec prior ordinatio inrationabiliter destruatur nec sine emendatione quae male secuta fuerint[b] relinquantur. Fortunatus itaque lator praesentium in monasterio sanctorum[c] Laurentii[d] atque Zenonis, quod in Caesinati[e] castro est constitutum, a Natale[f] quondam[g] episcopo[h] officium sibi abbatis asserens esse commissum nunc se a successore eius Concordio[i] nulla existente culpa exinde remotum atque alium in loco suo queritur ordinatum. Quod etiam coram

d) *in* conducta *corr. R1.* e) dicens *om. ϱ3.* f) *ex* a diacono *corr. R1.* g) perveniret *ϱ**. h) opinionem *R1. ϱ1. ϱ*1.* i) vixisset *R1.* k) affectibus *R1.* l) et *add. ϱ1.* m) in *om. R1.* n) mulier *ϱ*. ϱ3.* o) s̄s̄ tuus *ϱ**. p) patrimonium *R1.* q) *ita R2. ϱ. ϱ*1;* et *R1;* eis *ϱ*2.3.* r) nec *R1.* s) *ita ϱ et ex* aliquod *corr. R1;* aliquid *ϱ**. t) sibi *om. ϱ3* — res suas (*pro* rel. sibi) *edd.* u) ecl̄a *R1;* ecclesiam *ϱ3.* v) colones *ϱ*2.3:* colonus *R2. ϱ*1* — perhibet retineri *edd.* w) debeat *R1.* x) *In fine huius ep. add.:* expl. eplę ind. VI. Incip. epl̄ę s. G. pp. urb. R. per ind. VII *R*1.*

Mense *cet.:* ōct *abbr. R1. ϱ1,* octob. *ϱ**, octubr. *ϱ3.*

XIV, 6 in titulo: Mariano *ϱ*4* — Rāv *abbr. ϱ*1.4;* Ravennati *R*1.* a) *ex* incongruam *corr. R1.* b) fuerit *R1.* c) sanctorum *om. ϱ. ϱ**. d) Laurenti *ϱ*. ϱ1.* e) Cesinati *R2. ϱ*;* Cęcinati *R1;* Censinati *ϱ1;* Cessinati *ϱ3.* f) Natł *ϱ*1.* g) quod *R1;* quodam *ϱ3.* h) ep̄is *R1.* i) concordia *ϱ**.

2) *Idem, ut videtur, Petrus conductor commemoratur in ep. I, 42 p. 66 l. 3.* 3) *De conductorum exactionibus cf. ep. I, 42 p. 66 et Mommsen in Zeitschr. f. Soc.- u. Wirthschaftsgesch. I p. 54 ss.*

XIV, 6. De Mariniano cf. ep. V, 51 n. 5.

quibusdam diaconibus nostris, praesente praedicti Concordii[k] diacone eiusdem episcopi sui causas allegante[l] ex parte ita esse praeclaruit[m]. Sed quoniam certior in partibus illis, ubi res acta est[n], potest esse probatio, fraternitas tua diligenter atque sollicite hoc studeat perscrutari[1]. Et si nulla manifeste causa depositionis extitit, quae praedictum[o] Fortunatum ab[p] abbatis officio removeret, eum in suo loco[q] reformare festinet atque eius episcopum digna reprehensione increpare non desinat, cur decessoris sui nullis provocatus excessibus destruere ordinationem molitus est[r]. Si vero aliter, quam edocti sumus, causam esse pars altera[s] dixerit, suptili veritas investigatione quaerenda est et ita, quicquid canonicus ordo poposcerit, terminandum, ut nulla ea de re denuo querella remaneat.

MENSE NOVEMBRI INDICTIONE VII.

XIV, 7.

Gregorius I. papa Alcisoni, episcopo Corcyraeo, sententiam Andreae, quondam metropolitae Nicopolitani, imperatoris iussione roboratam, confirmat, ut Cassiopi castrum in Alcisonis dioecesi situm, sed ab episcopo Euriae civitatis appetitum, sub Alcisonis maneat iurisdictione. Hunc vero hortatur, ne Euriates clericos e castro eiiciat.

603, Nov.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 283.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 7; G: Lib. XII. ep. 2. — Iaffé Reg. 1920 (1539).

GREGORIUS ALCISONI EPISCOPO CORCYRA.

Non inmerito elati cordis retundi postulatur ambitio[a], quando sacrorum[b] canonum vigore postposito temerariae praesumptionis excessus aliena inlicite concupiscendo non solum ad generanda dispendia noxius, verum etiam paci[c] ecclesiasticae probatur esse contrarius. Relectis[d] igitur fraternitatis tuae epistolis, quae de Cassiopi[e] castro, quod in tua[f] est diocesi constitutum, ab episcopis Euriae civitatis[g] vel prius vel modo sint[h] acta[1], cognovimus et contristati sumus, quod hi qui ecclesiae tuae[i] pro impensa sibi caritate debitores esse debuerant inimici ei magis fieri[k] nullo sunt[l] pudore[m] prohibiti; denique ut contra ecclesiasticam ordinationem, contra sacerdotalem modestiam[n], contra sacrorum[o] canonum statuta praedictum castrum de iurisdictione eius abducere[p] ac suae

k) in concordii *ϱ*1;* incordii *ϱ*2.3.* l) alligante *R2.ϱ*1;* alligantem *ϱ*2.3;* allegantem *ϱ1 et ex* alligantem *corr. R1;* delegante *ϱ3.* m) perclaruit, *ut videtur, R1.ϱ3.* n) est *om. ϱ*;* et *R1* — est acta *ϱ3.* o) ei *add. R1.* p) ab *om. ϱ.* q) in suum locum *ϱ*.ϱ3.* r) *ita R; om.* est *ϱ.ϱ*;* molitur *ϱ3.* s) altra *R1.*

Mense *cet.:* nov̄ *abbr. R1.ϱ*.*

XIV, 7 in titulo: Alcissoni *ϱ1;* Alcisioni *ϱ3;* Alcisinię *R*1* — epi̅ *R2.ϱ1.ϱ*;* pb̄ro *R*1* — Corcyra *R2.ϱ*.ϱ1;* Corcyranitano *R1;* Corcyro *R*1; om. hoc verb. ϱ3.* a) retunda postulandi ambitio est *ϱ3.* b) sacrarum *ϱ*1.* c) pati *R1.* d) relictis *R.ϱ*1, sed corr. R1.* e) Casiopi *ϱ*1.* f) tuo *ϱ*1.* g) Eurisę *R1.ϱ.ϱ*1;* Eurissę *ϱ*2.3* — civit̄ *ϱ*1;* civitate *ϱ*2.3.* h) sunt *R1.* i) tuae *om. R1.* k) a *add. ϱ3.* l) sunt *om. ϱ*.* m) pudore *om. ϱ3.* n) *ex* molestiam *corr. R1.* o) *ex* sacro *corr.* sacra *R1.* p) adducere *codd. n.*

1) Nota in synodo Romana a. 649 Maurum, ep. Caesenatem, locum episcopi Ravennatis agere et in epistula Agathonis papae a. 680 Florum, ep. Caesenatem, inter suffraganeos episcopi Ravennatis subscribere.

XIV, 7. De Alcisone cf. ep. VI, 7 n. et ep. XIV, 8. 13, in quibus de eadem causa agitur. *1) Scil. ab Iohanne, ep. Euriae: cf. ep. XIV, 13.*

molirentur[q] potestati[r] subicere, ut fierent quodam modo domini, ubi prius suscepti fuerant peregrini. Qua de re quoniam Andreas venerabilis memoriae[s] frater noster[2] Nicopolitanus metropolita adnitente sibi principali quoque iussione, in qua ei causae huius fuerat iniuncta cognitio, prolata, sicut nobis patuit, noscitur statuisse sententia antefatum[t] Cassiopi[u] castrum sub iurisdictione ecclesiae tuae, quem ad modum semper fuit, debere persistere, formam eiusdem sententiae comprobantes[v] apostolicae sedis auctoritate eam[w] favente iustitia confirmamus atque robustam[x] per omnia manere decernimus. Nam nulla aequitatis ratio, nullus canonum ordo consentit, ut[y] parrochiam alterius alter aliquo modo debeat occupare. Unde licet districtionem contra se non modicam huius litigii culpa videatur exigere, propter quod ab eis mala pro bonis[z] sunt reddita, studendum tamen est, ut excessu benignitas non vincatur[a] nec illud quod etiam extraneis debetur fratribus necessitatem patientibus denegetur, ne nil agere caritas[b] in episcoporum mentibus iudicetur, si sine consolationis remedio hi quibus magna est habenda compassio relinquantur[c]. Oportet ergo, ut sacerdotes vel clerus Euriae[d] civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione[e] nullatenus repellantur[f], sed et beati Donati[3] sanctum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt[g], in una ecclesiarum antedicti loci, quam elegerint, sive intus seu foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam; sic tamen, ut dilectioni tuae, in cuius parrochia castrum ipsum est positum, emissa[h] procuretur cautione munitio, per quam promittat nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium[i], nullam iurisdictionem, nullam tamquam cardinalis episcopus ulterius auctoritatem[k] defendere, sed[l] pace[m] Deo propitio reddita[n][4] ablato[o] venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore ad propria se modis omnibus reversuros, ut huius promissionis persistente[p] memoria nec illi de cetero quicquam[q] sibi illic principaliter quacumque occasione audeant vindicare, sed omni se[r] tempore esse ibidem hospites recognoscant et fraternitatis tuae ecclesia iuris vel privilegii sui in qualibet parte praeiudicium non[s] incurrat.

XIV, 8.

Gregorius I. papa Bonifatio diacono, Constantinopoli moranti, epistolam praecedentem mittit et mandat, hortetur imperatorem, ut, inducto priore edicto, Andreae, quondam Nicopolitani metropolitae, de Cassiopi castro sententiam ratam faciat. Alcisonem, epi-

q) moliretur *R1.* r) potestatis *R1. ρ*1.* s) memoria *R1.* t) antefactum *ρ*, sed corr. ρ*2.* u) Casiopi *ρ*1.* v) comprobant eos *ρ1.* w) ea *ρ*. ρ3.* x) rebus item (*pro* robustam) *R1.* y) consenti aut *R1.* z) boni *R1.* a) *ita R1;* excessu b. n. vindicatur *ρ1;* excessum b. n. vindicetur *ρ*1. ρ3;* excessum b. n. vendetur *ρ*2.3;* excessum b. n. vindicet *Vat. A. F (ed. M.);* excessum non videatur perpetrare *Vat. D (ed. M.).* b) agere *om. et post* caritas *spatium c. 5 litt. reliquit ρ1.* c) *ex* relinquatur *corr. R1.* d) Eurisę *ρ3.* e) habitationes *ρ*1.* f) repellatur *ρ*. ρ3.* g) detulerat *ρ1.* h) et missa *R1.* i) fore, *ut videtur, add. ρ1.* k) auctoritate *R1. ρ*. ρ3.* l) defenderes et *R1.* m) pacem *codd. n.* n) redditam *ρ1. ρ*.* o) ablata *R1.* p) persistere *ρ3.* q) quisquam *R1.* r) se *om. ρ*1.* s) non *om. R2.*

2) De Andrea Nicopolitano cf. ep. VI, 7 n. Sotericus ei successisse videtur: cf. Lequien, Oriens Christianus II. c. 137 et Honorii I. papae epistulam a. 625, Dec. 13 = I.-E. 2010. *3) Donatus secundum Martyrologium Romanum d. 30. Apr. primus episcopus Euriae tempore Theodosii imperatoris fuerat; in eodem Martyrologio adnotatur ad d. 29. Oct.:* Cassiope in insula Corcyrae S. Donati, de quo scribit S. Gregorius papa *(secundum Lequien, l. l. c. 145 s.).* *4) Nota tunc temporis Sclavos (et Avaros) facto cum Langobardis foedere imperium impugnasse. Cf. Paul. diac. IV, 24. 28.*

XIV, 8. De Bonifatio cf. ep. V, 6 p. 287 n. 2 nº. 2 et ep. XIII, 45 n. 1.

scopum Corcyraeum, commendari iubet Eusebio, episcopo Thessalonicensi, et futuro metropolitae Nicopolitano, ne posthac ab actionariis eius damna sustineat. *603, Nov.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 284.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 8; G: Lib. XII. ep. 3. — Iaffé Reg. 1921 (1540).

GREGORIUS BONIFATIO DIACONO CONSTANTINOPOLI.

Quotiens eorum nos[a] discordia tristes facit qui pacis praedicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est, ut litigii ablata materie[b] ad concordiam redeant hi[c] qui diversa[d] ab[e] invicem volunt[f]. Quae igitur de Cassiopi[g] castro, quod in insula Corcyra[h] est positum, acta sint qualiterve id de iurisdictione[i] Corcyritani[k] episcopi episcopus Euriae[l] moliatur subtrahere et suae[m] nequiter iurisdictioni subicere, valde[n] prolixum est dicere[1]. Sed dilectioni tuae, ut[o] cuncta suptiliter comprehendas, fratris[p] nostri Alcisonis[q] episcopi[r] Corcyrae[s] scripta transmisimus atque eius illic venire hominem fecimus, qui etiam verbo te ad singula minutius[t] possit instruere[u]. Hoc tamen breviter indicamus[v], quia, dum Mauricio[w] quondam imperatori esset in praeiudicio[x] ecclesiae Corcyritanae[y] subreptum, nec iussio eius, quippe quae[z] contra leges et sacros canones data fuerat, habuisset effectum[a] et[b] indecisa inter partes contentio remansisset[c], aliam[d] illum ad Andream quondam fratrem[e] nostrum tunc Nicopolitanum metropolitam[f] iussionem dedisse, ut[g], quoniam utraque pars eius erat iurisdictioni[h] subiecta[i], ipse[k] hanc causam cognoscere et finire canonice debuisset. Qui metropolita[f] cognita causa prolataque sententia, cuius tibi exemplaria misimus, praedictum Cassiopi[l] castrum sub potestate ac iurisdictione Corcyritani episcopi, cuius et semper fuit diocesis, esse distinxit[m]. Quam nos sententiam comprobantes apostolicae sedis auctoritate praevidimus confirmandam, et, ne ea quae decrevimus ita potuissent esse districta, ut nihil benignitatis habere viderentur admixtum, curae nobis fuit ita causam tempore disponere, sicut sententiae nostrae, quam ad te[n] misimus, textus ostendit, ut[o] neque episcopus vel clerus Euriae civitatis necessitatem habitationis incurrerent nec Corcyritanae ecclesiae privilegia in aliquo[p] turbarentur. Sed quia inter ipsa primordia serenissimo domno imperatori[q] subreptum est atque contra iudicatum Nicopolitani metropolitae, quod ecclesiastica rectitudine et canonica ratione suffultum est, episcopo Euriae, quod nec sine dolore audire vel loqui[r] sine gemitu possumus, cum maiori iniuria episcopi Corcyritani[s] atque clericorum eius antefatum Cassiopi[t] castrum traditum memoratur, ut amota, quod dici grave est, iurisdictione Corcyritanae ecclesiae ipse illic omnem tamquam principalis[u] habeat potestatem, sententiam nostram nulli dare praevidimus, ne contra iussionem clementissimi domni imperatoris vel, quod absit, in despectu ipsius aliquid facere videremur. Itaque dilectio tua pietati eius cuncta diligenter insinuet atque constanter astruat hoc omnino pravum[v], omnino iniustum[w], omnino inlicitum et

XIV, 8 in titulo: Bonifacio *R*1.ϱ1.ϱ*2.3* — Constantinopolitano *R1;* Constantinopł *ϱ*1.4;* Constantinopolim *R*1.ϱ*.2.3.* a) nos *om. ϱ1.* b) materia *ϱ*.* c) hi *om. R1.* d) diversant *ϱ1.* e) ad *ϱ*1.* f) voluntate *R.* g) Casiopi *ϱ*1.* h) Corquira *codd. n.* i) de viderisdictione *R1.* k) Corcytani *R.ϱ.ϱ*1.* l) Eurysę *ϱ3 semper.* m) sua *ϱ*1.* n) vel *R1.* o) ut *om. R1.* p) fri *R1.* q) *ita R2.ϱ1;* Alcisoni *R1;* Altiosionis *ϱ*1;* Alcisionis *ϱ*2.3.ϱ3.* r) ẽpo *ϱ*1.* s) Cortyre *ϱ*;* Corciro *R1.ϱ3.* t) nuntius *ϱ3.* u) possi instrue *R1.* v) iudicamus *ϱ1;* indicavimus *ϱ3;* iudicavimus *ϱ*.* w) Mauritio *ϱ*.* x) esset imperatori iudicio *R1.* y) Corcyratanę *R1;* Cortyritanę *ϱ1.* z) qui *codd. n.* a) affectum *ϱ*1.* b) ut *R1.* c) remansisse *R1.ϱ*1.* d) tali *ϱ1.* e) confrẽm (*om.* quondam) *R1.* f) metropolitañ *R1.* g) et *R1.* h) iurisdictionis *R1.* i) sublecta *ϱ1.* k) ipsa *R1.* l) Casiopi *ϱ*1.ϱ3.* m) distrinxit *ϱ*.ϱ3.* n) ante (*pro* ad te) *ϱ*1.* o) et *ϱ*.* p) aliqua *R1.* q) imp̃rii *ϱ*1.* r) vellem qui *ϱ*1.* s) Corquiritani *R1.ϱ1.ϱ*1.* t) Carsiopi *ϱ*1;* Casiopi *ϱ3.* u) principales *R1.ϱ1;* principalem *cet.* v) parvum *R1.* w) iustum *R1.*

1) De eadem causa cf. ep. praeced. et ep. XIV, 13.

sacris esse valde canonibus inimicum: et ideo huius modi peccatum temporibus suis introduci in ecclesiae[x] praeiudicium non permittat, sed quid de hoc negotio iudicatum antefati quondam[y] metropolitae contineat vel qualiter a nobis ea quae ab illo decreta sunt confirmata fuerint[z], suggerat[a] atque id agere studeat, ut cum eius iussione nostra illic sententia transmittatur, quatenus et serenitati[b] ipsius, sicut dignum est, reservasse[c] et rationabiliter correxisse quae male praesumpta sunt videamur. Qua in re omnino opera danda[d] est, ut, si fieri potest, etiam ipse iussionem tribuat, in qua ea quae a[e] nobis definita[f] sunt servari praecipiat. Nam hoc facto omnis de cetero subreptionis locus obstruitur. Ita ergo ad compescenda haec praeiudicia vigilantiam tuam cum omnipotentis Dei adiutorio exercere festina, ut nec modo voluntas eorum qui perversa moliuntur aliquid contra antiquum ecclesiasticae[g] consuetudinis statum[h] optineat nec post ad exemplum res nefanda proficiat.

Quanta praeterea mala quantasque se[i] oppressiones suprascriptus[k] frater noster Alcison[l] episcopus ab actionariis ecclesiae Thessalonicensis[m] asserat sustinere, ut possis cognoscere, ipsam quam ad nos misit epistolam dilectioni[n] tuae transmisimus[o]. Ideoque praedictae ecclesiae[o] responsalem venire ad te[p] facito atque causam ipso praesente cognosce[q] et de capitulis[r] quibus te ratio moverit fratri et coepiscopo nostró Eusebio scribe, ut homines suos agere iniusta prohibeat et[s] minores non premere, sed magis, in quibus iustum fuerit, moneat adiuvare. Hoc quoque volumus, ut ei qui in civitate Nicopolitana[t] metropolita[u] fuerit ordinatus[2], dilectio tua scribere debeat, quatenus causam de damnis quae ecclesiae suae[v] inlata[w] praedictus frater noster Alcison queritur cognoscere et quod iustum est debeat definire[x], quia a[y] decessore ipsius negotium ipsum non decisum, sed legitur[z] reservatum.

MENSE DECEMBRI INDICTIONE VII.

XIV, 9.

Gregorius I. papa Iohanni episcopo permittit, ut quam beatae Mariae per Sabinum, subdiaconum Romanae ecclesiae et rectorem patrimonii, perfecerit basilicam consecret.

603, Dec.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 285.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 9; G: Lib. XII. ep. 4. — Iaffé Reg. 1922 (1541).

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO.

Basilicam quam[a] a dilectione tua[b] in honorem beatae[c] semper virginis Mariae per Savinum subdiaconum nostrum et rectorem patrimonii[1] suggeris esse perfec-

x) ecłam *R1;* ecclesia *ϱ**. y) quod *R1.* z) imperatori *add. ϱ3.* a) suggesserat *ϱ*, sed corr. ϱ*2.* b) serenitatem *ϱ3.* c) reservare *R1.* d) *ita ϱ3;* operanda *cet. codd.* e) a *om. R1.* f) difinita *ϱ*1.* g) ecłastica *R1.* h) statim *R1.* i) *ita R1.ϱ*1;* se *om. ϱ.ϱ*2.3.* k) supradictus *ϱ*2.3;* superscriptus *ϱ3.* l) Altison *ϱ*1;* Alcisoni *ϱ*2.3.* m) Thesalonicensis *R1.ϱ*1;* Tessalonicensis *ϱ3.* n) dilectionis *R1.* o) *verba* transmisimus *usque* ecclesiae *om. R1.* p) ante te *ϱ3.* q) cognoscite *R1.* r) de *add. ϱ3.* s) ut *ϱ*1.* t) Nicopolita *R1.* u) metropolita *om. ϱ1;* metro *ϱ*1.* v) tuae *ϱ**. w) inlatis *R1.ϱ*1.* x) diffinire *ϱ1.* y) a *om. R1;* ad *ϱ*1.* z) igitur *R1.*

Mense *cet.:* decem. *R1;* dec. *ϱ.ϱ*2.3;* sept. *ϱ*1.4;* decembri *R*1* — VI *pro* VII *ϱ*2.3.*

XIV, 9 titulo addit: de ecła scę marię construenda *R*1.* a) quam *om. ϱ1, sed ras. exhibet.* b) ad dilectionem tuam *R1* — qua *hic iterum add. R1.ϱ*1.2, sed erad. ϱ*2.* c) et *add. R1;* semperque *ϱ3.*

2) Cf. ep. praeced. n. 2.

XIV, 9 scripta est secundum Diurni f. 19. — An idem Iohannes est, de quo agitur in ep. XIII, 40 n., ep. Panormitanus? *1) Scil. Bruttiorum: cf. ep. II, 10 n.*

tam[d] consecrandi tibi[e] praeceptionis nostrae serie[f] facultatem[g] noveris attributam, quatenus, frater carissime[h], devotionis tuae desiderium complens[i] celebritatis[k] perfectione gratuleris.

XIV, 10.

Gregorius I. papa Guduinum, ducem Neapolitanum, hortatur, ut in militem, qui monacham corruperit, exemplum edat. *603, Dec.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 286.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 10; G: Lib. XII. ep. 5. — Iaffé Reg. 1923 (1542).

GREGORIUS GUDUIN DUCI NEAPOLIM.

Dum inter multa[a] bona, quae nobis de magnitudine vestra saepius nuntiantur[b], illud in vos plus laudabile dicatur existere, quod castitatem diligitis et disciplinam, sicut dignum est, custoditis, satis mirati sumus, quod in milite illo, qui ancillam[c] Dei diabolica instigatione perdidit[d], districtissima vindicta hactenus facta non fuerit. Nam moribus et bonitati vestrae valde conveniens fuit, ut ante ad nos ultio quam perpetratae culpae iniquitas[e] perveniret. Sed quia vindictam[f] huius sceleris[g] non voluntate, sed aliorum credimus subreptionibus esse suspensam, ne hoc peccatum vel numerum indisciplinati[h] militis vel loca illa in quibus commissum est valeat premere[i], hortamur, ut sine excusatione aliqua vel modo, qualis vobis fervor sit erga castitatis[k] custodiam, demonstrantes ita pro[l] exemplo aliorum districte emendare tantum facinus festinetis, ut et Deum vobis, in cuius ille hoc iniuria[m] perpetravit et timorem eius despexit[n], placabilem faciatis et nos vobis de zeli vestri rectitudine gratias referamus. Nam tantam iniquitatem inultam remanere nullo modo patimur[o].

XIV, 11.

Gregorius I. papa Iohanni, episcopo (Ariminensi), mandat, ut Armenio episcopo, Anconitanae ecclesiae visitatore, adhibito exploret de moribus litterisque Florentini archidiaconi et Rustici Florentinique diaconorum, quibus electores Anconitani ad munus episcopale suffragati sint. *603, Dec.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 287.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 11; G: Lib. XII. ep. 6. — Iaffé Reg. 1924 (1543).

d) perfecte *ϱ*1.* e) per *add. ϱ3.* f) seriem *codd. n. cum Diurn. Vat.* g) facultatem *om. ϱ*2.3.* h) kk *ϱ*1.* i) comples *ϱ*2.3.* k) tuę *add. R1.*

XIV, 10 in titulo: Guduin *R*1. ϱ1. ϱ*1;* Guduini *R1;* Guduino *ϱ*2.3. ϱ3. Vat. D. E. F;* Gundino *Vat. A;* Guidoni *Vat. B (ed. M.)* — Neapolim *ϱ. ϱ*;* Neapoli *R1.* a) multa *om. R1.* b) *ex* nuntiatur *corr. R1.* c) in ancilla *R1. ϱ1. ϱ*1.* d) perdiderit, *ut videtur, ϱ1.* e) iniquitatis *ϱ*1.* f) vindicta *ϱ*. ϱ1.* g) celeris *ϱ*1.* h) indisciplinato *R1.* i) premeret *R1.* k) *ita, ut videtur, ϱ1 et edd.;* caritatis *R1. ϱ*. ϱ3 et Vat. B. E. F (ed. M.).* l) per *ϱ*1.* m) iniuriam *ϱ.* n) dispexit *ϱ*.* o) patimus *ϱ1;* paciemur *ϱ3.*

XIV, 10. Guduinus Gudiscalco duci Campaniae successisse videtur. Tempore Mauricii imperatoris contra Avaros primum ταξίαρχος (Theophyl. Sim. VII, 11 s.), deinde ὑποστράτηγος (ib. VIII, 5 ss.) fortiter pugnaverat. Seditione peracta Phocas eum in Campaniam misisse videtur.

GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO.

Ne incauta eorum ordinatio qui ad[a] episcopatum eliguntur valeat provenire[b], vigilanti de eorum personis est sollicitudine requirendum. Indicatum siquidem nobis est Florentinum[c] archidiaconem ecclesiae Anconitanae[d], qui ad episcopatum[e] electus[1] fuerat, scripturae quidem sacrae scientiam habere, sed ita aetatis[f] esse senio[g] iam confractum, ut ad regiminis officium non possit adsurgere. Addentes[h] etiam ita illum tenacem existere, ut in domo eius amicus ad caritatem numquam introeat. Rusticus autem diaconus eiusdem ecclesiae, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem[i] homo dicitur[k], sed, quantum asseritur, psalmos ignorat[2]. Florentinum vero diaconem[l] ecclesiae Ravennatis[3], qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed[m] qualis sit interius, non scimus. Ideoque fraternitas tua[n] una cum fratre et coepiscopo nostro Armenio[o] suprascriptae ecclesiae Anconitanae[p] visitatore[4] illic festinet accedere et diligenter de vita ac moribus singulorum requirere vel, si nullo sibi sunt crimine[q] conscii, quod eos ad[r] hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est, si, quoniam[s] hoc de praefato archidiacono[t] dictum est, quia numquam amicus domum eius ingressus est, ita se veritas habet et utrum ex necessitate an ex tenacia[u] talis sit aut si ita senex est, ut ad regendum non possit adsurgere, vel si tactis[v] sacrosanctis evangeliis, sicut nobis nuntiatum est, iusiurandum praebuit[w] numquam se ad episcopatum accedere. Sed et de[x] Rustico diacono, quantos psalmos minus teneat, perscrutandum est. Florentino autem diacono Ravennati[y], si nullum, sicut diximus, crimen est, quod obsistat, apud episcopum eius[z] agi necesse est, ut ei debeat cessionem[a][5] concedere, non tamen ex nostro mandato vel dicto, ne contra suam eum[b] voluntatem cedere videatur. Sed hoc ut norunt hi qui eum eligunt, ex se agant[c]; tu vero de singulis cum omni studio ac sollicitudine omnia quae scripsimus requirere[d] atque nobis stude[e] suptiliter indicare, ut renuntiatione tua redditi certiores, quid post hoc Deo auctore[f] fieri debeat, disponamus.

XIV, 12.

Gregorius I. papa Theodelindae reginae de filio Adulouualdo nato et catholice baptizato gratulatur. Secundo abbati se subtilius responsurum promittit, ubi morbus suus remiserit, atque acta synodi tempore Iustiniani habitae transmittit. Adulouualdo regi eiusque sorori phylacteria mittit. Petit, ut regi (Agilulfo) de facta pace gratias agat. *603, Dec.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 288.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 12; G: Lib. XII. ep. 7. — Iaffé Reg. 1925 (1544).

XIV, 11. a) ade ϱ*1. b) perveniri ϱ1. c) Florentium ϱ*1. d) Anchonitanę R1. ϱ*2.3. e) quia de epātu ϱ*1. f) sed tatis (*om.* ita) R1. g) senior R1. h) At dicentes ϱ1; addiscentes ϱ3. i) quidam ϱ*1. k) dicit R1. l) Florentinus vero diaconem R1. m) noveris et R1. n) ideo fraternitatis tuę R1. o) Armoenio ϱ1. p) Anchonitanę R1. ϱ1. q) nullius s. s. criminis ϱ3. r) ab R1. s) quoniam *scr. Mommsen, om. codd.* t) archidiaconem R1. u) tenacitate R1. v) adsurgeve sit *(ras. 2 litt.)* actis R1. w) praebuerit, *ut videtur*, ϱ1. x) de *om.* R1. y) Revennati ϱ*1. 2, *sed corr.* ϱ*2; Ravennatis ϱ3. z) eis ϱ1. a) censionem R1. b) eum *om.* ϱ*2.3. ϱ3. c) agunt ϱ*1. d) require ϱ*1. e) studes ϱ*1. f) actores ϱ*1.

XIV, 11. De Iohannis, episcopi Ariminensis, electione cf. ep. IX, 210. *1) Scil. post Sereni obitum: cf. ep. IX, 51 n.* *2) Cf. ep. V, 51 n. 4.* *3) De Florentino cf. ep. IX, 167 n. 1.* *4) Idem commemoratur in ep. IX, 51.* *5) De cessionibus cf. ep. V, 20 n. 6.*

XIV, 12. De Theodelinda, regina Langobardorum, cf. ep. IV, 2 n. 8.

GREGORIUS THEODELINDAE REGINAE.

Scripta quae ad nos dudum a Genuensibus partibus transmisistis gaudii vestri nos fecere[a] participem[b], propter quod omnipotentis Dei gratia et filium vobis donatum et, quod valde est[c] excellentiae vestrae laudabile, catholicae eum fidei[d] cognovimus sociatum[1]. Nec enim de christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis, catholicae rectitudinis auxilio muniretis[e], ut et redemptor noster familiarem te suam famulam cognosceret et Langobardorum[f] genti novum regem[2] in timore suo feliciter enutriret. Unde oramus omnipotentem Deum, ut et vos in[g] mandatorum suorum via[h] custodiat et[i] eundem excellentissimum filium nostrum Adulouualdum in suo faciat amore proficere[k], quatenus, sicut hic inter homines iam magnus est, sic quoque et[l] bonis actibus ante Dei nostri oculos sit gloriosus.

Illud autem, quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro Secundo abbati[3] ad ea quae scripsit respondere suptilius deberemus, quis vel illius petitionem vel vestra[m] desideria[n], quae multis esse profutura cognoscit, si aegritudo non obsisteret, duceret postponenda? Sed tanta[o] nos podagrae infirmitas tenuit[4], ut non solum non dictare, sed etiam nec ad loquendum[p] possimus adsurgere, sicut et praesentium portitores legati vestri cognoverunt, qui nos et venientes infirmos invenerunt et discedentes[q] in summo vitae periculo atque discrimine reliquerunt. Sed si omnipotente Deo disponente convaluero, ad cuncta quae mihi scripsit suptiliter respondebo. Eam tamen synodum quae piae memoriae Iustiniani tempore[r] facta est[5] per latores praesentium transmisi[6], ut praedictus dilectissimus filius meus[s] ipsam relegens[t] agnoscat, quia falsa sunt omnia quae[u] contra apostolicam sedem[v] vel catholicam ecclesiam audierat. Absit enim nos cuiuslibet heretici sensum recipere vel a tomo[w] sanctae memoriae Leonis prodecessoris[x] nostri in aliquo deviare; sed quaecumque a sanctis quattuor synodis sunt definita[y], recipimus[z] et, quaecumque reprobata[a] sunt, condemnamus.

Excellentissimo autem[b] filio nostro Adulouualdo[c] regi transmittere filacta[d] curavimus, id est crucem cum ligno sanctae crucis Domini et lectionem sancti evangelii, theca Persica[7] inclausum. Filiae quoque meae sorori eius[8] tres anulos transmisi, duo

XIV, 12 in tit. add. Langobardorum *R*1.* a) *ita edd.;* facere *codd. n.* b) participes *ϱ.* c) est, *ut videtur, om. ϱ1.* d) fide *R1.* e) muneretis *R1.ϱ.ϱ*1.* f) Longob. *R1.* g) in *om. R1.* h) viam *R1.ϱ1.* i) ut *ϱ*.ϱ.* k) perficere *R1.* l) ex *R1.* m) n̄r̄a *ϱ*2.3.* n) desideria *om. ϱ*1.* o) tanto *R1;* tanta *ϱ1;* tante *ϱ*.ϱ3.* p) nalloquendum (*om.* nec) *ϱ1;* non dico ad dictandum, s. e. ad loq. vix *ϱ3.* q) eddescendentes *R1;* descedentes *ϱ1.* r) tempore *om. codd. n., sed in marg. suppl.* tp̄i *R1.* s) *in* n̄r *corr. R1.* t) legens *ϱ1.ϱ*2.3.* u) quae *om. ϱ1.* v) apostolia s. *R1;* a. fidem *ϱ*1.* w) valeat homo *R1;* vel a domo *ϱ*1.* x) *ita ϱ1; ex* prodecessori *corr. R1* predecessoris; praed. *cet.* y) diffinita *ϱ*1.* z) recepimus *R1.* a) *ex* repropitiata *corr. R1.* b) autem *om., sed supra lin. suppl. R1.ϱ*2.* c) adulovalde *R1.* d) filacteria *ϱ3.*

1) *Paul. diac. IV, 25:* Agilulfo quoque regi tunc nascitur filius de Theudelinda regina in Modiciae palatio, qui Adaloald est appellatus *et IV, 27:* Tunc etiam baptizatus est praenominatus puer Adaloald, filius Agilulfi regis, in S. Iohanne in Modicia et susceptus de fonte est a Secundo servo Christi de Tridento, *(ex quo Paul. diac. hausit).* 2) *Nota Adalouualdum* mense Iulio *huius indictionis (a. 604) levatum esse regem* super Langobardos apud Mediolanum in circo in praesentia patris sui Agilulfi regis *(Paul. diac. IV, 30).* 3) *De hoc Secundo vel Secundino cf. ep. IX, 147 n. et supra n. 1.* 4) *Cf. ep. IX, 147 p. 143 n. 1.* 5) *Cf. Maassen, Geschichte der Quellen etc. p. 147. 472.* 6) *Cf. ep. IX, 147 p. 144—147.* 7) *Frisi, Mem. stor. di Monza I, 32, notat hanc thecam adhuc in fine saeculi XVIII Monzae asservatam esse.* 8) *Duas filias Agilulfo et Theodelindae fuisse scimus, ex quibus una, Gundeberga nomine, postea regina Langobardorum facta est; alteram, cuius nomen ignoramus, Paul. diac. IV, 28 narrat a Smaragdo exarcho a. 603 captam, indutiis pactis restitutam, mox Parmae mortuam esse. Qua de filia hic agatur, non constat.*

cum iacinthis[e] et unum cum albula; quae eis peto per vos dari, ut apud eos nostra caritas ex vestra excellentia condiatur.

Paterna praeterea caritate solventes salutationis officium petimus, ut[f] excellentissimo filio nostro regi coniugi vestro pro nobis de facta pace[9] gratias referatis atque eius animum[g], sicut consuistis[h], ad pacem et de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi[i] innocentis, qui in scandalo perire potest, ante conspectum Dei inter multa bona quae agitis invenire[k] possitis.

MENSE IANUARIO INDICTIONE VII.

XIV, 13.

Gregorius I. papa Alcisoni, episcopo Corcyrae, praecipit, ut salva ecclesiae eius iurisdictione Iohannem, episcopum Euriae, reliquias S. Donati in ecclesia S. Iohannis Cassiopensi recondere permittat. *604, Ian.*

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 289.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 13; G: Lib. XII. ep. 8. — Iaffé Reg. 1990 (1545).

GREGORIUS ALCISONI EPISCOPO CORCYRA.

Resipiscentibus fratribus et ad salubre se consilium[a] convertentibus non est neganda benignitas, ne plus in episcoporum[b] mentibus culpa videatur posse quam caritas. Venientem[c] igitur ad nos[d] Petrum[e] ecclesiae Euriae[f] lectorem[g] cum scriptis[h] fratris[i] et coepiscopi nostri Iohannis[1] coram responsalibus dilectionis[k] tuae suscepimus, atque cum post relecta[l] scripta quae detulerat curae nobis fuit requirere, si quid[m] contra allegationem[n] eorundem responsalium tuorum haberet quod diceret. Qui dum nihil sibi aliud iniunctum vel responsurum se penitus perhiberet extra hoc quod episcopi ipsius epistola continebat, ea quae[o] canonibus congruebant[p] Deo auctore sine tarditate decrevimus. Post longum vero temporis[q] suprascriptus Petrus capitularem[r] [2] protulit, quem[s] sibi datum[t] a[u] suo asserebat episcopo; et idcirco moras causa sustinuit. Sed quia in eodem capitulare memoratus sperasse[v] legebatur antistes, ut in ecclesia beati Iohannis, quae intra castrum quod Cassiopi[w] vocatur est posita, sanctum ac venerabile corpus beati Donati habeat recondendi licentiam[3], paratum se esse inquiens dilectioni tuae, propter[x] quod tua probatur esse diocesis, munitionem emittere[y], nullum tibi[z] ex

e) *ita R1;* iaccintis *ϱ1;* hyacinctis *ϱ*1.ϱ3;* iachyntis *ϱ*2.3.* f) ut *om. ϱ*1.* g) animo *R1;* animos *ϱ1.* h) *ita R1.ϱ1.ϱ*1;* consuestis *ϱ*2.3.ϱ3.* i) populo *R1.* k) inveniri *ϱ*.ϱ1.*

XIV, 13 in titulo: episcopi *ϱ*.ϱ1* — Corciritanę eclę *R1;* Corcira *R*1; om. hoc verb. ϱ3.* a) concilium *ϱ*2.3.* b) ēpm *R1.* c) veniente *R1.ϱ*.ϱ3.* d) *ita R1;* ad nos *om. ϱ*.ϱ1.* e) *in* Petro *(ita ϱ3) corr. R1.* f) *ita ed. M.;* Hisaurię *R1;* Isauriae *ϱ*.ϱ.* g) *in* lectore *corr. R1;* lectore *ϱ*.ϱ3.* h) conscriptis *ϱ*1.* i) fr̄ibus *R1.* k) dilectionis *et omnia quae sequuntur om. ϱ*2.3.* l) postreta lecta *ϱ*1.* m) qua *R1.* n) alligationem *ϱ1.* o) de *add. ϱ*1.* p) *ex* congruebat *corr. R1.* q) tempus, *ut videtur, ϱ1.* r) capitulare *R1.ϱ3.* s) quod *ϱ3.* t) dato *R1.ϱ1.* u) ad *ϱ*1.* v) petiisse *Vat. D (ed. M.).* w) Casiopi *ϱ*1.* x) propterea *ϱ1.* y) emitteret *R1.* z) tibi *om. ϱ3.*

9) *Paul. diac. narrat IV, 28:* factaque est pax mense nono *(scil. ind. VII)* usque Kalendas Aprilis indictionis octavae. *Cf. ep. XIII, 36 atque Bethmann et Holder-Egger, Langob. Regesten, in N. A. III p. 233.*

XIV, 13. De Alcisone cf. ep. VI, 7n. XIV, 7n. 1) *An eidem Iohanni inter alios ep. Honorii papae I.-E. 2010 missa est? Cf. Lequien, Oriens Christ. II c. 146.* 2) *De hoc verbo cf. ep. I, 39a. I, 40. IX, 131.* 3) *De eadem causa cf. ep. XIV, 7 (n. 3).*

hoc praeiudicium[a] generari[b], petitionem ipsius[c] sine effectu non praevidimus[d] relinquendam, postquam ita sibi[e] necessitatis tempore desiderat ferri consultum, ut ecclesiae tuae iurisdictionem servare se in omnibus fateatur. Hac itaque ratione permoti fraternitatem tuam scriptis praesentibus adhortamur[f], ut sine aliqua mora vel excusatione in praenominata beati Iohannis ecclesia recondendi suprascripti sancti[g] venerabile corpus praebeat facultatem, ita sane ut prius scriptura interveniente te[h] muniat numquam sibi in antefata[i] ecclesia vel castro[k] sub quolibet argumento aliquam iurisdictionem vel privilegium tamquam proprius episcopus vindicare[l]. sed omne[m] illic ius ac potestatem ecclesiae tuae, quippe cuius est parrochia, inviolabiliter[n] custodire. Pariter quoque te[o], sicut isdem frater noster[p] petiit, convenit respondere, ut tempore quo miserante Deo pace reddita illi ad propria fuerit revertendi licentia antedictum venerabile corpus auferendi secum sine aliqua obiectione fas habeat. Qua de re ne[q] personale videatur esse quod geritur et inveniri[r] possit, unde recidiva rursus excitetur contentio, etiam[s] successores vestri in hac promissione pro conservandis omnibus sunt per omnia complectendi, quatenus huius modi proveniente cautela nec illi sibi de cetero quicquam in diocesi tua contra aequitatem et sacrorum[t] canonum decreta praesumant[u] defendere et ius[v] ecclesiae tuae[w] ex[x] huius modi concessione praeiudicium aliquod[y] nulla umquam ratione sustineat[z].

XIV, 14.

Gregorius I. papa Felici, subdiacono et rectori patrimonii Appiae, mandat, ut quasdam possessiones ad luminaria ecclesiae S. Pauli Romanae tradat. 604, Ian. 25.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 290.
Edd. M: Lib. XIV. ep. 14; G: Lib. XII. ep. 9. — Iaffé Reg. 1991 (1546).

GREGORIUS FELICI SUBDIACONO ET RECTORI PATRIMONII APPIAE.

Licet omnia quae[a] haec[b] apostolica habet[c] ecclesia beatorum Petri ac[d] Pauli, quorum honore et beneficiis adquisita sunt, Deo sint auctore communia, esse tamen[e] debet in amministratione actionum diversitas personarum, ut in adsignatis[f] cuique rebus cura adhiberi possit impensior. Cum igitur pro ecclesia beati Pauli apostoli sollicitudo nos debita commoneret, ne minus illic habere luminaria isdem praeco fidei cerneretur[g],

a) proiudicium *ϱ 1.* b) negari *R 1.* c) si *add. R 1.* d) previdemus *R 1. ϱ 3.* e) tibi *R 1.* f) adhortamus *R 1. ϱ 1.* g) sancti *om. R 1.* h) te *om. ϱ *1.* i) antefacta *ϱ *1.* k) *ex* custo *corr. R 1.* l) vindicaret *corr. in* veudicaret *R 1.* m) *ex* omni *corr.* omnem *R 1.* n) *ex* violabiliter *corr. R 1.* o) tecum *ϱ *1.* p) *ex* fri nri *corr. R 1.* q) ne *om. R 1;* ut synodale *Vat. B (ed. M.).* r) non *add. Vat. B (ed. M.).* s) et *add. ϱ 1.* t) scōrum *ϱ *1;* sacro *R 1.* u) *ita ϱ *1. ϱ 3;* praesumat *R 1. ϱ 1.* v) *ita cdd.;* huius *codd. n.* (huius in *ϱ 3*). w) tuae *om. R 1.* x) et *ϱ 3.* y) aliquo *ϱ 1.* z) abstineat *R 1.*

XIV, 14 in titulo maioribus litteris: † GREGORIVS EPISC· SERVVS SERVORVM DI· FELICI SVBDIAC· ET RECTORI· PATRIMONII APPIAE || *tit.* — Felicis *ϱ *1* — Appia *ϱ 3;* Apulię *R *1.* a) quae *om. R 1.* b) hic *ϱ 1.* c) ab *R 1.* d) et *ϱ.* e) tamen *om. ϱ.* f) *ex* adsignans *corr. R 1.* g) EIDEI (*pro* fidei) *tit.* — cerneret *ϱ *1.*

XIV, 14. Eadem epistula marmori incisa in coenobio S. Pauli asservatur; hic titulus editus est a P. A. Galletti in inscriptionibus Romanis infimi aevi (a. 1760) t. I p. V n. 9 atque ab Angelo Maio in scriptorum veterum nova collectione t. V, 1 (a. 1831) ex manuscriptis Marinianis p. 213, ubi antiquiores editiones citantur. Rogatu meo titulum contulit v. cl. Huelsen. Cf. cum hac donatione titulos Sergii I. papae, de quo egit de Rossi in Bullet. di Archeol. Christ. II, 1 p. 89 ss. et Duchesne, Lib. pont. v. Sergii n. 38, et Gregorii II. papae, qui nunc in porticu S. Petri asservatur. (Cf. Coppi, Docum. stor. d. med. evo in Dissertazioni della Pontif. Accad. Rom. di Archeologia t. XV, 1862, p. 210 s.). — Felix enumeratur in catalogo rectorum, Ioh. diac. vit. Greg. II, 53; cf. ep. IX, 110 n. et Grisar l. l. p. 347 s.

qui totum mundum lumine[h] praedicationis implevit, et valde incongruum ac esse[i] durissimum[k] videretur, ut illa ei specialiter possessio non serviret[l], in qua palmam sumens martyrii capite est truncatus, ut viveret, utile iudicavimus[m] eandem massam, quae Aqua Salvias[n] nuncupatur[1], cum omnibus fundis suis, id est cella[o] vinaria, Antoniano, villa Pertusa[p], Bifurco[q], Priminiano[r], Cassiano, Silonis[s], Corneli[t], Tessellata[u] atque Corneliano[v], cum omni[w] iure, instructo[x] instrumentoque[y] suo et omnibus generaliter ad eam pertinentibus eius[z] cum Christi[a] gratia luminaribus deputare. adicientes etiam eidem cessioni hortos duo[b] positos inter Tiberim[c] et porticus ipsius ecclesiae[d] euntibus a porta civitatis parte dextra, quos dividit fluvius Almon[e][2], inter adfines[f] horti monasterii sancti[g] Stephani, quod est ancillarum Dei positum ad sanctum Paulum, et adfines possessionis Pisiniani; simul et terrulas, quae vocantur Fossa latronis, positas item[h] iuxta eandem porticum euntibus similiter a porta parte sinistra, ubi[i] nunc vineae factae sunt, quae[k] terrulae cohaerent ab uno latere possessioni Eugenitis quondam[l] scolastici et ab alia parte possessioni monasterii sancti Aristi[m]. Quae omnia quoniam[n] Deo adiuvante per antedictae ecclesiae praepositos qui per tempora fuerint[o] a praesenti septima indictione volumus ordinari et, quidquid exinde accesserit, luminaribus eius impendi[p] atque[q] ipsos exinde ponere rationes, idcirco experientiae tuae praecipimus, ut suprascriptam[r] massam Aquas Salvias cum praenominatis omnibus fundis suis nec non hortus[s] atque terrulas[t] quae superius continentur de brevibus[3] suis delere debeat ac auferre et cuncta ad nomen[u] praedictae ecclesiae beati Pauli apostoli tradere, quatenus servientes ibi[v] praepositi omni post hoc carentes excusatione de luminaribus eius ita sine nostra studeant sollicitudine cogitare, ut nullus[w] illic umquam[x] neglectus possit existere[y]. Facta vero suprascriptarum[z] omnium rerum traditione volumus, ut hoc praeceptum in scrinio ecclesiae nostrae[a] experientia tua restituat[b].

XIV, 15.

Gregorius I. papa Venantio, episcopo Perusino, mandat, ut amphiballum tunicam quam celerrime Ecclesio, episcopo (Clusino), frigore laboranti transmittat. 604, Ian.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 291.
Edd. M: Lib. XII. ep. 47; G: Lib. X. ep. 53. — Iaffé Reg. 1992 (1481).

h) *ex* lumen *corr. R1.* i) accessisse *R1. ϱ1;* accessisse et *Vat. B. F.* k) durissime *R1.* l) *ex* serveritur *corr. R2.* m) iudicamus *ϱ.* n) *ita tit., R2. ϱ*1;* Aquas Salvias *R1. ϱ.* o) colla *R1.* p) Pergurtusa *R1.* q) *ita tit., ϱ3;* Biforcum *R1;* Vifurcii *R2;* Bifurcu *ϱ*1.* r) *ita tit., R1.2;* Primidiano *ϱ*1. ϱ.* s) Sinolis *R1;* Solonis *ϱ1.* t) *verba* Corneli *usque* atque *om. ϱ3.* u) *ita tit., ϱ*1;* Tesellata *R1.2;* Tesselata *ϱ1.* v) Corniliano *R1.* w) omni *om. R1.* x) instrictu *ϱ1;* et instructu *ϱ3;* instructa *R1.* y) instrumentumque *ϱ1.* z) eius *om. tit.* a) Christo *ϱ1. ϱ*1.* b) *ita tit., R1. ϱ1, sed in* duos *corr. R1;* duos *ϱ*1. ϱ3.* c) Tyberim *R1. ϱ*1.* d) ecłam *R1. ϱ1.* e) Armon *Vat. A.* f) fines *R1. Vat. B.* g) sancti *om. ϱ3.* h) *ita scr.;* idem *et tit. et codd.* i) ubi *om. R1.* k) ut que *R1.* l) QD *tit.;* quadam *R2.* m) *ita tit.;* Hedisti *R1. ϱ;* Edisti *R2. ϱ*1. Vat. F;* Hedesti *Vat. A. B.* n) quoniam, *ut videtur, om. ϱ1.* o) fuēr *R1.* p) INPENDI *tit.* q) atque *om. R1* — luminaribus *usque ad fin. om. R*1.* r) superscr. *ϱ3.* s) *ita tit., R1, sed in* hortos *corr. R1;* hortis *ϱ*1. ϱ3;* hortos *R2. ϱ1.* t) terrulis *ϱ*1. ϱ3.* u) monasterium *ϱ3. Vat. F.* v) sibi *ϱ3.* w) nullius *ϱ*1.* x) *ex* uti quam *corr.* unquam *R1.* y) EXSISTERE *tit.* z) suprascriptorum *R1.* a) nostrae *om. tit.* — ecła nr̄a et *R1.* b) *hic add. tit.:* BENE VALE · || DAT · VIII KAL · FEBRVARIAS IMP · DN N FHOCA PP · AVG · ANNO SECVNDO ET CONSOLATVS EIVS ANNO PRIMO IND · SEPTIMA ||

1) Cf. etiam titulum Mai, l. l. V p. 229. 2) De fluvio Almone cf. Jordan, Topographie der Stadt Rom, II p. 112 s. 3) De brevibus cf. Grisar l. l. p. 325 et I-K. 950 (632).

XIV, 15. Praedecessor quidam Venantii in Dial. III, 13 commemoratur. Cf. etiam ep. XIII, 33 n. 2. Adde ep. I, 58 et Troya, Cod. dipl. I, 212 ss. 359 ss.

GREGORIUS VENANTIO EPISCOPO PERUSINO.

Fratrem et coepiscopum nostrum Ecclesium[a][1] frigore omnino laborare cognovimus pro eo, quod hiemalem[b] vestem non habeat. Et quia aliquid sibi a nobis petiit debere transmitti[c] fraternitati tuae ad hoc per latorem praesentium transmisimus amphiballum[d] tunicam et peto[e], ut a te ei debeat sine mora transmitti[f]. Et ideo ad praedictum fratrem nostrum sub omni illud celeritate stude transmittere atque nobis, hoc ipsum quia transmiseris, tuis renuntiare epistolis non omittas; sed ita fac, ut ad transmittendum, quia vehemens frigus est, moram aliquam minime facias.

MENSE FEBRUARIO INDICTIONE VII.
MENSE MARTIO INDICTIONE VII.

XIV, 16.

Gregorius I. papa Leonem, episcopum Catanensem, hortatur, ut monasterium S. Viti in Aetna monte situm ab adversariorum iniuriis tueatur monachosque mulieribus uti vetet. Praeceptum Pelagii papae Elpidio episcopo datum confirmat eiusque exemplar adiungit.

604, Mart.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 292.
Edd. M: Lib. X. ep. 22; G: Lib. VIII. ep. 21. — Iaffé Reg. 1993 (1305).

GREGORIUS LEONI EPISCOPO CATENENSI.

Marcianus[a] monachus[1] monasterii sancti Viti quod in Ethena[b] monte est positum cum[c] consensu, ut ait[d], congregationis eiusdem monasterii ad nos veniens questus[e] est multas monasterium ipsum a quibusdam molestias ac praeiudicia sustinere. Inter quae illud nos quoque vehementissima exacerbatione commovit, quod in tantum monasterium ipsum innotuit calcari ac despici[f], ut etiam monachis ibidem degentibus mulieribus se iungi sine metu sit licitum. Quod si ita est, quam grave fraternitatem vestram[g] et apud Deum peccatum et apud homines culpa respiciat, ipse poteris iudicare, quippe quia nulla te praevales excusatione defendere. Aut enim hoc fieri nescisti[h] et culpa[i] neglectus vehementer argueris aut certe factum[k] cognovisti et graviorem erga te videris indignationem exigere, cur tantum facinus ultione districtissima non punisti. Itaque scriptis fraternitatem vestram praesentibus ammonemus[l], ut[m] cum omni hoc[n] vigilantia investigare[o] festinet. Et si huius modi iniquitatem a quibusdam perpetratam invenerit,

XIV, 15. a) $\overline{epm}$ $\overline{nrm}$ ecł sitim *ϱ*1.* b) hiemale *R1.* c) habere permittit *ϱ*1.* d) *ex* amphiballum *corr.* amphibalum *R1;* amphimallum *ϱ.ϱ*1.* e) pecto *R1.ϱ1;* plecto *R2.ϱ*1 et Monac. 17079, sed in* peto *corr. R1.ϱ*1;* pectoralem *ϱ3 et ed. Maur.* f) transmittere *ϱ3.*

Mense: mense martio *etc. om. Monac. 17079.*

XIV, 16 in titulo: Catenensi *ϱ1. Monac. 17079;* Cathenensi *R1;* Catanēn *ϱ*1.4;* Cata ... *R2.* a) *ita R1;* Martianus *ϱ1.ϱ*1.* b) Ethena *R1.ϱ1;* Ethana *ϱ*1;* Ethna *Mon.* c) *ita R1.ϱ*1;* cum *om. ϱ1.* d) ad *R1.* e) questum *R1.* f) defficit *R1.* g) vestram frat. *R1.* h) nescis *R1.* i) culpae *ϱ*1.* k) *ex* fac et *corr.* factum et *R1* — recognovisti *ϱ1.* l) *ex* ammoneri *corr. R1;* commonemus, *ut videtur, ϱ1.* m) *ex* et *corr. R1.* n) hoc *om. ϱ*1.* o) investigari *R1.*

1) De Ecclesio, ep. Clusino, cf. X, 13 n. XI, 3.

XIV, 16. De Leone cf. ep. I, 70 p. 90 n. 3. VI, 30 n. 1) De Marciano eiusque causa cf. etiam ep. seq.

ita huius perversitatis facinus digna studeat emendatione corrigere, quatenus et Deum placare et aliis, ne de cetero quid simile perpetretur, custodiae possit disciplinam ostendere. Molestias vero quas praedictum monasterium pati vel ea quae ei perhibentur invasa sanctitas vestra cognoscat et ita se, in quantum iustum est, in protectione eiusdem exhibeat, ut in nullo contra aequitatis ordinem valeat aliquo modo praegravari. Praeceptum vero beatae recordationis Pelagii prodecessoris nostri datum ad Elpidium[p] prodecessorem vestrum[3], cuius subter[q] exemplaria fecimus ascribi, sine aliqua volumus refragatione servari[r].

XIV, 17.

Gregorius I. papa Adriano, notario Siciliae, mandat de fratribus monasterii S. Viti in Aetna monte siti corrigendis, quos cum mulieribus vivere non puduerit. 604, Mart.

Codd. R et ϱ: Indictio I—VII. cap. 293.
Edd. M: Lib. X. ep. 23; G: Lib. VIII. ep. 22. — Iaffé Reg. 1994 (1306).

GREGORIUS ADRIANO NOTARIO SICILIAE.

Res ad nos omnino detestabilis et nefanda pervenit, et miramur[a], cur, si veritate subsistit, eam minime cognovisti. Veniens autem ad nos Marcianus[b] monachus monasterii sancti Viti quod in monte Ethena[c] est positum oblata[d] nobis petitione questus est inter alia ita monachos eiusdem monasterii perverse ac nequiter vivere[e], ut etiam[f] mulieres sibi sociare, quod dici nefas est, audeant. De qua re quia fratri et coepiscopo nostro Leoni scripsimus, ut requisita veritate, si ita reppererit, districtissima hoc[g] studeat severitate corrigere, necesse est, ut[h] hac in re tua quoque se experientia ad investigandam veritatem et[i] puniendum tantum scelus omni modo sollicita[k] debeat[l] exhibere, ut neque remisse neque neglegenter agi aliquid videatur. In aliis vero utilitatibus memorati monasterii solacia tua, in quantum ratio poposcerit aequitatis, impende, quatenus, et si quid ei, sicut dicitur, invasum est, secundum[m] iustitiam reformetur et de cetero praeiudicium illic aliquod contra Dei timorem et legum ordinem nullo modo generetur[n].

p) Helvidium *R1.* q) *ita ϱ*1;* super *R1;* subtus *ϱ1.* r) reservari *R1.*

XIV, 17 in titulo: Sicilię *R1;* Sicilia *ϱ1;* Sicił *ϱ*1.* a) admiramur (*om.* et) *ϱ*1.* b) *ita R1.ϱ1;* Martianus *ϱ*1.* c) Ehtna *R1.* d) ablata *R1.* e) vivere *om. ϱ*1.* f) etiam *om. ϱ1.* g) ita (*pro* hoc) *R1.* h) ut *om. R2.* i) ex *ϱ*1.* k) sollicite *R2.ϱ*1.* l) debet *R1* — debeat sollicita *ϱ1.* m) secum *R1.* n) generentur *R1.* — *R2 add.:* expliciit liber ex registro sancti Gregorii.

3) De Elpidii electione cf. I-K. 977. 982 (Coll. Brit. Pel. 5. 10). Adde I-K. 1030.

XIV, 17. De Adriano cf. ep. IX, 110 n. XI, 30 n. — Cf. ep. praeced. —

APPENDIX I.

Gregorius diaconus sedis apostolicae Maximiano abbati monasterii S. Andreae, quod appellatur Clivus Cauri, in suo loco constituto et per eum eidem monasterio donat quattuor uncias fundorum Laveriani, Speiani, Ancessani. (Scriptum per Deusdedit notarium.)
587, Dec. 28.

Cod. Vat. Lat. 5617 f. 257 s.
Ed.: Mittarelli in Annal. Camaldun. IV c. 600 (App.).

In nomine domini Dei salvatoris nostri Iesu Christi. Imperante domno Mauritio Tyberio perpetuo Augusto anno sexto et post consulatum eiusdem domni nostri anno quarto, indictione sexta, vicesima octava die mensis decembris[a] [1]. Sancto et venerabili monasterio sancti Andreae apostoli nostro loco constituto, quod appellatur Clivus Cauri, in quo est Maximianus[b] reverendissimus abbas[2], et per eum in eodem venerabili monasterio Gregorius indignus diaconus apostolicae sedis perpetuam salutem[3]. Quotiens laudis vestrae usibus licet parva quaedam conferimus, vestra vobis reddimus, non nostra largimur, ut haec agentes non simus elati[c] de munere, sed de solutione securi[4]. Proinde ego Gregorius servus servorum Dei[5] dono cedo trado ac mancipo[6] et ex meo iure in vestro iure dominioque transcribo quattuor videlicet in integrum[d] principales uncias trium fundorum Laveriani, Speiani, Ancessani[7] cum castello suo vel cum adiacentibus suis, sive quo alio vocabulo nuncupantur, cum mancipiis, colonis suis vel cum omni iure et proprietate eorum, cum casalibus atque appendicibus suis parietinis, adiunctis adiacentibusque suis sive cum sylvis, campis, pratis, pascuis, salectis, sationibus[e], vineis, olivetis, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversique generis, puteis, fontibus, rivis aquae perennis limitibusque suis omnibus et omnibus ad easdem quattuor uncias suprascripti Laveriani, Speiani atque Ancessani cum castello suo vel cum omni

App. I edidit Mittarelli „ex ms. On. Panvinii de gente Anicia penes cl. v. marchionem Pompeium Frangepanum patricium Romanum"; *ex Mittarellii editione hausit Marini, pap. dipl. p. 137 n°. 89. Codex Vat. 5617, qui mihi collatus est, est s. XVI—XVII.* a) .... *add. Vat.* b) et *add. edd.* c) *ita ex* dati *corr. in marg. Vat.* d) in inde *Vat., certe ex* in̄ in̄ *Archetypi.* e) stationibus *Mitt.*

App. I. Cf. etiam falsam chartam apud Mittarellium l. l. t. I c. 296 ss. *1) De dato cf. ep. V, 57ª p. 362 n. 4. XI, 15 n.* *2) De hoc monasterio eiusque abbate cf. notam Ewaldi ad reg. I, 14ª.* *3) Nota hanc donationem forma epistulae factam esse.* *4) Eadem arenga utitur Gregorius II. papa in donatione SS. Petro et Paulo facta (I-E. 2184).* *5) Nota Gregorium se iam ante episcopatum servum servorum Dei nominare.* *6) Haec et sequentia conveniunt cum formulis, secundum quas etiam posterioribus saeculis privatorum chartae scribebantur.* *7) Idem fundus invenitur in charta privata a. 984 edita a Mittarellio, Ann. Cam. IV c. 603* cum occlesia S. Gregorii.

iure et proprietate eorum et omnibus ad se pertinentibus, constitutis via Tiburtina miliario ab urbe Roma plus minus vicesimo quinto, territorio Tiburtino, cohaerentes inter[f] consortes aliarum octo unciarum iuris Gratiosi viri[g] honesti et inter affines[h]: fundus qui appellatur Momordianum iuris comitis Commodi, et si qui alii affines sunt aut ab origine fuerunt, et quicquid est, in perpetuum, sicuti optime maximeque sunt et a me[i], auctoribus proauctoribusque meis bono, optimo et inconcusso iure possessae sunt et usque in hodiernam diem possidemus, una cum omni onere[k] professionum et fiscalium[l] tributorum; quas mihi obvenisse profiteor ex successione Desiderii clarissimi viri inter alios memorialis[m]. De quibus quattuor unciis fundi suprascripti Laveriani, Speiani et Ancessani cum castello suo in integrum[d] pro indivisa cum omnibus ad se pertinentibus quinque mihi dierum retineo usumfructum, quae retentio ipsius ususfructus praefato monasterio eiusque actoribus[n] pro solenni et legitima traditione constare sanxerunt[8]. Transactum vero usumfructum meum superius designatum antefatum monasterium habeat, teneat, possideat, iure dominioque suo in perpetuum vendicet ac defendat. In qua donationis pagina spondeo atque promitto nunquam me, haeredes successoresque meos nec per aliam quamlibet dolosam fictitiamque personam per cuiuslibet legis interventum[o] contrariam inferre voluntatem: sed in huius me, haeredes successoresque meos promitto fidem chartulae duraturos. Quam largitatis meae paginam omni vi, dolo, metu et circumscriptione cessante Deusdedit viro honesto[p] notario rogatarioque meo scribendam mandavi, cuique subtus manu[q] mea subscripsi et testibus a me rogatis obtuli subscribendam, allegandi etiam gestis, quibus tibi placuerit, non expectavi[r] deinceps professione mea ex more concedi licentiam sub stipulatione exsponsione solennitate[s] interposita[9].

Imperante domno nostro Mauritio Tyberio perpetuo Augusto anno sexto, post consulatum eiusdem[t] anno quarto, indictione sexta, vicesima octava die mensis decembris. Actum Romae die et consolatu suprascripto.

† Ego Gregorius peccator sanctae Romanae ecclesiae diaconus huic donationi a me factae in praefato monasterio de supra memoratis[u] fundis ad omnia suprascripta relegi, consensi et subscripsi et testes, ut subscriberent[v], rogavi.

† Ego Romanus[q] vir clarissimus huic donationi quattuor unciarum fundi suprascripti Laveriani, Speiani[w], Ancessani cum castello suo et omnibus ad se pertinentibus in integrum[d] factae a suprascripto Gregorio diacono sedis apostolicae in suprascripto monasterio sancti Andreae apostoli rogatus ab eodem Gregorio, qui coram me subscripsit, ipsius praesentia testis subscripsi et hanc donationem ab eo praedicto Maximiano[x] abbati traditam vidi.

† Ego Romanus[10] vir honestus[p] et tabellarius urbis Romae huic donationi quattuor unciarum fundi suprascripti Laveriani, Speiani[w], Ancessani cum castello suo et omnibus ad se pertinentibus in integrum[d] factae a supradicto Gregorio diacono sedis apostolicae in supradicto monasterio sancti Andreae apostoli rogatus ab eodem Gregorio, qui coram me subscripsit, ipsius praesentia testis subscripsi et hanc donationem ab eo praedicto Maximiano[x] abbati traditam vidi.

† Ego Bonifacius lector tituli sanctae Mariae huic donationi quattuor unciarum

f) in ... *edd.* g) iuri *edd.* h) in terraffines *Mitt.* i) meis *edd.* k) iure *edd.* l) fiscalium *om. edd.* m) memoralis *edd.* n) auctoribus *edd.* o) pro c. l. interventu *edd.* p) oh *Vat.*; nobili *edd.* q) manus *Mitt.* r) *Marini scr.* expectata. s) *Marini scr.* sollemniter. t) domini nostri *add. edd.* u) suprascriptis *edd.* v) scriberentur *edd.* w) et *add. edd.* x) Max° *Vat.*

8) De usufructu retento, qui pro traditione erat, cf. Brunner, Rechtsgeschichte der romanischen und germanischen Urkunden I, 117 s. 9) Cf. Brunner l. l. p. 139 ss. 10) Dubito, an nomen a librario corruptum sit.

fundi suprascripti Laveriani, Speiani, Ancessani cum castello suo et omnibus ad se pertinentibus in integrum[d] factae a supradicto Gregorio diacono sedis apostolicae in suprascripto monasterio sancti Andreae apostoli rogatus ab eodem Gregorio, qui coram me subscripsit, ipsius praesentia testis subscripsi[y] et hanc donationem ab eo praedicto Maximiano[z] abbati traditam vidi[a].

y) subscripsi *om. edd.* z) Maximo *Vat.* a) *in fine add. et Vat. et edd.:* Falconius scriniarius sanctae Romanę ecclesię hęc quae superius leguntur ex antiquiori tomo quae Deusdedit sanctae Romanae ecclesiae scriniarius descripserat, compleverat et absolverat, quatinus emarcuerant, et fere iam deperierat, rogatu domni Roberti venerabilis abbatis monasterii sanctorum Andreae et Gregorii de Clivo Scauri, ne ex toto consumeretur, decerpsi et in hanc paginam transferre curavi.

APPENDIX II.

Pelagius II. papa Gregorio diacono scribit Honoratum notarium cum Sebastiano episcopo Constantinopolim missum esse de tribulationibus per Langobardos illatis significaturum. Maxime Romanas partes omni praesidio destitutas esse neque exarchum auxilio venire posse. Mandat, moneat imperatorem, ut subsidia mittat. Presbyterum (Maximianum) quam primum remitti iubet. *584, Oct. 4.*

Codd. et edd.: Iohannis diaconi vitae Gregorii l. I c. 32. (Ex qua etiam Gallicciolí in Op. S. Gregorii, App. ad ep., t. IX p. 25 et Migne, Patrol. Lat. t. 72 c. 703.). — Iaffé Reg. 1052 (685).

PELAGIUS EPISCOPUS DILECTO FILIO GREGORIO VENERABILI DIACONO.

Omnia quidem quae necessaria fuerunt[a] per Honoratum notarium[1] tibi curavimus indicare[b], quem[c] cum fratre et coepiscopo Sebastiano[2] ad dilectionem tuam direximus, ut, quia in illis partibus ad Ravennam usque nunc cum viro[d] gloriosissimo[e] domno[f] Decio patricio[3] fuit, ipse sua relatione te ex omnibus studeat informare vel, si qua necessaria iudicaveris, possit domno[f] imperatori[4] suggerere[g], quia tantae calamitates ac tribulationes nobis a perfidia Langobardorum[h] illatae sunt[5] contra suum proprium iusiurandum[i], ut nullus possit ad referendum sufficere. Praedictum autem fratrem Sebastianum quo modo susceperimus vel in quali apud nos te suggerente fuerit caritate, ipsius poteris relatione cognoscere. Qui etiam promisit nobis necessitates vel pericula totius

App. II: Ipse contuli Vindobon. 469 s. XII (f. 10) et passim Vind. 414 s. XV (f. 10). Codices mihi collati sunt per v. cl. Tschiedel Vat. 600 s. XI (f. 61) et Palat. 270 s. XI (f. 9) atque per v. d. I. Sickenberger Monac. 6255 s. X (f. 7, Mon. 1), Monac. 3765 s. X—XI (f. 10, Mon. 2), Monac. 18541a s. X—XI (f. 18, Mon. 3), Monac. 3751 s. XI (f. 18, Mon. 4), Monac. 9510 s. XI (f. 13, Mon. 5). a) fuerint *Vat.*; fuer̄ *Vind.* b) *ex* iudicare *corr. Vind.* c) quae *Mon. 4.* d) vere *Pal.* e) glorioso *Vat. Pal. Mon. 2.* f) domino *Mon. 1.* g) *ex* suggere *corr. Vind. Mon. 3.* h) Longob. *Pal. Mon. 1. 2.* i) autem *add. Vind.*

App. II. Cf. Ioh. diac. vit. Greg. I, 31: Quanta autem auctoritate ministerium sui apocrisiariatus implevit, quantae reverentiae apud Augustos extiterit quantaque sollicitudine afflictae Italiae succurri saepius fecerit, si quis plenius nosse desiderat, epistolas antecessoris sui papae Pelagii ad eum super multimodis ecclesiae Dei necessitatibus destinatas, quae hactenus in scrinio sanctae sedis apostolicae studiosissime conservantur, percurrat; ex quarum multitudine hic unam intersero, quatenus et illius ministerii qualitas et reliquarum quoque consequentia cognoscatur *etc. — Nota non abbreviatam inscriptionem epistulae ex registro sumptae. — 1) Idem esse videtur, qui postea ipse apocrisiarius Constantinopoli factus est. Cf. ep. I, 6 n. 6. II, 1 n. 2. 2) Fortasse de episcopo Resiniensi agitur: cf. ep. V, 40 n. 3) An hic Decius exarchus est, cuius infra mentio fit? 4) Scil. Mauricio, qui inde ab a. 582, Aug. solus imperator erat. 5) Cf. Paul. diac. III, 16 ss.*

Italiae piissimo domno[k] imperatori suggerere[l]. Loquimini ergo et tractate pariter, quo modo nostris celerius[m] possitis subvenire periculis, quia ita hic coangustata[n] est respublica, ut, nisi Deus piissimi in corde principis impetraverit[o], ut insita sibi misericordia[p] suis famulis largiatur et[q] super illam diacoposin[r 6] vel unum magistrum militum et unum ducem dignetur concedere[7], in omni simus[s] angustia destituti[t], quia[u] maxime partes Romanae omni praesidio vacuatae[v] videntur et exarchus scribit nullum nobis posse remedium[w] facere, quippe qui nec ad illas partes custodiendas se testatur posse sufficere. Imperet ergo illi Deus nostris velociter subvenire periculis[x], antequam nefandissimae gentis exercitus loca quae adhuc in[y] republica detinentur Deo sibi contrario, quod absit, praevaleant occupare.

Presbyterum autem[8] ad nos retransmittere Deo iuvante[z] festina, quia et in monasterio tuo et in opus quod[a] eum praeposuimus necessarius esse[b] omnino cognoscitur.

Data quarto nonarum Octobrium[c], indictione[d] tertia.

k) domno *om. Vat.;* domino *Mon. 1.* l) *ex* suggere *corr. Vind.* m) celerius *om. Vat.* n) augusta *Vind.* o) *ita Mon. 1. 2. 3. 4. 5 et in ras. Vind.;* imperaverit *Vat. Pal. Vind. 414.* p) solatia *add. Vind. et Vind. 414 et m. 2 Mon. 3.* q) ut *in ras. m. 2 Mon. 1.* r) illam unam coposin *Vat.;* illa diacoposin *Vind.* s) *ex* sumus *corr. Mon. 2.* t) constituti *Vat.;* destitui *Vind. Mon. 4, sed m. 2 corr. Mon. 4.* u) videlicet *add. Pal. Mon. 2.* v) vavuate *Mon. 2.* w) remedium posse *Pal. Mon. 2.* x) periculis subvenire *Vat. Pal. Mon. 2.* y) a *Vat. Pal. Mon. 2.* z) adiuvante *Vat. Pal.* a) quod *Mon. 1. 2. 3. 4. 5;* ad quod *Vind. et Vind. 414;* cui *Vat. Pal.* b) esse *om. Mon. 1. 3. 4.* c) octubriarum *Vat.* — octobr *Vind.* d) *ex* indileccione *corr.* indiccione *Pal.*

6) An forte diatiposin *legendum? cf. ep. X, 8 n. 2.* *7) Cf. ep. V, 30 n. 6.* *8) Maurini putant de Maximiano agi, de quo cf. Dial. III, 36. Adde ep. V, 53a, 1. Ioh. diac. I, 33.*

APPENDIX III.

EPISTOLAE PELAGII IUNIORIS PAPAE AD EPISCOPOS HISTRIAE.

(1.)

Pelagius II. papa Heliae (Aquileiensis) aliorumque Histriae episcoporum defectionem vehementer dolet, eos ad unitatem ecclesiae revocat atque suam fidem exponit. Se adhuc a mittendis litteris impeditum tunc demum per Smaragdum exarchum pace facta per Redemptum episcopum et Quodvultdeum abbatem monasterii maioris basilicae beati Petri litteras mittere posse scribit. *a. 585—586.*

Cod.: Paris. Lat. 1682 f. 3 ss.

Ed.: Baronii Annales ecclesiastici a. 586 c. 29 ss. — Iaffé Reg. 1054 (686).

DILECTISSIMIS FRATRIBUS HELIAE ALIISQUE EPISCOPIS
VEL UNIVERSIS FILIIS ECCLESIAE HISTRIAE PARTIBUS CONSTITUTIS
PELAGIUS EPISCOPUS SANCTAE ECCLESIAE CATHOLICAE URBIS ROMAE.

Quod ad dilectionem vestram, fratres filiique carissimi, nostra tardius scripta dirigimus, non malivolae voluntatis aut dissimulationis vel neglegentiae fuisse credatis, sed, sicut nostis, temporalis qualitas et hostilis necessitas hactenus impedivit. Nam
Is. 49, 15. sicut ait Dominus per prophetam: 'Numquid obliviscitur mulier filium uteri sui?' Non ergo credatis nos viscerum nostrorum divisionem non cum gravi fletu ac gemitu doluisse; sed utinam, carissimi, illuminet Dominus oculos cordis vestri, ut nostri cordis
2. Cor. 11, 29. gemitum pro vobis videre possitis[a]. 'Quis enim', sicut ait beatus apostolus, 'infirmatur,
1. Cor. 12, 26. et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?' et alibi: 'Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra'. Postea ergo quam Deus omnipotens pro felicitate christianorum principum per labores atque sollicitudinem filii nostri excellentissimi domni Smaragdi[b] exarchi et chartularii sacri palatii [1] pacem nobis interim vel quietem donare dignatus est, cum omni sollicitudine festinamus praesentia ad vos scripta

App. III, 1. a) possit *Par.* b) Zmaragdi *Par.*

App. III. Baronius primus edidit, qui has tres litteras accepit a Nicolao Fabro Parisiis. Baronium secuti ediderunt Gallicciolli in App. ad opera S. Gregorii IX p. 26—54: Mansi, Concil. ampl. collectio IX, 891 ss.; Migne, Patr. Lat. 72 c. 706—738. Rogatu meo contulit v. cl. Molinier cod. Paris. Lat. 1682, s. IX. — Cf. notam ad App. III, 3 et de trium capitulorum schismate in universum ep. I, 16 ss. — Has litteras ann. 585 vel 586 scriptas esse ex eo efficitur, quod ante Eliam a. 586 vel 587 mortuum, sed certe post App. II scriptae sunt. Cf. librum meum Untersuchungen etc. p. 111.

App. III, 1. Huic epistulae pace facta in Istriam missae responderunt episcopi, ut iterum scriberet Pelagius ep. seq. *1) De Smaragdo cf. notas ad ep. XIII, 36.*

dirigere hortantes et obsecrantes, ne in divisione ecclesiae ulterius quisquam studeat permanere. Nos enim secundum evangelicam vocem studemus fraternitati ac dilectioni vestrae, in quantum fragilitas nostra sufficit, quae nobis iussa sunt cum sinceritate cordis humiliter exhibere. Nostis enim in evangelio Dominum proclamantem[c]: 'Simon, Luc. 22, 31. 32. Simon! Ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te patrem, ut non deficiat fides tua, et tu conversus confirma fratres tuos'.

Considerate, carissimi, quia veritas mentiri non potuit nec fides Petri in aeternum quassari poterit vel mutari. Nam cum omnes discipulos diabolus ad cribrandum poposcerit, pro solo Petro se Dominus rogasse testatur et ab eo ceteros voluit confirmari; cui etiam pro maiori dilectione, quam prae ceteris Domino exhibebat, pascendarum ovium sollicitudo commissa est; cui et claves regni caelorum tradidit et super quem suam ecclesiam aedificaturum esse promisit nec portas inferi adversus eam praevalere testatus est[2]. Sed quia inimicus humani generis usque in finem saeculi non quiescit in Domini ecclesiam bono semini superseminare zizaniam, ideoque, ne forte quisquam maligno studio aliqua de fidei nostrae integritate diaboli instigatione fingere praesumpserit augmentari[d] et ex hoc vestri fortasse videantur animi perturbari, necessarium iudicavimus per praesentem epistolam nostram et, ad viscera vos matris ecclesiae ut reverti debeatis, cum lacrimis exhortari et de nostrae fidei integritate vobis satisfactionem nostram mittere, quatenus nulla possit in vestris cordibus de nobis remanere suspicio, ut in divini tremendique iudicii die de taciturnitate mea reus inveniri non possim.

Nos enim illam fidem praedicamus, tenemus[3] et cum omni puritate conscientiae usque ad sanguinis effusionem defendimus, quae ab apostolis tradita et per successores eorum inviolabiliter custodita, reverenda Nicaena synodus trecentorum decem et octo patrum suscepit atque redegit in symbolum; sed et Constantinopolitanam centum et quinquaginta patrum sub piae memoriae Theodosio seniore principe factam; etiam Ephesenam primam, cui praesides fuerunt beatae recordationis praedecessor noster Coelestinus Romanae urbis antistes et Kyrillus ecclesiae Alexandrinae episcopus; sed et Chalcedonensem[e] sexcentorum triginta patrum, quae sub piae memoriae Marciano imperatore convenit cuique sanctae recordationis praedecessor noster papa Leo per legatos suos vicariosque praesedit, et ut diversarum heresum damnanda exigebat adversitas, eandem fidem uno eodemque sensu declamantes latius ediderunt; sed et epistolam praedicti beatae recordationis Leonis ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum datam, quae et thomus appellatur, per omnia veneramur, tenemus, defendimus atque secundum eius tenorem adiuvante Domino praedicamus. Et sicut praedecessor noster iam saepe dictus beatae memoriae papa Leo synodum Chalcedonensem suscepit atque firmavit, ita et nos per omnia operante divina gratia veneramur, custodimus atque defendimus.

Si quis autem contra hanc fidem aut sapit aut credit aut docere praesumit, secundum eorundem patrum sententiam damnatum atque anathematizatum se esse cognoscat. Non ergo patiamini falsis suspicionibus aut rumoribus denuo agitari, et in divisione ecclesiae malorum hominum persuasionibus, quod avertat Dominus, remanere. Quid enim vos a sanctae ecclesiae unitate dividitis? Quando nihil novi, nihil, quod absit, contrarium in Dei ecclesia praedicari[f] cognoscitis vel teneri, sed unam eandemque fidem, quae ab apostolis tradita et a sanctis patribus in praedictis quattuor synodis

c) pręclamantem *Par.* d) *ita Par.*; et argumentari *edd.*; ac commentari *coni. Mommsen.* e) *ita scr.*; Chalcedonensis *Par.* f) praedicare *Par.*

2) *Cf. Matth. 16, 18.* 3) *Cum hac professione fidei conferenda est f. Diurni 73* (promissio fidei episcopi).

explanata atque confirmata dinoscitur, sincerissime teneri atque defendi modis omnibus comprobatur[g]. Ubi ergo de fidei firmitate nulla vobis poterit quaestio vel suspicio generari, in unitate fidei atque in sinu[h] sanctae matris catholicae et apostolicae ecclesiae permanentes, si quid forte causae est, unde vestri scandalizari animi videantur, manentes in unitatis caritate eligite de fratribus ac filiis nostris, quos ad nos ad inquirenda, de quibus movemini, transmittere debeatis: et parati sumus secundum praeceptionem apostolicam et cum caritate eos suscipere et cum humilitate Deo placita satisfactionis reddere rationem et sine aliquo impedimento cum omni dilectione, quando reverti voluerint, voluntate sincerissima relaxare.

Col. 2, 6–8. Audiamus autem doctorem gentium clamantem: 'Sicut accepistis Christum Iesum dominum, in ipsum ambulate radicati et superaedificati in ipso et confirmati[i] in fide, sicut didicistis, abundantes in gratiarum actionem. Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, nec ad contentiones aut superfluas quaestiones vestra ulterius studia convertatis'. Vocem eiusdem apostolicam humilitate cordis attendite; 2. Tim. 2, 23. 24. sic enim scribens ad Timotheum ait: 'Stultas autem et sine disciplina quaestiones devita sciens, quia generant lites: servum autem Domini non oportet litigare'; et iterum 1. Cor. 11, 16. ad Corinthios: 'Si quis autem videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetu- Ib. 14, 33. dinem non habemus neque ecclesia Dei'. Et iterum post alia: 'Non est Deus dissensionis, sed pacis'.

Considerate ergo, quia, quicumque in pace et unitate ecclesiae non fuerit, Deum Gal. 3, 7. habere non poterit. Item ad Galatas scribens ait: 'Qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae'. Providens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, praenuntiavit Gen. 12, 3. Abrahae, quia 'benedicentur in te omnes gentes'. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quam ergo excusationem apud Deum post praesentem satisfactionem nostram ulterius habere potestis, quando nulla vobis de fidei nostrae sinceritate et puritate contraria suspicio remanebit? Audite protestantem et commonentem 1. Cor. 15, 33. eundem apostolum: 'Nolite seduci; corrumpunt mores bonos colloquia mala'. Non ergo circumveniamur a Satana, non enim ignoramus cogitationes eius. Cum dilectione ergo fraterna et humilitate Deo placita, si cuius forte animi scandalizari[k] videntur in aliquo, manens in unitatis caritate perquirat atque cognoscat. Nam sicut beatus Iacobus Iac. 3, 16. apostolus ait: 'Ubi zelus et contentio, ibi et inconstantia et omne opus pravum'; et Gal. 5, 7–9. iterum doctor gentium: 'Quis vos impedivit caritati non oboedire? persuasio non est Ib. 10. ex eo qui vocavit vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit'; et alibi: 'Ego confido in Domino, quod nihil aliud sapiatis: qui autem conturbat vos, portabit iudicium, Ib. 12. quicumque est ille'. Et in subsequenti ait: 'Utinam abscindantur qui vos conturbant'. Ib. 15. Et rursus ammonens dicit: 'Quod si invicem mordetis et comeditis, videte, ne ab in- Ib. 25 s. vicem consumamini'; et iterum: 'Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus; non efficia- Gal. 6, 2. mur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes'; 'Alter alterius Eph. 3, 14–18. onera portemus, et sic adimplebimus legem Christi'; et alibi idem apostolus ait: 'Flecto genua mea ad Deum patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtutem, corroborari per spiritum eius in interiorem hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Eph. 4, 1–6. sanctis'. Et post alia: 'Obsecro itaque vos ego vinctus in[l] Domino, ut digne ambuletis in vocatione qua vocati estis cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae: unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnia et

g) conprobatis *Par.* h) sinum *Par.* i) confirmate *Par.* k) scandalizare *Par.* l) in *om. Par.*

per omnia et in omnibus nobis'. Et dum tales exhortationes ammonitiones apostolicas habeamus, quis nos separabit a caritate, quae est in Christo Iesu domino nostro? Si enim cum humilitate et fletu diligenter intendimus, consideramus et intellegimus, quod ille sit insidiator noster, de quo dictum est: 'Quia adversarius vester diabolus sicut leo 1. Pet. 5, 8. rugiens circuit quaerens, quem devoret'. Cui secundum eiusdem apostoli exhortationem cum omni nos concordia et unitate in fortitudine fidei resistere atque obviare necesse est. Exemplo enim omnes didicimus, carissimi fratres ac filii, quanta mala quantaque flagella divisionem ecclesiae fuerint subsecuta. Unde in ipsius misericordia licet indigni confidimus, quia, si ecclesiam suam adunari atque pacificari concesserit, omnia a nobis quae pro delictis nostris suscepimus flagella, celerius removentur et unitas ac firmitas pacis ecclesiae pacem nobis et temporalem obtinet et aeternam.

Tantum modo rogamus et obsecramus et per divinum vos tremendumque Dei iudicium obtestamur, ubi sibi nullus hominum poterit argumentis vel excusationibus subvenire, ne ulterius per vos Dei dividatur ecclesia, sed hereditatem Domini communi teneamus et possideamus studio. Quae autem sit eius hereditas, ipsius verba quae ad discipulos dicta sunt audiamus: 'Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis'; Ioh. 14, 27. et iterum: 'In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis Ioh. 13, 35. ad invicem'. 'Id ipsum autem', sicut ait vas electionis, 'dicamus omnes, et non sint in 1. Cor. 1, 10. nobis schismata, simus autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia', ut in sinu matris ecclesiae congregati efficiamur unus grex, ut unius Christi pastoris custodia ab omnibus externi internique hostis insidiis eius protectione atque defensione servemur illaesi.

Haec autem ad vos dereximus per fratrem et coepiscopum nostrum Redemptum[4] et Quodvultdeum abbatem[m] monasterii maioris basilicae beati Petri apostoli, quos[n] vestra dilectio et complacita Deo caritate suscipiat et ad nos cum unitatis vestrae gaudio sine mora reverti dimittat[o], quatenus cognoscentes dilectionem atque oboedientiam caritatis vestrae cum sanctis angelis communiter atque veraciter dicere mereamur: 'Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis'. Luc. 2, 14.

(2.)

Pelagius II. papa Heliae (Aquileiensis) et aliorum Histriae episcoporum litteras sibi magno dolori fuisse scribit. Hortatur, ne diutius a catholica ecclesia seiungere se pergant. Ad dissensiones tollendas aut Romam legatos mitti aut synodum Ravennae fieri cupit. *a. 585—586.*

Cod. Paris. Lat. 1682 f. 5v ss.
Ed.: Baronii Annales ecclesiastici a. 586 c. 37 ss. — Iaffé Reg. 1055 (687).

ITEM PELAGII PAPAE AD EOSDEM EPISCOPOS.
DILECTISSIMIS FRATRIBUS HELIAE VEL ALIIS EPISCOPIS HISTRIAE PELAGIUS EPISCOPUS.

Dilectionis vestrae per eos quos direxistis scripta suscepimus relectisque his gravi sumus maerore et dolore perculsi, cur neque his quae nos vobis scripsimus[1] respondistis neque, ut fraternam decuerat caritatem, fidei nostrae satisfactione suscepta ad

m) abbas *Par.* n) quod *Par.* o) demittat *Par.*

4) *Redemptus episcopus ecclesiae Ferentinae commemoratur in Dial. III, 38.*

App. III, 2. 1) *Cf. ep. praeced.*

unitatem ecclesiae revertendi oboedientiam commodastis, postremo nec taliter eos qui venerunt dirigere pertulistis, ut apertissimam lucidissimamque satisfactionem se paterentur accipere, sed scripto nobis quasi capitularem vel interdictum potius ostenderunt nihil iniunctum sibi a vobis aliud asserentes, nisi ut vestrae tantum modo essent portitores epistolae. In qua tamen nullam rationis satisfactionem quaesisse vos legitur, sed velut iudicatum, quid a nobis fieret, expressisset[a], quod quam pravum sit, quam iniustum patrumque regulis inimicum, si volueritis ad cognitionem veritatis accedere, splendidissime[b] cum divino auxilio potestis addiscere. Unde nos cum propheta lacrima-
Ps. 38, 3. biliter convenit exclamare: 'Obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, et dolor cordis mei renovatus est'. Renovatus est dolor cordis nostri, quando diuturnae divisionis scandalum minime tanto fidei fulgore superatur, maxime quia pravorum hominum persuasione decepti scripta nobis diversis infecta contagiis direxistis, eo quod in epistolis patrum quaedam testimonia non incongrua solum, sed nec ad causam pertinentia temptastis inserere, ita ut nec ordinem testimoniorum, qui in ipsis epistolis patrum legitur, servaretis, quippe ut quod scriptum nomine[c] alterius fuerat alterius nominis titulo poneretis.
1. Tim. 1, 7. In quo evidenter dictum vobis apostolicum constat aptari: 'Nescientes, neque de quibus dicunt neque de quibus affirmant'.

Quod quidem non vestrae malitiae vel calliditati credimus ascribendum, sed veneno hostis malignissimi perspicimus exquisitum, qui zizania seminare per vasa irae usque in finem saeculi in Dei ecclesia non quiescit. Ex quo intellegimus fraternitatem vestram epistolas de quibus posuistis testimonia non legisse: neque enim, si vobis eorum scriptura constaret, illa quae apertissime pro fidei tantum modo causa sunt posita aliis congruere fingeretis. Propter quod ab errore divisionis, in quem falsis opinionibus incidistis, hortor et opto vos celerius revocari et non, sicut scriptum est,
2. Cor. 6, 14. 'iugum cum infidelibus ducere', sed illi iterum iugo mansueta colla submittere, de quo
Matth. 11, 29. ipse Dominus dicit: 'iugum enim meum suave est et onus meum leve est'. Quod nullo modo poterit quis vel ferre vel discere, nisi eidem iugo caritatis vinculis fuerit subiugatus, ipsi oneri per dilectionem, quippe ut spiritali sarcinae, mentem, humeros viresque subdiderit. Sicut namque animositas abscissionis intellectum facit per superbiam caligare, ita recuperatae caritatis humilitas mentes in unitate fidei perdurantes ad cognitionem veritatis illuminat.

Propter quod praesentium portitoribus, quos fraternitas vestra direxit, et ex codicibus et ex antiquis polypticis scrinii sanctae sedis apostolicae relecta sunt aliqua, quibus evidenter ostenditur nihil eorum quae in vestra posuistis epistola causae trium capitulorum convenire ullatenus aut verisimiliter coaptari. Ideoque necesse est vos omnes epistolas synodales sollicite vigilanterque percurrere, ut evidentius agnoscatis, quia sancti patres nihil aliud de Chalcedonensi synodo in suis epistolis firmaverunt, nisi ut inviolabilis fidei definitio servaretur. Nam ad eandem synodum confirmandam beatae recordationis prodecessor noster papa Leo scribens inter alia sic ait[1]: 'Ne ergo per malignos interpretes dubitabile videatur, utrum quae in synodo Chalcedonensi per unianimitatem vestram de fide statuta sunt approbem, haec ad omnes fratres et coepiscopos nostros qui praedicto concilio interfuerunt scripta direxi, quae gloriosissimus et clementissimus princeps, sicut poposci, in notitiam vestram mittere pro catholicae fidei amore dignabitur, ut et fraterna universitas et omnium fidelium corda cognoscant me non solum per fratres qui vicem meam executi sunt, sed etiam per adprobationem gestorum synodalium propriam vobiscum unisse[d] sententiam, in sola videlicet fidei causa, quod saepe

App. III, 2. a) quid nobis expressisse *edd.;* vobis, (vos) expressisse *coni. Mommsen.* b) explendidissime *Par.* c) nomini *Par.* d) unisse *vel* iniisse *codd. Leon.:* munisse *Par.*

1) *S. Leonis Magni op. ed. fr. Ballerinii t. I c. 1195 (J-K. 490).*

dicendum, propter quam generale concilium et ex praecepto christianissimorum principum et ex consensu apostolicae sedis placuit congregari'.

Sed ne forte animis vestris aliqua adhuc videatur quaestio aut dubietas remanere, apertius quae ad Maximum Antiochenae ecclesiae antistitem scripserit pariter vobis curavimus indicare. Post plurima itaque sic ait[2]: 'Si quid sane ab his fratribus quos ad sanctam synodum vice mea[e] misi praeter id quod ad causam fidei pertinebat gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum ab apostolica sunt sede directi, ut excisis heresibus catholicae essent fidei defensores. Quicquid enim praeter speciales causas synodalium conciliorum ad examen episcopale defertur, potest diiudicandi habere rationem'. Ecce, sicut superius dictum est, cognoscitis, fratres carissimi, nihil aliud saepefatum prodecessorem nostrum, quam ea quae de fidei firmitate definita sunt confirmasse, quod paene in omnibus epistolis eius, si volueritis, plenius potestis cognoscere. Nam privatae causae, quae illic post definitionem fidei actae sunt, non solum minime confirmavit, sed et retractari atque diiudicari concessit. In enkycliis vero — quod est episcopalium collectio literarum, ex quibus aliqua in scriptis vestris testimonia incongrue similiter posuistis — unde mota sit causa vel quid piae recordationis Leo imperator per universas provincias sacerdotibus scripserit consulendo aut qualiter ab ipsis responsa susceperit, nobis quoque tacentibus eorum lectione valebitis plenius informari, ut nulla de cetero in vestris cordibus malignae excogitatio pravitatis locum subreptionis inveniat. Nos enim propter prolixitatem huius epistolae ordinem causae ipsius declinavimus indicare. Nam si cum studio caritatis quae a nobis scribuntur cum timore Domini sollicite vigilanterque relegitis, facile sentietis, quantum sit periculum pro superfluis quaestionibus et hereticorum defensione capitulorum tamdiu ab universali ecclesia segregari.

Nolite ergo amore iactantiae, quae superbiae semper est proxima, in obstinationis vitio permanere, quando in die iudicii nullus vestrum excusare se valeat. Et neque Theodorus Mopsuestenus[f] neque Ibae epistola, quae ab adversariis est prolata, ante tribunal tanti iudicis vobis valeat subvenire. Doctori itaque gentium pareamus, qui in prima ad Corinthios epistola dicit: 'Aemulamini charismata meliora, et adhuc excellen- 1. Cor. 12, 31.
tiorem vobis viam demonstro'. Quae ergo maiora sint et a se demonstranda promittit, ex ipsius voce audiamus intentius: 'Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem Ib. 13, 1—3.
autem non habeam, factus sum sicut aes sonans, aut kymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam et noverim omnia mysteria et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas et si tradidero corpus meum, ut ardeat, caritatem non habuero, nihil mihi prodest'. Et iterum: 'Fides, spes, Ib. 13.
caritas: tria haec; maior autem his caritas'. Quam igitur ante Deum poteritis habere fiduciam, quando nullum scandalum generari vobis de fidei nostrae integritate cernentes tantis temporibus per superfluas quaestiones ab ecclesia Dei, quae una est, et a fraterna dividi vos caritate duratis? Ubi namque sit ecclesia constituta, licet ipsius Domini voce in sancto evangelio sit apertum, quid tamen beatus Augustinus eiusdem dominicae memor sententiae definierit, audiamus. In his namque ait esse Dei ecclesiam constitutam, qui sedibus apostolicis per successionem praesulum praesidere noscuntur. Et quicumque ab eorundem sedium se communione vel auctoritate suspenderit, esse in scismate demonstratur. Et post alia: 'Positus foris etiamsi pro Christi nomine mortuus eris, inter membra Christi [non numeraberis][g]. Patere pro Christo haerens corpori: pugna pro capite'[3]. Sed et beatus Cyprianus egregius martyr in libro quem de unitatis nomine titulavit

e) vicem meam *Par.* f) Monbsuestinę *Par.* g) non numeraberis *om. Par.*

2) Ib. c. 1217 (I-K. 495). 3) Non inveni.

inter alia sic dicit[4]: 'Exordium ab unitate proficiscitur. Et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra monstretur'[b]; et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis unanimi consensione pascatur. Et post pauca: 'Hanc ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui cathedram Petri, super quam ecclesia fundata est, deserit et resistit, in ecclesia se esse confidit?' Item post alia: 'Ad pacis praemium pervenire non possunt, quia pacem Domini discordiae furore ruperunt'. Item ex eodem libro sic ait: 'Ad sacrificium cum dissensione venientes[i] revocat ab altari et iubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntes[k] Domino munus offerre[5]. Quia nec ad Cain munera respexit Deus[6]; neque enim habere pacatum Dominum poterat, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum? Quae sacrificia celebrare se credunt aemuli sacerdotum? Secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur hi qui extra ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi in confessione nominis Christi[l] fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis et gravis culpa discordiae, quae[l] nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia sancta[l] non est; ad regnum pervenire non poterit, qui eam quae regnatura est derelinquit'. Et post alia: 'Cum Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei unianimiter noluerunt. Ardeant licet flammis et ignibus traditi vel obiecti[m] bestiis animam suam ponant, non erit illa fidei corona, sed poena perfidiae; nec exigitur[n] gloriosus, sed desperationis interitus; occidi talis potest, coronari non potest'. Item eiusdem: 'An esse[o] sibi cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se a cleri eius et plebis societate secernit? Arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat. Hostis altaris adversus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens servus, filius impius, frater inimicus contemptis episcopis et Dei sacerdotibus derelictis constituere audet aliud altare'. Item cuius supra: 'Peius scismatis crimen est, quam quod hi qui sacrificaverunt, qui tamen in paenitentia criminis constituti Deum plenissimis satisfactionibus deprecantur. Illic[p] ecclesia quaeritur et rogatur, hic[q] ecclesiae repugnatur; illic qui lapsus est sibi tantum nocuit, hic qui scisma facere conatur multos secum trahendo decipit; illic animae unius est damnum, hic periculum plurimorum. Certe peccasse se ille intellegit et lamentatur et plangit, hic tumens in peccato suo et ipsis sibi delictis placens a matre filios segregat, oves a pastore sollicitat, Dei sacramenta disturbat et, cum lapsus semel peccaverit, hic cotidie peccat. Postremo lapsus martyrium postmodum consecutus potest regni promissa percipere: hic, si extra ecclesiam fuerit occisus, ad ecclesiae non potest praemia pervenire'. Item cuius supra: 'Quod si in scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina praecipitur et fundamentum religionis a[r] fidei observatione ac timore proficiscitur, quid cupidius appetere[s], quid magis velle ac tenere nos convenit, quam ut radicibus fortius fixis et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis inconcussi ad procellas ac turbines saeculi stemus, ut ad Dei munera per divina praecepta venire possimus?'

Et ideo hortamur et obsecramus dilectionem vestram, ut tam terribilium patrum testimonia cognoscentes nullo modo patiamini ulterius in divisione ecclesiae persistere, sed in viscera sanctae matris catholicae atque apostolicae regredi tota mentis intentione
Ps. 132, 1. celerate, ut radicati in caritate unitatis atque fundati dicere mereamur: 'Ecce, quam

b) mostretur *Par.* i) veniente *Par.* k) redeunte *Par.* l) *hoc verbum cum Cypr. om. edd.* m) obiectis *Par.* n) nec religiosae virtutis exitus *cum Cypriano edd.* o) esse *om. Par.* p) hic *edd. hic et infra pro* illic *cum plurimis Cypriani codd.* q) illic *edd. hic et infra pro* hic *cum plurimis Cypriani codd.* r) a *edd.;* ac *Par.* s) appeteret *Par.*

4) Cf. Cypriani op. ed. Hartel (Corp. script. eccles. III) t. I, de unitate ecclesiae cc. 4. 11. 13—14. 17. 19. 5) Cf. Matth. 5, 23 s. 6) Cf. Gen. 4, 5.

bonum et quam iucundum habitare fratres in unum!' veraciter exclamantes: 'repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione'. Ps. 125, 2. Quibus breviore quidem stilo, abundanti tamen caritate responsis et de fraternitatis vestrae mentibus et de divinae misericordiae virtute confidimus sanctae vos citius reformari indubitanter ecclesiae. Si tamen pro nostris adhuc delictis aliquid inimicus animarum vobis obstinationis, quod absit, aut dubietatis intulerit, secundum quod interlocutio nostra gestorum apud nos habitorum suprema complectitur et sicut excellentissimo domno filio nostro Smaragdo[t] exarcho Italiae supplicare curavimus, instructas huc ad nos personas, quibus facilius reddenda recipiendaque[u] sit ratio, destinate[v], ut nulla deinceps consensus vestri dubietas supersit aut tarditas, si eis satisfactio plena reddatur. Vel si pro longinquitate locorum vel temporum qualitate pavescitis, illic Ravennae fiat congregatio sacerdotum, quo nos etiam, qui loco nostro intersint, divinitate propitia dirigamus, a quibus satisfactionem plenissimam capiatis, ne amplius animae simplices divisae a sancta ecclesia pro superfluis quaestionibus tam longa obstinatione remaneant nec per vos, quos dominici gregis decet esse pastores, oves a saeptis ecclesiasticis evagantes rapacis[w] lupi dentibus consumantur.

(3.)

Pelagius II. papa Eliae Aquileiensis ceterorumque Istriae episcoporum pro tribus capitulis argumenta accurate refellit. *c. a. 586.*

Cod.: Par. 1682 f. 8v.—24v.
Edd.: Baronii Annal. eccl. a. 586 c. 44 ss. — I-K. 1056 (688).

ITEM AD EOSDEM EPISCOPOS EPISTOLA TERTIA.
DILECTISSIMIS FRATRIBUS HELIAE VEL UNIVERSIS EPISCOPIS HISTRIAE PARTIBUS CONSTITUTIS PELAGIUS EPISCOPUS.

Virtutum mater caritas, quae redemptoris sui lucris serviens nunquam ea quae sua sunt quaerit[1], desiderio anhelanti me impulit dudum fraternitati vestrae plena dulcedinis scripta transmittere, quae disiuncta diu possint suo corpori Christi membra sociare. In quibus plus precibus quam monitis loquens affectu quo valui exhortari[a] curavi, ut quos aptos discutiendae rationi praeviderit huc dilectio vestra dirigeret, quatenus in trium capitulorum negotio vel quaeque aperta sunt cognoscerent vel quaeque forsan obscura viderentur haec eis collatio pacificae intentionis aperiret. Tandem dilectionis vestrae scripta suscepi, quae non rationis causas quaererent, sed deliberati apud vos iudicii sententia imperarent. Hoc autem quod vos audere[b] de vestra sapientia video, fateor, dolens miror: et quidem per epistolas exempla, ut puto, humilitatis ostendi,

t) Zmaragdo *Par.* u) *ita edd.;* recipiendę *Par.* v) *ita coni. Mommsen;* mittere festinate *edd.;* festinate *Par.* w) rapaces *Par.*

App. III, 3. a) exhortare *Par.* b) audere *edd.;* audire *Par.*

App. III, 3. Gregorius de hac, ut videtur, epistula scribit in ep. II, 49, quae ad episcopos Hiberiae missa est: Ut igitur de tribus capitulis animis vestris ablata dubietate possit satisfactio abundanter infundi, librum, quem ex hac re sanctae memoriae decessor meus Pelagius papa scripserat, vobis utile iudicavi transmittere. *Paul. diac. in hist. Lang. III, 20 scribit:* Pelagius Heliae Aquileiensi episcopo nolenti tria capitula Calchidonensis synodi suscipere epistulam satis utilem misit. Quam beatus Gregorius, cum esset adhuc diaconus, conscripsit. *De hac epistula, ut viri docti coniecerunt, agi videtur. Sed an verum sit, quod Paulus tradit, affirmare non ausim; neque certo etiam de praecedentibus epistulis agitur.* 1) *Cf. 1. Cor. 13, 5.*

amoris specimen praebui. Sed dum nihil apud vos repperi ammonitionis meae verba Ier. 51, 9. proficere, flens gemensque cum propheta cogor exclamare: 'Curavimus Babylonem, et non est sanata'. Ignem, quantum valui, caritatis accendi et tantae scissionis exurere rubiginem volui, sed impletam prophetae sententiam peccatis exigentibus inveni, qui Ier. 6, 29. ait: 'Frustra conflavit conflator: scoriae eius non sunt consumptae'. Nulla in rescriptis flamma caritatis aspicitur, nullam vel post exemplum dulcedinem redolent in cunctis suis sermonibus, nihil, quod ad pacem perveniat, sonat. Pensate, quaeso, hoc, quod dicere nisi singultu interrumpente non valeo, longo divisionis usu quanto mentis frigore fraternitas vestra torpuerit, quae nec confricta recalescit. Quid igitur inter haec faciam, 1. Pet. 5, 8. nisi ut pro vobis ad lacrimas vertar? 'Quia enim leo rugiens circuit quaerens quem devoret', scio et vos stantes extra caulas ovium. Non aptos[c] fructibus palmites attendo, sed abscisos a radice vitis aspicio; et sudantes vos operarios cerno, sed tamen laborare extra vineam non ignoro. Ecce urguente fine cuncta vastantur: ad solitudinem terra redigitur, atque ut ita dixerim, procella diluvii mundum subruit, et vestra fraternitas Ier. 9, 1. arcam fugit. Cum Hieremia dicam: 'Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis Ib. 9, 18. fontem lacrimarum?' Et rursum: 'Deducant oculi nostri lacrimas, et palpebrae nostrae defluant aquis'. Dicam cum illo iterum[2]: 'Plorabo et requiescam'. Quia enim quietem concordiae in vestro corde non invenio, fessae menti lacrimas sterno. Quae enim mei spiritus esse requies potest, si ab occulto hoste inflictum vulnus mederi non potest? Ecce in cunctis mundi partibus sancta et universalis ecclesia unitatis suae radiis fulget, sed tamen adhuc umbram vestrae divisionis sustinet. Ubique in fidei statu perdurat: sed gaudere eam de sua salute prohibet vulnus, quod de vestra abscisione tolerat. Neque enim sanum caput brachiis marcentibus gaudet, nec se quasi incolume esse pectus laetatur, cum subiectorum viscerum doloribus tangitur: tota namque corporis compago afficitur, si pars eius vel extrema laceratur. Quicquid ergo est, quod aliam 1. Cor. 12, 26. pati sentit, in se harmonia caritatis attrahit, Paulo attestante, qui ait: 'Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur cetera membra'. Nos itaque sumus, qui vestro dolore transfigimur, nos, qui vestris scissionibus secamur. Tanto igitur damnis vestris festina debemus consolatione succurrere, quanto ea per caritatem cogimur ut nostra sentire. Nam et si differre forsitan volumus, supernae increpationis voce terremur, quae Ezech. 34, 4. ignavos pastores increpans dicit: 'Quod fractum erat non alligastis et quod abiectum non reduxistis et quod perditum non quaesistis'. Si differre volumus, indistrictae[d] Ier. 8, 22. inventionis increpamur, qua per prophetam Dominus dicit: 'Numquid resina non est in Galaad aut medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filiae populi mei?' Quid enim per resinam, quae fomentum ignis est, quae et in ornamentum domus marmora dissipata coniungit, nisi caritas designatur? quae et in amore corda succendit et, ut sanctam ecclesiam unitatis ornamento componat, discordes hominum mentes per pacis in se studium ligat. Quid per Galaad, quae acervus testimonii[e] interpretatur[3], nisi in scripturae sacrae altitudinem innumera sententiarum densitas dicit? Quid per medici vocabulum, nisi unusquisque praedicator? Quid per non obductam filiae cicatricem, nisi culpa plebis ante Dei oculos nuda monstratur? Resina ergo in Galaad defuisse convincitur, si pro ostendenda veritate, cum tanta adsint scripturae sacrae testimonia, associando vos sanctae ecclesiae nequaquam digni ardoris caritas exhibetur: et velut absente medico cicatrix non obducitur, si exhortatione cessante tantae scissionis culpa nullo velamine subsequentis pacis operitur. Sed iam tempus est ipsa nos suspicionum vestrarum vulnera tangere eisque auctore Deo medicamina patefactae veritatis adhibere.

c) demptis *edd.* d) indiscretae *edd.* e) *ita edd.*; acervum testimonium *Par.*

2) Cf. Ier. 31, 16. *3) Hieron. de nomin. Hebraic. (Opp. ed. Vallarsius III, 11).*

Per ea quae piae memoriae Iustiniani principis temporibus acta sunt fraternitas vestra suspicatur sanctam Chalcedonensem synodum fuisse convulsam. Sed absit hoc a christiano opere, a christiana cogitatione. In ipsa quippe Nicaena, Constantinopolitana ac prima synodus Ephesena firmata est, et quisquis eandem parte[f] aliqua convellere nititur, illas nimirum funditus, quae per hanc firmatae sunt, destruere conatur. Cui suspicioni in scriptis vestris ex sancti prodecessoris nostri Leonis epistolis ac enkycliis testimonia adiungitis, ut praefatam sanctam Chalcedonensem synodum illibatam debere servari monstretis. Quae quidem, fratres carissimi, ex paucis epistolis sumpta[g] permixto ordine confusoque posuistis, ut, dum interiecta alia epistola ad alia prioris epistolae verba recurritur, quasi ex multis epistolis prolata viderentur. Et valde miramur, cur fraternitas vestra de tam, sicut diximus, paucis epistolis non pauca sumpserit, cum constet, quod de sanctae Chalcedonensis synodi illibata veneratione et prodecessorum nostrorum assertio innumera et multorum patrum consensus in enkycliis quasi quaedam lux se mundo[h] nobis infudit. Sed quia semper dictandi ordo tanta sibimet connexione subiungitur, ut et praecedentia subsequentibus serviant et subsequentia ex praecedentibus suspendantur, eorum sensum quae prolata sunt melius pandimus, si infra supraque legentes, vel quo tendant vel unde pendeant, demonstremus.

A dilectione igitur vestra primum testimonium sancti prodecessoris nostri Leonis ponitur, quod in eius epistola ultima continetur, quo ait[4]: 'De rebus apud Nicaeam et apud Chalcedonem, sicut Deo placuit, definitis, nullum audeamus inire tractatum, tamquam dubia vel infirma sint, quae tanta per spiritum sanctum fixit auctoritas'. Cui secundum testimonium ex ea epistola a vobis adiungitur, quod illic paulo superius habetur, quo dicitur: 'Quia, sicut sancte veraciterque dixistis, perfectio incrementum et adiectionem plenitudo non recipit'. Interiectis autem duobus testimoniis de enkycliis assumptis praefati prodecessoris nostri item[i] ad Leonem principem scripto vestro verba replicantur, quibus dicitur[5]: 'Legitimas divinitus inspiratas constitutiones velle movere non est pacifici animi, sed rebellis, dicente apostolo: 'Verbis contendere ad 2. Tim. 2, 14.
nihil est utile, nisi ad subversionem audientium'. Nam si humanis persuasionibus semper disceptare sit liberum, numquam deesse poterunt qui veritati audeant resultare'. Et eius rursum ad eum: 'Non sinas contra dexterae omnipotentis Dei triumphos redivivis exsurgere motibus extincta certamina'. Cuius adhuc testimonium post pauca subdidistis: 'Nihil prorsus de bene compositis retractetur'. Ultimum vero a vobis ponitur testimonium, quod in priori eius epistola, de qua multa iam testimonia prolata fuerant, continetur primum, quo dicitur[6]: 'Quae patefacta sunt quaerere, quae perfecta sunt retractare et quae sunt definita convellere, quid aliud est, quam de adeptis gratias non referre et ad interdictae arboris cibum improbos appetitus mortiferae cupiditatis extendere?' Haec sunt, fratres dilectissimi, quae beati Leonis ad Leonem principem verba posuistis, quae videlicet ab eo pro custodia illibatae fidei, non autem pro causis episcoporum specialibus, quae apud Chalcedonam gestae sunt, proferuntur. Nam quia pro solius fidei intemerata observatione dixerit, pensandum est, in eadem epistola quid praemisit; ait enim ad eundem principem loquens[6]: 'Supra cura rerum temporalium religiosae providentiae famulatum divinis et aeternis dispositionibus perseveranter impenditis, ut scilicet catholica fides, quae humanum genus sola vivificat, sola sanctificat, in una confessione permaneat et dissensiones, quae de terrenarum opinionum varietate nascuntur, a soliditate illius petrae, supra quam civitas Dei aedificatur, abigantur'. Si

f) partem *Par.* g) sumpti *Par.* h) *ita coni. Mommsen;* (*om.* lux) se mundo *Par.;* sumendo *coni. Baron.;* sumendo lux mundo se *coni. Labbaeus. An* seminando *legendum?* i) idem *Par.*

4) Leonis I. papae op. ed. fr. Ballerinii t. I c. 1341 (I-K. 539). 5) Leonis I. papae op. ed. fr. Ballerinii t. I c. 1345 (I-K. 541). 6) Leonis I. papae op. ed. fr. Ballerinii t. I c. 1339 (I-K. 539).

igitur fidem, fratres carissimi, in cunctis mundi partibus uno ac solido statu vigere non cerneretis, convulsum quicquam de sancta Chalcedonense synodo recte diceretis. At postquam nihil nunc aliud nisi de personis agitur, nihil de sancta Chalcedonensis synodi professione[k] truncatur, quid aliud quam in verbis pacis iurgia[k] quaeritis et auctoritatem patrum quasi sequendo declinatis? Namque ut isdem beatus Leo ostenderet, retractari quae perfecta sunt non deberi, qua haec intentione dixisset, ilico subdidit: 'Quia ad pacem universalis ecclesiae et ad custodiam catholicae fidei cura dignamini sollicitiore respicere'. Quid igitur, cum prohiberet definita convelli, ammonitionem protinus de custodia catholicae fidei subiunxit, et quia non hoc de retractandis causis specialibus, sed de sola fidei professione dixisse indicavit? Illa namque nunc in vestra quaestione vertuntur, quae ipse quoque prodecessor noster beatus Leo diiudicat, dum non nisi ea quae apud Chalcedonam de fide sunt statuta confirmat. Ipse quippe ad Anatolium Constantinopolitanae urbis episcopum scribens, dum eum de quodam novo ausu corriperet, dicit[7]: 'Ut sanctam synodum ad extinguendam solum heresim et ad confirmationem fidei catholicae studio christianissimi principis congregatam in occasione ambitus trahas'. Et rursum: 'Ita abuti voluit concilio synodali, ut fratres in fidei tantum modo negotio convocatos et definitionis eius causa, quae erat curanda, pertractos[l] ad consentiendum sibi aut depravando traduceret aut terrendo compelleret'. Qui ut nihil se omni modo de Chalcedonense synodo suscipere, nisi de sola fide gestum fuerat, demonstraret, eidem synodo scribens ait[8]: 'Et fraterna universitas et fidelium corda cognoscant me non solum per fratres, qui vicem meam executi sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodalium propriam vobiscum unisse[m] sententiam, in sola videlicet fidei causa, quod saepe dicendum est'. Qui ergo unitum Chalcedonensi synodo in sola fidei causa se memorat, a cunctis[n] quae illic specialiter gesta sunt se procul dubio extraneum demonstrat. Hinc est rursum, quod, cum praefato Anatolio de recipiendo Attico presbytero scriberet, dicit[9]: 'Ita ut Chalcedonensis synodi definitionem de fide, cui etiam dilectio tua subscribendo consensit et quam apostolicae sedis firmavit auctoritas, profiteatur se per omnia servaturum'. Qui Chalcedonensis synodi definitionem dicens vigilanter etiam 'de fide' non adderet, nisi causas, quae illic specialiter motae sunt[o], alias vitaret, et quidem si unam tantum modo, quae illic specialiter mota[o] fuerat, reprobasset, solam nihilominus exciperet quae ei singulariter displiceret. At postquam nihil aliud synodi nisi fidei definitionem recepit, quid est aliud, nisi quod cetera quae illic specialiter mota sunt refutavit? Neque enim si vellet, unam tantum modo causam praefati Anatolii reprehendere vereretur, qui hanc suo iudicio non approbatam et serenissimis principibus et auctori eius eidem Anatolio non est veritus scriptis discurrentibus indicare. Cum vero et de illa praefato Anatolio privato loquitur et rursum ad synodum scribens, quod de sola fide gestum fuerat se recipere confitetur, constat, quod et Anatolium de speciali criminis[p] causa redarguit et cuncta privata negotia quae mota in synodum fuerant retractari concessit.

Rursum in scripto vestro testimonium de enkycliis ponitis, quod multi episcopi simul dicunt: 'Neque unum iotam vel apicem possumus aut commovere aut commutare eorum quae apud Chalcedonam decreta sunt'. Cui aliud quoque testimonium quasi ex eadem epistola subiunxistis, quod videlicet Anatolii Constantinopolitanae urbis episcopi esse non dubium est, quo ait: 'De vero Chalcedonense sancta synodo dico, quo-

k) *verba* professione *usque* iurgia *om. et* fide *add. edd.* l) *ita Baron.*; definitione eius causae, q. e. c. perfunctos *Labb.*; perfructos *autem Par.* m) inisse *Par.*; *cf. p. 446 n.* d). n) unit — causa convocata, cuncta *edd.* o) *verba* sunt *usque* mota *om. edd.*; *sed Harduinus coniecit hic fere lacunam extare.* p) *ita edd.*; crimen *Par.*

7) *Ib. 1161 (I-K. 483).* 8) *Ib. 1195 (I-K. 490).* 9) *Ib. 1343 (I-K. 540).*

niam ipsum quaerere omnino aut revolvere aliquid eorum quae ab ipsa finita sunt hominum est insidiantium tantum modo ecclesiis et universali Christi pacique'. In quo revolvi et convelli prohibeat, ipse subiungat; ait enim: 'Quo modo apostolica quidem et paterna dogmata olim nobis tradita in eo roborata sunt atque firmata'. Si igitur insidiantium est hominum apostolica dogmata et paterna convellere, quique eadem paterna et apostolica dogmata illibata recipiunt, constat procul dubio, quia insidiantes non sunt. Eiusdem namque synodi fidem intemeratam Deo auctore retinemus et sic privata negotia quae illic gesta sunt cum sancto et prodecessore nostro Leone praeterimus, ut definitionem fidei illic prolatam proposita etiam morte servemus. In praecedenti autem testimonio multorum simul episcoporum, utrum dictator an scriptor erraverit, ignoramus; neque enim in enkycliis continetur, ut ipsi in scripto vestro posuistis: 'Neque unum iotam vel apicem possumus aut commovere aut commutare eorum quae apud[q] Chalcedonam[r] decreta sunt'; sed ita illic scriptum est: 'Neque unum iotam aut unum apicem aut commovere aut violare eorum quae[q] ab ea recte sunt et inculpabiliter[s] definita'. Et longe est aliud non posse commoveri ea quae decreta sunt et non posse commoveri ea quae recte et inculpabiliter sunt decreta. Sciebant enim viri doctissimi ea quae illic gesta fuerant de causis specialibus a prodecessore nostro Leone recepta[t] omni modo non fuisse; et idcirco cautissime scribunt commoveri aut violari quae recte ab ea et inculpabiliter definita sunt non deberi, ne, si cuncta confirmare se dicerent, sententiae saepe fati prodecessoris nostri Leonis obviarent. Unde et illic ilico subiungunt: 'Ita sapiamus semper, sicut sapit apostolica Romanorum sedis[u] ecclesia'.

Post haec quoque ex epistola[v] eiusdem prodecessoris nostri Leonis ad Basilium episcopum testimonium posuistis, quo ait[10]: 'Obsecro dilectionem tuam, ut a Chalcedonensis synodi definitionibus in nullo animum relaxetis et quae ex divina sunt inspiratione composita nulla patiamini novitate temerari'. Et rursum: 'Ut autem possit haec exhortatio ad omnium fratrum et coepiscoporum notitiam pervenire, diligenti vestra fraternitas[w] cura perspiciat, quia, quod saepe dicendum est, tota religio christiana turbatur, si quicquam de his quae apud Chalcedonam constituta sunt convellatur'. Sed utrum haec de causis quarundam personarum specialibus an de sanctae fidei definitione asserat, inquiratur ipse, quid superius dicat; ait enim[11]: 'Haec scripta direxi, quibus dilectionem vestram credidi commonendam, ut sceleratis ausibus sancta constantia resistatis, ne in quoquam nostra communis fides aut trepida inveniatur aut tepida'. Qui igitur ammonitionem servandae fidei praemisit, ubi custodiri synodum voluit, indicavit. Si autem in huius epistolae sermonibus ambigimus, eum ex aliis suis epistolis, quo sensu haec dixerit, requiramus. Marciano namque Augusto scripta sua pro eadem synodo dirigens ait[12]: 'Ad gloriam vestram et ad Constantinopolitanum antistitem scripta direxi, quae evidenter ostenderent me ea[x] quae de fide catholica in praedicta synodo definita fuerant approbare'. Qui si cunctas et speciales causas eiusdem synodi recepit, cur ea se approbare quae de catholica fide in praedicta synodo definita sunt specialiter asserit? Rursum quoque praefato principi scribens[13]: 'Quia omnibus modis oboediendum est potestati[y] vestrae et religiosissimae voluntati, constitutionibus synodalium, quae mihi de confirmatione fidei catholicae placuerunt, libens adieci sententiam'. Si ergo confirmationem fidei catholicae sibi placuisse eique sententiam adiecisse astruit, in his in quibus confirmatio fidei non fuit constat, quia sententiam non adiecit.

q) *verba* apud *usque* quae *om. edd.* r) Chalcedona *Par.* s) inviolabiliter *edd.* t) *ita edd.*; reperta *Par.* u) sedes *Par.* v) exempla *edd.* w) *ita scr.*; vestrae fraternitatis *Par. et edd.*; diligentiae vestrae, *om.* frat. *Leo.* x) *ita scr.*; mea *Par.*; me *edd.* y) pietati *coni. Labb.*

10) Ib. c. 1310 s. (I-K. 526). 11) Ib. c. 1311 ad Euxitheum, Iuvenalem etc. (I-K. 525). 12) Ib. c. 1201 (I-K. 491). 13) Ib. c. 1203 (I-K. 491).

Adhuc autem ex eiusdem beati Leonis epistolis testimonium scriptis vestris inseritis, quo ad Basilium dicit[14]: 'Pie nobis et constanter utendum[z] est, ne, dum talium disputatio admittitur, eorum quae divinitus definita sunt auctoritati derogetur'. Et infra: 'Nec in aliquam disceptationem plene definita revocanda sunt, ne ad arbitrium damnatorum ipsi de his videamur ambigere quae manifestum est per omnia propheticis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare'. Quae autem vel superius definita divinitus vel inferius plene[a] definita asserat, ex ipsa vel ex aliis eius epistolis vestra fraternitas pensat, in quibus numquam specialia gesta commemorat, sed sola quae de fide sunt prolata confirmat. Unde in his quoque verbis vigilanter imprimitur et, quae plene definita dixerit, attendatur, cum dicit: 'Ne de his ipsis videamur ambigere quae manifestum est per omnia propheticis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare'. Pensate, quaeso, fratres carissimi, si scripta Theodori propheticis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonant, quae redemptorem nostrum iniquis ausibus Deum negant; pensate, si illa epistola propheticis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare videatur, in qua et hostis ecclesiae Nestorius defenditur et defensor ecclesiae Kyrillos accusatur; pensate, si illa Theodoriti scripta propheticis, evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonant, quae prius contra rectam fidem edita ipse postmodum conversus damnat. Extremum quoque sancti Leonis ad Aetium presbyterum testimonium ponitis, quo ait[15]: 'Ne patiatur sopitarum[b] rerum certamen afferri, quarum retractator non nisi sacrilegus invenitur'. Quod de quibus rebus astruat, ad eundem Aetium scribens ipse manifestat dicens: 'Nihil ab apostolicis umquam potero sentire diversum nec a mea ipse deviare sententia, ut quod sancto spiritu revelante confessus sum quodque mecum totius synodi professione praedicante patefeci, aliqua varietate commutem, cum facilius mihi sit quibuslibet et suppliciis ab hoc mundo auferri, quam ab ea quam generaliter reddidi[c] professione mutari'. Si ergo cuncta res quae retractari non debet sola est professio fidei, ille retractator rerum erit acrilegus, qui professioni eius fuerit diversus. Nam quod[d] beatus Leo solam in synodo professionem fidei summo ardore custodiat, innumeris epistolis demonstrat, ex quibus breviter pauca perstringimus, ut in eis certior facta vestra fraternitas colligat, quam multa taceamus. Hinc est enim, quod Marcianum Augustum scripto suo alloquitur dicens[16]: 'Fratri autem meo Iuliano episcopo noverit vestra clementia hoc me proprie delegasse, ut, quicquid illic ad custodiam fidei pertinere probaverit, meo nomine vestrae fiducialiter suggerat potestati'. Hinc est, quod Pulcheriae Augustae scribens ait[17]: 'Quod vero piissimus imperator ad omnes episcopos qui Chalcedonensi[e] synodo interfuerunt voluit me scripta dirigere, quibus ea quae illic de fidei regula sunt definita firmarem, libenter implevi'. Hinc est, quod Iuliano episcopo scribit dicens[18]: 'Quod necessarium credidit clementissimus imperator libenter implevi, ut ad omnes fratres qui Chalcedonensi synodo interfuerunt, scripta dirigerem, quibus placuisse mihi quae sanctis fratribus nostris de regula fidei confirmata sunt demonstrarem'. Hinc est, quod Pulcheriae Augustae iterum scribens ait[19]: 'Circa fratrem autem meum veneratorem vestrum Iulianum episcopum, quantum debeat credere vestra dignatio, apostolicae sedis aestimate iudicio, cum in causa fidei, cui gloriose pietas vestra famulatur, vicem ipsi meam eatenus delegarim[f], ut ab ea quae vobis debetur observantia non recedens me pietati

z) vivendum *coni. Labb.* a) plena *Par.* b) sopitorum *Par.* c) credidi *edd.* d) quod idem *edd.*; qui idem *Par.* e) Chalcedonense *Par.* f) deligarem *Par.*

14) Haec verba ex ep. ad Leonem imp. scripta sumpta sunt: cf. ib. c. 1347 (I-K. 541). 15) Hae litterae deperditae sunt; cf. Leonis op. l. l. 1456 (I-K. 535). 16) Ib. 1205 (I-K. 491). 17) Ib. 1207 (I-K. 492). 18) Ib. 1208 (I-K. 493). 19) Ib. 1189 (I-K. 488).

vestrae praesentare non desinat'. Causam quippe fidei memorans nequaquam 'eatenus' diceret, nisi, quicquid extra fidem ageretur in synodo, excludi voluisset.

Rursum per epistolam vestram dicitis a sede apostolica vos edoctos atque ab scrinio sanctae ecclesiae, cui Deo auctore praesumus, confirmatos, ne huic rei, quae sub piae memoriae Iustiniano principe gesta est, consentire debeatis; atque hanc opitulationem excusationi vestrae adiungitis dicentes, quod in causae principio et sedes apostolica per Vigilium papam et omnes Latinarum provinciarum principes damnationi trium capitulorum fortiter restiterunt. In quibus verbis attendimus, quod res quae provocare vos ad consensum debuit, a consensu vos ipsa divellit. Latini quippe homines et Graecitatis ignari, dum linguam nesciunt, errorem tarde cognoverunt; et tanto eis celerius post cognitionem[g] credi debuit, quanto eorum constantia, quo usque verum cognoscerent, a certamine non quievit; quorum consensum certe fraternitas vestra despiceret, si ausu praecipiti, priusquam verum cognoscerent, consensissent. At postquam diu ab eis laboratum est et longo tempore ad iniurias usque certatum, hinc vestra fraternitas penset, quia tot labores repente non relinquerent, nisi quae vera sunt agnovissent. Quid enim divini consilii fuisse credimus, fratres, quod diu Saulum omnipotens Deus repugnatorem suae fidei esse permisit et sic eum eiusdem fidei praedicatorem fecit, nisi ut cunctis quibus per illum fuerat praedicaturus ostenderet, quia valde verum esset Dei evangelium, quod et tanta duritia inclinata praedicaret, ut, dum ea auditores eius quae ab illo contra fideles gesta recolerent, repente eum ad fidem versum non sine evidenti ratione sentirent? Unde ipse quoque, dum praedicationem suam debere facile ab infidelibus recipi Domino diceret, ait: 'Domine, ipsi sciunt, quia Act. 22, 19.
ego eram concludens in carcere et caedens per synagogas eos qui credebant in te'. Et cum Galatas relicta evangelii regula in Iudaismi conspiceret errore declinasse, suam eis priorem contra evangelium duritiam retulit et ab intentione perfidiae eorum mentes retorsit dicens: 'Audistis conversationem meam aliquando in Iudaismo, quoniam supra Gal. 1, 13–16.
modum persequebar ecclesiam Dei et expugnabam illam et proficiebam in Iudaismo supra omnes coaetaneos in genere meo abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit ei, qui me segregavit de utero matris meae, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non adquievi carni et sanguini'. Ecce fratres carissimi, Paulus egregius doctor, quia diu veritati restitit, inde ad confirmanda corda audientium in eiusdem praedicatione veritatis adiutorium sumpsit ostendens profecto, quia fidem, cui tanto prius labore restiterat, postmodum sine magnae rationis certitudine non tenebat.

Debet ergo perpendere vestra dilectio, quia prodecessorum nostrorum in hac causa consensus tanto post inanis non fuit, quanto prius duris contradictionum laboribus insudavit. Sed his insuper factum Petri, qui et Paulum superat, vestra fraternitas ad memoriam reducat. Diu quippe restitit[h], ne ad fidem gentes sancta ecclesia sine circumcisione reciperet, diu se a conversarum gentium communione subtraxit, Paulo attestante, qui ait: 'Cum venisset Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius Gal. 2, 11. 12.
enim quam venirent quidam ab Iacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se timens eos qui ex circumcisione erant'. Et paulo post: Ib. 14.
'Sed cum vidissem, quod non recte ambularet ad veritatem evangelii, dixi Petro coram omnibus: si tu, cum Iudaeus sis, gentiliter et non Iudaice vivis, quo modo gentes cogis iudaizare?' Qui tamen ab eodem Paulo postmodum ratione suscepta, dum quosdam conspiceret, quod gentiles ad ecclesiam venientes pondere servandae circumcisionis Act. 15, 10.
onerarent, dicit: 'Cur temptastis Deum imponentes iugum cervicibus discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus?' Numquid, fratres dilectissimi, Petro

g) *verba* post cogn. *om. edd.* h) resistit *Par.*

apostolorum principi sibi dissimilia docenti debuit ad haec verba respondi: Haec quae dicis audire non possumus, quia aliud ante praedicasti? Si igitur in trium capitulorum negotio aliud, cum veritas quaereretur, aliud autem inventa veritate dictum est, cur mutatio sententiae huic sedi in crimine obicitur, quae a cuncta ecclesia humiliter in eius auctore veneratur? Non enim mutatio sententiae, sed inconstantia sensus in culpa est. Quando ergo ad cognitionem recti intentio incommutabilis permaneat, quid obstat, si ignorantiam suam deserens verba permutet? De ipso quoque auctore omnium Deo scriptura attestante cognoscimus, quia, dum consilium non mutet[i], saepe sententiam mutat; neque enim inopinatus ei proventus accesserat, cum de eo quem ipse ungui
1. Reg. 15, 35. praeceperat dicebat: 'Paenitet me Saulem unxisse regem in Israel'. Hoc quippe se facturum etiam tunc praescivit, cum eum quasi approbando praetulit, nec ad paenitentiam quasi inopinatus dolor accessit, sed tamen paenitere[k] se insinuat, quia non mutato consilio ea quae dudum dixerat de illo verba permutat.

In his autem testimoniis quae ex epistolis Leonis prodecessoris nostri posuistis praemisistis dicentes: 'Doctrina vestrae reverendae sedis est per beatum Leonem successoresque eius, unde pauca commemorare praesumpsimus, mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere'. Et tamen nulla eius testimonia subdidistis, quibus hanc sententiam firmaretis. Ea enim quae a vobis subiuncta sunt retractationem fidei fieri prohibent, non autem damnari infideles mortuos contradicunt. Sed neque hoc beatum Leonem prodecessorem nostrum quodam loco dixisse meminimus. Quis autem nesciat, quod in nullo sibi eiusdem sancti Leonis et beati Augustini praedicatio contradicat? Ipse namque ad Bonifatium comitem scribens ait[20]: 'Si vera essent quae ab eis obiecta sunt Caeciliano et nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortuum anathematizaremus. Sed tamen ecclesiam Christi, quae non litigiosis opinionibus fingitur, sed divinis attestationibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus'. Ecce mirabilis praedicator et scissionem sanctae ecclesiae propter hominem vetat et, si qua perversa deprehendat, eum, quem publice defendebat, Caecilianum se etiam post mortem anathematizare non abnegat, quia videlicet tunc viventibus vere consuletur[l], cum culpa in fide perpetrata nec morte interveniente laxetur. Si vero hoc faciendum dicere fortasse praesumimus, hoc procul dubio facimus quod fieri vetamus[m]. Theodorum quippe mortuum sancta synodus prima Ephesana damnavit; nam cum ab eius discipulis dictatum ab illo symbolum eadem synodo fuisset prolatum, ilico illic a sanctis patribus cum auctore damnatum est. Et quidem ipsi sancti patres in eadem synodo residentes ad Deum iam recepti sunt, postquam Theodorum[n] damnaverunt; et si damnari non debuisse mortuum dicimus, procul dubio mortuos accusamus et incipimus committere quod nitimur prohibere. Sed cur diu et quae nostis loquimur? Eiusdem Theodori ex libris illius dicta repliceemus; et si Iesum Deum ac Dominum nostrum post mortem vivere, immo quia vivere creditis[o], post mortem Theodorum[p] postposita dubitatione damnatis[q]: neque enim nostra fides patitur, ut qui tot blasphemiis redemptori nostro hostis extitit a vobis ulterius defendatur. Ipse quippe contra Apollinarem in libro tertio[21] loquens ait: 'Quo modo igitur tu, cui super omnes maxime decet dementium regimen, illum qui ex virgine natus est Deum esse et ex Deo consubstantialem patri existimari dicis, nisi forte sancto spiritui creationem imputare illius non iubes? Sed quis est Deus et ex Deo et consubstantialis patri? Et quidem qui ex

i) manet *edd.* k) poeniteri *Par.* l) consoletur *Par.*; consulatur *edd.* m) vitamus *Par.* n) Theoderum *Par.* o) qui post mortem — creditur *edd.* p) *ita scr.*: Theodorus *Par. et edd.* q) damnavit *edd.*

20) August. ep. 185 (50) c. 1 § 5 (Opp. II, 644). 21) Theodori libri contra Apollinarem deperditi esse videntur. Cf. Migne, patr. Gr. t. 66 c. 993 ss.

virgine natus erat — o mirande! — et qui per spiritum sanctum secundum divinas
scripturas plasmatus est et confictionem in muliebri accepit ventre. Inerat forsitan,
quia, mox quam plasmatus est, et ut templum Dei esset, accepit; non tamen existi-
mandum nobis est Deum de virgine natum esse?' Et post pauca: 'Nec secundum tuam
vocem pronuntiandum est omnino ex virgine natum Deum esse et ex Deo consub-
stantialem patri?' Et post pauca: 'Si igitur cum carne eum natum esse dicunt, quod
autem natum est, Deus et ex Deo et consubstantialis patri est, necesse est et hoc
carnem dicere, quod, si non hoc caro est, quoniam nec Deus nec ex Deo nec con-
substantialis[r] patri, sed ex semine David et consubstantialis ei, cuius semen est, non
id quod natum est ex virgine Deus et ex Deo et consubstantialis patri?' Et post
pauca: 'Non Deus verbum ex Maria natus est; natus autem est ex Maria, qui ex
semine est David: non Deus verbum ex muliere natus est'. Et iterum: 'Quod enim
dictum est: 'Ducebatur ab spiritu', aperte hoc significat, quod ab eo regebatur, ab eo Matth. 4, 1.
ad voluntatem propositorum confortabatur, ab eo ad haec quae oportebat ducebatur,
ab eo quod decebat docebatur, ab eo cogitationibus roborabatur, ut ad tantum cer-
tamen sufficeret, sicut et beatus Paulus docet: 'Quicumque enim spiritu Dei aguntur, Rom. 8, 14.
hi sunt filii Dei'. Idem cuius supra: 'Dicant igitur nobis omnium sapientissimi, si
pro sensu domino Iesu Christo, qui est secundum carnem, divinitas facta esset,
sicut dicunt, quid sancti spiritus cooperatione ad haec Christus indigebat? Nec
enim unigeniti divinitas spiritu indigebat ad iustificationem, spiritu autem indigebat
ad vincendum diabolum, spiritu indigebat ad operanda miracula, spiritu indigebat,
ut doceretur ea quae decebat peragere, spiritu indigebat, ut immaculatus appareret'.
Et post pauca: 'Ac si dicat Iesus: ego quidem, quem videtis, nihil quidem facere
possum secundum meam naturam, cum homo sim: operor autem, quia 'in me Ioh. 14, 10.
manens pater omnia facit'. Quoniam enim et 'ego in patre et pater in me', Deus Ib. 14, 11.
autem verbum unigenitus Dei in me est, certum est, quod et pater cum ipso in me
manet et opera facit. Et non est mirandum de Christo haec existimari, cum evidenter
ipse de ceteris hominibus dicit: 'Qui diligit me verbum meum observet, et pater diligit Ib. 14, 23.
eum, et ad eum veniemus et mansionem apud ipsum faciemus'. Et iterum: 'Sciebat
suptiliter, ut notam quidem faceret gentibus pietatem, pateretur autem laborantium
infirmitates et sic ad effectum suam voluntatem educeret; et iustificabatur inde et
immaculatus ostendebatur sive reparatione sive custodia meliorum sive etiam paulatim
ad meliora profectibus'. Et post pauca eiusdem Theodori ex commento secundum
Iohannem[22]: 'Dicit ad Thomam: 'Infer digitum tuum huc et vide manus meas; et Ioh. 20, 27.
porrige manum tuam et mitte in latus meum et noli esse incredulus, sed fidelis';
quoniam, dicit, non credis et tactum solum sufficere tibi ad credendum putas — haec
enim dicens non me latuisti — tange manum et cape experimentum et disce credere et
non diffidere. Thomas quidem cum sic credidisset 'Dominus meus et Deus meus' dicit, Ib. 28
non solum ipsum Dominum et Deum dicens — non enim resurrectionis scientia docebat
et Deum[s] esse eum qui resurrexit — sed quasi pro miraculo facto Deum collaudat'.
Eiusdem Theodori ex commento quod est in actibus apostolorum libro primo[23]: 'Ille
autem dixit oportere paenitentiam agentes eos pro crucis iniquitate et agnoscentes
salvatorem et dominum et omnium auctorem bonorum Iesum Christum, quoniam propter
istam pervenit et assumptus est de divina natura in spiritu quidem, fidem suscipere et
eius discipulos[t] fieri ante omnia ad baptisma accedentes, quod et ipse tradidit nobis,

r) exconsubstantialis *Par.* s) *ita edd.;* dn̄m *Par.* t) discipulus *Par.*

22) Cf. Migne, patrol. Gr. 66 c. 783—784, ubi notatur eundem locum in concilio Constantinop. citari. Mansi l. l. IX c. 73 s. cap. 16 (ep. Vigilii papae). 23) Cf. Migne l. l. c. 785—786 et Mansi l. l. IX c. 74 cap. 17.

reformationem quidem habens inspirationis futurorum: nomen autem celebrandum patris Act. 8, 12. et filii et sancti spiritus. Hoc enim quod est: 'Ut baptizetur unusquisque in nomine domini Iesu Christi[u]?' Ut vocationem, quae in nomine patris et filii et sancti spiritus est, relinquentes Iesum Christum in baptismate vocent? Sed quale est hoc, quod in Moysen baptizati sunt in nube et in mari[24], ut diceret, quia sub nube et in mari Aegyptiorum separati sunt liberati eorum servitute, ut Moysi leges attenderent; tale est: 'Ut baptizetur unusquisque in nomine Iesu Christi', ut, cum ad ipsum accessissent tamquam salvatorem et omnium bonorum auctorem et doctorem veritatis ab ipso utpote auctore bonorum et doctore veritatis vocarentur, sicut omnibus hominibus quamcumque sectam sequentibus consuetudo est ab ipso dogmatis inventore vocari[v], ut Platonici et Epicurei, Manichaei et Marcianistae, et si quidem tales dicuntur. Eodem enim modo et nos nominari Christianos iudicaverunt apostoli'. Eiusdem Theodori in libris de incarnatione[25]: 'Plus inquietabatur Dominus et certamen maius habebat ad animae passiones quam corporis et meliori animo libidines vincebat mediante deitate ad perfectionem. Unde et Dominus ad haec maxime instituere[w] videtur certamen'. Item eiusdem in libro contra Synoriastas vel Apollinaristas[26]: 'Sed si caro erat', inquit, 'crucifixa, quo modo sol radios avertit et tenebrae occupaverunt terram omnem et terrae motus et petrae disruptae sunt et mortui surrexerunt?[27]. Quid igitur dicant et de tenebris in Aegypto factis temporibus Moysi non per tres horas, sed per tres dies[28]? Quid autem propter alia per Moysen facta miracula, et quae per Iesum Nave, qui solem stare fecit[29], qui sol temporibus Ezechiae regis et contra naturam retroversus est[30]? Et de Helisaei reliquiis, quae[x] mortuum suscitaverunt[31]?' Eiusdem ex libro octavo de incarnatione[32]: 'Manifestum autem est, quod unitas convenit: per eam enim collectae naturae unam personam secundum unitatem effecerunt. Sicut enim de viro Matth. 19, 6. et muliere dicitur, quod 'iam non sunt duo, sed una caro', dicamus et nos rationabiliter secundum unitatis rationem, quod iam[y] non sunt duae personae, sed una, scilicet naturis discretis'. Et post pauca: 'Quo modo igitur homo et Deus unus per unitatem esse potest, qui vivificat et qui vivificatur, qui salvificat et qui salvificatur, qui ante saecula est et qui ex Maria apparuit?' Eiusdem ex interpretatione symboli trecentorum decem et octo patrum[33]: 'Sed Christum quidem secundum carnem[z] assumptam servi formam, eum autem qui eam assumpsit super omnia nominans[a] Deum, intulit tamen hoc secundum coniunctionem, ut per significationem nominum naturarum manifestam divisionem faciant. Nemo igitur neque eum qui secundum carnem ex Iudaeis est dicat Deum nec iterum Deum, qui est super omnia, secundum carnem ex Iudaeis[b]. Iesum[34] Act. 10, 38. enim dicit a Nazareth, 'quem unxit Deus spiritu sancto et virtute'. Qui autem de spiritu unctus est, omnino aliquid inde assumpsit. Quis autem furens dicat de spiritu aliquid assumpsisse divinam naturam?' Et iterum: 'Certus quidem et ipse filium Dei se non secundum deitatis dicens nativitatem, sed secundum quod domesticus Dei erat; per quod filii[c] Dei per voluntatem domestici Dei constituti homines interim vocabantur'.

u) non hoc dicit *add. edd. post Baron.* v) *ita edd.:* inventu revocari *et in marg.:* alibi inventore revocari *Par.* w) *ita edd.:* instituens *Par.* x) qui *Par.* y) quoniam *Par.* z) carnem *om. edd.* a) nominamus *edd.* b) Item ex commento epistolae ad Hebraeos *add. edd. post Baronium.* c) *ita edd. post Baron.:* filius *Par. et Baron.*

24) Cf. 1. Cor. 10, 2. 25) Cf. Migne l. l. c. 991 ss. 26) Diodori Tarsensis haec esse dicuntur: cf. Migne, patr. Gr. t. 33 c. 1561 s. 27) Cf. Matth. 27. 28) Cf. Exod. 10, 22. 29) Cf. Ios. 10, 13. 30) Cf. 4. Reg. 20, 9 s. 31) Cf. 4. Reg. 13, 21. 32) Cf. Migne, patr. Gr. 66 c. 981. 33) Cf. Migne l. l. c. 1016 et Mansi l. l. IX c. 81 cap. 31. 34) Sequentia ex commento in epistulam Pauli ad Hebraeos esse dicuntur: cf. Migne l. l. c. 953–954 et Mansi l. l. IX c. 82 cap. 32.

Haec de innumeris pauca protulimus, ut quasi per foramen angustum, quam nimium barathrum intus lateat, monstraremus. Ecce quales plus quam decem millia libros Theodorus scripsisse perhibetur! Pensate quaeso, si non tanto acriora tormenta promeruit, quanto pluriora conscripsit. Sed haec illius dicta quae prolata sunt utrum eius sint, fortasse dubitatur. Patrum, si placet, scripta proferamus, ita ut apud vos libros eius, quos de perfidia illius testes deduximus, deductis insuper testibus affirmemus. Armeniae quippe episcopi Proclo Constantinopolitanae urbis antistiti libellos contra Theodorum porrigentes dicunt[35]: 'Fuit aliquis pestis homo, magis autem fera hominis habens formam diabolicam, mentito nomine Theodorus, qui schema et nomen episcopi habuit, in angulo et ignobili loco orbis terrarum latitans in Mompsuestino secundae Ciliciae vel[d] oppido, vere quidem et principaliter a Paulo Samosateno descendens, licet Photino et ceteris heresiarchis in libro de incarnatione domini nostri Iesu Christi in toto suo proposito ipsis verbis inveniatur usus, et si quid peius. Iste per machinationem et audaciam et errorem diaboli volebat omnes homines acuta sua sicut colubrae linguae veneno, quod sub lingua aspidis est, deperire. Et interim quidem retinebatur suo latibulo, timens potestatem eorum qui a magno Deo et salvatore nostro Iesu Christo acceperunt calcare super colubres et scorpios et omnes virtutes inimici[36]: dico autem sanctos apostolos et qui consequenter ab his susceperunt, martyres et confessores et episcopos et ceteros sanctos. Invento autem, nescio quo modo, tempore coepit repetere[e] et extra fines suos fiduciam gerens et in parochiam ad eum non pertinentem, tamquam eruditus sermocinator, et in Antiochia Syriae in ecclesia alloquens sic dixit: 'Homo Iesus, 'quid est enim homo, quod memor es eius?' Apostolus autem de Iesu Ps. 8, 5. dictum fuisse hoc dixit[37]: 'Eum enim qui paulo minus ab angelis minoratus est, vidimus', Hebr. 2, 9. inquit, 'Iesum'. Quid ergo? Homo Iesus similiter omnibus hominibus, nullam habens differentiam ab homine eiusdem generis praeter ea quae gratia ei dedit'. Quibus Proclus Constantinopolitanae urbis episcopus rescribens ait[38]: 'Fugiamus turbulentos et caenodoxos fallaciae rivos sectas Dei impugnantes: dico Arii furorem dividentem individuam trinitatem, Eunomii audaciam circumcludentem scientia[f] incomprehensibilem naturam, Macedonii rabiem separantem a deitate inseparabiliter procedentem spiritum et novam istam blasphemiam, quae Iudaismi multo amplius blasphemiam superat. Nam illi quidem eum filium negant fraudantes ramo radicem, isti vero eum qui est, alterum introducunt detrahentes sinceram naturam'. Rursus de huius errore Iohannes quoque Antiochenae ecclesiae antistes ait: 'Multo autem tempore perseverans Theodorus persuasit multis et Nestorio, quod Christus filius Dei vivi, qui de sancta virgine Maria natus est, non est qui ex patre natus est Deus verbum consubstantialis genitori, sed homo pro qualitate suae voluntatis ex Deo verbo cooperationem suscipiens'. Rursus de eius errore Kyrillus ad Lamponem presbyterum scribens ait: 'Cum apud Heliam commorarer, vir aliquis ex his qui nobiliter militant in palatio epistolam multorum versuum et grandem obtulit mihi signatam, quam se dicebat accepisse ab Antiochenis orthodoxis. Subscriptiones autem erant in ea plurimorum clericorum et monachorum et laicorum. Accusabant autem orientales episcopos, quasi tacentes quidem Nestorii nomen et dissimulantes ei adversari, transientes autem ad Theodori codices de incarnatione factos, in quibus multo peiores Nestorii[g] blasphemiae positae sunt. Pater enim fuit Nestorii perfidi, qui et illius mala locutus impius et in his factus est'. Rursus de errore illius idem Kyrillus Alexandrinae urbis episcopus ad Acacium Melitanae urbis episcopum scribens ait: 'Non oportebat latere sanctitatem vestram, aut forsitan cognovit,

d) vili *edd. post Baron.* e) repere *edd.* f) scientiam *Par.* g) nefariae *edd.*

35) *Cf. Mansi l. l. IX c. 240 s.* 36) *Cf. Luc. 10, 19.* 37) *Cf. Hebr. 2, 6.* 38) *Cf. Mansi l. l. c. 243 ss., videlicet concilii Constantinopolitani coll. V, ex qua et sequentia testimonia sumpta sunt.*

quod omnes orientales religiosissimi episcopi in Antiochiam convenerunt, cum transmisisset eis thomum dominus meus sanctissimus Proclus bonorum plenus intellectu et rectorum dogmatum. Erat enim ei ratio multa et longa de dispensatione domini nostri Iesu Christi. Supposuit vero capitula quaedam collecta a Theodori codicibus, quae consonantem Nestorii perfidiis intellectum habent, et adhortatus est eos etiam illa anathematizare'. Rursus de errore illius Edessenae ecclesiae antistes ad beatum Kyrillum scribens ait: 'Iam vero quidam unitatem secundum subsistentiam omnibus modis abdicant. Morbus enim aliquis sublatens inveteravit orienti immedicabilis modo vulneris depascens ecclesiae corpus et[h] plurimos quidem latens[h], apud autem[i] quasi studiosos[k] et supercilia extollentes eruditione latenter honoratus. Episcopus[l] enim quidam provinciae Cilicum Theodorus vir verisimilis dicendi et potens suadere alia quidem supra tribunali de ecclesiae statu dicebat ad populi placentiam: alios autem laqueos in scriptis ponebat, qui in principiis quorundam eius codicum anathemate circumcludebant inspicientem non manifestare aliis scripta. Iste primus exposuit non esse vere Dei genetricem sanctam virginem, tamquam Deo verbo non suscipiente secundum nos nativitatem'. Et post pauca: 'Nec enim dicunt secundum substantiam vel secundum subsistentiam unitum esse Deo verbo hominem, sed bona voluntate quadam, tamquam divina natura non suscipiente alterum modum unitatis propter non circumscriptibilem. Iste dominum nostrum Iesum Christum non oportere adorari sicut deum, sed relatione Dei honorari sicut imaginem quandam: magis autem manifestius secundum eos dicere, sicut instar aliquid relatione assidentis daemonis: iste et carnem
Ioh. 6, 64. Domini pronuntiavit nihil omnino prodesse dissipans Domini vocem quae est: 'Caro nihil prodest'. Iste et apostolos dicit non cognovisse Christum, quod Deus erat, sed supra fidem, quae est in homine, aedificatam esse ecclesiam'. Rursum de errore illius Hisychius Hierosolymorum presbyter ecclesiasticae historiae scriptor ait: 'Ita Photinum, multis et aliis eius sectam[m] secutis, Theodorus quidam[n] praecipue imitatus est, malitiosus quidem loquendi et in lingua paratissimus et ipse tamen instabili voluntate, qui huc et illuc inclinans ferebatur. Clericatui enim Antiocheno a prima aetate connumeratus et bene conversari pollicitus ad saeculares libidines reversus iterum delectabatur. In omnibus autem bonis imitabilis et beatus vir Iohannes Constantinopolitanus episcopus scripsit epistolam, quae usque adhuc in codicibus legitur et a peiore ad meliorem paenitentiam eum transferre praevaluit: et iterum bene conversari, iterum in clericatu esse coepit. Et Antiochia relicta in Tharso transmigravit, ex qua in Mompsuestina transit ordinatus[o] in ea episcopus, nondum Deo volente manifestam impietatis illius praedicationem fieri. Prima autem elementa suae doctrinae ex Iudaico vaniloquio incipiens codicem in prophetiam psalmorum conscripsit omnes de Domino praedicationes[p] abnegantem. Culpatus vero et periclitatus contraria sibi dixit non ex voluntate, sed compulsus omnibus cerimoniis: et codicem ipsum delere pollicitus latenter conservabat Iudaicae impietatis viaticum'. Et post pauca: 'Christum enim Iesum generis nostri salvatorem et dominum, quem splendorem paternae gloriae et imaginem substantiae Paulus vocat[39] ferre eum omnia dicens verbo suae virtutis, qui purificationem nostrorum fecit peccatorum et ad dexteram paternae maiestatis consedit, de quo ad
Col. 1, 16 Corinthios[q] scripsit epistolam: 'Quod in eo omnia sunt creata quae sunt in caelis et in terris, visibilia et invisibilia, quod per eum in eum creata sunt omnia et ipse est ante

h) *verba* et *usque* latens *om. edd.* i) aliquos (*pro* autem) *edd.* k) studiosus *Par.* l) Honoratus episcopus *Baron.* m) eius sectam *scr.;* eos esse *Par.;* in multis et aliis eos esse secutos *Baron.;* multis ante eos saeculis *edd. post.* n) *ita edd.;* quadam *Par.* o) ornatus *Par.* p) praedictiones *coni. Baron.* q) *sic (!) pro* Colossenses.

39) Cf. Hebr. 1, 3.

omnia', — hunc non incarnatum verbum, sicut evangelicis vocibus edocti sumus, sed hominem per vitae provectionem et passionum perfectionem coniunctum Deo verbo scripsit stultum[r] in omnibus. Et haec in mysticis sermonibus ausus est'.

Contra errores eiusdem Theodori piae recordationis Theodosius et Valentinianus legem promulgantes inquiunt[40]: 'Debitam a nobis venerationem piissimae doctrinae reddentes eos qui ausi sunt contra Deum impie conscribere debitae condemnationi[s] subicere et nominibus dignis vocari oportere existimavimus; iustum igitur circumdari eos confusione suorum peccatorum et in tali vocabulo permanere in aeternum, quatenus nec vivi liberentur et post mortem permaneant contempti. Igitur doctrina Theodori et Nestorii impiorum et pestiferorum visa nobis abominanda esse; similiter autem et omnes qui sequuntur eorum errorem et consentiunt eorum impietati iustum et ipsos eandem nominationem mereri et confusionem indui, ut [non[t] nominentur Christiani sed Nestoriani: ne[t]], dum nominantur Christiani, ex ipso inveniantur decorati vocabulo longe constituti a Christianorum proposito et alienati a recta et immaculata fide'. Et post pauca: 'Si quis praeterierit praesentem nostram sanctionem et Theodoro et Nestorio assenserit et illorum socios imitatur[u], post gladii ultionem omnis eius substantia fisco addicatur'. Rursum contra errores illius piae recordationis Theodosius et Valentinianus legem promulgantes inquiunt: 'Nemo habeat aut legat aut scribat aut proferat Nestorium seu illius libros vel codices omnino nocibiles[v] vel ipsius Nestorii vel alterius et maxime Nestorii adversus solos Christianos conscripta aut Theodori. Sed unusquisque habens tales codices publice illos proferat et in conspectu omnium igni tradat'. Et si adhuc fortasse post tot prolatas patrum contra illum sententias vestra fraternitas dubitat, Theodoriti libros legat, in quibus, dum contra Kyrillum Alexandrinae urbis antistitem eum defendere nititur, verius accusat dicens: 'Interpretationem Kyrillus accusat octavi psalmi et arguit haec verba divini Theodori; consideremus igitur, quis est homo, de quo stupescit et miratur, quod unigenitus dignatus est eius memoriam et visitationem facere. Sed quod[w] quidem non dictum est de omni homine, in superioribus demonstratum est; quod autem de uno quolibet, ex hoc certum est'. Deductis itaque tot testibus blasphemias has eius esse quis dubitet? Et tantis blasphemiis illius cognitis eum damnatum iure quis neget?

Discusso ergo primo de Theodori damnatione capitulo nunc ad dicta epistolae Ibae[x] indaganda transeamus, cuius tota series si sollerter aspicitur, sanctae Chalcedonensi synodo quam sit adversa, pensatur, in gestis namque eiusdem synodi et scriptis Leonis. Ac[y] Kyrillus[z] in Apollenaris dogma corruens reprobatur; scriptum quippe in ea est: 'Kyrillus autem libros Nestorii volens destruere lapsus est et inventus est in Apollenarii dogma cadens[41]'. In gestis synodi Nestorius ut redemptoris nostri adversarius iure damnatus ostenditur; verbis vero epistolae damnatus iniuste memoratur. Sic quippe in ea dicitur[42]: 'Antequam in synodo adveniret reverentissimus et sanctissimus archiepiscopus Iohannes, Nestorium ex episcopatu deposuerunt iudicio et inquisitione non facta'. In gestis synodi in Dei et domini nostri una persona duas naturas Kyrillus confessus ostenditur; in verbis epistolae unam naturam credere dicitur atque ab hoc sensu correptus sero resipuisse narratur. In gestis synodi anathematizatus Nestorius etiam post mortem dicitur; in verbis vero epistolae etiam post depositionem suam pro solo civium suorum odio ad civitatem suam non redisse perhibetur. Sic quippe illic scriptum est[42]: 'Nestorius autem quia in suae erat odio civitatis et virorum qui in ea sunt maximorum, illic reverti non potuit'. In gestis

r) stultus *edd.* s) condemnationis *Par.* t) *verba* non *usque* ne *add. edd., sed om. Par.* u) imitantur *Par.* v) omninociviles *Par.* w) quo *Par.* x) *hic et infra* Theodoreti *pro* Ibae *scr. edd.* y) ac *om. edd.* z) *hic add. verba:* praedicatur: in epistola vero illa Theodoreti Cyrillus *edd.*

40) Etiam haec ex conc. Constant. coll. V sumpta sunt: cf. Mansi l. l. c. 249 s. *41) Cf. ib. coll. VI, l. l. c. 298.* *42) Ib. c. 299.*

ac definitionibus synodi unus filius et[a] Dominus praedicatur; in verbis vero epistolae unus filius dominus[a] Iesus Christus dicitur et iuxta doctrinam Theodori atque Nestorii Deus tacetur. Et in gestis synodi nusquam Theodorus veritatis doctor dicitur; in verbis vero epistolae isdem, cuius blasphemias supra protulimus, veritatis doctor clamatur, qui nimirum si vera dixit, falsa erunt quae de veritate synodus protulit. Quisquis igitur, qui epistolam quae Ibae dicitur ostendere, quod sit ex synodo, nititur, quid aliud quam gesta eiusdem synodi destruere conatur? Si enim sibimet ipsis diversa sunt, nulla procul dubio auctoritate subsistunt, quia quae se impugnando destruunt alios aedificare non possunt; si sibimet ipsis diversa sunt, nulla firmitate convalescunt, Domino attestante,
Luc. 11, 17. qui ait: 'Regnum in se divisum non stabit'. Sed absit hoc, absit ab illo venerando concilio, ut sibimet contraria sapiat et vel superiora subsequentibus discordia praeferat vel inferiora praecedentibus impugnatura subiungat. Sancta enim fides, quae uno illic spiritu accepta est, uno sensu credita, una etiam voce praedicata. Et idcirco in cunctis mundi partibus forma nostrae professionis facta est, quia in precantium vocibus sibimet ipsi dissimilis non est.

Sed cur tantum modo sanctam Chalcedonensem synodum convelli dicimus, si auctoritatem huic epistolae praebeamus?[b] Quae nimirum si vera creditur, etiam tota sanctae Ephesenae synodi fides ac reverentia dissipatur: haec quippe ait, quod in ea Kyrillus praemiorum medicamine sapientum oculos excaecavit[43]. Quid ergo illic de veritate certum dicitur, ubi ipsa veritas sacerdotibus vendita esse perhibetur? Sed quis hoc dicere, quis hoc consentiat patienter audire? Reprobetur ergo una epistola mentiens, ne utraque sancta synodus tantae falsitatis crimen sustineat, vestrae fidei fundamentum tenens[c], ne, postquam sancta prima Ephesena synodus quasi venalis arguitur, Chalcedonensis etiam, quod absit, culpa varietatis notetur, quae, ut in verbis suis, quantae sit concordiae, clareat, necesse est, ut vestra fraternitas ubi sit completa, cognoscat. Omnes namque novimus, quod in synodo[d] numquam canones nisi peractis definitionibus fidei, nisi perfectis synodalibus gestis habeantur, ut servato ordine, cum prius synodus ad fidem corda aedificat, tunc per regulas canonum mores ecclesiae actusque componat. Vigilanti ergo cura respicite, quae in sexta illius actione sanctae fidei professio consummatur; moxque in septima ad institutionem iam fidelium regula canonum figitur; ulterioribus vero actionibus nihil de causa fidei, sed sola negotia privata versantur. Quod dum responsales vestri ita esse ambigerent, curae nobis fuit ex prolatis multis hoc codicibus demonstrare. Nos tamen hac de re numquam dubitari posse credidimus, quia et eadem series sic se insinuat, ut credi aliter contradicat. Primum quidem, quia, sicut dictum est, dum definita fidei regula in actione sexta ostenditur, ordo causae indicat, ut in actione subiuncta canonum forma sequeretur; secundum vero est, quia et in actionis sextae terminum iam canonum norma praelibatur, dum illic a principe venerabilibus episcopis dicitur[44]: 'Aliqua sunt capitula, quae ad honorem vestrae reverentiae vobis reservavimus iustum existimantes haec a vobis regulariter singula per[e] synodum firmari' etc. Praelibatione itaque sextae actionis ostenditur, quia iure constitutiones canonum non nisi in septima continentur. Quid enim supererat, quod perfecta fidei professione fieret, nisi ut quorundam fidelium actiones illicitas sancta synodus positis regulis iudicaret?[f] Quamvis sollerter aspicimus, canonum regulas positas non, sicut putatur, septimae, sed in textu sextae actionis[g] invenimus. Nam cum in eisdem constitutionibus sanciendis non dies, non imperium ponitur, non qui residerent describuntur, procul dubio, cum non consueto exordio coeptae sunt, quia praecedenti actioni[h] subnexae

a) *verba* et *usque* dominus *om. edd.* b) reprobemus *edd.* c) tenemus *edd.* d) synodum *Par.* e) per singula *Par.* f) *ita edd.;* litigaret *Par.* g) in septima, sed intextas s. actioni *edd.* h) actionis *Par.*

43) Ib. c. 299. 44) Cf. Mansi l. l. t. VII c. 174. 178.

sint, demonstratur. Quia vero in actione sexta fidei causa perficitur, ipsa episcoporum omnium generali subscriptione declaratur; nam qui post sententiam subscripserunt, cuncta quae de fide agenda fuerant finita testati sunt. Unde et in causis post specialibus, nudis tantum modo verbis loquuntur atque ea quae decernentes dixerant nulla supposita subscriptione firmaverunt. Qui reverentissimi episcopi ita in actione sexta omnia quae de fide agenda fuerant cognoscebant, ut, sicut illic scriptum est, clamarent: 'Supplicamus, dimitte nos, pie imperator, dimitte nos'. Qui quia[i] non pro fide, sed pro specialibus causis detenti sunt, principali illic responsione monstratur, cum dicitur: 'Sacratissimus et piissimus domnus noster Marcianus Augustus ad sanctam synodum dixit: Laborastis multo spatio fatigationem perpessi: sustinete autem tres aut quattuor dies adhuc et praesentibus magnificentissimis iudicibus nostris singula quaeque vultis digno auxilio merituri[k] movete competens adepturi solacium'. Qui igitur ad singula quaeque vellent motura retenti sunt, licet quia nequaquam ultra actionis sextae terminum pro fidei causa restiterunt.

Sed cur de his extensa oratione agimus, qui tanta prodecessoris nostri beati Leonis auctoritate fulcimur? Ipse namque, sicut multa superius epistolarum eius attestatione docuimus, gesta multiplicia causarum specialium reprobando auctoritatem synodi in sola fidei definitione constrinxit. Hinc est enim, quod peracta synodo cunctas nobis suspicionum nebulas tergens aperte ad Maximum Antiochenae sedis antistitem scribit dicens[45]: 'Si quid sane ab his fratribus, quos[l] ad sanctam synodum vice mea misi, praeter id quod ad causam fidei pertinebat gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum ab apostolica sunt sede directi, ut excisis heresibus catholicae essent fidei defensores. Quicquid enim praeter speciales causas synodalium conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam diiudicandi[m] habere rationem'. Sed solent nonnulli dicere haec eum pro Anatolii Constantinopolitanae urbis episcopi praesumptione dixisse; qui si et res gestas et ea quae nunc protulimus epistolae verba considerant, suspicari protinus falsa cessant. Namque cum praedictus Constantinopolitanae urbis episcopus novum aliquid conatur arripere, constat illic ei legatos sedis apostolicae cum summa auctoritatis libertate restitisse; quod et factum in synodo legitur et eiusdem synodi ad praefatum prodecessorem nostrum epistolis approbatur[46]. A saepe fato autem eodem prodecessore nostro ad Maximum, sicut praediximus, novimus scriptum[45]: 'Si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam synodum vice mea misi, praeter id quod ad causam fidei pertinebat gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum ab apostolica sunt sede directi, ut excisis heresibus catholicae essent fidei defensores'. Si ergo de Anatolii causa loquens hoc quod a vicariis suis actum in synodo fuerat, redarguit, nimirum quia contradixerant, reprehendit. Et quis haec vel stultus sentiat? Dum constet, quod hac de re beatus Leo Anatolio conquerenti multa in vicariorum suorum, quia contradixerant, laude rescribat, cuius epistolae nunc idcirco verba non ponimus, ne volumen hoc immoderatius extendamus Cum vero et subicitur[45]: 'Quicquid enim praeter speciales causas synodalium conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam diiudicandi habere rationem', aperte nobis licentia tribuitur, ut, quicquid illic extra fidei causas de personis gestum est, retractetur. Specialis quippe synodalium conciliorum causa est fides. Quicquid ergo praeter fidem agitur, Leone docente, ostenditur, quia nihil obstat, si ad iudicium revocetur. Quia vero et apud eosdem episcopos, qui in Chalcedona resederunt, in veneratione synodus non nisi usque ad fidei definitionem fuit, per hoc aperte osten-

i) qui qua *Par.* k) *verba* digno aux. mer. *om. edd.* — movere *Par.* l) quod *Par.* m) deiudicandi *Par.*

45) S. Leonis M. op. ed. fr. Ballerinii t. I c. 1217 (I-K. 495). 46) Ib. c. 1098. 1103.

ditur, quod plerique Graeci antiquiores codices continere synodum non nisi in sex actionibus subiunctis canonibus demonstrantur, ut omnino cetera, quae privato studio fuerant mota, non habeant. Unde et enkyclia haec ita esse testantur. Nam Leoni Augusto Alipios episcopus Caesareae Cappadociae scribens ait[47]: 'Sic se habentibus vestrae pietati significo, quia ea quidem quae particulariter examinata sunt et quae gesta a sanctis episcopis in Chalcedonensi civitate collectis non legi — neque enim a sanctae memoriae tunc episcopo Thalassio, qui interfuit sancto concilio, aliquid hic amplius est allatum ex his quae gesta noscuntur — sed tantum modo definitionem expositam ab illo sancto concilio hic[n] delatam inspexi'. Attestante ergo Alipio episcopo perdocemur, quia praeter causam fidei nihil de synodo in veneratione Thalassius[o] tenuit, qui illic et praeter causam fidei episcoporum negotiis privatis interfuit. Si igitur in actione sexta professio fidei consummatur moxque canonum regula figitur, si beatus Leo negotiis quae illic private mota sunt contradicit, si hoc quod ultra fidem gestum est nec is qui fecit Thalassius[o] tenuit, cur nos hereticam epistolam retractasse reprehendimur, qui hac in re cunctorum nos praecedentium auctoritate roboramur? Et quamvis ab eadem epistola alienum se Iba respondeat, quamvis, quia approbata sit, aut difficulter aut nullatenus demonstratur, licenter tamen unusquisque eam reprehenderet, etiamsi episcopi in eodem concilio residentes suis illam subscriptionibus approbassent, quia, postquam, beato Leone scribente, ius retractandi et diiudicandi[p] conceditur, etiam si qua esse poterat eorum qui interfuerant in privatis negotiis auctoritas, vacuatur.

Discusso[q] itaque secundo capitulo, tertium superest, quod tanto debemus in brevitate constringere, quanto et vos nobis hac in re non credimus resultare. Neque enim Theodoriti omnia scripta damnamus, sed sola quae contra duodecim Kyrilli capitula, sola quae contra rectam fidem aliquando scripsisse monstratur: quae tamen et ipse damnasse cognoscitur, qui in sancta Chalcedonensi synodo vera confessus invenitur. Nam quo modo post errorem recte sapiat, ut ea quae prius scripserat, et ea quae in Chalcedonensi synodo ab illo sunt gesta manifestant. Ipse namque Nestorio scribens ait[48]: 'In his quae in tuam venerationem iniuste atque inique prolata sunt, nec si mihi utramque manum quis absciderit, potero praebere consensum'. Aemerio quoque Nicomediae episcopo scribens ait[49]: 'Damnationi venerandi et sanctissimi Nestorii, quae facta dicitur, non debemus praebere consensum'. Ad Alexandrum quoque Hieropolitanum episcopum scribens ait[50]: 'Et ante tuae sanctitati praedixi, quasi domini mei venerabilis et sanctissimi episcopi Nestorii fuerit dogma damnatum: nec ego[r], qui faciunt, communicabo'. Ad Alexandrum vero Syriae Palaestinarum praesulem scribens ait[51]: 'Existimo prae omnibus maxime satisfactum esse domino meo sanctissimo ac venerando Iohanni episcopo, quod nullatenus adquiescam in damnatione domini mei sanctissimi et venerandi Nestorii episcopi praebere consensum, quae in Tharso et in Epheso facta est'. Qui postmodum tamen, quamvis cum resistentium certamine, sancto Chalcedonensi concilio admissus[s] aperte anathema in Nestorium protulit seque orthodoxum ipso heretico reprobato monstravit. Dudum namque sanctae ecclesiae diversa sentiens et contra beati Kyrilli duodecim capitula scribens ait[52]: 'Sanctam virginem *Θεοτόκον* vocamus, non quod Deum[t] peperit per naturam, sed quod hominem ediderit coniunctum Deo, quem ipse formavit'. Et post pauca[53]: 'Si naturalis coniunctio facta est formae Dei et formae

n) hac *Par.* o) Thallasius *Par.* p) deiudicandi *Par.* q) discussis *Par.* r) cum his *add. edd.* s) amissus *Par.* t) eum *Par.*

47) Mansi l. l. VII c. 596. 48) Theodoreti ep. 172: Migne, patr. Gr. 83 c. 1485. 49) Ib. ep. 174 c. 1488. 50) Ib. ep. 175 c. 1488. 51) Ib. ep. 178 c. 1490. 52) Migne, Patr. Gr. 76 c. 393: Theodoreti reprehensio ad anath. 1 ex coll. V conc. Const. Cf. Mansi l. l. IX c. 290. 53) Ib. c. 404 ad anath. 3.

servili, et invenietur legislator necessitatibus legis[u] serviens'. Et rursum[52]: 'Nomine communicationis[v] utentes, ut unum quidem filium adoramus et eum qui assumpsit et eum qui assumptus est, differentiam tamen cognoscimus naturarum. Theophoron autem dicere, portans vel deum indutus, hominem Christum, ut a multis sanctis patribus dictum est, non recusamus'. Et post alia[53]: 'Considerate', inquit apostolus[w], 'pontificem (Hebr. 3, 1.) confessionis nostrae Iesum fidelem ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo sua'. Facturam autem eum quis esse dixerit recta sentiens, increatum et cum patre coaeternum et deum[x] verum? Sed eum, qui est ex semine David, qui liber ab omni peccato pontifex noster fuit et victimam ipse se pro nobis obtulit Deo, habens in se certe Dei verbum adunatum sibi inseparabiliterque coniunctum'. Et rursum ut eum quasi ostenderet ad deitatem per incrementa crevisse, in eodem opere subiungit dicens: 'Ait angelus virgini: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi (Luc. 1, 35.) obumbrabit tibi; ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei'. Considerate hic etiam, quia cuncta humanitus dicuntur: 'Erit', inquit, 'magnus', non dixit: est; et 'filius altissimi vocabitur', non dixit: vocatur; et 'dabit ei Dominus sedem David patris sui', non dixit: habet, sed 'dabit ei Dominus, et regnabit', non dixit: regnat; et super quos? 'super domum Iacob', non dixit: 'super angelos et archangelos'. Rursum in eodem libro secundo ait: 'Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est a Iordane'. (Luc. 4, 1.) Et iterum: 'Regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilaea'. Non Dei verbum (Luc. 4, 14.) cooperatione vel auxilio eguisse spiritus sancti arbitreris, sed visibile templum variis sancti spiritus donationibus fruebatur'. Et post alia: 'Iesus Christus', inquit, 'heri et (Hebr. 13, 8.) hodie, ipse et in saecula'. Quo modo igitur, o sapientissimi, debemus advertere, quo modo idem ipse heri et hodie et in saecula, et temporaliter et aeternus, et in tempore et super tempora? nam si aeternus est, temporalis non est, et si in tempore est, super tempus non est'. Et rursum in domino Deo nostro Iesu Christo deitatis et humanitatis quasi unitatem astruens ait: 'Naturas discernimus Dei verbi: naturam integram dicimus et personam sine dubitatione perfectam[x]. Nec enim sine persona fas est asseverare substantiam; perfectam quoque humanam naturam cum sua persona similiter confitemur. Cum vero ad coniunctionem respicimus, tunc demum unam personam merito nuncupamus'. Quis haec, fratres carissimi, plena omni impietate non videat? A quibus tamen constat, quod se postmodum ipse correxit, qui in sancta Chalcedonensi synodo Nestorium anathematizare consensit. Quis non videat, quanta temeritate plenum sit Theodoriti scripta superbiendo defendere, quae eundem ipsum constat recta post profitendo damnasse? Dum vero eius et personam recipimus et ea quae dudum latuerant prave scripta reprobamus, in nullo a sanctae synodi actione deviamus, quia sola eius heretica scripta respuentes et cum synodo adhuc Nestorium insequimur et cum synodo Theodoritum profitentem recta veneramur. Alia vero scripta illius non solum recipimus, sed eis etiam contra adversarios utimur. Nam cum Theodorus canticorum canticum vellet exponere et non ad commenta, sed potius ad deliramenta laboret, per hunc librum Aethiopissae reginae Salomonem blanditum fuisse professus est; quod Theodoritus reprehendens nomen quidem eiusdem Theodori supprimit, sed tamen vesaniam patefecit. Eiusdem namque libri commenta conscribens ait[54]: 'Audio plures canticum canticorum detrahentes et non credentes spiritalem esse librum, fabulas autem quasdam aniculares per vesaniam texentes componere et praesumere dicentes, quia sapiens Salomon ad seipsum et filiam Pharaonis hunc

u) legibus *Par.* v) communicationes *Par.* w) apostolum *cum Theodoreto edd.* x) *an ita scr.?*; et adeum *Par.*; et addam *edd.* x) perfectum *Par.*

52) Ib. ad anath. 5 c. 420. 53) Ib. ad anath. 10 c. 437. 54) Migne, patr. Gr. 81 c. 29 (in prooemio ad Iohannem).

librum conscripsit'. Quo modo ergo nulla scripta eiusdem Theodoriti recipimus, qui illum etiam contra Theodorum assertorem veritatis invenimus? Haec ad scripta vestra respondimus.

Sed opportunum valde iudicamus, ut ea quae sine scripto a[y] responsalibus vestris audivimus breviter verba replicemus. Dixerunt enim Theodorum a Iohanne Antiochenae urbis episcopo mira per epistolam attestatione laudatum; quod verum nos nullo modo credimus. Si tamen et tale aliquid fortasse reperitur, plus fidem primae Ephesenae synodo, plus Kyrilli libris, plus Hisychii, quam aliis quae innotescere nunc usque nequiverunt epistolis commodamus. Debemus tamen accedere, etiam concedentes aliquid dicere; ita ergo, ut responsales vestri asserunt, esse sentiamus. Vos scitis, fratres dilectissimi, quod res quae dubietati subiacet in parte semper est interpretanda meliore. Quid itaque obstat, si, dum de eius errore occultum adhuc et dubium fuit, ab uno patre laudatus est et innotescente post perfidia paene omnium magnorum patrum sententiis velut immanis bestia quasi crebrescentibus iaculis est confossus? An non et malos a bonis aliquando laudatos novimus nec tamen eisdem laudibus defensos? Quid namque in heresiarchis[z] Origene deterius et quid in historiographis inveniri Eusebio honorabilius potest? Et quis nostrum nesciat, in libris suis quantis Origenem Eusebius praeconiis attollat? Sed quia sancta ecclesia suorum fidelium corda benignius quam verba districtius pensat, et plus in hereticis sensum proprium, quam testatio Eusebii absolvere potuit, nec rursus Eusebium laudati Origenis culpa damnavit. An non et Gregorius Nysae urbis episcopus, cum canticorum canticum exponit, sicut[a] inveniri in plerisque codicibus solet[a], magnis Origenem laudibus praefert? An non et Hieronymus nostrae ecclesiae presbyter et singularis Hebraei sermonis interpres tanto erga Origenem favore impenditur[b], ut paene discipulus esse videatur? Sed quia plus causa quam verba pensanda sunt, nec istis sua benignitas nocuit nec illum a reatu proprio favor alienae attestationis excusavit.

Rom. 10, 2. Cogor post haec, fratres carissimi, dolens cum Paulo dicere: 'Testimonium perhibeo vobis, quod aemulationem Dei habetis, sed non secundum scientiam'; cuius erga unitatem sanctae ecclesiae, dum viscera caritatis aspicio, discordes vos intolerabilius ingemesco. Pensate, quaeso, quo ardore sanctae unitatis anhelabat, cum Philippensibus
Philipp. 2, 1. 2. diceret: 'Si qua consolatio in Christo, si quod solacium caritatis, si qua societas spiritus, si qua viscera et miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapientes, eandem caritatem habentes, unianimes id ipsum sentientes'. Qui igitur unianimitatem locuturus tot et tales inquisitiones praemisit, quantum esset huius virtutis meritum, non explendo, sed inquirendo monstravit. At contra, quam sit malum discordiae,
1. Cor. 1, 11. loquens Corinthiis ostendit; ait enim: 'Mihi significatum est de vobis, fratres, ab his qui sunt Clois, quia contentiones sunt inter vos; hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo[c], ego vero Cephae, ego autem Christi'. Quod cum quanta animadversione loquatur, agnoscimus, si subiunctae in-
Ibid. 1, 13. crepationis verba pensamus; ait enim: 'Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis aut in nomine Pauli baptizati estis?' Considerate igitur, fratres mei, et, dum Deo adhuc expectante omni incerti vitae fini permittimur[d], vigilanti cura perpendite, quia illam scissionem sanctae ecclesiae pro Theodoro facere fraternitas vestra non metuat, quam pro se vel profiteri Paulus expavit. Cur non ad memoriam pro unitate servanda beati Augustini dicta reducitis, qui, dum de unico baptismate loqueretur, idcirco Kyprianum martyrem, qui de iterando baptismate scripserat, defunctum perhibuit, quia, licet pravum quid senserit, numquam tamen se a totius ecclesiae

y) a *om. Par.* z) heresiarchos *Par.* a) *verba* sicut *usque* solet *om. edd.* b) intenditur *edd.*
c) Appollo *Par.* d) fine permittimus *Par.*

communione suspendit[55]. Sic igitur permanere in sanctitate servante constat, fratres dilectissimi, quia, dum vos ab ecclesiae unitate disiungitis, omne virtutis meritum perdidistis, etiam si recte teneatis; scriptum quippe est: 'Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum'. Hebr. 12, 14.

Multa locuti sumus, quia et ad multa ratiocinando respondimus. Et cum testimonia ex patrum dictis innumera suppeterent, perpauca posuimus, videlicet cupientes, ut scripta nostra in causis singulis narratio breviata succingeret, ne fortasse taedium legenti generarent. Unum autem, quod iam superius diximus, non taedet, si etiam crebro replicemus, quia fidem sanctae Chalcedonensis synodi illibatam per omnia Deo auctore servamus eiusque definitiones, sicut Ephesenae primae, Constantinopolitanae ac Nicaenae synodi irretractabiles nunc usque tenuimus vel morte proposita irretractabiles custodimus. Vestra igitur dilectio communionem fidelium orthodoxorum fratrum non fugiat, ne praesentis vocis nostrae adiutorium, si audire neglexerit, contra se in testimonium vertat. Nos autem ad Deum post verba recurrimus eumque, quantum possumus, fletibus exoramus, ut hoc quod vobis ad sequendam concordiam a nobis dicitur, ipse in vestris mentibus manu intimae inspirationis operetur.

55) Cf. Augustini libr. de unico bapt. cap. 13 (Opp. IX, 538). Cf. August. ep. 108 (255).

APPENDIX IV.

Gregorius papa Vitaliano abbate atque presbytero petente duo monasteria S. Petri, alterum foras muros civitatis Beneventanae, alterum in civitate diruta quinto decimo miliario apud Beneventum a Theodora gloriosa femina constructum sub Romanae sedis iurisdictione suscipit. *a. 715—741.*

Cod.: Barber. XIV, 52 f. 296.
Ed.: N. A. VII p. 590 s. — Iaffé Reg. 1926.

AEPISTOLA BEATI GREGORII PAPE.

Gregorius servus servorum Dei Vitaliano religioso abbati presbytero[a] duobus monasteriis ad nomen apostolorum principis P. constructis, unum foras muros civitatis Beneventane, aliud in civitate diruta XV[mo] miliario apud dictam Beneventanam civitatem[b].

Quoniam[c] semper sunt concedenda quae[d] rationabilibus congruunt desideriis, oportet, ut devotio conditoris pie constructionis oraculi[e][1] in privilegiis praestandis minime denegetur. Igitur quia postulasti a nobis, quatenus denominata monasteria, quae in loca suprascripta Theodora gloriosa femina[2] construxit, privilegiis sedis apostolicae infulis decorentur, ut sub iurisdictione sanctae nostrae, cui Deo auctore deservimus, aecclesiae constituta nulli alterius aecclesie iurisdictionibus submittantur, pro qua re piis tuis desideriis faventes[f] hac nostra auctoritate id quod exposcitur effectui mancipamus. Et ideo omnem cuiuslibet aecclesiae sacerdotem in praefatis monasteriis dicionem[g] quamlibet habere hac[h] auctoritate praeter sedem apostolicam prohibemus, ita ut[i], nisi ab abbate[k] praefatorum monasteriorum fuerit invitatus, nec

App. IV. a) in *add. Ew.* b) dicta Beneventana civitate *Barb.* c) *ita scr. Ew.;* Scitis quoniam *Barb.* d) *ita Diurn.;* qua *Barb.* e) *ita Diurn.;* oraculis *Barb.* f) *ita Diurn.;* favente ac *Barb.* g) *ita Diurn.;* dictione *Barb.* h) *ita Ew. cum Diurno;* hac *om. Barb.* i) *ita Ew. cum Diurno;* ut *om. Barb.* k) *ita Ew. cum Diurno;* nisi abbas *Barb.*

App. IV. Hanc epistulam ex codice bibliothecae Barberinianae XIV, 52 edidit Ewald in N. A. VII p. 590 s., scriptam m. s. XI m. in additamento collectioni canonum Cresconii addito. Scripta est secundum Diurni f. 32 additis verbis: Sed si abba usque ordinare debeat. *Ewald contendit hoc privilegium a Gregorio I. papa datum esse, haud satis firmis, ut puto, argumentis fultus. Equidem credo dubium non esse, quin aut a Gregorio II. aut a Gregorio III. datum sit. Nam nostri temporibus neque Beneventi, in civitate Langobardorum, monasterium esse neque privilegium monasterio Beneventano a papa concedi potuit, quippe quia ea civitas extra fines Romanae reipublicae ecclesiaeque catholicae esset.* 1) *De hoc verbo cf. ep. XIII, 17. Ewald l. l. p. 595. Rozière ad librum Diurnum p. 59.* 2) *Equidem non dubito, quin de Theodorata (cf. Paul. diac. VI, 1), uxore Romualdi ducis Beneventani, a. 687 mortui, agatur.*

missarum ibidem sollempnitatem quispiam presumat omni modo[l] celebrare. Sed si abba obire contingerit, non extraneum, sed fratrum unum ex congregatione eligentes, quem aptum praeviderint, invitatus aepiscopus ordinetur; si et idoneum minime habuerint, inquirentes, ubi aptum repperire potuerint, et hunc eligentes, ut praelatum ab eis invitatus aepiscopus ordinare debeat; ut profecto[m] iuxta id quod subiecti apostolici privilegii consistunt, inconcusse dotandus permaneat, constituentes per huius preceptionis nostrae paginam[n] atque interdicentes omnibus omnino cuiuslibet aecclesie presulibus vel cuiuscunque dignitati praeditis[o] potestate sub omnipotentis Dei nostri iudicio constituti a nobis praefatis monasteriis indulti quolibet modo existere temerator. Bene valete.

l) *ita Ew. cum Diurno;* omnino *Barb.* m) *ita Ew. cum Diurno;* praefecto *Barb.* n) *ita Ew. cum Diurno;* pagine *Barb.* o) *ita Diurn.;* dignitate praeditus *Barb.*

APPENDIX V.

EPITAPHIUM SANCTI GREGORII PAPAE.

Suscipe terra tuo[a] corpus de corpore sumptum
Reddere quod[b] valeas vivificante Deo.
Spiritus astra[c] petit, leti nil iura nocebunt,
Cui vitae alterius mors magis ipsa via est.
Pontificis[d] summi hoc clauduntur[e] membra sepulchro,
Qui innumeris semper vivit ubique bonis.
Esuriem dapibus superavit, frigora veste
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatque[f] actu, quicquid sermone docebat[f],
Esset ut exemplum[g], mystica verba loquens.
Ad Christum Anglos[h] convertit pietate magistra
Adquirens fidei agmina gente nova.
Hic labor, hoc studium, haec tibi cura, hoc pastor agebas[i],
Ut[k] Domino offerres[l] plurima lucra gregis[k]
Hisque Dei consul factus[m] laetare triumphis;
Nam mercedem operum[n] iam sine fide tenes.
Hic[o] requiescit Gregorius[p] papa qui sedit annos
XIII menses VI dies X. Depositus IIII idus Martias.

App. V. De hoc Gregorii epitaphio cf. de Rossi, Inscript. Christ. t. II p. 52. 78. 112. 209. 253. 266, qui edidit ex cod. Vat. Pal. 591; cod. Petropolit. F. XIV, 1 (olim Corb. 598 = syllog. Centulens.), de quo cf. Fortunati opp. poet. ed. Leo p. XXVI; cod. Vat. Pal. 833 (olim Lauresham.); Petri Mallii descriptione basilicae Vaticanae — ex quo adnotationes sumpsi — atque Duchesne, Lib. pontif. t. I p. 313 s. Eadem Beda refert in h. Angl. II, 1 p. 64 ed. Holder. Ex codice Cassinensi Etymologiarum Isidori 320 saec. X—XI fol. 107' edidit Reifferscheid, Biblioth. patr. Ital. II, 409 (Sitzungsber. der phil. hist. Cl. der Wiener. Akad. LXXI), ubi hoc distichon additur:

Item eiusdem sancti Gregorii papae.
Hic vir dispiciens mundum et terrena triumphans
Divitias (diuicitias *C.*) caelo condedit ore, manu.

Minima ipsius tituli fragmenta reperta sunt; cf. Sarti et Settele, App. ad (Dionysii) Crypt. Vat. monum. (1840) p. 80 ss. 125 et tab. 29. Epitaphium — papae *Petrop., om. cet.* — a) tuum *Petrop.* b) quo *Petrop.* c) *ex* astam *corr. Petrop.* d) pontifici *Pal. 591.* e) cluduntur *Pal. 591;* cludunt *Petrop.* f) *hunc versum om. P. Mall.* g) *ex* exemplem *corr. Petrop.* h) angelos *Pal. 591.* i) aiebas *P. Mall.* k) *hunc versum om. Petrop.* l) offeras *Pal. 591.* m) factis *Pal. 591. Petrop.* n) operis *Petrop.* o) Hic *etc. om. Petrop. et Pall. 833 et Beda.* p) I *add. P. Mall.*

INDICES

Numeri Arabici maiores et minores indicant paginam et versum, numerus II Arabicis praepositus tomum secundum. In indice personarum et locorum numerus Latinus addito numero Arabico maiore et notae sing. *vel* plur. *indicant librum et numerum epistulae, quae ad quemque missa est atque numerum, quo eum Gregorius noster alloquitur. Uncis includuntur praeter has notas numeri ad illos locos pertinentes qui non a nostro, sed ab aliis personis dictati sunt. Nota: abb. = abbas; diac. = diaconus; ep. = episcopus; frat. = fraternitas; lat. = lator; presb. = presbyter, cetera huiusmodi.*

I.

INDEX PERSONARUM ET LOCORUM.

COMPOSUIT L. M. HARTMANN.

Ad pag. 483 tomi II:

Reg. Greg. II.

ADDITAMENTUM:

II.

INDEX RERUM, VERBORUM, GRAMMATICAE.

COMPOSUIT LEOP. WENGER.

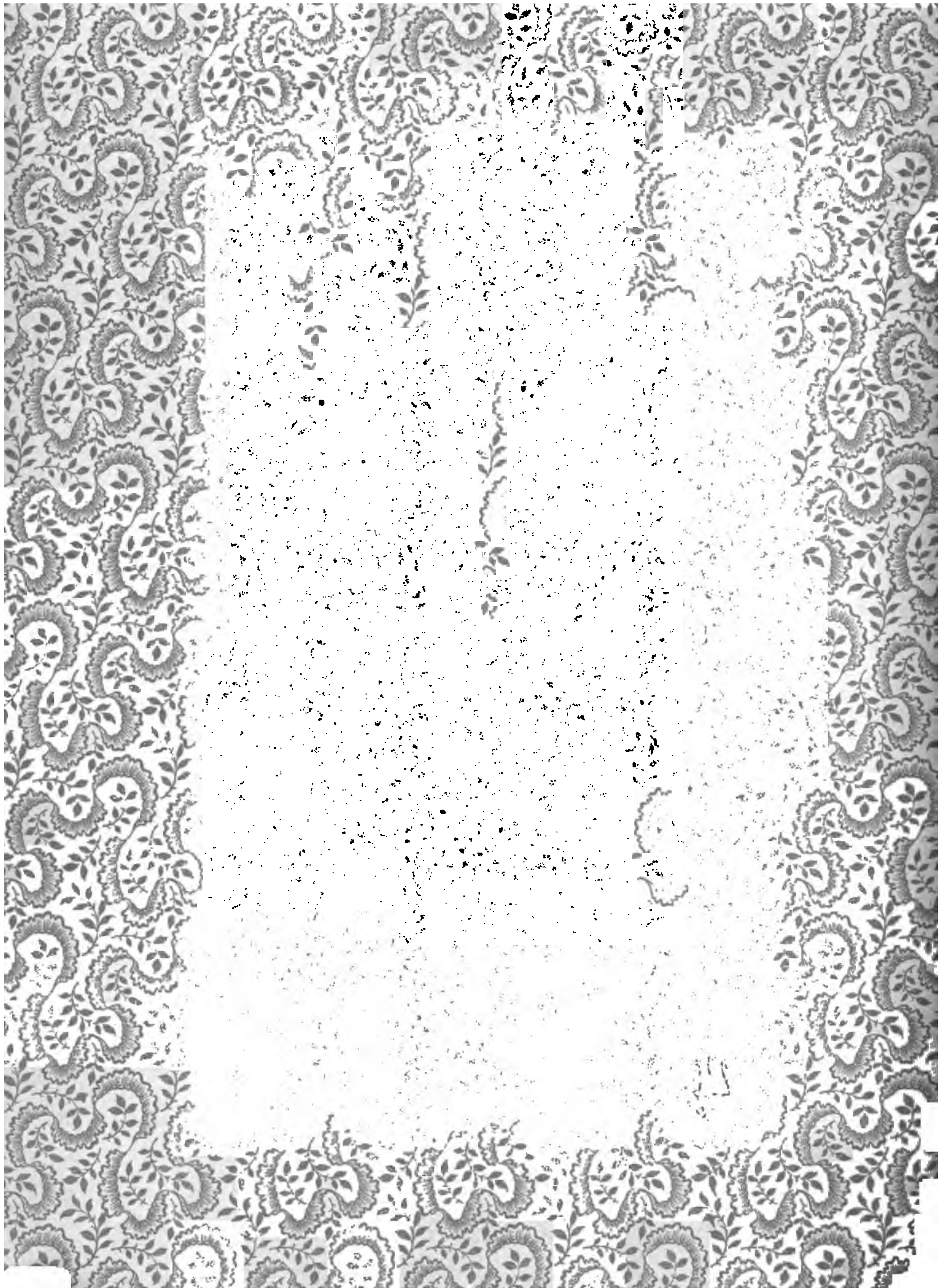
75*

III. INDEX INITIORUM.

HIS VOLVMINIBVS CONTINENTVR:

Accedit tabula ad pag. XVI.

Stanford University Libraries
3 6105 002 353 840

